NOUTĂŢI EDITORIALE»

- *Cristiana Aranghelovici,* îndreptar ortografic, ortoepic şi morfologic al limbii române, Cf. DOOM, ed. a II-a, 2005, 464 p.
- *Yves Roman*, împăraţi şi senatori, 496 p.
- *Dan Oltean,* Burebista şi Sarmizegetusa, 336 p.
- *Jules Michelet,* Franţa sub Napoleon, 272 p.
- *Ovidiu Drimba,* Geniul Spaniei, 352 p.
- *Jenica Tabacu.* Amurgul demiurgului. Ultimii ani de viaţă ai lui B.P. Haşdeu.

240 p.

- *Madeleine Lazard,* Eva în oglindă. Viaţa femeii în Renaştere, 416 p.
- *G. Popa-Lisseanu,* Dacia în autorii clasici, 416 p.
- *Teodor T. Burada,* Datinile poporului român la înmormântări, 208 p.
- *N. Iorga,* Istoria românilor din Ardeal şi Ungaria, MI, 496 + 320 p.
- *N. Iorga*, Neamul românesc în Ardeal şi Ţara Ungurească, 448 p.
- *Tony Brill,* Tipologia legendei populare româneşti, I – II, 656 + 576 p.

— *A. Schullerus,* Tipologia basmelor româneşti şi a variantelor lor, 176 p.

- *Iordan Datcu,* Dicţionarul etnologilor români, 976 p.
- *I. Oprişan,* La hotarul dintre lumi. Studii de etnologie românească, 560 p.
- *I. Oprişan,* Cariatide literare. Studii de istorie a literaturii române, 688 p.
- *D. Nimigeanu,* însemnările unui ţăran deportat din Bucovina, 176 p.
- *L. Vălenaş,* Cartea neagră a României, 1940 – 1948.528 p.
- Corpusul receptării critice a operei lui M. Eminescu. Sec. XX, vol. I, II – V, VI-IX, 352-r-416 + 400 + 448 + 448 + 384 + 400 + 368 + 400 p.
- *Liviu Grăsoiu,* Emil Giurgiuca, sub povara vremurilor, 160 p.

- Bibliografia generală a etnografiei şi folclorului românesc. 1970 – 1995, 800 p.
- *B. P. Haşdeu,* Omul de Flori. Basme şi legende populare româneşti, 400 p.
- *Iuliu Dragomirescu,* Ideile şi faptele lui B.P. Haşdeu, 240 p.
- *Gala Galaction,* Jurnal. 1947 – 1953. Pagini inedite cenzurate, 272 p.
- *Iulia Haşdeu,* Cugetări, 160 p.
- *Dr. Rodica Perciun,* Tratamentul diabetului zaharat. Ghid practic, 192 p.
- *Ovidiu Drimba,* Studii şi eseuri de literatură universală, 464 p.
- /. *Oprişan,* Opera lui Mihail Sadoveanu, 448 p.
- *Tudor Pamfile,* Sărbătorile la români, 432 p.
- *Gh. F. Ciauşianu,* Superstiţiile poporului român, 336 p.
- /. *Oprişan*, Basme fantastice româneşti, V-VII, 384 + 368 + 368 p. (există şi vol. I-IV, 352 + 400 + 368 + 448 p.)
- *Iulia Haşdeu,* Oeuvre po & tique/Opera poetică, 784 p.
- *Leon Casso,* Rusia şi Bazinul Dunărean, 240 p.
- *Nic. Densuşianu,* Istoria militară a poporului român, 464 p.
- *Dan Oltean,* Religia dacilor, 480 p.

ÎN CURS DE APARIŢIE

9

- *Paul Ştefănescu,* Buruiana Diavolului, 384 p.
- *B. P. Haşdeu*, Pierit-au dacii? Elemente dacice în limba şi cultura română, 368 p.

PAUL ŞTEFĂNESCU
NEBUNII ISTORIEI

Coperta de I. OPRIŞAN
Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
ŞTEFĂNESCU, PAUL
„Nebunii" istoriei; marii bolnavi, mari conducători de

stat; boatt şi viciu la personalitfiţi celebre / Paul Ştefănescu.
— Bucureşti:
Saeculum Vizual, 2003 ISBN 973 – 85867 – 8-X
316344.7
616.89 – 008.1
Editura SAECULUM VIZUAL ISBN 973 – 85867 – 8-X
© Toate drepturile sunt rezervate Editurii SAECULUM VIZUAL.

PAUL ŞTEFĂNESCU

„NEBUNII" ISTORIEI
Mari bolnavi, mari conducători de stat. Boală şi viciu la personalităţi celebre

Editura SAECULUM VIZUAL Bucureşti, 2007

Dedic această carte tinerilor eroi şi martiri ce s-au jertfit în zilele Revoluţiei pentru libertate şi democraţie. Cinste şi recunoştinţă eternă!
Autorul

CUVÂNT ÎNAINTE

Ne-am propus să dezvăluim cititorilor din ţara noastră o latură mai puţin cunoscută a cauzelor şi mobilurilor care au determinat la un moment dat, într-o împrejurare anume, o comportare aparte a unei personalităţi; cu alte cuvinte, cum vede şi explică medicul, *prin prisma modificării stării de sănătate, actele săvârşite de semenii săi, oameni care s-au remarcat pe diverse tărâmuri în viaţa socială.*

În privinţa modului în care este scrisă istoria de azi, el se deosebeşte de cel de la sfârşitul secolului trecut.

Categoric şi cuprinzător, N. Iorga arăta că misiunea istoricului este de a cerceta faptele de interdependenţa lor. Istoricul chiar şi „atunci când ar vorbi de cea mai

neînsemnată parte din materia sa, el va trebui să aibă starea de spirit a fiziologului care în cercetarea celui mai mărunt vas, a ţesutului celui mai banal, are în mintea sa marele sistem de viaţă, solidar, unitar, din care aceste obiecte ale studiului său fac parte

Gheorghe Banu (1889 – 1957), fost profesor la Facultatea de Medicină din Bucureşti, s-a remarcat şi el printr-o viziune originală asupra celor două domenii: istorie şi medicină. Profesorul Banu s-a aplecat cu multă dăruire şi competenţă asupra istoriei, recunoscând interdependenţa care există între ştiinţele medicale şi cele istorice. El afirmă: „Pentru cunoaşterea evoluţiei biologice, influenţată de condiţiile de viaţă, am fost nevoit a face incursiuni în domeniul istoriei sociale de la Independenţa politică până azi. Cu posibilităţile unui nespecialist şi cu sfială faţă de atâtea competenţe în acest domeniu, am pus în evidenţă documentele care înfăţişează trecutul nostru biologic…"

Gheorghe Banu a preconizat orientarea istoriei medicinei către istoria trecutului patologic al populaţiilor şi, totodată, orientarea istoriei către cercetarea trecutului vieţii biologice şi biosociale a oamenilor.

În lucrarea de faţă am căutat să arăt cum au trăit şi cum au acţionat în anumite împrejurări diferite personalităţi ale istoriei.

6

PAUL ŞTEFĂNESCU

artei şi ştiinţei, cu scopul de a oferi o mai bună cunoaştere a acestora sub toate aspectele, ca şi a cauzelor care au justificat unele atitudini, evenimente istorice sau artistice. Nu am intenţionat şi nu intenţionez să judec, ci doar să fiu nepărtinitor, să înţeleg, să-mi explic şi, dacă se poate, să mă apropii cât mai mult de adevăr! Să judeci, afirma André Malraux, înseamnă să nu înţelegi, pentru că, dacă ai înţelege, n-ai mai putea judeca".

Viaţa este un mozaic de fiinţe, personalităţi şi moravuri diferite; nu trebuie să ne mire vecinătatea unora

cu a altora, chiar coexistenţa în acelaşi individ a unor trăsături contradictorii. Rezultanta este tocmai personajul ce ne reţine atenţia. Dacă nu ar fi aşa, nu ar mai exista nici „personajul!”

S-a spus de nenumărate ori că Napoleon nu ar fi pierdut lupta de la Waterloo, dacă nu ar fi avut în dimineaţa bătăliei o criză de ulcer – după unii autori de hemoroizi – şi pentru calmarea căreia medicii i-au prescris opium, care l-a ţinut departe de front. Dacă Napoleon ar fi fost învingător, istoria lumii ar fi fost alta. Nu ştiu dacă este adevărat sau nu. Oricum episodul sugerează că micile tulburări organice ale unui conducător pot schimba istoria. În urmă cu mai multe decenii a apărut un volum de biografii: Aceşti bolnavi care ne conduc, *un volum care a şocat lumea. Pentru prima dată medicina îşi transgresa graniţele şi încerca să coreleze patologia cu comportamentul şi implicit cu istoria. Fireşte, ideea a sedus de-a lungul deceniilor numeroşi medici, îndeosebi psihiatri. Nu erau singurii care pătrundeau într-o zonă plină de capcane, erau însă singurii care veneau cu argumente mai mult sau mai puţin susţinute ştiinţific.*

În ultimii ani au apărut zeci de patografii şi, cum era de aşteptat, s-a disecat semnificaţia bolii în viaţa unor importante personalităţi ale vieţii politice din secolul nostru. Vom menţiona o lucrare apărută în 1972, consacrată consecinţelor devastatoare ale arteriosclerozei, intitulată sugestiv: Despre trei bătrâni, o cercetare asupra arteriosclerozei care a alterat politica lumii: Wilson, Hindenburg, Lenin. *Ne vom referi în cele ce urmează la două exemple, cititorii găsind pe parcursul lucrării noastre şi altele.*

După ce mai mulţi preşedinţi ai Statelor Unite au avut arterioscleroză, tromboză cerebralăce au alterat potenţialul psihic al acestora, S.U.A. a avut un preşedinte tânăr. L-au ales pe J.F. Kennedy, fără să bănuiască că acesta suferea de o insuficienţă a glandelor suprarenale (boala lui Addison) care explică, printre altele oboseala excesivă a tânărului preşedinte. Aceasta nu l-a împiedicat

să rămână una dintre personalităţile marcante ale vieţii

politice nord-americane. Dar, aşa cum s-a remarcat, câteva decizii militare, cu totul eronate, ar putea fi atribuite tratamentului cu cortizon. Medicii din jurul lui Kennedy ştiau şi ar fi trebuit să-l protejeze. În timpul crizei din Cuba trebuia să-l întâlnească pe Hruşciov – era unul dintre momentele de cumpănă ale lumii. Se ştia că Hruşciov era un maniac depresiv, putea discuta ore în şir apărând adeseori teze contradictorii. Era dincolo de rezistenţa fizică a lui Kennedy. De aceea s-a convenit ca discuţiile să nu dureze mai mult de 90 de minute. Rezultatele întâlnirii sunt bine cunoscute pentru a mai fi reamintite.

Un exemplu la fel de şocant rămâne Yalta. Se întâlneau conducătorii celor trei supraputeri: Churchill, un maniaco-depresiv tipic, Stalin, paranoic, venea după trei accidente vasculare cerebrale (urmele erau vizibile) şi Roosvelt, care avea să dezvolte curând grave tulburări neurologice. Destinul postbelic al lumii era decis de trei oameni având un psihic mai mult sau mai puţin alterat.

Considerăm că nu este o întâmplare şi niciun lucru de care să nu se ţină seama, dar în ultima vreme s-au făcut auzite tot mai multe voci care sub o formă sau alta, analizând critic personalităţile politice şi istorice, au legat faptele şi întâmplările pe care le consemnează istoria, ca fiind dependente şi în strânsă legătură cu starea de sănătate a acestor figuri proeminente.

Opera de reconstituire are, după părerea noastră, atât rolul de a expune faptele şi cauzele lor determinante în succesiune cronologică, cât şi acela de a reconstitui psihologic, de a reînvia pentru o clipă eroii, de a le ghici acţiunile intime, de a regăsi sensul continuităţii profunde a gândurilor şi faptelor lor, în final de a-i apropia pe cititori de aceste personalităţi.

Volumul pe care îl oferim cititorilor acum porneşte de

la origini şi trece în revistă diverse domenii ale culturii, precum şi pe făuritorii ei. Nu pledăm pentru morbiditate ca o cauză a genialităţii. Din contră constatăm că boala nu a fost un impediment pentru marii creatori de a-şi duce la bun sfârşit ce şi-au propus. În condiţii vitrege, de mari suferinţe, aceştia au lăsat o operă durabilă. *Cu atât mai mult, oamenii sănătoşi trebuie să se străduiască să fie la înălţime. Poate că această carte să fie un pretext pentru aceia care studiază ce este starea de sănătate. Ne-am bucura dacă am incita unele discuţii benefice.*

Socotim însă că astăzi, când o bună parte a omenirii îşi reconsideră trecutul şi modul de guvernare, trecând cu hotărâre la un alt mod de viaţă, nu este de neglijat să se explice, să se obţină un răspuns la întrebarea dacă boala de care suferea cutare sau cutare

lider nu a determinat un anume curs al istoriei. *Dar doctrinele politice? Cum putem explica oare masacrul de la Katyn sau exterminarea a circa 6 milioane de evrei? Apariţia poliţiei politice, gulagul din Uniunea Sovietică sau decimarea intelectualităţii din România în închisori, lagăre şi Canal? Nu am scris o carte politică, dar credem că un răspuns ştiinţific se impune pentru ca omenirea să nu mai greşească în viitor, să nu mai plătească jertfe prin împuşcarea unor reprezentanţi de frunte ai culturii ca Nicolae Iorga, I.G. Duca sau Virgil Madgearu, precum şi mulţi alţii. Nu ştiu dacă studenţii căzuţi în Piaţa Universităţii în decembrie 1989, seceraţi de gloanţele unor scelerați, nu ar fi fost mâine oamenii de nădejde ai ţării noastre. Vă lăsăm să judecaţi dacă avem sau nu dreptate.*

În fine, ne-am întrebat stăruitor dacă trebuie sau nu, să ne referim la sursele folosite. Dacă în cele din urmă am renunţat, am jacutr-o nu din rea intenţie, ci ca să nu întrerup într-un fel supărător ritmul tratării, evitând totodată să dau un caracter didacticist lucrării. Ne-am mărginit să indicăm izvoarele numai când am considerat

că ar putea fi utile celui ce doreşte un plus de informare.

Suntem conştienţi că în ciuda strădaniilor s-au strecurat şi greşeli. Le sunt recunoscător celor care mi le vor semnala, scopul propus fiind unul singur: adevărul şi numai adevărul. El nu-i supără decât pe cei care se tem de el.

Autorul

I. Patografia istorică

Interesul pe care îl manifestă istoria pentru medicină şi invers, nu este nou. Pe lângă disciplinele de istoria medicinei şi medicina socială, către sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul celui de al XX-lea, a luat naştere o nouă disciplină de graniţă: *patografia istorică.*

Dat fiind că perioada de timp studiată este extrem de lungă – de la originea omului şi până în zilele noastre – şi ţinând seama de caracterul diferit al mărturiilor – urme arheologice şi documente de arhivă – a fost necesar să se facă o distincţie, separându-se două discipline propriu-zise, în cadrul patografiei istorice: *paleopatologia*, care cercetează perioada de la originea omului şi până la începutul erei noastre şi *patologia istorică*, disciplină care se ocupă de această epocă mergând cu cercetarea până în prezent.

Termenul de „paleopatologie”, ştiinţă care urmăreşte să cunoască bolile şi traumatismele ce i-au afectat pe înaintaşii noştri din trecutul îndepărtat, se conturează în literatura ştiinţifică în urmă cu circa nouăzeci de ani. Timp de aproape două decenii, egiptologi din Marea Britanie, printre care Smith şi Ruffer, au făcut studii interesante în această privinţă. A urmat apoi, din păcate, cam jumătate de secol de stagnare a cercetărilor, pentru ca în ultimii douăzeci de ani să se producă, aşa cum remarca Dastague, un reviriment al acestei ştiinţe1. Încă din 1974, s-a constituit în S.U.A.

Asociaţia de Patologie din Detroit”. Fondată de Cockbum, având o filială şi în Europa, Asociaţia a ţinut trei congrese – la Londra (1976), Turin (1978) şi Caen (1980).

Scopul declarat este de a găsi răspunsuri la două întrebări: dacă patologia strămoşilor noştri este asemănătoare cu cea a contemporanilor şi dacă ţinând seama de descoperirile făcute, se poate reconstitui modul lor de viaţă?

O concluzie menită să revoluţioneze interpretarea unor informaţii pe care le deţinem despre epoca preistorică este, după opinia lui Dastague, aceea că putem aduce mărturii care să dovedească

1. *La Recherche,* 1983, nr. 2, p. 36.

falsitatea unor cunoştinţe vehiculate până în prezent în acest domeniu. Ştim acum, de pildă, că presupusa lovitură de secure din piatră care a provocat fractura de craniu femeii Cro-Magnon este, în realitate, un accident survenit în timpul îngropării acesteia. Apoi, fracturile şi luxaţiile, constatate la unele schelete, par a fi mai degrabă consecinţele unor accidente domestice decât cele ale unor lupte violente.

O altă constatare este asemănarea dintre maladiile care îi afectau pe oamenii preistorici şi pe cei din zilele noastre. Chiar aşa-numitele „boli ale civilizaţiei44, de exemplu, scoliozele sau artrozele – existau şi în acea epocă.

Materialul pe care s-au efectuat cercetările paleopatologilor este reprezentat de fragmente şi oase disparate, de schelete găsite în turbării, care oferă însă foarte puţine informaţii, precum şi de mumii, acestea din urmă permiţând unele constatări interesante. Investigarea acestora cu ajutorul unor tehnici moderne (radiologice, histologice, biochimice) a permis evidenţierea unor procese morbide; pe o coloană vertebrală veche de 5.500 de ani, găsită într-un tumul neolitic normand (Hoguette, Calvados) se observă leziuni de spondilartrite anchilozante, boală atât de frecventă în prezent…

S-a susţinut, că o formă de artrită, cum este *halux*

valgus ar fi provocată de forma pantofilor moderni. Numai că, respectiva deformare apare, fără niciun dubiu, la oameni care au trăit în mezolitic, deci în urmă cu 10.000 de ani (descoperirea fiind făcută în zăcământul Afalou-bou-Rhummel din partea de nord a Africii), la omul din Chancelade din paleoliticul superior sau la oameni de acum 40.000 de ani (în zăcământul din Quafzeb).

Cercetătoarea franceză F. Metz din Caen a găsit schelete scoliotice în săpăturile făcute în cimitirul medieval Saint-Martial din Limoges, precum şi în Rochereil – în ultimul caz fiind vorba de un bărbat din mezolitic.

Mai mult, există dovezi care atestă cunoaşterea unor practici terapeutice: de exemplu, scheletul unei tinere femei dezgropat la Columnata – Africa de Nord – care suferise în urmă cu… 9.000 de ani, o gravă fractură de bazin, fractură care se consolidase, probabil prin intervenţia unor oameni pricepuţi, femeia supravieţuind deci accidentului.

Tot studiile de paleopatologie ne îndreptăţesc să afirmăm că trepanaţia, deci „chirurgia craniană44, se practica înaintea paleoliticului. O dovedeşte cazul descoperit la Taforalt, datând din mezolitic. Urme de trepanaţie craniană prezintă şi omul neolitic

descoperit în zăcământul de la Petit Morin, intervenţia având probabil scopul de a vindeca o fractură a osului frontal.

Asemeni arheologului, paleopatologul încearcă – şi deseori reuşeşte – să reconstituie din piese disparate un mod de viaţă.

Imperiile se scurg…

Concepţia medico-istorică se străduieşte să pună la punct o metodă de analiză atât a faptelor, atitudinilor şi comportamentului intim al oamenilor de artă, de ştiinţă şi al marilor conducători de stat, cu scopul de a descoperi o

legătură între acestea şi marile evenimente artistice, ştiinţifice sau istorice ale lumii. În spiritul celor arătate mai sus, istoria universală este plină de exemple elocvente.

Vom prezenta, în continuare, un şir de cazuri, propunându-ne să ne menţinem în limitele raţionalului. Astfel, în *Débâcle*, Émile Zola, făcând aluzie la faptul că Napoleon al III-lea suferea de calculoză renală, a scris: „Un calcul în carnea unui om şi imperiile se prăbuşeau…” Explicaţia este, totuşi, într-o oarecare măsură exagerată. Cum am putea presupune că Napoleon al III-lea, dacă ar fi fost perfect sănătos ar fi avut la dispoziţie strategi mai buni şi ar fi câştigat războiul din 1870?

Iată un alt caz medical asemănător, dar cu totul alte efecte: Cromwell – afirmă Pascal – ar fi răscolit întreaga Europă, familia regală ar fi fost pierdută, în schimb a sa ar fi devenit atotputernică, dacă un mic grăunte nu s-ar fi oprit pe uretra sa şi i-ar fi cauzat moartea; familia sa a căzut astfel în declin, iar regele a fost restabilit.

Deşi pare greu de conceput, nu putem înţelege comportamentul ţarului Petru cel Mare, fără să-i cunoaştem povestea de dragoste cu Ecaterina. Dintr-un monarh inflexibil şi autoritar, brusc a devenit un alt om, iar Curtea Rusiei a cunoscut o linişte neaşteptată.

Bulimia lui Ludovic al XVI-lea era cunoscută de toţi. A putut influenţa ea cursul istoriei? Nu putem răspunde cu precizie, dar se povestea că într-o zi regele s-a oprit la Etoges, la primul său valet, domnul Chamilly, pentru a lua masa şi a se odihni puţin. Ospăţul a fost aşa de copios încât a durat mai bine de trei ore. Astfel suveranul a pierdut un timp preţios care probabil că i-ar fi permis să se salveze de mânia poporului răsculat. Soarta Franţei, într-o oarecare măsură, a depins, după cum se vede, de o masă îmbelşugată! Desigur, e o oarecare exagerare, dar faptul este strict autentic.

Despre Napoleon I vom vorbi pe parcursul lucrării

noastre. Acum ne vom opri doar asupra unui amănunt nu mai puţin controversat: accesul de febră pe care l-a avut împăratul în ziua de 27 august 1813 şi care, se pare, l-ar fi determinat să revină pe neaşteptate la Dresda. A fost una din cauzele celui mai mare dezastru al campaniei din 1813. La fel am merge poate prea departe dacă am afirma că unul din motivele înfrângerii lui Napoleon la Waterloo ar fi fost o criză hemoroidală. A fost imposibil ca împăratul – se spune – să stea în şa şi să se deplaseze pentru a realiza o coordonare a armatelor sale sub o comandă unică, înfrângerea de la Waterloo nu se poate explica prin criza hemoroidală, de care suferea Napoleon în acea zi; însă nici nu trebuie să uităm că mobilitatea sa pe câmpurile de luptă constituia un element al geniului său tactic şi militar. Nimeni nu îndrăzneşte nici să explice finalul prin întârzierea lui de Grouchy, mareşalul său. Dar dacă Waterloo nu ar fi fost Waterloo, Europa nu ar fi fost probabil cea de azi…

Se învăţa odată că politica Angliei, contemporane lui Napoleon, nu ar fi fost aceeaşi dacă primul-ministru, William Pitt, n-ar fi fost un mâncău furios, pe punctul de a muri subit în 1806, datorită unei indigestii cauzate de îngurgitarea unui pepene răcit cu porto…

S-a vorbit mai târziu de complexul mintal al lui Wilhelm al II-lea, împăratul Germaniei, care în primul război mondial a fost extrem de aproape de ceea ce Hitler a fost în al doilea război, precum şi de relaţiile acestui complex cu cauzele ostilităţilor din 1914 – 1918. Wilhelm al II-lea, cu braţul stâng atrofiat din naştere, avea două manii stranii care îi compensau într-un anume fel infirmitatea: spărgea lemne şi tăia arbori cu toporul pentru a exersa singurul său braţ valid şi pusese să se monteze în cabinetul său de lucru un cal cu basculă în mărime naturală, echipat cu o şa de paradă, *z* care se antrena în cavalcade imobile, dictând în acelaşi timp sectarului său, trecând în revistă regimentele de ulani… Un anormal? Fără îndoială, însă nu vom şti niciodată foarte bine în ce măsură Wilhelm al II-lea, mort la optzeci de ani, a fost un

om nefericit sau un psihopat, cu atât mai mult cu cât celebrul medic Freud nu l-a consultat. Şi înalta societate berlineză, la curent cu aceste tăieri de lemne şi cavalcade, care azi ni se par ridicole, îl admira pe acest om care încerca demn să-şi depăşească handicapul.

Bătrâneţea este ea oare un „naufragiu44, după faimoasa formulă a lui Chateaubriand? Nicio clipă generalul de Gaulle nu ar fi

acceptat-o pentru a exprima opinia sa personală asupra consecinţelor longevităţii mareşalului Pétain.

Este foarte posibil ca vârsta să fi fost una din principalele raţiuni pentru care mareşalul nu a trecut în Africa de Nord în 1942. Pe de altă parte, anecdota spune că Pétain avea perioade de oboseală ce-l făceau să-şi întrerupă zilnic activitatea.

Bolile în general, şi cu atât mai mult cele psihice, reprezintă o realitate mult prea evidentă, pentru ca să nu se reflecte în cele din urmă, mai mult sau mai puţin distinct şi caracteristic în activităţile umane şi, mai cu seamă, în cele artistice şi literare.

Dar şi boli cu forme de manifestare mai puţin dramatice îşi fac simţite prezenţa pentru un ochi avizat, în creativitatea artistică, lucru care este bine să fie cunoscut deopotrivă criticilor de specialitate cât şi publicului. Firea multor personaje problematice din literatură poate fi interpretată pornind de la comportarea autorului.

Boala, oricât de gravă ar fi ea, reprezintă, după unii psihologi, nu atât o frână, ci dimpotrivă, o compensaţie, un stimulent al activităţii în general şi al celei artistice, în particular. Mulţi oameni, în special din domeniul creaţiei artistice şi literare, trăiesc pe viu această realitate, aparent paradoxală. Aceştia, luptând împotriva bolii, pedalează în acest sens şi pe o cale *sui generis*, constând din afişarea unei creativităţi debordante, menită parcă să anihileze morbul în cauză, pe calea compensaţiei. Unele

dintre cele mai ilustrative exemple în acest sens sunt cele ale lui Dostoievski şi Van Gogh.

Există personalităţi care şi-au conservat facultăţile intelectuale în ciuda unor maladii care le cauzau mari dureri fizice: Guillaume de Nassau a fost toată viaţa bolnav; iată ce spunea despre el La Bruyère: „Acest om palid şi livid, care nu mai avea pe el zece uncii de came şi ai fi crezut că pică la pământ la cea mai mică suflare, făcea gălăgie cât patru, punând pe jar pe toţi cei din jurul său”.

Guta nu i-a împiedicat pe Carol Quintul, pe Condé şi pe mareşalul de Saxa să câştige numeroase bătălii; la fel Massena, mareşalul Saint Amaud au fost răvăşiţi de dureri în momentele importante din istorie; amintim că acesta din urmă avea o hipertrofie a inimii şi o pericardită care îi îngreuna respiraţia, nu-i permitea să stea călare, iar când o făcea, trebuia să fie susţinut de doi soldaţi. Cu toate acestea dădea ordine, dirija mişcarea armatelor aliate şi a câştigat cu acest efort supraomenesc bătălia de la Alma.

14

PAUL ŞTEFĂNESCU

Patografia în elucidarea unor enigme ale istoriei

Istoria ne prezintă adeseori prin cronici sau relatări, fapte şi întâmplări greu de verificat, pe care suntem nevoiţi să le preluăm ca atare. Iată în acest sens un exemplu devenit clasic şi citat de Cabanes. Este vorba de papesa Ioana.

După moartea papei Leon al IV-lea, se spune că la tronul pontifical al Vaticanului ar fi urmat o femeie ce se îmbrăca în haine monahale bărbăteşti şi se dădea drept bărbat. Această femeie excela prin cunoştinţele teologice şi prin darul elocinţei, reuşind să se facă cunoscută şi să se impună, fiind aleasă cardinal şi ulterior papă la Roma, sub numele de Ioan al VIII-lea. Se spune că ar fi ocupat scaunul pontifical timp de treisprezece luni. Având relaţii intime cu un preot a rămas gravidă. Cu multă abilitate şi-a ascuns un timp sarcina sub sutană, dar, cu prilejul unei ceremonii, pe timpul verii, din cauza oboselii şi a căldurii,

s-a declanşat o naştere prematură în timpul procesiunii şi în prezenţa mulţimii adunate.

Din acest moment părerile sunt împărţite: după unii autori, papesa ar fi murit în timpul naşterii, iar după alţii ea ar fi supravieţuit, fiind aruncată într-o închisoare obscură şi necunoscută din ordinul mai-marilor de la Vatican. Cei care susţin această legendă îşi sprijină afirmaţiile pe ceremonialul care precede alegerea noului papă şi care, printre altele, vizează şi stabilirea de către cei de faţă a sexului papei! Este mai mult ca sigur o simplă tradiţie şi un ceremonial, cunoscând faptul că toate religiile excelează în această direcţie cu scopul de a impresiona pe credincioşi.

Istoricii au brodat multe povestiri în jurul papesei Ioana. Diverşi autori din secolele al XI-lea, al XII-lea şi al XVI-lea admit existenţa ei. Secretarii papali ca Teodoric de Niem, inchizitori ca Bernard Guy, aduc aceleaşi mărturii. Sixt-Quintul a aruncat în Tibru o statuie a Ioanei şi a fiicei sale. În secolul al XV-lea, basilica din Sienna cuprindea busturile tuturor papilor. Bustul Ioanei purta inscripţia: Ioan al VIII-lea, femeie. Cronicarul Mabillon pretinde că l-ar fi văzut mai înainte de a fi fost înlăturat de papa Clement

1. Bartolomco Sacchi, bibliotecar al Vaticanului, a publicat, în 1479, din ordinul papei Sixt-Quintul, o *Istorie a vieţii papilor*. În această carte e cuprinsă şi viaţa lui Ioan al VIII-lea, urmaşul lui Leon al IV-lea. Acest pretins papă, era o femeie bine înzestrată, născută în Anglia (după alţii la Maienţa) – după el – a făcut studii aprofundate la Atena şi a urcat pe tronul pontifical ocupându-l timp de doi ani, o lună şi patru zile, afirmă autorul lucrării.

al VTII-lea. Scriitorii catolici moderni neagă realitatea papesei Ioana.

Este greu de conceput în zilele noastre că s-ar fi putut întâmpla aşa ceva! Să depănăm însă firul

evenimentelor: când au început relatările despre papesa Ioana? Abia după mai bine de două secole de la pretinsa întâmplare. De ce contemporanii evenimentului nu ne-au lăsat nimic scris?

Mai mult, dacă a existat într-adevăr papesa Ioana, cum se face că nu a rămas de la aceasta nicio bulă papală? Cum se explică faptul că o persoană necunoscută şi totuşi extrem de erudită, a fost ridicată la rangul de papă? Pare de necrezut să nu i se găsească nicio urmă în analele istorice contemporane şi abia la un mare interval de timp să se vorbească brusc pe această temă.

Şi totuşi, în spatele acestei legende, autorii anonimi au vrut să transmită posterităţii un mesaj care a fost însă denaturat. Această povestire neobişnuită reflectă de fapt viaţa lui Ioan al VIII-lea, cunoscut de contemporanii săi ca „Papa cu multe amante”. Una dintre acestea, cu numele de Ioana, avea o aşa de mare autoritate asupra bătrânului pontif iubitor de aventuri, încât ea conducea de fapt treburile Vaticanului. De aici i s-a tras şi porecla de „Papesa”, iar semnificaţia acestui cuvânt a luat amploare cu timpul, ajungând la crearea unei adevărate legende plăsmuite de imaginaţia bogată a oamenilor şi mai ales a ateilor…

Iată deci că spiritul ştiinţific ne poate conduce la interpretarea unor stări de fapt şi la găsirea soluţiei reale a unei probleme oferite de istorie.

Dar cazuri de acest gen sunt numeroase, mai numeroase decât ne-am aştepta. Thibaud de Champagne a fost mult timp suspectat şi chiar acuzat de uciderea lui Ludovic al VIII-lea. Istorici de mare reputaţie, ca Roger de Vendowen şi Jules Michelet au susţinut această teză: Ludovic al VIII-lea a fost otrăvit de Thibaud, care era îndrăgostit de graţioasa Blanche de Castilia. La drept vorbind, purtarea neîndemânatică a acesteia din urmă a atras atenţia şi a trezit suspiciunile lui Ludovic al VIII-lea, care începuse s-o bănuiască de infidelitate. În fond, regele a murit de o banală dizenterie prost tratată, diagnostic confirmat şi de doctorul Petit-Dutaillis.

Moartea, care l-a doborât pe Filip cel Frumos la numai 46 de ani, nu a părut contemporanilor şi chiar mult timp după aceea, misterioasă şi neobişnuită? Nimeni nu menţionează moartea prin accident de vânătoare cu excepţia lui Godefroi şi a contelui de Paris, iar după alţii, sfârşitul ar fi survenit în urma unui acces acut de melancolie.

16

PAUL ŞTEFĂNESCU

S-a vorbit mult de acuzaţia adusă împotriva lui Carol Quintul referitor la uciderea lui Francisc I. Dauphin-ul parcurgea în goana calului câmpiile aparţinând domeniilor tatălui său şi, însetat şi obosit, s-a oprit la Toumon, cerând să i se dea apă. Grăjdarul său i-a servit un pahar de apă rece pe care tânărul l-a băut dintr-o suflare. Efectul este uşor de imaginat. De la a susţine că l-a otrăvit grăjdarul şi că acesta era în slujba duşmanului său, inamicul şi învingătorul regelui Franţei, desigur că nu este un drum prea lung. Totuşi, imaginaţia alunecă uneori prea repede către luarea în discuţie a unor intenţii rele. Balcanus a vorbit de imprudenţă. Littre a fost mai concret, atribuind sfârşitul Dauphin-ului unei pleuro-pneumonii galopante, iar doctorul Cabanes, prudent, fără a pune un diagnostic, totuşi ezită să-l considere nevinovat pe grăjdar.

Să ne amintim că strămoşul său, Francisc I, a murit suferind de o fistulă tuberculoasă şi că ereditatea morbidă sau mai curând o oarecare sensibilitate şi predispoziţie s-au transmis în linie directă. Lumière a fost de acord, în această privinţă, cu aspectul eredităţii.

Rămânând la aceeaşi problematică, să trecem la un alt caz asemănător. Caterina de Medicis nu a fost oare, la rândul ei, acuzată de a-şi fi suprimat pe unul dintre fii pentru ca să domnească copilul cel preferat, Hernie al III-lea?

Francisc al II-lea, cel care a murit, în condiţii aparent misterioase, era bolnav de tuberculoză, iar sfârşitul i-a fost grăbit de o formă ganglionară purulentă. La vremea

respectivă nu se cunoştea tratamentul acestei afecţiuni. Se pare că familia de Valois nu s-a stins, aşa cum s-a crezut mult timp, pentru că i se administrase otravă de către mâini criminale, ci din cauza degenerării produse de căsătoriile consanguine şi a unei ereditǎţii încărcate.

Patologia istorică în sens larg, medicina este prin definiţie ştiinţa care are ca obiect păstrarea sau restituirea sănătăţii, cu alte cuvinte cunoaşterea maladiei, de orice fel ar fi ea, şi combaterea ei.

Dacă obiectul medicinei este bine circumscris la un domeniu limitat, acela al cunoaşterii maladiilor, prevenirii şi combaterii lor, nu înseamnă că nu poate fi extins şi la domeniul altor ştiinţe.

Diversele discipline nu mai sunt net separate unele de altele prin compartimente etanşe; de asemenea ramurile ştiinţei s-au diversificat astfel încât posibilitatea cuprinderii de către un singur

om de ştiinţă a unei ramuri este tot mai redusă. În acest sens, Robert Oppenheimer, cunoscutul savant atomist, preciza: „Ştiinţa de astăzi are două caractere esenţiale: în mare parte este nouă şi neasimilată şi nu face parte din patrimoniul cultural comun. Ea rămâne apanajul cercetărilor specializate, care în anumite cazuri pot să comunice între ele sau să se ajute reciproc, dar care îşi urmează, în general, propriul lor drum… Ramurile ştiinţei sunt ca degetele de la o mână, ele sunt unite la origine, apoi nu se mai ating.

Astfel ni se prezintă diversele ştiinţe care împreună alcătuiesc suportul civilizaţiei noastre. În particular, între ştiinţele pe care le studiem se stabilesc legături strânse. De exemplu, istoria explică bunăoară unele aspecte ale geografiei, matematicile sunt indispensabile studiului fizicii şi chimiei, iar filosofia face casă bună cu… matematica! Şi exemplele se pot multiplica.

Interdependenţa generală a ştiinţelor a fost ilustrată

de diverşi oameni de ştiinţă, inclusiv de medici. Este ştiut cât de mult datorează, de exemplu, cibernetica, lui Danielopolu şi lui Odobleja, ca să nu-i citǎm decât pe aceşti doi savanţi.

Patologia istorică îşi datorează începuturile lucrărilor doctorului Brachet, discipol al lui Littre. Urmând sugestiile maestrului său de a reconstitui evoluţia morbidă a dinastiilor franceze cu ajutorul a trei elemente combinate: critica istorică, clinica modernă şi patologia, Brachet a pus bazele unei noi discipline care urmăreşte „explicarea prin ştiinţele biologice a datelor pe care ni le furnizează tezele istorice, date reunite şi controlate de instrumentul ştiinţific, cu dublul scop de a servi atât ştiinţa medicală cât şi istoria”.

Studiile lui Brachet au fost continuate de doctorul Cabanes2, de la care ne-a rămas o operă uriaşă, interesantă şi astăzi. „Patologia istorică nu reprezintă – scria Cabanes – un caz particular al metodei generale, ci cu fiecare zi ce trece ea demonstrează cum o ştiinţă poate să beneficieze de cunoştinţele pe care i le oferă alta”.

Dacă Brachet şi Cabanes sunt recunoscuţi drept fondatorii patologiei istorice, nu este mai puţin adevărat că lucrări sporadice, de mică întindere, au mai fost efectuate şi înaintea acestora, dar în niciuna nu găsim o concepţie şi o metodă cristalizată.

Littre a efectuat adevărate studii medicale, încercând să explice unele evenimente şi fapte din istorie, cu argumente ştiinţifice.

Istoricul Jules Michelet a abordat subiecte medicale cu conţinut referitor la istorie, dar studiile sale vizau în special latura senzaţională şi erau grevate de subiectivism. Am mai menţiona pe generalul

1. Michel Rouze: *Robert Oppenheimer,* Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1967, p. 107.

2. Născut la Gourdon (Lot), la 28 aprilie 1862; a murit la Paris, la 5 mai 1928.

Weidemeister, care a publicat în 1875 *Cei patru cezari* (Tiberiu, Caligula, Claudiu şi Neron).

Din cadrul patologiei istorice s-a desprins o nouă ramură: *psihopatologia istorică.* Data ei de „naştere44 este anul 1863, când un psihiatru şi în acelaşi timp filosof, doctorul Lelut, a publicat un studiu de psihopatologie privitor la Socrate, studiu intitulat: *Daimonul lui Socrate.* Să reţinem că după părerea unora, fără intervenţia medicinei s-ar fi considerat că legenda daimonului lui Socrate n-ar fi fost decât un truc ingenios al marelui filosof, un artificiu folosit de el pentru a-şi mări audienţa la discipoli. Psihiatrii, în ciuda protestelor unor filosofi, au oferit o cu totul altă interpretare. Tot Lelutt este şi autorul lucrării *Amuleta lui Pascal.* Deşi nu a întemeiat o şcoală, el trebuie considerat drept creatorul psihopatologiei aplicate la istorie, ale cărei principii formulate au fost publicate1.

La scurt timp după Lelut, în 1845, doctorul Brierre de Bosmont a publicat o amplă lucrare de istorie văzută prin prisma psihiatriei: *Hallucinations*. Brierre îl considera pe doctorul Lelut ca şef de şcoală căruia i se datorează introducerea psihiatriei în studiul istoriei.

L-am mai aminti pe Nass: *Les nevroses de l'histoire*, pe Laurent cu *Fragmente psihologice*, pe doctorul Calmeil care a adunat şi studiat documente ce tratează despre nebunie, începând cu primii ani ai erei noastre şi până la revoluţia franceză. Tot el a publicat şi lucrarea *Nebunie din punct de vedere istoric*. În sfârşit, să-l menţionăm pe Moureau de Tours, care s-a ocupat în special de personalităţile ce s-au remarcat în diverse domenii ale artelor şi ştiinţelor, cu alte cuvinte de genii („geniul nu este decât o nevroză44, afirma acesta).

Nu există fapte sau evenimente istorice simple, simplitatea lor este numai o aparenţă. Să exemplificăm: documentele menţionează o scrisoare a regelui Ludovic al XI-lea în care acesta îi solicita prelatului de la catedrala Notre Dame de Salles din Bourges, să-i trimită nici mai mult nici mai puţin decât *„jievre quarte"* 2, întrucât este

bolnav de o maladie despre care medicii spun că nu poate fi vindecată decât cu virtuţile acestui remediu.

Mulţi istorici şi personalităţi de seamă, printre care Voltaire.

l- au considerat pe Ludovic al XI-lea drept ignorant şi credul, lăsându-se uşor înşelat de recomandările extravagante ale unor medici şarlatani. Să fie oare aşa? Care este totuşi adevărul? Să

1. *Gazette medicale de Paris*, 1838, numărul din 15 septembrie.

2. Denumire dată malariei în acea vreme.

apelăm la patografie şi la istoria medicinei pentru a găsi o explicaţie ştiinţifică.

În Evul Mediu medicii credeau că indivizii atinşi de malarie şi concomitent de epilepsie nu mai au crize comiţiale. „Dacă epilepticul a fost apucat o singură dată de un acces de *fièvre quarte*

- se poate citi în tratatele medicale ale vremii – pentru aproape tot restul vieţii se va simţi bine44. Rezultă în mod indirect că Ludovic al XI-lea avea crize de epilepsie. Existau şi alte remedii prescrise monarhilor ce sufereau de *„morbus sacer"*; astfel a fost recomandat sângele omenesc, considerat ca remediu specific prin excelenţă. S-a crezut că regele apelează la acest remediu pentru a-şi încălzi sângele său subţiat şi anemic, pentru a-şi recăpăta astfel vigoarea şi tinereţea. Monarhul făcea baie în sânge proaspăt, iar în popor se răspândise zvonul că sângele provenea de la copii cărora li se tăiase gâtul. Această practică o vom întâlni mai ales la femei, un asemenea caz fiind cel al Erzsebetei Báthory2.

Deşi cronicarii vremii nu consemnează explicit că Ludovic al XI-lea ar fi fost bolnav de epilepsie, diagnosticul este indubitabil având în vedere tratamentul administrat de medicii Curţii: cauterizări cu fierul roşu la occiput şi bosele frontale, scarificări la cap, ingerarea de aur buvabil,

tratament antihipnotic (regelui i se recomandase să doarmă cu capul ridicat şi bine învelit şi să evite somnul în timpul zilei). Am mai adăuga că medicina medievală recomanda pentru aceeaşi boală hysopul, fumul pământului *(Fumaria officinalis)*, copită de elan, despre care se credea că vindecă „boala lui Hercule44 – un alt nume dat pe atunci epilepsiei. Din copita de elan se confecţionau inele şi brăţări pe care le purtau cei bolnavi, în credinţa că i-ar feri de crize.

Era înrădăcinată ideea deopotrivă la medici şi bolnavi că plantele puternic aromate şi plăcut mirositoare, cum ar fi de pildă menta şi trandafirul de grădină, ar avea un efect calmant şi binefăcător asupra convulsiilor. Ca dovadă, din notele regale de plată cercetate, reiese că s-au plătit în repetate rânduri sume relativ mari pentru cumpărarea de trandafiri, care costau destul de scump în acea vreme, trandafirul fiind puţin răspândit în Europa. În aceeaşi condică de cheltuieli sunt menţionate şi „paturile răcoritoare44, „paturi de vânt44 şi „paturi de rogojini44, pe care regele le lua cu sine în călătorii.

1. A fost găsită o chitanţă în sumă de nouă livre, 12 soli, 6 denieri, bani vărsaţi unui oarceare Jean Pellart „pentru a fi fost sângerat din ordinul Regelui, de două ori, pentru încercare44.

2. Paul Ştefănescu, *în slujba vieţii şi a adevărului*, vol. III, Editura Medicală, 1985, p. 21 i216.

20

PAUL ŞTEFĂNESCU

Arhivele înregistrează un obicei rar pe atunci: Ludovic al XI-lea se îmbăia foarte des. O făcea, ne întrebăm, pentru a-şi calma nervii sau suferinţele provocate de o boală de piele? Ambele supoziţii pot fi luate în consideraţie. Să vedem însă ce ne mai spun documentele vremii. Se ştie că nimeni nu se temea de moarte în mai mare măsură decât sumbrul rege, ce îşi avea reşedinţa în austerul palat Plessis-les-Tours, situat în apropiere de oraşul Tours. De o cucernicie exagerată,

având permanent în preajmă pe paznicul Trestan l'Hermite şi pe călăul Olivier le Dain, Ludovic al XI-lea nu primea decât medici, astrologi şi taumaturgi. În martie 1481 un atac de apoplexie (sau după unii, de epilepsie) ceva mai puternic, i-a pus viaţa în primejdie. Drept urmare, a recurs la straşnice şi miraculoase leacuri. Ludovic al XI-lea a dat ordin să i se înmâneze din casieria sa, suma de o mie de scuzi căpitanului flotei sale, George le Cred, pentru a ajunge în insulele Capului Verde, ca să cumpere „nişte lucruri care priveau neapărat binele şi sănătatea persoanei sale" (adică a regelui, n.a.). Două corăbii mari au fost puse la dispoziţia celor care plecau în expediţie şi în portul Honfleur au fost îmbarcaţi trei sute de ofiţeri, soldaţi şi bucătari împreună cu merindele necesare unui drum aşa de lung, totul făcându-se pe cheltuiala oraşelor normande.

Istoricul Saint-Jacques menţionează că Insula Capului Verde, pe atunci singura populată din arhipelag, se bucura în credinţa călătorilor care acostaseră cândva acolo, de renumele de a vindeca lepra. Se istorisea că odată, un nobil, Jean de Luxemburg, a plecat cu această destinaţie, dar din păcate nu ni se mai spune dacă s-a întors vindecat. Oricare ar fi realitatea, iată care era tratamentul pe care îl aplicau insularii celor veniţi să se tămăduiască. Indigenii pândeau momentul când marile broaşte ţestoase veneau pe plajă, le atacau răsturnându-le pe spate şi apoi le ucideau, iar în sângele lor îi scăldau pe bolnavii de lepră. Plini de sânge, îi hrăneau apoi cu carnea şi grăsimea de broască ţestoasă. Tratamentul dura doi ani şi vindecarea de lepră, se spune, era completă.

În luna septembrie 14 & 2, Ludovic a trimis să se caute la Florenţa un remediu căruia i se dusese vestea că vindecă toate abcesele pielii: *ypoix lupinus*"; probabil că şi acesta a rămas fără efect.

La acestea să adăugăm mărturia unui contemporan al lui Ludovic al XI-lea, cronicarul şi prelatul Thomas Basin (1412 – 1491), care afirma categoric că monarhul suferea de lepră *(„leprossus fuisse assertus est*). S-ar explica astfel psihologia lui Ludovic al XI-lea, figura sa melancolică, viaţa

austeră pe care a dus-o în ultimii ani. Regele n-a avut răgazul să încerce eficacitatea

misterioaselor leacuri pe care i le căutau supuşii săi, deoarece s-a stins la 30 august 1483.

Revenind la cele spuse mai înainte, considerăm că a simplifica istoria, a o reduce la scheme, este o imensă greşeală. Evenimentele din ultimele decenii petrecute în ţara noastră o demonstrează cu prisosinţă.

Istoria nu este aşa cum o descrie „X" sau „Y", interesaţi să procedeze aşa. Colaborarea dintre medic şi istoric nu poate să fie decât utilă pentru ambele părţi: istoricul îi poate furniza medicului subiecte de studiu, iar acesta, la rândul lui, îi va da istoricului în schimb o serie de observaţii pertinente, în lumina cărora acesta va fi în măsură să-şi perfecţioneze modul de gândire şi raţionament. Cele două ştiinţe pot să se completeze în mod util, pentru a sfârşi în cele din urmă cu o mai bună cunoaştere a evenimentelor şi personalităţilor.

Istoria foloseşte din plin aportul altor ştiinţe şi nu poate fi descifrată fără informaţiile pe care i le furnizează acestea. Astfel, matematicile îi conferă istoriei un grad de certitudine. „Cifrele guvernează lumea şi ne învaţă cum este guvernată lumea", scrie Goethe *(Convorbirile cu Eckerman).* Cu ajutorul prelucrărilor statistice şi al modelelor matematice rezolvate cu computerul, apar într-o lumină nouă evenimente şi întâmplări istorice, mişcările populaţiei, dispariţia unor popoare, originile, densitatea populaţiei, repartiţia, natalitatea şi mortalitatea, într-un cuvânt ceea ce studiază demografia.

Geografia este şi ea în strânsă legătură şi dependenţă cu istoria. Hippocrat (450 – 377 î.Hr.) observase acţiunea mediului asupra vieţii oamenilor. Istoria Greciei, specificul local şi solidaritatea dintre cetăţile sale, nu au decurs, ne întrebăm, din condiţiile sale geografice? Montesquieu, într-o vreme când nimeni nu se

gândea la acestea, a întrevăzut influenţa climatului asupra evoluţiei civilizaţiilor. Dar şi condiţiile climatice au strânse raporturi cu istoria. Astfel, furtuna şi grindina care au devastat Franţa la 13 iulie 1788 şi iama extrem de grea a aceluiaşi an, au făcut insuportabilă mizeria poporului francez şi au contribuit indirect la declanşarea revoluţiei. Desigur, acesta este un factor conjunctural şi nu determinant, dar care nu poate fi neglijat.

Sau: ploaia care a căzut la Waterloo ar fi fost, după unii, principala cauză a întârzierii trupelor generalului Bliicher, care n-au mai putut face joncţiune cu cele ale ducelui de Wellington în momentul decisiv, astfel că ele nu au mai putut fi aruncate în luptă asupra unor soldaţi epuizaţi de o noapte fără odihnă, rămaşi sub cerul liber, în ploaia care cădea fără încetare.

La Fayette s-a dovedit un fin psiholog când, în seara de 5 octombrie 1789, s-a adresat regelui, care era neliniştit şi speriat de agitaţia poporului venit să protesteze sub ferestrele palatului său: „Sire, mergeţi şi dormiţi liniştit; astăzi nu va mai fi nicio tulburare: plouă!”

În sfârşit, frigul şi zăpada, în teribila iarnă a anului 1812, au grăbit înfrângerea lui Napoleon în Rusia. Să dăm şi un exemplu apropiat şi din ţara noastră: cine poate susţine că participarea la revoluţia din 21 – 22 decembrie 1989 şi din zilele următoare nu ar fi fost mult îngreunată dacă iama ce s-a instalat la o diferenţă doar de o săptămână (29 decembrie) ar fi venit mai devreme?

Alături de alte ştiinţe (heraldica, epigrafia, filologia, paleontologia, antropologia) psihiatria poate contribui la studiul istoriei. Hippocrat sesizase de altfel relaţia medicinei cu filosofia: „Aceste două ştiinţe diferă aşa de puţin şi tot ceea ce este de resortul filosofiei se regăseşte şi în medicină”.

Din toate timpurile filosofii au fost la curent cu ştiinţele naturale, zoologia şi medicina. Platon, Aristotel şi

mai târziu Bacon, Descartes şi primii cartezieni – Locke, Leibnitz, Spencer, Taine, Ribot etc. au avut solide cunoştinţe medicale. Claude Bernard a fost nu numai un mare fiziolog ci şi un profund gânditor, convins că în lipsa filosofiei, ştiinţa nu poate realiza progrese în domeniul cunoaşterii umane. S-a mers până a li se cere istoricilor să fie atotştiutori (Matly, Daunou, Momsen, Freeman), deziderat, evident, imposibil. Ni se pare mai logic ca istoricul să facă apel, ori de câte ori este nevoie, la specialiştii din afara disciplinei sale. Şi cum istoria este scrisă şi făcută de oameni, indivizi care se nasc, trăiesc, suferă şi mor, ea nu se poate dispensa de aportul ştiinţelor medicale, *medicul* fiind singurul capabil să înţeleagă omul.

Astfel, sentimentele unei mulţimi sunt tot aşa de indispensabil de înregistrat ca şi acelea ale unui individ. Înlocuiţi această mulţime în cadrul său şi în epoca sa, cu indivizi componenţi şi mai ales reprezentativi, pe care şi i-a ales s-o conducă sau care i s-au impus ei înşişi cu forţa, dictatorial şi veţi obţine imaginea corespunzătoare. Manifestările afective vor fi mereu aceleaşi şi va fi util de ştiut cum aceste manifestări sunt reflectate de diferite epoci. În altă ordine de idei, sesizând legătura dintre societate şi diverşi exponenţi reprezentativi ai săi, un om de ştiinţă elveţian, Grevan, afirma: „Fiecare societate îşi are exponenţii pe care i-a creat”. Este o afirmaţie care, extrapolată, ne îndeamnă la reflecţii…

Principalele obiective pe care şi le propune patologia istorică în studiul istoriei, sunt:

1. Să aplice noţiunile medicale la istorie;
2. Să privească personajele care au jucat un rol în istorie ca pe simpli indivizi, aduşi la condiţia lor umană; să le cunoască reacţiile şi, mai ales, afecţiunile de care au suferit şi care ar fi putut influenţa unele fapte sau hotărâri istorice;
3. Să pună un diagnostic retrospectiv pentru a elucida

unele aspecte îndoielnice, unele morţi aparent misterioase sau crime presupuse.

Scopul lucrării noastre nu este cel de a fixa un diagnostic neaşteptat şi senzaţional privind diverse personalităţi de-a lungul istoriei – oameni politici, de artă şi ştiinţă. Nu se poate contesta faptul că o serie de evenimente istorice iau cu totul altă semnificaţie şi capătă alte cauze şi alte motive dacă ţinem seama de starea psihică şi de sănătate în general a acelora care le-au provocat sau care au participat la ele.

Cu alte cuvinte, pe baza datelor ştiinţifice se impune o atitudine integratoare asupra fenomenelor istorice şi un număr de evenimente politice, militare, economice şi culturale, ce nu pot fi explicate exclusiv, aşa cum au încercat s-o facă unii ideologi comunişti.

Patografia îşi aduce modesta ei contribuţie la studiul istoriei, fără a avea pretenţia de a i se atribui un anume loc, dar în acelaşi timp considerăm că nu i se poate tăgădui aportul.

Numai printr-o viziune de ansamblu a istoriei, o viziune integratoare cu alte cuvinte, se poate înţelege un fenomen atât de complex, de uriaş şi greu de descifrat.

În zilele noastre, când ştiinţele de graniţă se impun cu acuitate în procesul cunoaşterii lumii şi universului infinit, considerăm că medicina, respectiv psihiatria, pot aduce o contribuţie deosebit de valoroasă la interpretarea istoriei.

Istoria – într-o expresie simplificată – este suma actelor sociale săvârşite de diverşi indivizi, în decursul anilor, şi ea nu poate să nu ţină seama de cauzele ce au determinat pe unul dintre ei, având o ascendenţă asupra semenilor săi, să ia o hotărâre sau alta, să facă un război, o lovitură de stat, să devină schismatici sau să încheie o pace. Repet şi subliniez, e o părere personală privind o definiţie ad-hoc redusă la o simplă trăsătură. Aceste cauze – şi am fi aştiinţifici dacă nu am ţine seama de ele – întrucât sunt legate de viaţa psihică a unui individ cu rol important, nu pot fi exclusiv de ordin raţional. Este

imposibil să se susţină că doar interesul personal a determinat luarea cutării rezoluţii cu răsunet istoric. Din contră, trebuie să admitem că personalitatea psihologică a individului în ansamblul ei a putut determina luarea unei decizii ce a condus la

realizarea actului istoric. Astfel, rezultă importanţa pentru cel ce studiază retrospectiv evenimentele socialo, politice şi culturale a cercetării personalităţii psihice a celor care au dat o direcţie sau alta, cursului evenimentelor. „… niciun studiu temeinic integral al omului nu este posibil decât dacă se ţine seama de toate aspectele realităţii umane, iar aceasta îmbină întotdeauna în chip unitar şi inseparabil bioticul, psihicul şi socialul, în diferite doze şi structuri, putându-se vorbi cel mult de o dominantă biologică, psihologică sau sociologică, de la caz la caz, în funcţie de realitatea studiată sau izolată metodologic şi considerată astfel de cercetător, din punctul de vedere al ştiinţei pe care o exercită. Nu este mai puţin adevărat că, deşi omul este o fiinţă biopsiho-socială, cele trei aspecte fundamentale ale lui ni se înfăţişează uneori ca manifestări cu relativă independenţă unele faţă de altele…” 1

Nu numai atât, individul” văzut ca o verigă a lanţului format din ascendenţi şi descendenţi, cu o structură psihică similară şi apropiată, capătă o însemnătate relativă în determinismul proceselor istorice în raport cu familia, casa sau dinastia.

Căci o familie ai cărei membri ocupă de-a lungul unor generaţii acelaşi post de conducere – şi ne gândim la casele domnitoare înrudite ce au condus Imperiul Habsburgic, Anglia, Spania, Rusia şi Grecia – poate imprima mult mai uşor o direcţie anumită evoluţiei istorice, tocmai din cauza similitudinii şi înrudirii ce există între personalităţile psihologice ale acestor indivizi care moştenesc unii de la alţii un temperament cu aptitudini,

tendinţe şi înclinări întru totul similare.

Tocmai acest temperament, bază a personalităţii psihologice, face ca fiecare din membrii acestor familii care se succed de-a lungul generaţiilor, să reacţioneze similar la un stimul asemănător. Or, dacă ne referim de pildă la istoria ţării noastre – vezi dinastiile Muşatinilor sau Basarabilor – acestea sunt de cele mai multe ori cauzele care ne fac să vedem în politica oarecum similară dusă de străbuni, de bunic, de fiu şi de nepot, o linie de eforturi, de încercări şi de străduinţe comune şi continue de la o generaţie la alta. Uneori însă poate să survină într-o linie ereditară viguroasă, energică impetuoasă şi plină de sănătate, un accident – o personalitate psihopatică sau psihotică – determinat uneori de aportul unui factor ereditar nou (provenit din încrucişări cu alte linii, având factori ereditari recesivi sau dominanţi pentru psihoza sau personalitatea psihopatică) care tulbură continuitatea concepţiilor.

1. M. Ralca şi T. Herseni: *Introducere în psihologia socială*, Editura Ştiinţifică. Bucureşti, 1966, pag. 234.

NEBUNII ISTORIEI

25

Am vrea să subliniem că au existat, în decursul anilor, autori care în mod surprinzător au avut o viziune corectă şi imparţială asupra istoriei. Ne-am opri numai asupra unuia singur: Montesquieu (1689 – 1755); iată ce menţiona acesta: „Există cauze generale fie morale, fie fizice, care acţionează în cazul fiecărei monarhii, ridicând-o, menţinând-o sau coborând-o, toate accidentele fiind datorate unor cauze şi dacă hazardul unei bătălii, adică o cauză particulară, a distrus această stare, există o cauză generală caje face ca această stare să piară din cauza unei singure bătălii. Într-un cuvânt, mersul general antrenează cu el toate accidentele particulare”.

Referindu-ne la figurile singulare pe care istoria le scoate din anonimat şi le conferă diverse atribute, mai ales de conducere, medicul poate proiecta o lumină extrem de

puternică chiar în hăţişul tenebrelor istoriei, şi adesea ar putea să explice, singur, vanitatea unei anume atitudini sau apatia unui personaj şi în final, consecinţele aparent incalculabile. În acest caz, medicul va trebui să pună un bun diagnostic retrospectiv asupra uneia sau alteia maladii infecţioase sau generale, asupra cutărei sau cutărei morţi misterioase şi chiar va trebui să caute tarele fiziologice şi nevropatice ale acestor indivizi, analizând repercusiunile lor asupra evenimentelor istoriei. Deci, o cauză fizică, intelectuală sau morală, atingând acest individ, va avea o urmare proporţională asupra istoriei sale şi a istoriei familiei sale, a rasei sale, a patriei sale al cărei conducător este.

Nu numai cauzele minore, maladiile şi psihozele pot avea repercusiuni asupra actelor conducătorilor, dar şi unele entităţi morbide, fără cauze îndeajuns de clarificate, ca degenerescenţa. În acest sens, profesorul René Larger menţiona: „O maladie dobândită se transmite apoi ereditar şi are ca efect o diminuare progresivă a mijloacelor de apărare a organismului, conducând la sterilitate sau, dimpotrivă, la o înmulţire exagerată a indivizilor, sau, cel mai ades, la o decadenţă a lor”. Această degenerescenţă va fi la început, cel mai adesea, pur fizică şi se poate chiar ajunge, în cazul unei dinastii, la o familie de taraţi constituţionali, pe care creatorul patografiei, doctorul Cabanes, le-a denumit „stigmate de degenerescenţă”. După aceasta, la descendenţii respectivi, urmează în mod inevitabil degenerescenţa intelectuală şi morală.

Patografia distinge două categorii de factori patologici ai degenerescenţei individului: *factori primari sau biologici* (cum ar fi de exemplu schimbarea climatului, a mediului, regimului, surmenaj etc.) şi *factori secundari sau patologici* (boli infecţioase, intoxicaţii, sifilis, alcoolism, maladii degenerative, tuberculoză, reumatism şi cancer).

Nu insistăm aici asupra aspectelor factorilor de risc

ereditari; există numeroase lucrări de specialitate ce tratează acest subiect1.

Referindu-ne însă la bolile psihice, în prezent „este pe deplin demonstrat faptul că acestea sunt provocate de multe ori de cauze ereditare sau câştigate, de asemenea că factorii care acţionează negativ asupra creierului preced apariţia fenomenelor abnorme de conştiinţă şi că influenţa lor este cu atât mai gravă cu cât aceştia acţionează mai precoce asupra structurilor cerebrale în formare. În acelaşi timp, studiile epidemiologice demonstrează că bolile psihice exprimă o concentrare în focar a cauzelor de morbiditate generală şi a factorilor sociali negativi, dinamica lor diferită în decursul timpului relevând în consecinţă şi criteriile care se impun în organizarea asistenţei psihiatrice contemporane. Cu alte cuvinte, relaţia socio-epidemiologică ne relevă în plus că pe lângă cauzele biogene sau psihogene în provocarea tulburărilor psihice, factorii economico-culturali se răsfrâng totodată în mod semnificativ asupra dinamicii acestora, caracterizând astfel integrativ însuşi nivelul de sănătate mentală în evoluţia unei anumite societăţi” (P. Brânzei, *op. cit.).*

Bolile psihice pot avea, în anumite condiţii sociale, un caracter „epidemic”, oricât ar părea de absurdă la prima vedere o asemenea apreciere. Ca dovadă, unii autori ocolesc problema, iar alţii apreciază că termenul de „epidemiologie psihiatrică” ar fi utilizat fără suficientă discriminare, ca sinonim al noţiunii de „psihiatrie socială”, „psihiatrie comunitară”, „sociologie psihiatrică”, „ecologie a tulburărilor mintale” etc.

Istoria consemnează numeroase cazuri de adevărate „epidemii” ale unor manifestări de boli psihice, mai mult sau mai puţin grave şi mai ales recunoscute ca atare. Ne referim cu precădere la procesele vrăjitoarelor, fondatorii de religii şi secte şi diverse mişcări şi partide cu caracter extremist, dintre care cele de cea mai tristă amintire sunt cele ale fascismului şi nazismului… Căci în cazul unei astfel de gloate de adevăraţi psihopaţi, apariţia unui exponent bine marcat (vezi Adolf Hitler, de exemplu), nu

face altceva decât să incite la ieşirea din anonimat a unor semeni ai săi care îşi găsesc condiţii favorabile de manifestare a obsesiilor zăgăzuite de societate. Aşa se explică posibilitatea trimiterii în abatoarele morţii a peste şase milioane de evrei în Europa.

Luând în considerare complexitatea factorilor biopsihosociali care determină modificările calitative ale personalităţii, dorim să

1. Prof. dr. Petre Brânzei: *Itinerar psihiatric*, Editura Junimea, Iaşi, 1979, p. 139 – 159. Datorăm acestui autor o serie de idei pe care le tratăm şi noi (n.a.).

subliniem că personalitatea, ca expresie vectorială a particularităţilor psihice, variază dinamic şi în acelaşi timp unitar pe o porţiune nelimitată, ca urmare a particularităţilor pe care i le conferă trăsăturile temperamentale (înnăscute), trăsăturile caracteriale (modelate prin educaţie) şi capacitatea voliţională a fiecărui individ în parte de a-şi comuta procesele de gândire în acţiuni sau inacţiuni deliberate, ansamblu de trăsături prin care se realizează atitudinea corespunzător integrală faţă de societate şi viaţă.

Oamenii mari ai secolelor, şi ne referim în primul rând la conducătorii de popoare şi ţări, reflectau trăsăturile epocii respective. Dacă ne-am gândi la epoca Renaşterii, acelor personalităţi le-ar fi comune amestecul de religiozitate cu cruzime, spiritul practic, ba chiar comercial şi multe altele. Subliniem însă că acest fapt nu trebuie interpretat în sensul propriu al cuvântului, că anumite epoci creează anumite personalităţi temperamentale, ci mai curând, trebuie să admitem că unor anumite tipuri le sunt necesare caractere de un anumit tip, dintre care se recrutează conducătorii şi şefii, cu reliefarea apoi a personalităţii lor psihice. Referindu-ne la oamenii obişnuiţi, de câte ori nu auzim fraza: „te-au născut prea devreme” sau „prea târziu pentru vremea

aceasta”.

În spiritul celor arătate mai sus, Renaşterea – epocă în care au trăit doi dintre domnitorii români de care ne ocupăm în lucrarea noastră – a fost o eră de dărâmări şi de reclădiri pe temelii noi, perioadă care a cerut caractere active, îndrăzneţe, inteligente, adaptabile în genere, deci ceea ce psihiatrii numesc temperamente ciclotimice. La un examen mai atent, se poate observa că oamenii de seamă ai secolelor XV şi XVI au fost aproape toţi ciclotimici. Astfel, pe plan politic Carol Quintul apare ca ciclotimic, dar, la un moment dat, evoluează către una dintre extremele acestei structuri psihice, melancolia, în urma căreia abdică; tot ciclotimici sunt: Francisc I, adversarul său atât de curajos şi îndrăzneţ, Henric al IV-le-a, Carol al VIII-lea – regele Barbă Albastră – şi mulţi alţii.

Dar şi lumea artistică şi literară este plină de ciclotimici: Michelangelo, Shakespeare (care a prezentat o puternică depresiune psihică în 1601), Benvenuto Cellini, Rabelais, Montaigne, Villon şi mulţi alţii.

Cât priveşte Evul Mediu, în această epocă a fost pusă în evidenţă existenţa unor indivizi cu temperament schizoid. Eroul în sensul lui Carlyle – în Evul Mediu – călugărul sau cavalerul – era înainte de toate un schizoid, o personalitate accentuată, ale cărei convingeri rămâneau nestrămutate şi care acorda prea puţin interes vieţii fizice şi evoluţiei omenirii.

Întotdeauna, înainte, ca şi în zilele noastre, au existat aproximativ aceleaşi proporţii de temperamente printre oameni. Însă în fiecare epocă, presupunem că s-au evidenţiat cu preponderenţă acele caractere care se încadrau mai bine în procesul de adaptare al vremii respective. Ceva mai mult, aceştia, alcătuind de obicei exponenţii vieţii sociale de atunci, sunt figurile de marcă ale timpului care ne frapează; caracteristicile lor

temperamentale s-au dezvoltat extrem şi ei au putut alimenta curente ideologice ce scoteau la iveală alte caractere, asemănătoare lor. Este cazul creatorilor de religii, secte, partide şi mişcări de masă de tot felul, care au marcat într-un punct sau altul, pe glob, istoria omenirii.

Personalitatea morbidă

După cum se ştie, structura personalităţii este în primul rând determinată de însuşirile fundamentale ale sistemului nervos: *forţa, mobilitatea* şi *echilibrul.* Din modul cum se combină între ele aceste trei însuşiri, pot rezulta diverse tipuri de activitate nervoasă superioară. Cercetările efectuate asupra modului de comportament uman au scos în evidenţă că tipul de activitate nervoasă superioară influenţează comportamentul în mare prin *forţă* (regimul energetic al activităţii motorii şi psihice), prin *mobilitate* (tempoul şi ritmul), prin *echilibrare* (structura energetică a acţiunilor) şi prin *alternanţele între declanşare şi frânareK*

Tipul de activitate nervoasă superioară îşi pune deci amprenta pe întreaga dinamică psihosocială a individului. Alături de acesta, un rol însemnat în dinamica organismului îl au şi glandele cu secreţie internă, în cadrul unei complexe acţiuni de feedback. Tipul de activitate nervoasă superioară şi glandele cu secreţie internă fundamentează temperamentul.

Oamenii sunt, până la un anumit punct, dependenţi de temperamentul lor în ceea ce priveşte manifestarea personalităţii lor. Cercetările întreprinse în diverse maladii (epilepsie, tuberculoză, sifilis etc.) nu pot omite unele legături între respectivele maladii şi temperament, nu în sensul existenţei unor temperamente predispuse la unele boli, ci în accepţia că acele maladii odată instalate pot influenţa printr-un anume mod de exteriorizare, latura dinamico-energetică a personalităţii.

1. I. Alexandrescu: *Personalitatea în dinamica integrării vocafionale*, Teză de doctorat, Iaşi, 1971, p. 253.

Personalitatea nu trebuie înţeleasă în mod greşit că s-ar reduce numai la tipul de activitate nervoasă superioară şi nici la temperament. Tipul de activitate nervoasă şi temperamentul sunt prezenţe predominant organice în manifestarea unei persoane, dar omul nu e numai o fiinţă biologică ci, aşa cum a demonstrat-o viaţa, şi una socială. Ca fiinţă socială el suferă, în formarea sa, influenţa valorilor socio-culturale, a moravurilor epocii, a unor modele. În raport cu toate acestea are loc o condiţionare social-istorică, cu note proprii de la individ la individ, privind orientarea şi voinţa acestuia, stabilitatea, fermitatea, autocontrolul şi autonomia conduitei sale, adică un proces de închegare a unor trăsături morale, prin care omul se prezintă ca posesorul unui caracter. Caracterul fiind un sistem de trăsături organizate ierarhic, manifestându-se constant în viaţa omului, susţinând unele atitudini şi negându-le pe altele, constituie şi el un factor important în adaptarea, integrarea şi echilibrarea persoanei. Prin „lipsă” de caracter sau printr-un caracter „negativ”, unii oameni se pot deda la diverse excese, pierzându-şi sănătatea. Ca şi temperamentul însă, caracterul nu intervine în îmbolnăvirea de cutare sau cutare maladie, decât sub incidenţa implicaţiei.

Tipul de activitate nervoasă superioară, temperamentul, caracterul, atitudinile nu se exteriorizează anarhic, ca elemente independente unele de altele, ci în interacţiune şi sub imperiul unei unităţi. În realitate, personalitatea este aceea care angajează toate aceste componente în cadrul unei conduite integrative, vizând pe om în unitatea sa, în această viziune persoana umană constituind o sinergie autorealizatoare. Aşa cum susţine Kurt Goldstein, individul uman reprezintă un tablou holistic, fiind animat de un singur motiv, acela de a ajunge la o performanţă optimă a întregului său organism de a-şi dezvolta1, cum precizează Abraham Maslow, potenţialitatea specifică în vederea realizării unui mod propriu de expresie.

Discutând personalitatea, psihologia modernă a consacrat, în funcţie de modalitatea de conjugare a individului cu lumea, doi termeni puşi în circulaţie de către Jung: de *extravertit* şi de *introvertit*, iar ulterior ca pe un concept intermediar şi pe un al treilea, pe cel de *ambivalent* (ambivert). Tipul extravertit îl defineşte pe cel cu preferinţă pentru lumea socială; tipul introvertit pe cel cu profunde trăiri interioare; ambivalentul exprimă un tip mixt.

Tipologia lui Jung, adoptată de către psihologia contemporană, prezintă avantajul, faţă de alte tipologii, că se referă la realităţi

1. Popescu Neveanu: *Temperamentul, Psihologia generală* (sub redacţia lui Al. Roşca), Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1966, p. 452.

psihologice, că explică tipurile ca fiind rezultate ale unui proces de structurare a persoanei în cadrul căreia îşi dau concursul o multiplicitate de factori, evenimente şi situaţii şi nu se rezumă la declararea unei singure dimensiuni a individului ca forţă inductoare de conduită.

Exceptând unele maladii legate de calităţile funcţionale ale creierului, cum ar fi oligofrenia, psihopatiile, psihogeniile (psihozele reactive şi nevrozele), psihozele endogene (schizofrenia şi delirurile sistematizate cronice, psihoza maniaco-depresivă), există numeroase alte maladii – aproape că nu este boală fără implicaţii – ce afectează viaţa psihică şi în final, deci prin modul lor de manifestare, comportamentul uman. Toate acestea fac obiectul preocupărilor psihiatriei clinice.

Ceea ce dorim să subliniem este faptul că în nenumărate cazuri de afecţiuni organice pot apărea tulburări psihice, de o intensitate şi durată variabilă, uneori fiind destul de greu de stabilit un raport direct între agentul agresiv şi tabloul psihopatologic, deoarece apariţia şi aspectul tulburărilor psihice ca şi ale celorlalte

manifestări depind nu numai de acţiunea agentului respectiv, ci şi de particularităţile constituţionale ale bolnavului, de starea sa biologică şi psihică în momentul îmbolnăvirii. În afară de bolile vasculare cerebrale, vârsta individului joacă un rol important, existând o patologie psihică caracteristică presenilităţii şi senilităţii. De asemenea, se pot produce tulburări psihice în traumatismele cranio-cerebrale cât şi legate de maternitate.

Problema depăşind cadrul lucrării de faţă, ne vom rezuma la menţionarea originii posibile a unor tulburări psihice ce pot surveni, cu recomandarea de a se consulta tratatele de specialitate şi, bineînţeles, medicii de profil.

Tulburări psihice de origine infecţioasă (psihoze infecţioase). În această categorie sunt cuprinse o serie de sindroame psihice care preced sau însoţesc diferite etape ale perioadei de stare sau urmează procesul infecţios. Sindroamele de mare intensitate sunt însoţite, de regulă, de tulburări de conştient şi apar în perioade de maximă acuitate a procesului infecţios, în timp ce alte sindroame psihice, fără astfel de modificări de conştient, se instalează în timpul convalescenţei sau când boala este în regresie.

Principalele maladii infecţioase care pot fi însoţite de tulburări psihice sunt: meningitele microbiene, virotice, leptospirozele, encefalitele, supuraţiile cerebrale, scarlatina, tusea convulsivă, gripa, hepatica epidemică, bruceloza, tularemia, febra tifoidă.

colibaciloza, paludismul, Coreea acută, sifilisul 1, poliomielita, tuberculoza2 etc.

Tulburări psihice de origine toxică sunt datorate abuzului de alcool şi de diverse droguri: morfină, opium, cocaină, mescalină, haşiş, L.S.D. etc. Printre personalităţile ce au consumat droguri, după unele surse, am aminti pe: Thomas de Quincey, Théophile Gautier, Ch. Baudelaire, Delacroix, Flaubert, Cocteau, Edith Piaf,

Apollinaire, Edgar Allan Poe, Guy de Maupassant, Daumier etc.

Tulburări psihice din cauza bolilor endocrine. Problemele de psihoendocrinologie au preocupat în mare măsură pe cercetători, datorită interrelaţiilor strânse dintre sistemul nervos şi endocrin. Apariţia tulburărilor psihice la bolnavii cu afecţiuni endocrine s-a putut constata în următoarele cazuri: macrosomia hipofizară (acromegalia şi gigantismul); microsomia hipofizară (nanismul hipofizar); insuficienţa hipofizară (sindromul Glinski-Simmonds-Sheehan) sindromul adipozo-genital (Babinski-Frohlich); diabetul insipid; maladiile epifizare; hipertiroidia (boala Basedow); hipotiroidia (mixedem); bolile paratiroidei; bolile pancreasului (hipo- şi hiperinsulinismul); bolile suprarenalei (insuficienţa şi hiperfimeţia corticosuprarenală); bolile gonadelor şi ovarelor (perturbarea secreţiei).

Tulburări psihice în unele boli neurologice degenerative: boala

1. Există o literatură bogată privind unele personalităţi ce au suferit de sifilis: pentru a nu da naştere la interpretări eronate ne-am abţinut de a face enumerarea lor.

2. Trecând în revistă câteva dintre figurile proeminente ale vieţii culturale şi ştiinţifice de la noi din ţară, bolnave sau care au decedat de tuberculoză în primele decenii ale secolului XX, am menţiona, fără a epuiza lista, în principal pe: scriitorul Iuliu Cezar Săvescu (1866 – 1903); scriitorul Ştefan Petică (1877 – 1904), biologul şi psihiatrul Nicolae Vaschide (1874 – 1907), doctorul Ion Radovici (1868 – 1908), politicianul Alexandru Mocioni (1841 – 1909), ziaristul Alexandru Antemireanu (1877 – 1910); poetul N. Burlănescu Alin (1869 – 1912); poetul D. Iacobescu (1893 – 1913); scriitorul Emil Gârleanu (1878 – 1914); pilotul Mircea Zorileanu (1885 – 1919); scriitorul Ion I. Ciorănescu (1905 – 1926), prima aviatoare română Elena Stocnescu Cărăciune; cântăreţul de operetă Leonard (1886 – 1928); poetul Nicolae Milcu

(1903 – 1933); scriitorul Panait Istrati (1884 – 1935); geograful George Vâlsan (1885 – 1935); romancierul Gib Mihăescu (1894 – 1935); compozitorul Filip Lazăr (1894 – 1936); poetul Bogdan Amaru (1904 – 1936); filologul Matei Nicolau (1904 – 1938); scriitorul Marcel Blccher (1909 – 193Ş); pictorul Gh. Bob Bulgaru (1807 – 1938); scriitorul George Mihail Zamfirescu (1898 – 1939), poetul Ion Moldoveanu (1913 – 1939); poetul Artur Enăşescu (1889 – 1942), cântăreaţa Mana Cebotari (1910 – 1949); scriitorul Petru Beilu (1896 – 1959); doctorul Constantin M. Popescu (1870 – 1956); poetul Gh. Vasiliu-Bacovia (1881 – 1957); scriitorul Cezar Petrescu (1892 – 1961); scriitorul Radu Stanca (1920 – 1962); cântăreţul Fănică Luca (Iordache Ştefan) şi acordeonistul Fărâmiţă Lambru.

Parkinson, scleroza în plăci, degenerescenţa hepato-lenticulară şi boala Recklinghausen (neurofibromatoză).

Tulburările psihice în epilepsie. Epilepsia este o afecţiune cu o incidenţă de 3 – 5% şi aceasta face, dacă ţinem seama şi de caracterul cronic, să i se acorde o mare importanţă, cu atât mai mult cu cât tulburările prezentate interesează în principal intelectul şi personalitatea.

Nu putem încheia tratarea acestui aspect fără a menţiona că unele afecţiuni, cum ar fi de exemplu Coreea şi hipertensiunea, sunt însoţite de tulburări psihice în multe cazuri. În condiţiile unei vieţi în care stresul a devenit cotidian, la care se adaugă din păcate şi poluarea, tot mai specifică şi endemică marilor oraşe, ne putem explica modificările în comportamentul oamenilor de ieri şi de azi.

Bolile faraonilor în scrierea hieroglifică egipteană omul în vârstă este figurat ca un om încovoiat, sprijinit în baston. Ptah-Hotep care a ajuns la o vârstă înaintată se lamentează astfel: „Suveran, Stăpânul meu, marea vârstă a venit, bătrâneţea a coborât asupra mea, încetineala a sosit, slăbiciunea copilăriei a reapărut şi ea face ca cel care a

redevenit copil să doarmă fără încetare. Braţele sunt slabe, picioarele au renunţat să mai urmeze inima care a obosit. Gura este mută, ea nu mai poată vorbi, ochii sunt slabi, urechile sunt surde, nasul este astupat, el nu mai poate respira. Gustul a dispărut cu desăvârşire. Spiritul a devenit uitător şi el nu-şi poate aminti de ziua de ieri".

Aceasta nu-i împiedica pe egipteni să-şi ureze unul altuia să trăiască o sută de ani.

Ştim despre Ramses al II-lea că a atins vârsta de nouăzeci şi şase de ani, după o domnie de şaizeci şi cinci de ani. Haremul său număra două sute de soţii, de la care a avut nouăzeci şi şase de băieţi şi şaizeci de fete. Ne întrebăm însă, ceilalţi supuşi ai acestui faraon cu o sănătate excepţională, oameni de rând, nu mureau la o vârstă mijlocie?

Este foarte greu să apreciem mortalitatea în Egiptul antic, deoarece copiii mici, identificaţi în număr redus în cimitire, trebuiau înmormântaţi altfel decât adulţii. Radiografiile mumiilor arată adesea persistenţa cartilajului de conjugare, semn că scheletul aparţine unui adolescent.

În muzeul din Turin, cele şapte sute nouă cranii de adulţi, provenind din mormintele dinastice din Gebelen şi Assiout, i-au

permis lui Chiarelli să stabilească vârsta medie de viaţă la treizeci şi şase ani. Probabil că vârsta medie reală era şi mai mică, dacă se ţine seama de mortalitatea infantilă ridicată. Complicaţiile obstetricale coborau de asemenea vârsta medie de viaţă a femeilor.

Se poate încerca, de exemplu, să se compare acest număr mediu, cu speranţa de viaţă în zilele noastre a unui nou-născut suedez şi anume de 76 de ani pentru un băiat şi de 78 de ani pentru o fată, cu aceea a unui nou-născut în India – de aproximativ 34 de ani. În Egipt, în ultimele decenii, vârsta medie a fost de 52 de ani la bărbaţi şi de 54 de ani la femei. Ne putem face astfel o imagine asupra

lungului drum parcurs în 3.000 de ani, când în afara unei alimentaţii mai bune şi mai raţionale, s-au făcut eforturi pentru prelungirea vieţii cu ajutorul igienei şi al medicinei!

Dentiţia vechilor egipteni era într-o stare foarte proastă: cariile şi tocirea feţelor masticatorii ale măselelor afectau deopotrivă atât pe faraon cât şi pe cel mai umil dintre supuşii săi. Suprafaţa eşantioanelor de pâine găsită în morminte era presărată cu boabe de grâu întregi, astfel încât s-a crezut la început că mestecarea lor era singura responsabilă de tocirea dinţilor. Dar examinarea mai atentă a unei pâini rupte a pus imediat în evidenţă, pe suprafaţa tăieturii, numeroase puncte strălucitoare care reflectau lumina. Cercetarea mineralogică a arătat că era vorba de bobiţe rotunjite de nisip şi de mici fragmente ascuţite de feldspat, mică şi gresie. Dacă uzura dinţilor la vechii egipteni se explica astfel, nu se putea totuşi afla ce căutau aceste particule în pâine?

Cercetătorul englez Prag a citit în lucrările lui Plinius că locuitorii Cartaginei zdrobeau mai întâi grâul cu un mai, apoi îi adăugau o cantitate mică de cărămidă pisată, cretă şi nisip înainte de a măcina grăunţele. Pentru a-şi explica de ce se proceda aşa, a încercat să zdrobească grâul cu o moară veche de măcinat şi a observat cu surprindere că prin acest procedeu nici după un sfert de oră de funcţionare, bobul nu se fărâmiţa. Adăugând unu la sută nisip, a obţinut foarte repede o făină fină.

În ceea ce priveşte cariile, frecvenţa acestora era mai rară şi prezenta o altă cauză în producerea lor. Smith a găsit destul de puţine carii la oamenii care au trăit în perioadele predinastice şi mai puţine chiar la oamenii de rând. Cu trecerea timpului ele au devenit foarte frecvente, astfel încât în perioada de decadenţă acestea erau răspândite în toate păturile populaţiei. Se pare că erau mai ales legate de obiceiurile alimentare; astfel o hrană mai bogată, mai abundentă, mai variată precum şi consumul de alimente coapte a sfârşit prin a se răspândi şi în clasele mai sărace. Tocirea şi caria

au avut drept consecinţe: deschiderea camerei pulpare, infecţia şi formarea de abcese şi chisturi în jurul rădăcinii.

Unele mumii prezintă cavităţi în maxilare, constituite după procese de osteită sau osteomielită. Când infecţia se generalizează, survine septicemia; aşa pare să fi murit Amenophis al ffl-lea a cărui dentiţie se afla într-o stare deplorabilă. „Există – se menţionează într-un papirus – un scrib care seamănă cu mine. Toţi muşchii feţei sale tresar, oftalmia s-a declanşat la un ochi şi viermii îi rod dinţii".

În papirusul lui Anastasi al IV-lea era descris comportamentul unui om care suferea de nevralgie dentară; acesta nu era desigur un caz unic şi descrierea simptomatologiei denotă existenţa unui corp medical competent. Aceasta rezultă şi din relatarea lui Herodot: „Ţara este plină de medici, unii pentru ochi, alţii pentru dinţi, alţii pentru abdomen, alţii pentru boli ascunse4. Ne-au parvenit chiar numele unora dintre ei, cum ar fi Ni-anuk-Sekhmet, medic şi şeful dentiştilor palatului regal, sau ca Hesi-Re din dinastia a III-a. Totuşi mijloacele terapeutice de care dispuneau erau destul de sărace. Papirusul Ebers, vastă enciclopedie medicală, culegere de reţete cu eficacitate puţin verificată, descria numeroase metode pentru a alina durerile de dinţi; iată un exemplu: „Se amestecă lapte de vacă, smochine proaspete şi roşcove pisate. Se lasă împreună în timpul nopţii, apoi se amestecă timp de nouă zile44 (cu acestea se spera vindecarea cariei sau a<unui abces al maxilarului!).

La câteva mumii i-a găsit chiar câte un dinte artificial, tăiat din fildeş şi montat pe un pivot de lemn. E greu de imaginat că această lucrare să fi fost funcţională şi se poate presupune că ţinea mai mult de grija pe care o aveau vechii egipteni pentru integritatea corpului sortit unei vieţi viitoare. Mumiile regale, a căror dentiţie este cea mai deteriorată, nu prezintă nicio urmă de intervenţie stomatologică. Să fi fost lăsaţi să sufere faraonii? Sau, mai

curând dentiştii din acele timpuri erau neputincioşi în faţa puternicilor lor stăpâni.

Ateroscleroza, infarctul miocardic, accidentele vasculare, arterita – considerate boli ale civilizaţiei – îi afectau şi pe egipteni, deşi ei trăiau în condiţii incomparabil mai puţin stresante decât noi. Semnele de angină pec-rală şi infarct – durerea iradiată în mâini
- reies din următorul text de... semiologie: „Dacă tu examinezi un bolnav care suferă de stomac, în timp ce el are dureri în braţe, în piept, de o parte a stomacului său şi dacă spune despre el: are boala uadj, tu să spui despre el: ceva i-a intrat pe gură, este moartea care îl ameninţă! 44. Corectitudinea observaţiei poate fi controlată pe

mumii, dar modificările ţesuturilor datorate îmbălsămării fac interpretarea mai dificilă. De exemplu, inima lui Ramses al II-lea, deşi nu părea afectată, era redusă la dimensiunea unei chifle de 8/4 cm, fiind dură, astfel încât a trebuit să fie tăiată cu ferăstrăul. În aceste condiţii a fost greu să se pună un diagnostic retrospectiv exact. Totuşi, se poate afirma că Teye, a cărui mumie a fost descoperită la Deir-el-Bahari, a suferit de coronarită, căci la disecţie s-a constatat îngroşarea arterelor coronare şi zona de fibroză în peretele inimii, dovezi ale unui infarct cicatrizat.

Egiptenii tuşeau fără îndoială foarte mult: într-adevăr, papirusul Ebers conţinea nu mai puţin de 21 de poţiuni şi o inhalaţie pentru combaterea acestui simptom. Nu trebuie să ne inducă în eroare climatul cald şi sec al Egiptului, căci nopţile erau totuşi reci, constituind o permanentă sursă de răceală şi bronşite.

Seninele tuberculozei osteoarticulare, vizibile pe schelete, ne fac să ne gândim că şi tuberculoza pulmonară trebuie să fi fost frecventă, deşi nu s-au găsit dovezi directe în acest sens. Perioadele de foamete contribuiau probabil la creşterea morbidităţii.

Însă cele mai frecvente leziuni descoperite erau cauzate de antracoza şi silicoza prezente mai ales la cei ce lucrau în cariere, pregătind terenul tuberculozei. Procentul de siliciu conţinut în plămânii lui Pum al II-lea este de 0, 22, în timp ce procentul „normal” este sub 0,05%. Cristalele de siliciu, provenind fără îndoială din inhalarea nisipului din deşert în timpul furtunilor, pot fi incriminate de fibrozarea ţesutului pulmonar. De asemenea, s-au constatat leziuni pulmonare de antracoză, dovadă a modului de locuit al unui mare număr de egipteni: în camere mici, prost aerisite, unde opaiţele şi focul din vetre degajau mult fum.

Foarte rare par să fi fost cazurile de colici hepatice, căci descrierea lor nu se găseşte în papirusul Ebers şi nici în cele peste treizeci de mii de corpuri autopsiate. Smith şi Dawson nu au găsit calculi ai veziculei biliare decât într-un singur caz, la o preoteasă a lui Amon. Calculii renali par să fi fost ceva mai frecvenţi, dar se pune întrebarea pentru ce îmbălsămătorii au pus unul dintre aceşti calculi în nara proprietarului?

O femeie sărmană, care a trăit în timpul dinastiei a XXX-a, a trebuit să fi suferit mult în timpul vieţii de dureri lombare provocate de o cistită, căci cei doi rinichi ai săi erau ciuruiţi de cavităţi din cauza abceselor.

Lepra şi ciuma erau cunoscute şi în antichitate: prima mutilase mâinile şi picioarele unei femei copte, a doua determinase leziuni ale plămânilor şi ficatului la un egiptean din perioada greacă.

Bilharzioza, numită în papirusul Ebers maladia „ă a A”, este o maladie parazitară care provoacă leziuni ale căilor urinare, dar se mai cunoaşte şi o varietate a intestinului şi pancreasului. Ruffer a pus în evidenţă ouăle calcifiate ale acestui parazit în căile urinare ale unei mumii din cea de a XX-a dinastie.

Ouă de Ascaris (limbrici) au fost descoperite în

intestinul lui Pum al II-lea. Nici faraonii nu erau ocoliţi de boli. Astfel, Ramses al V-lea a suferit de variolă şi apoi de o imensă hernie inguinală care coborâse în bursă şi îi dublase volumul scrotului. Regele Siptah, care i-a urmat lui Sethi al II-lea, era şchiop şi prezenta o deformare a piciorului căpătată în copilărie: toată gamba dreaptă îi era atrofiată şi se termina cu un „pied-bot”, sechelă evidentă a unei poliomielite.

Printre mumiile de maimuţe care au fost descoperite la Hermapolis, s-a găsit şi o mică fiinţă umană, evident născută moartă, lipsită de calota cranianã şi de creier. Piticii nu erau nici ei rari în Egipt: s-au găsit schelete din perioada predinastică. Se pare că erau foarte bine văzuţi şi sarcofagele sau mormintele luxoase ale piticilor Seneb şi Puoinhetef stau mărturie despre condiţia lor socială ridicată. Poate că aceştia jucau rolul de bufoni la Curte, căci în titlurile purtate la palat există şi acela de „director al piticilor** şi un „maestru al piticilor”, denumiri înscrise pe veşmintele pe care le purtau.

Examenul scheletelor şi radiografiile mumiilor au pus în evidenţă un fapt surprinzător: artroza vertebrală era tot atât de frecventă în vremea aceea ca şi în zilele noastre. Din optzeci şi opt de adulţi, Gray a găsit „ciocuri de papagal” la mai mult de un sfert. Dacă ţinem seama de durata de viaţă destul de scăzută, acest procent ne apare impresionant. Herniile de disc, pe care acum le punem pe seama deplasării cu automobilul şi a sedentarismului, erau frecvente la vechii egipteni.

Scolioza copilăriei, reumatismele inflamatorii ale coloanei la adultul tânăr, au lăsat urme uşor de recunoscut. Un bărbat în vârstă, cu păr lung şi barbă albă, membru probabil al comunităţii locale a creştinilor stabiliţi în apropiere de templul Pilae, este unul din cele mai vechi cazuri de gută: articulaţiile, degetele mari şi genunchii sunt sediul unor enorme concreţiuni albe de urat de calciu.

Multe dintre mumiile examinate au urme de fracturi: unele dintre ele, mai ales acelea din epoca târzie, fiind cauzate de manipularea neglijentă de către îmbălsămători

sau chiar datorită încercării de a face să încapă un trup prea lung sau prea voluminos într-un sarcofag prost croit. Altele sunt consecinţa unor accidente.

NEBUNII ISTORIEI

37

Smith şi Dawson au fost surprinşi de numărul considerabil de căluşuri osoase pe care le-au întâlnit în mormintele tuturor dinastiilor. Se cunosc, de asemenea, fracturi de col ale femurului, dintre care unele au fost perfect consolidate iar altele, din contră, fără nicio urmă de consolidare şi care au antrenat în mod sigur moartea.

Fracturi ca acelea ale colului humeral, dificil de tratat, au fost regăsite perfect sudate şi vindecate. Din contră, reducerea fracturilor claviculei, operaţie totuşi relativ uşoară, este adesea mediocru realizată.

Bătaia cu bastonul, mai ales în şcoli, explică marele număr de fracturi ale antebraţului stâng: individul ameninţat ridica braţul pentru a-şi apăra faţa, într-un gest reflex. Sunt fracturi care au condus la concluzii neaşteptate. De pildă, cazul unui băieţaş de zece ani din Theba, având craniul sfărâmat, ochiul stâng smuls din orbită şi genunchiul luxat. Se poate deduce după reconstituirea crimei că acest copil, apucat de picioare, a fost proiectat contra unui zid masiv de piatră. Motivul poate că trebuie căutat în dorinţa de a scăpa de un ipotetic pretendent la tron… Tot aşa nu se poate imagina de ce a fost asasinată o nubiană descoperită de Smith. Avea bolta craniană distrusă şi în interior se afla sânge coagulat şi substanţa cerebrală amestecată cu păr.

Regina Nefertiti a rămas până în zilele noastre un etalon de frumuseţe: ne-o confirmă bustul ei, aflat la Staatliches Museum din Berlin. Remarcabilele sale calităţi nu se limitau însă la atât. Arheologul american Smith de la Universitatea din Pennsylvania este de părere că, trecând sub tăcere celelalte merite ale reginei, istoria a comis o nedreptate, pe care medicina încearcă să o repare1. El pretinde că treburile statului ar fi fost conduse în realitate

de regină şi nu de augustul ei soţ, faraonul Ahnaton. În sprijinul ipotezei sale, cercetătorul american aduce două dovezi: imaginile reginei sunt mult mai frecvente decât cele al faraonului în basoreliefurile templului, fapt ilustrativ pentru poziţia socială ocupată de ea, şi până atunci nemaiîntâlnit la nicio altă regină egipteană. Cel de al doilea argument, de ordin medical, invocat de Smith, îl constituie aspectul fizic al faraonului, aşa cum este el înfăţişat de statuile şi basoreliefurile de la Karnak: cu faţa prelungă, bărbia proeminentă, buzele groase şi urechile enorme, cu gâtul subţire, şoldurile late, coapsele groase şi gambele prea subţire, Ahnaton este caracterizat de Smith drept un „tipic dezechilibrat glandular44. Lipsit de inteligenţă şi influenţabil, el a fost mai mult

1. *Historia*, 1977, 362, p. 115.

ca sigur dominat de puternica personalitate a reginei, care a condus ţara cu ajutorul preoţilor marelui templu1.

Enigmatica domnie a regelui Carol al VI-lea

Pare surprinzător faptul că istoricii nu s-au preocupat într-un mod mai insistent de caracterul aberant al regelui Franţei, Carol al VI-lea. A domnit patruzeci şi doi de ani (1380 – 1422), fiind considerată una din cele mai lungi domnii din câte se cunosc în istoria Franţei. Boala psihică de care a suferit, însă, a avut efecte asupra întregii ţări; din această cauză tot ce a întreprins predecesorul său, Carol al V-lea (care printre altele reuşise să izgonească pe englezi aproape din tot regatul), nu a durat şi Franţa a fost, dimpotrivă, antrenată pe panta unei decăderi periculoase. Dauphinul Carol a fost dezmoşenit de părinţii săi şi după catastrofa de la Azincourt, regele Angliei, Hernie al V-lea, a fost proclamat şi rege al Franţei.

Realitatea este că nebunia regelui, ce a coincis cu semnarea Tratatului de la Troyes (1421) nu a debutat aşa cum se presupunea, la 5 august 1392, în pădurea din

Mans. Iată cum au fost redate faptele în manualele de istorie.

În ziua aceea era o căldură sufocantă; Carol al V-lea se afla călare în fruntea unei expediţii pornite spre Bretania pentru a pedepsi pe unul dintre vasalii săi ce dăduse dovadă de cutezanţă şi nesupunere. În timp ce străbătea împreună cu însoţitorii săi codrul Le Mans, deodată se ivi înaintea sa un om straniu, cu o barbă lungă, înveşmântat numai într-o cămaşă albă, cu picioarele goale şi aruncându-se în faţa calului regelui, îl apucă de căpăstru, strigând: „Întoarce-te, Măria Ta, căci eşti trădat!”

După ce s-au scurs câteva clipe de uluială, auzind zgomotul de suliţă pe care un paj din neatenţie a lovit-o de casca celui ce mergea în faţa sa, regele s-a speriat şi trăgând sabia se năpusti asupra escortei sale, lovind în dreapta şi-n stânga, ucigând pe loc pe patru dintre oamenii săi şi încercând să-l omoare pe însuşi fratele său, ducele Ludovic d’Orleans2.

Or, din păcate, această scenă tragică nu constituie în realitate

1. *Magazin Istoric*, 1972, n. 6, p. 90.

2. André Thăvant: *Carol al VI-lea, Historama,* nr. 282, 1983, p. 235; *Magazin istorily* nr. 6, iunie, 1971, p. 87.

NEBUNII ISTORIEI

39

primul acces de nebunie al regelui. Deja în 1379, atunci când nu era decât Dauphin, Carol al V-lea şi întreaga Curte au putut să-l vadă fugind speriat de trimisul papei sub pretext că „a zărit lângă acesta un diavol care îi spunea lucruri despre trecut şi viitor”. De altfel, cronicarii subliniau că, puţin timp înainte de scena petrecută în pădurea din Mans, „regele începuse să dea semne de demenţă, din gura sa ieşind propuneri fără noimă, însoţite de gesturi nedemne de majestatea regală”. Boala s-a agravat un an mai târziu, când a venit la un bal deghizat în sălbatic şi i s-a aprins mantia de la o lumânare. Sunt

simptome suficient de caracteristice care denotă că suveranul suferea de schizofrenie.

Nebunia regelui, latentă oarecum până în 1392, a fost ascunsă cu mare grijă de anturajul său, dar această stare nu a putut dura la nesfârşit, astfel încât în cele din urmă a ieşit la iveală. Cauza şi originea nebuniei lui Carol al V-lea ar trebui, se pare, căutate în studiul ascendenţilor săi direcţi. Mama sa, Jeanne de Bourbon, care se căsătorise cu vărul său, Carol al V-lea, ar fi avut ea însăşi un acces de nebunie în 1373, care a durat mai multe luni. La fel, străbunicul ei, Robert de Clermont, unul dintre fiii lui Ludovic cel Sfânt, din care au provenit Bourbonii, se ştie că a înnebunit în 1279. Se pare deci că boala s-ar fi transmis de-a lungul generaţiilor, pe linie directă.

Cât priveşte nebunia lui Carol al VI-lea, ea îmbrăca o formă caracteristică: schizofrenia paranoidă.

Sub termenul de schizofrenie (CIB-9 – 295) sunt delimitate un grup de psihoze caracterizate printr-o tulburare fundamentală a personalităţii, o alterare tipică a gândirii, un sentiment frecvent de a fi comandat de forţe străine, idei delirante care pot fi bizare, tulburări de percepţie, o afectivitate anormală, fără raport cu situaţia reală şi autism. *Conştientul şi facultăţile intelectuale sunt de obicei conservate*. Tulburările de personalitate interesează funcţiile sale esenţiale, cele care dau individului normal sentimentul individualităţii sale, autenticităţii şi autonomiei sale. Schizofrenul are deseori impresia că gândurile, sentimentele şi actele sale cele mai intime sunt cunoscute şi împărtăşite de alţii şi poate să prezinte un delir explicativ cu tema forţelor naturale sau supranaturale ce influenţează gândurile şi actele sale, prin căi adeseori bizare. El se vede ca centrul a tot ce îl înconjoară. Halucinaţiile, îndeosebi auditive, sunt frecvente: ele pot să facă comentarii asupra bolnavului sau să-i vorbească. Percepţia este tulburată în alt mod; faptele anodine pot să capete o importanţă capitală şi, asociate cu sentimentele de pasivitate, pot duce bolnavul la credinţa că obiectele şi situaţiile uzuale au o semnificaţie

particulară, în general nocivă. În alterarea

gândirii caracteristică schizofreniei, elemente accesorii şi nepotrivite, inhibate în gândirea normală, ocupă primul loc şi sunt folosite în locul elementelor corespunzătoare. În acest mod, gândirea devine vagă, eliptică, obscură şi expresia sa verbală câteodată de neînţeles. Ruperile şi interpolările în cursul normal al gândirii sunt frecvente şi bolnavul poate să aibă convingerea că gândurile sale îi sunt furate de o forţă exterioară. Dispoziţia poate fi superficială, capricioasă sau necuviincioasă. El poate să aibă o oarecare dezorientare. Ambivalenţa şi tulburările de voinţă pot să se prezinte sub o formă de inerţie, negativism sau stupoare1.

Ereditatea continuă să fie incriminată în cauza bolii. Riscul de îmbolnăvire este de 2 – 3% în familiile care au schizofreni între rudele de gradul II s-au HI. în acelaşi timp, morbiditatea ajunge la 40% la copiii cu ambii părinţi schizofreni şi la 50 – 60% la gemenii monozigoţi. Am prezentat aceste detalii asupra schizofreniei, urmând să mai revenim cu amănunte pe parcursul lucrării.

Referindu-ne din nou la Carol al VI-lea, constatăm că puţine rânduri sunt mai mişcătoare decât cele scrise de cronicarul denumit „Religiosul” în această privinţă:

„El a fost în acea zi (iulie 1397) într-o aşa măsură turmentat, încât a doua zi a spus plângând ducelui şi celorlalţi seniori din suita sa, că ar prefera să moară decât să mai sufere. A smuls lacrimi tuturor celor care îl ascultau şi-l vedeau, repetând de mai multe ori: «în numele lui Iisus Hristos, dacă există printre voi cineva care să fie complice la răul pe care îl îndur, îl rog să nu mă tortureze mult timp şi mai bine să mă omoare» 4.

Cititorul recunoaşte cu uşurinţă unele dintre simptomele descrise mai sus. „Religiosul44 relatează în continuare manifestările bolii regelui. „Carol nu a încetat nicio clipă să-şi recunoască prietenii, membrii familiei, pe

curteni şi nobili... Dar deja spiritul său se acoperea treptat de tenebre, ca un val gros, încât cu timpul uita de lucruri pe care natura ar fi trebuit să i le amintească. Astfel, printre altele, pretindea că nu este căsătorit şi că nu a avut niciodată copii. Uitase chiar până şi de propria r, a persoană, de calitatea sa de rege al Franţei, susţinând cu îndărătnicie că nu se numea Carol şi nu suporta florile de crin, emblema regalităţii franceze. Atunci când îşi zărea blazonul său ori V reginei, gravat pe tacâmuri şi vesela de aur, spunea: cine es & această femeie a cărei imagine mă urmăreşte? 44.

Începând din anul 1405, nebunia regelui a luat proporţii din ce în ce mai mari, iar perioadele de remisiune s-au făcut tot mai rare.

1. Prelucrare după P. Brânzei: *Itinerar psihiatric*, Editura Junimea, Iaşi, 1979, p. 170.

NEBUNII ISTORIEI

41

Carol al VI-lea refuza toate îngrijirile medicale iar în privinţa murdăriei din camera sa şi a lenjeriei sale pe care nu o schimbase de cinci luni se relata că: „deja murdăria şi transpiraţia fetidă făcuse să apară abcese pe unele părţi ale corpului şi era tot ciupit de purici şi păduchi, care se cuibăriseră în veşmintele pe care nu voia să le lepede cu niciun chip44.

Între unchii şi fratele lui s-a pornit o interminabilă dispută pentru regenţă. Bietul Carol al VI-lea, ţinut sub pază într-un iatac ferecat, trecea de la izbucniri violente, în cursul cărora voia să ucidă pe cine-i ieşea în cale (şi mai ales pe regină!) la stări de prostraţie.

La curte trăia pe atunci un „scutier al grajdurilor44, pe nume Oudin de Champdivers, un mic nobil din Burgundia. Acest Oudin avea o fată, Odette, pe cât de frumoasă pe atât de blândă şi cuminte. Cum a ajuns Odette în preajma regelui nebun, nu* se ştie; poate că tânăra fată, din proprie iniţiativă a simţit nevoia să se devoteze unei cauze înalte. Regina Isabeau s-a învoit în cele din urmă şi

Odette a fost adusă în iatacul regelui.

Carol a fost fermecat de blândeţea şi nevinovăţia tinerei copile, pe care, curând curtenii au numit-o „la petite re ine44 (micuţa regină); suveranul nu se mai putea lipsi de prezenţa ei, asculta orice-i spunea şi nu mai avea crize de furie; ca răsplată, i-a dat în dar numeroase moşii şi castele. Astfel şi-a irosit tinereţea frumoasa fată până în 1422, când regele nebun – prizonier la ginerelui său, Henric al
V- le-a al Angliei – a murit. Vreme de cincisprezece ani, Carol al
VI- le-a nu a îngăduit nimănui să-i tulbure singurătatea. În ciuda acestor stări de fapt indescriptibile, acest rege nebun a domnit timp de patruzeci şi doi de ani, fără ca unchii săi, avizi de putere, să instituie o regenţă; abia în 1418, cu doar patru ani înainte de moartea sa, dafinul s-a proclamat rege. Există în acest sens două explicaţii posibile: în primul rând, în rarele sale stări de luciditate, Carol al VI-lea a ţinut frânele puterii îndreptând în limitele posibilităţilor, atât greşelile celor din anturajul său cât şi pe ale sale. În al doilea rând, boala regelui, departe de a slăbi loialitatea poporului său faţă de suveran, nu a făcut decât s-o întărească. Fapt foarte ciudat dar totuşi real: niciun alt rege al Franţei nu a fost mai iubit şi mai adorat pe timpul vieţii şi după moarte decât acest sărman nebun încoronat!

Atingând un aspect care ţine de domeniul istoriei medicinei trebuie să amintim că în evul mediu nebunul nu era considerat ca un om bolnav sau ca o primejdie socială, aşa cum va fi mai târziu.

Începând cu cel de-al treilea secol, însă, credinţa despre rolul păcatului şi al demonilor în generarea bolilor psihice va domina Europa până în epoca modernă. îmbolnăvirile mintale erau consi

derate drept rezultatul posedării diavoleşti, iar

vindecările miraculoase ca ceva posibil. Ignoranţa, mizeria şi nesiguranţa creaseră în acele timpuri condiţiile unei credulităţi mistice atât de excesive, încât autoflagelarea devenise o metodă uzuală pentru „fugărirea diavolilor44, după cum dansul „sfântului Ioan44 sau „scoaterea pietrelor din cap44 erau adevărate flagele.

Maria de Medicis

Maria de Medicis oferă contemporanilor noştri două imagini: una parvenită prin intermediul tomurilor de istorie şi cealaltă, mult mai controversată, mai vie şi mai umană graţie romanelor scrise în secolul al XIX-lea.

Să începem prin a vedea ce ne spune istoria. Maria de Medicis s-a născut la Florenţa (1573), tatăl său fiind Laurenţiu al II-lea, duce de Urbino, membru al celebrei familii florentine al cărei nume a rămas consacrat în istorie.

A ajuns regină a Franţei în urma căsătoriei cu Henric al IV-lea (1600). La moartea regelui (1610), a fost declarată regentă de către Parlament şi primul lucru pe care l-a făcut a fost să concedieze pe miniştrii credincioşi fostului ei soţ, încredinţând frânele conducerii lui Concini. Şi-a căsătorit fiul, Ludovic al XIII-lea, cu infanta Ana de Austria şi a rămas autocrată până în momentul asasinării mareşalului d'Ancre (1617). S-a certat cu fiul său (1617 – 1620) şi a revenit la curte cu prilejul morţii lui de Lynes, favoritul regelui. A reuşit: u această ocazie să-l facă acceptat de rege pe duhovnicul său, Ricl elieu, ajuns la rangul de prim-ministru (1624). Dar, fire contradictorie şi complexă, a ajuns la dispută şi cu cardinalul. A murit în exil, la Colonia (Köln) în 1642.

Să privim acum pe Maria de Medicis ca pe o fiinţă ca oricare alta, cu ochii omului de ştiinţă1. Ca tânără fată, venită de curând de la Florenţa, arăta foarte bine, proaspătă. Un contemporan care a zărit-o trecând prin Paris, la scurt timp după ce a avut loc mariajul cu Henric al IV-lea, o caracteriza: „plinuţă şi atrăgătoare44, găsindu-i „ochii foarte frumoşi şi tenul la fel4, poate puţin vulgar căci nu se pudra şi nici nu obişnuia să se fardeze, spre

deosebire de cea mai mare parte a contemporanelor sale din Europa.

Să vedem ce spunea despre ea augustul său soţ, regele Henric al IV-lea: „are o natură teribil de robustă şi tare44. Scurt. Pentru a-i conserva această sănătate robustă, absolut necesară pentru a avea

1. Bernard Imbaud, *Historia*, nr. 356, iulie 1976, pag. 118.

copii frumoşi, Henric o supunea pe Mana de Medicis la nişte reguli de igienă specială, în armonie deplină cu ideile fanteziste ale timpului.

O mare consumatoare de apă

„Purgative, sângerare şi scăldare44: acestea erau cele trei precepte fundamentale de urmat pentru a-ţi păstra sănătatea. „Bunul rege Henric44 nu se mulţumea să se supună numai el acestui regim ce viza o viaţă lungă şi ferită de boli, dar fără a fi egoist, îi supunea şi chiar îi obliga pe cei din jurul său la aceleaşi reguli. Pe baza sfaturilor sale fusese numit un ambasador floretin la Curtea Franţei, care se „purja44 până la de trei ori pe zi, apoi îşi scotea nici mai mult nici mai puţin decât două livre de sânge. Regina – nu ştim exact ce gândea – dar ştim că nu a ezitat să urmeze cu fidelitate şi stricteţe reţeta soţului său şi asculta docilă prescripţiile pe care acesta i le făcea. Şi încă un fapt inedit, incredibil şi… hazliu: chirurgul Helie Bardin era însărcinat să înţepe regina la intervale regulate de timp „cu scopul de a-i reda mereu buna dispoziţie44.

Mana, ferm convinsă că acest tratament îi era util, nu s-a gândit să protesteze. Henric al IV-lea i-a împărtăşit încrederea sa în eficacitatea miraculoasă a unor ape minerale, în special a acelora ce izvorau la Spa „pentru a face provizii de sănătate, decât de boală44. Drept urmare – relatau curtenii – regina „în câteva ore îngurgita până la nouă pahare, pe care apoi le scoate tot aşa, prin două părţi ale corpului…44 Regimul ţinea o săptămână şi era reluat

după o pauză.

La drept vorbind, regina se bucura de o sănătate de fier, în afară de câteva deranjamente de stomac – şi cura o urma din dorinţa sinceră de a nu-şi contrazice şi supăra soţul.

În cămara de lângă apartamentul reginei, se afla o ladă cu ape medicinale, primite în dar de la marele duce de Toscana. Se mai spune că primea cu regularitate de la distilatorul Charles Huart diverse şi variate leacuri şi remedii, preparate sub auspiciile astrelor şi consacrate unor puteri oculte. Dar, Mana de Medicis se servea de toate acestea cât mai puţin şi mai rar posibil.

Regina nu se plângea decât cu totul accidental de dureri de dinţi şi cum nu avea încredere în medicii locali, a adus din Italia un „operator” cu renume, pe faimosul Geronimo, care nu a uitat să ia cu sine o sumedenie de unguente, ingrediente şi mai ales instrumentul pentru… scos dinţii.

Mana de Medicis a rămas deseori însărcinată şi se poate spune că sarcinile au constituit principalele incidente ale vieţii sale. Perioadele de sarcină erau dificile, avea ameţeli cumplite şi era extrem de nervoasă, intrând adeseori în conflict cu cei din jur şi mai ales cu regele, care şi-a îndreptat atenţia asupra marchizei de Vremeuil.

Prima sarcină a fost foarte bine suportată, deşi în momentul naşterii s-a aflat în mare pericol pentru că făcuse o indigestie consumând fructe în mare cantitate. A avut contracţii violente ale abdomenului, fiind obligată să stea tot timpul în pat. Pe de o parte oboseala până la epuizare cauzată de sarcină, pe de altă parte grijile provocate de Henriette d’Entraignes, au avut ca efect ca al doilea fiu pe care l-a născut să vină pe lume într-o stare deplorabilă: hidrocefal, convulsionat şi incapabil să supravieţuiască. Ulterior, regina a slăbit foarte mult, adăugându-se la aceasta şi o stare anxioasă, astfel încât cu

greu şi-a mai regăsit echilibrul. Dar aşa cum arată scrierile rămase în arhive, nu se poate spune că nu era îngrijită de medici competenţi care au făcut totul pentru a-i ameliora starea sănătăţii. În palatul de la Fontainebleau, în faimoasa cameră ovală, purtând astăzi numele lui Ludovic al XIII-lea, a fost instalat un frumos pat, învelit cu mătase roşie şi garnisit cu auriu, acoperit cu un baldachin cu perdele de Olanda şi cu fotoliile ornate la fel. Moaşa palatului, Louise Bourgeois, femeie cu mare experienţă, stătea ziua în permanenţă la căpătâiul reginei, iar noaptea dormea într-o încăpere alăturată pentru a-i fi de folos la nevoie. În curând a fost adus un mamoş celebru, cu numele de Honore, cât şi medicul reginei, doctorul Petit. Dar aceasta nu a fost totul, căci pe lângă remediile medicale, erau necesare şi remedii spirituale, considerate a fi mai eficace decât primele. Astfel, se făceau rugăciuni, ce se întindeau pe o durată de... patruzeci de ore, îndreptate mai ales către sfânta Margareta, despre a cărei centură se spunea că putea reda fecunditatea femeilor sterile; într-un cuvânt totul era pus în joc pentru a se obţine o naştere reuşită.

Naşterile succesive pe care le-a avut Maria de Medicis au lăsat urme asupra psihicului reginei. Ele au contribuit la sporirea şi accentuarea nervozităţii sale, ajungând în cele din urmă la o tensiune maximă: „totul avea influenţă asupra ei: cea mai mică tulburare îi cauza o depresiune ce se transforma brusc în stări de furie". Perioadei de iritabilitate îi urma o bucurie fără margini şi cum nu era dotată de natură cu o inteligenţă prea vie, această stare o împingea să ia unele hotărâri neaşteptate şi necugetate. Regina suferea de o astenie avansată, care se adăugase pe un fond isteric.

agravându-se cu timpul şi transformându-se într-o adevărată nevroză.

Se presupune că, aflată în exil, Maria de Medicis ar fi murit (1642) în urma unei afecţiuni cardiace, cu hipertrofie

a inimii (i*Gazette des hopitaux*, 1900). Aceasta a fost agravată, mai ales, în urma emoţiilor multiple şi a decepţiilor pe care le-a întâmpinat în partea a doua a vieţii.

Elizabeta I a Angliei

Pe drept cuvânt se poate spune despre Elizabeta I că a reprezentat o figură singulară în istorie.

Născută la Greenwich (1533), regină a Angliei şi a Irlandei (1558 – 1603), Elizabeta I a rămas toată viaţa o celibatară îndărătnică, deşi constituia la vremea aceea cea mai bună partidă din Europa şi a fost cerută în căsătorie atât de cei mai mari gentilomi de la Curtea sa, cât şi de aproape toţi prinţii şi regii domnitori ai Apusului. Adeseori, din politeţe, ea promitea celor mai insistenţi că le va acorda mâna sa şi odată cu ea şi importanta sa dotă, coroana şi regatul. Dar, după cum prea bine se ştie, nu şi-a pus niciodată inelul de logodnă pe deget!

Se menţionează că, la începutul domniei sale1, într-una din zile, pe când împreună cu unul din familiarii săi, scoţianul Melville, aborda subiectul căsătoriilor sistematic promise şi apoi uitate, curteanul i-a spus că în situaţia de faţă ea era în acelaşi timp regină şi rege, dar odată căsătorită, ea nu va mai fi decât regină. Elizabeta i-a făcut cu ochiul şi cu un surâs ambiguu pe buze, a spus:

— Eu nu pot să fiu decât rege!

Moartea (1603) i s-a tras de la un flegmon infectat, despre care nu se ştie nici până astăzi dacă a fost de natură tuberculoasă sau o septicemie pornită de la un focar situat la nivelul laringelui. A refuzat în timpul bolii să stea în pat şi zăcea întinsă pe nişte perne aşezate direct pe pardoseala camerei, aşa cum o reprezintă de altfel o compoziţie a pictorului Paul Delaroche. Agonia i-a fost lungă, chinuitoare pe aproape toată perioada de iarnă a anului 1603. Se afla când pradă unor accese de furie, când sfâşiată de durere şi leşina. În ciuda acestor stări alternative, a rămas lucidă până în ultimul moment; a cerut să nu fie îmbălsămată şi când a simţit că

1. Bihan Max: *Historia*, 1973, nr. 323, oct., p. 46.

sfârşitul i se apropie, întrebată fiind de lordul Cecil pe cine desemnează ca succesor, pretendenţii fiind numeroşi, ea a mai apucat să şoptească:

— Un rege ca mine!

Elizabeta era fiica lui Henric al VIII-lea şi a Annei Boleyn, cea de a doua din cele şase soţii avute de acesta. Ea nu a avut parte de o tinereţe fericită: avea trei ani când tatăl său a ordonat să-i fie decapitată mama, învinuind-o de adulter şi treisprezece ani când i-a murit tatăl. De la părintele său – despre care trebuie să spunem că a avut în acelaşi timp mai multe amante – a moştenit cruzimea şi inteligenţa, iar de la mama sa, o nevoie maladivă de adulare. Cum nu era decât pe locul trei în succesiunea la tron, nu a ajuns la coroană decât la vârsta de douăzeci şi cinci de ani, după Maria Tudor şi Eduard al VI-lea. Ajunsă regină, s-a dovedit nu numai de o energie neobişnuită, ci şi extrem de autoritară, restabilind anglicanismul ca religie oficială. A ordonat, printre altele, execuţia Mariei Stuart şi a contelui de Essex, manifestând din plin cu acest prilej cruzimea părintelui său.

Copilă, şi mai apoi adolescentă, a supravieţuit şi învins, strecurându-se abil printre comploturile marilor familii şi execuţiile din Tumul Londrei. Erudită, s-a străduit neobosit să se instruiască, să înveţe, să ştie cât mai mult şi în cât mai multe domenii. Înţelegea şi vorbea trei limbi europene, inclusiv latina şi nu ignora nici arta de a conduce, aşa cum a scris-o Machiavelli, cu un secol înainte.

Gelozia sa morbidă şi feroce, ura inexplicabilă, a costat în timpul domniei sale vieţile a numeroşi preoţi şi nobili de rang mare. Insensibilitatea ei era de aşa manieră încât condamnările la moarte le făcea fără cea mai mică mustrare.

În tinereţe, Elizabeta era subţire şi zveltă, cu talie fină, care nu s-a curbat decât târziu, la apusul vieţii. Unii o

descriau slabă şi uscată, „mai smochinită decât o vrăjitoare44. Avea nasul acvilin şi surâdea rareori şi puţin, pentru a nu-şi expune dantura galbenă, cu dinţii deveniţi mai târziu negri şi mâncaţi de carii. Vocea îi era profundă şi gravă – adeseori răguşită, iar în ultima vreme din cauza lipsei dinţilor, devenise bâlbâită şi aspră, ininteligibilă, mai ales în timpul crizelor de mânie.

Ca şi tatăl său, Henric al VIII-lea, a suferit timp îndelungat de migrene atroce. Din antecedentele sale, amintim o scarlatină şi o nefrită însoţită de edeme ale picioarelor; tulburări pe care unii le-au pus atât pe seama şederii îndelungate în ascunzători umede şi neîncălzite în timpul adolescenţei, cât şi a abuzului de băuturi

alcoolice tari. În 1562 – pe când avea douăzeci şi nouă de ani – a contractat o variolă, încât era cât pe ci să moară. I se desemnase chiar şi succesorul la tron, atât de gravă îi era starea sănătăţii când, un medic ambulant pe nume Kranaci Burckart originar din Germania şi naturalizat cetăţean britanic1, i-a dat să absoarbă o poţiune misterioasă şi apoi a învelit-o într-un cearşaf de culoare roşie. S-a vindecat în scurt timp, dar din roşcată şi cu o podoabă capilară bogată, cum era, a rămas cheală, fiind nevoită să poarte toată viaţa perucă.

După treizeci şi şase de ani, regina a suferit de ulcer varicos la un picior, afecţiune pe care medicii timpului au încercat s-o trateze, cu condiţia să renunţe la călărie timp de câteva săptămâni.

Restul tabloului anamnestic mai cuprinde: hepatită, tuse convulsivă, reumatism şi diverse tulburări de ordin gastro-intestinal cât şi ginecologic, în general banale. Numeroşi medici şi istorici din toate timpurile au încercat să elucideze misterul reginei supranumită „femeia fără bărbat”, „regina frigidă”, rău conformată etc. De altfel, ea însăşi şi-a compus un epitaf arătând că „a murit fecioară, aşa cum a trăit întreaga-i viaţă” (de unde rezultă

importanţa pe care o acorda virtuţii sale). Or, aproape toate mărturiile contemporane atestă că aproximativ după patruzeci de ani, a manifestat o senzualitate exacerbată, moştenită probabil de la ambii părinţi: frenezia de la Anna Boleyn şi cruzimea de la Henric al VIII-lea. A avut toată viaţa numeroşi curtezani, dar nu se ştie câţi dintre aceştia i-au fost cu adevărat şi amanţi. Unul dintre aceştia, despre care se spune că i-ar fi fost şi partener, a fost contele de Essex, care avea douăzeci de ani pe când ea trecuse de… şaizeci!

Se ştie că unul din mobilurile diplomaţiei sale politice consta în promisiunea de căsătorie, prilej care necesita şi garantarea posibilităţii de a procrea – capacitate de care regina personal nu avea niciun dubiu, însă nu se ştie în ce măsură aceste atestări erau de natură pur medicală sau cu scop formal…

Poate fi considerată Elizabeta I o psihopată sau numai o personalitate accentuată? Greu de spus, mai ales în condiţiile în care graniţa dintre acestea devine şi mai labilă, văzută prin prisma moravurilor acelor timpuri. Din cele relatate mai sus, se desprind însă unele elemente ce incriminează că regina ar fi avut o personalitate ciclotimică sau chiar a suferit de o psihoză maniaco-depresivă.

1. Sub numele de Burcot.

48

PAUL ŞTEFĂNESCU

Sfârşitul unei dinastii

y

Lui Henric al Il-lea1 i-a urmat la tron fiul său mai mare Francisc al II-lea (1544 – 1560). Acesta era un personaj bizar şi avea o sănătate mai mult decât şubredă. Palid şi buhăit, plin de bube şi furuncule purulente ce nu se mai vindecau, oferea într-adevăr un aspect deplorabil. Sub acest fizic se ascundea însă o fire sensibilă, un spirit violent şi dezechilibrat, cuprins adeseori, pe neaşteptate, de inexplicabile stări de furie, care denotau în fond un

caracter slab şi neputincios.

Fusese logodit încă de la vârsta de trei ani cu Maria Stuart, regină a Scoţiei (1542 – 1548), care avea pe atunci cinci ani. Maria, pe care englezii căutau cu orice prilej s-o facă prizonieră, a fost adusă şi crescută în Franţa. Ea a căpătat o cultură solidă şi a fermecat şi cucerit Curtea prin graţia şi frumuseţea sa.

Chiar dacă Caterina de Medicis, nu a văzut cu ochi buni căsătoria, totuşi aceasta a fost celebrată la 24 aprilie 1558. Maria avea şaisprezece ani, iar Francisc paisprezece ani. Tinerii soţi, prieteni de joacă din copilărie, au continuat să se iubească cu nevinovăţie specifică vârstei. Apoi, brusc, cloroticul băieţandru a cunoscut complexul din cauza căruia mai târziu în faţa Mariei Antoneta a fost un soţ incapabil de a se arăta viril. Francisc al II-lea nu şi-a părăsit niciodată soţia, nici măcar în timpul faimoaselor

1. Henric al II-lea de Valois s-a căsătorit cu Caterina de Medicis (1519 – 1589) nepoata papei Clement al VII-lea. În momentul căsătoriei ce a avut loc în 1533, Henric avea paisprezece ani şi nu era decât cu douăzeci de zile mai mare decât Caterina. Papa a pretins ca cei doi copii să devină soţ şi soţie chiar în ziua celebrării căsătoriei lor, până într-atât s-a temut de cele auzite pe seama lui Henric despre care se spunea că ar avea un anumit defect de conformaţie. Nunta a durat treizeci şi patru de zile, timp în care Clement a rămas într-adins la Marsilia, nădăjduind ca tânăra sa rudă să-i ofere dovezi vizibile că ar putea da naştere il.ui viitor moştenitor. Înainte de plecare, papa i-a spus tinerei căsătorite aceste faimoase cuvinte de mângâiere: „A figlie d’inganno non mânca mai la figlionza” – o fată isteaţă ştie totdeauna să aibă copii. S-au făcut cele mai ciudate presupuneri despre faptul că, timp de zece ani Caterina nu a rămas niciodată însărcinată. Vina o purta însă Henric al II-lea al cărui defect de conformaţie devenise obiect de glumă al doamnelor de la Curte, care-l numeau „abate de Saint Victor41; de îndată ce prinţul a fost supus operaţiei, Caterina a rămas însărcinată de unsprezece ori şi a născut zece copii. Dintre aceştia, trei

au urcat pe tronul Franţei: Francisc al II-lea, Carol al IX-lea şi Henric al III-lea. Cu ei s-a încheiat dinastia de Valois. Henric al II-lea (născut în 1519) a murit în împrejurări neobişnuite; ducându-se la Châtaigneraie pentru a participa la un turnir în care trebuia să lupte împotriva lui Montgomery, a primit o lovitură de lance în ochi, de la care i s-a tras moartea (1559).

cavalcade şi vânători, care de cele mai multe ori îl epuizau complet. La scurt timp şi sfătuit de soţia sa, el a încredinţat conducerea ţării ducilor de Guise, care la rândul lor au înmulţit persecuţiile religioase. Pe de altă parte, Guisii doreau cu orice preţ să se debaraseze de Burboni, verii lor germani, învingători la Orléans. Doi prinţi de Burbon, Antoine, regele Navarei şi Ludovic, prinţ de Condé, au preluat atunci conducerea protestanţilor. Aceştia au iniţiat o conspiraţie la Amboise, care însă a eşuat şi s-a transformat în cele din urmă într-un adevărat masacru. O ezitare a lui Francisc al II-lea l-a salvat pe regele Navarei, fapt care i-a agravat dezechilibrul psihic şi discordiile cu nobilii. Condé a fost însă arestat şi condamnat la pedeapsa capitală. Dar moartea s-a grăbit să-l ia pe tânărul rege, zdrobit de greutatea coroanei pe care o purtase. La 6 decembrie 1560, Francisc al II-lea a murit în braţele soţiei sale, în urma unei mastoidite. Coroana a revenit celui de al doilea fiu al Caterinei de Medicis, Carol al IX-lea, în vârstă de zece ani.

Carol al IX-lea în copilărie a fost dominat şi copleşit de personalitatea mamei sale, căreia îi nutrea sentimente complexe de dragoste, admiraţie, dar în acelaşi timp şi de teamă. Toate acestea se datorau atât tutelei zdrobitoare, care i-a distrus personalitatea, dar mai ales preferinţei pe care regina o nutrea pentru cel de-al treilea fiu al său, Henric d’Anjou.

Elev al lui Amyot, regele se simţea atras de compania unor persoane instruite, îi plăcea Ronsard şi se spunea că

versifica cu mult talent. În acelaşi timp, însă, avea şi alte activităţi care-l îndepărtau de lângă mama sa. Vâna cu sălbăticie, numai din plăcerea de a ucide, bătea fierul roşu pe nicovală, gata să-şi rupă braţul şi suna din.com să-şi spargă plămânii. Suferea de tuberculoză, dar şi de un dezechilibru psihic; ca şi tatăl său Francisc al
II- le-a manifesta accese de crize de o violenţă extremă şi o înclinaţie neobişnuită pentru vărsare de sânge şi jocuri crude. Numeroase documente de arhivă păstrează menţiunea sumelor plătite din vistieria statului păgubaşilor pentru animalele sugrumate de mâna regelui!

Gelozia faţă de fratele mai mic, viitorul Henric al DI-lea – care de altfel i-a urmat la tron după moartea sa – s-a transformat cu timpul în ură, iar sora lor, Marguerite – pe care o numeau Margot
- a creat între ei o rivalitate neobişnuită.

Chipul lui Carol al IX-lea ne-a rămas descris de contemporanii săi. Avea o paloare de fildeş, frumoasă la lumină, favorabilă expresiilor de melancolie şi care scotea şi mai mult în relief văpaia ochilor de un albastru întunecat (culoare care reflectă prefăcătoria), acoperiţi de pleoape groase. Privirea însă era tăioasă şi demnă de un rege. Farmecul ochilor se datora în mare parte şi sprâncenelor arcuite, în armonie cu fruntea descoperită şi brăzdată de cute. Nasul îi era lung şi lat, gros la capăt, asemănător cu al leului. Urechile îi erau mari, părul blond-roşcat, buzele foarte colorate, aproape sângerânde, ca cele ale bolnavilor de piept, cu buza de sus subţire, ironică, şi cea de jos de-ajuns de groasă pentru a lăsa să se presupună cele mai frumoase calităţi ale inimii.

La douăzeci de ani era nerăbdător să se afirme. Deşi căsătorit cu fermecătoarea Elizabeta de Austria şi-a păstrat amanta protestantă, pe Marie Touchet, o femeie modestă, dar alături de care îşi găsea odihna în clipele de răgaz când se eschiva de la Curte. A avut cu ea un fiu,

viitorul duce d'Angoulême, la fel de sumbru şi bizar ca şi el. De la soţia sa nu a avut decât o fiică, Maria-Elisabeta; „cu atât mai bine pentru regat" ar fi afirmat regele aflând de vestea naşterii acestuia.

Când, în 1571, după Tratatul de la Saint-Germain, s-a terminat cel de-al treilea război religios, amiralul Coligny, şeful protestanţilor, a revenit la Curte. Carol s-a lăsat sedus de autoritatea sa, descoperind în el o forţă în care se putea sprijini pentru a scăpa de sub jugul matern. Coligny îl convinse îndată că singurul mod de a readuce pacea între francezi ar fi războiul cu Spania, bazându-se pe calviniştii insurgenţi din Olanda.

Regina-mamă, convinsă că o astfel de întreprindere ar cauza ruina ţării, îi incită pe Guizi să-l ucidă pe Coligny. Spera că prietenii amiralului se vor răzbuna apoi şi ea va putea astfel să se debaraseze atât de unii cât şi de alţii. Atentatul însă a eşuat. Atunci ea îi spuse regelui că nu-şi va putea salva coroana până ce nu va elimina o duzină de şefi protestanţi, Carol, cuprins de un fel de nebunie furioasă, strigă: „Să fie omorâţi toţi, să nu mai rămână niciunul care să mi-o reproşeze după aceea!" (24 august 1572) 1.

Este îndoielnic, dacă nu chiar de neconceput ca însuşi Carol să fi tras asupra oamenilor din înaltul balconului, în timpul oribilei nopţi a Sfântului Bartolomeu. Este sigur, din câte se spune, că împotriva voinţei reginei-mame, ordinele sale personale au intensificat masacrul. Mai târziu, scăpat de beţia sa ucigătoare, a fost doborât de povara remuşcărilor.

1. Asemănarea cu tiranul Nicolae Ceauşescu este frapantă.

NEBUNII ISTORIEI

51

Carol al IX-lea s-a simţit din ce în ce mai rău cu sănătatea, iar în mintea lui au încolţit gânduri îngrozitoare, astfel încât se spune că fiind pe patul de moarte, mama sa a fost nevoită să-i curme vorbele,

strigând: „Nu spune asta…! *”.

În seara zilei de 30 mai a anului 1575, Card al IX-lea a murit scăldat în sânge, acest sfârşit apărând în ochii protestanţilor drept un semn de pedeapsă cerească. Ultimele sale cuvinte semănau a mustrare: „Ah, mama mea!”

În după-amiaza acelei zile, Carol se întorsese extenuat de la vânătoare. El părea foarte îmbătrânit, mai ales datorită faptului că ajunsese în ultimul stadiu al tuberculozei, boală care de altfel i-a pricinuit şi moartea, dar care a îndreptăţit câteva persoane să se gândească la otrăvire. După Thou, chirurgii ar fi găsit, cu prilejul autopsiei, în trupul lui Carol al IX-lea, pete suspecte *(„ex causa incognita repert livores” 2).*

Astăzi, se poate conchide că regele Carol al IX-lea a murit de moarte naturală. Excesele şi felul lui de viaţă care contraveneau resurselor sale, cât şi dorinţa lui de a trăi, l-au epuizat foarte tare. La toate acestea s-a adăugat şi vechea lui afecţiune pulmonară, puţin cunoscută pe atunci, neîngrijită şi ale cărei simptome l-au făcut de multe ori să creadă că a fost otrăvit.

Dar adevărata otravă, pe care i-a dat-o mama sa, se afla în sfaturile nefericite ale curtenilor din jurul lui.

Henric al III-lea

De la vârsta de optsprezece ani, Henric, duce d’Anjou (născut la Fontainebleau în 1551), idolatrizat de mama sa, a devenit cu ajutorul ei, şeful partidului catolic şi a câştigat în cursul războaielor civile victoriile de la Jamac şi Moncontour (1569). Ronsard l-a supranumit „favoritul lui Marte şi al Fortunei”.

Natura l-a înzestrat cu toate calităţile: frumuseţe, putere de seducţie, o inteligenţă remarcabilă, un suflet „arzător de viu”, vitejie, popularitate şi glorie. Oştean viteaz şi curajos, spadasin neîntrecut, Henric era în acelaşi timp etalonul modei la Curte, purta stofe scumpe şi nu se temea să apară în travesti la sărbători. Mistic până la punctul de a aspira la haina monahală, trecea brusc în cealaltă extremă, ducând o viaţă de desfrâu. Artist, de un

rafinament aparte, avea totuşi accesele de cruzime specifice familiei sale.

1. Philippe Erlanger: *Historia*, nr. 322, sep. 1973, p. 120.

2. Pete existente şi din cauze necunoscute.

52

PAUL ŞTEFĂNESCU

Carol al EX-lea a urmărit cu perseverenţă să-l îndepărteze, dar Caterina a reuşit în cele din urmă să-l facă să fie ales rege al Poloniei (1573) folosindu-se în acest scop de sprijinul partidului protestant, în ciuda masacrului din noaptea Sfântului Bartolomeu, la care luase şi ea parte.

În culmea disperării, Henric părăsi Franţa fiind cu atât mai nefericit cu cât se îndrăgostise până peste cap de frumoasa Marie de Clèves, prinţesă de Condé. Domnia sa dificilă la Cracovia a durat doar 120 de zile.

De îndată ce a aflat de moartea lui Carol al DC-lea, cel care era de-acuma Henric al III-lea, rege al Franţei, a înşelat vigilenţa polonezilor, decişi să-l reţină şi a reuşit să le scape. De la Viena a ajuns la Veneţia. Între timp prinţesa de Condé a murit în timpul naşterii, iar regina-mamă a fost bănuită fără temei că ar fi otrăvit-o. După o lungă perioadă de disperare şi-a ales ca soţie pe Louise de Lorraine-Vaudemont, o tânără prinţesă timidă, care-i va arăta multă iubire. În ciuda procesiunilor şi pelerinajelor, Louise a rămas sterilă.

Una dintre faptele cele mai sângeroase, care i s-au imputat lui Henric al III-lea, a fost asasinarea rivalului său, cardinalul de Guise (dec. 1588).

Popularitatea sa a avut mult de suferit de pe urma unor obiceiuri care au şocat pe supuşii şi contemporanii săi. Pamflete îndrăzneţe denunţau pe „Vilain Herode** supranumit „bărbatul-regină” şi pe curtezanii săi „rafinaţi” care-l înconjurau.

A murit în 1589, asasinat de un călugăr fanatic, Jacques Clement, unealta ducesei de Montpensier, sora

Guişilor. Cu el s-a încheiat dinastia de Valois, care a dat Franţei pe unii dintre cei mai stranii prinţi şi regi...

Descifrând istoria

Rămânând la istoria Franţei, mai uşor de urmărit pentru scopul pe care ni l-am propus, să ne oprim la familia Condé. Transmiterea ereditară a unor afecţiuni a marcat pe descendenţi, creând legenda unui destin implacabil. Şi până ce cercetătorii şi oamenii de ştiinţă să elucideze acest aspect, în ochii multora a părut că fatalitatea a urmărit această familie de-a lungul atâtor generaţii. După ascensiune şi grandoare, asistăm inevitabil la decadenţă. Învingătorul de la Rocroi1 a dus la apogeu strălucirea familiei sale. După el.

1. Fortificaţii în Ardennes, unde în 1643 Condă a zdrobit infanteria spaniolă, obţinând o victorie strălucită.

descendenţii săi, marcaţi de diverse tare, vor lăsa treptat să se destrame în cele patru zări această glorioasă dar efemeră moştenire. Ultimul Condé, după cum se ştie, a dus o viaţă scandaloasă.

Trecând în Germania, nu mai puţin faimoasa dinastie a Hohenzollernilor a fost „decimată44 de sifilisul ce se cuibărise în augustul „sânge albastru44, apoi dinastia Habsburgilor s-a stins din cauza unor tare nu mai puţin necruţătoare.

Să ne oprim puţin asupra acestora. Stigmatele fizice ale familiei Habsburgilor erau caracteristice: întâlnim la toţi, fără excepţie, fie prognatismul maxilarului inferior, fie hipertrofia buzei inferioare sau retragerea buzei superioare, însoţită de o înălţime anormală a frunţii şi o accentuare a globilor oculari. Graţie acestor stigmate putem urmări firul până la Carol Temerarul şi recunoaştem în Napoleon al II-lea un autentic Habsburg.

Proeminenţa maxilarului inferior şi retragerea concomitentă a buzei de sus, întâlnite la Frederic al III-lea, se vor regăsi mai accentuate la fiul său Maximilian I.

Acesta din urmă s-a căsătorit cu Mana de Bourgogne, ea însăşi cu prognatism. Maximilian avea deja mania imaginilor funebre şi purta după sine în călătoriile sale un... sicriu! Se recunoaşte în aceasta tanatofilia, care pentru psihiatri este un indiciu ilustrativ al unei dereglări mintale1.

Fiul său Filip cel Frumos (1478 – 1506) este puţin cunoscut, iar din căsătoria sa cu Ioana de Castilia, „Ioana Nebuna44, va rezulta Carol Quintul, despre care am vorbit mai înainte. Mama acestuia, fiica trufaşei Isabela Catolică, melancolică în tinereţe, delirantă din cauza geloziei după ce s-a căsătorit, va deveni maniacă şi în cele din urmă dementă, după moartea soţului său; bineînţeles, toate acestea au fost etape ale bolii sale şi nicidecum nu au fost cauzate de evenimente.

Carol Quintul (1500 – 1558), atins de epilepsie, va transmite mai departe această afecţiune moştenită la rândul său. Un ambasador aflat la Curtea sa, scria: „Nicio parte din corpul său nu era de criticat, cu excepţia bărbiei atât de lungă încât nu părea a fi nici naturală şi nici artificială44. De la vârsta de treizeci de ani, împăratul s-a făcut cunoscut a fi un mare mâncău şi iubitor de petreceri prelungite şi excesive, fapt care a atras în scurt timp şi agravarea gutei, boală care s-a transmis apoi din tată în fiu. La o cercetare mai atentă, regăsim la el ca şi la mama sa, o fire melancolică şi aceeaşi înclinaţie spre macabru. De la fastul Curţii, de la existenţa tumultuoasă a câmpurilor de luptă, a trecut la o viaţă monahală; se spune chiar că şi-ar fi – celebrat slujba de îngropăciune pe când se

1. Vezi V. Predescu: *Psihiatrie*, Editura Medicală, Bucureşti, 1976.

afla în viaţă1, asistând la ceremonie. A murit pe jumătate nebun. Mai înainte, însă, lasă fiului său Filip tronul şi odată cu el o moştenire bogată, dar nesigură.

Înrudit cu aproape toate casele regale din Europa, regele Filip al II-lea (1556 – 1598) va avea în posesie domenii răspândite – şi mai ales viu disputate – în Spania, Olanda, Belgia, Luxemburg, nord-estul Franţei, Italia de Nord, Sicilia, Sardinia şi America.

Catolic fanatic, despot mărginit a jucat un rol negativ în istoria Spaniei şi a Europei reţinând atenţia multor istorici. La rândul lor, medicii şi-au adus contribuţia acolo unde docmentele nu au mai fost în măsură, încercând să lămurească unele aspecte rămase neclare. Filip îi semăna extraordinar de mult tatălui său din punct de vedere fizic, astfel încât cineva ar fi spus: „Pare că s-a născut bătrân44. Cronicarii şi ambasadorii epocii l-au descris „ca pe un om scund, rece, cu ochii albaştri, impasibil, aspru, tăcut, meticulos, hârţogar. Avea un surâs tăios ca muchia unui cuţit44. Iată cum apare şi în alte documente imaginea sa: tiran, meschin, vindicativ şi mărginit. În *Apologia*, lucrare publicată în 1581, text în care printre alte atacuri împotriva lui Filip se neagă însăşi legimitatea puterii regale, autorul îl mai învinuieşte şi de incest, de depravare şi de uciderea fiului său mai mare. José de Texeira, un refugiat portughez, îl acuză la rândul său de perfidie, ipocrizie, incompetenţă şi depravare.

Istoricul american John Lothrop Motley îl înfăţişează pe Filip al II-lea ca fiind însăşi încarnarea răului, duşman al creştinătăţii, o fiinţă de o stricăciune şi duplicitate dusă la extrem, neavând nici măcar o singură virtute, capabil de toate viciile.

Încă de la început, dreptul la preluarea tronului îi este contestat lui Filip. „Fiul celui posedat de diavol, ca şi mama acestuia, Ioana Nebuna, nu poate domni44. Acestea sunt cuvintele papei Paul al IV-lea, care, interesat în obţinerea posesiunilor Italiei, îl convinge pe regele Franţei, Henric al II-lea, să declare război Spaniei. Dar Filip învinge şi rămâne monarh absolut pe toate posesiunile lăsate de tatăl său. Folosind pe plan intern o politică de „mână forte44, ducând absolutismul la apogeul său, Filip al II-lea încearcă să se impună Europei, bizuindu-

se îndeosebi pe puterea banului şi a catolicismului.

Personalitatea lui Filip al II-lea a suscitat în repetate rânduri interesul istoricilor. Nu o dată s-a pus problema dacă mediul nu are influenţă determinantă asupra oamenilor. Escurialul, palatul sumbru şi auster, aidoma unui vetust clopot de sticlă sau mai

1. Un caz similar l-a prezentat ţarul Alexandru 1.

degrabă mănăstire, cu o etichetă rigidă, nu putea să nu marcheze adânc pe cei care s-au perindat de-a lungul secolelor prin el. În acest sens apare ca revelatoare „scara unităţilor de schimbare a modului de viaţă cu influenţă asupra stării de sănătate", elaborată de Holmes şi Rahe, apreciindu-se ca indicele cel mai mare de îmbolnăvire în perspectivă. Autorii menţionaţi au imaginat chiar o serie de indici de eşalonare a „factorului psihosociologic de risc pe scara unităţilor de schimbare a vieţii".

Că cele de mai sus au fost adevărate, o dovedeşte însăşi comportarea lui Filip al II-lea când a pronunţat condamnarea la moarte a propriului său fiu, execuţia lui Montigny în închisoare şi mai ales faptul că numele lui va rămâne în amintirea popoarelor lumii legat de faimoasa Inchiziţie.

Un episod obscur în domnia regelui Filip al II-lea l-a constituit enigma morţii fiului său, infantele Don Carlos, prinţul moştenitor al Spaniei. Moartea prematură a acestuia – la vârsta de 23 de ani
- într-un turn al palatului regal din Madrid, în condiţii misterioase, a făcut să plutească bănuiala că în realitate a fost ucis de tatăl său. Reconstituirea evenimentelor oferă patografiei istorice un studiu interesant1.

Don Carlos provine din cuplul format de Filip cu Maria de Portugalia. Filip abia împlinise optsprezece ani, iar Maria a murit la doar câteva zile după ce l-a adus pe lume pe Don Carlos. Imaginea acestuia, peste ani, aşa cum ne-o înfăţişează contemporanii săi, ni-l prezintă ca pe un

tânăr cocoşat, având umerii căzuţi, cu capul prea mare, disproporţionat, tenul livid, buzele subţiri, bărbia ascuţită, piciorul stâng mai scurt, scrofulos şi cu pieptul scobit. Copilul a vorbit pentru prima dată abia la vârsta de cinci ani, dovedindu-se mai apoi lacom, crud, apucat de furii subite. Frigurile maligne, contractate cu puţin înainte de a începe şcoala, i-au accentuat tarele eredităţii.

O privire cât de succintă aruncată asupra arborelui genealogic al celor doi părinţi ne edifică. Se repetă decesele premature, căsătoriile între rude de grad prea apropiat şi cazurile de demenţă. Cei doi soţi erau şi ei veri primari. În această privinţă istoricul german Ludwig Pfandt ne spune: „Prinţul ispăşeşte o dublă şi stranie culpă: căsătoria părinţilor, rude prea apropiate, dintr-o spiţă devitalizată şi defectul transmis de străbunica paternă, Ioana Nebuna”.

Ambasadorul veneţian Soranzo scrie şi el, într-un raport

1. Eugen B. Marian: *Magazin istoric*, nr. 7, iulie, 1973, p. 64; V. Ionescu: *Magazin istoric*, nr. 11, 1975, p. 42.

confidenţial: „Prinţul este de o natură atât de impulsivă, încât se arată a fi cel mai greu de cârmuit. Nu ascultă de nimeni, nu ţine seama de nimic. După accesele lui de furie, face imediat febră”.

Studiind cu obiectivitate datele cazului, medicul Raymond Clauzei acuză şi el, ca factori determinanţi în personalitatea lui Don Carlos, tarele eredităţii, conchizând: „Conceput de părinţi imaturi, copilul a suferit de un mod de vorbire dificilă, corespunzând şi incoerenţei spiritului4.

Până la cincisprezece ani, Don Carlos a fost crescut foarte auster de către mătuşa din partea mamei, regenta Ioana de Portugalia, mai vârstnică decât el cu zece ani. Rigidă şi bigotă, se pare că a fost singura persoana a capabilă să impună o oarecare disciplină unui băiat care

vădea, încă de mic, serioase tulburări psihice. Tatăl său nu-i putea oferi decât exemplul fanatismului său religios, obligându-l pe acest prinţ firav, la vârsta de treisprezece ani să asiste la arderile pe rug organizate de Inchiziţie. La unul dintre aceste sinistre spectacole, când un marchiz spaniol convertit la protestantism implora să fie cruţat de arderea pe rug, regele ar fi rostit această frază care ulterior avea să se traducă în fapt: „Dacă propriul meu fiu ar fi la fel de vinovat ca tine, cu mâna mea aş aduce lemnul pentru rug”.

Străduinţele depuse de mentorii săi pentru a remedia măcar în parte defectele infantelui nu au condus la rezultatele scontate. Fire răzbunătoare, îndărătnică, iute la mânie, exagerat de susceptibil, s-a dovedit în schimb înzestrat cu o memorie foarte bună.

În această perioadă a vieţii sale, istoricul britanic William Walsh îl descrie astfel: „Ajuns la adolescenţă, jalnicul prinţ schilod şi morocănos, prefăcut şi deci deosebit de primejdios pentru numeroşii curteni pe care-i detesta, se arăta incapabil de un efort susţinut şi organizat, iar pe deasupra suferea şi de mania grandorii”.

Mai irascibil şi mai răzbunător ca oricând, el s-a dedat la tot felul de atacuri violente împotriva duşmanilor săi închipuiţi sau a curtenilor pe care îi apostrofa pe coridoarele palatului Escurial sau chiar în timpul adunărilor de la Curte.

Atunci când prinţul moştenitor urma să se căsătorească cu Isabela de Valois, fiica faimoasei Caterina de Medicis, s-a răspândit zvonul că infantele nu e capabil să aibă urmaşi. Drept urmare, Filip a făcut un gest neaşteptat: s-a căsătorit el cu Isabela de Valois!

Dar cu timpul au apărut şi alte partide. Astfel, peste puţin timp Carlos a candidat la mâna verişoarei sale, arhiducesa Anna de Austria. Prinţul îi compunea versuri înflăcărate, după obiceiul vremii. Maximilian al II-lea (împăratul Germaniei între anii 1564 – 1576), tatăl arhiducesei, a strâns informaţii despre pretendent

tul la mâna fetei, aflând cu mânie că acesta nu avea nicio aspiraţie şi în general, se dovedea a fi slab la minte. Drept urmare, ambele părţi – părinţii – au renunţat la acest proiect matrimonial şi din nou Filip – ajuns între timp văduv – s-a căsătorit cu mireasa promisă fiului!

Alte candidate au fost Margareta de Valois, sora Elizabetei, apoi Maria Stuart, regina Scoţiei şi văduvă după decesul soţului ei, regele Francisc al II-lea al Franţei, ca şi propria lui mătuşă, regenta Juana.

Şi Don Carlos supus, sau cel puţin în aparenţă, s-a văzut nevoit să revină la programul de studii şi mai sever încă, alcătuit de tatăl său. Într-o seară, alergând prin grădina palatului, a căzut şi s-a rănit la cap. Starea i s-a agravat şi la căpătâiul său au fost aduşi douăzeci şi patru de medici, printre care şi celebrul savant şi chirurg al epocii, Vesalius. Bolnavului i s-a luat sânge, i s-au aplicat lipitori şi i s-au administrat tot soiul de unsori magice, iar în cele din urmă i s-a practicat o trepanaţie; după o îndelungată convalescenţă, rănitul s-a refăcut, reluându-şi îndeletnicirile. Se pare însă că accidentul nu a fost fără urmări; „leziunea suferită de prinţa făcut ca raţiunea lui să fie şi mai puţin supusă voinţei”.

În vara anului 1567, Don Carlos, nemulţumit de comportamentul tatălui său şi, mai ales, de faptul că nu i s-a acordat funcţia de a guverna în Flandra în numele tatălui său, s-a hotărât să fugă din ţară şi după unii chiar ar fi luat parte la un complot vizând răsturnarea de pe tron a lui Filip. Unul dintre confidenţii infantelui, Don Juan de Austria, a denunţat regelui urzeala. Drept urmare, Filip a trimis ordine secrete pentru a împiedica orice încercare de fugă a prinţului. Ura dintre tată şi fiu a luat o amploare zguduitoare.

La 27 decembrie 1567, în spovedania de sfârşit de an, infantele mărturisea că are un duşman de moarte, la a cărui ucidere s-a gândit, lunecând în păcat… Speriat, confesorul nu i-a acordat iertarea cuvenită, deoarece

ilustrul tânăr furios a refuzat să declare cine e duşmanul. După lungi stăruinţe, a aflat în sfârşit că era însuşi Filip, tatăl său! Regele a fost pus la curent şi după lungi ezitări a ordonat arestarea fiului său şi numirea unei comisii de anchetă. După trei luni de cercetări, infantelui i s-au adus două acuzaţii grave: încercarea de a-şi ucide tatăl şi pactizarea cu inamicii, prin proiectata să fugă în Flandra. Au fost consultaţi mai-marii Curţii în privinţa pedepsei ce se cuvine; unii erau de părere ca prinţul să fie închis într-o mănăstire, iar alţii să fie condamnat la moarte. Prinţul a fost în cele din urmă închis într-un turn al palatului regal din Madrid. Fire impulsivă, deprimat de ideea eşecului, infantele a încercat în repetate rânduri să se sinucidă, fără succes. Dormea gol pe lespedea de piatră rece a turnului, refuza să mănânce zile întregi

după care consuma cantităţi imense de fructe exotice şi bea căni întregi cu apă. În cele câteva luni de detenţie se pare că infantele era pradă halucinaţiilor. Regimul la care s-a supus singur, în ideea de a se autodistruge, a sfârşit prin a-i şubrezi sănătatea. La 29 iulie 1568 s-a îmbolnăvit grav şi după trei zile de suferinţă, moare, maladia fiindu-i accentuată, după toate probabilităţile, în urma unei intoxicaţii cu un pateu de potârniche. Pe seama morţii lui Don Carlos au început să circule cele mai felurite zvonuri. După unii, Don Carlos fusese otrăvit din ordinul lui Filip prin administrarea faimosului „Bocado44. Locuitorii Madridului pretindeau că şi-ar fi tăiat venele. Brantome menţiona versiunea, reluată peste un veac de o aristocrată franceză, călătoare prin Spania, madame d'Aulnay, că ar fi fost sufocat cu un prosop. Ambasadorul englez, John Mann, s-a mulţumit să consemneze sec: „Există puternice bănuieli că ar fi fost otrăvit", în timp ce Cosimo de Medici, trecut prin multe, scria unor prieteni: „Umblă zvonuri atât de nefaste şi de necrezut, încât nu pot fi rostite, nici măcar scrise44. Unul dintre ele, presupunea că s-ar fi stins lent,

de inaniţie. Această ultimă versiune a fost dezminţită de ambasadorul francez Raymond Fourguevault, care scria: „Am auzit că nu rămăsese decât piele şi oase, dar i-am văzut în sicriu chipul, care nu era câtuşi de puţin răvăşit de o boală cumplită, nici istovit de foame44.

În favoarea zvonurilor care au circulat a pledat în principal faptul că nu au rămas documente cu privire la rezultatul anchetei secrete, efectuate după decesul infantelui.

Moartea lui Don Carlos s-ar datora, după Cabanes, frigurilor palustre, dar şi schizofreniei de care suferea.

Să vedem ce spuneau istoricii. Don Rafael de Altamira y Crevea, profesor la Universitatea din Madrid, afirma: „Nu există niciun fel de dovezi palpabile că regele l-ar fi ucis pe fiul său. îl putem acuza cel mult de neglijenţă faţă de un bolnav grav44. Spaniolul Augustin Banquez afirma la rândul său: s-ar putea reproşa regelui o anumită insensibilitate şi asprime ca părinte; dar nu se poate nega că în persoana prinţului existau semne de degenerare ereditară şi că actele lui erau ale unui anormal44.

Recent, Rhea Smith, de la Universiatea din Michigan (S.U.A.) se pronunţa categoric: „Actele acestui proces au dispărut şi temeiul pentru care a fost internat rămâne destul de obscur. Conform unor mărturii demne de încredere, moartea lui a fost rezultatul excesului de hrană şi băutură, dar este încă învăluită în mister. S-au născut multe legende. Totuşi, oricare ar fi fost cauza morţii sale, este evident că Don Carlos era un degenerat44.

De o opinie asemănătoare este şi Ludwig Pfandl: „Regele a

dovedit o autentică măreţie de caracter, care i-a adus eticheta de monstru şi criminal: a evitat ca succesiunea tronului să revină unui infirm din punct de vedere fizic şi mental, absolut iresponsabil44.

„Cu umbrele lui – scrie Eugen B. Marian – greu de

înlăturat total, adevărul despre Don Carlos ar fi deci acesta: un tânăr de o constituţie slabă, strivit în angrenajul istoriei complicate a timpului, sortit de ereditatea lui încărcată să dispară curând, într-o perioadă când psihiatria nu exista şi medicina curentă era prea rudimentară pentru un schizofrenic44.

Revenind la Filip al II-lea, şi el a moştenit de la tatăl său, Carol Quintul, o sensibilitate debordantă (a fost căsătorit de patru ori), fiind dominat în acelaşi timp de un fanatism religios. Guta l-a ţintuit la pat timp de mai mulţi ani spre sfârşitul vieţii, deşi această afecţiune era ascunsă cu grijă supuşilor săi. În sfârşit, să nu uităm tanatofilia şi gustul pentru macabru; nu a cerut el, cu zece zile înaintea morţii sale, să i se aducă sicriul în care i se va depune corpul? Dar, pentru a ne face o imagine mai corectă şi adevărată asupra personalităţii lui Filip al II-lea, trebuie să ne îndreptăm atenţia spre alte surse, cum ar fi actele personale ale acestuia. S-au păstrat peste 10.000 de note olografe, adresate principalilor săi miniştri cât şi corespondenţa lui personală. Se dezvăluie, astfel printre altele, desele sale accese de furie şi de spaimă şi trecerile sale bruşte de la o stare la alta, de la un subiect la altul, oferind imaginea unui anxios şi ciclotimic, afecţiuni de care, după cum am văzut, a suferit şi tatăl său.

Succesorul său, Filip al III-lea a fost un om cu capacităţi intelectuale reduse şi în acelaşi timp un mare iubitor de viaţă, indicii care ne dezvăluie şi în acest caz un temperament ciclotimic.

Filip al IV-lea a fost un libertin, ascunzându-se sub masca unei impasibilităţi faţă de tot ceea ce îl înconjura, căutând de fapt să fugă de supărările şi tracasările domniei care îl asaltau. Şi el a dispus să i se facă un sicriu şi s-a culcat în el, făcându-i proba şi manifestându-şi astfel satisfacţia…

În sfârşit, Carol al II-lea, fiul celei de a doua soţii, a venit pe lume infirm atât fizic cât şi psihic. Melancolic şi plângăreţ, a fost botezat într-o stare de semiconştienţă. Era uzat mai înainte de a-şi fi început existenţa: o

îmbătrânire precoce, maladie extrem de rară cauzată, în parte, de consanguinitate. La el prognatismul maxilarului atingea dimensiunile unei diformităţi şi obtuzimea spiritului său corespundea infirmităţii fizice.

Cu Carol Quintul, regele Spaniei şi împăratul Germaniei, stăpân absolut pe imense domenii, ce se întindeau din Spania şi până în

colonii (cuprinzând o parte a Italiei, Flandrei, Austriei), dinastia a atins apogeul gloriei, după care a urmat inevitabilul declin.

Sânge de regi, moşteniri de regine şi bolile prinţilor

Să revenim în zilele noastre, încercând să lămurim unele aspecte pe care le ridică afirmaţia de mai jos: „... cei doi de colo – se putea citi într-o revistă mondenă – cel puţin vor putea să cadă de pe cal, fără să sângereze şi să moară...

Această frază cu subînţeles s-a spus în momentul în care prinţesa Anna a Angliei şi tânărul ei soţ, căpitanul de dragoni al reginei, Mark Philips, au apărut împreună în balconul palatului Buckingham, în faţa mulţimii, după căsătoria lor, sărbătorită la catedrala Westminster.

Am început cu acest citat întrucât aluzia ireverenţioasă2 are un dublu tâlc: în primul rând voia să sublinieze că proaspătul căsătorit este un cavaler frumos, şi în al doilea rând, se subînţelegea că tânăra soţie este o energică călăreaţă, campioană de clasă internaţională. Corolarul celor afirmate se impune singur: tânăra pereche era la adăpost, în caz de cădere de pe cal, de una din pierderile de sânge care puteau fi mortale şi cărora atâţia prinţi din vechile case domnitoare, le-au căzut victime.

În cele ce urmează ne vom ocupa de acest aspect, întrerupând pentru moment şirul lucrării noastre.

La început hemofilia, căci despre această afecţiune este vorba, a fost considerată un blestem, ignoranţa în

materie de medicină, ca să nu mai vorbim de misticism, contribuind la această credinţă, care plana de secole asupra familiilor regale din Europa: Anglia, Spania, Germania şi care a cuprins mai apoi şi familia ultimului dintre ţari.

La origine, hemofilia este o anomalie genetică; ea nu se contactează, ci se transmite de-a lungul generaţiilor, transmiţătorii fiind de sex feminin, iar bolnavii de sex masculin.

Această maladie ereditară este extrem de capricioasă: băieţii unei mame purtătoare au tot atâtea şanse să fie atinşi de boală sau scutiţi, la fel şi fiicele purtătoare. În timp ce toate fetele unui tată hemofilic vor fi purtătoare, băieţii lor pot fi normali.

1. Max Bihar: *Sânge de regi, Historia*, nr. 330, mai 1974, pag. 26.

2. Privim problema sub aspect pur ştiinţific şi nu este în intenţia noastră să jignim pe cineva; de altfel în întreaga lucrare facem aşa.

Este vorba de un sindrom hemoragic din cauza deficienţei sau lipsei unuia dintre factorii coagulării şi este caracterizat clinic prin hemoragii grave şi prelungite, produse fiind de cele mai mici traumatisme sau înţepături. Hemofilia este o maladie genetică.

Datele de care dispun statisticile O.M.S. arată că în medie, cinci sau şase familii la suta de mii de locuitori sunt atinse de hemofilie.

Prima menţiune despre hemofilie se găseşte în *Talmud*, când cu prilejul efectuării a doua circumcizii s-au produs hemoragii, urmate de moartea celor în cauză. Atunci rabinul s-a abţinut să mai circumcidă şi pe cel de al treilea băiat al acelei familii de evrei. Se ştia încă din antichitate că hemofilicii nu au viaţă lungă şi moartea era cauzată fie de zei, fie de diavol sau destin.

În 1875, doctorul Wiedemeister în lucrarea sa *Cei*

patru Cezari vede în Tiberiu exponentul degenerării unei familii. Tiberiu din partea tatălui ca şi a mamei, descindea din ginta Iulia Claudia, o uniune consanguină care va conduce mai devreme sau mai târziu la degenerescenţă. Neron a fost ultimi descendent al acestei familii. De-a lungul generaţiilor s-au contractat numeroase căsătorii (Cezar se căsătorise de patru ori, August de trei, Tiberiu de două, Caligula de trei şi Neron de şase ori) şi s-au născut mulţi copii, dar majoritatea erau epuizaţi fizic şi moral, înregistrându-se foarte mulţi morţi prematur, fapt care a condus în cele din urmă la dispariţia stirpei cezarilor.

Primele constatări ştiinţifice despre hemofilie datează din timpul reginei Victoria; acestea erau însă sporadice, timide şi incomplete: nu putea fi tratată cu niciun chip nici cea mai puternică suverană a secolului său şi nici copiii de sânge regal nu puteau fi socotiţi drept cazuri patologice, interesante pentru a fi studiaţi de eventualii medici care ar fi dorit s-o facă.

Regina Victoria s-a purtat, în ciuda groaznicei tare, în chip extraordinar, ignorând parcă tacit tragicul destin; în decurs de douăzeci de ani ea a dat naştere la nouă copii şi a trăit până la venerabila vârstă de 82 ani. Din cei nouă copii ai săi – cinci fete şi patru băieţi – două fete au fost purtătoare de hemofilie, iar unul dintre băieţi a fost hemofilie. Victoria, fiica lui Eduard, duce de Kent şi a uneia dintre prinţesele de Saxa-Cobourg, s-a căsătorit din dragoste, în ciuda sfaturilor mamei sale, cu vărul său german, Albert. Ultimul său fiu, prinţul Leopold, hemofilie, şi-a dus viaţa sub un clopot de sticlă, înconjurat zi şi noapte de medici. El a murit la vârsta de 31 de ani în urma unei hemoragii cerebrale provocate de o izbitură, care în oricare alt caz s-ar fi rezumat la un banal cucui! S-a căsătorit la vârsta de 29 ani; din căsnicie au rezultat un

băiat sănătos şi o fetiţă, purtătoare. Fetiţa, devenită

contesă de Athlone, a avut la rândul ei, doi fii şi o fiică. Unul dintre fii a murit la câţiva ani de la naştere, iar celălalt, Rupert a decedat la vârsta de 20 ani, în urma rănilor provocate de un accident de automobil. Fiica, May, a avut la rândul său copii şi nepoţi, dintre care o parte sunt contemporani cu noi şi nu par să fie atinşi de hemofilie.

Nu putem şi nici nu ne propunem să reconstituim întreg arborele genealogic al descendenţilor începând cu regina Victoria şi până în zilele noastre, însă nu putem uita faptul că această afecţiune s-a transmis de-a lungul generaţiilor lovind aproximativ jumătate din membrii săi.

Cea de a treia fiică a reginei Victoria, Alice, era purtătoare. De la soţul său, văr mai îndepărtat, ducele de Hessa, ea avut şapte copii. Băieţii au fost hemofilici, iar două dintre fete, Irene şi Alice, au fost purtătoare. La rândul său, Irene a avut trei băieţi, doi hemofilici şi unul sănătos.

Hemofilia la Curtea Spaniei

Prinţesa Beatrice a fost cel de al nouălea şi ultimul copil al reginei Victoria, fiind cea care a transmis descendenţilor spanioli hemofilia.

S-a căsătorit cu un prinţ german, Henry de Battenberg. A avut trei copii, dintre care doi au murit în urma unor grave hemoragii: unul în 1914, din cauza unor răni primite în război, iar celălalt, Leopold von Battenberg Mountbatten, în anul 1922, în urma unei intervenţii chirurgicale. Şi cel de al treilea fiu a murit foarte tânăr, fiind victima unei hemoragii interne a cărei cauză nu a putut fi stabilită.

Victoria-Eugenia, purtătoare ereditară prin mama sa şi respectiv bunica sa, s-a căsătorit cu Alfons al XIII-lea, regele Spaniei. Perechea a avut şapte copii, cinci băieţi şi două fete. Această a treia generaţie de descendenţi ai bătrânei regine a fost însă una dintre cele mai încercate: cel mai mare dintre băieţi, Alfonso, ca şi cel mai mic, Alonzo, au decedat în urma hemoragiilor, ambii în accidente de automobil. Un altul a murit în copilărie, probabil tot din cauza hemofiliei. Ceilalţi doi băieţi, dintre

care unul, contele de Barcelona, tatăl actualului rege al Spaniei, Juan Carlos, pare să fi fost scutit de maladie.

Despre starea sănătăţii membrilor casei regale nu s-a publicat niciodată nimic în buletinele oficiale, întrucât acest aspect constituie

un secret profesional al medicilor, secrete de familie, secrete de Curte sau de stat, secrete de ambasade.

Hemofilia în familia ţarilor

*

Îndrăznim să avansăm ideea că poate niciun alt exemplu nu oferă o imagine mai grăitoare de împletire a istoriei cu medicina, ca în cazul ultimului ţar1.

Alice, nepoata reginei Victoria, s-a căsătorit cu ţarul Nicolae al II-lea al Rusiei. Existenţa cuplului şi a copiilor lor a luat sfârşit la Ecaterinenburg. Cele patru fete erau, probabil, purtătoare, însă nimeni nu va şti cu precizie vreodată, căci niciuna nu s-a căsătorit şi nu a avut descendenţi, dacă facem abstracţie de afacerea Anastasia, ce a prilejuit unele speculaţii zgomotoase în presa din unele ţări.

Ţareviciul Alexis, după cum se ştie, era atins de hemofilie. Ştiinţa era neputincioasă, singur Rasputin ameliorase starea tânărului bolnav, în persoana lui se sprijineau toate speranţele dinastiei Romanov. Am sublinia faptul că maladia ţareviciului era ţinută secretă. Poporul era în afara secretelor Curţii ţariste. Cu prilejul ceremoniilor oficiale, moştenitorul coroanei putea fi văzut aproape întotdeauna îmbrăcat într-un costum de marinar, aşezat într-un loc de frunte, purtat pe braţe de un cazac solid. Când a survenit războiul din 1914, ţareviciul avea zece ani şi părea că se bucură de o sănătate excelentă, cel puţin aşa reieşea din fotografiile oficiale apărute în presă. Pentru a uşura înţelegerea unor evenimente pe care le prezentăm, am socotit util să reamintim succesiunea celor care au ocupat tronul Rusiei în perioada 1613 – 1917 şi

care au alcătuit dinastia Romanovilor.

1613 – 1615. Adunarea reprezentativă pe stări (Zenski Sobor) alege ca ţar al Rusiei pe Mihail Fedorovici Romanov, întemeietor al disnastiei Romanovilor, care va domni sub numele de *Mihail al III-lea*, până în 1645. El este nepotul lui Nichita Romanov, fratele Anstasiei Romanova, soţia lui Ivan cel Groaznic.

1645 – 1676. *Alexei,* fiul lui Mihail al III-lea.

1676 – 1682. *Feodor al III-lea*, fiul lui Alexei şi al primei sale soţii urcă pe tron la vârsta de 15 ani şi moare înainte de a împlini 21 de ani.

1682 – 1725. *Petru cel Mare* în primii ani ai domniei împarte tronul cu fratele său Ivan şi cu sora sa, regenta Sofia, toţi trei fiind copiii lui Alexei şi ai celei de a doua soţii a acestuia.

1. Dr. Cartweight: *Aceşti bolnavi care au schimbat faţa istoriei*, Editura Elscvier, Londra, 1974, *Historamay* nr. 277, 1972, p. 93.

1725 – 1727. *Ecaterina I.*

1727 – 1730. *Petru al II-lea.*

1730 – 1740. *Ana Ivanovna* cedează conducerea favoritului ei, E. Biron.

1741 – 1761. *Elizabeta Petrovna.*

1762 – 1796. *Ecaterina a II-a cea Mare*, care după moartea lui Petru al III-lea rămâne singură pe tronul Rusiei.

1796 – 1801. *Pavel* /.

1801 – 1825. *Alexandru I.*

1825 – 1855. *Nicolae I.*

1855 – 1881. *Alexandru al II-lea*.

1881 – 1894. *Alexandru al III-lea.*

1894 – 1917. *Nicolae al II-lea.*

Începând cu 5 septembrie 1915, dată la care Nicolae părăsea Ţarskoe Selo, pentru a lua comanda trupelor şi până la 20 martie 1917, putem urmări agonia familiei

ţariste graţie corespondenţei schimbate între Nicolae şi soţia sa. Aceste scrisori se numără printre documentele istorice cele mai importante şi totodată cele mai stupefiante din toate timpurile. Totuşi, rămâne o enigmă teribila dependenţă a acestora faţă de un om pe care-l credeau capabil de a reda sănătatea copilului lor. Pe această temă se pot face, desigur, multe presupuneri, dar am depăşi obiectul lucrării noastre.

La 4 septembrie, Alexandra a scris ţarului: „Nu-ţi face nicio grijă pentru ce ai lăsat în urmă… iubitule, eu sunt aici; nu râde de proasta şi bătrâna ta soţie, însă ea poartă pantaloni fără ca să ştie". La aceste rânduri, Nicolae îi răspunde: „Spune-mi, mica mea soţie, vrei să vii în ajutorul micului tău soţ acum când el este absent? Ce păcat că tu nu ţi-ai îndeplinit această sarcină de mult timp sau de la începutul războiului!"

La 10 septembrie, Alexandrei i se încredinţează o misiune: „Iubitul meu, sunt aşa de mişcată că tu apelezi la ajutorul meu. Sunt gata în orice moment să fac totul pentru tine; dar mi-a repugnat întotdeauna să intervin fără să mi se ceară44.

Şi prin aceste cuvinte de o absurditate infantilă, guvernul suprem al Rusiei a trecut în mâinile împărătesei, care îşi dorea cu patimă puterea. Alexandra nu voia să fie dominată şi pentru ea nu exista decât un singur om căruia îi cerea sfatul şi sprijinul: Rasputin!

La începutul domniei, ţarul era decis să menţină principiul autocraţiei, însă în urma revoluţiei din 1905, a fost nevoit să accepte un compromis sub forma unui guvern parlamentar, Duma. Alexandra detesta Duma din două motive: în primul rând Duma fusese aceea care ordonase efectuarea unei anchete oficiale privitor la comportamentul scandalos al lui Rasputin. În al doilea rând, însăşi

existenţa acestui Parlament implica o oarecare

limitare a autorităţii absolute a soţului ei şi, mai rău încă, viitoarei autocraţii a fiului lor. Teama maladivă pe care o resimţea pentru copil se transformase în dorinţa impetuoasă de a-l face să domnească ca un monarh puternic. Pentru aceasta, ţarul trebuia să fie de talia lui Ivan cel Groaznic şi Petru cel Mare, adică un conducător care să deţină în mâinile sale o putere indiscutabilă şi pe care să fie în măsură să o transmită intactă fiului său. Alexandra revenea deseori asupra acestui subiect în scrisorile sale: „În interesul copilului, trebuie să fim fermi căci altfel moştenirea sa va fi îngrozitoare şi el nu va trebui să se încline în faţa altora, fiind propriul său stăpân. Trebuie să-i lăsăm copilului o ţară puternică şi din această cauză nu avem dreptul să fim slabi. În caz contrar, el va avea parte de o domnie şi mai dificilă, căci va trebui să repare greşelile noastre. Are o voinţă tare, ştie ce vrea. Nu lăsa să-ţi scape lucrurile printre degete, pentru ca el să nu fie obligat să construiască totul din nou”.

Ţarul Nicolae a fost astfel împins de propria soţie să comită o serie de greşeli al căror sfârşit îl cunoaştem. Alexandra nu avea în vedere binele ţării sale, nici nevoile războiului, ci singura sa obsesie era reacţia celor din jur faţă de Rasputin. Miniştrii săi erau buni dacă-l consultau pe acesta şi-i acceptau părerile. Ei nu erau răi decât în cazul când i se opuneau lui, până la urmă însă toţi au pierdut simpatia şi încrederea ţarinei pentru că au neglijat sub o formă sau alta să-i ceară sfatul pseudocălugărului desfrânat.

La 2 februarie, bătrânul Goremkyn a fost demis pe neaşteptate din funcţiile sale şi înlocuit în funcţia de prim-ministru cu B.V. Stürmer, maestru de ceremonie la Curte. La început, Stürmer s-a dovedit un amic intim al lui Rasputin, reuşind să câştige încrederea împărătesei. („Un bărbat aşa de devotat, aşa de onest şi aşa de sigur”…) Mai amintim că încă de la început i s-a încredinţat o sarcină suplimentară, aceea de ministru de Interne. Faptul că el ignora practic importanţa acestor funcţii şi că în plus nu ţinea să şi le îndeplinească, nu conta, important era doar

faptul că îl susţinea pe Rasputin. Chiar dacă s-ar fi dovedit un ministru capabil, numele său cu rezonanţă germanică l-ar fi făcut suspect.

La începutul lui noiembrie, membrii Dumei lansaseră împotriva sa un atac violent. Alexandra îi scria lui Nicolae: „... pentru a îmblânzi Duma, va trebui ca Stürmer să lanseze zvonul că este bolnav şi să se ducă să se odihnească trei săptămâni. Prezenţa sa are acelaşi efect ca şi cum ar agita o cârpă roşie în faţa acestei case de nebuni. Ar fi mai bine ca el să dispară pentru un timp şi să revină în decembrie când ei vor fi părăsit terenul". Nicolae s-a dovedit a fi de acord: „Ceea ce spui tu este foarte adevărat, este

vorba de o cârpă roşie agitată nu numai în faţa Dumei, dar şi în faţa întregii ţări. Am auzit aceste cuvinte repetate în toate părţile, nimeni nu crede în el... Mi-e teamă şi cred că ar fi mai bine să plece de tot".

La 22 noiembrie ţarul l-a demis pe Sturmer din cele două funcţii şi a numit pe Pokrovsky ministru al Afacerilor Externe iar pe A.F. Trepov ca prim-ministru. Cât priveşte pe Alexandra, ţarina era departe de a fi încântată sau de acord cu aceste numiri: „Personal, nu-mi place Trepov şi nu voi putea avea niciodată pentru el aceleaşi sentimente pe care le-am avut pentru bătrânul Goremkyn şi Sturmer... Dacă nu are încredere în mine sau în prietenul nostru (Rasputin n.a.) situaţia va fi penibilă. I-am cerut lui Sturmer să-i spună cum să se comporte faţă de Grigori şi să-l protejeze mereu".

Trepov a rămas, după cum ştim, în funcţie până în ianuarie 1917 şi a fost înlocuit de un ultim prim-ministru ţarist, prinţul Nicolae Galitin, un bătrân bolnăvicios, care n-a jucat niciun rol în ultimele zile ale ţarismului.

Dar împărăteasa şi Rasputin găsiseră un partener ideal pentru a forma un triumvirat, în persoana lui A.D. Protopopov, mai întâi numit ministru interimar, apoi

ministru Afacerilor Interne. La prima vedere alegerea lui Protopopov părea oarecum judicioasă, căci era şi unul dintre vicepreşedinţii Dumei. Să vedem însă care era realitatea: în fond, Protopopov nu corespundea postului încredinţat, în ciuda multiplelor demersuri făcute de Alexandra pe lângă Nicolae. Motivul: omul era nebun! Aceasta era cel puţin opinia celor din anturajul său. Cu câţiva ani în urmă contractase un sifilis pe care îl tratase empiric cu leacurile misterioase aşa-zis tibetane ale şarlatanului Badmaiev, din banda lui Rasputin. Poate că în aceste droguri tibetane trebuie găsită explicaţia succesului acelei adunări de la Curtea ţarului. Nu există nicio îndoială că Protopopov ar fi sfârşit într-un azil de nebuni, dacă nu ar fi fost împuşcat cu ocazia revoluţiei. De fapt nici el nu cunoştea nimic din atributele funcţiei sale şi îşi petrecea tot timpul schiţând planuri fantastice, ilustrate cu grafice şi hărţi complicate în scopul de a reforma armata, guvernul şi ţara în întregime. Nu asista decât rareori la reuniunile cabinetului de miniştri sau ale Dumei. Sesizând starea mintală a ministrului său de Interne, ţarul s-a întrebat nu o dată dacă mai era cazul să păstreze „un nebun” în fruntea unuia dintre cele mai importante ministere. Nu aşa gândeau însă Rasputin şi Alexandra, care erau ferm convinşi să-l păstreze pe Protopopov.

În acest scop împărăteasa a scris lui Nicolae una dintre cele mai neobişnuite scrisori ieşite din mâna ei: „Te implor, nu-l

schimba pe Protopopov acuma. Este un om foarte bun şi este în mod sincer de partea noastră. Dragostea mea, poţi să ai încredere în mine. Este posibil să nu fie prea inteligent, în schimb posedă multă intuiţie şi aceasta adesea m-a ajutat mai mult decât creierul meu. Te rog să nu faci nicio schimbare până ne vom întâlni. Vom vorbi în linişte despre totul... Protopopov îl venerează pe prietenul nostru şi va fi binecuvântat... Nu este nebun şi soţia sa îl

vizitează pe Badmaiev doar pentru a se trata de nervi. Linişteşte-mă, iartă-mă, dar lupt pentru tine şi pentru copil”.

La două zile după ce a trimis această scrisoare, Alexandra s-a deplasat la cartierul general al ţarului, unde a rămas împreună cu acesta timp de trei săptămâni. Nu i-a fost uşor căci, contrar tuturor previziunilor, Nicolae s-a arătat foarte refractar şi reţinut. I-a arătat soţiei sale că Protopopov era supus criticilor din toate părţile. Alexandra l-a rugat să dea dovadă de fermitate, să demonstreze că el este „stăpânul44 şi să nu ţină seama de vocile celor ce se împotrivesc. El trebuie să aibă încredere în Rasputin: „Ah! scumpul meu, îi va scrie ea într-o scrisoare, rog pe Dumnezeu ca să te facă să simţi că el este Providenţa noastră. Dacă nu ar fi fost aici, nu ştiu ce s-ar fi petrecut. El ne salvează prin rugăciunile sale şi sfaturile pe care ni le dă. Este sprijinul de granit şi ajutorul nostru44. Alexandra, în cele din urmă şi prin ea nu mai puţin de fapt şi Rasputin, îşi ajunseseră scopurile: Protopopov a fost confirmat în funcţiile sale.

În 1916, Nicolae, soţia sa şi Rasputin erau total dispreţuiţi de poporul rus, chiar de păturile avute. Au existat şi încercări din partea unora mai îndrăzneţi din apropierea ţarului de a-i deschide ochii asupra odiosului călugăr. Toţi şi-au văzut eşuate încercările şi unii membri ai familiei ţarului s-au decis să acţioneze în sensul suprimării lui Rasputin. Ei erau convinşi că în mai puţin de cincisprezece zile după moartea acestuia, Alexandra va fi aşa de şocată încât va necesita internarea într-un ospiciu de nebuni şi în acest timp va fi mai uşor ţarului ca să devină un conducător docil.

Trecem peste descrierea asasinării lui Rasputin, opera unui complot organizat de Felix Yossupov, V.M. Purshkevici şi marele duce Dimitri.

Efectul morţii lui Rasputin asupra Alexandrei a fost exact invers aceluia la care s-ar fi putut aştepta cei care au dorit atât de mult acest lucru! Departe de a cădea într-o stare de nebunie fără speranţă de vindecare, ţarina s-a

restabilit complet după primul şoc. În schimb, cel care s-a prăbuşit complet a fost... ţarul. Toţi cei care

l- au întâlnit, în cele două luni care au urmat morţii lui Rasputin, au fost frapaţi de schimbările care s-au produs în fizicul şi comportamentul său. Devenise apatic, cu ochii cerniţi, irascibil, ezitând în hotărâri şi total dezorientat; unii aveau chiar impresia că se droga sau căzuse în patima băuturii. Era izolat şi părăsit de toţi colaboratorii săi, îndepărtaţi unul câte unul de Alexandra.

Explicaţia decăderii fizice o găsim în două din scrisorile sale. „Da, draga mea, încep să-mi simt sărmana mea inimă. Prima dată s-a petrecut în august anul trecut, după catastrofa de la Samsonov, iar acuma simt o greutate în partea stângă a pieptului când respir-4.

La 11 martie 1917, un paragraf încă şi mai edificator: „În această dimineaţă, în timpul slujbei religioase, am simţit o durere insuportabilă care a durat un sfert de oră. Cu mare greutate am putut să rezist până la sfârşitul slujbei; aveam fruntea acoperită cu picături de sudoare. Nu am înţeles ce mi s-a întâmplat, căci nu aveam palpitaţii. Dar a trecut, s-a topit ca prin farmec în momentul când am îngenuncheat în faţa icoanei Sfintei Fecioare. Dacă s-ar mai repeta, am să-i spun lui Feodorov”.

După toate probabilităţile, rezultă că Nicolae a fost victima unui mic infarct.

Între timp situaţia politică internă a devenit foarte încordată. În noaptea de 14 spre 15 martie Duma a decis ca ţarismul să fie menţinut, dar Nicolae să abdice în favoarea lui Alexis, care astfel ar fi devenit un monarh constituţional sub tutela Dumei şi regenţa unchiului său, marele duce Mihail. În zorii zilei de 15 martie, doi membri ai Dumei au întocmit actul abdicării. La 15 martie, la orele 3 după masă, ţarul îşi întocmea singur propriul act de abdicare, desemnând ca succesor pe Alexis şi pe marele duce Mihail, ca regent.

În timp ce aştepta pe reprezentanţii Dumei, ţarul şi-a modificat hotărârea. L-a chemat pe chirurgul Feodorov şi i-a cerut să-i spună cu toată sinceritatea dacă *me* adia copilului său era vindecabilă sau nu. Feodorov i-a răspuns franc: „Medicina nu poate face nimic contra hemofiliei – K Atunci când delegaţii Dumei au sosit pe la orele 22, Nicolae le-a declarat că fiul său fiind infirm, va abdica în favoarea fratelui său, marele duce Mihail.

Reprezentanţii Dumei au fost stu Defiaţi, căci îşi vedeau zădări-hit* planurile. Un băiat de 12 ani sub tutela Dumei putea fi acceptabil. Dar Mihail nu se bucura de popularitate şi atunci când deputaţii Dumei l-au proclamat în gara din Petrograd ca ţar, au fost huiduiţi şi goniţi de mulţime; 24 ore mai târziu, Mihail abdica la rândul său, având loc revoluţia din octombrie.

NEBUNII ISTORIEI

69

În ziua de 16 martie, Nicolae se întorcea de la Pskov la Cartierul general de la Moghilev. Imediat după abdicare, Sovietul din Petrograd a stabilit măsuri urgente de arestare a familiei Romanov. După câteva ezitări, guvernul provizoriu s-a văzut obligat să adere şi el la hotărârea Sovietului, socotind că luând asupra lui arestarea, va micşora vigilenţa muncitorilor şi soldaţilor, va da în aparenţă satisfacţie Sovietului şi, mai ales, va asigura securitatea familiei Romanovilor până în clipa când va putea organiza expedierea acelora peste graniţă, punând ţara în faţa faptului împlinit. La 22 martie, fostul ţar descinde din automobilul său în faţa palatului Alexandrovski. Peste câteva minute, uşile palatului se închid în urma lui; este arestat.

După hemofilie, avortul spontan

Alături de hemofilie şi tulburări mintale, familiile domnitoare din Europa au fost supuse unui alt pericol: avortul spontan urmat de moartea mamei1. Nu puţine au fost cazurile cunoscute în istorie când mamele mureau după ce dădeau viaţă…

Isabelle d'Aragon (1227 – 1271), fiica lui Jacques I Cuceritorul, regele Aragónului şi a Yolandei a Ungariei, s-a căsătorit cu Filip de Franţa, devenit mult mai târziu Filip al III-lea.

În ziua de 21 ianuarie 1271, pe când se întorcea din cruciada întreprinsă în Tunis, Isabella, în urma unui traumatism, a fost cuprinsă de durerile premature ale naşterii şi a murit la O senza, o mică localitate situată în Calabria.

Favorita lui Henric al III-lea, Maria de Clèves, principesă de Condé, a murit subit la 30 octombrie 1574. Wikowski menţionează că decesul s-a datorat complicaţiilor survenite cu prilejul naşterii unei fetiţe, viitoarea Caterina de Bourbon. Cum regele dorea s-o ia de soţie contrar opoziţiei reginei mame, gurile rele au atribuit această moartă precipitată unei otrăviri, profitându-se de absenţa lui Henric care era la Lyon. Regele a fost atât de afectat de moartea amantei sale, încât în clipa când i s-a transmis vestea, se relatează că „a căzut pe spate şi a rămas imobil, răcindu-i-se corpul, ca şi cum ar fi fost mort". Dar, s-a consolat repede, ca dovadă că în anul următor a luat de soţie pe Louise de Lorraine. Şi aceasta are povestea ei. Naşterea Louisei a trebuit să fie plătită cu preţul vieţii mamei sale, Marguerite d'Egmont. Ea însăşi nu a fost mai fericită

1. Bernard Imabud: *Moartea unei prinţese*, Historama, nr. 354, 1976, p. 134.

dând naştere doar unui singur copil ce nu s-a născut la termen. După Dreux de Radie, Caterina de Medicis şi doamna de Nemours au avut curiozitatea să examineze sexul copilului avortat; acesta era un băiat. Avortul şi sterilitatea care i-a urmat au fost atribuite unui sifilis contractat de augustul soţ la Veneţia la reîntoarcerea din Polonia. Fără această boală, poate că Henric al IV-lea nu ar fi domnit şi multe evenimente ar fi avut desigur alt curs.

Fiica celebrei Caterina de Medicis, regina Elizabeta a Spaniei, a murit la 2 octombrie 1568, din cauza unei naşteri premature. A doua zi după eveniment, Filip al II-lea scria următoarele rânduri ducelui de Alba: „Ea a născut o fetiţă de 4 sau 5 kg cu o oră mai înainte de a muri. Copilul a primit apa sfântului botez şi s-a dus la cer odată cu mama sa”. Imediat răuvoitorii au spus că Filip al II-le-a şi-ar fi otrăvit soţia. Or dacă nu ne-am referi la un martor al evenimentului, regina ar fi fost victima nu a unui atentat, ci a unei administrări greşite de medicaţie. În acest sens, Fourguevaulse scria Caterinei de Medicis: „Mi se pare necesar să vă fac cunoscut cum medicii au ucis-o în mod cert pe regină aplicându-i mai multe ventuze pe cap şi scoţându-i sânge din picior 4. Doi ani mai târziu, aducea următoarele precizări suplimentare: „Ei bine, Doamnă, o pedeapsă a lui Dumnezeu că au murit toţi medicii care au îngrijit-o pe fiica Voastră cu prilejul sarcinilor pe care le-a avut, mai puţin doctorul Bernard, de care nimeni nu a ţinut seama. Cu aproximativ o jumătate de oră mai înainte ca regina să nască, am asistat la o ceartă ce a avut loc între ei: Bernard susţinea că regina este însărcinată şi copilul este viu în pântecul mamei, lucru care s-a dovedit ulterior real; protomedicul susţinea însă că este vorba de o tumoare, astfel încât din disputa lor, toţi în fond nişte ignoranţi, au sfârşit prin a-i aplica o serie de remedii periculoase. Sper ca în câteva zile să vă ofer amănunte mai pe larg Majestăţii Voastre44.

Se ştie că Anna Boleyn, cea de a doua soţie a lui Henric al VIII-lea, fiind gravidă şi intrând întâmplător într-o sală a palatului fără a se face anunţată, ar fi zărit-o pe Jeanne Seymour aşezată pe genunchii regelui; a fost cuprinsă de o emoţie puternică şi ca urmare a născut înainte de termen, ***la*** băiat mort. Din fericire pentru mamă, accidentul nu a avut urmări. Mai târziu, începând să-i mai placă Anna Boleyn, regele a acuzat-o că întreţine relaţii incestuoase cu fratele său şi drept urmare a fost condamnată la moarte, fiind decapitată.

Jeanne de Seymour a devenit cea de a treia soţie a lui

Henric al VIQ-lea, dar după cum se ştie ea nu a profitat prea mult timp

de victoria sa: în cea de a douăsprezecea zi după ce a adus pe lume pe Eduard al VI-lea, ea şi-a dat ultima suflare. Se spune că doctorul Harris ar fi făcut-o să moară de inaniţie, lucru care pare însă neverosimil. Mai mult ca sigur că Jeanne, fiind după cum se ştie de o constituţie fragilă şi având o sănătate delicată, a murit în urma unei febre puerperale. După alţi autori, ea ar fi pierit din cauza unei operaţii cezariene practicate de o moaşă (Witkowski).

Domnişoara de Montpensier s-a căsătorit cu Gaston d'Orléans, fratele lui Ludovic al XIII-lea, şi a murit la patru zile după ce a născut o fetiţă, cunoscută ulterior sub numele de Marea Domnişoară şi despre care se spune că a fost jumătate nebună. Moartea ducesei d'Orléans a fost cauzată tot de febră puerperală, comună în marile oraşe din acea vreme. Boala era puţin cunoscută şi ca urmare, pentru a înlătura orice dubiu, Maria de Medicis a ordonat autopsia cumnatei sale. Iată, în continuare, un extras din raportul de autopsie: „După ce am deschis corpul augustei Doamne în urma ordinului Reginei, mama Regelui, şi am examinat cu grijă toate părţile interne, am găsit cavitatea abdomenului umplută cu o materie purulentă. Intestinele erau pline cu gaze. Ventricolul drept micşorat şi inflamat. Ficatul uscat şi mic; vezica fierii foarte mărită; de asemenea şi splina era foarte mare. Rinichii mici şi bine constituiţi. Vezica urinară mică. Uterul înota într-o masă purulentă. Era cangrenat în întregime…"*

Această naştere nefericită a constituit precedentul unei vii dispute între moaşa regală şi medicii Curţii. Prima îi acuza pe medici că nici măcar nu ştiau cum arată o matrice de femeie…!

Doctorul Guillemeneau a atribuit în mod neîndoielnic tragicul sfârşit unei peritonite, provocate de manopera neîndemânatică a moaşei ce încercasse să extragă

placenta aderentă. Prinţesa – menţionează acesta – era cuprinsă de durerile naşterii încă de la orele 4 dimineaţa; acestea au ţinut până la 6. Pentru a elimina casa, doamna s-a străduit în zadar timp de aproximativ trei sferturi de oră. Era însă foarte dificil. I s-au dat să bea ouă crude, i s-au pus degetele în gât şi a fost constrânsă să facă eforturi mari. Sărmana a suferit un tratament brutal, care de regulă se aplică ţăranilor săraci:

— A presat abdomenul şi pântecul fără ca cineva să se gândească la urmările ce ar putea surveni în urma acestor brutale manopere. Regina avea tot timpul o durere în partea stângă, drept care îşi ţinea de câteva zile mâna acolo şi spunea că o doare foarte tare. Nu a fost lăsată în pace şi i s-a strâns abdomenul cu diverse bandaje, fără a se ţine câtuşi de puţin seama de durerile ei. Infecţia s-a produs şi a survenit apoi cangrena. Moaşa şi-a pierdut postul...!

Încheiem cu un caz petrecut la începutul secolului nostru. În 1904, prinţesa Asturies, sora regelui Spaniei, Alfons al XIII-lea, a murit de îndată ce a născut prematur pe viitorul moştenitor al tronului. Cauza morţii ar fi, dacă l-am crede pe cronicar, una din cele mai banale: prinţesa ar fi manifestat dorinţa imperioasă de a mânca momiţe şi castane. Cei din jur au considerat că este bine să i se dea satisfacţie, conform credinţei populare, capriciului său şi nefericita a murit ca urmare a unei banale indigestii!

II. Istoria văzută din cabinetul medical

Bolnavii istoriei în faţa bolii, ca şi în faţa morţii, toţi suntem egali. Nimeni nu are boli „bune”. Şi totuşi bolile celor care ne conduc, ale puternicilor zilei sunt importante pentru fiecare dintre noi, determinând nu doar destinul unor simpli indivizi, ci uneori pe cel al unor popoare sau chiar modificând curgerea şi aşa imprevizibilă a istoriei. Într-un scenariu la îndemâna oricui, închipuiţi-vă o Yaltă cu

un Roosevelt sănătos (fizic) şi un Stalin sănătos (mintal)? Aţi ştiut că „nemuritorul Gambetta44 s-a stins din viaţă la numai 44 de ani în urma unei banale apendicite în faţa căreia medicii francezi nu au avut curajul să intervină notând astfel posibilitatea de a deveni în urmă cu 120 de ani la fel de celebri cu contemporanul nostru dr. Cris Barnard? Dar Hitler a fost un simplu nebun sau alte boli au fost cele care au aruncat lumea în dezastru? Lenin s-a îmbolnăvit oare de sifilis studiind operele lui Hegel şi Marx cum vor să ne facă să credem colegii săi de la Oblio sau treponemele sale au fost cele care au generat întunecarea minţii în grandiosul său delir de reformă comunist? Mao mai trăia când a murit „oficial44 sau a împărtăşit aceeaşi soartă cu eroul devenit cadavrul-viu Tito?

Vlad Ţepeş

Figura singulară a domnitorului român care a luptat pentru binele poporului şi pentru independenţa ţării sale a iscat de-a lungul timpului multe controverse, majoritatea fiind însă nefondate.

Vlad Ţepeş era nepotul de fiu al lui Mircea cel Bătrân (1386 – 1418), marele voievod al românilor, ctitor al statului independent Ţara Românească.

Mai întâi câteva cuvinte despre Vlad Dracul, tatăl său, justificându-se această referire prin faptul că imaginea părintelui

s-a suprapus uneori în scrieri peste cea a fiului. Trimis încă din anul 1395 la Buda, ca semn de fidelitate a alianţei cu Ungaria, acesta s-a aflat la un pas de a fi numit domn al Ţării Româneşti de către Sigismund de Luxemburg, împărat al Germaniei, rege al Ungariei şi în acelaşi timp, protector al său. Alexandru cel Bun, care domnea în Moldova în acea vreme, l-a sprijinit însă pe un frate vitreg al lui Vlad, Alexandru Aldea, să ocupe tronul. A urmat apoi un eveniment care îşi va pune adânc pecetea asupra vieţii sale şi, mai ales, asupra celei a fiului său,

luând adevărate proporţii de legendă în imaginaţia generaţiilor viitoare. În 1431 Vlad care se bucura de o stimă şi o preţuire deosebită la curtea împăratului, a fost primit în Ordinul cavaleresc cruciat al Dragonului (întemeiat de către Sigismund în 1408). Ordinul, în cadrul căruia apartenenţa nobiliară era obligatorie, iar străinii erau acceptaţi cu totul excepţional, cuprindea un număr restrâns de membri (la început doar douăzeci şi patru de baroni) şi urmărea, de fapt, consolidarea puterii regale. Membrii Ordinului Dragonului purtau la ceremonii veşminte de culoare roşu închis, iar pe deasupra o mantie de mătase verde; în jurul gâtului aveau atârnat un colier format din două lanţuri de aur groase, unite printr-o cruce cu bară dublă, ce susţineau un balaur răsturnat; balaurul sau „dragonul" cum i se mai spunea, simboliza pe diavol1.

Timp de cinci ani, din 1431 şi până la sfârşitul lui 1436, Vlad Dracul a trăit în Transilvania, la Sighişoara, într-o casă din piatră, situată la marginea oraşului, pe un deal, în preajma bastionului (casa mai dăinuieşte şi astăzi, fiind conservată în perfectă stare). Vlad Dracul avea sarcina să păzească trecătorile dinspre Ţara Românească; în acest timp, pentru a strânge bani în vederea realizării proiectelor sale, îşi instalase în dependinţele locuinţei sale o monetărie. În toţi aceşti ani, soţia i-a dăruit doi fii: primul a fost botezat cu numele de Mircea, în amintirea părintelui său, iar cel de-al doilea a primit numele său: Vlad.

Vlad – fiul – avea ochi mari, verzi, un păr negru cârlionţat care îi încadra faţa lunguiaţă. Ca şi alţi fii de domn, Vlad şi-a primit educaţia conform obiceiurilor timpului. De la vârsta de şase ani el a fost încredinţat unor dascăli care l-au învăţat meseria armelor: tragerea cu arcul, mânuirea spadei, aruncarea buzduganului, călăria şi înotul. În acele vremuri, pentru nobili lupta de pe cal se impunea

1. În viziunea contemporanilor săi, mai ales a oamenilor simpli, purtând asemenea veşminte şi podoabe, nu ni se pare deloc surprinzător că lui Vlad i s-a zis şi Dracul. În orice caz, dacă iniţial porecla s-a referit la

Ordinul cavaleresc căruia îi aparţinea, ulterior i s-a pierdut acest sens, poporul dându-i o semnificaţie cu totul neobişnuită.

ca o deprindere obligatorie, organizându-se numeroase turniruri, după modelul apusean. Pe de altă parte, pregătirea sa presupunea şi învăţarea unor limbi de mare circulaţie europeană cât şi a celor folosite în cancelarii, de asemenea cunoştinţe de istorie şi mai ales de artă militară şi concepţii de conducere a statului, care, în fond, nu difereau prea mult de cele enunţate de Machiavelli în cartea sa.

În 1436 Vlad Dracul, cu sprijinul fiilor lui Alexandru cel Bun, ajunşi domni ai Moldovei, a reuşit să ocupe tronul Ţării Româneşti. Este o epocă frământată în care se înfruntau interesele marilor puteri din acea vreme, găsindu-şi loc de întâlnire pe meleagurile patriei noastre. Drept urmare, în vara anului 1444, după încheierea unui tratat de pace între Ungaria şi Imperiul Otoman, pace la care aderase şi Ţara Românească, Vlad Dracul a fost nevoit să-şi trimită ca ostatici la turci pe doi dintre fiii săi, Vlad şi Mircea, unde au stat până în 1448, într-o cetate izolată în munţii Anatoliei1.

În toamna aceluiaşi an, Vlad-fiul a reuşit să fugă din închisoare şi străbătând un drum lung cu multe peripeţii, s-a refugiat în Moldova, unde domnea ruda sa, Alexandrei, fiul lui Iliaş. După efemera domnie a acestuia, i-a urmat pe tronul Moldovei Bogdan al II-lea, fiul lui Alexandru cel Bun. Până să ajungă domn, ca atâţia alţii, şi Bogdan pribegise, găsind adăpost în Muntenia. Aici s-a căsătorit cu Oltea şi din unirea lor a rezultat un fiu: Ştefan. După 1449, Vlad afându-se la ruda sa, în Moldova, a legat prietenie cu Ştefan, fiul lui Bogdan, devenind „fraţi de cruce”. La Răuseni, Bogdan a fost ucis mişeleşte de fratele său vitreg, Petru Aron, care îi râvnea tronul. Vlad şi Ştefan au fugit în Ardeal unde au găsit protecţie la Iancu de Hunedoara.

Celor doi li s-a alăturat fiul acestuia Mateiaş, viitorul rege al Ungariei. În 1456, când Vlad Ţepeş va deveni domn în Ţara Românească, el nu-şi va uita fratele moldovean şi-l va ajuta cu oaste să dobândească tronul strămoşesc. La rândul său, în anul 1458 şi Matei, fiul lui Iancu, se va sui pe tronul Ungariei.

Urcarea pe tron a lui Vlad Ţepeş a coincis cu o faptă sângeroasă ce se va răsfrânge asupra sa: uciderea lui Vladislav al II-lea de către unii boieri trădători. După unii autori, fără a exista o certitudine, se pare că Vlad Ţepeş, deşi nu a luat parte, a ştiut totuşi Je ce se plănuia şi nu s-a preocupat să împiedice crima. S-a mulţumit doar, pentru a-şi linişti conştiinţa, să-l îngroape creştineşte, cu tot alaiul, la mănăstirea Dealu.

Vom continua în cele ce urmează cu şirul evenimentelor care au decurs şi din care putem prezenta atât personalitatea domnitorului cât şi portretul său, aşa cum l-au văzut contemporanii săi.

1. Vezi *Magazin istoric* nr. 10, octombrie 1984, p. 50 – 51.

După trei ani de domnie, Vlad Ţepeş îşi consolidase suficient situaţia şi de aceea găsi de cuviinţă să-şi declare independenţa. În 1459 el se hotărăşte să nu mai plătească haraci turcilor, încredinţat fiind că se va putea bizui la nevoie pe sprijinul lui Ştefan cel Mare şi al lui Matei Corvin.

Independenţa sa nu era însă împărtăşită de toţi boierii, o parte dintre ei fiind aserviţi turcilor din laşitate şi comoditate. Mai mult, ei unelteau împreună cu unii târgoveţi pieirea domnului, reuşind chiar să-l ucidă pe fratele acestuia Mircea (născut în 1428 – 1429 la Sighişoara).

Pedeapsa ce o va aplica Vlad boierilor era concepută într-un stil propriu, ce-i va îngrozi pe contemporani. De fapt, domnul va încerca să remedieze starea de lucruri

existentă prin pedepsele administrate, bazându-se în acest sens pe latura spectaculoasă a acestora, menită să trezească sentimente de frică. Bun psiholog, se va dovedi în final că şi-a atins scopul propus, restabilind respectarea ordinii în ţară. În privinţa mijloacelor alese, acestea au fost mult discutate, dar trebuie să ţinem seama în aprecierea lor de perioada la care ne referim şi de moravurile nu mai puţin crude. Să nu uităm că la curţile din Apusul Europei, lucrurile nu difereau câtuşi de puţin.

Vlad Ţepeş urmărea, printre altele, să-şi asigure adepţi şi sprijinitori fideli printre boieri, pentru a-şi putea traduce în fapt politica sa de independenţă faţă de turci.

Mahomed al II-lea i-a cerut în iarna anului 1461 – 1462 tributul neplătit de trei ani şi în plus 500 de copii pentru corpul de ieniceri. Mai mult, domnul trebuia să se prezinte personal cu tributul în faţa Porţii. Vlad Ţepeş a respins însă cererea turcilor şi, după unele mărturii, ar fi bătut în cuie turbanele pe capetele trimişilor otomani, lăsându-i doar pe câţiva în viaţă, ca să povestească sultanului cele întâmpite. Vrând să evite o acţiune militară şi bazându-se pe unii boieri simpatizanţi de la Curte, turcii au pus la cale prinderea în cursă a domnului. Planul a fost însă dejucat şi Hamza Paşa, conducătorul garnizoanei de la Nicopole împreună cu adjunctul său Catavolinos şi întreaga trupă de otomani au fost prinşi de oastea română şi din ordinul domnitorului au fost toţi traşi în ţeapă.

Ne vom opri puţin asupra acestui procedeu crud de execuţie, în primul rând, el nu aparţinea lui Vlad, după cum s-ar crede, ci turcilor, care îl foloseau pe scară largă, aşa cum romanii cu secole în urmă aplicau crucificarea, iar maghiarii tragerea pe roată.

Tragerea pe roată consta de fapt în sfărâmarea oaselor cu ajutorul unei roţi, pe care se fixase o lamă de fier. Trasul în ţeapă este iarăşi discutabil ca mod de realizare, deşi unele descrieri ne-au

făcut să ne obişnuim cu imaginea unor prăjini de câţiva metri în care stau înfipte victimele. Oricâtă imaginaţie ai avea este greu de imaginat cum putea fi înfipt un om într-o ţepuşe groasă şi lungă şi apoi aceasta să fie îngropată în pământ. Procedeul se pare că se realiza cu totul altfel (cel puţin aşa după cum rezultă din urmele rămase la mănăstirea Snagov, unde Ţepeş obişnuia să aplice acest gen de execuţie). De fapt, consta în săparea unei gropi circulare având diametrul de 50 – 60 cm şi adâncimea de 2 – 2, 5 metri; în centrul ei se înfigea o ţepuşă ascuţită, al cărei vârf nu depăşea gura gropii. Victima era luată de călăi şi lăsată să cadă în groapă, datorită greutăţii, ţeapa o străpungea de la un capăt la altul, vârful ieşindu-i prin gât. Fiind imposibilă orice mişcare din cauza spaţiului restrâns, ţeapa se dovedea implacabilă. Este drept că această explicaţie ne face să ne desprindem cu greu de imaginea „pădurii de traşi în ţeapă" cu care ne-au obişnuit manualele de istorie; problema rămâne însă deschisă în continuare.

În primăvara anului următor, sultanul Mahomed al II-lea, cuceritorul Constantinopolului, în fruntea unei armate de aproximativ 60.000 de oameni, şi-a făcut apariţia la Dunăre, într-o expediţie de pedepsire a lui Ţepeş. Domnitorul român îi opunea cam 30.000 de ostaşi şi conştient de disproporţia în care se situa, s-a angajat într-un război de hărţuire. Forţând trecerea Dunării pe la Vidin, oastea turcească a început înaintarea prin Ţara Românească îndreptându-se spre cetatea de scaun de la Târgovişte, trecând prin Calafat-Craiova-Slatina-Târgovişte. Aşa cum arătam, tactica lui Vlad Ţepeş, în aşteptarea ajutoarelor cerute din Ardeal şi Moldova, era de a pârjoli totul în calea turcilor, lipsindu-i de hrană şi nutreţ pentru cai, otrăvind fântânile şi hărţuindu-i încontinuu, după care oştenii săi se făceau nevăzuţi.

În noaptea de 16 spre 17 iunie, spun cronicile, a avut loc un atac al oştii muntene ce viza uciderea sultanului. A fost un măcel groaznic în care au pierit mulţi turci. Sultanul Mahomed şi-a abandonat armata, care bântuită

de ciumă şi decimată de lipsa de hrană şi apă şi, mai ales, de atacurile neaşteptate ale muntenilor, a prins în cele din urmă să se retragă.

Otomanii au lăsat la Brăila pe Radu cel Frumos, sub protecţia unei flote şi a unor detaşamente speciale, cu gândul de a se folosi de unii boieri trădători care să-l ucidă pe Vlad Ţepeş. Trădarea boierilor se impunea ca uniră soluţie. Mai mult, la aceasta s-au adăugat şi uneltirile saşilor ardeleni care plăsmuiseră nişte pretinse scrisori pe care, chipurile, Ţepeş le-ar fi adresat sultanului şi prin care îl implora să-i redea tronul, urmând ca în schimb să-l captureze pe Matei Corvin şi să-l predea turcilor. Regele ungar se

afla la Braşov, în luna octombrie, şi saşii i-au prezentat scrisorile falsificate, pretinzând că le-au găsit asupra unor curieri ai lui Vlad Ţepeş. Regele maghiar, care legase prietenie cu Vlad şi Ştefan în tinereţe, s-a comportat într-un mod deplorabil. I se ivise un prilej nesperat pentru a ieşi dintr-o situaţie dificilă: papa Sixtus îi trimisese 93.000 ducaţi de aur, la fel şi Veneţia, spre a-l ajuta pe Vlad Ţepeş în lupta contra turcilor, dar Matei îi risipise şi nu putea justifica fapta. Prefăcându-se că nu observă falsurile grosolane ale scrisorilor plăsmuite de saşi, la întâlnirea pe care a avut-o cu Vlad Ţepeş a dat ordin ca acesta să fie arestat şi închis. Viteazul domn a stat închis la Buda şi apoi la castelul Vişegrad timp de 12 ani. Abia în 1475 a fost eliberat în urma demersurilor lui Ştefan cel Mare şi i s-a dat posibilitatea să ia parte în Serbia la o campanie împotriva otomanilor. Un an mai târziu, în noiembrie 1476, cu sprijinul lui Ştefan cel Mare, reuşeşte să ocupe din nou tronul ţării.

Sfârşitul era însă aproape: revenit pe neaşteptate cu ajutor turcesc, fostul domn Basarab Laiotă l-a surprins pe Ţepeş care avea în jurul său o gardă de numai 200 de moldoveni, lăsaţi de Ştefan cel Mare, şi fiind trădat de

boieri, este ucis într-o zi rece de iarnă a anului 1476 (sau 1477). Marele domn nu împlinise nici 50 de ani. împrejurările exacte ale morţii sale nu sunt complet elucidate, dar se pare că a fost străpuns pe la spate cu suliţele, într-o pădure din apropierea mănăstirii Snagov.

Existenţa lui Vlad Ţepeş nu a fost trecută cu vederea de cronicarii şi istoricii ce s-au ocupat cu studiul acelei perioade de timp. Ca şi în cazul altor domnitori de altfel (cum ar fi de pildă Alexandru Lăpuşneanu) s-au emis păreri diferite şi chiar contradictorii asupra personalităţii sale.

Unii istorici au făcut din Vlad Ţepeş un personaj însetat de sânge, de jaf şi de răzbunare pe boieri şi turci, iar alţii au mers până la a deforma istoria şi a-l transforma într-un... vampir!

Ciun s-a ajuns aici: un scriitor englez, membru al unei societţi esoterice, Bram Ştoker, a scris în 1897 un roman intitulat *Dracula.* Acţiunea acestui roman, deosebit de popular în lumea anglo-saxonă, se petrece în Transilvania. Autorul se pare că şi-a cules informaţiile de la biblioteca de pe lângă „British Museum" din Londra şi a consultat hărţi şi cărţi de călătorii despre Transilvania, iar după alte surse, de la un profesor maghiar budapestean, Arminius Bambery. În acest roman, Dracula, secui de origine, este un mare ostaş, un mare om de stat, un alchimist, un ins inteligent etc. etc.

Cartea a fost tipărită în decursul anilor în peste 20 de ediţii şi continuă să fie reeditată şi azi, numărul exemplarelor fiind de

ordinul milioanelor. De asemenea, au fost realizate în Occident peste câteva sute de filme inspirate în general din subiectul cărţii lui Stoker. *Ne abţinem să comentăm această legendă tendenţioasă nu fără a aminti însă că, din păcate, există şi în zilele noastre autori care merg pe calea facilă a senzaţionalului cu orice preţ.*

Reluând firul istoriei, vedem că Vlad Ţepeş s-a

dovedit a fi un veritabil bastion in calea expansiunii otomane. Renumele de care se bucura în lumea catolică a Occidentului a deranjat pe mulţi, stârnind gelozia şi ura, chiar a unora ce s-au numit prieteni. De aceea, cauza difuzării acestei sângeroase imagini a domnitorului trebuie căutată în perioada de detenţie a acestuia la Curtea regelui Ungariei. Legendele săseşti erau deja create şi circulau, dar fără anvergura europeană, pe care urma să o capete de aici înainte. Ceea ce a dat amploare circulaţiei lor a fost necesitatea Curţii din Buda de a-şi justifica faţă de papalitate şi faţă de Europa gestul de neînţeles. Matei Corvin participase la detronarea unui mare şi glorios adversar al turcilor şi el trebuia să dea o explicaţie. Această explicaţie a fost căutată şi în legendele săseşti. Ele au fost traduse în latineşte şi difuzate în toată Europa Evului Mediu. Severitatea lui Vlad Ţepeş era o bună „mască" pentru gestul politic al lui Matei Corvin. Curtea din Buda a prezentat sistematic şi deformat, pe toate căile diplomatice şi nediplomatice pe care le avea la îndemână, imaginea pe care politica ei de Curte o cerea. Ţepeş ca figură patologică ar fi justificat bizara intervenţie a Curţii. „Adevărul era sacrificat pentru politică4.

Şi pentru că am vorbit de legende, este locul să subliniem faptul că au mai circulat şi alte scrieri din care figura domnitorului român se desprinde cu totul altfel. De pildă, din cronicile turceşti, cronici oficiale, de Curte, răzbate admiraţia faţă de calităţile excepţionale ale lui Ţepeş. Cronicile bizantine îl prezintă pe Vlad Ţepeş cu aceeaşi admiraţie, domnitorul având o mare faimă la popoarele din sudul Dunării, ocupate de turci.

O cronică în slavonă indică acelaşi ecou favorabil al acţiunilor lui Ţepeş şi înfăţişează un portret maiestuos al voievodului. Această versiune a circulat intens în Rusia medievală, deşi avea originea în teritoriul dunărean. Deci, aici portretul lui Ţepeş nu confirmă figura draconică şi vampirică schiţată de saşi în pamfletele lor şi accentuată până la fantastic de Bram Stoker şi urmaşii lui contemporani. Vlad Ţepeş era o figură legendară, pozitivă

la sudul Dunării şi în sudul Rusiei.

Dacă totuşi aceste legende obiective şi favorabile lui Vlad Ţepeş au fost întrecute de cele din surse maghiare şi săseşti, aceasta se datorează unui proces propagandistic dirijat, prin „tiraj44 şi „reclamă44.

Cruzimea lui Ţepeş în formele ei exorbitante este o simplă diversiune politică.

Nu putem trece sub tăcere că s-au scris şi cărţi obiective, cum este cazul istoricului italian Gianfranco Girando, care a publicat la Veneţia, în anul 1972, o reuşită lucrare despre domnul Ţării Româneşti: *Drakula.* „Contributi alla storia delle idee politiche nell'Europa Orientale alia svolta del XV secolo". Prin documentaţie şi prin seriozitatea prezentării, ea poate fi considerată, alături de comunicarea lui Gr. Nandriş şi de recenzia apărută în revista *Mioriţa* (Noua Zeelandă, 1972) la lucrarea lui Gabriel Ronay – *The Dracula Myth* (Mitul Dracula), un răspuns dat celor care în căutarea de elemente senzaţionale, au denaturat numele şi faptele marelui voievod.

În limba română, recomandăm ca lucrări de referinţă cărţile lui Radu Ştefan Ciobanu: *Pe urmele lui Vlad Ţepeş* (1979) şi Ion Stărăruş: *Povestiri medievale despre Vlad Ţepeş – Dracula* (1993).

Bilanţul politic al domniilor lui Vlad Ţepeş

Ştim că Vlad Ţepeş a domnit în trei rânduri: prima domnie, din 1448, a fost foarte scurtă: o lună, maximum două. A doua, 1456 – 1462; a treia în 1476, când şi-a pierdut şi viaţa.

În concluzie, atât în prima cât şi în ultima venire la tron, Vlad nu a lăsat în urma sa amintiri ieşite din comun. Nu acelaşi lucru se poate spune despre cea de a doua domnie, care, deşi a durat şi ea relativ puţin timp (şase ani) a fost suficient pentru a-i conferi un loc statornic şi de prim rang în istoria Ţării Româneşti, faima sa depăşind

hotarele.

Prin ce se poate rezuma domnia lui Vlad Ţepeş:

— . lupta sa contra Imperiului otoman, având ca suprem scop independenţa şi apărarea ţării;

— înlocuirea boierilor şi promovarea oamenilor simpli, dar viteji şi credincioşi crezului său;

— relaţiile cu Ştefan, domnul Moldovei şi Mateiaş, regele Ungariei, care se înscriau pe o politică coordonată de lupta contra otomanilor;

— dârzenia lui Vlad Ţepeş, ca adversar al turcilor, a depăşit graniţele ţării, trezind interesul întregii Europe şi al papei, exponentul creştinătăţii din aceea vreme;

— instaurarea unui climat de securitate şi ordine în ţară prin pedepsirea exemplară a celor ce făceau fapte antisociale;

— uciderea unui mare număr de boieri rivali şi negustori saşi, ca şi a prizonierilor turci.

NEBUNII ISTORIEI

81

Procedând mai departe prin simplificare, rezultă pe de o parte cruzimea lui sălbatică în execuţiile şi pedepsele celor pe care îi socotea vinovaţi, iar pe de altă parte, lupta neostenită şi neprecupeţită pentru libertatea şi independenţa ţării de sub jugul otoman, suprimarea amestecurilor boierilor în treburile domniei şi instaurarea unui climat de ordine în ţară.

Vlad nu era un simplu condotier viteaz şi crud, însetat de glorie şi aur, ci un domn posedat de un singur ţel: să-şi apere hotarele, libertatea, mândria... Şi pentru aceasta nu a ezitat să înlăture tot ce-i stătea în cale. *Vlad Ţepeş a demonstrat că Mahomed al II-lea, cuceritorul Constantinopolului, nu este invincibil*.

Studiul eredităţii lui Vlad Ţepeş în psihiatrie, studiul eredităţii ocupă un loc însemnat, mai ales când se urmăreşte fixarea unui diagnostic retrospectiv.

Cercetând ereditatea lui Vlad Ţepeş se pot găsi unele elemente interesante, demne de a fi cunoscute.

Se ştie că acest domn, în documentele iscălite de el, semna: Draculya. Faptul că părintele său era poreclit „Dracul” sugerează o explicaţie prin filiaţie a poreclei lui Ţepeş: fiul Dracului. Poporul l-a poreclit Ţepeş (1550), din cauza pedepsei aplicate de el: tragerea în ţeapă.

Mircea cel Bătrân se evidenţiază ca o personalitate cu trăsături accentuate, dar nu patologice. El ocupă un loc singular în istoria Ţării Româneşti, în primul rând sub aspectul calităţilor sale spirituale. „Principe între creştini, cel mai viteaz şi cel mai ager** aşa îl apreciază cronicarul turcilor Leunclavius. Foarte activ, energic şi rezistent, a fost uitedomn curajos şi a purtat numeroase războaie. A domnit 32 ani.

Fire mândră, îi plăcea să-i fie apreciat statutul: „Io Mircea mare voievod şi domn singur stăpânitor al toată ţara Ungrovlahiei – citim din porunca adresată Tismanei la 23 noiembrie 1406 – şi al părţilor de peste munţi, încă şi spre părţile tătărăşti şi Herţeg al Almaşului şi Făgăraşului şi domn al Banatului şi Severinului şi de amândouă părţile peste toată Podunavia, încă până la Marea cea Mare şi singur stăpânitor al cetăţii Dârstor4.

Portretul său poate fi reconstituit cu suficientă exactitate pe baza celor două picturi: una la Cozia şi cealaltă executată în 1526 la biserica episcopală Curtea de Argeş. Statură potrivită, bine clădit, faţă prelungă, pometi proeminenţi şi o privire hotărâtă şi pătrunzătoare. Pentru a întregi imaginea, amintim că din ordinul său au

fost clădite şi s-au făcut numeroase ctitorii şi danii mănăstirilor şi bisericilor.

Rezultă deci că Mircea cel Bătrân avea o personalitate deosebit de complexă, trăsăturile sale negative fiind compensate şi anihilate de cele pozitive, deosebit de accentuate. A avut mulţi copii: Mihail, Radu Praznaglava (Chelul), Alexandru Aldea şi Vlad Dracul.

Vlad Dracul, despre care am vorbit în introducere,

este primul din spiţa Basarabilor ale cărui trăsături negative sunt mult accentuate. Membru al Ordinului Dragonului, ceea ce – cum am văzut – îi determină pe unii autori să susţină că de la acesta i-a veni numele de Dracul, iar pe alţii dimpotrivă să-l atribuie cruzimii sale, cruzime pe care a moştenit-o mai apoi fiul său Vlad Ţepeş şi nepotul său Mihnea Vodă cel Rău. A avut mai mulţi copii: pe Vlad (viitorul Vlad Ţepeş), pe Radu (căruia i s-a zis cel Frumos), pe un alt Vlad (supranumit şi Călugărul – nelegitim), Mircea (care va pieri împreună cu tatăl său în 1447) şi tot Mircea s-a numit şi un alt fiu nelegitim al lui Vlad Dracul.

Energic şi dinamic, războinic şi cu înclinaţii spre mister şi conspiraţii, el dovedeşte o fire schimbătoare, înclinând când de partea turcilor, când a creştinilor. A purtat numeroase războaie. Prompt în reacţii, mai impulsiv decât Mircea (care era mai calculat şi prudent), se regăsesc la el principalele elemente ale temperamentului ciclotimic, extravertit, cu caracter pregnant nestăpânit.

Dintre fraţii lui Vlad Ţepeş, doi au reţinut atenţia istoricilor, deşi nu au reuşit să se ridice la nivelul părintelui şi fratelui lor. Sub aspect psihiatric ni se pare interesant să ne oprim asupra lor, fiind demne de relevat anumite trăsături comune cu Vlad Ţepeş, mai mult sau mai puţin accentuate sau rămase necunoscute izvoarelor existente.

Vlad Călugărul s-a născut probabil între 1430 – 1435, ca fiu nelegitim sau natural al lui Vlad Dracul. Fire închisă, îmbracă de tânăr haina monahală, luând numele de Pahomie. Renunţă însă la călugărie şi visează la tronul Ţării Româneşti. Are o domnie ştearsă, fiind supus întru totul turcilor. Îşi înlătură rivalii la domnie (Vlad Vornicul, de exemplu), iar pe alţii îi înseamnă la nas.

Face numeroase ctitorii şi danii, demonstrând firea sa oscilant-afectivă. A fost căsătorit de două ori (după unii istorici chiar de trei ori), având mai mulţi copii. Moare în toamna anului 1495. Introvertit, are ca trăsătură dominantă a caracterului firea nestăpânită, combinată cu

un temperament distimic şi labil.

Radu cel Frumos, favorit al lui Mehmed al II-lea, cu care stătea la masă şi despre care se spune că, pentru a obţine tronul, îi satisfăcea acestuia anumite apucături (Dimitrie Bolintineanu). Iniţial

- se spune – că s-ar fi opus avansurilor lui Mehmed, punând mâna pe sabie, gest în urma căruia ar fi fost un timp exilat şi abia mai târziu a fost reprimit la Curtea turcului. Cert este că Radu cel Frumos avea o personalitate complexă, greu de înţeles, aşa cum caracterizează Kretschmer şi Leonhard pe schizoizi, dar avea şi mulţi prieteni, plăcându-i să petreacă, fapt care pledează pentru un temperament ciclodmic.

Are o domnie efemeră în timpul căreia nu se face remarcat. Moare în 1474. A fost căsători cu Maria şi a avut o fiică.

Mihnea cel Rău a avut o domnie scurtă, iar descrierea lui ne este făcută de Alexandru Odobescu în nuvela cu acelaşi nume, cu precizarea că autorul a săvârşit neintenţionat o serie de confuzii şi greşeli. Aceasta însă nu-i diminuează valoarea.

„Crud a ieşit din minţi ca şi tatăl său" (N. Gane), fire autoritară, moştenită în linie directă de la străbunii săi, vine în conflict cu boierii care voiau cu orice chip să-şi impună punctul de vedere în treburile domniei, aşa cum le dictau interesele de moment. Mihnea reacţionează spontan şi impetuos (caracter nestăpânit) trecând la represalii; iată ce menţionează un *Minei* aflat la Sofia, având data de 1 ianuarie 1509, despre uciderea unor boieri la porunca domnului şi despre cruzimile acestuia: „Anul 7017 (1509) când a ucis Mihnea voievod pe boierii munteni... /. În această privinţă, Letopiseţul cantacuzinesc este mai detailat: „... prinse pre toţi boiarii cei mari şi aleşi şi-i munci cu munci, cu multe munci şi cumplite şi le luo toată avuţia şi se culca cu toate jupânesele şi cu toate fetele lor

înaintea ochilor lor. Deci unora le-au tăiat nasurile şi buzele pre alţii i-au înecat şi pre alţii i-au spânzurat, iar el se îmbogăţea şi creştea ca chedrul… „Cât despre Craioveşti – menţionează Const. C. Giurescu şi D.C. Giurescu – domnul pe de o parte îi asigura că nu-i va omorî, că nu le va face nicio nevoie…”, iar pe de altă parte plănuia în taină pieirea lor. Temători, fraţii Craioveşti se refugiază la sud de Dunăre cu ceva „avuţie şi oameni cât putură”. „Că au aflat de acel neam rămaşi, pre toţi i-au muncit cu multe feluri de munci. Pre unii i-au şi omorât.

Asupra ctitoriei de la Bistriţa s-a tras cu tunul: până aici mergea patima politică. Preoţilor din satele Craioveştilor „tuturor le-au tăiat nasurile… şi să ispitea… să arză pre toţi egumenii dă pre la toate mănăstirile…”. Chiar dacă ţinem seama de unele exagerări datorate subiectivismului cronicarului, cert este că Mihnea a dovedit cruzime şi înclinaţie spre excese sexuale, specifice caracterului nestăpânit.

De reţinut că Mihnea, din câte se menţionează, şi-a schimbat credinţa – trăsătură specifică ciclotimicilor. Evlavia şi căutările

religioase pornesc fie din anxietate, fie dintr-un calcul rece de a-şi asigura circumstanţe prielnice îndeplinirii faptelor sale.

Căsătorit de două ori, el are mai mulţi copii. Este alungat din ţară de boieri şi se retrage la Sibiu, unde piere înjunghiat la 12 martie 1512, pe când se întorcea de la biserică.

Încercând să reconstituim pe baza materialelor scrise maladiile de care a suferit neamul Basarabilor, coborâtori din Mircea cel Bătrân, constatăm că toţi, fără excepţie, s-au bucurat de o bună sănătate. Poate doar dacă nu ţinem seama de unele boli molipsitoare ce i-au afectat în copilărie pe unii. Aşa se pare că a fost cazul lui Radu Prasnaglava, a cărui chelie nu era moştenită, Basarabii,

erau fără excepţie bărbaţi virili, cu pilozitate accentuată. În privinţa longevităţii, nu putem să emitem o părere, dat fiind faptul că exceptând pe Mircea cel Bătrân, toţi au încetat din viaţă prematur, fiind ucişi de rivalii lor la domnie.

Ajunşi în acest punct, înainte de a încerca să schiţăm structura personalităţii psihice a lui Vlad Ţepeş, să rezumăm cum s-au prezentat sub acest aspect înaintaşii şi rudele sale.

În concluzie, ţinând seama de puţinele date clinice transmise de documentele timpului, bazaţi pe studiul genealogiei descendenţilor din Mircea cel Bătrân având în vedere datele pe care astăzi psihiatria ni le poate pune la îndemână şi coroborându-le cu cele furnizate de studiul constituţiilor şi temperamentelor, putem ajunge la concluzia că, într-o măsură mai mică sau mai mare, la toţi domnitorii analizaţi se regăseşte combinaţia dominantă de caracter nestăpânit cu temperamentul labil. Este vorba la toţi, fără excepţie, de trăsături accentuate, care însă nu pot fi încadrate în clasa psihopatiilor.

Nu putem vorbi nici de trăsături distinctive specifice unui caracter sau temperament, fapt însuşi greu de întâlnit în practica psihiatrică şi explicabil prin aceea că ramura Drăculeştilor a fost încrucişată, prin partea femeiască, cu alte neamuri (vezi de pildă ipoteza că Mircea cel Bătrân a fost căsătorit cu o rudă a regelui polon Vladislav Iagello).

Referitor la gradul de înrudire dinspre partea femeiască: Vlad Ţepeş, prin mama sa, fiica lui Alexandru cel Bun, se trage din dinastia Muşatinilor, fiind un exponent al celor două dinastii şi pe plan ereditar. El este văr primar cu Ştefan cel Mare. Ne vom ocupa de Muşatini în cadrul analizei altui domn. Cert este că din această descendenţă nu i-au parvenit trăsături diferite. În fond, nu poate constitui o surpriză, căci istoria ne-a dovedit că în cazul caselor domnitoare europene, dominanta a putut fi regăsită pe o lungă perioadă de timp, chiar de câteva secole.

Structura personalităţii psihice a lui Vlad Ţepeş

Personalitatea lui Vlad Ţepeş, după cum arătam la începutul caracterizării acestui domnitor, nu a fost trecută cu vederea de cronicarii şi istoricii ce s-au ocupat cu studiul şi descrierea domniei sale.

Caracterul său – ca şi al altora, de altfel – a fost foarte discutat, atunci ca şi acum, păreri diferite şi chiar contradictorii au existat şi există asupra personalităţii acestui voievod.

Lăsând la o parte legendele săseşti, răspândite apoi în Occident prin filiaţia maghiară care, după cum am văzut, fac din el un vampir, există şi autori români care îl prezintă pe Vlad Ţepeş drept o „fiară însetată de sânge" (Dimitrie Bolintineanu, Nicolae Gane etc.). Nu putem ţine seama şi nici interpreta unele decizii ale domnitorului Vlad Ţepeş fără a cunoaşte o serie de amănunte premergătoare venirii sale la tron. Astfel, în primul rând se impune să luăm cunoştinţă de condiţiile istorice în care a venit la domnie Vlad Ţepeş.

Timp de aproape un secol s-a dus o luptă permanentă pentru tronul Ţării Româneşti şi pentru stingerea unei vechi lupte familiale între urmaşii celor două ramuri de voievozi Basarabi: fiii şi nepoţii lui Mircea cel Bătrân (1386), cu fiii şi nepoţii lui Dan I (1385 – 1386).

Vrăjmăşia pare a fi început după moartea lui Radu (1385). Mircea cel Bătrân succede rapid fratelui său mai mare Dan I, răpus într-o înfruntare obscură de arme. Timp de 32 de ani, cât durează glorioasa lui domnie, urmaşii lui Dan I, adăpostiţi în Ardeal şi la Curtea lui Sigismund de Luxemburg, nu îndrăznesc să-şi revendice drepturile asupra Munteniei. Abia după ce fiul şi asociatul la tron al lui Mircea, Mihai I piere în 1420 într-o bătălie cu turcii, iar aceştia înscăunează pe un bastard al lui Mircea, pe Radu Prasnaglava, Dan al II-lea, sprijinit de Sigismund, caută stăruitor să înlăture pe vărul său şi reuşeşte apoi să domnească şi el cu întreruperi, cam zece ani. Acest Dan al

II-lea moare în împrejurări obscure în 1431.

Coroana Ţării Româneşti trece din nou asupra urmaşilor lui Mircea. O poartă Alexandru Aldea, apoi Vlad Dracul (acesta din urmă a fost domn al Ţării Româneşti în trei rânduri: 1436 – 1438; 1439 – 1442 şi 1443 – 1447. Cu acest domn conflictul dintre Drăculeşti şi Dăneşti capătă un ecou istoric mai amplu şi mai sângeros, îl păstrează aproape toate cronicile şi însemnările vremii: bizantine maghiare, sârbeşti, italieneşti, polone şi chiar turceşti.

Fiul lui Dan al II-lea, Vladislav al II-lea sau Danciul, vine din Transilvania împreună cu Iancu de Hunedoara şi-l ucide pe Vlad Dracul şi pe fiul cel mare al acestuia, Mircea. Timp de zece ani deţin tronul Dăneştii.

În 1456, lupta dintre cele două ramuri ale Basarabilor reînvie cu şi mai multă intensitate. Vlad Ţepeş, Drăculesc prin tată, Muşatin adevărat prin mamă şi Basarab autentic prin bunicul său Mircea, ucide la a doua sa venire, pe Vladislav al II-lea şi câţiva ani mai târziu pe fiul acestuia Dan al III-lea sau Dan cel Tânăr, adăpostit şi protejat tot în Ardeal. Pe acesta din urmă îl ucide spectaculos, tocmai când intra în ţară cu scopul precis de a înlătura un pretendent legitim la domnie şi pentru a-şi răzbuna tatăl. Legenda menţionează că Ţepeş l-ar fi pus pe Dan să-şi sape singur groapa şi apoi l-ar fi decapitat.

Vrăjmăşia dintre Drăculeşti şi Dăneşti va continua, mai estompată şi în deceniile următoare, sfâşiind inutil ţara şi servind desigur doar intereselor politice şi economice ale unei părţi din boierimea română, împărţită la rândul ei în partide cu hotărâtoare simpatii şi duşmănii interne, cu aserviri şi ploconiri externe, când faţă de turci, când faţă de adversarii acestora.

Fiul lui Ţepeş, Mihnea Vodă cel Rău, va fi ucis şi el de Dăneşti: de un vistier Albu, întovărăşit de Dimitrie Iacşici şi de Danciul, urmaşul lui Basarab cel Tânăr, strănepot al lui Dan al II-lea. Iată împrejurările: Mihnea fusese alungat

din ţară de către boieri şi se retrăsese la Sibiu împreună cu nevasta şi copiii săi. În clipa când ieşea de la slujbă, aflându-se în piaţa bisericii, a fost înjunghiat de sârbul Iacşici.

Ce reţinem din incursiunea de mai sus, considerată ca necesară pentru o mai bună înţelegere a opiniei noastre în privinţa cruzimii domnitorului Vlad Ţepeş:

1) Exista o veche duşmănie între cele două ramuri de Basarabi, soldată cu asasinate când de o parte, când de alta sub motivul răzbunării şi urmărindu-se în acelaşi timp tronul Ţării Româneşti.

2) Boierimea din preajma tronului era interesată în această vrajbă, o întreţinea şi trăgea foloase de pe urma ei. Vlad Ţepeş era conştient de rolul jucat de marii slujitori, de „fidelitatea44 lor şi pentru a nu risca, nu a stat la îndoială să pună capăt stării de lucruri.

3) Crima reprezenta un lucru obişnuit, care se încadra în moravurile vremii. Să nu uităm că în întreaga Europă exista pe atunci o atmosferă de cruzime, iar Vlad Ţepeş n-a întrecut, în privinţa aceasta, pe alţi monarhi ai secolelor al XV-lea şi al

XVI-lea, de la Parisul lui Ludovic al XI-lea, până la Moscova lui Ivan cel Groaznic. De altfel, nu trebuie să ne mire prea mult acest lucru căci suprimarea adversarilor politici, pretendenţi la coroana unei ţări se practică şi în zilele noastre în Occident, e drept cu mijloace adecvate şi, mai ales, cu multă discreţie… Concluziile noastre concordă cu cele ale unor istorici de seamă, cum ar fi de exemplu C.C. Giurescu şi D.C. Giurescu1.

4) Execuţiile ordonate de Vlad Ţepeş serveau drept exemplu pentru toţi cei care voiau, sub o formă sau alta, să tulbure ordinea în stat. Cunoaştem cazul altor domni care adoptând o atitudine blândă nu au reuşit să schimbe o stare a lucrurilor în continuă deteriorare datorită influenţei străine, ba şi-au pierdut tronul şi chiar viaţa.

Măsurile lui Ţepeş de pedepsire au fost aspre, dar ele nu au constituit decât o adaptare la vremurile extraordinare prin care treceau ţara şi poporul său. Domnul a înţeles că justiţia feudală trebuia să fie un spectacol pentru mulţime, pentru ca în mintea şi inima acesteia imaginea pedepsei să se imprime atât de puternic încât să transmită tuturor un sentiment de groază.

Dintre toate pedepsele folosite în acea vreme, spectacolul tragerii în ţeapă era senzaţional. Ţepeş ştia bine acest lucru şi a folosit această metodă, care nu era nouă sau unică pentru acele timpil... Elementul nou adus de el a constat în aplicarea pedepsei în masă, după vină, fără niciun fel de favoruri, a tuturor vinovaţilor, poate de aici să-i fi provenit şi renumele deosebit.

Măsurile aspre ale lui Ţepeş au adus ordine şi bunăstare în ţară. Ele nu au fost determinate de cruzime, ci numai de spiritul de dreptate şi din dorinţa de a-şi ridica ţara, pe care o găsise în ruină, bântuită de tâlhari, de bandele înarmate ale boierilor, aflaţi în permanente şi iraţionale războaie feudale, de cetele prădalnice ale deliilor şi achingiilor otomani.

Cum îl descriau contemporanii pe Vlad Ţepeş?

„Nu foarte înalt de statură, dar foarte vânjos şi puternic, cu înfăţişare crudă şi înfiorătoare, cu nasul mare acvilin, nările umflate, faţa subţire şi puţin roşietică, în care genele foarte lungi şi stufoase îl arătau ameninţător; faţa şi bărbia îi erau rase cu excepţia mustăţii. Tâmplele umflate sporeau volumul capului. Un gât ca de taur lega ceafa înaltă de umerii laţi pe care cădeau plete negre şi cârlionţate44. Aşa l-a descris un martor al timpului, Nicolae de Moudrussa, nunţiu

1. C.C. Giurescu şi D.C. Giurescu: *Istoria românilor*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1976, vol. II, p. 152.

papal în Ungaria. Descrierea corespunde întocmai cu

singurul portret autentic ce ne-a rămas de la Vlad Ţepeş1.

Cât priveşte comportamentul, stările sale alternau, trecând de la o extremă la alta: „uneori rămânea ţintuind în gol, cu ochii săi enormi şi holbaţi, şi-atunci figura lua deodată (poate din pricina arcadelor boltite sus şi a sprâncenelor desenate fin şi prelung) aerul fanatic şi trist al picturilor bizantine, supte şi despuiate de omenesc. Dar, în clipa cealaltă, râsul şi glasul lui de bronz batjocoritor îi puneau în vibrare muşchii răsuciţi şi energici ai obrazului, dezvelind, sub mustaţa înnegrită cu sineală, nişte dinţi albi de lup şi-un bot de faun ce rânjeşte şi atunci părea că din întreg chipul său aspru, prin toţi porii aceia pământii, ţâşnea o poftă de viaţă şi-o putere neobişnuită, devastatoare…

Mohoreala sulfiiros-verzuie a privirii, bărbia de piatră, tenul măsliniu şi umed, pometii ascuţiţi, fruntea – trădau pe saturnian; vivacitatea gesturilor, vinele umflate şi zvâcninde ale gâtului său ca de taur, buza de jos mare, puternicele mâini agile, globul ochilor înroşit brusc de furie – vorbeau de clocotul dominator al sanguinului” 2.

Să examinăm, pe rând, elementele constitutive ale personalităţii domnului:

Dinamismul este o trăsătură caracteristică a temperamentului nestăpânit. Vlad Ţepeş a dovedit o deosebită energie şi perseverenţă, ajungând la domnie în trei rânduri; semnificativă în acest sens este cea de a doua domnie, când a găsit puterea necesară, având în urma sa o captivitate de doisprezece ani, să reocupe tronul Ţării Româneşti.

S-a remarcat prin măsuri energice, de bun organizator. Tot dinamismul său este cel care l-a împins la acţiuni războinice, la pedepsirea boierilor şi a saşilor.

Talente şi aptitudini: încă de la vârsta de şase ani, educaţia sa a fost încredinţată unor dascăli şi boieri. A dovedit încă de pe atunci

1. Portretul lui Vlad Ţepeş aflat la muzeul Castelului Ambros din Tirol a ajuns aici pe următoarele căi: el a aparţinut lui Ştefan, strănepot al său (fiu al lui Petru Vodă,

domn ce renunţase la tron şi se retrăsese la Bozen, unde a şi murit la 1 iulie 1594). Ştefan a fost internat în şcoala iezuiţilor din Innsbruck şi admis în Congr. Mariani a Tinerimii studioase (o congregaţie catolică religioasă), ajungând chiar „Prefect al Congregaţiei". Ştefan moare de tuberculoză în 1602, iar averea rămasă a fost sechestrată de preoţii catolici. Printre bunurile respective – despre care se spune că aveau o valoare imensă – se afla şi portretul lui Vlad Ţepeş, singurul de fapt, după părerea specialiştilor, cel mai reprezentativ al domnitorului.

2. Vezi Nicolae de Moudrussa în N. Iorga: *Studii şi documente cu privire la istoria românilor*, vol. XIX, 1916, p. 216.

Înclinaţie spre învăţătură, dar mai ales spre ştiinţa militară, el însuşi fiind un bun ostaş. Avea talente militare deosebite, pe care şi le-a cultivat de timpuriu. Era în acelaşi timp şi un bun organizator al armatei. Să nu uităm curajul şi dârzenia de care a dat dovadă când, împreună cu o mână de oameni, în primăvara anului 1462, pătrunde în tabăra sultanului pentru a-l ucide.

Orgoliul se întâlneşte la mulţi ciclotimici în fazele de expansiune şi Vlad Ţepeş era într-adevăr extrem de orgolios. Este de ajuns să reamintim următorul episod deosebit de sugestiv în această privinţă: „Astfel de obicei avea: ori de unde venea la el un sol, de la împărat (sultanul turc) sau de la rege (Matei Corvin) şi nu era îmbrăcat în chip ales şi nu ştia ce să răspundă la întrebările lui sucite, îl punea în ţeapă, zicându-i: Nu sunt eu vinovat de moartea ta, ci sau stăpânul tău, sau tu însuţi. Mie să nu-mi spui nimic rău. Dacă stăpânul tău, ştiindu-te cu minte puţină şi neînvăţat, te-a trimis la mine, la un stăpânitor înţelept, atunci stăpânul tău te-a omorât, iar dacă cumva ai îndrăznit tu însuţi să vii, nefiind învăţat, atunci tu însuţi te-ai omorât4".

De o scrupulozitate extremă, nu ierta sub niciun chip

pe cel ce călca legile ţării. Avea o conştiinţă foarte puternică a măreţiei domneşti, izvorâtă tot din teribilul său orgoliu, finalizat – nu o dată
- prin măsuri de mare cruzime.

Referindu-se la dublul aspect al firii sale: orgoliu şi cruzime, Dimitrie Bolintineanu comentează prin prisma istoricului îmbinarea dintre cele două, fapt care credem că prezintă interes şi pentru psihiatru: „El nu ştia să corupă. Corupţia o respingea: tirania lui era onestă. El voia să insufle spaima: ucidea. Ţepeş era prea mândru ca să corupă oamenii. Viaţa lui o voia strălucită, tronul său înconjurat de mărire. Mijlocul de a ajunge acolo, era de a inocula spaima. (…) El nu credea nici în legătura ce se face între tron şi o partidă prin interesul comun de apărare a aceluiaşi principiu. Judeca pe oameni ca învăţătorii pe copii. Trebuia să-i înspăimânte. La el minciuna nu afla intrare. Pâra, intriga, calomnia, erau lovite cu moartea. Dacă unii din sfetnicii săi ar fi făcut o greşeală, îi punea în ţeapă. Vlad Ţepeş era feroce, dar avea ferocitatea leului. Ferocitatea leului este mai demnă decât blândeţea crocodilului. Crocodilul este laş”.

Desigur, comentariul lui Bolintineanu poate suporta multe discuţii. Am vrea să subliniem doar că autorul scoate în evidenţă şi nu pune în discuţie unele laturi ale firii domnului: pâra, intriga şi calomnia nu erau câtuşi de puţin agreate, ci din contră, pedepsite

1. *Bogdan, Ion, Vlad Ţepeş şi naraţiunile germane şi ruseşti asupra lui* (studiu critic cu cinci portrete), Bucureşti, 1896.

cu severitate maximă. Acestea sunt trăsăturile specifice firilor hiperperseverente, care luptă pentru dreptate. De fapt, ţelul întregii sale vieţi se afla sub dominanta acestui caracter.

Oscilaţii afective, în idei şi convingeri. Viaţa lui Vlad Ţepeş ne oferă numeroase exemple care demonstrează

trecerea de la o stare afectivă la alta. Ştim că se mânia brusc şi atunci lua hotărâri pripite, caracterizate prin cruzime. Trăsătură caracteristică temperamentului labil. Cicloizii au mari oscilaţii afective. Spaţiul nu ne permite să citǎm pasajele respective din lucrările privitoare la viaţa lui Vlad Ţepeş. Subliniem că oscilaţiile nu erau bruşte (în zigzag, spune Kretschmer), ci rotunjite, lipsite de bruscheţea violentă a oscilaţiilor între polii hiperestezici şi anestezici care există la schizoizi.

Am mai aminti o altă trăsătură a temperamentului cicloizilor: urăsc ce au iubit, iubesc ce au urât. Pe Tudora, ţiitoara sa, pe care o iubea foarte mult, pentru că a îndrăznit să-l mintă, a ucis-o pe loc cu propria sa mână (Dimitrie Bolintineanu).

Schimbarea religiei: Bonifaciu susţine că Vlad şi-a schimbat religia în urma tentativelor episcopului de Strigon, la indicaţia lui Mateiaş.

Simţul realităţii. Domnul era concliant atunci când împrejurările o impuneau. Este cazul lui Mateiaş, care l-a ţinut prizonier, în condiţiile pe care le cunoaştem.

Înclinarea spre viaţa dublă. A avut o ţiitoare (Dimitrie Bolintineanu) cu numele de Tudora. Ca şi tatăl său, vădea înclinaţii spre asociaţii secrete: legământul cu Ştefan şi Matei Corvin.

La Curtea din Buda îi plăcea să fie în atenţia femeilor, cărora le producea o impresie puternică, exercitând o atracţie magnetică asupra lor. Dădea ospeţe sub pretextul unor petreceri şi apoi poruncea uciderea invitaţilor căzuţi în dizgraţie; trăsătură specifică caracterului demonstrativ. În sprijinul acestei afirmaţii vine şi faptul că Vlad Ţepeş urmărea să impună contemporanilor şi celor din jurul său o anume imagine despre sine. O altă trăsătură a firii demonstrative – întâlnită şi la ciclotimici – era pripeala în decizii (menţionată mai sus).

Atitudine socială. Kretschmer şi Leonhard menţionează că temperamentul ciclotimic este caracterizat în funcţie de atitudinea socială. Ciclotimicii sunt expansivi, sociabili şi ştiu să se confunde cu mediul. Ştim că Vlad

Ţepeş a avut audienţă la poporul său, că a fost urmat cu credinţă în luptă şi a fost regretat după moartea sa. Imaginea despre domnitorul Ţării Româneşti ne-o putem întregi şi din relatările următoare menţionate de o povestire slavă:

„Şi aşa de mult ura răul din ţara sa, că dacă săvârşea cineva vreun rău, fie hoţie sau tâlhărie sau vreo minciună sau nedreptate.

acela nu era chip să rămână viu, fie că era boier mare, sau preot ori călugăr, nu putea să se răscumpere de la moarte. Şi atât de temut c-a, încât avea într-un loc un izvor al lui şi o fântână şi la această fântână şi la izvor veneau călători mulţi şi beau din fântână şi din izvor, pentru că apa era rece şi dulce. Iar el (Ţepeş) a ajsezat la fântâna aceea, în loc pustiu, o cupă mare şi minunată din aur. Şi cine voia să bea apă, trebuia să bea cu această cupă, nimeni n-a îndrăznit s-o ia" 1.

Era popular, nu se izolase de popor şi voia să întroneze pe orice cale ordine în ţară, în folosul celor mulţi. Cea mai bună dovadă a fost idealul său: independenţa ţării pentru care a sacrificat totul. Nu a urmărit dobândirea unei averi sau scopuri personale.

Severitatea împinsă până la extrem. Este cert că Vlad a ordonat uciderea unui mare număr de boieri, mari dregători, vagabonzi şi tâlhari de drumul mare, soli plini de aroganţă ce nesocoteau uzanţele diplomatice şi prizonieri turci.

Trăsătura dominantă de cruzime se poate urmări cu uşurinţă pe întreaga filieră a descendenţilor lui Vlad Dracul – Vlad Ţepeş – Mihnea cel Rău, evidenţiindu-se două aspecte: este o realitate de necontestat şi constituie o tară ereditară, fapt care ne îndreptăţeşte să ne gândim dacă nu cumva ar fi vorba de ceva patologic şi nu de o simplă accentuare a unei laturi a personalităţii. Este o problemă ce a rămas deschisă, iar abordarea ei depăşeşte

scopul şi mijloacele modeste folosite de noi. Totuşi, să revedem care sunt acuzaţiile cele mai grave care i se aduc în privinţa cruzimii, exceptând numeroasele execuţii, mai cu seamă pe insula de la Snagov şi modul de a trage în ţeapă pe prizonierii turci luaţi în luptă. Am aminti următoarele fapte mai deosebite ce vin să demonstreze o accentuată trăsătură a personalităţii lui Vlad Ţepeş: – uciderea, pe la jumătatea celei de a doua perioade de domnie, a unui mare număr de boieri, dregători şi membri ai familiilor acestora, folosindu-se de un subterfugiu puţin lăudabil: călcarea legilor ospitalităţii. Iată ce menţionează în această privinţă istoria şi cum este descris evenimentul:

„Vlad Ţepeş îşi invită pe toţi cei care într-o formă sau alta îi bănuia sau învinuia de fapte mârşave, la un ospăţ la Curtea domnească. Era în primăvara anului 1459 în prima zi de Paşte. Se anunţa o zi frumoasă cu mult soare şi natura mustea de viaţă. Sălciile din lunca Dâmboviţei îşi plecau crengile încărcate de greul frunzelor ce înverziseră. În palatul domnesc din Târgovişte se adunaseră peste 500 de boieri. Bucatele alese erau stropite cu vinuri felurite, cărora nu li se ţinea socoteala. În scurt timp, minţile

1. Radu Ştefan Ciobanu, *Pe urmele lui Vlad Ţepeş*, Editura Sport-Turism, Bucureşti, 1979, p. 166.

Invitaţilor au fost cuprinse de aburii cei grei ai vinului. În fruntea mesei, Vlad Ţepeş având în dreapta sa pe armaş, se prefăcea că nu are altă preocupare ca ceilalţi. La un moment dat, zumzetul discuţiilor este întrerupt de glasul tunător al domnului: «Măriţi boieri, i-a întrebat acesta, dacă nu vă este cu supărare, câţi domni s-au perindat oare până la Domnia Mea, pe tronul Ţării Româneşti? Au oare ştiţi?»

Răspunsurile cu limbile împleticite şi abia îngăimate de prea multă băutură l-ar fi iritat pe domn: unii au spus treizeci, alţii douăzeci, iar cei mai tineri, şapte. «Care este cauza acestei instabilităţi?» a mai întrebat Vlad Ţepeş.

Neprimind niciun răspuns, el s-a adresat atunci celor prezenţi ce dintr-odată au presimţit că-i paşte o mare primejdie: «Vina o poartă ruşinoasele voastre dezbinări». Apoi a poruncit tragerea în ţeapă a celor cinci sute de invitaţi.64

Evenimentul, şi nu numai el, a dat naştere la numeroase controverse, printre care şi a numărului victimelor, avansându-se ideea că în realitate ar fi vorba de… cincizeci!

Pedepsirea locuitorilor oraşului Târgovişte. Vlad şi-a adus aminte că unul din fraţii săi fusese insultat de nişte boieri din Târgovişte. Socotind că a venit momentul să spele ruşinea adusă familiei sale, a trimis oaste la Târgovişte şi în ziua de Paşte înconjură oraşul şi după un asediu de trei zile, îi arestă pe toţi locuitorii. Pe o parte din negustori i-a ucis, iar restul populaţiei a fost pusă să lucreze, cu mic, cu mare, la construcţia cetăţii Poenari din judeţul Ialomiţa. Cât priveşte oraşul Târgovişte, acesta a căzut pradă jafului ostaşilor şi a fost în parte distrus.

Alături de latura ce trădează cruzime, distingem şi unele trăsături tot atât de accentuate ale firii, pe care le regăsim şi la ascendenţii săi: orgoliul, dorinţa de răzbunare, trăsături specifice personalităţii hiperperseverente.

În sprijinul acestei teze amintim pedepsirea, negustorilor saşi braşoveni, pentru ajutorul acordat unor rivali ai săi la tronul Ţării Româneşti (Vlad Călugărul, Basarab Voievod şi Dan Voievod).

Execuţia lui Dan, fiul domnului Dan al III-lea. Evenimentul s-a petrecut la Târgovişte, în curtea unei biserici. Pe scurt, el ar fi decurs astfel: locuitorii oraşului au aflat că în curtea unei biserici se sapă o groapă pentru a fi înmormântat cineva de seamă. Dar nu se ştia cine. Începuse chiar şi slujba, când a fost adus un… orb! Era Dan, fiul domnului Dan al III-lea, căruia maghiarii îi scoseseră ochii ca să nu mai poată fi domn, conform obiceiului că un bărbat „însemnat44 nu poate ocupa tronul. El a fost decapitat pe loc şi înmormântat spre

groaza celor de faţă.

NEBUNII ISTORIEI
93

Unii dintre boieri au îndrăznit să-i obiecteze lui Vlad, că execuţia lui Dan s-a făcut fără judecată. Vlad Ţepeş a răspunsă că tatăl celui în cauză, Dan Vodă, i-a ucis rudele fără judecată: nu el (Vlad Ţepeş n.a.) a născocit tirania şi nu el a călcat legile ţării.

Aşa cum menţionam mai sus, alături de cruzimea specifică firii nestăpânite, se recunoaşte şi aici cu suficientă uşurinţă dorinţa de răzbunare – proprie firii hiperperseverente.

— un alt act de severitate neobişnuită imputat lui Vlad Ţepeş este uciderea la Târgovişte a cerşetorilor, vagabonzilor şi infirmilor. Văzând numărul mare al acestora ce împânziseră drumurile, i-a adunat pe toţi într-o magazie promiţându-le că le va da un rând de veşminte scumpe, bani şi un prânz îmbelşugat. În toiul petrecerii, porunci să se dea foc la casă, iar cei care încercau că se salveze erau ucişi pe loc. Astfel, au pierit toţi în flăcări. Se spune că Vlad asista zâmbind la spectacol, care îl încânta enorm…

— aşa cum am arătat, avea o ţiitoare cu numele Tudora. Într-o zi, aceasta neavând ce face, i-a spus domnului că a rămas gravidă. Vlad Ţepeş nu voia să audă de aşa ceva şi pur şi simplu a scos paloşul şi i-a despicat pântecul. Nu ştim cât de real este acest episod, dar îl prezentăm ca simplu titlu informativ.

— execuţia lui Vladislav al II-lea a avut loc la Târgovişte în primăvara anului 1452. Acesta a fost ucigaşul lui Vlad Dracul. Nu se ştie precis dacă Vlad Ţepeş a fost implicat direct sau numai a ştiut de complotul boierilor care au suprimat pe rivalul său.

Încheiem aici lungul şir al actelor de cruzime prin a aminti că Dimitrie Bolintineanu menţionează în lucrarea sa că Vlad Ţepeş ar fi inventat tot felul de torturi, care mai de care mai rafinate şi mai crude. Credem mai degrabă că

Bolintineanu s-a lăsat atras de latura senzaţională a povestirilor orale şi legendelor săseşti, fără să-şi dea seama că săvârşeşte o greşeală gravă din „punct de vedere istoric privind respectarea adevărului.

Analiza faptelor

După ce am arătat diferitele aspecte psihologice ale personalităţii lui Vlad Ţepeş, nu ne rămâne decât să încercăm a le încadra într-un tablou nosologic.

Dar, prin fixarea unui cadru psihiatric, în care să se închege structura personalităţii psihice a domnului Ţării Româneşti, nu am intenţionat să punem cu orice preţ un diagnostic.

Faţă de materialul faptic cunoscut şi în parte redat pe scurt în lucrarea noastră, ne propunem să luăm în discuţie personalitatea psihică a lui Vlad Ţepeş. Ştim că în cazul bolilor mintale

propriu-zise, se constată o serie de manifestări caracteristice1, ori de cursul expunerii noastre – şi al datelor furnizate de istorie – este evident că Vlad Ţepeş nu a prezentat tulburări mintale.

Dacă ţinem seama de concepţia lui Karl Leonhard, putem presupune că Vlad Ţepeş a fost o personalitate accentuată, remarcându-se printr-o serie de trăsături de caracter şi de temperament. În lumina celor arătate, suntem de părere că personalitatea domnitorului este rezultanta combinaţiilor unui caracter hiperperseverent şi nestăpânit cu un temperament labil.

Am vrea să atragem atenţia asupra a două aspecte care ni se par extrem de importante în aprecierile pe care suntem tentaţi să le facem. În primul rând constituentele personalităţilor accentuate incriminate nu se întâlnesc în practică în totalitate la un individ, unele pot foarte bine lipsi, altele sunt prezente mai mult sau mai puţin pronunţat, iar uneori chiar suferă modificări esenţiale în urma combinaţiilor.

Al doilea aspect demn de reţinut se referă la faptul că manifestarea lor în timp nu este constantă pe de o parte, iar pe de altă parte una este să testezi pe cineva avându-l în supraveghere şi alta este să-l reconstitui pe baza unor materiale.

Care sunt trăsăturile ce caracterizează o personalitate accentuată hiperperseverentă şi pe care le întâlnim la Vlad Ţepeş?

Substratul acestei firi îl constituie perseverenţa anormală a afectului. Sentimentele se estompează treptat după ce reacţia a avut loc: mânia dispare dacă l-a pedepsit pe cel care a stârnit-o. Când îşi aduce aminte, afectul apare din nou, continuând să fie prezent. Specificul firii hiperperseverente se manifestă întotdeauna când sunt atinse interesele personale. Oamenii având această fire nu iartă niciodată, sunt ranchiunoşi. Au predispoziţia de a se simţi cu uşurinţă jigniţi, se simt lesne ofensaţi. Devin luptători pentru dreptate, posedă un pronunţat sentiment al valorii proprii. Îşi pierd încrederea în cei din jur şi au o perseverenţă pronunţată. Ambiţia îi îndeamnă la realizări pozitive, ca să se poată bucura de stima celorlalţi, efectuează lucruri concrete.

Să trecem la firea nestăpânită: când ceva nu le este pe plac nu caută un „modus vivendi”, ci îşi manifestă nemulţumirea prin fapte; nestatornicie în activitate, în permanentă desfăşurare, îşi schimbă des prietenii. Preferă faptele, vorbelor. Gelozia are ca izvor mânia şi nicidecum o afectivitate prea mare. Sunt tăcuţi, morocănoşi, nestăpâniţi pe plan sexual, greu de controlat când sunt iritaţi. Au înclinaţii spre pedanterie. Conformaţia fizică îi arată bine legaţi, vânjoşi.

1. V. Predescu şi colab.: *Psihiatrie*, Editura Medicală, Bucureşti, 1976.

Aşa cum arată practica psihiatrică, combinaţia dintre hiperperseverent şi nestăpânit duce la efecte grave, cu

reacţii afective violente. Afectul poate fi impulsiv, dar şi de durată. Iritabilitatea este periculoasă ducând la impulsuri greu de stăpânit.

Cea de a treia componentă a temperamentului este trăsătura labilă. Cei care prezintă alternări de stări hipertimice cu stări distimice sunt consideraţi a fi cu temperamente labile. Când aceste trăsături sunt mai accentuate şi, în general nu sunt cauzate de motive exterioare, este vorba de o fire ciclotimică. Se pare că ereditatea ar juca un rol important în transmiterea acestui tip de temperament.

Suntem de părere că trăsăturile prezentate mai sus – aşa cum le descrie Leonhard – corespund întru totul firii lui Vlad Ţepeş şi aprecierea făcută de noi este relativ apropiată de realitate.

Alexandru Lăpuşneanul

Fiu nelegitim al lui Bogdan al ffl-lea (sau cel Orb cum a fost denumit o vreme de istorici) Alexandru Lăpuşneanul se numea înainte de domnie Petrea Stolnicul. După cum arată unele izvoare, el a ajuns domn cu sprijinul principalului grup de opoziţie împotriva lui Ştefan Rareş. În vara anului 1552 se afla adăpostit în Polonia împreună cu alţi pribegi, printre care se numărau: Negrilă, mare hatman, Hrană, mare vornic, Dan, vistier, Liciul, postelnic, Hâra, mare vătaf de Suceava, Spancioc, vătaf al ţinutului Iaşi şi Vrânceanu, pârcălab de Ciceu.

La Trembowla a fost ales domn de către cei refugiaţi în Polonia, aşa cum glăsuieşte cronica lui Grigore Ureche şi Simion Dascălu: „Ci sfătuindu-se pribegii, care erau acolo, ca să nu vie fără cap, au ridicat domn pe Petrea Stolnicul în târg la Terebulea şi i-au pus numele de Alexandru Vodă, pe care l-au poreclit Lăpuşneanul, şi l-au ales pribegii dintre sine”.

Alexandru Lăpuşneanul şi sprijinitorii săi jurară credinţă suveranului Poloniei, Sigismund August, angajându-se ca în caz de nevoie să-l ajute cu oaste călare.

După ce aflară de asasinarea lui Ştefan Rareş, pribegii pătrund în Moldova, însoţiţi de oastea polonă.

Lucrurile se complică: spre cetatea de scaun se îndrepta şi un alt pretendent la tron, Joldea, care se bucura de sprijinul Elenei, văduva lui Petru Rareş, ce şi-l dorea ginere. Lupta se dă la Jijia şi Joldea este învins, însemnat la nas şi trimis la mănăstire. Elena este pedepsită cu moartea pentru cutezanţa sa, iar Ruxandra, fiica lui Rareş, luată prizonieră şi în 1553 devine soţia lui Alexandru Lăpuşneanul.

Ajuns domn, Alexandru Lăpuşneanul arată o atitudine conciliantă şi plină de clemenţă faţă de toţi cei care se dovediseră împotriva sa. (Grigore Ureche – Simion Dascălul: „nu grijia de alta, numai de pace în toate părţile şi aşezarea ţării”. Eftimie: „A poruncit ca toţi cei ce se aflau în temniţe şi în surghiunuri să fie lăsaţi slobozi, iar pe sprijinitorii lui Joldea i-a iertat pe toţi”.

În alcătuirea sfatului ţării şi în împărţirea funcţiilor, Alexandru Lăpuşneanul nu a fost părtinitor şi a dat deopotrivă dregătorii boierilor susţinători ai lui Ştefan Rareş şi Petru Rareş.

În ciuda atitudinii sale cumpănite faţă de boieri, unii dintre aceştia nu se liniştesc şi în februarie 1554 Negrilă – hatman şi portar al Sucevei – plănuieşte împreună cu alţii, uciderea voievodului. Nu reuşeşte şi se refugiază în Polonia de unde intră în contact cu alţi oponenţi aflaţi la Istanbul.

Alexandru Lăpuşneanul îşi apără cu dârzenie tronul. Se vorbeşte că în 1554 moare otrăvit la Istanbul un fiu (în vârstă de 13 ani) al lui Petru Rareş, posibil pretendent la tron. Nu există nicio informaţie care să-l indice pe Alexandru Lăpuşneanul că ar fi fost implicat în această moarte mişelească. Cert este că cea mai mare parte a complotiştilor este neutralizată. Metoda folosită: tăierea capului.

Au urmat apoi câţiva ani de relativă linişte, tulburaţi numai de persecuţiile religioase împotriva protestanţilor şi

a armenilor, cât şi a altor eretici ce tindeau să se răspândească în Moldova. Se pare, după unii autori, că reacţia împotriva comunităţilor protestante s-ar fi datorat sprijinului pe care acestea l-au acordat noului pretendent la tron ce se ivise, Despot Heraclid.

Relaţiile cu marile puteri, Alexandru Lăpuşneanul le-a condus cu mare diplomaţie: prieten cu polonii, le reînnoieşte jurământul de la Bacuta şi în ianuarie 1553 le trimite în ajutor, după cum promisese, câteva mii de oşteni împotriva tătarilor ce făceau incursiuni şi jefuiau.

Turcilor le-a plătit cu regularitate tributul şi nu a uneltit împotriva lor. Mai mult, în urma „sfaturilor" venite de la Istanbul, îl ajută pe Mircea Ciobanul să revină în Ţara Românească (1553). Un alt fapt care dovedeşte obedienţa sa faţă de otomani, pare astăzi de neînţeles: în februarie 1554, când Mircea Ciobanul căzuse în dizgraţie, tot la recomandarea Istanbulului, ajută cu oaste pe Pătraşcu cel Bun pentru a-l alunga pe Mircea Ciobanul. Instabilitate? sau mai degrabă diplomaţie?

Domnia lui Alexandru Lăpuşneanul este ameninţată acum de un nou aspirant la tronul Moldovei: Iacob Heraclid Despotul. Urmează câteva înfruntări armate în care Heraclid, ajutat de boierii

trădători, îl înfrânge şi-l alungă pe Alexandru Lăpuşneanul. Acesta, împreună cu Ruxandra se refugiază la Istanbul. Ţara nu este mulţumită de domnia lui Despot şi au loc mari frământări interne, mai ales împotriva birurilor aspre. Cu sprijinul turcilor, Alexandru Lăpuşneanul reocupă, după mai multe lupte, tronul Moldovei.

A doua domnie a Lăpuşneanului începe printr-o represiune politică împotriva boierilor trădători. Câţi au fost decapitaţi? După unii doisprezece, după alţi patruzeci şi şapte, iar alte surse indică şaizeci numărul celor executaţi. Azarie consemnează astfel evenimentul: „a adunat deci pe cei ce uneltiseră mai înainte cu viclenie,

mai ales pe boierii care se ispădaseră şi pe toţi i-a dat morţii vrednice de milă”.

Acum se dovedeşte exigent şi faţă de ordinea internă. Cei ce încălcau liniştea erau aspru pedepsiţi: „Acest Alexandru Vodă zic că au fost scoţând ochii oamenilor şi pre mulţi au sluţit în domnia lui” (Grigore Ureche).

Cu prilejul reluării celei de-a doua domnii, voievodul se obligase faţă de turci să dărâme cetăţile ţării, fapt pe care îl aduce la îndeplinire cu mult zel. *Letopiseţul* lui Grigore Ureche şi Simion Dascălul susţine că ele au fost umplute cu lemn şi apoi arse. Alte surse arată, dimpotrivă, că Alexandru Lăpuşneanul s-a prefăcut că le distruge, ca dovadă că ele servesc mai departe ca bastioane de apărare la hotarele ţării.

Alexandru Lăpuşneanul nu s-a bucurat de o sănătate prea bună. În primăvara lui 1568 se îmbolnăveşte grav şi moare. Tradiţia consemnată şi letopiseţul celor doi cronicari menţionează că Lăpuşneanul ar fi murit otrăvit de soţia sa, Ruxandra. Mai înainte de a muri, simţindu-şi sfârşitul apropiat, voievodul a cerut să fie călugărit, primind numele de Pahomie.

Aceasta este, pe scurt, viaţa şi domnia lui Alexandru Lăpuşneanul (septembrie 1552 – 18 noiembrie 1561 şi martie 1564 – 5 mai 1568). Asupra unor amănunte pe care nu le-am menţionat şi care prezintă interes pentru scopul pe care ni l-am propus, vom reveni pe parcursul lucrării la momentul potrivit.

În privinţa personalităţii acestui ilustru voievod al Moldovei au existat întotdeauna opinii controversate. Astfel, ca şi în cazul lui Vlad Ţepeş şi al altor domnitori, au fost cercetători care au făcut din Lăpuşneanul un bolnav mintal, un om pus pe jaf şi răzbunare, iar mai recent alţi istorici au văzut în el un om obişnuit şi chiar un mare domnitor, care atunci când a fost crud, a făcut-o silit fiind de ura şi trădările boierilor.

Etichetarea lui Alexandru Lăpuşneanul ca prototip al tiranului crud se datorează pe de o parte atmosferei create de povestirea

cronicii lui Grigore Ureche – Simion Dascălul, iar pe de altă parte de nuvela lui Costache Negruzzi şi scrierilor lui A.D. Xenopol, care au judecat cu multă patimă pe domn, văzând în el un om însetat de sânge. Câţi nu repetă şi astăzi, menţionează C. Giurescu, „capul lui Moţoc cerem", fără să ştie că, în ceea ce priveşte acest episod, povestirea talentatului Negruzzi e inventată pe de-a întregul şi că, în realitate, celebrul vornic a pierit la Liov de mâna călăului polon şi nu ucis de mulţimea furibundă a târgoveţilor din Iaşi.

Nicolae Iorga îl consideră pe Lăpuşneanul un psihopat. El nu încearcă să dovedească cu argumente ştiinţifice teza anormalităţii lui Alexandru Lăpuşneanul – aşa cum o face de pildă C. Gane – sau să scuze grava lui incapacitate politică – cum o face Constantin Giurescu – ci analizează rezultanta socială şi o găseşte negativă.

Nicolae Iorga se dovedeşte a fi de acord cu mărturiile contemporane domnului şi cu opinia celor din epoca lui sau care au trăit în preajma sa, în ceea ce priveşte personalitatea negurosului domn1. O poziţie divergentă faţă de aceşti istorici o are C. Gane, care menţionează: „Domnul acesta nu pare să fi fost atât de sălbatic şi crud precum ne-a fost înfăţişat până acum. Alexandru Lăpuşneanul a fost un om politic. Istoria acelei epoci trebuie refăcută44.

La rândul său, C. Giurescu afirmă: Jelui în care au înfăţişat cei mai mulţi dintre istorici pe Alexandru Lăpuşneanul este inexact: exagerat în unele privinţe, incomplet în altele44. Şi mai departe: „... Alexandru Lăpuşneanul fiind un demn urmaş al lui Petru Rareş şi Ştefan cel Mare44. Cercetarea obiectivă a mărturiilor contemporane arată însemnătatea domniei voievodului; iar dacă a executat un număr de boieri – ceva cu puţin mai mulţi decât Rareş – n-a făcut-o fără motiv.

Un alt cercetător – Bejenaru – consideră că

personalitatea acestui domn este „una din cele mai fals transmise posterităţii44. Cronicarii, situaţi într-o poziţie favorabilă pentru a avea o perspectivă nepărtinitoare şi obiectivă faţă de epoca în care a trăit Alexandru Lăpuşneanul, au văzat toţi în acest domn un om crud, sângeros şi violent.

De asemenea, din letopiseţele lui Azarie şi Macarie reiese personalitatea patologică a domnului, iar cronicile polone ale lui Nicolae Bielsid şi Stanislas Orzechowsky vin să întărească cele spuse de cronicarii noştri. Mărturiile ce s-au păstrat din Transilvania sunt identice în descrierea personalităţii lui Alexandru Lăpuşneanul.

Printre principalele acuzaţii ce s-au adus de către diverşi istorici

1. Prelucrare după N. Gruia Ionescu şi C. Daniel: *Spitalul de boli interne*, Ploieşti, 1943.

modului de conducere a ţării de către Alexandru Lăpuşneanul, se menţionează:

- arderea şi distrugerea cetăţilor de apărare ale Moldovei, mai puţin Hotinul, fapt care a atras după sine slăbirea capacităţii de apărare a ţării;
- decimarea vechii boierimi moldovene, ce avea o lungă tradiţie şi înlocuirea ei cu o nobilime tânără şi leală domnului;
- umilirea Ţării Moldovei şi a domnului în primul rând, prin închinarea în faţa regelui polon;
- favorizarea sporirii influenţei turceşti asupra Moldovei;
- cruzimea lui violentă îndreptată cu preponderenţă asupra boierilor, cumulată cu spirit de răzbunare. Am mai aminti lipsa oricărui simţ moral, în acest sens pledând ca argument căsătoria cu domniţa Ruxandra, a cărei mamă fusese sugrumată din ordinul său.

Desigur, aceste acuzaţii pot fi discutabile, dar nu se poate trece peste ele. Cum se explică totuşi părerile

contradictorii ale istoricilor şi, mai ales, ale cronicarilor, mult mai aproape de vremea sa, asupra lui Alexandru Lăpuşneanul?

Într-adevăr, contradicţii despre personalitatea domnului le găsim la cronicarul Ureche; astfel, vorbind despre Bogdan Lăpuşneanul spune că „era blând, cucernic şi drept, nedeosebindu-se prin nimic de tatăl său". Însă ajungând la pasajul asupra morţii lui Alexandru Vodă, Ureche îl descrie pe acesta ca pe un tiran otrăvit de doamna Ruxandra şi de boieri pentru a scăpa de el. Tot aşa, în *o seamă de cuvinte* Neculce voind să arate uşurinţa cu care domnul ucidea, scrie „şi pre cuvântul Vizirului, au pierit o seamă de boieri". Dar nu este mai puţin adevărat că şi în realitate personalitatea domnului prezintă numeroase aspecte contradictorii – face daruri bogate şi apoi cere înapoi pielea unui bou dat pentru masa solului polon Erasm Otwinowsky; este foarte evlavios, dar comite totuşi măceluri înspăimântătoare; îşi schimbă numele, schimbă capitala ţării şi multe altele. Dar aceste tendinţe contradictorii şi le dezvăluie succesiv; personalitatea lui psihică suferind oscilaţii însemnate între cei doi poli: expansivitate şi depresie.

Cercetând ereditatea lui Alexandru Lăpuşneanul putem găsi elemente importante, demne de a fi cunoscute. Se ştie că acest domn, în documentele rămase, se socotea fiu al lui Bogdan cel Orb, care la rândul său era fiul lui Ştefan cel Mare. Contemporanii lui, iar mai târziu Xenopol, ca şi alţi istorici, pun la îndoială această filiaţie (de exemplu, Giurescu îl consideră fiu nelegitim al lui Bogdan cu Anastasia, doamnă din ţinutul Lăpuşului).

Se pare însă că era într-adevăr fiul lui Bogdan al II-lea (cel

Orb), pentru că întâlnim la el aceleaşi tare ce se găseau şi la tatăl său şi care apoi s-au transmis urmaşilor lui Alexandru.

Bogdan cel Orb suferea, precum arată şi numele său, de o afecţiune oculară, însoţită de grave tulburări ale vederii. Or, Alexandru Lăpuşneanul a suferit şi el către sfârşitul primei domnii şi în tot cursul celei de-a doua, de o afecţiune oculară, care pare să fi fost aceeaşi cu a tatălui său.

Ştim sigur că această boală de ochi al cărei diagnostic îl vom discuta mai pe larg, se moştenea, întrucât şi fiul lui Alexandru Lăpuşneanul a suferit, pe lângă altele, de această afecţiune. Ar fi ciudat să interpretăm ca o simplă coincidenţă faptul că aceeaşi afecţiune loveşte trei generaţii. Este fără îndoială un fenomen ereditar care înlătură orice îndoială în privinţa filiaţiei reale a acestor domni.

Ştefan cel Mare, bunicul său, este descris de Ureche astfel: „Fost-au acest Ştefan Vodă om nu mare de stat, mânios şi degrabă a vărsa sânge nevinovat, de multe ori la ospeţe omora fără giudeţ. Amintrelea era un om întreg la fire, neleneş şi lucrul său îl ştia a-l acoperi şi unde nu gândeai acolo îl aflai”.

După cum se poate uşor constata, se regăsesc aici principalele elemente ale ciclotimicului, aşa cum îl descrie Kretschmer:

- tip constituţional picnic (mic de statură);
- hiperactivitate cu mare energie şi rezistenţă crescută la eforturi;
- hiperexcitabilitate;
- inteligenţă practică dezvoltată;
- înclinaţie spre veselie (îi plăceau ospeţele bogate).

Bogdan cel Orb, a prezentat, din câte se pare, un caracter asemănător cu cel al lui Ştefan cel Mare. Foarte activ, a fost un domnitor curajos, a purtat numeroase războaie şi a ştiut şi să-şi trăiască viaţa. Era prompt în reacţii ca şi tatăl său şi chiar am putea spune impulsiv: astfel, pentru că nu putea cuceri cetatea Lembergului, a lovit cu suliţa în zidurile ei. Era însă blând şi conciliant, se potolea repede şi nu ţinea mânia. Bogdan a fost un domn foarte iubit de curtenii săi, ceea ce a constituit un

argument în plus pentru încadrarea în categoria ciclotimicilor, ştiut fiind faptul că aceştia sunt foarte simpatizaţi.

Petru Rareş, alt fiu al lui Ştefan cel Mare, frate după tată cu Bogdan cel Orb, a fost şi el un ciclotimic expansiv. Avea dinamismul caracteristic ciclotimicilor, energie debordantă şi era înconjurat cu o mare simpatie de curteni.

Hiaş şi Ştefan – fiii lui Petru Rareş – erau doar aparent deosebiţi, iar Ruxandra, soţia lui Alexandru Lăpuşneanul, cu marea

ei aptitudine de a se adapta la orice situaţie, cu vioiciunea, inteligenţa şi demnitatea ei pare a aparţine aceluiaşi cadru temperamental cu rudele şi soţul ei.

Ştefâniţă Vodă (1517 – 1527) fiul lui Bogdan cel Orb, este el însuşi ciclotimic, poate cel mai reprezentativ dintre cei menţionaţi mai sus. Ureche îl descrie astfel: „Acest Ştefan Vodă întru totul semăna cu firea moşului său, Ştefan Vodă cel Bun că la războaie îi mergea cu noroc, că tot izbândea şi lucrul său îl stăpânea, măcar că era tânăr de zile, amitrelea era un om mânios şi prea des vărsa sânge”.

Bogdan Lăpuşneanul, fiul lui Alexandru Vodă, ce se numea ca tatăl său, era şi el înzestrat cu un temperament asemănător. Iată cum îl descrie Ureche: „Nici la carte nu era prost, la călărie sprinten, cu suliţa la halca nu prea lesne avea potrivnic, a săgeta din arc tare nu putea fi mai bine. Numai ce era mai de treabă domniei lipsea, că nu cerea bătrânii la sfat, ci de la cei tineri din casă lua sfat şi învăţătură. Iubea să auză glume şi măscări şi jocuri copilăreşti44.

Se remarcă trăsături ciclotimice:

- hiperactivitate şi dinamism;
- multiple aptitudini fizice şi psihice, graţie cărora se acomoda relativ repede oricărei situaţii create;

- sociabilitate;
- oarecare superficialitate;
- înclinare spre expansiune şi veselie;
- prestigiu social, trăsătură specifică ciclotimicilor.

După ce a părăsit domnia, Bogdan a rătăcit prin Transilvania, Polonia şi Rusia, murind orb şi nebun la Moscova. Probabil a suferit o criză acută de melancolie.

Ruxandra, soţia şi vara lui Alexandru Vodă a devenit „regenta44 Moldovei după moartea acestuia (1568). Iată ce spune Nicolae Costin despre ea: „... era o femeie harnică şi înţeleaptă cu dumnezeire şi milostivă la toate bunătăţile plecată44. Fără îndoială, nota depresivă din temperamentul ciclotimic era ceva mai accentuată ca la tatăl său, însă complet lipsită de coloritul schizoid al temperamentelor fraţilor ei Ştefan şi Iliaş şi, mai ales, al faimoasei sale surori doamna Chiajna.

Iliaş Vodă, fratele Ruxandrei, era în ascuns un mare admirator al civilizaţiei turceşti. Îi plăceau societatea şi petrecerile: „după ce s-au înturnat Iliaş Vodă din Ardeal la scaunul său, s-au arătat firea lui, depărtată de cum îl socotea ţara. Că dintr-acea tovărăşie cu turcii la Ardeal, s-a dat după obiceiurile turceşti având câţiva turci tineri pe lângă sine care l-au dus la spurcate curvii pre acest Iliaş

Vodă, depărtându-se de obiceiurile creştineşti... La vedere creştin se arăta Iliaş Vodă, iară într-ascunsuri turc" (Nicolae Costin).

Se poate constata din textul de mai sus că Iliaş Vodă avea o personalitate complexă, greu de înţeles – cu o suprafaţă şi un alt fond, aşa cum caracterizează Kretschmer pe schizoizi – dar, în schimb, avea mulţi prieteni, îi plăcea să petreacă (era homosexual), ceea ce ar pleda pentru un ciclotimic.

Turcirea lui poate fi de asemenea interpretată ca o renunţare de a mai face faţă greutăţilor ce le întâmpina la domnie, el preferând să ducă o viaţă liniştită şi asigurată

de orice fel de pericole. Numai aşa se explică abdicarea şi turcirea lui. Aceasta este cu atât mai verosimil, cu cât însuşi cronicarul a observat schimbarea survenită în personalitatea domnului, care probabil intrase atunci într-o fază depresivă.

Nicolae Costin şi Ureche afirmă că domnul se turcise deoarece: „rătăcit fiind deplin Iliaş Vodă de minte şi de lumină cu întunecările diavolului44. De aceea înclinăm să presupunem la acest domn o mai accentuată labilitate psihică.

Ştefan, frate cu Iliaş, după care a primit domnia: „de întâi se arată* pre toţi plecat şi milostiv şi silitoriu spre fapte bune şi spre biserică nevoitorul44; apoi a început o mare persecuţie religioasă împotriva armenilor, încercând să-i convertească pe unii prin cuvinte, iar pe alţii cu sila, „că pe unii armeni de bunăvoie cu făgăduinţă, pre alţii cu sila îi întorcea spre dreapta credinţă44.

Înşişi cronicarii de mai sus notează la Ştefan Rareş schimbările

*» survenite în personalitatea lui, întărind ipoteza unei psihopatii ciclotimice: „şi el pe urmă a urmat fapte nu plăcute lui Dumnezeu... că s-au pornit spre lăcomie care este muma tuturor răutăţilor, că den lăcomie ce avea Ştefan Vodă s-au făcut curvariu...44 „Nu să rabdă dă muiari cu bârfcaţii, nu rămâneau fecioare nebatjocorite, nu hălăduia jupânesele boiarilor nesilite44. Apetitului sexual peste limita normalului (am spune nestăpânit, fără nicio oprelişte) de care vorbeşte cronicarul, pledează pentru ciclotimie. Acest Ştefan Rareş, a fost, în cele din urmă, drept pedeapsă, ucis de propriii săi boieri la Ţuţora (1556).

Boala de ochi a Musatinilor. Citind istoria Musadnilor din veacul al XVI-lea suntem oarecum surprinşi să constatăm că foarte mulţi dintre ei au suferit de afecţiuni ale ochilor. Aceste suferinţe care au atins pe unii dintre membrii acestei strălucite familii prezintă o oarecare importanţă pentru medici. În speţă, dacă încercăm să întreprindem un studiu medical asupra lui Alexandru Vodă

Lăpuşneanul, este obligatoriu să ne oprim şi asupra acestui aspect, într-adevăr, sunt dovezi neîndoielnice că acest domn a suferit şi el

de ochi. Astfel, ni se relatează că primele semne ale bolii s-au arătat prin anii 1558 – 1559, deci către sfârşitul primei sale domnii. Chiar el însuşi îşi mărturiseşte beteşugul: în scrisorile către bistriţeni, le vorbeşte deseori despre el şi le cere insistent să-i trimită pe medicul Andrei să-l tămăduiască. Tot din aceste scrisori, care sunt un izvor înseninat pentru studiul retrospectiv al voievodului, mai reiese că evoluţia acestei boli nu era continuă, ci avea remisiuni dese şi însemnate, alternând cu reluări ale evoluţiei, iar ca linie generală mersul său era progresiv.

Desele cazuri de boli de ochi întâlnite în familia Muşatinilor, la urmaşii lui Ştefan cel Mare, se datorau unei simple coincidenţe sau această boală avea un caracter ereditar, motiv pentru care o întâlnim transmisă din generaţie în generaţie?

Glaucomul este o boală de ochi întâlnită la ultimii reprezentanţi ai Muşatinilor. Ne gândim la această boală mai întâi pentru că se pare a fi ereditară şi poate să afecteze la început un singur glob ocular. Ea este caracterizată printr-o hipertensiune intraoculară, care duce încet şi progresiv la o scădere a acuităţii vizuale până la cecitate.

O caracteristică a transmiterii ereditare a glaucomului este apariţia lui la o vârstă cu atât mai tânără cu cât este vorba de un număr mai mare de generaţii atinse de această afecţiune. Muşatinii par a se conforma acestei reguli empirice: Alexandru Lăpuşneanul a început să sufere de ochi în prima parte a vieţii (e drept în segmentul ultim), dar fiul său Bogdan mult mai devreme: pe la 17 – 19 ani.

Pe de altă parte, transmiterea ereditară a glaucomului este dominantă, şi la ultimii Muşatini. Circa

50% din bolnavii de glaucom mai suferă şi de alte afecţiuni sau anomalii oculare. În literatură s-au făcut multe speculaţii privind legăturile glaucomului cu psihopatiile cicloide sau psihozele maniaco-depresive. Nefiind deplin elucidate, nu insistăm asupra lor.

Structura personalităţii psihice a lui Alexandru Lăpuşneanul la o primă examinare, personalitatea lui Alexandru Lăpuşneanul ne apare plină de contradicţii şi viaţa lui alcătuită din necontenite oscilaţii, între expansivitate şi depresiune.

Însă trecerile de la perioadele de expansivitate, la cele depresive, păstrează întotdeauna o notă de echilibru şi de logică. Aşa bunăoară, după ce ordonă asasinarea unui număr mare de boieri, el începe construcţia unor biserici, face numeroase acte de danie şi de milă. Prin acest compromis, Lăpuşneanul încerca să compenseze opoziţia dintre cele două atitudini extreme ale sale, de bunătate şi cruzime.

Vom căuta în continuare să facem o analiză structurală a acestei

complexe personalităţi psihologice, în diversele perioade ale vieţii sale, şi ne vom ajuta în acest sens de datele eredobiologice pe care le avem la dispoziţie. De la primele observaţii, Alexandru Vodă ne apare ca un ciclotimic. Să luăm pe rând însă elementele constitutive ale personalităţii caracterului acestuia.

Dinamism. Lăpuşneanul a dat dovadă de o energie deosebită în anii 1550 – 1552 când, pribeag prin Polonia, el a luat conducerea partidei boiereşti adverse lui Ştefaniţă, domnitor al Moldovei în acele timpuri. Probabil că tot el a fost acela care a organizat şi complotul boierilor din ţară, care sfârşeşte prin asasinarea lui Ştefăniţă Vodă la Ţuţora, la 1 septembrie 1552.

Când Joldea a fost ales domn de către unii boieri, Alexandru Vodă a luat măsuri energice, care au dus la

prinderea şi pedepsirea acestuia. Dinamismul l-a împins şi la acţiuni războinice. Astfel el a invadat de două ori Ardealul. În război s-a arătat viteaz şi a luptat cu curaj în fruntea oştilor sale. Gonit de la tronul ţării de către Despot Vodă, Lăpuşneanul nu s-a dat bătut; el a desfăşurat o activitate neobosită şi nu s-a întors până nu a reluat învingător scaunul.

Talente şi aptitudini multiple: se ştie că a învăţat în Polonia şi că era un mare iubitor de cultură, ceea ce l-a determinat să aducă numeroşi „filosofi44 la Curtea sa, după cum citim în relatarea fundării Mănăstirii Pângăraţi. Se preocupă îndeaproape de nivelul cultural al ortodocşilor din Lwów, cărora le cere să-i trimită tineri pentru a-i învăţa carte.

Poseda aptitudini comerciale, făcea comerţ de vite, de ceară şi de piei cu Ardealul şi Polonia. Se preocupa şi de spălătoriile de aur din râurile de munte.

S-a dovedit un abil om politic, întrucât a reuşit să-şi recapete domnia a doua oară, nu s-a aflat niciodată în conflict cu polonii şi a reuşit să zădărnicească expediţia lui Lasky îndreptată împotriva sa, în 1556.

Avea talente militare de netăgăduit, pe care şi le-a cultivat încă înainte de a fi numit domn, în Ardeal, unde se pare că a fost şi căpitan de oaste. Ca şef de armată s-a dovedit un bun organizator, reuşind să ridice o armată de 50.000 de oameni, pe care i-a comandat singur. Acţiunile sale militare au fost înfăptuite după ştiinţa militară a timpului său.

Orgoliul se întâlneşte la mulţi ciclotimici în fazele de expansiune, de cele mai multe ori justificat de posibilităţile lor intelectuale. Alexandru Vodă era şi el orgolios. Este de ajuns să amintim momentul vizitei solului polon Erasm Otwinowsky (1557), pe care domnul l-a primit, însă nu l-a poftit să ia loc.

Bunătatea este caracteristică atitudinii lui Alexandru

Lăpuşneanul, care a iertat la urcarea în scaun pe toţi boierii ce-i fuseseră potrivnici. Într-adevăr, prima lui domnie a început cu o amnistie generală. Dar nu numai atât, când l-a primit pe Joldea, concurentul la tron, el nu l-a omorât cum ne-am fi aşteptat s-o facă, după moravurile timpului, ci s-a mulţumit să-l însemne la nas (tradiţia bizantină era că împăratul ca şi preotul nu trebuie să aibă nicio diformitate, ci să fie întreg la trup, altfel nu este bun de domnie şi nici de păstorit) şi să-l trimită la călugărie. Tot aşa, cronica lui Azarie ni-l arată pe Lăpuşneanul ca pe un domn milos, împărţind „mertice" la vreme de foamete.

Realism. Domnul a fost conciliant când împrejurările au cerut-o. Astfel, regina Isabella, atât de mult ajutată de către Lăpuşneanul pentru a fi repusă, de către turci, pe tronul Ungariei, temându-se ca voievodul moldovean să nu ridice pretenţii asupra cetăţilor de la graniţa ardeleană, a interzis supuşilor săi să mai primească de la acesta scrisori închise. Ne-am aştepta ca Alexandru Vodă să reacţioneze ca un om jignit, mai ales că Isabella îi datora recunoştinţă. Totuşi, el a scris bistriţenilor pe un ton împăciuitor: „Dar când Măria Sa a fost gonită de răsculaţi din scaunul părintesc şi lipsită de dânsul, scrisorile noastre n-au adus puţin folos Măriei Sale. Iar acum ne duşmăneşte4.

Spirit practic. Lăpuşneanul a construit un han în Câmpulungul Bucovinei, pentru negustorii din Ardeal şi Polonia, de pe urma căruia s-au dobândit de către domn mari foloase. Solul polon Erasm Otwinowsky despre care am vorbit că a trecut prin Moldova, a primit de la domn un bou pentru a se ospăta. Alexandru însă nu a uitat ca a doua zi să se intereseze de… pielea boului şi să i-o ceară!

Alexandru Vodă a comandat la Bistriţa cinci rădvane şi printr-o scrisoare a cerut să i se facă reduceri de preţ (18 septembrie 1557). Nu poate fi vorba de zgârcenie, întrucât el era de ajuns de cheltuitor, dovadă este că, fără vreo mare trebuinţă, el a comandat mai multe rădvane şi în mai multe părţi (Sibiu). Dar spiritul practic şi realist al domnului s-a dovedit mai ales în comerţul ce-l făcea cu ceara, cu porcii şi boii moldoveneşti în Ardeal.

Iubitor de viaţă comodă. Din scrisorile rămase de la el îl vedem cerând diverse lucruri (vin, jimble, untdelemn, prune etc.) care fac viaţa uşoară şi plăcută. Îi plăcea ca şi cei din jurul său să trăiască bine şi când doamna Ruxandra a căzut bolnavă, a solicitat bistriţenilor cireşe şi prune pentru ea. Kretschmer vede în aceste tendinţe către o viaţă mai uşoară o trăsătură specifică ciclotimicilor.

Comportament social. După opinia lui Kretschmer, temperamentul ciclotimic este condiţionat în primul rând de comportamen

tul social. Aceşti indivizi simt nevoia de a se destăinui, de a face confidenţe, râd uşor, plâng, sunt veseli şi caută să frecventeze oamenii şi societatea şi nu se izolează ca schizoizii. Ciclotimicii ştiu să se confunde cu mediul, să se adapteze, să vibreze în unison cu el în orice moment.

Iată un pasaj dintr-un text (*Revista pentru Istorie, Arheologie şi Filologie*, 1909, pag. 71) din care rezultă tendinţa şi nevoia voievodului de a se destăinui, de a face confidenţe şi de a avea prieteni, comportament specific unui ciclotimic. După un vis, în care domnul a fost îndemnat de Sf. Dumitru să clădească o mănăstire, mărturiseşte celor din anturajul său: „Şi ca dintr-o beţie degrab s-au sculat şi întru acel ceas au chemat pre marele Logofăt Movilă şi pre Moţoc Vornicul cel Mare şi prestoici, Vistiernicul şi pre Herie, al doilea Logofăt şi pre cei de taină ai Curţii postelnici şi pre toţi suiglitul Domniei Sale şi sfetnici şi pre înţelepţii filosofi şi pre cei puternici mari boieri. Şi le-au spus lor vedenia care au văzut şi-i întreabă pre dânşii, zicând poate să fie vedenia aceasta de la Dumnezeu sau nu”. După ce vorbeşte cu sihastrul Amfilohie despre visul ce l-a avut, iată ce se menţionează în continuare: „... şi de multă bucurie şi veselie s-au cuprins de Dumnezeiescul Duh ceale dinlăuntrul lor şi s-au cuprins şi mult au plâns”.

Coeficient diatezic. La ciclotimici se întâlnesc, de obicei, stări de veselie alternând cu stări de tristeţe, în măsură variabilă. Pentru a defini raportul constant ce se stabileşte la un ciclotimic între cei doi poli, în caracterologie s-a creat noţiunea de proporţie sau coeficient diatezic. Coeficientul diatezic la Alexandru înclina mai mult către polul tristeţii. Prin această stare, ne putem explica şi unele dintre faptele sale: problemele de conştiinţă, visele terifiante şi religiozitatea exagerată.

Oscilaţii afective. Cicloizii prezintă mari oscilaţii afective, ele nu sunt bruşte (în zigzag, le denumeşte Kretschmer), ci rotunjite, line, lipsite de bruscheţea violentă a oscilaţiilor între polii hiperestezici şi anestezici, care există la schizoizi. Iată, în continuare, un pasaj care relevă oscilaţiile afective ale temperamentului cicloid la Alexandru Lăpuşneanul: „Şi după plânsul cel de mângâiere şi după vorova cea duhovnicească, de multă bucurie umplându-se au făcut masă mare împărătească; Marele Voievod la sihastru şi stareţul Amfilohie şi veselie nu puţină au fost cu cei viteji şi aleşi boiari ai Domniei Sale...". Se poate constata uşor oscilaţia afectivă plâns-veselie, dar mai constatăm totodată şi căldura ce o radiază temperamentul cicloid bun, amabil şi vesel al domnului, manifestat prin masa bogată (împărătească) oferită cu largheţe boierilor.

Oscilaţii în idei şi convingeri. Aceste trăsături sunt, din punct de vedere temperamental, specifice cicloizilor. Aceştia sunt extrem de schimbători, îşi schimbă ideile, părerile, urăsc ce au iubit, iubesc ce au urât, adeseori chiar îşi schimbă şi profesiunea, convingerile politice şi chiar religia. Ritmul lor psihic aşa de variat îi determină să adopte nu rareori atitudini contradictorii. De notat însă că schimbarea nu prezintă bruscheţea şi nici violenţa specifice schizoizilor.

Domnul şi-a schimbat numele din Petre (se ştie că era

cunoscut în Polonia sub numele de Stolnicul Petre) în cel de Alexandru. Dar schimbarea nu a fost bruscă, căci la începutul domniei sale s-a numit Petre-Alexandru, apoi Alexandru-Petre, pentru ca mai târziu să rămână numai cu numele de Alexandru. Un alt exemplu elocvent îl oferă construirea mănăstirii Pângăraţi: o începe, apoi se răzgândeşte şi abandonează construcţia, ca s-o reia mai apoi.

În ceea ce priveşte pe psihopaţii cicloizi, ei se caracterizează în primul rând prin mari oscilaţii între stările euforice şi depresive, între dinamism şi inhibiţie, dar şi printr-o suită de tendinţe ideatorii, condiţionate de situaţii afective, cum este tristeţea sau veselia.

Tendinţe ipohondrice. Acestea se regăsesc în personalitatea lui Alexandru Lăpuşneanul în modul cel mai evident. În scrisorile lui către bistriţeni apar numeroase plângeri în privinţa suferinţelor fizice pe care le suportă. Aceste lamentări sunt tot atât de neobişnuite din partea unui domn, ca şi amănuntele pe care le dă despre boala sa. Importanţa pe care domnul o acordă suferinţelor sale, dorinţa pe care o manifestă de a fi deplâns şi de a inspira milă şi compasiune, repetarea în fiecare scrisoare a suferinţelor sale, neliniştea şi teama pe care i-o alimentează boala (repetă deseori privitor la medicul Andrei „trimiteţi-l imediat, în cel mai scurt timp”), demonstrează stările sale ipohondrice. Mai mult, Lăpuşneanul ruga pe bistriţeni să-i trimită în cel mai scurt timp un medic (scrisoarea datată 12 februarie, 160, din Hârlău).

Toate aceste cereri alarmante, descrierea pe larg a durerilor şi suferinţelor date de boală, au şi un colorit melancolic. Toţi ciclotimicii au nevoie de a fi compătimiţi şi toţi depresivii au o satisfacţie deosebită din a-şi dezvălui preocupările lor intime. Reţinem însă anxietatea care apare din rândurile scrisorilor lui Alexandru, teama ce o simte pentru boală, elemente ce definesc precis originea depresivă a acestor idei ce-l obsedează continuu.

Idei de persecuţie. Acestea apar destul de conturate

către sfârşitul celei de-a doua domnii, coincizând, cum vom vedea, cu perioada de depresiune. Numai acestor convingeri considerăm că se datorează cele două mari evenimente ce au marcat începutul

celei de-a doua domnii: măcelul boierilor şi instituirea gărzii personale de ieniceri.

Instabilitatea poate fi lesne dedusă din multiplele deplasări dintr-un loc în altul al ţării, aşa cum reiese din documentele cancelariei domnului. Mai mult, comparând localităţile şi datele scrisorilor sale, nu putem să nu fim frapaţi de frecvenţa deplasărilor sale la începutul domniei. Astfel, în interval de treizeci de zile, domnul scrie din patru oraşe diferite, ceea ce, ţinând seama de mijloacele de deplasare ale timpului, trebuie să recunoaştem că este totuşi un lucru puţin obişnuit. După 1564, deplasările voievodului devin mult mai rare, el rămânând cu lunile într-un acelaşi loc. Această etapă coincide probabil cu boala sa de ochi şi cu o accentuare a stării sale depresive, perioadă ce durează până în 1562. De aceea, considerăm că numai această fază depresivă, cu inhibiţie relativă a gândirii şi cu diminuarea activităţii domnului, este la originea înfrângerii suferite la Verbia, când a fugit înainte de sfârşitul bătăliei.

Cruzimea. Este cert că Alexandru Lăpuşneanul a ordonat uciderea unui mare număr de boieri, aceasta poate şi sub influenţa asasinatelor comise de contemporanul şi cumnatul său, Mircea Ciobanul, în Ţara Românească, aşa cum este de părere Nicolae Iorga.

Dar, fără îndoială că domnul nu-şi ascundea faptele, chiar mai mult, în unele ocazii, ca orice om slab, se lăuda cu energia de care a dat dovadă ucigând fără milă pe duşmanii săi. În acest sens, iată ce scria bistriţenilor: „La mulţi am poruncit să li se taie capu’ să-i omoare şi pe alţii să-i taie în patru să-i puie în frigare”. În altă scrisoare (după 29 iunie 1566), Alexandru descria uciderea

partizanilor lui Ştefan Vodă Mâzgă în munţi, înecarea unora, trimiterea altora la Iaşi pentru a fi decapitaţi, tăiaţi în patru bucăţi şi puşi la frigare. Considerăm că învinuirile de cruzime ce i se aduc de contemporani cât şi de cronicari par pe deplin şi cu totul justificate, mai ales că au ca temei însăşi documentele scrise de el.

Este interesant de arătat un fapt care trădează originea probabilă a acestor violenţe şi a sadismului ce reies din scrisorile sale. Într-adevăr, se pare că una din torturile şi pedepsele cele mai frecvente practicate de domn, era orbirea condamnaţilor. Despot Vodă l-a învinuit că a orbit pe Joldea şi peste 9.000 de oameni în Moldova (?). Tot aşa, într-o plângere a boierilor moldoveni refugiaţi în Ardeal, se arată că Alexandru Lăpuşneanul „scoate ochii duşmanilor săi”. În realitate, predilecţia domnului pentru această pedeapsă s-ar putea explica prin mecanismul de proiecţie a unor complexe de idei şi stări depresive. Orbirea îl obseda pe Alexandru

şi de aceea avea tendinţa să o extindă cât mai mult în afara persoanei sale, din cauza caracterului centrifug al ideilor depresive în general. De altminteri, astfel de fenomene se întâlnesc în patologia mintală într-o serie de stări depresive şi sunt deseori explicabile prin regretul ce-l are un bolnav văzându-se pe sine suferind, în timp ce pe ceilalţi îi vede sănătoşi. Se cunoaşte faptul că unii bolnavi de tuberculoză pulmonară atinşi de stări depresive de un tip special – fără inhibiţie – caută cu sputa lor să îmbolnăvească pe cei din jur; se ştie ura pe care o au unii dintre aceşti bolnavi faţă de persoanele înconjurătoare ce se pot bucura în bunăvoie de sănătate. Astfel că, predilecţia de a-şi orbi victimele, considerăm că era cauzată de starea depresivă a domnului, stare care e concomitentă cu boala de ochi.

Misticism. Alexandru Lăpuşneanu a avut înclinaţie religioasă puternică, chiar pentru timpurile în care a trăit;

poate că aceasta se datora scrupulelor lui, existente în stările depresive, sau poate că era motivată de onirismul său. De exemplu, el a ordonat ortodocşilor din Lemberg să toarne un clopot din bronz, pe care să se graveze apoi numele său cu caractere latine şi să se boteze în mod oficial acest clopot cu numele de „Alexandm44.

Dar onirismul său dezvăluie, mai bine ca orice, tendinţele sale mistice.

Neculce ne afirmă că voievodul vedea în vis pe Sfântul Dumitru, ceea ce manuscrisul din mănăstirea Pângăraţi ne descrie pe larg. Este sigur că domnul a întrebat pe sfetnicii săi după reprezentările halucinatorii avute în timpul nopţii: „Poate să fie vedenia aceasta de la Dumnezeu sau nu?" După ce i s-a confirmat de către boieri că: „De la Dumnezeu iaste într-adevăr vedenia aceasta", Alexandru Lăpuşneanu „foarte întru mare bucurie au fost... şi de multă bucurie nu se ştie unde se află, i se părea că zboară prin văzduh".

Stări din acestea de beatitudine, foarte înrudite cu stările de extaz, se întâlnesc frecvent la mistici. Nenumăratele biserici pe care le-a zidit „mai mult de nevoie", cât şi preocupările sale de a ridica bisericile de peste hotare, sunt dovezi ale evlaviei sale. Dar, amestecul de religiozitate excesivă şi de spirit practic al domnitorului pare caracteristic unei categorii de ciclotimici. Într-adevăr, acelaşi om care pretinde orăşenilor din Lemberg că la slujbe religioase: „nu trebuie să stea la un loc bărbaţii cu femeile şi cu fetele, ci oamenii înăuntrul bisericii, iar femeile şi cu fetele îndărătul lor, lângă uşa de intrare, căci aşa porunceşte legea44, dovedeşte un spirit ordonat; aceloraşi orăşeni el mai le pretinde să se roage pentru el, „căci are greutăţi multe44. Tot el a trimis cincizeci

de boi cetăţenilor din Lemberg ca să termine biserica începută. Este remarcabil faptul că, la 22 iulie 1563 a dăruit bisericii din Lemberg zece bucăţi de ceară pentru

lumânări, luându-şi obligaţia să ajute biserica aceasta în orice împrejurare, însă cu condiţia ca preotul să se roage lui Dumnezeu pentru el, pentru soţia şi copiii săi. Precum se vede, este vorba de un contract în toată puterea cuvântului, domnul oferind ajutorul său, iar biserica din Lwów dându-i în schimb rugăciuni şi binecuvântări, „intervenind pe lângă Dumnezeu" să-l ajute în realizarea scopurilor sale şi să-i ierte păcatele (mai ales uciderea fără milă a unor boieri şi supuşi). Ne găsim mult prea departe de idealismul pur şi pasionat al schizoizilor care îşi dobândesc fericirea prin „acte gratuite44. Alexandru Vodă nu era, deci, un mistic în sensul propriu al cuvântului, iar evlavia sa pornea fie din anxietate, în cursul unor stări depresive, fie din dorinţa de a-şi asigura circumstanţe prielnice reuşitei întreprinderilor sale. Dar, şi într-un caz şi în altul, dovedea punctul de vedere practic, realist, simptom specific ciclotimicilor.

Onirism. Se înţelege prin acest termen, agitaţia nocturnă, în cursul căreia bolnavul se comportă ca şi cum ar trăi aievea un vis, cu reprezentări halucinatorii pe baza cărora construieşte diverse tematici delirante nesistematizate, în care individul nu-şi dă seama dacă s-a deşteptat sau nu. Se întâlneşte în alcoolismul cronic, în stări infecţioase, intoxicaţii, epilepsie, în cadrul delirurilor cronice şi mai ales în cursul stărilor depresive.

Redăm mai jos două episoade onirice relatate în *Cuvântul pentru zidirea Sfintei Mănăstiri Pângăraţi*:

„Şi apoi au venit la Cetatea Neamţului şi de acolo la târgul Pietrii, precum aveau obiceiul Domnii Moldovei a umbla pe la târguri şi cetăţi, din vremi de demult; iar când au fost luna lui octombrie în 22 de zile, la miezul nopţii, i s-au arătat lui în vis un voinic cu veşminte albe îmbrăcat şi foarte frumos, cu dumnezeiască slavă împodobit şi i-au zis lui: scoală-te voievodule, şi degrab să mergi la Pângăraţi unde petrece un sihastru Amfilohie aproape de 50 ani şi să zideşti întru numele mieu biserică, pe locul unde am avut mai înainte făcută de bătrânul Ştefan Voievod, în zilele stareţului Simeon Ieromonah, pe care o au ars spurcaţii

turci, când au venit în pământul acesta cu ticălos războiu' asupra lui Ştefan Voievod, şi l-au biruit la Valea Albă şi toată ţara o au ars şi au robit, şi mulţi fără număr de noroade au luat cu dânşii robi şi de atuncea s-au început a li se da bir. Şi de la acel război singur Ştefan Voievod a scăpat şi au fugit cu puţini ostaşi, pentru păcatele bieţilor creştini. Iară Domnul Alexandru cu glas lin l-au întrebat, zicând: cine eşti, Doamne, cu atâta Dumnezeiască podoabă îmbrăcat

şi cu slavă împodobit? Iar el i-au răspuns: eu sunt Sfântul Dimitrie, mucenicul lui Hristos şi ostaş şi de la Maximilian muncitorul, pentru Hristos în cetatea Solunului în temniţă am fost închis şi muncit şi (în) coastă împuns. Carele în toată lumea şi în toată marginea se slăveşte numele mieu, şi în pământul acesta numai în pustie biserică nu am. Şi încetişor l-au împuns în coastă şi de spaimă s-au deşteptat iar nu puţină frică au căzut asupra lui. Şi întru nedumerire multă au fost aievea sau în vis i-au fost vedenia aceasta, nici singur nu ştia. Şi la dânsul s-au făcut cuvântul Sfântul Pavel Apostolul, ce zicea: ştiu pe un om mai înainte cu patrusprezece ani, care s-au fost răpit în raiu, şi acolo negrăite cuvinte au auzit, care au iaste cu putinţă în limba omenească a le grăi, în trup sau în afară de trup nu ştia; asemenea şi acestuia vedenia au fost. Şi ca dintr-o beţie de grab s-au sculat şi întru acel ceas au chemat.

„Fără când s-au plinit anul, atunci s-au plinit cuvântul prorocesc, că unde nu vrea Dumnezeu, omul nu poate – iarăşi i s-au arătat în vis Sfântul Dimitrie marelui Voievod Alexandru, în cetatea Sucevii într-acelaşi an, în luna lui octombrie 26 zile, în miezul nopţii precum şi mai înainte, însă mânios şi cu ochii posomorâţi şi nu puţină bănuială asupra lui, şi frică mare şi cutremur l-au cuprins şi pentru zidirea bisericii îl silea. Şi încă şi acesta îl adeveria lui Sfântul în vis, zicând că din scaunul tău vei fi izgonit cu

Doamna ta şi cu fiii tăi, şi într-o ţară depărtată vei fi surghiunit şi apoi, nu după multă vreme iarăşi vei lua scaunul tău – precum mai pe urmă au şi fost. Şi într-o frică mare şi cutremur s-au deşteptat şi iarăşi au spus vedenia sfetnicilor săi şi boiarilor şi prea sfinţiei sale Mitropolitul Kir Grigorie, şi lui Evtimie Episcop de Rădăuţi şi preotului Fteodor din Cetatea Sucevii”.

Prin faptul că şi-a revenit destul de repede din această stare de agitaţie şi anxietate putem exclude intoxicaţia alcoolică, unde revenirea este mai lentă. Aici onirismul este foarte apropiat de halucinaţiile imperative, care comandă unui bolnav să execute un lucru, dovedind starea depresivă în care se afla Lăpuşneanul.

Stări depresive. Perioadele sale de relativă depresiune aveau o durată destul de mare. Pentru descifrarea acestora, citǎm din acelaşi *Cuvântul pentru zidirea Sfintei Mănăstiri Pângăraţi*: „... neîncetat se aprindea inima Domnului cu râvna sufletească şi cu aprinderea Sfântului Duh, ziua şi noaptea ceale dinlăuntrul lui se aprindea”. Gruia Ionescu şi C. Daniel desprind din aceste rânduri starea de anxietate a domnului. Se întâlnesc aici elementele esenţiale ale stării de anxietate. În text, se pot observa următoarele fenomene pe care le avea Lăpuşneanul:

a) *Insomnie* cauzată de anxietate: „se aprindea ziua dar şi noaptea”;

b) *Angoasă*: senzaţie constrictivă sau de căldură, ce se manifesta „în lăuntrul** cum scrie textul:

c) *Scrupule*: „cu râvna Sfântului Duh” – în text – este vorba de scrupulele domnului şi regretele sale de a nu fi terminat mănăstirea.

În privinţa existenţei unei stări de tristeţe propriu-zise textul este categoric, căci mai departe citim:

„Şi stă mult la multă mâhnăciune şi să risipească numele Bisericii şi n-au putut – şi mai vârtos la mai mare

amărăciune sau venit şi nimica n-au folosit44.

Rezultă starea de tristeţe a domnitorului, iar fraza referitoare la „împăraţii care au vrut să...44 s-ar putea interpreta ca o tendinţă de autoacuzare a domnului, specifică stărilor depresive.

În aceeaşi perioadă depresivă a avut un nou episod oniric terifiant, când i-a apărut Sfântul Dumitru „mânios şi cu ochii posomorâţi44, scrie textul citat mai sus, „şi frică mare şi cutremur l-au cuprins44. Se poate conchide că episoadele onirice prin conţinutul lor ideativ sunt un simptom al stării sale melancolice.

Analiza faptelor. Pentru a putea preciza cadrul psihopatologic al personalităţii Lăpuşneanului, va trebui:

1)să stabilim dacă Alexandru Lăpuşneanul a ieşit sau nu din limitele normalului, în ceea ce priveşte viaţa lui psihică;

2)să stabilim, în cazul că vom conchide la existenţa unor tulburări mintale, dacă voievodul suferea de o boală mintală sau de o psihopatie, adică avea o anomalie psihică congenitală;

3)să precizăm dacă nu coexistau ambele posibilităţi menţionate mai Scăpo boală mintală dezvoltată la o personalitate psihopatică.

În lumina cunoştinţelor de care dispunem, vom căuta să stabilim dacă, din punct de vedere psihic, Alexandru Lăpuşneanul a fost sau nu normal. În acest scop, va trebui să identificăm la Alexandru Voievod o serie de elemente, pe care le vom descrie succesiv.

Astfel, pe baza celor descrise mai sus, pe baza documentaţiei efectuate, putem constata că a avut trăiri destul de rar întâlnite la oamenii consideraţi sănătoşi, dar care, pe de altă parte, sunt relativ frecvent întâlnite în evoluţia bolilor mintale propriu-zise şi recunoscute ca atare de medicină.

Care sunt, de fapt, aceste trăiri neobişnuite? Le vom enumera pe cele mai importante:

- Stări depresive de lungă durată, cu angoasă, scrupule, idei ipohondrice, idei de persecuţie;

- Instabilitate pronunţată, cruzime, impulsivitate (în parte întâlnite şi la Vlad Ţepeş şi alte personaje din lucrarea noastră);
- Onirism terifiant şi premonitoriu.

Raportate la epoca în care a trăit domnul, aceste stări anormale nu erau atunci mai frecvente decât sunt în zilele noastre. Dar, între ciclotimicii care nu intră în sfera patologicului – dintre care fac parte mulţi oameni de artă şi ştiinţă – şi Alexandru, se constată diferenţe de structură psihologică. Peste fondul său ciclotimic s-au adăugat şi alţi factori care au ştirbit statuia socială a domnului: este vorba de elementele negative manifestate pe planul eficienţei sociale şi de prestigiul său pe toate planurile.

Opera sa distructivă, negativă am spune, întrece cu mult pe cea constructivă – pozitivă – şi am aminti în acest sens arderea vechilor cetăţi ale Moldovei, umilinţa sa faţă de poloni şi supunerea faţă de turci, măcelul boierilor conducători încercaţi ai oştii şi multe altele, care toate la un loc constituie, fără îndoială, fapte ce-i diminuează prestigiul.

Rezultă din cele prezentate că Alexandru Vodă nu avea o personalitate psihofizică normală, mai mult, prezenta trăsături ce pledau pentru o boală psihică şi care au şocat chiar şi pe contemporanii săi. Aşa se explică faptul că o serie întreagă de observatori, mai apropiaţi sau mai depărtaţi, cu un grad de obiectivitate variabil, sunt totuşi de acord în unanimitate în a-l caracteriza ca pe un om rău, violent şi impulsiv, persecutat de gânduri negre şi remuşcări, bântuit de vise şi fantasme care îl determinau să clădească biserici.

Se impune de la sine concluzia că tulburările sale psihice erau izbitoare, de vreme ce au fost remarcate de contemporanii săi, care nefiind medici, ne-au lăsat în scrierile lor o descriere amănunţită a unui bolnav psihic.

Pentru fixarea unui diagnostic este extrem de util să

se stabilească mai întâi în ce categorie de temperament şi fire se încadrează Lăpuşneanul. Căci, mai înainte de apariţia, bolii, se manifestă un caracter sau un temperament accentuat, permiţând astfel renunţarea la discuţii referitoare la o afecţiune psihică. În lucrarea noastră suntem nevoiţi să procedăm cu maximă prudenţă. De pildă, există posibilitatea de a se folosi clasificarea făcută de Kretschmer, un clasic în domeniu. Mai nou este, însă, Leonhard, care fără a se abate prea mult, ne oferă totuşi elemente ce ţin pas cu progresele realizate în psihiatrie. Am optat în majoritatea cazurilor pentru Leonhard, nu fără a ţine seama însă de Kretschmer. Este poate o soluţie criticabilă. Gruia Ionescu şi Constantin Daniel
- autori de care ne-am servit într-o mare măsură, fiind cei mai

competenţi în domeniu – scot în evidenţă faptul că, la un ansamblu de dispoziţiuni şi tendinţe reacţionale existente, pot să apară şi să se dezvolte tulburări care să modifice cantitativ şi calitativ fiecare din direcţiile reacţionale ce alcătuiesc personalitatea (firea) şi temperamentul şi vom spune atunci că a apărut o schimbare în temperamentul individului, iar în funcţie de gravitatea acestor modificări, se poate spune că a apărut o psihoză.

În concluzie, temperamentul şi firea constituie elementul static, permanent, iniţial şi bazai al vieţii psihice, întrucât marchează sensul reacţiilor noastre în raport cu lumea exterioară. Psihoza – menţionează autorii citaţi – este un accident, o dezvoltare exacerbată a unora din aceste tendinţe reacţionale, care, laolaltă, formează temperamentul. Dar psihoza nu diferă – aşa cum arată şi Leonhard
- ca esenţă prea mult de temperament şi caracter, deşi ea nu este altceva decât o malformaţie, o monstruozitate – de

mărire sau diminuare – a unora dintre direcţiile de reacţie psihică ce se combină pentru a alcătui o personalitate.

Personalitatea psihică a voievodului însumează un număr însemnat din caracteristicile temperamentelor ciclotimice: dinamism, talente şi aptitudini multiple, tendinţa de a se supraevalua, realism, simţ practic, înclinare către o viaţă comodă, expansivitate, nevoia de a se înconjura de prieteni şi de a se destăinui lor, oscilaţii afective, oscilaţii în idei, în atitudini, sentimente familiale dezvoltate.

Deoarece trăsăturile prezentate depăşesc cu mult limitele normalului, autorii menţionaţi înclină pentru aşezarea personalităţii lui Alexandru Lăpuşneanul în rândul celor ce suferă de o formă uşoară a psihozei maniaco-depresive. În plus, ereditatea lui este categoric ciclotimică.

Să explicăm doi termeni1: cicloid şi ciclotimic. Unii psihiatri (E. Kahn, K. Schneider, A. Gurevici) pornind de la tipologia lui Kretschmer (bazată pe corelaţii psihosomatice), delimitează, ca formă specială de psihopatie, psihopatia cicloidă. Aceasta trebuie diferenţiată de ciclotimie şi psihoză maniaco-depresivă, care evoluează în accese. În această psihopatie, accesele lipsesc, tulburările de afectivitate fiind trăsături permanente ale personalităţii. De aceea termenul de timopatie pentru această categorie de psihopaţi pare mai adecvat, după unii autori.

Ciclotimia a fost propusă ca denumire de către Kahibaum (1882), pentru o formă uşoară de psihoză maniaco-depresivă. Kraepelin denumea ciclotimia însăşi psihoza maniaco-depresivă.

1. *Psihiatrie clinică* sub redacţia Aureliei Sârbu, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1979, p. 99 – 100.

Ciclotimia s-ar caracteriza prin alternanţa stărilor de excitaţie, de euforie (însoţite de creşterea energiei şi a

productivităţii bolnavului), cu stările de tip depresiv, cu alternarea dispoziţiei în sens hipertimic negativ, cu scăderea randamentului în muncă şi a interesului în general. Apar şi aici, ca şi în episoadele psihotice maniaco-depresive, diferite tulburări somatice, dar de mai mică intensitate. Faza de excitaţie se caracterizează prin euforie, mulţumire de sine, curaj, entuziasm, iniţiativă, impuls spre activitate, uneori hipersexualitate şi abuz de băuturi alcoolice. Conştiinţa bolii fiind absentă, internarea bolnavilor în această fază poate fi determinată numai de tulburările de comportament (conflicte sub influenţa consumului de alcool, atitudini imorale etc.).

În faza depresivă se observă tristeţe, reducerea activităţii (care devine neproductivă), lipsa de interes faţă de obligaţiile profesionale. Internarea bolnavilor în această perioadă este determinată de ideile fixe sau chiar tentativele de sinucidere, care atestă tulburările afective profunde. Între fazele de dispoziţie ridicată sau scăzută, se instaurează perioada de acalmie (în care nu se decelează niciun fenomen patologic). Această particularitate evolutivă deosebeşte *ciclotimia* (ca formă uşoară a psihozei maniaco-depresive) de o formă de psihopatie – timopatia, în care fondul patologic, sub raport emoţional, reprezintă o trăsătură permanentă a psihicului psihopatului. Termenul de ciclotim mai are şi o altă accepţiune, fiind legat de noţiunea de „constituţie44. În tipologia sa morfo-psihică, Kretschmer descrie corespunzând celor trei psihoze principale endogene (schizofrenie, psihoza maniaco-depresivă şi epilepsia), trei tipuri caracteristice (schizotim, ciclotim şi epileptoid), care pot deveni tipuri psihopatice (schizoid, cicloid epileptoid). Constituţia ciclotimică ar reuni deci, în concepţia sa, din punct de vedere morfologic – tipul picnic, iar din punct de vedere psihic – caracterul sinton (sintonie = existenţa unui contact afectiv cu lumea înconjurătoare). În concepţia lui Kretschmer picnicul ciclotim ar fi corelat semnificativ cu psihoza maniaco-depresivă, el având o predispoziţie pentru această maladie.

Să apelăm la Kretschmer pentru a vedea cum explică

acesta principalele trăsături caracteristice ale celor două temperamente esenţiale, schizotim şi ciclotim, corespunzătoare tipurilor psihopatice schizoid şi cicloid1.

Temperamentul schizotim care corespunde în parte celui introvertit (Jung), se caracterizează în mod esenţial prin preponderenţa vieţii interioare, autiste, asupra celei exterioare, sociale. De aceea *i*. Am ţinut să repetăm pentru a nu se face confuzii, întâlnite foarte des de altfel, între tipurile caracteristice temperamentale esenţiale şi cele psihopatice.

centrul preocupărilor şi tendinţelor reacţionale ale schizoizilor îl constituie propria lor persoană, spre deosebire de cicloizi care îşi revarsă întreaga lor personalitate psihică asupra mediului exterior din societatea în care trăiesc.

Dar trăirea aceasta interioară presupune o lipsă de interes pentru ceea ce se petrece în afara propriei lor persoane şi schizoizii într-adevăr au un tonus afectiv, adică suma sentimentelor, pasiunilor, emoţiilor şi instinctelor lor, mult mai redus decât ciclotimicii. De aici predominanţa proceselor intelectuale, logice, analitice, discursive, asupra celor afective, sentimentale şi pasionale în trăirile schizoizilor.

Această atonie afectivă nu exclude însă descărcări violente ale unor sentimente, emoţii ori pasiuni, care nu au putut fi disciplinate şi coordonate; de aceea afectivitatea schizoizilor oscilează între anestezie şi hiperestezie.

Acelaşi om care priveşte impasibil uciderea a zeci de mii de nevinovaţi (vezi criminalii nazişti), plânge cu lacrimi când citeşte un text emoţionant sau aude o bucată muzicală. Într-adevăr, afectivitatea acestora oscilează între aceşti doi poli, anestezie – lipsă de sentimente, de emoţii, de pasiuni – şi hiperestezie – exces de sentimente, de emoţii şi de pasiuni.

Ceea ce caracterizează temperamentele schizotime

este „autismul”, tendinţa la interiorizare, la o trăire intimă, ascunsă, diferită şi izolată de a lumii din jur. Schizoizii sunt nesociabili, rezervaţi, bizari, complicaţi, neadabtabili la mediul extern, iar afectivitatea lor variază de la anestezie la hiperestezie. Ei participă mai puţin, şi în orice caz cu un randament mult mai redus decât cicloizii, la viaţa colectivă. Atitudinea lor socială se defineşte prin aceeaşi lipsă de adaptabilitate, de supleţe, de înţelegere a situaţiilor, pe care o constatăm şi în viaţa lor afectivă.

Trăirea interioară creează un mod de gândire schematic, geometric, rigid, care nu ţine seama de contingenţe, de realităţi şi de împrejurări. De aceea, schizoizii au concepţii etice intransigente, o ură neîmpăcată împotriva realităţii, a frumuseţii, a plăcerilor şi în general împotriva a tot ceea ce este vesel, răspândind optimism. Numai schema rece, morală şi geometrică este agreată de schizoizi.

Prin temperament ciclotimic Kretschmer înţelege pe acela adaptabil la mediul exterior, plin de viaţă şi de căldură, realist şi în genere destul de puţin fix ca atitudini, idei şi sentimente. În general ciclozii se definesc prin adaptabilitatea lor şi prin tonusul lor afectiv ridicat. Astfel că, după autorul mai sus citat şi, mai ales, potrivit ideilor lui Breuler, temperamentul ciclotim se defineşte în raport cu

două sisteme de ordonate, care exclud existenţa constantelor schizoide şi anume:

- *adaptabilitatea*, consecinţă a sintoniei, adică a existenţei unui contact afectiv cu lumea înconjurătoare;
- *cicloidia*, adică oscilaţiile pe plan afectiv între tristeţe şi bucurie (proporţie diatezică), pe plan intelectual (schimbări ale convingerilor, ideilor, atitudinilor) şi pe plan motor (alemanţe între stări de dinamic şi de apatie).

Variantele temperamentale (deci normale) ale temperamentului ciclotim se grupează în jurul acestor

aspecte. Kretschmer descrie următoarele variante temperamentale: hipomaniacii dinamici; deprimaţii constituţionali; temperamentele cu „sânge greu”; temperamentele cu energie practică; temperamentele vesele şi logoreice; temperamentele cu umor liniştit; temperamentele sentimentale liniştite şi temperamentele comode.

În lumina acestor date putem înţelege pe deplin o serie de aspecte din personalitatea lui Alexandru Lăpuşneanul. Într-adevăr, personalitatea psihică a voievodului adună un număr însemnat din caracteristicile temperamentelor normale ciclotimice: dinamism, talente şi aptitudini multiple, tendinţa de a se supraevalua, bunătate, realism, simţ practic, înclinare către o viaţă comodă, expansivitate, nevoie de a se înconjura de prieteni şi a face confidenţe, oscilaţii afective, oscilaţii în idei, în atitudini, sentimente familiale dezvoltate etc. etc. în plus, ereditatea lui este categoric ciclotimică; atât prin bunicul său, Ştefan cel Mare, cât şi prin tatăl său, Bogdan Lăpuşneanul – care, după cum se ştie, a avut către sfârşitul vieţii sale un episod melancolic. Petru Rareş, unchiul Lăpuşneanului, era în mod categoric un ciclotimic expansiv, cu mare dinamism şi debordând de energie.

Părăsindu-l pe Kretschmer, la care au apelat Gruia Ionescu şi Constantin Daniel, în analiza pe care am redat-o succint şi noi, să trecem la Leonhard, pentru a vedea temperamentul căruia îi corespunde Alexandru Lăpuşneanul, potrivit clasificării făcute de acesta.

Leonhard, în primul rând, clasifică la fel ca şi Kretschmer personalităţile în hipertimice, distimice şi ciclotimice, dar consideră ciclotimici numai pe aceia a căror dispoziţie psihică labilă oscilează între stări hipertimice şi distimice. Din grupa ciclotimicilor îi separă pe exaltaţi, care au tendinţa spre oscilaţii de dispoziţie extreme, de la un pol al altul. Leonhard împarte trăsăturile personalităţii omeneşti în însuşiri ale *caracterului* şi însuşiri ale *temperamentului.*

Însuşirile caracterului determină în special felul

aspiraţiilor, în timp ce de temperament depind ritmul şi profunzimea reacţiilor

afective. Însuşirile caracterului delimitează, după Leonhard, următoarele firi: demonstrativă, hiperexactă, hiperperseverentă şi nestăpânită. Însuşirile temperamentului separă următoarele firi: hipertimică, distimică, labilă, exaltată, anxioasă şi emotivă. O linie precisă de delimitare nu există şi Leonhard recunoaşte cu francheţe acest lucru. Kretschmer şi Ewald o situează în mod diferit. Dacă vrem, putem considera drept trăsătură de temperament şi firea nestăpânită, la care impulsurile şi reacţiile afective trec într-un mod exagerat pe primul plan. Pe de altă parte, se poate arăta că la personalităţile emotive sentimentele altruiste sunt mai puternice decât cele egoiste, încât se schimbă însăşi direcţia aspiraţiilor. Astfel această clasificare imaginată de Leonhard, aşa după cum recunoaşte şi autorul însuşi, nu are un caracter obligatoriu.

Examinând trăsăturile firii (ale caracterului şi temperamentului) imaginate de Leonhard, deducem că personalitatea lui Alexandru Lăpuşneanul corespunde cel mai mult trăsăturilor accentuate ale firii labile şi hiperperseverente (paranoide). Pe parcursul lucrării noastre am expus pe larg principalele trăsături ce caracterizează aceste firi.

În lumina acestor date, putem înţelege pe deplin o serie de aspecte din personalitatea lui Alexandru Lăpuşneanul. Atât bunicul său, Ştefan cel Mare, cât şi tatăl său, Bogdan cel Orb, erau ciclotimici expansivi tipici, ca de altfel şi unchiul său, Petru Rareş.

Datele actuale confirmă frecvenţa temperamentului ciclotimic la descendenţii şi ascendenţii, precum şi la colateralii ciclotimicilor şi constituie un argument serios în a demonstra că personalitatea lui Alexandru Lăpuşneanul intră în acest cadru. Un alt element pledează pentru

personalitatea ciclotimică a domnitorului. Este numărul însemnat de copii – paisprezece – pe care i-a avut. Se ştie că ciclotimicii au copii mulţi, în opoziţie cu schizoizii care nu se căsătoresc sau au un număr mic de copii. Leonhard consideră că acest element este caracteristic firii nestăpânite.

Ni se pare, deci, că personalitatea lui Alexandru Lăpuşneanul se apropie cel mai mult de temperamentele ciclotimice, cu influenţe certe ale caracterelor hiperperseverente şi nestăpânite.

Cu toate acestea, nu se poate afirma cu deplină certitudine şi rigurozitate ştiinţifică, că domnul Moldovei a avut un temperament strict ciclotimic, dat fiind că:

a) trăsăturile personalităţii sale nu se încadrează întru totul în niciuna din variantele temperamentale descrise atât de Kretschmer cât şi Leonhard;

b) după cum am arătat, personalitatea psihică a lui Alexandru Lăpuşneanul nu poate fi totuşi considerată drept „normală”.

De aceea, pentru a fixa un diagnostic retrospectiv al tulburărilor psihice ale lui Alexandru Voievod, trebuie să examinăm următoarele trei ipoteze ce rămân în discuţie:

1. Domnul Moldovei a suferit de o tulburare psihică propriu-zisă, caracterizată printr-un proces evolutiv, cu alte cuvinte a avut o psihoză maniaco-depresivă?
2. Domnul Moldovei a prezentat o anomalie a personalităţii sale psihice, o anomalie congenitală, definitivă, ireversibilă şi neevolutivă, adică a avut o personalitate psihopatică cicloidă?
3. Se poate presupune că avea o personalitate psihopatică adică o anomalie constituţională a personalităţii sale, care să fi servit drept bază dezvoltării ulterioare a unei psihoze maniaco-depresive?

În cele ce urmează ne propunem să examinăm fiecare din aceste ipoteze şi să avansăm un punct de vedere

pentru a fi luat în discuţie de cei interesaţi.

A avut Alexandru Lăpuşneanul o psihoză maniaco-depresivă? Se ştie că boala numită de Kraeplin psihoză maniaco-depresivă, şi cunoscută sub o serie de alte denumiri, este o boală psihică care recunoaşte pe prim plan tulburările de afectivitate1. Ea oferă cele două aspecte clar opuse timiei: euforia şi depresia care se succed la acelaşi bolnav la un interval oarecare de timp sub forma accesului maniacal sau sub forma accesului depresiv. Este o boală cu antecedente de manii şi melancolii. Se apreciază, pe baza statisticilor

O. M.S., că circa 3 – 4% din populaţia globului suferă de tulburări timice. Este mai des întâlnită la femei (2/3) decât la bărbaţi. Este rar întâlnită înainte de pubertate. Durata unui puseu este de şase luni, fiind mai redusă la tineri şi mai lungă la vârstnici. Puseurile maniacale sunt urmate de puseuri depresive; în prima parte a vieţii predomină iniţiativa, expansivitatea, iar în cea de-a doua prudenţa, renunţarea, resemnarea. Circa 1/4 din numărul bolnavilor prezintă un singur puseu depresiv, intens şi durabil. Când se produc două puseuri, unul se manifestă în adolescenţă, iar cel de al doilea la menopauză sau andropauză. Circa 10% dintre bolnavi au un singur puseu, 40% două puseuri şi 20% patru puseuri.

Puseul depresiv sau melancolic se caracterizează printr-o intensă încărcare afectiv-negativă, trăită ca o durere morală, însoţită de inhibiţia funcţiilor psihice şi încetinire psihomotorie.

Bolnavul, de obicei picnic şi ciclotimic, cu o ereditate încărcată, după ivirea unei situaţii conflictuale, dezvoltă un puseu depresiv. Debutul are loc de regulă primăvara sau la începutul verii, instalându-se timp de săptămâni sau luni. Este însoţit de astenie.

1. *Psihiatrie*, sub redacţia V. Predescu, Editura Medicală, Bucureşti, 1976.

Insomnie, cefalee, o stare de irascibilitate şi hipomnezie. Sindromul trece uneori neobservat de bolnav, care are tendinţa de a-şi ascunde suferinţa sa faţă de cei din jur. Se mai remarcă existenţa unor vise terifiante şi stare de angoasă. Bolnavul, puternic traumatizat, adesea caută o ieşire în suicid, chiar dacă nu face tentativa, prezintă idei suicidare. Bolnavul depresiv păstrează ca pe un secret intim frământările sale.

Puseul maniacal prezintă următoarele caracteristici principale: exaltare psihomotorie, ţinuta neglijent extravagantă, privire vie, expresivă, cu aer dominator. Mimica mobilă redă conţinutul trăirilor sale, bolnavul face gesturi largi, are un familiarism jenant, este distrat, evocă cu uşurinţă anumite întâmplări pe care le credea uitate, cu amănunte şi detalii nesemnificative, extrem de precise. Fluxul ideativ este extrem de bogat, stilul eliptic, telegrafic, tonul declarativ, se autoapreciază ca fiind frumos, bogat, puternic şi în general având toate calităţile posibile. Nu are un delir de mărire, ci de supraestimare. Nu încearcă să convingă, ci doar îşi exprimă ideile. Plini de iniţiative, îşi propun obiective peste puterile lor şi se apucă să le realizeze. Dezordonaţi, trec de la o acţiune la alta, infatigabili şi caută să-şi manifeste bucuria cu orice prilej, antrenându-i şi pe cei din jur.

Psihoza maniaco-depresivă, în esenţă se caracterizează prin:

- apariţia unui puseu de tip maniacal sau melancolic;
- vindecarea temporară şi revenirea după o perioadă fie sub forma iniţială, fie sub o altă formă;
- temperamentul ciclotimic al individului;
- tipul constituţional picnic al bolnavului;
- caracterul ereditar ciclotimic, la care se asociază o serie de tulburări: migrene, urticarii, afecţiuni hepatice, digestive, hipertensiune, psoriazis etc.

Ceea ce constituie însă elementul esenţial al psihozei maniaco-depresive şi ciclotimiei este apariţia şi dispariţia periodică (fără ca să fie vorba de perioade egale) a unor tulburări psihice. Acest element de periodicitate psihică a

putut fi identificat şi urmărit generaţii întregi la descendenţii unui individ.

Or, după cum am văzut, există o periodicitate, o alternanţă şi mai ales o oscilaţie marcată în stările afective ale lui Alexandru Lăpuşneanul. Această alternanţă între stări de dinamic şi inhibiţie, între veselie şi tristeţe, între hiperproducţie intelectuală şi scăderea randamentului intelectual, constituie de altminteri nu numai elementul bazai al ciclotimiei, dar şi nucleul temperamentului ciclotimic, cu deosebire că, la omul sănătos cu temperament ciclotimic, aceste oscilaţii şi periodicitatea arătată sunt cu mult mai puţin pronunţate.

La Alexandru Lăpuşneanul deducem din analiza personalităţii sale o serie de elemente psihologice de scurtă durată, pe care le interpretăm ca patologice. Într-adevăr, trăsăturile patologice ale personalităţii sale, adică stările depresive, anxietatea, angoasa, scrupulele, ideile ipohondrice, persecutorii, instabilitatea, cruzimea şi impulsivitatea, misticismul şi onirismul terifiant, nu erau permanente, ci după o durată oarecare ele dispăreau pentru o perioadă mai lungă sau mai scurtă.

Personalitatea psihopatică a lui Alexandru Lăpuşneanul

După cum am văzut, unele personalităţi psihopatice se apropie ca structură psihologică de temperamentele normale ciclotimice şi în acelaşi timp de psihozele ciclofrenice (manie şi melancolie). Această asemănare a unor personalităţi psihopatice cu temperamentele ciclotimice şi cu psihozele ciclofrenice se poate stabili pe baza coexistenţei a doua elemente:

- periodicitatea – alternanţa unor stări afective;
- tonus afectiv trist sau euforic din punct de vedere calitativ, dar întotdeauna sintonie, adică existenţa unui contact afectiv cu mediul exterior.

Din acest punct de vedere personalitatea lui

Alexandru Lăpuşneanul, caracterizată după cum am văzut prin alternanţa unor stări de depresie cu stări de excitaţie, dinamic şi voie bună, iar pe de altă parte prin existenţa unui tonus afectiv crescut, fie în sensul depresiv fie în sensul expansiv, poate să se încadreze în personalităţile psihopatice cicloide. Acest tip este de altminteri bine cunoscut şi descris în lucrările de specialitate, la care ne-am referit şi noi, în parte reproducând unele date mai importante.

Trebuie să remarcăm că, în ereditatea voievodului se întâlneşte un număr foarte mare de indivizi cu personalităţi psihopatice cicloide, dar numai unul a avut o adevărată psihoză maniaco-depresivă. În afară de aceasta se constată că personalitatea lui Alexandru Lăpuşneanul a oscilat între dinamism şi depresiune fără a exista o stare intermediară între acestea, care să corespundă normalului. Tot aşa, după cum am văzut, nu a existat niciodată un episod de psihoză propriu-zisă în viaţa lui Alexandru Lăpuşneanul, adică o stare de melancolie gravă, care să fi frapat pe contemporanii săi. Or, chiar atunci când există la un ciclotimic forme de acces minore (sub formă de astenie, insomnie, nevralgii periodice), de cele mai dese ori apar şi episoade psihotice propriu-zise. Pe de altă parte, nu se poate admite ca un individ care ar fi avut o psihoză propriu-zisă să fi reuşit să se impună contemporanilor săi în aşa

măsură încât să ajungă domn şi să revină la domnie după ce fusese odată detronat.

În realitate, şi aceasta este concluzia autorilor suscitaţi asupra diagnosticului psihic al lui Alexandru Lăpuşneanul, acesta avea o personalitate psihopatică cicloidă, caracterizată prin perioade de lungă durată de depresiune, alternând cu faze de dinamic. Aşa fiind, este, credem, inutil să mai examinăm cea de a treia ipoteză diagnostică – existenţa unei personalităţi psihopatice pe

care să se fi dezvoltat o psihoză ciclofrenică (maniaco-depresivă) întrucât am arătat că voievodul nu a avut o psihoză propriu-zisă.

Christina – enigmatica regină a Suediei în şirul lung de capete încoronate care s-au perindat din cele mai vechi timpuri în istorie se detaşează o figură insolită: este vorba de regina Christina a Suediei.

Atitudinea ei de regină, investită cu răspunderi mari, ce apăsau greu pe umerii săi fragili de tânără femeie, se remarcă printr-o serie de fapte, de contradicţii şi enigme, unele reale, altele probabil născocite.

De mică, se anunţase ca un copil precoce, mai apoi s-a dovedit însetată de cunoaştere, detaşându-se net de cei din jurul său; a refuzat cu îndârjire să se mărite şi în final a abdicat de la putere. Istoria nu ne oferă un răspuns la multiplele întrebări pe care, firesc, suntem tentaţi să ni le punem şi adevărul nu se cunoaşte nici astăzi. Şi totuşi, din faptele pe care le vom prezenta în continuare, se desprinde o serie de indicii care ne permit să avansăm o ipoteză.

Mai întâi să trecem în revistă faptele, aşa cum le consemnează istoria1.

Gustav al II-lea Adolf (care a domnit între anii 1611 – 1632), părintele reginei, a fost o figură reprezentativă în istoria Suediei şi chiar a Europei. Şi-a petrecut mai aproape toată viaţa în tabere militare purtând o serie de războaie lungi ce urmăreau în final centralizarea statului. Menţionăm mai întâi războiul cu Danemarca, cunoscut în istorie sub numele de războiul de la Kalmar, apoi cu Rusia şi în fine războiul care a durat treizeci de ani (1618 – 1648). Toate aceste războaie grele şi de uzură i-au oferit prilejul să-şi arate capacitatea şi măiestria de mare strateg. Deşi a vădit înclinaţii deosebite pentru arta războiului, avea în acelaşi timp cunoştinţe

1. Pentru partea istorică vezi Dumitru Almaş: *Magazin istoric* nr. 3 (108), martie 1976, p. 22.

temeinice de teologie şi limbă latină, aritmetică şi geometrie, fără a neglija politica, retorica, dreptul, precum şi limbile moderne. Ca strateg militar s-a făcut remarcat prin concepţia tactică în favoarea ofensivei, pe care o prefera ori de câte ori avea posibilitatea s-o aplice în războaiele întreprinse. Adeseori se adresa celor din jur atrăgându-le atenţia că „este mai bine să transporţi războiul într-o ţară duşmană, cu alte cuvinte teatrul operaţiunilor trebuie dus în afara Suediei, căci nicăieri nu suntem mai slabi ca în Suedia44.

Supranumit „Leul Nordului44, Gustav Adolf a câştigat victorii răsunătoare, începând cu cea de la Breitenfeld (1631) împotriva generalului Tilly, urmată la foarte scurt timp de bătălia de pe Lech şi continuată cu cea de la Lutzen (1632), unde l-a avut ca adversar pe celebrul Wallenstein.

Din câte cunoaştem, economia Suediei nu permitea războinicului rege să-şi întemeieze armata pe mercenari, aşa cum de altfel se obişnuia în acea vreme în majoritatea ţărilor europene. Feudalii suedezi puteau alcătui pe cheltuiala lor doar o cavalerie de câteva mii de luptători. Infanteria însă, la drept vorbind baza armatei în orice timp, cu atât mai mult în acele vremuri, o constituia ţărănimea, reprezentând soldaţii cei mai modeşti şi totuşi mai de nădejde ai epocii moderne.

Gustav Adolf a fost nu numai un teoretician al conducerii războiului, ci în acelaşi timp şi un bun organizator al armatei, trecând cu hotărâre la unele reforme ale acesteia. De pildă, am aminti în mod cu totul special, scurtarea ţevii la muschete şi suprimarea furcii de susţinere în timpul focului, acestea devenind din instrumente grele şi incomode de marş, arme uşoare şi manipulabile în condiţiile oferite de teatrul de luptă. Este deci părintele carabinei sau puştilor actuale. Pentru portul cartuşelor, a introdus tolba de piele. Tot Gustav Adolf a sporit numărul soldaţilor de la 13.000 la 40.000, dintre care infanteriei îi reveneau 30.000.

În războaie, armata suedeză, spre deosebire de corespondentele ei europene ce se voiau mult mai emancipate, nu prăda localităţile pe care le cucerea în luptă. Hrana era procurată prin grija statului suedez, iar soldaţii ascultau de sfaturile preoţilor luterani, aflaţi în mijlocul lor. Şi încă un amănunt: spre deosebire de alţi soldaţi, ostaşii regelui Gustav Adolf puteau duce războiul şi iama.

Firul vieţii lui Gustav Adolf s-a curmat brusc la vârsta de numai treizeci şi opt de ani, fiind ucis în lupta de la Lutzen. A lăsat în urma sa amintirea unui genial comandant militar, o ţară săracă din cauza războaielor şi ca succesor la tron o fată: Christina-Augusta. împlinise abia şase ani, născută fiind în 1626, când şi-a început meteorica-i domnie. Aşa cum se obişnuia, până la majorat.

răspunderea conducerii a fost încredinţată unui consiliu de regenţă desemnat din cinci mari demnitari, printre care se număra şi Axei Exenstiem, un bărbat capabil şi viteaz, ce se va face remarcat prin calităţile sale cu totul ieşite din comun.

Presimţindu-şi parcă sfârşitul care se apropia, Gustav Adolf a declarat-o moştenitoare pe Christina încă de când avea un an. Pentru a lăsa un demn urmaş la tron, regele a ţinut să nu precupeţească niciun efort ca să-i ofere o educaţie pe măsură. Conştient de faptul că nu se putea ocupa direct de instruirea fiicei sale (nevoile războiului purtându-i pe el şi pe regină pe câmpurile de bătălii, iar palatul fiind înlocuit cu un cort), regele a lăsat-o în grija surorii sale, Caterina. Alegerea nu s-a dovedit a fi greşită, iar cunoştinţele i-au fost predate de erudiţi ai timpului. Astfel, teologul Johannes Matthiae a iniţiat-o în teologie, greacă, latină, limbi moderne şi literatură clasică. Eleva s-a dovedit la înălţimea maestrului, prinzând repede gustul cititului; în plus a învăţat singură italiana şi spaniola.

Când grijile domniei au început s-o împovăreze,

pregătirea politică şi-a aflat-o de la Axei Exenstiema, care între timp fusese înălţat la funcţia de cancelar. Despre capacitatea ei intelectuală se dusese vestea: îi plăcea să afle, să cerceteze, să ştie tot, cât mai mult şi mai repede. Christina însăşi se caracteriza astfel: „Aveam în mine o nesătulă dorinţă de a şti tot”.

Era apreciată de cei din jur la modul superlativ: „Numai Dumnezeu ştie cât de fericit sunt să constat că Majestatea Sa nu este ca alte femei, că are curaj şi bun-simţ şi că, dacă n-o va corupe ceva, făgăduieşte cele mai mari speranţe”. La rândul său, istoricul suedez Ingvar Andersson scria: „A fost una din primele femei din Suedia care a primit o formaţie pur intelectuală”.

Oare tânăra regină nu îşi va dezminţi speranţele ce se puneau în ea? îşi va ţine promisiunile? Astfel de întrebări ne vin în minte ori de câte ori zorile unei vieţi se anunţă prea promiţătoare. A demonstrat-o nu o dată, din păcate, experienţa de viaţă. Nouă nu ne rămâne decât să fim martori şi să căutăm explicaţiile…

Încă din 1640, tânăra regină Christina se interesa în mod constant de treburile politice, de mersul războiului dus de armata, arii sale, aflate sub conducerea destoinicului cancelar Axei Exenstiema. Îi plăcea îndeosebi să primească ambasadori, conversa cu ei şi îi uimea prin erudiţia sa şi spiritul său pătrunzător. La vârsta de 16 ani asista la şedinţele Consiliului de regenţă având o participare tot mai activă prin intervenţiile sale şi chiar implicându-se în efectuarea unor sarcini. Nu a fost o surpriză pentru

nimeni când, la 17 decembrie 1644, Christina proclamându-se majoră, a luat în propriile sale mâini frânele conducerii.

Care era situaţia regatului pe care urma să-l conducă? Războiul cu Danemarca, pe care Suedia o învinsese, a avut drept rezultat anexarea unor teritorii şi

dreptul ca navele suedeze să aibă trecere liberă prin strâmtoarea Sund. Teritorii anexase şi de la Germania. Din războiul de treizeci de ani, Suedia s-a ales cu mari cantităţi de pradă: de la alimente şi îmbrăcăminte, la aur şi opere de artă. Şi rezultatele nu au întârziat să se facă remarcate: ţara însăşi se transformase foarte mult. Se construia mult, palate, case bogate şi se puteau vedea la tot pasul semnele avântului cultural. Numeroase fortăreţe încercau prin ambianţa lor să imite pe cele de la curtea regală. Nobilii căutau să se întreacă în fast şi strălucire aidoma prinţilor şi marilor aristocraţi de pe continent. Într-un cuvânt, se simţea un suflu nou: de la viaţa austeră din timpul regelui Gustav al II-lea Adolf (despre care ne putem face o idee amintind că la înmormântarea sa Consiliul de Stat a hotărât să nu fie invitat niciun străin, ca nu cumva să vadă cât de sărace erau Curtea şi ţara), acum se manifesta o opulenţă şi un lux, o viaţă nouă plină de strălucire.

Regina Christina, deşi crescută în spiritul şi atmosfera sobră şi modestă a părinţilor săi, a făcut o întoarcere de o sută optzeci de grade: şi-a propus să ducă o viaţă într-o bogăţie ostentativă!

Mare amatoare de opere de artă, şi le-a procurat pe orice cale. La Curtea sa au fost invitaţi zeci de creatori ai frumosului atât din ţară cât şi din afara hotarelor ei. Pictori, sculptori, arhitecţi şi muzicieni se îndreptau spre Stockholm. Mai mult, fără a sta pe gânduri, regina a înlocuit pe sobrii şi severii sfetnici ai tatălui său cu alţii: filosofi, savanţi, poeţi, oameni de lume, toţi tineri şi extravaganţi, adepţi ai noului şi făcând o notă distinctivă şi total opusă. La Curtea reginei s-au numărat printre invitaţi René Descartes, cel mai ilustru filosof al vremii, Hugo de Groot, Zid Grotius, istoric şi diplomat olandez, Vossius Chanut, diplomat francez şi mulţi alţii. Printre conaţionalii săi am aminti pe S. Stiemhielm, primul scriitor suedez renascentist, autorul poemului *Hercule între viciu şi virtute*, iar dintre străini pe medicul francez Bourdelot, cavalerul Magnus Gabriel de la Gardie, ambasadorul Spaniei A. Pimental, frumoasa doamnă Ebba Sparre şi

tânărul Klas Tott.

Regina, înconjurată de favoriţii săi, a dus o viaţă libertină, într-un lux ostentativ, necunoscut şi fără egal în viaţa severilor nordici, obişnuiţi să înfrunte vicisitudinile unei naturi aspre şi neprietenoase. Liberalismul şi luxul – menţiona pe bună dreptate

Istoricul D. Almaş din scrierile căruia ne-am servit la tratarea părţii istorice – fără îndoială că scandalizau o parte din membrii Curţii şi mai ales pe cei mai mulţi dintre suedezi. Astfel se explică faptul că pe seama reginei au început să circule fel de fel de zvonuri. Efectul acestora nu a întârziat să se manifeste, zdruncinându-i atât popularitatea în rândul cetăţenilor cât mai ales sprijinul acestora.

La această imagine nefavorabilă creată de viaţa ostentativă de la Curte se vor adăuga curând şi alte fapte mult mai grave. În primul rând, întărirea puterii regale nu convenea Ricksgadului – Adunarea reprezentanţilor tuturor stărilor, adică şi a ţăranilor care lucrau pe pământurile statului şi ale coroanei. Pentru ducerea războaielor ce nu se mai terminau – îl amintim de pildă pe cel de treizeci de ani

- ţăranii suportau greu, plătind impozite mari. Acum erau nevoiţi să suporte şi luxul şi risipa de la Curte. Efectele nu au întârziat să se manifeste. Mişcările ţărăneşti au izbucnit chiar în 1650, anul încoronării reginei Christina şi au continuat în anii următori până în 1655. Exenstiem, fără îndoială, având consimţământul frumoasei regine, a reacţionat prompt, trecând la reprimări sângeroase. Un contemporan menţiona într-o cronică, că, în 1655, în timpul răscoalei ţărăneşti din Smoland, la Stockholm toate spânzurătorile erau „supraîncărcate44.

Într-o vreme în care starea de război era privită ca normală, o femeie nu putea conduci totuşi cu aceeaşi

eficienţă ca un bărbat, mai ales că regina trecuse de la un mod de viaţă la un altul, total opus. Pe scurt, împrejurările cereau să se asigure succesiunea la tron şi deci implicit căsătoria reginei. Aristocraţia care voia să asigure continuitatea stăpânirii în mâna dinstiei Vasa impunea şi susţinea ideea ca regina să se mărite cât mai curând.

Când sfetnicii cei mai apropiaţi i-au adus la cunoştinţă acest lucru, făcându-se interpreţii consiliului, regina Christina a reacţionat în felul ei propriu. Mândră, bănuitoare şi irascibilă, a refuzat să se căsătorească în ciuda faptului că la mâna sa au existat pretendenţi se ar fi făcut să pălească de invidie orice prinţesă din Europa: am începe cu vărul Christinei, Carol-Gustav, cu care era prietenă şi căruia îi promisese chiar să se căsătorească, apoi Frederic Wilhelm de Brandenburg, viitorul mare elector al Prusiei; regele polon Vladislav; doi dintre fiii regelui Danemarcei, Christian al IV-lea şi alţi de rang mai mic, dar nu mai puţin demni. Dar Christina nu le-L acordat nicio şansă, refuzându-i pe toţi cu răceală. Existenţa unui singur bărbat, mereu acelaşi, nu-i oferea soluţia cea mai bună.

Pare surprinzătoare această preferinţă a unei tinere femei lipsită de experienţă şi crescută într-un mediu sobru şi cenuşiu oferit de mătuşa sa Caterina. Şi totuşi, Christina a preferat să se afunde în

plăcerile mondene oferite de serbările şi balurile ce nu mai conteneau. Scurte deveniseră momentele când buclele-i blonde se aplecau asupra tomurilor de teologie şi de filosofie antică, precum şi discuţiile cu învăţaţii ce-şi plimbau paşii pe dalele mari de marmură roşie şi neagră ale palatelor din Stockholm.

Regina Christina a prezentat o imagine contradictorie nu numai contemporanilor săi, dar şi posterităţii şi în general tuturor acelora care s-au străduit să-i descifreze taina. Aceeaşi femeie care încerca să imite

Curţile strălucitoare din Europa, întreţinea relaţii epistolare cu Descartes, arăta interes pentru cele mai arzătoare probleme militare şi politice ale vremii, nu se arăta câtuşi de puţin preocupată de viitor, de ce va lăsa în urma sa. Totul o interesa, mai puţin o căsătorie. Atunci când nu a mai putut rezista presiunilor exercitate de „Adunarea Stărilor”, fără să ţină seama de sfatul bătrânului său sfetnic Axei Exenstiem, regina a numit pe Gustav Carol, vărul său, în funcţia de comandant suprem a armatei suedeze, iar în anul următor (1649) a convins Dieta să-l accepte în calitate de succesor prezumtiv. Se bucura oare Carol Gustav de favorurile sale? Să fi cedat pasiunea în faţa unor motive pe care numai ea le ştia? Este greu de spus, dar faptele par să confirme ipotezele, fără a exclude existenţa şi a altei explicaţii. Un lucru este însă cert: Christina îşi va dezvăluit tot mai des celor din jur un gând care o obseda: să renunţe la tron!

Se pare că a făcut publică această intenţie pentru prima oară în 1651, dar a pus-o în practică abia peste trei ani, la 6 iunie 1654, în cadrul unei ceremonii căreia s-a străduit să-i ofere un fast neobişnuit. Dorea Christina să dea un nou prilej de a se vorbi despre ea? Se ştie doar că atât Exenstiem cât şi familia regală şi cea mai mare parte dintre aristocraţi şi favoriţi s-au opus din răsputeri până în ultimul moment la proiectul reginei. La scurt timp însă Axei Exenstiem moare şi Carol-Gustav rămâne să conducă singur destinele Suediei. Istoria ni-l descrie ca pe un bărbat nu prea arătos, în schimb capabil, energic, plin de ambiţie şi de pofta măririlor.

Dieta s-a întrunit la Stockholm şi după o scurtă deliberare i-a lăsat reginei ce-şi abandona datoria faţă de ţara sa, mijloace de întreţinere ce constau din insulele Coland, Oland, Osel, oraşele Norrkoping, Woligast, Wismar precum şi numeroase moşii situate pe teritoriile anexate de Suedia din Germania.

Între timp regina Christina a plecat spre sud, ducând cu ea un mare număr de obiecte de artă care să-i ţină tovărăşie.

Primul popas a avut loc la Bruxelles, unde a făcut un alt gest neaşteptat după abdicare: convertirea la catolicism. Ceremonia s-a oficiat în mod public abia peste un an, 1655, la Innsbruck. Fapta

În sine i-a consternat pe concetăţenii săi protestanţi. Christina nu era o personalitate peste care se putea trece cu vederea; era doar fiica fostului şef militar al protestanţilor în războiul de treizeci de ani! Se pare că Christina nutrea din adolescenţă o repulsie faţă de religia moştenită, cât şi faţă de cei care o propovăduiau în Suedia. Nu este exclus să fi contribuit în mod hotărâtor şi conversaţiile avute cu Descartes şi Chanut. Unii dintre contemporani au făcut legătura cu abdicarea de la tron: părăsirea acestuia s-a datorat faptului că o regină catolică nu putea conduce o ţară protestantă. Menţionăm că s-au căutat şi alte explicaţii ale acestui gest şi s-au emis diferite versiuni. Unele chiar extrem de neobişnuite.

De la Innsbruck, însoţită de un alai alcătuit din preoţi catolici, s-a îndreptat către Roma. Aici a fost primită, cu mare pompă, de papa Alexandru. Christina a fost atât de puternic influenţată de suveranul pontif, încât i-a adăugat numele la al său: Christina-Alexandra!

N-a rămas mult timp la Roma. Simţea nevoia să-şi schimbe locul, să călătorească în permanenţă. O determina o cauză internă sau explicaţia este mult mai simplă: convingându-se de falsitatea nesăţioasă a administratorilor Sfântului Scaun, Christina s-a certat cu prietenii italieni şi spanioli şi a plecat în Franţa.

Francezii au primit-o cu mare cinste, acordându-i onorurile cuvenite unui şef de stat în exerciţiul funcţiunii şi nu unei expatriate ce era. Christina, de fapt, nu renunţase la strălucirea Curţii regale de la Stockholm şi călătorea cu un întreg alai, compus din curteni şi oameni de artă.

Din perioada petrecută în Franţa, fapta care a scandalizat pe contemporanii săi a fost executarea la 10

noiembrie 1657, în castelul de la Fontainebleau, a marelui său scutier Monaldeschi. Unii văd ca explicaţie a gestului său crud, un act de răzbunare împotriva unui amant ce o înşela…

Dorul de meleagurile natale o va duce în două rânduri în Suedia

- 1661 şi 1667 – de fiecare dată iama. Nu a părăsit-o nici gândul de a-şi recăpăta tronul abandonat şi, după moartea vărului ei Carol-Gustav, a mai făcut câteva încercări zadarnice de a ocupa iar tronul Suediei şi chiar de a ajunge regină în Polonia, după moartea lui Ian Casimir (1668).

Tentativele nu au izbutit, o regină fugară şi care îşi abjurase credinţa strămoşească, nu constituiau motive care să-i aducă un număr suficient de partizani.

În cele din urmă rămas la Roma, unde îşi ducea zilele înconjurată de oameni de cultură, scriindu-şi memoriile, diverse maxime şi reflecţii istorice. În 1674 a fondat Academia Clementini.

remarcându-se prin ardoarea cu care s-a aplecat asupra filosofiei şi artelor. Ca legatar al averii sale, din care menţionăm o frumoasă şi bogată bibliotecă de manuscrise, l-a numit pe cardinalul Azzalino.

Moare la vârsta de 63 de ani şi corpul îi este aşezat în Catedrala Sfântul Petru din Roma.

Figura reginei Christina a atras deopotrivă atenţia cronicarilor şi psihiatrilor. Dacă istoricii nu şi-au putut explica o serie de fapte şi întâmplări legate de viaţa acesteia1, în schimb medicii au văzut în această femeie un caz patologic, suficient de clar conturat.

Din scurta expunere a vieţii sale, se poate conchide că avem de-a face cu o personalitate isterică atinsă de dromomanie. Boala
i s-a declanşat în perioada imediat următoare pubertăţii, accentuându-se cu vârsta, motiv pentru care a fost

probabil nevoită să abdice.

Psihopaţii isterici vor întotdeauna să pară mai mult decât sunt în realitate, dominaţi fiind de aspiraţia de a atrage atenţia, ceea ce determină caracterul de „poză” al comportamentului lor. Or, la Christina distingem însă din copilărie trăsăturile ce caracterizează această tulburare: astfel dorinţa de a şti cât mai mult, perfecţiunea în toate… „îi plăcea să afle, să cerceteze, să ştie tot, cât mai mult şi cât mai repede…”, Aveam – spune cu propriile ei cuvinte – o nesătulă dorinţă de a şti tot”. Dorea să fie apreciată la modul superlativ de către cei din jur. Îi plăcea să primească ambasadori – nu împlinise încă cincisprezece ani – şi participa deja la şedinţele Consiliului de regenţă. Analizând cele prezentate, constatăm faptul că există două posibilităţi: prima că avem de-a face cu o fiinţă extrem de dotată, un geniu; cea de-a doua posibilitate, să fie o impostoare, conştientă sau nu, adică bolnavă psihic. Ulterior Christina a demonstrat că nu a fost un element supradotat, ci o fiinţă inadaptabilă, mereu în căutare de „ceva”, dornică să atragă atenţia asupra sa, să „pozeze”.

Găsim la Christina trăsăturile ce alcătuiesc psihologia unui actor care interpretează în viaţa de toate zilele un anumit rol, urmărind să convingă, să uimească, să stârnească admiraţia. Regina, înconjurată de favoriţii săi, a desfăşurat o viaţă de lux ostentativ, necunoscut şi fără egal în viaţa popoarelor nordice, urmărind să rivalizeze cu Curţile europene.

Din simptomatologia istericilor menţionăm câteva: frigiditate, aspiraţii homosexuale şi o incapacitate de realizare deplină a

1. Abdicarea reginei a fost şi va rămâne una dn enigmele şi problemele controversate ale istorici Suediei şi ale istoriei mondiale în general.

satisfacţiei sexuale. Regina Christina, mândră, bănuitoare şi irascibilă, a refuzat să se căsătorească,

motivând că existenţa unui singur bărbat, mereu acelaşi, nu-i oferea soluţia cea mai bună!

Or, se ştie foarte bine că istericii sunt greu de satisfăcut de un neexperimentat, iar Christina nu a găsit satisfacţie la niciunul dintre partenerii săi, şi-i schimba mereu…

Rămasă singură la şase ani, moştenitoarea tatălui său Gustav Adolf, a primit o educaţie aspră, bărbătească, care i-a marcat viaţa întreagă, mai ales viaţa sexuală, care şi aşa, după cum am văzut, era dereglată. Prost dotată pentru funcţiile feminine, ea a făcut pentru arte o adevărată pasiune (Freud). Unul dintre favoriţii săi, medicul francez Bourdelot, nu şi-a atins scopul decât prin subjugarea sa psihică prin Jocuri de cuvinte şi vorbe de spirit”.

Tiranică, capricioasă, a fost o egoistă nevropată, care nu s-a ocupat niciodată cu treburile de stat. S-au discutat mult cauzele nemăritişului, abdicării şi peregrinărilor prin lume până la moarte. Unii autori au incriminat o criză de conştiinţă de care a suferit regina între douăzeci şi treizeci de ani, alţii că ar fi suferit de o instabilitate psihică, manifestată de timpuriu şi agravată cu vârsta.

Realitatea este că, dornică de libertate şi repugnându-i responsabilitatea conducerii, nu a pregetat să abdice şi să peregrineze prin Europa, fapt pentru care i s-a spus „regina nomadă”. Dromomania se ştie că este o impulsiune morbidă, manifestată prin plecări nemotivate, evadări, mai mici sau mai mari, în funcţie de împrejurări. Bolnavii simt nevoia să fie mereu pe drum, adesea fără o ţintă precisă. Uneori dromomania reprezintă primul semn de debut al schizofreniei, fie al unei neurastenii care nu-şi află nicăieri alinarea şi liniştea morală.

Distingem la Christina toate aceste simptome care caracterizează boala: bate drumurile Europei şi îşi demonstrează instabilitatea psihică prin încercările de a-şi recăpăta tronul la care renunţase şi chiar de a ajunge regină în Polonia. În fine, convertirea ei la catolicism – 1654 – nu a fost o „inversie religioasă”, ci o reflectare a

instabilităţii psihice.

Paul Deschanel

Paul Deschanel, născut în 1855, a fost un remarcabil om politic francez, fiind, printre altele, membru al Academiei, preşedinte al Camerei timp de doisprezece ani şi, în ciuda numeroaselor propuneri, a refuzat să fie preşedinte al Consiliului sau simplu

ministru. La 17 ianuarie 1920, Paul Deschanel a fost ales cu 734 de voturi pentru funcţia de preşedinte al Republicii. Pentru a ne putea da mai bine seama de audienţa şi aprecierea de care se bucura la vremea respectivă, amintim că Clemenceau, „Tigrul44 cum i se spunea, la 16 ianuarie nu reuşise să obţină decât 389 de voturi faţă de 408 cât obţinuse Deschanel1.

Despre Paul Deschanel se spune că a fost unul dintre primii preşedinţi ai Franţei care a urmărit să facă magistratura mai activă şi să nu se mai considere preşedintele Republicii un conducător inert, ce îndeplineşte o funcţie protocolară. Din cauza stării sănătăţii sale nu a rămas în funcţie decât timp de şapte luni şi boala de care suferea agravându-se, a încetat din viaţă la 28 aprilie 1922.

În cele ce urmează, ne vom ocupa de un episod din viaţa lui Deschanel, de cauzele care l-au determinat, încercând în final să punem în evidenţă boala gravă a acestui om de stat. Este un caz unic în istorie şi în acelaşi timp puţin cunoscut, lucru pentru care am considerat de cuviinţă să-l descriem cititorilor sub o formă literară, pentru a servi la analizarea şi a altor personaje, eventual, care ar putea să-i semene într-o oarecare măsură…

De câteva zile lucrătorii de la căile ferate erau în grevă; la Paris gările erau pustii, iar împrejurimile de un calm neobişnuit. Totuşi, în această seară de duminică, 23 mai 1920, o mare animaţie domnea în gara din Lyon, în faţa căreia, în jurul gărzii republicane călare pe nişte cai

admirabili, mulţimea se înghesuia să zărească pe preşedintele Republicii. Maşina acestuia se strecura la pas printre două rânduri de călăreţi care prezentau onorul cu sabia scoasă. Oamenii mai bine plasaţi îl zăriră pe Paul Deschanel, un bărbat frumos şi ca de obicei bine îmbrăcat. Dar, cu tot aerul oficial pe care îl arbora, preşedintele era palid, iar faţa îi era trasă. Un vechi sifilis tratat simptomatic nu întârzia să-i joace festa, în condiţiile în care o gripă rebelă îl chinuia de două zile. Contrar sfaturilor medicului şi al celor apropiaţi, el se hotărâse să meargă la Montbrison, unde trebuia să onoreze cu prezenţa sa inaugurarea unui monument dezvelit în amintirea vechiului său coleg şi prieten, doctorul aviator Reymond, senator, căzut pe front în războiul din 1914 – 1918.

Cortegiul oficial şi jurnaliştii au pătruns în holul gării. Garda călare terminându-şi misiunea, militarii şi-au introdus săbiile în teacă şi au plecat în ordine. Spectacolul s-a terminat, iar trenul prezidenţial a părăsit peronul pe la orele 21, 30.

Încă de la primele învârtituri de roţi, Deschanel a intrat în

1. Louis Lesucur: *Le President tombe du train*, Historia, nr. 354, mai 1876, p. 103.

compartimentul său. El a cerut să fie trezit la Roanne; până acolo să nu fie deranjat sub niciun pretext. De altfel, toată lumea ştia că are nevoie de odihnă. Trenul alerga cu 50 km la oră şi după toate calculele urma să ajungă la destinaţie în jur de ora şapte dimineaţa; preşedintele avea deci la dispoziţie o noapte bună de somn.

Odată intrat în compartimentul său, s-a dezbrăcat, şi-a pus pijamaua, şi-a tras pantofii de casă şi şi-a concediat valetul care îl ajutase. Prea încordat pentru a putea adormi imediat, s-a dus la fereastră pentru a lua puţin aer, apoi a

închis-o şi s-a aşezat pe pat. Voia să reflecteze câteva momente. Dar starea proastă pe care începuse s-o resimtă în clipa când părăsise palatul de la Élysée, crescuse în intensitate. Gândurile îi erau din ce în ce mai puţin clare; adormise oare sau era noaptea care se lăsase? Era extrem de surescitat şi în acelaşi timp se simţea slăbit. Corpul începuse să-i frigă şi febra din cauza gripei îi sporea senzaţia de extenuare. Nu mai ştia nimic.

Cu puţin înainte de miezul nopţii, trenul tocmai trecea prin gara Lorcy-Corbeilles-les-Gâtinais, iar mecanicul după o sumară socoteală şi-a dat seama că luase un mic avans faţă de orarul prevăzut; atunci a apăsat pe manetă şi a mai redus din viteză.

Inspectorul companiei P.L.M., domnul Prudent, însărcinat cu supravegherea bunului mers al desfăşurării călătoriei trenului prezidenţial, a aruncat o privire spre culoarul unde se afla cabina înaltului călător. Trenul mergea tocmai în linie dreaptă, printre păduri şi câmpia inundată de razele lunii. În faţa ferestrei cabinei prezidenţiale, o perdea flutura în curentul provocat de tren şi noaptea era aşa de clară încât i se putea distinge cu claritate culoarea verde a pluşului. Inspectorul, convins că totul este în ordine, şi-a scos pantofii, şi-a descheiat nasturii de la tunică şi s-a întins pe canapeaua din cuşeta sa. A aţipit cu somnul caracteristic lucrătorilor de la căile ferate: era conştient de fiecare învârtitură a roţilor trenului.

Trenul s-a oprit în staţia St. Germain-des-Fosses. Şeful de gară primise prin telegraf un mesaj destinat domnului Prudent. Era extrem de urgent şi nu-i înţelegea sensul. A luat hârtia şi a alergat pe peron de-a lungul trenului spre vagonul inspectorului. Trezit datorită imobilizării convoiului, domnul Prudent a scos capul pe fereastră. Şeful de gară, gâfâind, i-a întins mesajul ce-i parvenise. Erau câteva cuvinte: „S-a găsit un om care mergea pe calea ferată, în apropiere de localitatea Montargis”. Inspectorul s-a gândit câteva clipe ce interpretare să dea acestui text misterips ce-i era adresat.

Se impunea un singur lucru: trebuia verificat dacă nu cumva lipsea vreun călător. Altceva ce putea face? Domnul Prudent a parcurs

trenul pe toată lungimea sa şi, cu lista în mână, a verificat dacă toţi pasagerii din suita preşedintelui erau prezenţi. A vizitat fiecare compartiment, cu excepţia unuia singur, cel al preşedintelui, conform consemnului pe care i-l dăduse acesta... A efectuat apelul până la ultimul slujbaş al vagonului restaurant. Totul era în perfectă ordine: fiecare membru al personalului trenului se afla la postul său şi nu lipsea absolut nimeni. În tot acest timp trenul aştepta în staţie; se scurseseră mai multe minute bune. Inspectorul a conchis că probabil fusese vreun vagabond ce mergea pe calea ferată şi a dat ordin de plecarea trenului. După câteva sute de metri, convoiul şi-a reluat ritmul normal, alergând liniştit în noapte. Nu s-a oprit mai înainte de Roanne. Dar aici, sensul misteriosului mesaj telegrafic avea să se clarifice: călătorul care rătăcea pe calea ferată afirma sus şi tare că este... preşedintele Republicii!

În acest caz, se impunea imediat o verificare: preşedintele Deschanel se afla în compartimentul oficial? Consemnul să nu fie deranjat nu-şi mai avea raţiunea. A ciocănit încetişor la uşa compartimentului, apoi ceva mai tare şi cum nu a răspuns nimeni, a deschis şi a intrat. Compartimentul era gol, fereastra era deschisă şi perdeaua se balansa în interior datorită curentului. Preşedintele Republicii nicăieri!

Relatarea subprefectului din Montargis

„La 21 mai 1920, prefectul din Loiret mi-a trimis – va relata mai târziu subprefectul Louis Lesueur – copia unei telegrame a ministrului de Interne, de atunci, care îmi indica măsurile de supraveghere şi de securitate necesare a fi luate cu ocazia călătoriei pe care preşedintele Republicii urma s-o efectueze în noaptea de 23 spre 24 mai

pentru a merge de la Paris la Montbrison, în vederea dezvelirii monumentului senatorului Reymond, căzut la datorie în războiul 1914 – 1918. Trenul prezidenţial trebuia, pentru a se aproviziona cu apă, să se oprească la Montargis aproximativ între orele 0, 15 şi 0, 30, apoi să traverseze regiunea.

Am făcut cunoscut în scris prefectului din Loiret că adunasem în cabinetul meu pe şeful de gară, comandantul garnizoanei, căpitanul de jandarmerie precum şi pe comisarul de poliţie şi împreună luasem toate măsurile necesare pe care le-am crezut de cuviinţă pentru a asigura pe parcursul rutei prezidenţiale, paza podurilor, a trecerilor de nivel, bifiircaţiilor şi lucrărilor feroviare. Comisarul de poliţie era însărcinat în mod special cu supravegherea unor indivizi eliberaţi în ultimul timp pe cauţiune.

În seara de duminică 23 mai, m-am deplasat la miezul nopţii la gara din Montargis, pentru a fi de faţă la trecerea trenului prezidenţial, trecere prevăzută a avea loc între orele 0, 15 şi 0, 30. Eram îmbrăcat în ţinuta de serviciu.

Trenul a intrat în gară conform orarului. Comisarul însărcinat cu călătoriile oficiale, domnul Oudaille, a coborât din vagonul său în acelaşi timp cu domnul Dumas, inspector al P.L.M. (sectorul Montargis), care însoţea trenul încă de la Paris. Am stat puţin de vorbă toţi trei.

Domnul Oudaille mi-a spus că era foarte neplăcut să călătoreşti pe o căldură aşa de neobişnuită, prevestitoare de furtună şi a remarcat că partea de sus de la fereastra compartimentului salon al preşedintelui era deschisă, fapt explicabil, dată fiind temperatura ce domnea. Printre altele, când ne-am uitat, am constatat că perdeaua de la această fereastră flutura în exterior. Dar nu ni s-a părut câtuşi de puţin anormal.

Trenul a pornit la ora 0, 30. L-am însoţit pe domnul

Dumas până la locuinţa sa, aflată nu departe de gară. În timp ce ne despărţeam, mi-a spus: «Sunt bucuros că totul a trecut cu bine în sectorul meu şi pot să mă culc liniştit. Adeseori ferestrele deschise sunt cauza unor incidente în timpul mersului».

Eu m-am reîntors la subprefectură. Luni dimineaţa – îşi continuă subprefectul relatarea sa – m-am trezit că cineva ciocănea la uşa camerei mele. Începuse să se lumineze de ziuă. Am privit la ceas: erau orele cinci dimineaţa. Portăreasa, căci ea era cea care mă sculase, mi-a întins o foaie de hârtie ce sosise de la gară. Era un mandat telegrafic «albastru» P.L.M. cu numărul 2164 datat din 24 mai orele trei şi patruzeci şi cinci de minute, expeditor: brigadierul Lorcy. Iată textul: Un bărbat care pretinde că se numeşte Deschanel a căzut din trenul prezidenţial la kilometrul 110, 900. Au fost anunţate autorităţile locale şi medicul.

Oare visam? doar kilometrul 110, 900 este înainte de Montargis. Atunci în gara Montargis, preşedintele nu se mai găsea în tren? Şi reflecţiile comisarului Oudaille? Şi acea fereastră de la compartimentul prezidenţial pe jumătate deschisa şi perdeaua care flutura în afară…!

Zadarnic am încercat să prind gara la telefon sau să chem un taxi. În ciuda celor din jurul meu care căutau să mă liniştească spunând că probabil este vorba de o greşeală sau o glumă proastă, mi-am îmbrăcat uniforma din ajun şi am plecat pe jos la gară, îngrijorat că s-a întâmplat ceva grav.

Am găsit pe şeful de gară şi pe inspectorul Dumas, care şi ei fuseseră preveniţi în acelaşi tkrp cu mine. Şeful de gară a mai

primit o telegramă, în care se dădeau noi amănunte, precizându-se că omul căzut din tren se afla îmbrăcat în pijama şi fusese găzduit în căsuţa cantonierului de la trecerea de nivel numărul 78.

Niciunul dintre noi nu avea maşină şi era imposibil de chemat la telefon un taxi. Am zărit în faţa gării, la intrare, pe domnul Viot, medic veterinar la Châtillon-Coligny, pe care întâmplător îl cunoşteam. Venise cu maşina proprie pentru a conduce nişte prieteni ce urmau să ia trenul de şase dimineaţa spre Paris. Pentru a-mi justifica îndrăzneala că-l deranjez, i-am arătat telegramele – cerându-i să fie discret – şi l-am rugat să mă conducă la trecerea de nivel numărul 78, situată la circa doisprezece kilometri de Montargis, lucru pe care a fost de acord să-l facă.

Domnul Dumas era de faţă; i-am cerut să mă însoţească şi în caz de nevoie să poată interveni prin funcţia sa la personalul căilor ferate. În momentul plecării, domnul Dumas mi-a amintit că «omul» era în pijama şi a propus să luăm cu noi într-o valiză un costum de-al său, lucru cu care am fost de acord”.

Relatarea picherului

Radeau, picher de cale ferată şi ajutorul său, în timp ce mergeau de-a lungul drumului de fier examinând cu atenţie şinele, au zărit pe cineva care se îndrepta spre ei. L-au luminat cu lanternele şi l-au condus pe cărarea ce mărginea calea ferată. Omul era în pijama şi părea complet buimac. Un somnambul sau un nebun? – s-au întrebat cei doi. Necunoscutul i-a urmat fără murmur şi când l-au întrebat ce făcea pe calea ferată, a început să se bâlbâie în explicaţii, afirmând că este... preşedintele Republicii!

Luminându-i faţa, ca să-l vadă mai bine, Radau a văzut că aceasta îi era plină de sânge. Desigur, avea de-a face cu un beţivan, şi-a spus picherul în sinea sa. Oricare ar fi fost situaţia, era vorba de un om şi trebuia să-l conducă undeva, să-l îngrijească. Cea mai apropiată locuinţă din partea locului se afla la circa patru sute de metri distanţă. Era căsuţa lui Darriot, cantonierul de la bariera cea mare. S-au hotărât să-l conducă pe necunoscut acolo.

Era o casă mică din piatră, la fel ca toate cele

construite la cantoanele de cale ferată. Au sunat şi de îndată în interior s-a aprins lumina, razele luminând pergola plină de glicine. Cantonierul Darriot a ieşit afară pe jumătate îmbrăcat. A ascultat relatarea celor doi şi, la rândul său, l-a examinat pe ciudatul oaspete. Omul era îmbrăcat cu o pijama elegantă de culoare mov cu dungi albe. În picioare avea pantofi de casă vătuiţi, iar faţa îi era tumefiată şi cu

pete de sânge închegat. Repeta încetişor, dar cu voce perfect distinctă, că este preşedintele Republicii. Darriot s-a scărpinat după ureche şi a mormăit plictisit: „Trebuie să asculţi pe toţi ţicniţii...!”

La rândul lor, cei doi picheri s-au privit nedumeriţi, neştiind ce să creadă. Şi cum lucrurile trenau, micului grup li s-a adăugat doamna Darriot, curioasă să vadă ce se petrece. Necunoscutul, vădit şocat, şi-a încercat şansa pe lângă ea:

— Priviţi-mă bine, a spus el. Nu mi-aţi văzut niciodată fotografia? Sunt Paul Deschanel.

— Da, răspunse soţia cantonierului, nu prea convinsă, dar nu-i prea semănaţi câtuşi de puţin.

Femeia îşi coborî ochii stânjenită şi privi distrată picioarele necunoscutului. În cazurile complicate femeile sunt de obicei acelea care se orientează mai repede. Doamna Darriot hotărî ca deocamdată necunoscutul să se oidihnească în patul lor şi între timp se vor consulta să vadă cum vor proceda şi despre ce este vorba. I-au spălat rănile de pe faţă, de la coate şi de la genunchi şi i-au acordat primele îngrijiri.

A doua zi, asaltată de jurnaliştii veniţi s-o intervieveze, ea le va spune: „Am văzut prea bine că este un domn: avea picioarele curate!”

Argumentul era clar... Dar ea va regreta că nu schimbase cearşafurile. În orice caz, femeia rămase ca o bună gazdă în preajma bolnavului pentru a interveni la

nevoie.

Era trecut de miezul nopţii. Picherul Radeau a plecat cu bicicleta la Corbeilles, distanţă de aproximativ trei kilometri, pentru a preveni jandarmeria, gara şi pe doctorul Guillaumont. El a revenit repede – era ora unu dimineaţa – în automobilul medicului, care fusese chemat prin telefon din staţie. Lăsase sarcină şefului de gară să alerteze autorităţile. Dar, datorită unor circumstanţe, a fost dificil să se ia legătura cu Montargis şi când, în cele din urmă, s-a reuşit

- erau orele cinci dimineaţa – nu a mai răspuns nimeni la apelul său şi a trebuit să mai aştepte încă aproximativ trei sferturi de oră pentru ca funcţionara adormită să ridice receptorul. Aşa se face, că, cu puţin înainte de orele şase dimineaţa a fost încunoştinţat subprefectul Lesueur.

Între timp, Fortune Carré, jandarm din Corbeilles, anunţat de Darriot, s-a dus împreună cu acesta la colegul său Mollard Victor, la cantonul 78. Aceştia i-au luat lui Deschanel primele declaraţii, l-au identificat şi până în momentul sosirii subprefectului Lesueur, primul s-a postat la intrarea casei, îndepărtând pe curioşii ce începuseră să se adune şi ţinându-se – aşa cum menţionează în

procesul-verbal al jandarmeriei – „de pază şi la dispoziţia domnului preşedinte”.

Cât priveşte pe jandarmul Mollard, acesta după identificarea lui Deschanel a comunicat telefonic căpitanului de jandarmi din Montargis cele petrecute.

Subprefectul Lesueur povesteşte mai departe...

Se făcuse ora aproape şapte dimineaţa când, după ce am ascultat primul raport al picherului Radeau de la postul de nivel 78, am sosit în automobilul domnului Viot, la căsuţa 78. Era o căsuţă cantonală obişnuită, aşa cum se întâlneşte în lungul şi-n latul ţării în preajma trecerilor de cale ferată: parter înalt şi acoperiş din ţiglă roşie, cu un mic peron la intrare cu trei trepte lungi. Se pătrundea într-

un hol ce servea şi de bucătărie, prevăzut cu o sobă mare. Pe un perete, în rame simple, portretele preşedintelui Clemenceau, mareşalului Joffre şi al preşedintelui Deschanel.

Am întrebat-o pe doamna Darriot arătându-i acest din urmă portret:

— Nu l-aţi recunoscut?

— Nu, avea faţa plină de sânge.

Ea îmi arătă o uşă, în dreapta, care dădea în singura cameră a casei, dormitorul. Se afla acolo. Am bătut la uşă.

— Intraţi!

Şi l-am găsit pe preşedintele Deschanel, pe care îl cunoşteam foarte puţin, culcat în unicul pat al soţilor Darriot.

— Domnule preşedinte, l-am întrebat, nu aţi fost cumva victima unui atentat?

— Nu, mi-a răspuns el, dar am un gol complet în memorie, între momentul când am deschis uşa compartimentului şi clipa când m-am pomenit aici.

M-am interesat de starea sa şi l-am întrebat dacă îl doare ceva, i-am luat pulsul şi am contatat că nu are febră. Mi-a declarat că se simte bine, s-a sculat şi a făcut câţiva paşi prin cameră fără vreun efort vizibil; era complet lucid.

L-am întrebat dacă se simte suficient de tare pentru ca să-l conduc la subprefectura din Montargis, într-un automobil descoperit, urmând să parcurgem un drum de doisprezece kilometri. A fost de acord, dar mi-a atras atenţia că este în pijama. Din fericire, costumul adus de domnul Dumas îi venea perfect.

Existau două soluţii care se impuneau pe moment: fie să rămânem pe loc şi să aşteptăm avizul doctorului Guillaumont, care

nu putea sosi mai devreme de orele opt, fapt care mi se părea penibil pentru preşedinte, sau, mai bine, să-mi asum riscurile şi pericolul ce plana în cazul unor

contuziuni interne pe care nu le ştiam şi care riscau să-i fie fatale în cazul transportului.

Cu asentimentul său, am ales totuşi cea de-a doua soluţie. Preşedintele se îmbrăcase. Era însă în pantofi de casă. Cantonierul i-a împrumutat o pereche de şosete de lână, albe. Domnul Dumas şi-a scos pardesiul şi i l-a aşezat pe umeri şi am urcat toţi trei în automobilul descoperit al domnului Viot. În acest moment, preşedintele mi-a spus:

— Nu am pălărie şi sunt foarte sensibil la cap.

Ne-am privit toţi: domnul Dumas era descoperit, iar eu aveam un chipiu nou de uniformă. L-am scos.

— Domnule preşedinte, vă rog să-mi permiteţi să vă ofer chipiul meu. Aţi avut unul asemănător şi dumneavoastră pe când eraţi subprefect la Nogent-le-Rotrou.

— Mulţumesc, mi-a răspuns el, aveţi dreptate şi-mi aduc cu plăcere aminte de acele vremuri.

Chipiul îi venea perfect.

Douăzeci de minute după aceea, fără niciun incident, am sosit la subprefectura din Montargis de unde, plecând la orele şase, dădusem ordin să fie pregătită pentru orice eventualitate o cameră. Preşedintele s-a culcat. Soţia mea, socrii veniţi în ajun, servitorii, erau toţi agitaţi. Răspunzător fiind de persoana preşedintelui Republicii, l-am încredinţat socrului meu, fost farmacist, în timp ce eu am plecat să iau măsurile necesare şi să dau ordinele ce se impuneau.

Am telefonat primarului şi doctorului Dezvaux de Lyf, singurul existent la Montargis şi care a sosit la puţin timp, consultându-l pe preşedinte. Între timp, am telefonat şi comandantului garnizoanei militare pentru ca un cordon de soldaţi să fie postaţi în jurul subprefecturii, de asemenea comandantului de poliţie, domnului Alain, prefectul din Loiret, care a prevenit pe generalul Toulorge, comandantul corpului de armată şi căpitanul de jandarmi. Între timp se făcuse ora opt. Am prevenit poşta că voi da mai multe telefoane importante: mai întâi la Élysée. Am cerut ofiţerul de serviciu, l-am pus în câteva cuvinte la

curent cu situaţia şi l-am rugat să mă pună în legătură cu doamna Deschanel. M-a luat drept un mistificator, iar doamna Deschanel a dat ordin să nu fie deranjată mai devreme de ora nouă. Am insistat şi am făcut unele precizări. Au părut în cele din urmă că mă cred, dar a rămas ca până la ora nouă să nu fie totuşi deranjată.

Am luat legătura cu preşedinţia Consiliului, cu domnul Millerand. Am intrat în contact cu domul Jean Millerand, fiul său şi şeful său de cabinet: peste tot mă izbeam de aceeaşi incredibilitate. Le-am repetat totuşi măsurile pe care le luasem.

Am telefonat subprefectului din Montbrison pentru a-i relata întâmplarea. Secretara de la subprefectură, care mă asculta distrată, mi-a comunicat că subprefectul plecase deja la gară pentru a întâmpina trenul prezidenţial. Am rugat-o să-l caute pe colegul meu şi să-l pună la curent cu situaţia creată.

M-am întors la preşedinte, doctorul îi făcuse o injecţie cu ser anitetanic şi mi-a declarat că starea generală era bună, dar pe moment era încă imposibil de prevăzut dacă acesta va putea suporta oboseala reîntoarcerii la Paris în aceeaşi zi.

Am servit preşedintelui micul dejun şi am rămas în preajma sa. Foarte amabil, am discutat împreună şi s-a interesat de dispoziţiile pe care le-am dat, aprobând tot ce făcusem. Mi-a spus că de câtăva vreme s-a simţit foarte rău şi că a ezitat la un moment dat să facă această călătorie.

În dimineaţa aceea am primit mai multe telefoane; mai întâi de la doamna Deschanel, apoi de la Alexandru Millerand, de la Steeg, ministrul de Interne şi de la generalul Penelon, secretar general la preşedinţie, care urma să vină cu trenul prezidenţial, la Montbrison; din partea comandantului Guillaume, ofiţer de ordonanţă al preşedintelui, care mi-a recomandat expres să nu las

valetul de cameră al preşedintelui Deschanel să se apropie de acesta în cazul în care în cursul zilei trecând prin Montargis, se va reîntoarce de la Montbrison la Paris. Am ştiut, mai apoi, că îl bănuiseră pe servitor că îi administrase în tren preşedintelui, un drog, bănuieli dovedite a fi total neîntemeiate.

Numeroase personalităţi politice şi administrative au venit la subprefectură şi bineînţeles a fost o invazie de reporteri şi ziarişti, a căror indiscreţie m-a obligat la postarea de jandarmi la fiecare uşă.

Prefectul din Loiret, generalul de corp de armată şi chirurgul din Orléans, doctorul Lepage, au sosit devreme şi la ora unsprezece a fost dat publicităţii un buletin medical: „Starea generală satisfăcătoare, contuziuni superficiale la faţă şi la piciorul stâng".

La puţin timp după aceea, de la Élysée s-a telefonat pentru a mi se spune că doamna Deschanel şi preşedintele Consiliului de Miniştri, Millerand, însoţit de Jean Millerand, vor veni cu expresul de amiază şi vor ajunge la Montargis la ora paisprezece. La subprefectură trebuia improvizat un prânz de douăzeci de persoane

pentru oaspeţii ce urmau să sosească de la Paris. Preşedintelui i s-a servit în camera sa un prânz uşor.

Prefectul Alain şi generalul Toularge au urcat scara şi fizionomiile fiecăruia contrastau prin expresiile lor, căci fiecare se gândea la consecinţele acestui eveniment asupra viitorului său. Înainte de a pleca din Paris, preşedinţia Consiliului trimisese la Montargis, pe şosea, două automobile destinate unei eventuale reîntoarceri pe această cale. Preşedintele Deschanel declarase în cursul dimineţii să fac cunoscut la Élysée că nu va mai merge cu niciun preţ cu trenul pentru a reveni la Paris.

Doctorul Dezvaux de Lys a revenit să-l vadă pe preşedinte şi, după o lungă discuţie cu doamna Deschanel şi domnul Millerand, a examinat din nou pe bolnav şi a

decis că toată lumea va pleca cu automobilul la ora şaisprezece.

Au fost date dispoziţiile necesare pentru ca plecarea să se facă cât mai discret posibil şi anume, din curtea subprefecturii unde preşedintele va coborî fără să fie văzut de public şi de unde se va urca într-un automobil, ce va ieşi printr-o poartă laterală. În ciuda acestor măsuri, jurnaliştii postaţi la o fereastră a unei clădiri învecinate au reuşit să-l fotografieze pe preşedinte exact în momentul când urca în automobilul cu perdelele lăsate.

În timp ce la Montargis se derulau evenimentele descrise mai sus, trenul prezidenţial îşi continua drumul. Telegrama care a fost transmisă din gară în gară de la Lorcy-Corbeilles la ora trei şi patruzeci şi cinci dimineaţa, a ajuns la gara din Montargis după trecerea trenului şi a fost transmisă domnului Oudaille care nu i-a acordat nicio atenţie. La oprirea în staţia Moulins, telegrama care îşi continua traseul şi care sosise şi în această gară, a fost comunicată şi domnului Oudaille care a găsit oportun să întrebe dacă lipseşte cineva din personalul trenului, dar disciplinat, respectă consemnul dat de preşedinte, de a nu-l deranja mai înainte de şapte dimineaţa. Era ora patn şi cincizeci de minute.

La staţia următoare, Saint-Germain-des-Fosses, pe la cinci şi treizeci de minute, domnul Oudaille se văzu asaltat pentru a treia oară de această obsedantă telegramă; merse şi deşteptă pe Steeg, ministrul de Interne şi-l puse la curent cu telegramele precedente şi cu cea de a treia.

Steeg dădu ordin să se verifice întreg personalul trenului, inclusiv compartimentul prezidenţial; abia în acel moment şi-au dat seama de dispariţia preşedintelui Deschanel.

După o foarte lungă oprire la Saint-Germain-des-Fosses, unde nu s-a mai aflat nimic, trenul a plecat în direcţia Roanne şi de acolo, Steeg a telefonat ofiţerului aghiotant de la Élysée, care între

timp fusese încunoştinţat de subprefectul Lesueur de cele întâmplate. Colegul acestuia din Saint-Germain-des-Fosses îi comunică faptul că trenul prezidenţial va trece din nou prin Notargis care ora douăzeci şi două.

Preşedintele Paul Deschanel a ieşit din aventura sa fără răni, afară doar de nasul umflat şi mici bucăţi de plasture ce-i pătau faţa. Fapt surprinzător, era mai bine dispus la sosire decât la plecare. Medicii de la Élysée i-au prescris un lung repaus. Dar, cu aceeaşi încăpăţânare de care dăduse dovadă în momentul plecării la Montbrison, preşedintele nu a fost de acord. El va părăsi Élyséeul abia la 3 iunie pentru un concediu pe o perioadă nelimitată, stabilindu-se la Rambouillet.

Constituţia franceză nu prevedea modul de a acţiona în cazul că şeful statului era în imposibilitatea de a-şi îndeplini prerogativele ce-i revin din cauza bolii. Ea nu-l obligă nici să asiste la şedinţele Consiliului de miniştri: este suficient să i se prezinte un raport. Drept urmare, a început să funcţioneze după 3 iunie un curier între Matignon şi Rambouillet. Cum era perioadă de concediu, în săptămânile care au urmat, lucrurile au rămas aşa. „Dar acest vechi sifilis nu a sfârşit decât prin a distruge pe acest bătrân dandy”, a remarcat sarcastic Clemenceau. Şi ravagiile în acest cap care a rămas frumos, îl obligau să ia o hotărâre. Aceasta cu atât mai mult cu cât Deschanel nu era capabil să demisioneze. În timp ce se discuta ce trebuie să se facă, a survenit un nou incident care va precipita lucrurile.

Rambouillet, 10 septembrie, ora şase dimineaţa. Maiestuosul castel se odihnea încremenit în liniştea ce domnea peste tot. Preşedintele s-a trezit, a coborât din camera sa şi a început să se plimbe solitar pe aleile parcului secular. Paşii l-au purtat spre canal, pe care s-a oprit să-l privească. Un îngrijitor de la castel îşi aruncase undiţa în speranţa că va prinde ceva. Preşedintele, pe mal, stătea nemişcat lângă pescar. La capătul firului, pluta tremura pe luciul apei şi omul cu o mişcare îndemânatică a

tras un peşte. Deschanel i-a adresat câteva cuvinte în care se exprima admiraţia, apoi s-a îndepărtat cu paşi uşori.

Pescarul şi-a depus captura în coş, a pus o nouă momeală şi a întors capul: în momentul când să arunce undiţa, nu-şi credea ochilor: preşedintele, în picioare, se afla în mijlocul canalului cu apa ce-i venea până la umeri şi stătea fără să mişte…

S-a dat alarma. Toţi alergau. Preşedintele Franţei nu trebuia să fie, în niciun caz, nebun. Pentru a ieşi din apă şi din funcţiile sale, Paul Deschanel şi-a dictat din mijlocul canalului, propriile condiţii: cerea să fie recunoscut în calitate de peşte!

Afacerea a făcut obiectul a numeroase dezbateri cu uşile închise. Oră de oră, preşedintele Consiliului de miniştri, Cabinetul în întregime şi personalul de la Élysée, dezbăteau. Trebuia să se ia o hotărâre. Şeful statului se menţinea ferm pe poziţie în pretenţiile sale. În cele din urmă şi-a semnat demisia, a fost internat într-un sanatoriu şi a murit discret la 28 aprilie 1922.

Lee Harvey Oswald

Mai întâi am vrea să menţionăm că nu ne-am propus să elucidăm, pentru cititorii noştri, cine l-a asasinat pe preşedintele S.U.A. John F. Kennedy, sau mai bine zis, cine a stat în „spatele” mâinii ce i-a curmat firul vieţii. Principala unealtă, dar poate nu singura – afirmă cei care s-au ocupat de acest caz – a fost probabil Lee Harvey Oswald. După ce şi-a jucat rolul, a fost scos din scenă1. Ne vom strădui, în cele ce urmează, să încercăm a descifra de ce alegerea a fost făcută asupra lui Oswald, căutând motivaţiile medicale ce explică starea sănătăţii sale şi care în final au favorizat implicarea sa.

Lee Harvey Oswald s-a născut la 18 octombrie 1939. Mama sa mai fusese o dată căsătorită, legătură din care rezultase un băiat, John Edward Pic. Din cea de-a doua căsătorie, cu Lee Oswald, a avut doi băieţi, Robert şi Lee.

Diferenţa dintre cei doi era de patru ani. De reţinut că tatăl lui Robert şi al lui Lee a murit la numai două luni după naşterea celui de al doilea fiu al său (o criză cardiacă).

Lee Oswald – tatăl –, în ciuda sfârşitului său neaşteptat, era un bărbat voinic şi robust. Mama (născută în 1907) era mică de statură, subţire, foarte frumoasă şi vioaie, părând mult mai tânără. Avea părul şaten închis, lung, încadrându-i faţa şi formând un contrast izbitor cu ochii de un albastru deschis.

Rămasă văduvă şi fără mijloace de întreţinere, ea avea în plus în grijă şi trei copii, dintre care cel mai mic în vârstă de câteva luni. S-a angajat, pentru a le asigura existenţa, ca vânzătoare într-un magazin de mercerie. Pe John şi pe Robert i-a trimis la un internat catolic; în ceea ce-l priveşte pe Lee, acesta a fost crescut mai mult

1. William Manchester: *Moartea unui preşedinte.* Editura Politică, Buc. 1968. Robert Oswald: *Portrait de Lee Oswald*, Ed. Buchet Castel, Paris, 1968. Richard H. Popkin: *Les assassins de Kennedy*, Ed. Gallimard, Paris, 1967. Mark Lane: *O judecată pripită*, Ed. Politică, Bucureşti, 1967. Joachim Joesten: *Jack Ruby*, la vrit6 sur le caz, Ed. Casterman, Tournai, Beigique.

de o mătuşă, căci ea nu avea timp pentru el decât după orele de serviciu.

În 1944, doamna Oswald a fost cerută în căsătorie de Edwin A. Ekdahl, un inginer originar din Boston. Noul tată era un mare iubitor de copii şi s-a ataşat imediat de cei trei băieţi, cu care se înţelegea foarte bine. Ekdahl – Ed, cum îi spuneau copiii – s-a ataşat cel mai mult de Lee, care îl considera ca pe propriul său tată.

John şi Robert au trecut prin diverse şcoli şi internate, obişnuindu-se cu viaţa din colectivitate. Între timp însă, spre deznădejdea lui Lee, care îşi găsise un tată şi simţea căldura unui cămin, mama sa divorţează în 1948.

În toţi aceşti ani, în general marcaţi de privaţiuni, doamna Oswald a schimbat numeroase locuinţe, locuri de muncă şi chiar oraşe de reşedinţă. De pildă, Lee nu împlinise încă nouă ani şi schimbase deja patru şcoli. Rezultatele acestor peregrinări aveau să se reflecte mai ales asupra notelor la învăţătură primite de Lee. Cât priveşte pe John şi Robert, după orele de şcoală, aceştia se angajaseră ca băieţi de prăvălie pentru a-şi putea ajuta mama.

La vârsta de zece ani, Lee îşi petrece ore întregi singur, nesimţind nevoia să comunice cu cineva. Se întorcea de la şcoală direct acasă şi îşi umplea timpul citind sau jucându-se de unul singur. Mama îl deprinsese să conteze pe el însuşi, influenţându-i într-o foarte mare măsură caracterul. Trebuie să spunem că doamna Oswald avea o fire dificilă, suspicioasă, nesociabilă şi tiranică. În acest sens, Robert avea să menţioneze mai târziu: „În ceea ce ne priveşte pe mine şi pe John, luasem obiceiul să o evităm pe mama noastră cât mai mult posibil. Descoperisem că o cunoşteam prea puţin şi că ea, la rândul ei, nu ne cunoştea aproape deloc. Trăind separaţi de ea în decursul atâtor ani, am fost educaţi de bărbaţi – mai întâi la orfelinat şi mai apoi la colegiul militar. Educaţia aşa cum o concepea mama noastră, ni se părea penibilă. De îndată ce noi făceam vreo năzdrăvănie oarecare, fapte fără importanţă în fond şi nimic rău, ea se mânia brusc şi extrem de tare, aruncându-ne reproşuri vehemente. După aceea ne privea cu suspiciune şi nu ne mai vorbea timp de ore întregi”.

„Dacă eu (Robert n.a.) şi cu John eram suficient de blindaţi contra tiradelor mamei noastre pentru a nu le mai acorda nici cea mai mică importanţă, în schimb Lee nu reuşise să-şi formeze o carapace mentală. Enervat şi bulversat de aceste scene, el devenea taciturn şi închis, fără să reacţioneze în vreun fel. Când nu mai putea suporta, se izola jucându-se cu câinele sau privea la televizor. Adesea, continua să stea bosumflat până mergea să se culce. A doua zi, dimineaţa, îşi avea echilibrul

Mai târziu, cei doi fraţi mai mari, John şi Robert, şi-au dat seama că erau mai bine pregătiţi să reziste şi să se apere de ieşirile şi caracterul mamei lor, decât Lee. La orfelinat şi în internate reuşiseră să dobândească o oarecare independenţă şi un mod de a privi viaţa şi oamenii.

Lee avea o admiraţie mută pentru fraţii săi mai mari, căutând să înveţe de la aceştia, imitându-i, pe ascuns, în comportament şi preferinţe. Ca toţi copiii de vârsta sa, îi plăceau poveştile. Unul dintre programele de radio preferate îl constituia emisiunea intitulată: „Să ne prefacem aşa” în care se prezentau sub forma unor piese de teatru poveşti cu zâne. Lee le aştepta cu nerăbdare, urmărind în permanenţă orologiul, pentru a nu scăpa începutul. După terminarea emisiunii, continua să vorbească încă mult timp despre acţiunea piesei, identificându-se cu unul dintre personaje şi retrăgându-se într-un univers imaginar; părea mai mult că vrea să scape de realitatea cenuşie şi monotonă care-l înconjura.

Mai avea o emisiune îndrăgită, intitulată: „Viaţa mea triplă”, povestea lui Herbert Philbrik, un agent F.B.I. în cursul anilor ’50 Lee nu a pierdut niciun episod al serialului ce era difuzat săptămânal.

În privinţa celor două direcţii – imaginaţie debordantă şi pasiune pentru intrigă – el îi semăna foarte mult mamei sale. Aceasta, la rândul ei, dispunea de o fantezie delirantă, care l-a influenţat covârşitor pe Lee asupra imaginii lumii exterioare. „Mama, notează Robert, atribuia întotdeauna mobiluri ascunse acţiunilor oamenilor şi îi bănuia pe aceştia că s-ar deda unor activităţi secrete. Îi plăcea misterul şi această pasiune o regăseam şi la Lee, aşa cum se regăsea la el convingerea că toată lumea trebuie să-i acorde mamei sale o stimă cu totul deosebită.

Desigur, mama era o femeie capabilă şi mai este şi

astăzi. Din păcate, ea nu putea să se mulţumească cu un serviciu de subaltern. După opinia sa, merita mult mai mult. Aceasta, cu cât banii, procurarea lor, devenise pentru ea o adevărată obsesie”.

În cursul şcolii elementare, Lee nu a ridicat probleme la învăţătură, cu excepţia unei note de zero la ortografie şi aceasta cu totul întâmplător. După diversele teste la care erau supuşi periodic elevii, cuantumul său de inteligenţă era de 103, adică net superior mediei.

Primul incident ce avea să dovedească firea impulsivă a lui Lee, se va petrece într-o zi toridă de august. La cererea mamei sale de a se uita pe fereastra camerei pentru a vedea dacă automobilul se mai află parcat la locul lui, Lee fără niciun motiv şi-a pălmuit mama. Unsprezece ani mai târziu, John, fratele cel mare, va descrie

acest episod în faţa Comisiei Warren, furnizând astfel experţilor ocazia să afirme că Lee poseda un temperament violent, gata să explodeze la cea mai mică provocare. Lee avea atunci treisprezece ani, vârstă la care cea mai mare parte a copiilor se revoltă mai mult sau mai puţin împotriva părinţilor lor. Iritat aproape tot timpul, el va ridica nu o dată mâna asupra mamei sale. Se relatează că odată îşi urmărise fratele vitreg cu un cuţit, dar maică-sa trecuse cu vederea ceea ce socotea ea a fi „o mică încăierare44. Altă dată o ameninţase pe soţia fratelui său vitreg, tot cu un instrument tăios. De data aceasta, încăierarea fusese mai gravă şi mama sa se văzuse nevoită să intervină. Dar era prea târziu, nu-l mai putea stăpâni. Se făcuse prea mare pentru a mai putea fi pus la punct şi, în loc să-i dea ascultare, băiatul se repezise asupra ei, lovind-o. Se cristalizaseră în el sentimente şi porniri de nemodificat: devenise brutal în relaţiile cu bărbaţii şi nu ştia să se poarte cu femeile, dar şi cu alţii îşi ieşea din sărite pentru orice fleac.

Mama sa nu l-a pedepsit niciodată, în aparenţă ea era

una dintre acele fiinţe care iertau totul. Lee gândea că, într-un anume sens, ea îi semăna: era taciturnă, relaţiile i se limitau la câteva prietene depărtate care veneau s-o vadă din când în când şi, chiar cu aceste prilejuri ea nu deschidea gura decât cu zgârcenie. Lee era convins că mama sa îl abandonase şi că nu se interesa deloc de el. Mai trebuie adăugat că avea de multe ori impresia că se afla izolat de lumea exterioară printr-un voal gros, care îi împiedica pe ceilalţi să-l atingă; şi totuşi el prefera să trăiască astfel.

La un moment dat, a refuzat cu îndărătnicie să mai meargă la şcoală, motiv ca în cele din urmă să fie trimis în faţa doctorului Renauts Hartogs, şeful serviciului de psihiatrie de la „Casa tinerilor”. După ce l-a consultat şi studiat cu minuţiozitate, dr. Hartogs a avut o ultimă întrevedere cu Lee. În urma asasinării preşedintelui Kennedy, unele dintre observaţiile sale au fost preluate de presă. Judecând după aceste extrase, el îl considera pe Lee ca virtual primejdios încă de pe vremea aceea, adică de la vârsta de treisprezece ani. În cartea sa: *Doi asasini: Lee Oswald şi Jack Ruby,* publicată în 1965, dr. Hartogs afirma că şi-a dat imediat seama că Lee „ascundea o turbare mută44.

În raportul său de atunci (1963), dr. Hartogs scrisese: „Lee posedă o imaginaţie extrem de vie, orientată în două mari direcţii: omnipotenţa şi puterea, prin care el se străduieşte să-şi compenseze neputinţele şi frustrările sale. Nu agreează prietenia copiilor de vârsta sa. Întrebat asupra preferinţei sale, dacă îi place mai mult să se joace cu băieţii sau cu fetele, el a răspuns: «Detest pe toată lumea».

Cât priveşte proiectul său de viitor, acesta se rezuma la dorinţa de a intra în armată”.

În continuare, dr. Hartogs a tras următoarea concluzie: „Depărtarea dintre afirmaţiile sale şi nivelul său

real arată până la ce punct a ajuns prin a se subestima şi urî. Această condiţie mentală se datorează în principal unui sentiment de insuficienţă generală şi de descurajare emotivă".

După ce a rezumat constatările sale, dr. Hartogs i-a recomandat lui Lee un regim de libertate, însoţit de o perioadă de punere la încercare. N-a uitat să adauge: „Va trebui ca acest băiat să ceară ajutorul şi îngrijirile unui stabiliment psihiatric pentru copii, caz în care va fi supreavegheată evoluţia sa de către specialist. Acest cadru-medical ar putea să se substituie, într-o oarecare măsură, tatălui pe care el nu l-a avut niciodată. În acelaşi timp, va fi necesar ca şi mama să primească unele sfaturi psihoterapeutice din partea unui organ de specialitate44.

„În cazul în care Lee refuză să colaboreze, continuă psihiatrul în recomandarea sa, vom fi obligaţi să-l scoatem de sub supravegherea mamei sale pentru a-l interna într-un cămin de copii. Cu toate acestea, este preferabil să se înceapă prin a fi redat mai întâi mamei.44

Referindu-se la cele de mai sus, Robert Oswald menţiona: „Mama noastră a afirmat că nu a fost niciodată avertizată de necesitatea unui tratament psihiatric pentru Lee. Poate că i s-au explicat lucrurile într-un limbaj atât de tehnic, încât ea nu şi-a dat seama de urgenţa şi importanţa unui asemenea tratament sau poate că ea nu a avut curajul să ţină piept realităţii situaţiei. Nu a admis niciodată că în comportamentul lui Lee a existat ceva în neregulă. Dacă ea ar fi avut curajul să intervină şi ar fi avut grijă de toate recomandările ce i-au fost făcute în privinţa îngrijirii fiului său, aş fi în stare să pariez că lumea nu ar fi auzit niciodată vorbindu-se de Lee Harvey Oswald44.

După puţin timp Lee şi-a reluat şcoala. Comportamentul însă nu i s-a modificat şi în acest sens stă mărturie referatul unui specialist ce avea în grijă urmărirea cazului său la vremea respectivă: „Lee nu a dat niciun rezultat. (...) Direcţia şcolii semnalează că elevul nu şi-a ameliorat cu nimic comportamentul. Doamna Oswald, mama sa, a refuzat să colaboreze cu autorităţile şcolare.

Ea nu a răspuns la convocarea directorului44.

Unul dintre profesorii lui Lee, un oarecare Rosen, a făcut următoarele precizări: „În cursul ultimelor două săptămâni, aproape nu a fost profesor care să nu se plângă de elev. Dimineaţa, la începutul lecţiei de educaţie fizică, el a refuzat să salute drapelul.

Îşi petrecea timpul confecţionând porumbei de hârtie pe care îi arunca în clasă. Nu făcea niciun efort în cursul orelor de învăţătură. Când i s-au făcut reproşuri, a luat o atitudine agresivă. Când m-am oferit să-i dau sprijinul meu, mi-a dat un răspuns sfidător: «Nu am nevoie de nimeni»”.

Pentru psihiatri, semnificaţia episodului de mai sus este evidentă: refuzul oricărui ajutor nu era decât o faţadă; în realitate Lee reclama ajutor; la fel, refuzând salutarea drapelului, el căuta cu disperare să atragă atenţia asupra lui. Era în el o nevoie maladivă şi spera să şi-o satisfacă evidenţiindu-se prin orice mijloc. Experţii recunosc perfect aceste simptome specifice paranoicilor.

În preajma anilor ’55 se pare că situaţia sa se mai ameliorase. Persoanele care l-au cunoscut în acea vreme – colegi de clasă, familia sa şi vecinii – îşi aminteau de el ca de un băiat calm şi puţin sociabil, care frecventa muzeele şi bibliotecile publice, hoinărind pe cheiurile portului pentru a privi la vasele străine ancorate sau plimbându-se cu bicicleta, totdeauna singur, prin Grădina Municipală. Era perioada în care, dacă unii remarcau purtarea grosolană faţă de mama sa, alţii, din contră, erau impresionaţi de politeţea sa. Cât priveşte literatura, gusturile sale depăşeau – va afirma fratele său Robert – pe ale tinerilor de vârsta sa. Avea o preferinţă deosebită pentru „comics”-uri.

Din perioada stagiului militar – pe când se afla detaşat la o unitate staţionată în Japonia – datează una dintre primele sale încălcări ale legii. Iat-o în descrierea

unuia dintre foştii săi camarazi: „În seara aceea s-a auzit în cazarmă detunătura unui foc de armă. Ea venea din direcţia unei camere vecine. Am alergat de îndată: Oswald, aşezat pe o canapea mică, îşi examina rana ce o căpătase la un braţ. Când l-am întrebat ce s-a petrecut, el mi-a răspuns pe un ton din cele mai calme: «Mi-am tras pe deasupra». La picioarele sale se afla un revolver, un Derringer, calibrul 22”.

Lee a explicat camaradului său că încercând să deschidă comoda, a provocat căderea revolverului. Şocul a determinat descărcarea acestuia şi proiectilul l-a atins la cotul stâng. Ostaşul a anunţat pe ofiţerul de serviciu care a dispus transferarea lui Lee la Spitalul Marinei din Yokosouka, spitalizarea durând şaptesprezece zile, adică de la 27 octombrie la 15 noiembrie. Rana sa odată vindecată, s-a reîntors la unitatea care tocmai pleca în Filipine pentru a efectua manevre. Dar cazul lua proporţii: Lee urma să fie dat în judecată la reîntoarcerea în Japonia, pentru „posesia ilegală de armă de foc nedeclarată, cât şi pentru o gravă neglijenţă ce provocase o indisponibilitate temporară”.

La 11 aprilie a fost citat în faţa tribunalului militar. Verdictul.

pronunţat pe data de 29 a aceleiaşi luni, l-a condamnat la degradare (ajunsese caporal) şi o amendă de cincizeci de dolari (ce i s-a reţinut jumătate din soldă) precum şi douăzeci de zile de muncă grea

În timpul verii aceluiaşi an avea să apară din nou în faţa tribunalului militar pentru că molestase un sergent. Acesta afirma că, pe când se afla la cafeneaua Bluebird din Yomato, Lee îi vărsase un pahar în cap şi-l înjurase. Lee a recunoscut că fusese beat şi că vărsase paharul din greşeală, cât priveşte injuriile, el nu-şi amintea să le fi adus.

Tribunalul a acceptat versiunea paharului vărsat din

greşeală, dar în privinţa injuriilor, Lee a primit o condamnare de douăzeci şi opt de zile de închisoare şi cincizeci şi cinci de dolari amendă.

Demn de reţinut este faptul că Lee începuse să bea, ceea ce nu făcea mai înainte. Mulţi dintre camarazii săi au declarat că fusese văzut chiar în stare de ebrietate. Nu deprinsese încă obiceiul de a fuma.

În octombrie 1959, Lee a făcut o călătorie în Uniunea Sovietică, surprinzând prin decizia sa pe prieteni şi, mai ales, pe membrii familiei. Ne vom opri asupra unui amănunt semnificativ din această perioadă. Lee a început să ţină un jurnal, cu menţiuni mai mult sau mai puţin regulate, pe parcursul a doi ani şi jumătate, începând cu ziua sosirii sale în U.R.S.S. şi până mai avea două luni înainte de a se reîntoarce acasă. Lectura jurnalului se face cu dificultate, ortografia este fantezistă, cu prescurtări ce denotă o mare nervozitate şi un straniu amestec de caractere cursive şi de tipar; jurnalul a apărut după moartea sa în revista *Life.*

Din U.R.S.S. se reîntoarce însoţit de Marina, tânăra sa soţie, care îi dăruise un prim copil, o fetiţă. În ciuda evenimentelor petrecute, Lee oferea mereu aceeaşi veche imagine, depresivă, de om frustrat. Era drama omului care nutrise multe proiecte şi care fusese incapabil să realizeze măcar unul. Lee ar fi vrut să devină un personaj ieşit din comun, admirat, acoperit de elogii, dar pentru toţi nu era decât un salariat modest, prost plătit, un biet om care nu reuşea să-şi întreţină soţia şi copilul. Chiar şi unii dintre prieteni îi aminteau deseori că era un ratat. Făcea o muncă pe care o detesta, în schimbul unui salariu mediocru.

Analiza faptelor

Aşa cum era şi de aşteptat, Lee Harvey Oswald a avut o personalitate psihică complexă, favorizată de mediul în care a trăit şi determinată în principal de o ereditate încărcată, mai ales din

partea mamei sale; la acestea s-au adăugat mediul familial şi al şcolilor şi internatelor prin care a umblat în copilărie şi adolescenţă. Aceşti factori au influenţat în mod hotărâtor şi au determinat firea sa, conducându-l din aproape în aproape la o situaţie echivocă.

Din cele relatate se impun în mod firesc următoarele întrebări:

1 Care a fost structura personalităţii psihice a lui Lee Harvey Oswald?

2. Lee Harvey Oswald era sau nu un psihopat?

Le vom examina pe rând, sub rezerva că, o a treia întrebare, la fel de importantă, referitoare la influenţa mediului depăşeşte posibilităţile noastre de investigaţie, rămânând însă o problemă deschisă în continuare.

1. Care a fost structura personalităţii psihice a lui Lee Harvey Oswald?

Robert Oswald ne-a lăsat o descriere, în cea mai mare parte obiectivă, a personalităţii celui ce a fost fratele său, Lee Harvey Oswald, ucigaşul prezumtiv al preşedintelui Kennedy.

Însuşi Lee Oswald a declarat că mama sa i-a influenţat într-o foarte mare măsură caracterul. Este firească atunci întrebarea: ce fel de fire a avut mama sa şi dacă aceasta s-a transmis parţial sau în totalitate fiului său?

Atât Robert cât şi Lee nu aveau păreri diferite în privinţa aprecierilor făcute despre persoana mamei lor, în ciuda unei afecţiuni particulare purtate de Lee (în acest sens psihanaliza oferă o explicaţie – copiii sunt categorici şi obiectivi).

Ne vom permite să revenim asupra unor pasaje din descrierea vieţii lui Oswald într-un tablou sintetic: „... în toţi aceşti ani, în general marcaţi de privaţiuni, doamna Oswald a schimbat numeroase locuinţe, locuri de muncă şi chiar oraşele de reşedinţă14, „doamna Oswald avea o fire dificilă, suspicioasă şi tiranică, greu sociabilă44, „de îndată ce noi făceam vreo năzdrăvănie oarecare, fără importanţă, şi nimic rău în fond, ea se mânia brusc şi extrem de tare,

aruncându-ne reproşuri vehemente. După aceea ne privea cu suspiciune şi nu ne mai vorbea timp de ore întregi44, „desigur, mama era o femeie capabilă. (…). Din păcate, ea nu putea să se mulţumească cu un serviciu de subaltern. După opinia sa, merita mult mai mult. Aceasta, cu cât banii, procurarea lor, devenise pentru ea o adevărată obsesie44, „era taciturnă, relaţiile i se limitau la câteva prietene depărtate care veneau s-o vadă din când în când şi chiar cu aceste prilejuri ea nu-şi deschidea gura decât cu zgârcenie44; în privinţa celor două direcţii – imaginaţia debordantă şi pasiunea pentru intrigă – el îi semăna foarte mult mamei sale. Aceasta la rândul său, dispunea de o imaginaţie delirantă, care l-a influenţat

covârşitor pe Lee asupra imaginii pe care şi-a format-o despre lumea exterioară. Mama – notează Robert – atribuia întotdeauna mobiluri ascunse acţiunilor oamenilor şi îi bănuia pe aceştia că se dedau la acţiuni secrete. Îi plăcea misterul şi această pasiune o regăseam şi la Lee, aşa cum se regăsea la el convingerea că toată lumea trebuia să-i acorde mamei sale o stimă cu totul deosebită. N-a reuşit să-şi întemeieze un cămin, după ce a rămas văduvă, deşi se pare că a găsit un soţ şi un tată pentru copiii din prima căsătorie, dar, după patru ani de convieţuire, a divorţat.

Elementele prezentate sunt extrem de sugestive pentru un caracter nestăpânit, combinat cu un temperament distimic, pe un fond introvertit. În acest sens, am vrea să adăugăm menţiunea făcută de Leonhard privitor la combinaţia de mai sus. Autorul citat arată că în cazul contopirii caracterelor menţionate, rezultatul se soldează cu un efect dăunător. Încetineala epileptoidă (nu am intrat în descrierea tuturor datelor) este accentuată de trăsătura depresivă. Există înclinarea spre delincvenţă, dar nu sub forma sa violentă, deşi această dispoziţie nu este diminuată, ci doar dirijată de anume direcţii. Se poate –

continuă Leonhard – ca subiectul să fie împins spre comiterea de delicte în mai mare măsură decât alţi epileptoizi, deoarece el suferă mai mult decât ei de pe urma laturilor negative ale vieţii. Această ultimă trăsătură, dacă este estompată la doamna Oswald, în schimb este exacerbată la Lee.

Pornind cu acest fond ereditar al mamei, în condiţiile de viaţă arătate, Lee Oswald topeşte în creuzetul psihicului său trăsături negative ale firii.

Marina, la rândul ei, remarcase o trăsătură a caracterului său, care data de când era un copil pasionat de unele emisiuni radiofonice: „Adeseori, menţionează soţia sa, aveam impresia că trăia într-o altă lume, într-un univers creat de el şi că nu cobora pe pământ decât pentru a merge la serviciu şi a câştiga banii necesari traiului, pentru a mânca şi dormi. *Poate că mă înşel, dar el ducea două existenţe total diferite, separate, consacrându-şi cea mai mare parte a timpului său vieţii sale imaginare*”.

Când Lee a apăsat pe trăgaciul carabinei sale şi a tras – probabil simultan cu un alt trăgător, dar fără să ştie că e dublat – el nu a făcut-o pentru Kennedy, ci, ar fi îndreptat arma asupra oricărei alte personalităţi – senator, membru al cabinetului prezidenţial, guvernator al altui stat – şi care ar fi avut aceeaşi soartă. În starea sa de nebunie, Lee a tras nu asupra unui anume om, ci asupra celui mai mare personaj politic, pe care mulţimea îl aplauda şi pe care îl invidia pentru reuşita în viaţă. Pentru el era o ultimă formă de

protest împotriva unei lumi care l-a ignorat ca individ, batjocorindu-l adesea şi care nu i-a recunoscut superioritatea.

Pe vremea aceea, Lee Harvey Oswald se simţea cel mai năpăstuit om din lume. Nu exagerăm dacă spunem că era un om diametral opus lui John Fitzgerald Kennedy.

Oswald îşi dădea seama de aceasta. Lucru

semnificativ, el atribuia succesul preşedintelui averii moştenite; îşi închipuia că lui Kennedy i-au fost deschise întotdeauna toate porţile, ceea ce nu era departe de adevăr, preşedintele fiind multimilionar. Mai mult ca sigur că Oswald s-a comparat în sinea sa cu cel pe care se fixase. Preşedintele avea aproape totul, pe când el nu avea aproape nimic. Kennedy, bunăoară, era frumos, pe când Oswald, deşi încă tânăr, începuse să chelească, vorbea piţigăiat şi avea o mutră de dihor. Preşedintele a fost în timpul războiului un ofiţer viteaz şi, în timp ce stătea ţintuit în patul său de convalescent, a scris o carte care obţinuse Premiul Pulitzer. Spre deosebire de Kennedy, foaia matricolă a lui Oswald în timp de pace nu-i făcuse cinste şi abia dacă ştia să scrie şi să citească. În calitate de şef al puterii executive şi de comandant suprem al Forţelor armate, Kennedy era atotputernic. Oswald era neputincioas. Kennedy era aclamat, Oswald era ignorat. Kennedy era nobil, Oswald era ignobil. Kennedy era iubit, Oswald – dispreţuit. Kennedy era un erou, Oswald – un paria.

Încă din copilărie, Oswald fusese ameninţat de o boală psihică: paranoia. Se ştie că, în final, paranoicul pierde orice simţ al realităţii. Este covârşit de o îngrozitoare senzaţie de resentiment personal şi de o sălbatică dorinţă de răzbunare. Nimeni nu poate să prevadă ce anume va dezlănţui catastrofa în fiecare caz particular, în unele situaţii se întâmplă să nu se producă nicio catastrofă; există bărbaţi şi femei cu minţi paranoice care-şi trăiesc nenorocita lor existenţă fără a se da prea mult în vileag şi a-i deranja pe alţii. Dar Oswald n-a fost sortit să fie unul dintre aceştia. A existat un moment în care cumplita scânteie a străbătut eul său răvăşit şi a incendiat totul.

În cazul lui Oswald, ştim acum fără doar şi poate, ce anume a provocat incendiul în mintea lui: destrămarea căsniciei. Ştim, de asemenea şi data exactă: 21 noiembrie 1963.

Dr. Rothstein a publicat în septembrie 1966 un articol

despre cazurile celebre ale unor asasini de preşedinţi. Extragem un citat: „Oricât ar părea de paradoxal, Lee Oswald, în ciuda ostilităţii manifestate faţă de mama sa, şi-a dovedit în mod inconştient afecţiunea pe care i-o purta, realizând prin crima sa, concepţia sa personală despre nevoia de celebritate pe care mama sa o resimţise în permanenţă4!

Conjugaţi şi încrustaţi în personalitatea sa, se aflau doi factori primejdioşi, care făceau parte din viaţa sa încă din prima copilărie: o obsesie nestăpânită pentru celebritate şi nevoia de iubire a unei mame, căldura unui cămin, locul unde să se poată refugia de vicisitudinile vieţii. Aceşti doi factori erau aşa de strâns legaţi, încât puteau acţiona ca o forţă unică, având un singur efect.

La cele menţionate mai sus, pot fi adăugaţi alţi trei factori care ar justifica şi explica explozia finală (asasinatul): zdrobirea carierei militare la care visase din copilărie; ideea unei tentative spectaculoase de sinucidere şi faptul că a fost respins de femeia care a jucat rolul cel mai important în viaţa sa.

Se naşte întrebarea: care a fost momentul decisiv în care eşecurile succesive l-au determinat pe Lee să realizeze faptul că nu i-a mai rămas decât o singură posibilitate – o acţiune de răsunet

- pentru a ieşi, în cele din urmă, din anonimatul atât de detestat? în ce moment precis mania sa inofensivă de intrigă şi de mit s-a cristalizat în aşa măsură încât el nu a mai putut să distingă între realitate şi universul său imaginar?

Studiindu-i-se viaţa, putem presupune că prima sa confuzie mintală a survenit la vârsta de 13 ani. La acea epocă nimeni nu i-a dat însă atenţia cuvenită. Astăzi, putem spune că fuga de la şcoală reprezenta de fapt o dezertare din viaţa reală. În orice caz a fost primul refuz de la regulile convenţionale care acţionează în societate.

Cu toate acestea, el nu a recurs la violenţă.

În decursul celor zece ani care au urmat nu a încetat de a-şi afirma dispreţul manifestat faţă de toate normele impuse în şcoală, armată şi chiar în viaţă, dar fără să ajungă nici de data asta la agresivitate. Persoanele care l-au cunoscut în această perioadă, l-au caracterizat de cele mai multe ori ca pe un tânăr distant, puţin amabil, solitar. În faţa consiliului de disciplină al şcolii new-yorkeze, el a avut o atitudine închisă, afirmând simplu că „nu are nevoie de nimeni”. În acelaşi timp, nu a încercat niciodată să-i atace în mod brutal pe cei pe care-i detesta. O singură excepţie: palmele date mamei sale. În timpul serviciului militar a fost condamnat o dată pentru port ilegal de armă, dar nu pentru că s-ar fi servit de ea, o a doua oară pentru că a insultat un superior, dar pe care nu l-a lovit.

Abia după revenirea în S.U.A. criza aflată într-o stare latentă, a început să se manifeste. Soţia sa a fost prima persoană şi cea mai apropiată, care şi-a dat seama de această schimbare, în momentul în care a început s-o bată.

În martie 1963, Lee a luat hotărârea să devină celebru graţie

unui act de violenţă. Este momentul în care a cumpărat o armă sub un nume fals. A urmat apoi deznodământul, precedat de o serie de fapte: falsificarea unor documente necesare eliberării din armată, utilizarea unui nume fals pentru a închiria o cameră mobilată, tentativa de a se infiltra într-o mişcare politică şi plecarea din nou din ţară, toate aceste acte ilustrând dezintegrarea personalităţii sale în decursul ultimelor luni de viaţă. Acum Lee era, evident, un om disperat. Aşa se explică eforturile sale de a găsi cu orice preţ o soluţie.

De-a lungul vieţii, a cunoscut o succesiune de evenimente, multe frustrări, care aveau să-l conducă în final la crimă. El a început să cunoască primele decepţii în copilărie, au urmat apoi altele de-a lungul carierei sale

şcolare şi în timpul serviciului militar.

Efectuarea serviciului militar i-a oferit perspectiva unei cariere respectate şi care comporta recompense. Armata îi satisfăcea unele dintre nevoile sale, aşa cum nu reuşise s-o facă de pildă şcoala elementară. Cu disciplina sa strictă, dar şi cu recompense imediate pentru o bună purtare, ea îi asigura o situaţie în viitor şi putea astfel să spere să ducă o viaţă normală. Cu excepţia câtorva incidente pe care le-am amintit, Lee s-a comportat mulţumitor. În Japonia i-a plăcut să constate că este respectat şi admirat, lucru care îi dădea o senzaţie cu totul nouă şi agreabilă în acelaşi timp. Lee era în elementul său. Armata era exact ceea ce îi trebuia. Era un fel de viaţă la care se putea adapta şi, dacă ar fi rămas în armată, probabil că nu s-ar mai fi auzit de el. Dar, din nefericire, germenii autodistrugerii sale încolţiseră deja. Invizibilă, dar inexorabilă, planta blestemată îşi continua creşterea. Eşecuri după eşecuri, spulberarea unor visuri, un serviciu submediocru care nu i-a permis să-i ofere o existenţă confortabilă soţiei sale şi nici să devină „cineva”, răceala soţiei, toate au culminat, ca, la 23 ani să ajungă la crimă.

După această succintă trecere în revistă a principalelor tendinţe manifestate de Lee Harvey Oswald, se impune ca firească concluzia că personalitatea sa era rezultanta combinării unui caracter hiperperseverent cu un temperament labil, după cum a fost descrisă de K. Leonhard.

1. Era Lee Oswald un introvertit sau un extravertit? Referindu-se la introvertiţi, Leonhard îi descrie astfel: „Introvertiţii au dificultăţi în stabilirea contactului cu oamenii, cu sexul opus. Preferă să fie singuri, gândindu-se şi jucându-se singuri în copilărie. Au idei politice proprii, diferite de ale colectivităţii. În timpul liber se plimbă singuri, citesc mult, lăsându-se în voia gândurilor şi a

propriei imaginaţii. Sunt rezervaţi în conversaţii, dau

răspunsuri şovăitoare şi devin brusc volubili în momentul când vorbesc despre ideile şi preferinţele lor”. Reiese cu suficientă claritate că Lee Oswald era un introvertit.

2.Lee Harvey Oswald era sau nu un psihopat?

Psihopatul – la modul general – este în contact cu realitatea; tulburarea pe care o prezintă provine din faptul că psihicul scapă de sub control. 1 consideră că societatea şi lumea întreagă îi sunt datoare, trebuie să-i asigure existenţa, stima şi trebuie să se conformeze voinţei şi dorinţelor sale. *Din punct de vedere juridic, el are spiritul sănătos, căci ştie ce face şi posedă capacitatea de a-şi controla actele sale. Dacă comite o crimă, o face cu premeditare şi cu un scop bine definit.*

Referindu-ne la definiţia psihopatiei, se consideră că aceasta cuprinde un grup polimorf de stări psihice anormale, apropiate de diferitele variaţii extreme ale personalităţii normale, dar care, spre deosebire de aceasta, reprezintă tulburări dizarmonice de dezvoltare ale caracterului şi personalităţii în general şi constă din scăderea capacităţii de integrare armonică şi suplă la condiţiile obişnuite ale mediului familial, profesional sau, în general, social. După unii autori, psihopatul suferă mai puţin decât nevroticul, însă face societatea să sufere.

Din cele prezentate deducem că Lee a avut o personalitate accentuată peste limitele normalului, manifestând vocaţie pentru tot ce ieşea din comun, atât în sens pozitiv din punct de vedere social, cât şi în sens negativ. Multe astfel de personalităţi se prezintă sub un aspect social negativ din cauza unor împrejurări exterioare neprielnice lor. În cazul lui Oswald, aceste împrejurări au fost reprezentate de copilăria sa şi de insuccesele înregistrate de-a lungul vieţii. Se poate vorbi de un lanţ de factori legaţi şi determinaţi reciproc, pe parcurs.

Când ne găsim în prezenţa unei imagini psihice negative, suntem de cele mai multe ori înclinaţi să presupunem că ar fi vorba de o psihopatie. Personalităţile – şi Lee făcea parte dintre acestea

- sunt acei indivizi care se deosebesc într-o măsură

atât de mare de medie, încât, chiar în lipsa unor împrejurări exterioare nefavorabile, prezintă dificultăţi în a se adapta cerinţelor Vieţii. Or, din biografia lui Oswald descifrăm perioade când împrejurările nu i-au fost tocmai nefavorabile. Am aminti şederea în U.R.S.S. şi perioada ce a urmat după revenirea în S.U.A.

Aplicând metoda pe care am folosit-o pe parcursul lucrării

noastre, va trebui să căutăm la Lee Oswald o serie de elemente care să corespundă psihopatiei paranoice. Le vom expune succesiv.

În perioada preşcolară apar primele simptome indicatoare pentru o viitoare psihopatie: conduita de protest, neatenţie, manifestări inegale, tendinţe de izolare, era închis în sine, taciturn, prefera televizorul, filmul, radioul – constituind ceea ce se cheamă un copil „problemă44.

În perioada şcolară se pun în evidenţă o serie de elemente care prefigurează diagnosticul: indisciplină, impulsivitate, violenţă etc., gata să explodeze la cea mai mică provocare, refuzul de a mai merge la şcoală. Amintim că din această perioadă – ca urmare a atitudinii negativiste manifestate – a fost adus în faţa doctorului Renatus Hartogs, şeful serviciului de psihiatrie de la „Casa tinerilor44. Doctorul, după ce l-a examinat, l-a considerat pe Lee ca virtual primejdios, când abia împlinise treisprezece ani!

În perioada adolescenţei, aceste trăsături caracteristice apar mai estompate. Este însă semnificativă acestei perioade lipsa unor preocupări pentru un ideal, pentru o profesiune corespunzătoare, în contrast cu tinerii normali.

Odată cu maturitatea se conturează şi adevăratul tablou psihopatologic. Avea un adevărat impuls de a face numai ce îi place, se simţea obligat să-şi revendice

drepturile şi să atragă atenţia asupra sa. Amintim, printre altele, refuzul de a saluta drapelul, purtarea grosolană cu mama sa, conflictele din armată, patima beţiei etc.

Psihiatrii disting mai multe categorii de psihopatii: psihopatia astenică, psihopatia cicloidă, psihopatia eliptoidă, psihopatia excitabilă, psihopatia impulsivă, psihopatia isterică, psihopatia perversă, psihopatia psihastenică, psihopatia schizoidă, psihopatia timpoată şi psihopatia paranoică.

Psihopatia paranoică este aceea în care predomină tendinaţa patologică spre formarea de idei dominante şi prevalente, întreţinute de emoţii puternice. Ea apare de obicei la indivizii cu tendinţa către supraaprecierea propriei persoane, neîncredere, egocentrism, falsitate a judecăţii (indivizi corespunzând în general personalităţilor hiperperseverente ale lui K. Leonhard).

Psihopatia paranoică este caracterizată de patru simptome principale (V. Predescu):

1. supraaprecierea persoanei proprii;
2. minimalizarea valorii celorlalţi;
3. apariţia unei erori de logică în gândire;

4. lipsa unei supleţi adaptive socio-profesionale. În cazul lui Lee Harvey Oswald suntem de părere că avem de-a face cu un paranoic introvertit, care se află în contradicţie cu lumea exterioară. În concluzie, ajungem la acelaşi punct de vedere cu medicii psihiatri americani asupra stării psihice a lui Lee Oswald: ucigaşul preşedintelui Kennedy a fost un psihopat paranoid, cu caracter schizoid, fiind responsabil de faptele sale. Desigur, explicaţiile noastre par să fie insuficiente, dar amintim cititorilor că nu ne-am propus să elucidăm o serie de aspecte ale cazului şi care au contribuit, repetăm, la împingerea către crimă.

III. Oameni de stat şi maladiile de care au

suferit în anul 1979 avea să apară o carte cu mare răsunet1. Se revenea, după o trecere de mai multe decenii, asupra unei probleme de importanţă majoră pentru milioane şi milioane de oameni, de pe tot globul: raporturile dintre puterea medicală şi puterea politică. „Vor trebui acestea – menţionau autorii cărţii – pentru securitatea popoarelor, revizuite, astfel încât, într-o bună zi, medicul să aibă dreptul de a spune: Nu, domnule Preşedinte, dumneavoastră nu mai sunteţi în stare de a guverna! 44.

După ce ştiinţa, tehnologia şi capacităţile de producţie au fost capabile să pună la dispoziţia marilor puteri arme de nimicire în masă – le amintim pe cele mai cunoscute: arma nucleară (atomică şi cu hidrogen), arma chimică şi arma bacteriologică – şi vectori de transport – rachete – şefii acestor state vor fi puşi în situaţia de a lua o decizie de o gravitate extremă pentru o mare parte a populaţiei globului. Sunt ei capabili, prin capacitatea şi echilibrul lor mintal, de a face faţă unor momente de cumpănă a istoriei?

Subliniindu-se că în decursul vremilor2 o serie de oameni având asimetrii în dezvoltarea mintală, mai ales, au avut de jucat un rol important, se relevă adevărul că întregul curs al vieţii, spre exemplu, ar putea fi denaturat de temperamentul unui singur individ. Pentru a demonstra temeinicia unei atari teze, Pierre Accoce şi Pierre Rentehnick dezvăluie pe parcursul cărţii maladiile grave de care au suferit cei care, într-un moment sau altul, au decis destinul omenirii şi al unor popoare. Şi cel mai elocvent exemplu ne este oferit de starea sănătăţii celor care la 11 februarie 1945, la Yalta, au semnat un concordat redutabil ticluind frontiere, anexarea de teritorii şi negociind viitoarele sfere de influenţă, într-un cuvânt împărţirea lumii fără ca cei în cauză să ştie ce soartă cumplită li se pregătea.

1. Pierre Accoce şi dr. Pierre Rentehnick: *Ces malades qui nous gouvernent,* col. „Livre de Poche", Edition Stock, Paris, 1976.

2. *Lumea azi*, nr. 4, 25 ianuarie, 1990, p. 27.

„Peste tot prinţii care guvernează sunt judecaţi în funcţie de binefacerile şi nenorocirile pe care le aduc. O chimie bizară cristalizează imaginea lor. Îndemnând la a crede că ei sunt o specie privilegiată, pe care nu o ating niciodată, nici vârsta, nici slăbiciunile trupeşti. Se explică poporului că, în cursa pentru putere, se mobilizează fiinţe de excepţie, având calităţi ieşite din comun. Şi aceasta este, probabil, adevărat. Rar se sugerează că cei care au îndrăzneala să cucerească puterea rămân, totuşi, vulnerabili. Cum să se nege că sănătatea le va afecta, mai devreme sau mai târziu, conduita? Că ea va influenţa multe decizii esenţiale pe care aceştia trebuie să le adopte? Boala are drept finalitate, întotdeauna, înlăturarea viciilor, ca şi a virtuţilor".

Pe parcursul lucrării noastre, ne-am străduit să demonstrăm că lucrurile sunt relative, că interpretările sunt nuanţate, că nu există situaţii tip. Dar, în acelaşi timp, şi în ţara noastră există o tradiţie a şcolii medicale, cel puţin egală cu cea din alte ţări, privind interferenţa dintre medicină şi istorie. Şi pentru a ne susţine teza, credem că nimic nu este mai nimerit decât a cita opinia lui Sigmund Freud în această privinţă: „Nebunii, vizionarii, halucinaţii, nevrozaţii şi alienaţii au avut, în toate timpurile, de jucat roluri importante în istoria umanităţii, mai ales atunci când, datorită unui accident prin naşterea lor, destinul le-a oferit rangul social. Astfel de fiinţe au executat o influenţă incalculabilă asupra epocii lor cât şi asupra celor ce au urmat, intuind mişcări culturale majore. Ei au reuşit graţie, pe de o parte, acelei laturi intacte a personalităţii lor şi aceasta în ciuda anomaliilor avute; dar, pe de altă parte, de cele mai multe ori datorită trăsăturilor patologice ale caracterului lor ce le-au accentuat unele impulsuri, împingându-i fără rezerve şi discernământ în direcţia unui singur scop, totodată conferindu-le forţa de a-i antrena şi

pe alţii în urmărirea până la capăt a ţelului propus, înfrângând orice rezistenţă1*4.

Mergând pe firul general al lucrării noastre, considerăm interesant să aruncăm o privire reprospectivă asupra unor personalităţi din viaţa politică a ultimelor decenii, sub aspectul maladiilor de care au suferit.

Obţinerea de informaţii ne-a condus la concluzia că problema nu este simplă, cum aparent ar părea la prima vedere şi vom vedea de ce. Un prim exemplu ales la întâmplare ni l-a oferit cazul preşedintelui Roosevelt. Atunci când acesta a încetat din viaţă, soţia sa a interzis cu fermitate medicilor să efectueze autopsia defunctului, lipsind astfel ştiinţa să intre în posesia unor elemente ce ar fi

1. Sigmund Freud: *Le president Woodrow Wilson, portrait psychologique*, Ed. Albin Michel, Paris, 1967.

permis eventual tragerea unor concluzii interesante. Atunci când s-a produs un asasinat, aşa cum a fost cazul lui J.F. Kennedy la Dallas, legea obliga în mod expres să se efectueze autopsia. Dar, s-a ivit o situaţie similară: în unanimitate, membrii familiei nu au permis medicilor să examineze decât rănile care provocaseră moartea preşedintelui. Aceştia nu au putut studia glandele suprarenale, a căror disfuncţie îi cauzase maladia lui Addison.

Şi în Europa întâlnim situaţii identice, aceleaşi vechi tabuuri religioase cât şi reţinerea mistică în faţa unui act privit ca o profanare, în ciuda faptului că autopsiile uşurează cunoaşterea atât a antomiei cât şi a artei de a vindeca. Autopsiile sunt necesare justiţiei şi adesea, aşa cum s-a dovedit, devin utile şi istoricilor.

Indiferent de explicaţie, efectul este acelaşi. Predomină, mai presus de orice, grija de a proteja imaginea lăsată de defunct.

Thomas Woodrow Wilson (1856 – 1924)

Ales guvernator al statului New Jersey în 1910 de către partidul democrat, a fost ales preşedinte al Statelor Unite în 1912. A avut o ascensiune politică fulgerătoare, bazată în principal pe programul său electoral extrem de simplu: pe plan intern, promova apărarea intereselor publice împotriva coaliţiei cercurilor financiare şi ale industriei, promova scăderea costului vieţii prin reforme vamale. Pe plan extern, milita pentru neutralitatea Statelor Unite.

Aceste ţeluri s-au bucurat de o mare popularitate şi drept urmare, în 1916, a obţinut un al doilea mandat prezidenţial. La 6 aprilie 1917 anunţa intrarea Statelor Unite în primul război mondial.

Avea cincizeci şi şase de ani când în 1912 începuse să dea primele semne de uzură fizică. Purta o sondă gastrică pentru a aspira secreţiile acide ale stomacului. Suferea în acelaşi timp de o depresiune psihică cronică. Profesorul dr. Edwin A. Weinstein, încercând să explice din punct de vedre clinic tulburările de personalitate şi de comportament ale lui Wilson, a precizat că au la origine o veche maladie vasculară, la nivelul creierului, care l-a doborât treptat. Cu mult timp în urmă, în 1896, preşedintele prezentase o serie de simptome prevestitoare. Suferea de alterări ale celulelor nervoase care se manifestau sub forma unei slăbiciuni musculare a jumătăţii din dreapta a corpului, cu senzaţia de amorţeală a mâinii şi degetelor, fapt care-l împiedica să scrie. Răul, deşi se repeta periodic, Wilson a refuzat să se lase consultat de un medic, punându-şi singur un diagnostic imaginar: „O simplă

nevrită, ceva în felul «crampei scriitorilor» **, repeta el celor din jurul său. Soţiei sale, care-l cicălea cu sfaturile de a merge la un medic.

ise plângea de durerile provocate de hemoroizi. Pentru a-şi ascunde suferinţa, se deprinsese să scrie cu mâna

stângă, jucând chiar şi golf ca un adevărat stângaci.

În 1906 nu mai vedea deloc cu ochiul stâng. Accidentul a fost cauzat de un cheag ce obturase artera centrală a ochiului sau de o leziune a arterei carotide, lucru ce nu putea fi diagnosticat cu mijloacele timpului. La un consult efectuat, s-a presupus că era mult peste normal. I s-a recomandat un repaus la pat. Soţia sa, care îl cunoştea mai bine decât toţi, a presupus că era pradă unei senilităţi precoce.

Doi ani mai târziu, mâna dreaptă nu-şi revenise. Avea hipertensiune, iar examenul fundului de ochi evidenţiase alterări, hemoragii retiniene şi exsudate. Deci, faza critică a hipertensiunii. Şi comportamentul i se schimbase mult: era irascibil, impulsiv, agresiv.

În 1915, Wilson se plânge de dureri de cap repetate, tulburări ale vederii şi devine din ce în ce mai nervos. În loc ca simptomele să-l determine să ia măsuri serioase pentru a-şi îngriji sănătatea, apelează la serviciile unui medic tânăr al Marinei. Lipsa de experienţă a acestuia explică faptul că au trecut neobservate simptomele instalării bolii Álvarez, în 1919.

În anul următor, mai precis la 3 aprilie, la Paris, la Conferinţa de Pace, cei din preajma sa au remarcat tulburările pe care le prezenta: se simte pe neaşteptate rău, adeseori izbucneşte în plâns, într-un cuvânt stă prost cu nervii. Dă semne de confuzie mintală, iar discursurile îi sunt întrerupte de hiatusuri ale memoriei. Lipseşte de la şedinţele mai importante, iar participarea sa la Conferinţă se dovedeşte a fi dezastruoasă. Sigmund Freud l-a studiat pe Woodrow Wilson, căutând să descifreze cauzele blocărilor sale, ale intransigenţei maladive şi mai ales ale slăbiciunilor succesive care l-au determinat în final să cedeze în faţa Aliaţilor. Părintele psihanalizei a constatat la preşedinte o fixaţie ambiguă asupra tatălui său, un prelat al Bisericii prezbiteriene, o figură impozantă ce-i domina pe toţi. Aidoma acestuia, W. Wilson a încercat să se erijeze drept salvatorul umanităţii.

Wilson este nevoit nu o dată să părăsească masa

tratativelor pradă unor violente tulburări intestinale însoţite de sânge în urină (hematurie). Mişcări nestăpânite îi scuturau piciorul stâng şi partea stângă a feţei. Starea psihică i se degrada văzând cu ochii, comportamentul devenindu-i iraţional. Este atins de mania persecuţiei, imaginându-şi în permanenţă că se complota împotriva sa.

Îi acuză pe francezi că ar fi încercat să-l otrăvească, apoi i-a suspectat de intenţii asasine pe lucrătorii însărcinaţi să-i schimbe mobilierul din camera sa. Din patul său de bolnav, a interzis utilizarea automobilului de către toţi membrii delegaţiei. Vedea spioni prezenţi pretutindeni. Aceste grave tulburări nu erau altceva decât manifestările unei tromboze de tip Álvarez. S-a hotărât reîntoarcerea sa acasă.

La 22 august 1919, pe când se afla în biroul său de la Casa Albă, este cuprins brusc de puternice dureri de cap. Era semnalul unei agravări a bolii. Trei zile mai târziu, în zorii zilei, Wilson are senzaţia că i se sfâşie creierul. Partea stângă a feţei i se crispează, rămânând paralizată. Mai trece o săptămână. O nouă furtună îi face ravagii prin creier, urmare a unei tromboze cerebrale. Braţul şi piciorul stâng îi sunt blocate. La 28 septembrie se declanşează drama. Un atac cerebral masiv cu efect de trăsnet îl doboară definitiv. Îşi pierde graiul, are dificultăţi respiratorii, iar inima bate neregulat. Nu mai poate comunica cu nimeni, e o masă inertă ţintuită la pat. Cea de-a doua soţie a sa, Edith Gald, s-a văzut nevoită să ia în mâinile sale puterea executivă în mod oficial.

În 1924, un ultim seism celebrai îi provoacă sfârşitul. De fapt, el era deja mort, de mai bine de trei ani. Este o enigmă cum Wilson a putut deveni preşedintele S.U.A.: era grav bolnav încă de la vârsta de 18 ani…

George Washington (1732 – 1799)

Cel mai celebru dintre preşedinţii americani, general şi om politic, devenit primul preşedinte al Statelor Unite

(1789 – 1797), avea o fire anxioasă, fiind în permanenţă obsedat de starea sănătăţii sale; se spunea chiar că ar fi murit luându-şi pulsul. Maxilarele îi erau deformate şi tot timpul a avut probleme cu dinţii, astfel încât în cele din urmă a fost nevoit să-şi pună dinţi falşi dintr-un lemn tare. Pieptul îi era convex şi avea tulburări respiratorii. În ultimii doi ani ai vieţii, reumatismul de care suferea s-a exacerbat atât de puternic, încât îi imobilizase aproape complet mâinile.

Starea precară a sănătăţii sale nu l-a împiedicat totuşi, după ce i-a învins pe englezi, să reorganizeze noul guvern independent, să restabilească situaţia financiară a ţării şi să trateze într-un mod strălucit cu indienii.

George Washington a suferit de sindromul Alzheimer. Aceasta este opinia celebrului istoric dr. Riley Woodhoc menţionată în cartea: *Zile întunecate la Mt. Vernon*. În ultimele zile ale vieţii sale.

Washington era umbra tragică a celui ce fusese. Nu putea nici măcar să-şi lege singur şireturile de la pantof. Jurnalul personal şi scrierile intime ale soţiei sale dezvăluie faptul că preşedintele era cu mintea complet rătăcită. În 1799, la 67 de ani, când a murit, era grav afectat de sindromul Alzheimer.

În acele timpuri nu s-a pus diagnosticul, deoarece nu era cunoscută această maladie. Abia în 1906 – adică 107 ani după moartea lui, a fost descoperită această boală. Una dintre scrisorile trimise de Martha, soţia preşedintelui, fiicei ei spune: „... A uitat cine sunt în dimineaţa asta şi când i-am spus că-i sunt soţie, m-a privit cu neîncredere. Când a privit câteva documente care trebuiau semnate a uitat cum să-şi scrie numele4.

Mai alarmant este faptul că preşedintele manifesta simptome ale bolii încă din 1777. Deşi era un lider remarcabil, deosebit de dotat, Washington era foarte inconsecvent.

După înfrângerea de la Brandywine şi Germantown mulţi dintre subordonaţi doreau să-l schimbe din funcţia de conducător. „Uita continuu etape strategice importante de parcă ceva necurat se petrecea în mintea lui. Şi toate acestea se întâmplau chiar cu 12 ani înainte să devină preşedinte”.

Abraham Lincoln (1809 – 1865)

Se ştie că a suferit de tuberculoză şi de o stare depresivă cronică. Din cauza ultimei, se spune că, în ziua căsătoriei sale, ar fi fugit de acasă şi s-ar fi ascuns; când în cele din urmă, cu mare greutate, prietenii l-au regăsit, era pe punctul de a se sinucide. Dacă John Wilkes Booth nu l-ar fi asasinat, medicii presupun că ar fi murit în urma complicaţiilor date de boala Marian care afectează mai multe organe vitale.

Andrew Jackson (1767 – 1845)

A fost cu mult mai bolnav decât alţi preşedinţi: a suferit toată viaţa de dizenterie cronică şi nu putea să îngere alimentele solide din cauza dinţilor. Abia vindecat de vărsat, a rămas cu o urticarie rebelă care îl chinuia îngrozitor acoperindu-i tot corpul. Din cauza unei răni provocate de un glonţ şi care îi atinsese plămânul, expectora adeseori sânge şi puroi. Plumbul îi zdrobise două coaste şi se oprise în plămânul stâng, dând naştere la un proces putrid.

Sfârşitul său a fost foarte penibil: picioarele i se umflaseră în aşa măsură încât nu se mai putea deplasa, fiind complet imobilizat.

Cu toate acestea, a fost unul dintre cei mai mari preşedinţi americani. Se spune că, în 1831, cu prilejul unei conferinţe în care trebuia să se dezbată problema reparaţiilor datorate Americii în urma războaielor napoleoniene, diplomaţii francezi, informându-se asupra stării sănătăţii preşedintelui, şi-au imaginat că, după toate probabilităţile, această „epavă umană” nu va rezista la

masa tratativelor şi ei îşi vor putea impune astfel punctul de vedere. S-au înşelat însă amarnic, căci „epava44 ascundea o rezistenţă de fier!

Grover Stephen Cleveland (1837 – 1908)

Cel de al 22-lea preşedinte al S.U.A. nu era nici el mai sănătos: suferea de un cancer al maxilarului stâng. În cele din urmă a fost operat, realizându-se o extraordinară rezecţie a maxilarului. Două zile mai târziu, un buletin medical, pe cât de optimist pe atât de inexact, anunţa că preşedintele suferise... extracţia unei măsele a cărei rădăcină era infectată. Ghinionul lui Cleveland a constat în faptul că, deşi suportase o intervenţie chirurgicală grea, al cărei procent de deces din cauza anesteziei era, în vremea aceea, de 14%, nu a mai putut vorbi în urma operaţiei. A fost necesar să i se remodeleze un palat bucal din cauciuc vulcanizat. Cleveland şi-a dus la îndeplinire cel de al doilea mandat prezidenţial (1893 – 1897) şi a murit în (1908) în urma unei crize cardiace.

Mareşalul von Hindenburg (1847 – 1934)

Germanii aveau în 1925 o lungă tradiţie de despotism paternal, temperat de opoziţia parlamentară şi libertatea cuvântului. La moartea primului preşedinte de după primul război mondial, Frederich Ebert, ţara învinsă, era într-o situaţie deosebit de dificilă atât pe plan economic, cât şi în cel al libertăţilor democratice. O multitudine de grupări politice îşi disputau acerb preşedinţia şi locurile în parlament. Mareşalul von Hindenburg rămăsese fidel fostului împărat Wilhelm şi era indiferent faţă de Republica lui Weimar, cerând insistent să fie lăsat în pace ori de câte ori venea vorba de politică. Totuşi vechiul lui camarad de arme, amiralul von Tripitz, reuşeşte să-l convingă să participe în alegeri pentru a „salva naţiunea44. Gloria sa militară joacă un rol deosebit; el reuşeşte să-l

Învingă atât pe reprezentantul centrului catolic cât şi

pe comunistul Thaelmann. La cei 77 de ani ai săi, proaspătul preşedinte îi părea lui Churchill „un bătrân cu bun simţ”. Opoziţia a acceptat cu greu milionul de voturi în plus lansând lozinca „mai bine un zero decât un Nero” referitoare la calităţile feldmareşalului pensionar preşedinte. Totuşi Germania avea să adauge contribuţia acestui mare zero politic la socoteala finală şi pe succesorul modern al împăratului Nero.

Generalii, puterea reală (şi ocultă) a Germaniei, îi căutau după 1930, când semnele de senilitate devin tot mai evidente, un succesor. Dar ajung la concluzia că nu pot face faţă explozivei mişcări naziste a vigurosului lider al acesteia: Adolf Hitler.

În 1931, în perspectiva câştigării celui de al doilea mandat prezidenţial, Brüning, cancelarul Reichului, îi propune instaurarea unei monarhii constituţionale după modelul britanic în care mareşalul ar fi jucat rolul de regent, urmând ca ulterior decesului său unul din moştenitorii coroanei să reinstaureze efectiv monarhia. Reacţia preşedintelui la acest plan, deloc lipsit de realism, este total neadecvată şi toate eforturile cancelarului de a demonstra că nu există decât varianta dictaturii naziste rămân lipsite de ecou şi înţelegere.

Istoria Germaniei va urma din acest moment cursul pe care arterioscleroza avansată a lui Hindenburg i-o va imprima cu necesitate.

Brüning este înlocuit din postul de cancelar cu Hitler. Secretarul particular al preşedintelui reales îi scrie deja întrebările pe care urmează să le pună unor vizitatori, precum şi răspunsurile pe care trebuia să le dea la întrebările puse de aceştia (stabilite cu grijă dinainte de oamenii din protocol). La întâlnirile oficiale Hindenburg adormea frecvent, iar când se trezea evoca de regulă fapte din timpul războiului de la 1866. În ianuarie 1933, Hindenburg îl însărcinează pe Hitler cel despre care Lutendorff, fostul lui şef de stat major, într-o scrisoare profetică, îl descrisese ca „un damnat care va arunca Germania în dezastru şi care îi va aduce cele mai mari

nenorociri44, să instituie un nou cabinet. Demenţa senilă sau boala lui Álvarez cum se numeşte în termeni medicali îşi desăvârşea opera. Omenirea mergea spre infern. La 1 august 1934 în stare de confuzie deplină Hindenburg i se adresează lui Hitler cu „majestatea voastră44. În 2 august moare fără nelinişti. Boala se dezvoltase insidios fără să fie remarcată de anturaj decât în momentul când a fost prea târziu. Lipsa controlului democratic şi prestigiul anterior în limitatul domeniu militar au putut estompa în ochii tuturor demenţa cea mai evidentă.

NEBUNII ISTORIEI

165

Franklin Delano Roosevelt (1882 – 1945)

A condus destinele Statelor Unite pe un interval mai îndelungat decât oricare dintre predecesorii sau urmaşii săi la preşedinţie (3 martie 1933 – 12 aprilie 1945).

Despre Franklin Delano Roosevelt s-a scris enorm. Ales pentru prima oară în toiul celei mai grave crize economice pe care le-a cunoscut vreodată lumea capitalistă în general şi S.U.A. în particular, Roosevelt a trebuit să facă faţă multor dificultăţi. Devenind unul dintre conducătorii coaliţiei antihitleriste, Roosevelt şi-a închinat cea mai mare parte din activitatea sa cauzei în slujba căreia luptau milioane de oameni de pe toate continentele – victoria asupra fascismului.

În ciuda unei activităţi prodigioase, copleşitoare am spune, Franklin Delano Roosevelt nu s-a bucurat câtuşi de puţin de o sănătate corespunzătoare. Iată cum descrie debutul bolii, unul dintre fiii săi, James Roosevelt1: „În ziua de 9 august 1921, în timp ce naviga în Golful Fundy, la bordul unui iaht, tata a alunecat şi a căzut în apa rece ca gheaţa. În aceea zi îşi sărbătorea cea de a 39-a aniversare şi nu a bănuit că virusul poliomielitei îi atacase măduva spinării. A doua zi după această întâmplare, de care s-a simţit foarte stânjenit, el care se credea un bătrân lup de mare, Anna, Elliot şi cu mine l-am însoţit într-o nouă plimbare cu iahtul. La întoarcere, deşi era transpirat şi

obosit, ne-a dus să ne scăldăm într-un lac aflat la vreo 2, 5 kilometri depărtare. În costumele de baie încă ude, ne-am întors acasă, în pas alergător. Poştaşul tocmai adusese ziarele şi câteva scrisori, aşa că tata, fără să se mai schimbe, s-a instalat într-un fotoliu şi s-a apucat de citit. După o jumătate de oră, un frison puternic, urmat de dureri sfâşietoare în tot corpul, l-au silit să se culce.

În dimineaţa următoare avea febră şi nu putea mişca decât cu greu piciorul drept. Medical din localitate i-a diagnosticat o «răceală». A doua zi, ambele picioare au devenit inerte. Peste douăzeci şi patru de ore paralizia a cuprins aproape toţi muşchii, de la piept în jos.

Un specialist cu renume, care-şi petrecea vacanţa într-o staţiune

1. Brucn H. G.: *Clinicul note on the illness and death of President Franklin D. Roosevelt*, în *Ann. Int. Med.,* 1970, Eliasberg W. G.: *How long was Roosevelt ill before his death*, în *Dis. Nervous Sus!.,* 1953. Macintirc R. Twciwc *Years with Roosevelt*, London, Putnam and Cu. 1965. Nicolas Baciu: *L'Europe de l'Est trahie et vendue*, Ed. La pensec universcilc, Paris, 1984.

din apropiere, a diagnosticat greşit o «prindere» a coloanei vertebrale, recomandând viguroase masaje ale celor patru membre. Aşa cum aveam să aflăm mai târziu, tragica lui eroare a provocat agravarea leziunilor musculare, ceea ce nu l-a împiedicat pe distinsul specialist să ceară un onorar de 600 de dolari.

Pe măsură ce febra creştea şi paralizia se accentua, suferinţele deveneau din ce în ce mai acute. Ajunsese să nu mai poată suporta nici măcar învelirea cu un cearşaf. Abia peste zece zile, dr. Robert W. Lovett, un specialist din Boston, a identificat corect afecţiunea: poliomielită. Virusul pătrunsese mai de mult în organism, dar eforturile depuse ca şi băile reci din 9 şi 10 august agravaseră mult simptomele".

Odată instalată paralizia, i-au fost afectate tendoanele şi muşchii membrelor inferioare. A supravieţuit în corset. Proteze dintr-un aliaj uşor îi îmbrăcau picioarele. Lansat în viaţa publică, când l-a lovit flagelul, în 1912, el a biruit teribilele sechele, obţinând preşedinţia S.U.A. în noiembrie 1932. Reales în 1936, în 1940 şi la 7 noiembrie 1944, bate recordul sub aspectul longevităţii la preşedinţie.

Preşedinţii americani, conform unei tradiţii, îşi încredinţează îngrijirea sănătăţii corpului medical al Armatei sau Marinei Statelor Unite. „Deoarece oamenii care alcătuiesc această unitate sunt atât ofiţeri, cât şi practicieni, explică viceamiralul Roos T. Macintre, medicul său personal, într-o carte publicată după moartea lui Roosevelt. Şi deoarece ei sunt constrânşi, în ceea ce priveşte tot ce văd şi ce aud, de disciplina serviciului militar, se poate, deci, conta pe discreţia lor”.

Roosevelt şi-a încredinţat îngrijirea sănătăţii după ce a ajuns preşedinte, în mâinile a doi reprezentanţi ai marinei americane. Primul era maseurul său, George Fox, al doilea, medicul Ross. Acesta din urmă era medic oto-rhino-laringolog, având deci o specialitate mult departe de nevoile pacientului său. Se explică astfel seninătatea cu care a privit tot timpul starea sănătăţii preşedintelui. „De la intrarea mea în funcţie şi până în 1942, a scris el, preşedintele n-a fost niciodată bolnav”. Ar fi fost mai aproape de adevăr dacă ar fi declarat că n-a semnat niciun comunicat medical public privitor la starea pacientului său în cei nouă ani.

O boală gravă este camuflată de Ross, sub eticheta de gripă. Primul buletin prezentat la Casa Albă datează de la Crăciunul din 1943. În martie, mai şi august, se vorbeşte de recidiva „gripei”. În toamnă, viceamiralul Macintre declară că Franklin Roosevelt prezintă o uşoară hipertensiune arterială, fără a-i preciza valorile.

Cei ce l-au văzut de aproape pe Roosevelt în ziua celei de a patra instalări a lui, la Washington, n-au uitat că se mişca cu

greutate, n-au uitat cât de greu i-a fost să-şi rostească discursul. Declinul sănătăţii era notoriu.

Paralizat în cele din urmă, suferind de hipertensiune şi insuficienţă cardiacă şi, se pare, atins şi de un cancer care i-ar fi grăbit sfârşitul, nu a apucat să-şi ducă la capăt cel de al patrulea mandat, început în 1944. Comportamentul său din ultimii ani ai vieţii pe plan politic se explică prin prisma sănătăţii sale. Cu prilejul deplasărilor, el era purtat în braţe de un sergent al armatei americane (Mike Reilly). Aşa şi-a făcut apariţia de altfel şi cu prilejul conferinţei de la Yalta. Iată cum îl descriu cei care l-au văzut în ultima perioadă a vieţii sale: „Aspectul feţei sale este impresionant. Trăsăturile, slăbite, erau pline de riduri. Ele reflectau o intensă oboseală. Pielea, de culoare cenuşie, părea străvezie. Cu glasul stins, părea indiferent şi apatic la tot ce îl înconjura44 (Locotenent Nerris Houghton).

În după-amiaza zilei de 12 aprilie 1945, în vârstă de numai şaizeci şi trei de ani, Franklin Delano Roosevelt a suferit o masivă hemoragie cerebrală. Câteva ore mai târziu a murit1. Abia în 1970 s-a cunoscut numele maladiei ce-l submina cu adevărat pe Roosevelt. Doctorul Howard G. Bruenn, un recunoscut specialist american, şi-a publicat într-o revistă observaţiile privitoare la starea fostului său pacient. Din iniţiativa doamnei Roosevelt, în martie 1944 dr. Bruenn a fost invitat la Casa Albă pentru a-l secunda pe dr. Ross în supravegherea medicală a preşedintelui.

„Franklin Delano Roosevelt, menţionează dr. Bruenn, suferea de mulţi ani, de arterioscleroză. Boala, după cum se ştie, conduce la complicaţii cardiace şi vasculare cerebrale, cu sfârşit dramatic.

O electrocardiogramă arată că Franklin Roosevelt era deja victimă a unei prime complicaţii. O insuficienţă a ventriculului cardiac stâng. Aceasta însemna că inima se eupuizase compensând, în cursul anilor, creşterea presiunii

sângelui în artere. În cazul unei astfel de situaţii, se apelează la anticoagulante, care au proprietatea de a împiedica formarea de cheaguri de sânge precum şi la diuretice. Nu lipsesc tonicardiacele. Dr. Bruenn a recomandat repaus absolut la pat şi bineînţeles medicaţia de rigoare, pe care preşedintele nu le-a acceptat decât parţial.

Tonicardiacele au permis să fie ameliorată insuficienţa ventriculară. După câteva zile, Roosevelt a putut părăsi patul. Dar la 26 mai 1944, s-a plâns de noi tulburări. Diagnosticând o colică hepatică, rezultată, dintr-un exces de colesterol, dr. Bruenn descoperă, într-adevăr, prin intermediul unei radiografii, că vezica biliară era obturată de calculi.

1. J. Roosevelt: *Affecţionately Franklin Delano Roosevelt*, New York, 1959.

168

PAUL ŞTEFĂNESCU

Un alt eveniment neaşteptat, la 5 august 1944. În cursul unei croaziere de repaus în Pacific, preşedintele Roosevelt face un mic infarct al miocardului. Un cheag sanguin îi obliterase o arteră coronariană. O porţiune de necroză, de cel puţin doi centimetri pe doi, consecutivă acestei obliterări, lezase inima. Sedativele calmează durerea. Tonicardiacele înlătură tulburările de ritm şi starea de şoc. Îi sunt administrate şi anticoagulante destinate să reducă extinderea cheagurilor sanguine.

În ciuda măsurilor luate, tensiunea arterială creşte, iar la 18 noiembrie 1944 era 26/15 (culcat). Să ne amintim că aceste tulburări grave doctorul Ross le numise „gripă recidivantă”.

Conform părerii şi a altor specialişti, era mai mult decât evident că preşedintele Roosevelt se afla în stadiul ultim al bolii. În starea sa, deosebit de gravă, decizia de a se expune aventurii de la Yalta a constituit o mare eroare de raţiuni de ordin al puterii executive.

Lordul Moran, medicul personal al lui Winston

Churchill, care l-a însoţit pe premierul britanic în toate deplasările sale, ori de câte ori a avut prilejul, l-a studiat cu atenţie şi pe preşedintele Roosevelt. Astfel, când l-a întâlnit la Yalta, el a constatat că preşedintele american era foarte bolnav, prezentând toate simptomele arteriosclerozei cerebrale într-un stadiu destul de avansaţ, ce nu-i lăsa de trăit mai mult de câteva luni de viaţă… Toţi indicii precursori atât în cazul atacului cât şi al morţii lui Roosevelt constituie ceea ce se numeşte „boala Álvarez”, după numele medicului clinician care a descris boala. Le reproducem şi noi, în cazul preşedintelui, cu menţiunea că pot fi întâlnite şi în cazul altor personaje de care ne-am ocupat în lucrarea noastră, dar nu am mai dezvoltat acest aspect pentru a nu ne repeta. Mai întâi, o modificare a scrisului preşedintelui. Doctorul Wladimir Gottlieb Eliasberg, neuropsihiatru de origine germană, care a practicat în Statele Unite, a avut ideea, în 1953, de a observa şi compara eşantioane ale scrisului preşedintelui Roosevelt din mai mulţi ani.

ECu mult înainte de epoca Yaltei, constată el, acest scris este teribil. Seamănă mai mult cu cel al unui subiect atins de boala Parkn. son. Sau cu cel al unuia ce suferă de o insuficienţă circulatorie a sângelui la nivelul creierului. Se ridică întrebarea dacă preşedintele n-ar fi trebuit să se retragă înaintea acestei întrevederi capitale, dacă Churchill şi Stalin n-au profitat de boala de care suferea Roosevelt4.

Dar există şi multe alte indicii care demonstrează că „boala Álvarez** progresa la Roosevelt. Ea se evidenţia printr-o modificare intermitentă a umorului, prin somnolenţă, erori de ordin intelectual, prin pierderi de memorie, o absenţă a coordonării în gândire. Toate acestea datau de fapt încă din anul 1943. Era neobişnuit de irascibil

şi devenea foarte nervos când era nevoit să se

concentreze un anume timp. Dacă unele lucruri îi necesitau timp de reflexie, schimba subit subiectul. Începuse, de asemenea, să aibă insomnii. Un ultim indiciu despre agravarea bolii Álvarez la Roosevelt în ultimele luni de viaţă: o preocupare continuă, transformată într-o oboseală ce-l devora, altera visul pe care-l purta în el de mulţi ani: de a fi omul păcii, de a deveni în această postură, în istorie, mai mare decât Cezar, mai înţelept decât Socrate1.

Dwight Eisenhower (1890 – 1969)

Cel de al treizeci şi patrulea preşedinte al Statelor Unite, generalul Dwight Eisenhower, era în 1952 comandantul suprem al forţelor N.A. T.O. Susţinut deopotrivă de republicani şi de democraţi, la 16 aprilie se instalează la Casa Albă, fără să fi visat vreodată la această înaltă funcţie. Nu era genul său.

Considerând-o ca o sarcină, a acceptat-o. Fire echilibrată, sobră, avea răbdarea unui elefant, capacitatea stoică de a primi loviturile fără să se clintească şi mai ales o înclinare către compromisuri, calităţi ce nu pot fi trecute uşor cu vederea. Având o educaţie aleasă, convins de preceptele religioase fără a fi bigot, şi-a făcut o dogmă politică din învăţătura biblică: „Cine scoate sabia, de sabie va pieri”. „Nu am denigrat niciodată – va afirma Eisenhower – pe cineva. Nu am încercat să distrug pe nimeni, oricât nu aş fi fost de acord cu el”. Acest simţ al concilierii şi al respectului pentru om l-a caracterizat întotdeauna, făcându-l să fie respectat şi stimat de toţi.

Misiunea ce-i va fi încredinţată nu era câtuşi de puţin uşoară. Moştenirea lăsată de predecesorii săi, Roosevelt şi Truman, tradusă prin douăzeci de ani de guvernare democrată, însemna datorii imense. Conflictul coreean, efortul militar datorat şi dezvoltării forţei nucleare, epuizaseră rezervele ţării. În plus, pe plan intern, trebuie să facă faţă lui MacArhur şi McCarthy, două personalităţi incomode, rupte de realitate şi de mersul istoriei. I-ar fi fost greu şi unui politician, cu atât mai mult unui om lipsit de experienţă politică. Eisenhower a învins toate

greutăţile, în ciuda vârstei sale: avea şaizeci şi doi de ani!

Organizator excelent, dotat cu o forţă de muncă puţin obişnuită, capabil de a înţelege şi de a se orienta repede şi de a lua o decizie şi a o urmări până la capăt, preşedintele Eisenhower a înregistrat

1. *Lumea azi*, nr. 5, feb. 1990, p. 25. Traducere şi adaptare de Vasile Crişan.

succese demne de invidiat şi, mai ales, atât de necesare Statelor Unite într-o perioadă critică. Menţionăm, printre altele, rezolvarea conflictului coreean, ţinerea în frâu a celor doi senatori McArthur şi McCarthy fără a-i ataca frontal, ameliorarea raporturilor cu U.R.S.S. şi Europa occidentală, ca să nu mai vorbim de destinderea cu China, prin retragerea Flotei a VII-a din largul coastelor chineze. Toate acestea, în ciuda unei vârste înaintate şi a unei sănătăţi ce se deteriora cu rapiditate.

Coincidenţă nefericită, încă din primele zile de la instalarea sa ca preşedinte au debutat nişte dureri atroce abdominale, atât de puternice încât abia se putea ţine pe picioare. După un consult amănunţit s-a stabilit că suferea de boala Crohn sau ileită. Aceasta se manifestă prin îngroşarea mucoasei peretelui intern al intestinului gros, ce poate conduce la ocluzia intestinului. Evoluţia către cancer, deşi rară, nu este exclusă. Singurul tratament indicat este cel chirurgical.

În 1953, boala fiind la început, s-a considerat că nu era justificată operaţia. După trei ani, alte tulburări, mult mai serioase din cauza hipertensiunii, au început să se manifeste: dureri de cap şi ameţeli puternice. Ameninţat de arterioscleroză, renunţă la fumat, deşi ani de-a rândul fumase zilnic două pachete şi chiar mai mult.

Alimentele îi sunt administrate sub control, grăsimile de orice fel fiindu-i excluse. Cu toate aceste măsuri draconice, în cursul anului 1955 tensiunea atinge valori alarmante. Sunt de aşteptat, menţionează generalul Howar

Snuder, medicul său personal, crize cardiace şi accidente vasculare cerebrale. La 25 septembrie, în timpul nopţii face primul infarct. Este transportat la spitalul Fitzzsimons. Cu acest accident debutează etapa finală, marcând declinul sănătăţii preşedintelui. În noaptea de 7 iunie 1956 boala Crohn atinge apogeul: ocluzie intestinală. Şansele de scăpare: unu din şase. Operaţia nu mai poate fi amânată.

La 25 noiembrie 1957, imediat după masă, este doborât de un atac cerebral. Nu mai poate vorbi. De fapt, avea greutăţi în vorbire de câteva zile. Îşi revine reluându-şi activitatea. Între 1960 şi 1969, medicii îl consideră de paisprezece ori mort din punct de vedere clinic. Suferă o nouă operaţie la intestine, din cauza ocluziei ivite intempestiv. Mai mult, prezintă violente colici hepatice; este operat şi i se extrage vezica în care se găsesc şaisprezece calculi biliari.

Sfârşitul nu este departe: o insuficienţă cardiacă globală se instalează ireversibil şi la 28 martie 1969, inima îi cedează definitiv. Ideea unui transplant cardiac a fost găsită de familie ca lipsită de logică…

NEBUNII ISTORIEI
171

John Fitzgerald Kennedy (1917 – 1963)

La 20 ianuarie 1961 Statele Unite aveau un preşedinte tânăr; patruzeci şi trei de ani. Imaginea pe care o oferea compatrioţilor săi erau de robusteţe, optimism şi dorinţă de viaţă. Într-un cuvânt, un conducător care prezenta garanţia unei guvernări prospere, dinamice şi în acelaşi timp capabile să facă faţă unei situaţii politice internaţionale nu tocmai roze.

Citind însă memoriile doamnei Rose Kennedy1 se constată uşor că imaginea unui sportiv ce strălucea de sănătate, aşa cum o oferea fotografilor şi camerelor de luat vederi, fiul său John, nu era câtuşi de puţin aşa. Poporul american se înşela… Fişa medicală menţiona o serie de maladii: tuse convulsivă, rujeolă, varicelă, scarlatină, toate

mai înainte de a fi împlinit vârsta de trei ani. Au urmat apoi, în anii adolescenţei, alte afecţiuni: apendicită, infalamarea ganglionilor şi icter, ultimele două însoţite de nenumărate recidive şi complicate de un astm bronşic cronic. Într-un cuvânt, o copilărie chinuită de boli ce denotă un organism fragil şi puţin imun la agenţii patogeni. Dar, poate că toate acestea nu ar fi însemnat totuşi ceva grav dacă nu s-ar fi ivit accidentul căruia i-a căzut victimă Kennedy, la vârsta de nouăsprezece ani. Este vorba de căderea nefericită în timpul unei partide de fotbal american când, student fiind, a suferit o fractură la coloana vertebrală. A încheiat cu activitatea sportivă şi întreaga-i viaţă i se va desfăşura de acum înainte sub semnul acestui nefericit accident.

Are dureri dorsale care-l chinuie mereu şi, ca urmare, satisfacerea stagiului militar este amânată. În 1941, în ciuda respingerilor repetate ale comisiei medicale, este primit în armată. Aflat pe o navă militară, în 1943, este grav rănit. Vasul este torpilat în largul insulelor Solomon. Vechea rană i se agravează şi este spitalizat timp de şapte luni, primind îngrijiri deosebite. Părăseşte spitalul în cârje, purtând în sânge germenele malariei şi rămâne pentru tot restul vieţii cu o infirmitate chinuitoare. Purta în permanenţă un corset medical şi patul pe care dormea avea o saltea aşezată într-o ramă de scânduri, fiind subţire şi tare ca lemnul. De asemenea, la pantoful stâng avea un branţ ortopedic gros de şase milimetri.

1. Rose Kennedy: *Le temps du souveniry* Paris, Ed. Stock et Albin Michel, 1974. Histoire pour tous, nr. 164, dec. 1973, p. 92. Blair J. et C., *The Search for J.F.K.,* New York, Ed. Burkley, 1976. Nichols J.: *President Kennedy's A drena Ls,* J.A. M.A., 201, 129, 1967. Sørensen T. C.: *J.F. Kennedy*, Ed. Gallimard, 1966. Thom G. W.: *Diagnosis and Treatment of Adrenal Insuficiency*, Springfield, Ed. C. Thomas, 1951.

În 1948, pe când întreprindea o călătorie în jurul lumii, Kennedy cade bolnav. Este internat de urgenţă în spitalul american de pe insula Okinawa. După primele îngrijiri, atunci când starea sănătăţii îi permite, este transportat la Boston, în clinica Lahey unde a fost îngrijit, mai întâi, de doctorul Bertels; apoi la Peter Bent Brigham Hospital. Diagnosticul nu mai este îndoielnic: este pus de cel mai reputat specialist în maladiile suprarenale, doctorul Georges Widmer Thom. Kennedy suferă de boala Addison. Simptomele acesteia sunt evidente: tenul său bronzat chiar când nu se expunea razelor solare, crampele pe care le avea, tensiunea sa scăzută, zgomotele surde percepute la ascultarea cordului său, dureri abdominale difuze, starea de oboseală constantă şi pierderi în greutate. Începe un tratament cu cortizon, produs pe care îl va lua pe tot parcursul vieţii sale, dimineaţa, sub formă de pilule. Mai târziu, când va ajunge preşedinte, Kennedy va ascunde cu grijă boala de care suferea. Se teme de reacţia publicului, în cazul în care natura suferinţei va fi divulgată. Drept urmare, interzice cu fermitate celor din jurul său să pronunţe sau să divulge numele maladiei. „Dacă vă veţi vedea obligaţi, recomanda el, menţionaţi doar o insuficienţă suprarenală, compensată de o medicaţie simplă, luată pe cale bucală44.

Când intră în politică şi-şi începe campania de viitor senator, în 1952, America se preface a-i ignora suferinţele pe care Kennedy le domină cu stoicism.

Legat de comportamentul lui Kennedy ca om politic, uneori mai puţin inspirat, este important să facem unele precizări medicale privind implicaţiile maladiei de care suferea. Astfel, specialiştii sunt unanim de acord că tulburările psihice constituie un simptom major în formele cronice ale maladiei Addison, însoţite de cele mai multe ori de dereglări neurologice. George Widmer Thom, care a fost consultat în repetate rânduri de către Kennedy1, menţionează că suferinzii de boala Addison sunt în general apatici sau negativişti, iritabili şi prezintă depresiuni psihice persistente. La rândul său, profesorul elveţian

doctorul Werner Stoll2 a confirmat că toţi aceşti bolnavi suferă în plus de slăbiciuni musculare extreme, insuficienţe funcţionale multiple, tulburări ale memoriei şi insomnii rebele. Pe ansamblu, aceşti specialişti susţin că boala Addison este însoţită de tulburări cerebrale, asemănătoare schizofreniei şi cu halucinaţii. Orice tratament trebuie să se facă pe baza unei terapii psihiatrice.

Totodată, un tratament pe termen lung cu cortizon antrenează după sine de cele mai multe ori efecte secundare pe plan psihic.

1. Ed-C. Thomas, C.W. Thom: *Diagnosis and Treatment of Adrenal insuffâciency,* Thicme Verlag, Springfield, 1953.

2. Wi. Stoll: *Die psyhiatrie des Morbus Addisony* Stuttgart, 1953

Muşchii slăbesc, infecţiile cutanate sunt favorizate, ca şi tendinţa la obezitate şi demineralizarea oaselor. Adeseori cortizonul provoacă tulburări digestive şi perforaţii, declanşând hemoragii interne.

Mulţi autori apreciază cortizonul ca un drog halucinogen. A fost chiar denumit în spitale drept „opiumul bogaţilor44

Maladia Addison se întâlneşte cu o frecvenţă de patru la un milion de indivizi şi, prin manifestările sale, mai ales pe plan psihic, prezintă o deosebită importanţă atunci când bolnavii ocupă funcţii publice importante. Lucrurile se complică în mai mare măsură mai ales dacă există o tendinţă refractară la sfaturile medicului curant, cum este cazul preşedintelui Kennedy. De pildă acesta, după cum ne relatează Janett Travell, doctorul său personal, a recurs la injecţii cu amfetamină pe care i le administra doctorul Max Jacobson. Această substanţă are efect de doping, fiind contraindicată. Pentru comportarea sa contrară eticii medicale, doctorului Jacobson i s-a retras

dreptul de liberă practică.

Cei care l-au studiat îndeaproape pe Kennedy sunt de părere că acesta, fiind conştient de bolile ce-l măcinau cu încetul, dar inexorabil, căuta să ia totul de la viaţă, fie că era vorba de putere sau altceva. S-a vorbit mult de tinerele femei ce erau aduse cu discreţie de secretarii săi. Ne vom opri puţin asupra acestui aspect, din punct de vedere al implicaţiei medicale1.

Se vorbeşte mult că sistemul de securitate al Casei Albe se bucură de reputaţia de a fi invulnerabil şi de a ascunde de ochii curioşilor orice venire sau plecare neoficială a preşedintelui, dar nu numai a acestuia, ci şi a altor persoane care-l însoţesc, în situaţiile cele mai diverse.

În ciuda eficacităţii, devenite legendare, a serviciului de securitate, în jurul alcovului lui Lincoln de la Casa Albă, s-au iscat numeroase relatări.

În zilele noastre, de exemplu, în seara faimoasei întâlniri la vârf Kennedy-Hruşciov, în 1961, s-a spus că preşedintele s-a deplasat la o proprietate luxoasă aflată la Palm Beach, fiind însoţit de doi prieteni, dintre care unul era un fost coleg de liceu. Uşa locuinţei le-a fost deschisă de două fermecătoare tinere. Într-un mod tacit, unul dintre însoţitori s-a eschivat şi a dispărut discret, iar celălalt împreună cu preşedintele au intrat şi au rămas în noaptea aceea până dimineaţa...

S-a relatat pe de altă parte că era de notorietate existenţa a două tinere femei extrem de frumoase, ce făceau parte din schema personalului prezidenţial, şi care-l însoţeau pe John Kennedy în toate deplasările sale. Ele erau solicitate la orele cele mai

I. Luc Windeck; *Figaro magazine,* 30.05.1987, p. 80.

neobişnuite pentru „conferinţe44 urgente care se prelungeau nu odată cu „misiuni44 transcontinentale făcute cu avioanele aparţinând U.S. Air Force. Or, toţi ştiau

cât de puţine cunoştinţe de steno-dactilografie posedau aceste două tinere femei şi imaginaţia anturajului prezidenţial mergea destul de departe, mai ales când cele două superbe „însărcinate cu misiuni44 se întorceau la locuinţele lor vizibil extenuate…

În timpul verii, când membrii familiei Kennedy plecau în vilegiatură la Cape Cod, apărea un graţios corp de balet de domnişoare ce luau în stăpânire etajele superioare ale Casei Albe, unde preşedintele continua să lucreze neobosit. În toate deplasările sale, el era în permanenţă înconjurat de tinere femei şi bărbaţi atrăgători care îl escortau până în apartamentele particulare, chiar când îşi schimba hainele, se odihnea, lua o gustare sau îşi făcea siesta. Căci acest permanent vârtej era cea mai eficace perdea de fum. Ce făcea cu adevărat? Ce se ascundea îndărătul acestui piperat manej? E aproape imposibil de ştiut şi faptul descumpănea chiar şi pe cei mai abili curioşi.

Este adevărat că Kennedy nu a comis niciodată imprudenţa de a se plimba în toiul nopţii pe o stradă pustie, de mână cu o prietenă de ocazie. Nu există niciun fel de afirmaţie făcută în public, cărţi, înregistrări telefonice sau fotografii de femei pe care să le fi frecventat pe timpul mandatului său.

Succesorul lui Kennedy, Lyndon Johnson, a alimentat din abundenţă cronica cu aventurile sale înaintea alegerii lui prezidenţiale. Atunci nu era decât şeful majorităţii din Senat şi a putut fi văzut adeseori în automobil alături de o seducătoare femeie din Georgetown sau dând târcoale camerelor prietenilor săi invitaţi la ranch-ul său din Texas. El a ştiut totodată să evite martorii oculari şi tactica sa consta în a se lăuda în permanenţă cu formidabilul apetit sexual ce-l avea. Se comporta astfel încât nimeni nu ştia ce să creadă că este adevărat…

Se spune că în ziua când a ajuns preşedinte, ar fi fost zărit în chiar aceeaşi seară curtând cu insistenţă o frumoasă reporteră blondă pe care o îmbia să-şi petreacă noaptea la ranchul său. Nu a reuşit s-o convingă. Este adevărat că imaginea acestui bărbat elegant şi sobru nu te

duce cu gândul prea uşor la un sfărâmător de inimi.

Lui Merriman Smith, mult timp responsabil cu serviciul de pază al Casei Albe, îi făcea o adevărată plăcere să îi distreze pe tinerii jurnalişti cu poveşti piperate privindu-l pe Franklin Roosevelt al cărui tren făcea naveta de la Washington la Hyde Park din New York, unde trăgea pe o linie moartă din New Jersey pentru a permite actriţei Lucy Mercer Rutherford să urce în tren. Dar, aşa cum

mărturiseşte şi Smith, Roosevelt ştia să ascundă cu grijă orice indiciu material. Ca şi alţii, nu ignora faptul că în puritana Americă, se juca cu focul şi o persoană rău intenţionată putea în orice moment să provoace un scandal ce-i putea fi fatal.

Legat de Kennedy s-a vorttit mult despre un episod semnificativ şi nu lipsit de importanţă. Într-o zi din vara lui 1963, preşedintele

S.U.A. a apărut la ora 12, 30, fără a se fi anunţat, într-un hotel din apropiere de Casa Albă. Agenţii serviciului secret supravegheau cu discreţie cartierul. La puţin timp după aceea s-a dus în casa lui Bing Crosby, pe care o frecventa deseori… Se pare că afecţiunile la coloană determină e exacerbare a instinctului genezic. Cert este că în urma eforturilor din acea zi, vechea sa rană de la coloană, din timpul războiului, l-a făcut să sufere îngrozitor, obligându-l să poarte din nou corsetul ortopedic pe care-l părăsise cu câţiva ani mai înainte. Puţin timp mai târziu, la Dallas, acelaşi corset l-a forţat să stea drept când primul proiectil l-a atins. Se ştie că abia cel de al doilea i-a fost fatal nefericitului preşedinte… Am dat aceste amănunte nu cu scopul ascuns de a provoca un anume gen de senzaţie, ci de a face legătura între istorie şi medicină.

Kenny O’Dounell aflat în preajma sa, a făcut cunoscut că John Kennedy nu se despărţea de cârjele din duraluminiu, pe care le ţinea ascunse pe duşumeaua automobilului cu care se deplasa. Se dispensa de ele doar

când intra în sălile în care îl aştepta publicul. Cu sforţări supraomeneşti, păşea pe estradă drept, surâzând.

Disimulându-şi cu greu suferinţele, imediat după căsătoria sa cu Jacqueline Lee Bouvier, o tânără reporteră de origine franceză, îşi va petrece cda mai mare a timpului culcat1. La 21 octombrie 1954 se internează într-un spiral ortopedic din Manhattan, New York, pentru a fi supus unei extrem de dificile operaţii. În locul discului cartilaginos dintre vertebrele a şasea şi a şaptea, chirurgii au fixat un disc foarte subţire de oţel, acoperit de un strat şi mai subţire de substanţă plastică îmbibată cu antibiotice. Dar şocul operatorul a avut drept urmare o decompensare bruscă şi starea îi va fi atât de gravă, încât i se administrează o ultimă împărtăşanie. Apare şi o complicaţie după un interval de patru luni. Iarăşi este într-un punct critic, scăpând ca prin minune, se reface însă cu greu, iar Jackie îl îngrijeşte cu devotament. La 25 decembrie 1953 părăseşte spitalul, mult ameliorat. Operaţia reuşise, dar chirurgii au descoperit cu acest prilej că pacientul avea piciorul stâng cu doi centimetri mai scurt şi această infirmiate îi măcina, sistematic, la fiecare pas, şira spinării. Intervenţia chirurgicală durase ore întregi.

1. *Le Point*, nr. 131, 24 marş, 1975, p. 81.

bolnavul a fost îmbrăcat cu un corset de oţel care-i strângea corpul. John a început prin a refuza această teribilă proteză. Atunci Jacqueline a intervenit, l-a rugat, apoi se spune că l-ar fi şi ameninţat şi sub presiunea psihologică a femeii pe care o iubea, John Kennedy a primit soluţia propusă de medici, inclusiv riscul de a fi, toată viaţa, în mare măsură, un infirm.

Timp de şase luni John a stat culcat cu faţa în jos pe patul de spital. Un dispozitiv special îi îngăduia să citească şi să scrie în această poziţie incomodă. A profitat de timp, şi-a revizuit şi încheiat cartea *Profiluri de oameni curajoşi*,

a pregătit câteva articole de politică internă americană, dar, mai presus de toate, a pus la punct, sub aspectele practice, decizia de a candida la postul de preşedinte al Statelor Unite.

Cuplul Kennedy a fost profund nefericit: John era, în continuare, un martir condamnat la suferinţe fizice atroce. Jackie se simţea torturată de urmările nefericite ale repetatelor sarcini pierdute prematur. O persoană din intimitatea lor, cum a fost Mary Gallagher, se arăta uimită, până la stupefacţie, de felul în care John Kennedy „îşi punea masca admirabilă a zâmbetului44 la câteva clipe după ce, în umbră, pe ascuns, faţa îi era convulsionată de grimase ale suferinţei.

Decompensarea bruscă şi infecţia, care au complicat operaţia sa de disc, s-au datorat bolii Addison. Primul care va vorbi, la puţin timp după moartea lui Kennedy, despre această boală, va fi Theodore C. Sørensen, purtătorul de cuvânt al viitorului preşedinte, cu prilejul unei deplasări la Paris. Iată ce a spus: „Deşi nu se plângea niciodată de suferinţele încercate, utiliza şi transporta, de la un capăt la altul al ţării, mai multe pilule şi poţiuni decât pot încăpea într-un dispensar. Această deficienţă endocrină a dat naştere la tot felul de zvonuri cu privire la starea sănătăţii sale, ele devenind o obsesie de-a lungul anilor. Rolul pe care îl aveam şi care mă obliga să exercit şi legătura dintre ziarişti şi medici, îmi permitea să ştiu cât de mult ţinea John ca publicul să nu creadă că nu este în stare să înfrunte oboseala unei campanii şi povara preşedinţiei sau că riscă, în cazul că va fi ales, să moară înainte de expirarea primului său mandat. Cu excepţia operaţiei efectuate la coloana vertebrală, nicio internare a sa în spital, indiferent din ce motive, n-a fost făcută publică, fapt ce mă constrângea să găsesc tot felul de scuze pentru a decomanda sau amâna reuniunile la care trebuia să ia cuvântul. Era una din îndatoririle pe care le detestam cel mai mult44. Deşi se simţea atât de rău, totuşi nu a lipsit nici măcar o singură zi de la Casa Albă, în ciuda unor dureri intense ce-l chinuiau fără încetare. Dacă Kennedy

oferea celor neştiutori imaginea vitalităţii, spatele

său îl supunea în permanenţă unui adevărat supliciu. Fotoliul său basculant îl însoţea, ca şi medicamentele, pretutindeni.

Un corset, trei băi calde zilnic, repaus pe o saltea încălzită electric după masă, exerciţii de gimnastică înainte de cină, puţin înot în fiecare zi, în piscina încălzită a Casei Albe, masaje, toate acestea erau mai mult paliative pentru răul care îl chinuia, dar îi aduceau o ameliorare a stării sale generale. Durerea, în ciuda tuturor acestora, nu-l părăsea.

„Nu se plângea niciodată", afirma medicul său personal. Perioadele bruşte de tăcere lăsau să se înţeleagă că spatele îl supăra groaznic, dar el nu se plângea niciodată.

În mai 1961, cu prilejul unei vizite oficiale la Ottawa, preşedintele trebuia să sădească un arbore: brusc durerea în spate l-a doborât. La întoarcerea acasă, văzându-l cum alunecă încet şi cu multe precauţiuni în cada de baie, mi-am dat seama – continuă confesiunea medicul său personal – cât de mult suferea.

La reîntoarcerea la Washington, după o vizită făcută la Paris, a fost obligat să meargă în cârje. Dar, refuzând să ofere imaginea unui infirm, le arunca în momentul când păşea pe uşa Casei Albe. Tot în acea perioadă, cu prilejul unui discurs, a fost nevoit să vorbească aşezat pe scaun şi să le anuleze pe celelalte programate.

Adeseori se simţea mai bine, dar de multe ori îi era rău. „Depinde de vreme, de politică şi de altele** glumea el; dar întotdeauna avea dificultăţi la urcatul scărilor.

Tradiţia cerea ca preşedintele să inaugureze sezonul de baseball aruncând prima minge. El se achita de această sarcină cu prudenţă, dar, ca pe oricare alt lucru pe care-l avea de făcut, voia să-l facă cât mai bine cu putinţă şi se antrena în secret pe peluza Casei Albe. Juca foarte rar golf

şi când o făcea era contra dorinţei sale. Spatele său nu-i permitea să ia copiii în braţe ori de câte ori ar fi voit-o.

Preşedinţia, deşi departe de a-i solicita aceeaşi anduranţă fizică ca şi campania electorală, însemna totuşi pentru Kennedy lungi ore de lucru, o activitate neîncetată şi o concentrare permanentă. Cu toate acestea, arareori îşi încetinea ritmul, în ciuda durerii care îi sfredelea spatele.

Gimnastica severă pe care o practica în fiecare zi sub supravegherea dr. Hans Kraus, un reputat specialist new-yorkez, avea efecte binefăcătoare. Printre altele, ea îl menţinea în formă. Fotografiile care îi scoteau în evidenţă faţa buhăită îi răneau vanitatea, dar greutatea corpului i s-a stabilizat în cele din urmă la 85 kg, nu însă fără a se supune la perioade stricte de regim. În acest sens, se spune că în ziua dinaintea unei apariţii la televiziune, renunţa la desertul său favorit: o cremă cu ciocolată.

Avea câteva riduri în plus, tâmplele îi erau grizonante şi, aşa cum afirmă Dave Powers „poseda din ce în ce mai mult aerul unui preşedinte44. În ciuda stării sănătăţii sale, a durerilor chinuitoare, umorul nu-l părăsea niciodată şi invariabil avea pregătită o glumă, o vorbă de spirit care stârnea buna dispoziţie a celor din jur, făcându-l de fiecare dată să fie în centrul atenţiei.

Lyndon Johnson (1908 – 1969)

Ajuns din cauza unei întâmplări nefericite preşedinte al Statelor Unite, Lyndon Johnson a fost o personalitate controversată. Temperament vulcanic, se comportă ca un adevărat suveran, vorbind cu cei din jur într-un limbaj colorat. Întreaga sa atitudine, dezvăluită acum publicului, este incredibilă.

Fire dispreţuitoare, profera cu uşurinţă imprecaţiuni şi avea mania să fie filmat continuu, chiar atunci când plonja gol obligându-şi oaspeţii să facă la fel, în piscina Casei Albe. Nonşalanţă sau… altceva! îşi scarpina pe sub cămaşă burta şi primea consilierii în cele mai insolite

ipostaze. Orbit de putere, Johnson nu-şi dă seama că a depăşit de mult limitele unei decenţe elementare. Îşi umileşte colaboratorii şi, mai ales, îşi exprimă neîncrederea în ei, manifestând o înclinaţie bolnăvicioasă de a-i tortura moral. De aici până la a pune la cale, în S.U.A., interceptarea convorbirilor telefonice, e un pas. Şi-l face. Nu reuşeşte să-şi domineândoielile, luând hotărâri în ultimul moment.

Medicii îl consideră ca fiind măcinat de impulsuri necontrolate şi accese maniace. Vorbeşte mult, pe un ton monocord, repede, cu un debit surprinzător. Nu ştie să-şi facă prieteni, iar cei pe care îi mai are, îl părăsesc absolut toţi. În 1968 se decide să abandoneze politica şi se retrage la ranch-ul său, unde după mai multe infarcte moare peste un an.

Richard Nixon (n. 1913)

A fost comparat cu Ianus, de-a lungul întregii sale cariere politice nefăcând altceva decât să-şi ascundă jocul şi să privească pe furiş pe alţii.

Activitatea şi unele succese nu-i pot fi negate. Iniţiator al destinderii cu U.R.S.S., reia relaţiile cu R.P. Chineză şi opreşte războiul din Vietnam, ca să enumerăm doar câteva realizări.

Succese certe, dar i se poate imputa în acelaşi timp şi un şir de acte câtuşi de puţin demne: astfel, se ştie că a aprobat lansarea asupra Hanoiului a bombelor cu bile, o armă extrem de ucigătoare şi îndreptată asupra populaţiei civile, autorizarea operaţiunilor clandestine ce au condus în final la uciderea lui Salvador Allende, în Chile, construcţia rachetelor „MIRV” cu mai multe focoase nucleare, ca să nu mai vorbim de scandalul Watergate.

Desigur, Nixon îi respecta pe toţi şi dorea să fie informat deopotrivă, atât despre colaboratorii şi prietenii săi, cât mai ales despre adversari. Nu-şi alegea metodele, orice cale fiind bună, inclusiv a spionajului intern.

Caracterul lui Nixon trebuie să fie explicat, spun psihanaliştii, în copilăria sa, în sărăcia şi viaţa dusă până la o anumită vârstă, plină de privaţiuni. Astfel, se naşte în sufletul copilului un sentiment de ură faţă de toate sistemele, câteodată chiar faţă de toţi oamenii.

Pe tatăl său îl acuză, făcându-l responsabil de sărăcia cunoscută în copilărie, iar pe mama sa o respectă, mergând până la a se identifica cu ea. Este doar cea care ţine casa. În naivitatea sa de copil, îşi imaginează că este preferatul ei; dar se înşală. Mai avea un frate, Harold. Bolnav de tuberculoză – boală de care va sucomba în cele din urmă – mama sa Hannah pleacă departe de casă, în căutarea unei slujbe, pentru a-şi îngriji copilul ce se stingea văzând cu ochii. Richard este gelos.

După dispariţia fratelui său, întreaga afecţiune a mamei sale se revarsă din nou asupra sa. Pe acest fundal extrem de complex apare un element nou: dorind să-i insufle o rigoare morală cu ajutorul credinţei, Hannah îl duce cu regularitate la biserică. Şi dacă poveţele recomandate pot fi sintetizate în cuvintele „umilinţele, slăbiciunea, nevoile trebuie combătute44, Richard, în mintea lui fragedă, le interpretează în felul său: „foloseşte toate mijloacele pentru a le face faţă44. Este un proces pe care psihanaliştii îl cunosc. L-am întâlnit pe parcursul lucrării în mai multe cazuri. Ca urmare, Richard Nixon devine un om ascuns, închis în el, un introvertit. Astfel, ne explicăm caracterul său – vorbeam de Janus la început – dorinţa de a se îmbogăţi – sărăcia din copilărie – şi lupta pentru a se afirma.

Acest germene de personalitate va evolua în adolescenţă în aceeaşi direcţie, datorită împrejurărilor. În timpul studiilor are de întâmpinat nenumărate obstacole şi este nevoit să facă faţă unor greutăţi de tot felul. Pentru a le surmonta, Richard luptă cu armele sale favorite, care îi aduc porecla de „Tricy-Dick44, adică „Richardşiretul44. Personalitatea îi este de acuma formată; ajuns la apogeul carierei sale – de la un birou de avocatură, în fotoliul prezidenţial

- nu va face altceva decât să-şi practice, ori de câte ori va fi cazul.

metodele verificate şi care i-au adus succes: intrigi, calomnii, lovituri sub centură, etichetarea adversarilor, într-un cuvânt o strategie de a-şi înşela adversarii, metode puse în slujba unui singur ţel: interesul său personal.

Personalitate ambiguă, plin de febrilitate, caută legături la polul opus. Meticulos până la manie, având în faţă scopul propus, îşi controlează şi modelează gesturile şi vocea pentru cel mai neînsemnat discurs. Are totuşi un handicap: îi este teamă de mulţime. Are fobie de oameni – vezi Nicolae Ceauşescu. Treptat maladia de care suferea, psihonevroza, se face tot mai mult evidentă. Tulburările de comportament sporesc. Discută ore întregi, o adevărată logoree, cu adjuncţii săi despre cele mai neînsemnate lucruri. Se izolează complet, interpunând între el şi restul Statelor Unite o superechipă de agenţi şi personaje gata să execute orice. De pildă, interceptările telefonice. Nu îşi iubea poporul, poate chiar îl ura. Cum se poate explica altfel dezvoltarea serviciilor secrete pentru controlarea inamicului intern, pentru spionarea ţării. „O armată clandestină, având ca obiectiv cetăţenii americani44, menţionează P. Accoce şi P. Rentehnich pe bună dreptate. Şi gândul ne zboară la altcineva... Un alt simptom: dacă Johnson cerea să fie filmat, Nixon voia să fie înregistrat, absolut totul, de la decizii politice până la fapte banale. În seifurile de la Casa Albă se acumulau pe zi ce trecea, sub preşedinţia sa, kilometri de bandă magnetică.

Cititorul are acuma imaginea lui Richard Nixon, un om bolnav. Freud, afirma că isteria – (boala de care suferea Nixon) reprezintă după fobie, cel mai înalt grad de nevroză. O psihonevroză obsesivă, cu impulsuri de sinucidere. Dezaprobat de propriul său popor în urma afacerii Watergate, demisionează la 9 august 1974, retrăgându-se la San Clemente. Va mai reveni în viaţa politică pentru a îndeplini, pe linie de stat sau pe cont

propriu, unele misiuni în diverse ţări.

Un ultim amănunt: întotdeauna intrigile şi înşelăciunile îi reuşiseră, cu excepţia celei din urmă, care, din cauza extinderii nevrozei ce i-a întunecat judecata, i-a provocat căderea…

Winston Leonard Spencer Churchill (1874 – 1965)

Puţine sunt cazurile consemnate de istorie în care viaţa unui om de stat să fi fost descrisă de medicii care l-au îngrijit. Winston Churchill oferă un caz fericit pentru cercetător şi aceasta datorită

medicului său personal, Charles Wilson, lord Moran, care în ultimii douăzeci şi cinci de ani ai vieţii ilustrului său pacient i-a fost nu numai medic, dar şi confident şi prieten, iar mai presus de toate, un fin observator care nu a pregetat să ne lase o carte deosebit de preţioasă1.

Winston Churchill s-a născut la Blenheim Palace (Oxfordshire) în 1874. Şi-a format educaţia în spiritul sobru şi aspru de la Harow, colegiu reputat de la periferia Londrei, apoi la şcoala militară de la Sandhurst. A luptat în Cuba, sub Valeriani Weyler, general spaniol. A participat la expediţia de la Kartum, cu generalul Kitchener. A făcut parte din armata aflată în Transvaal. A fost deputat conservator, apoi liberal, la Oldham (1900). Ca subsecretar de Stat pentru colonii, apoi ca ministru la Comerţ, la Interne, la Finanţe, la Război şi la Amiralitate se face remarcat în parlament prin discursurile bătăioase pe care le rosteşte. Îşi repeta cuvântările în faţa oglinzii, făcându-i o deosebită plăcere să se contemple în acţiune.

Prim-ministru (1940 – 1945 şi 1951 – 1955), lider al partidului conservator, el a fost animatorul efortului de război britanic şi unul dintre cei trei mari protagonişti ai victoriei coaliţiei antihitleriste. Se pare că la Yalta a fost acela care a cedat2 într-un mod ruşinos în faţa pretenţiilor lui Stalin, abandonând ţările din răsăritul Europei, printre

care şi România, o veche aliată şi, mai ales, ţară care a contribuit în mod hotărâtor la scurtarea războiului, prin uriaşele jertfe umane şi materiale.

Atât medicul său personal, cât şi cei care l-au cunoscut, nu l- au apreciat a fi un om politic de anvergură, ci mai degrabă înclinat spre aventură, căutând evenimentul. Ştia să mobilizeze mulţimilesă găsească cuvinte simple, ce aveau darul să înflăcăreze. Era un om solitar, critica totul şi în acelaşi timp un apărător al cauzelor pierdute. În pofida războiului, continua să se îmbrace elegant, uneori excentric. Nu se despărţea niciodată de ceasul său eduardian, legat cu un lanţ gros de aur, care-i atârna de-a curmezişul vestelor sale somptuoase. Conform unor principii personale numai de el ştiute, făcea baie de două ori pe zi, dimineaţa şi după siesta de prânz, pe care nu şi-o refuza niciodată, indiferent de împrejurările în care se afla. După efortul permanent pe care îl făcea zilnic, băile îi întăreau tonusul şi îi confereau şi culoarea roz, de bebeluş îmbătrânit. Gurmand, este în acelaşi timp şi un mare amator de whisky – în cantităţi mari şi în doze zilnice – ca şi de trabucuri negre, imense, care i-au devenit sinonime. Nu suportă în preajma sa personaje de

1. Charles Wilson, lord Moran: *Winston Churchill, the Struggle for Survival (1940 – 1965)*, London, 1966.

2. Contea A., *Yalta ou le partage du monde*, Paris, Ed. Robert Laffont, 1968.

prim-plan, plăcându-i să domine, să fie ascultat. În permanenţă surescitat, îşi doreşte de asemenea să fie în jurul lui agitaţie. Grandilocvent, cu un umor debordant, face ironii răutăcioase şi se manifestă exploziv, fie că e vorba de bucurie sau supărare. Dar are şi momente de depresie, când spune că are „câinii săi negri”; e singur, melancolic, descurajat. Momentele nu sunt rare şi sunt caracteristice psihozei maniaco-depresive, o maladie

psihică gravă.

Depresiunile sale sunt alimentate de trei surse. Prima o reprezintă privaţiunea precoce de afecţiunea părintească. Churchill s-a născut prematur, la şapte luni. Deoarece Jenny, mama sa, nepăsătoare până la a-şi pune în pericol sarcina, a participat la o vânătoare cu copoi căzând de pe cal. Foarte mondenă, însoţindu-şi frecvent soţul în călătorii îndepărtate, nu s-a arătat a fi, nici după naşterea înainte de termen, o mamă atentă. Winston a fost crescut de o doică, a cărei fotografie o va păstra asupra sa până la moarte, lăudându-i, adesea, calităţile. Carenţa afectivă a condus la dezvoltarea agresivităţii şi hiperactivităţii sale de a se afirma.

A doua cauză a depresiunilor lui Churchill o constituie un uşor defect de vorbire, care îl afectează enorm.

Al treilea motiv al exceselor depresive provine din complexul de inferioritate, dobândit ca urmare a eşecurilor sale militare din 1917.

În afară de rolul jucat în cursul unor evenimente istorice epocale (înainte, în timpul şi după cel de al doilea război mondial), Winston Churchill a oferit contemporanilor săi o existenţă complexă, tumultuoasă şi contradictorie. Iată de ce, mărturia unui om de ştiinţă prin observaţiile, scenele sau replicile relatate ca şi prin interpretările valoroase de medicină, reprezintă o contribuţie deosebit de preţioasă în domeniul patologiei istorice.

Dialogul angajat între medic şi neobişnuitul său pacient îmbracă de la început forma confesiunii. „Winston – scria Moran – îşi dădea seama că pentru a-l putea îngriji nu trebuia să-mi ascundă nimic; îmi luasem obiceiul ca, părăsind Downing Street nr. 10, Chequers sau Charwell (domeniul familiei Churchill situat în apropierea Londrei) să notez uneori pe dosul unui plic tot ce spunea, spre a reuni apoi elementele investigaţiei şi a descoperi pe baza lor cauza tulburărilor lui. Cu ajutorul notiţelor, redactam seara sau noaptea convorbirile avute”. Şi, în continuare:

„… nu puteam altera faptele, aşa cum nu pot fi falsificate experienţele de laborator”.

La 27 decembrie 1941, Churchill, escortat de cabinetul său militar şi lordul Moran, se afla la Washington, pentru a discuta cu Roosevelt strategia ce urma să fie adoptată împotriva Germaniei naziste. În noaptea care a urmat, Churchill s-a deşteptat brusc cu

respiraţia blocată, cuprins de panică. O gheară îi strângea pieptul şi durerea aproape insuportabilă, iradia spre umărul stâng. Lordul Moran a diagnosticat fără greutate o angină pectorală. Evoluţia nu putea fi previzibilă, iar crizele se puteau succeda şi complica cu un infarct şi chiar moartea. Churchill şi medicul său şi-au păstrat sângele rece şi secretul privind starea sănătăţii premierului. Dacă ar fi dezvăluit despre ce boală este vorba sau dacă s-ar fi lăsat consultat de specialiştii americani, ar fi însemnat un dezastru. Sub pretextul oboselii cauzate de călătorie, Churchill a rămas în pat, în repaus absolut, administrându-i-se sedative pentru calmarea durerilor şi vasodilatatoare pentru activarea circulaţiei. Patruzeci şi opt de ore mai târziu, Churchill ia parte la discuţii ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat.

Moran ava o sarcină extrem de grea: era responsabil de sănătatea omului care conducea destinele ţării sale şi nu numai ale ei, căci prin contribuţia la înfrângerea Reichului hitlerist îşi lega soarta de zeci şi sute de milioane de oameni.

Churchill avea 65 ani – deci nu se mai putea spune că era tânăr
- când a preluat conducerea guvernului de coaliţie, după eliminarea „conciliatorilor” şi se bucura de o sănătate deplină. Cufundat complet în sarcinile pe care le avea de îndeplinit într-un moment decisiv pentru viitorul poporului englez, premierul englez trăia într-o permanentă stare de tensiune; nu era deloc uşor, mărturisea Moran, de pătruns

în intimitatea unui astfel de om. Impulsiv, încăpăţânat, indiferent faţă de convenienţe, acceptase cu greu opiqia celorlalţi membri din cabinet de a fi supravegheat de un medic. În aceste condiţii delicate, ca să nu spunem dificile, lui Moran a avut nevoie de multă răbdare şi tact pentru a-i câştiga, puţin câte puţin, încrederea. „Când pătrundeam în biroul său, îşi lăsa cu regret lucrul pentru a-mi spune: nu vedeţi că sunt extrem de ocupat, că am de rezolvat sarcini urgente? Era de altminteri într-o formă excelentă, nu avea nicio nevoie de mine. Nu tolera să fie sustras un singur minut de la munca sa…”

Zilele şi nopţile frământate, din timpul celui de al doilea război mondial, au fost privite şi redate prin prisma reacţiilor primului ministru. „Noaptea care a urmat căderii Tobruk-ului, ca şi noaptea anterioară, l-am vegheat până ce s-a culcat, gândindu-mă că ar fi putut avea nevoie de mine. Dar era plămădit dintr-un aluat aparte. Sunt din tot sufletul alături de el. Îmi place omul care ştie să fie la înălţimea situaţiilor. Cu tot prestigiul nostru militar destul de scăzut, a dominat permanent discuţiile…” Winston a ţinut piept americanilor; oricât de nefavorabile au fost faptele, nu s-a lăsat

handicapat de ele. În asemenea împrejurări, nimeni nu avea abilitatea lui.

Încleştarea cu trupele lui Rommel, din Nordul Africii, denumită „bătălia deşertului” a fost urmărită îndeaproape de Churchill, care se deplasase în septembrie 1942 pe scena operaţiunilor. Şi Moran consemnează scurt şi concis:

„Când aruncăm o privire retrospectivă constatăm că bătălia a reprezentat o cotitură în cariera politică a lui Churchill din timpul războiului. Chiar el însuşi ne-a mărturisit că în septembrie 1942, poziţia lui era mai vulnerabilă decât oricând. După El-Almein însă, nu mai risca să-şi piardă postul de prim-ministru, oricât de mult ar fi durat conflictul”.

O biografie medicală a unui om de stat nu poate fi separată de activitatea politică. Relatând fapte, convorbiri, impresii, lordul Moran nu trecea cu uşurinţă nici peste reacţiile personale sau peste contradicţiile îndârjite dintre oamenii politici, ivite în elaborarea strategiei, din tendinţa perfect explicabilă de a sprijini interesele şi năzuinţele popoarelor ai căror reprezentanţi erau. Şi astfel devenim şi noi martorii conferinţelor de la Casablanca, Teheran şi Yalta din anii 1943 – 1945, ai discuţiilor purtate în legătură cu debarcarea în Italia de Sud, a divergenţelor de opinii în privinţa operaţiei „Overlord" (debarcarea în Normandia).

Este interesant de constatat că Moran se dovedea un fin psiholog şi nu trecea cu vederea influenţele pe care le-au exercitat asupra pacientului său diversele personalităţi ale vremii şi nici modul în care colaborau cei „trei mari". Furat de firul evenimentelor, devenite de acum istorice, istoriograful medic se întreba adeseori de ce Churchill proceda într-un anume fel şi nu în altul. Dar, interesul medicului se arăta mai tare şi se concentra asupra pacientului său, ale cărui resurse biologice neobişnuite l-au făcut să depăşească în scurt timp, şi în ciuda condiţiilor de viaţă mai mult decât trepidante, două pneumonii infecţioase.

Întotdeauna între două avioane, primul-ministru nu-şi menaja câtuşi de puţin forţele. La 30 ianuarie 1943, la întoarcerea de la Conferinţa de la Casablanca, s-a îmbolnăvit de pneumonie. Temperatura i-a urcat la 40° şi inima dădea semne de oboseală. Cu faţa congestionată, tuşea îl scutura în permanenţă, abia mai putând respira. Lordul Moran i-a administrat un preparat crud de penicilină reuşind să-l scoată din criză. Convalescenţa i-a fost scurtă, Churchill restabilindu-se complet.

În noiembrie acelaşi an, întorcându-se de la Teheran, premierul s-a simţit brusc epuizat complet, stare care nu a putut fi remediată nici prin băile pe care le practica cu asiduitate şi nici prin repaus.

NEBUNII ISTORIEI

Memoria avea hiatusuri care l-au pus pe gânduri pe Moran. Şi-a chemat în ajutor confraţii specialişti neurologi. Erau primele semne ale arteriosclerozei. O nouă pneumonie îl ţintui la pat, dar aceasta fu combătută – din nou cu sulfamide.

Moran şi-a extins aria observaţiilor sale medicale şi asupra personalităţilor cu care primul-ministru venea în contact. Astfel, în cursul conferinţei de la Yalta, Moran nota: „Toată lumea a remarcat că, din punct de vedere fizic, Roosevelt era o ruină şi fiecare mă întreba cărei cauze i se datorează acest fapt. Nu numai uzura organică atrage atenţia. În timpul discuţiilor a stat nemişcat, cu gura deschisă, intervenind rareori. Odinioară, când nu era suficient documentat, ingeniozitatea lui masca lipsa de informaţie. Acum însă, această abilitate a dispărut. După cât am putut constata, mă îndoiesc că de astă dată a fost la înălţimea rolului…”

Energia proverbială a omului de stat care trecea de la o inspecţie pe front la o conferinţă la nivel înalt, de la o şedinţă de cabinet la o expoziţie de pictură sau la un banchet, fără a-şi acorda nicio clipă de răgaz, erau evidenţiate şi de doctorul Moran. De exemplu, amintindu-şi de o vacanţă petrecută în Maroc, în 1947, după o intervenţie chirurgicală, Churchill i-a făcut următoarea mărturisire: „Nu tânjesc după odihnă. Iubesc activitatea intelectuală. Dar, din când în când, am nevoie de schimbare, de lumini diferite, de peisaje diferite şi mai ales de culori diferite. Culoarea joacă un rol mare în viaţă”.

Cercetând biografiile personalităţilor marcante din diverse domenii, regăsim, aproape fără excepţie, aceleaşi trăsături comune: dinamismul şi o forţă de muncă neostenită. Poate că aşa se şi explică realizările de excepţie. Nu întotdeauna însă o sănătate de fier motivează această concentrare permanentă: pe parcursul lucrării noastre am scos în relief şi multe excepţii, fapt care dovedeşte că explicaţia trebuie căutată în special în trăsăturile de caracter, în formarea personalităţii, în ţelul

propus în viaţă. Există vieţi care se consumă pentru un ideal, vieţi de excepţie şi vieţi din nefericire cele mai multe, fără motivaţie, scurgându-se în virtutea inerţiei.

Arterioscleroza avansa încet. În 1947 un examen de fund de ochi pune în evidenţă sclerozarea arterelor retiniene. I se recomandă un regim sever, sărac în grăsimi şi administrarea de medicamente capabile să-i fluidifice sângele. Nervii, de asemenea, îi cedează tot mai mult. „Câinii negri" îl asaltează cu insistenţă. Pentru a-şi calma nervii, serios zdruncinaţi de război, pictează. La 24 august 1949, pe când se odihnea la Monte Carlo, Churchill are primul atac cerebral. Un cheag de sânge îi obstruează un vas. Lordul Moran este la datorie, intervenind cu succes. Urmările sunt limitate. Că

primul ministru începuse să piardă din viteză, pe de o parte, era o realitate, iar pe de altă parte, nu era nici măcar conştient de aceasta, lucru dovedit prin faptul că, înainte de a fi primit lovitura (e vorba de pierderea suferită în alegeri) Winston nu şi-a dat seama că naţiunea nu mai era dispusă să accepte tot ce îi spunea el. Rezultatul alegerilor generale i-a redat însă luciditatea, făcându-l să redevină ce a fost odinioară. Moran era de părere că Churchill, cu temperamentul său sanguin, nu va accepta însă multă vreme înfrângerea. Este ştiut că atunci când un om depăşeşte vârsta de 70 ani, efectele unei operaţii chirurgicale se şterg foarte lent şi destul de imperfect. Chiar dacă aparent se restabileşte, organismul nu mai e acelaşi… Rezultatul alegerilor generale şi-a lăsat amprenta şi asupra lui Winston, la fel ca şi o operaţie dificilă. Suprema încredere în sine pe care alţii o invidiau şi o admirau în secret şi care îl însufleţise în anii războiului, a fost minată, elanul lui nestăvilit s-a spulberat.

Un moment crucial în viaţa premierului l-a constituit etapa de după război, când s-a pus problema alegerilor. Era neliniştit şi se simţea dintr-odată neputincios şi

incapabil de a-şi mai putea exercita clocotitoarea energie şi influenţă asupra compatrioţilor săi. Două curente opuse domneau în ţară. Pe de o parte, gratitudinea aproape unanimă faţă de premierul britanic, iar pe de altă parte, neîncrederea în capacitatea lui de a construi în Anglia „cea mai bună lume de mâine”.

De unde provenea şi ce alimenta acest scepticism manifestat dintr-odată? Şi medicul memorialist nu ezită să enunţe propriul său diagnostic unui pacient pe care l-a îngrijit cu devotament un sfert de veac: „Pare mult prea epuizat pentru a imagina o politică adecvată reconstrucţiei ţării, după pierderile grele pe care Anglia le-a suferit în război. Credem că nu s-a înşelat şi că noua generaţie care se ridică după război voia un om nou”.

Înfrângerea conservatorilor în alegerile din iulie 1945 a însemnat o grea lovitură morală pentru Churchill, nepermiţându-i să mai participe în mod activ la cea de-a doua parte a Conferinţei de la Postdam. Moran îi urmărea atent fiecare mişcare, fiecare reacţie. Să-şi fi spus oare vârsta cuvântul? Categoric, nu. Anii de după război reprezentau, aşa cum o intitulase Moran, „etapa de convalescenţă”, ca şi perioada 1951 – 1955, care coincidea cu al doilea guvern Churchill. Deplasările în ţară sau în străinătate, consacrarea unui timp mai îndelungat lecturii şi vechii sale pasiuni pentru pictură, dar mai ales redactarea unei lucrări monumentale în mai multe volume, privind cel de al doilea război mondial (operă care îi va aduce de altfel şi Premiul Nobel pentru literatură), toate acestea

au sfârşit prin a-i conferi lui Churchill o stare de calm şi echilibru, dând iluzia unei reveniri a vigorii de altă dată. „Schimbarea cea mai remarcabilă care s-a produs în situaţia mea – mărturisea pacientul medicului său – este că nu mai sunt obligat să fac ceea ce n-am realmente dorinţa să fac”.

Un rol important în viaţa marelui om de stat britanic

l-a jucat în mod incontestabil soţia sa, care l-a secondat din umbră cu devotament, creându-i condiţiile necesare pentru a-şi desfăşura activitatea. Cu devotament şi tact, ea reuşea să-i calmeze irascibilitatea devenită notorie, îi sporea încrederea în sine şi în general exercita o influenţă binefăcătoare. Rolul jucat de soţie asupra echilibrului său psihic nu a scăpat nici observaţiei atente a medicului său.

În 1950, o afazie motrice îl doboară pe Churchill. Nu mai poate vorbi. Urmează un regim strict de repaus. În 1952 s-a întors victorios cu un nou mandat în Downind Street şi după ce, cu doi ani în urmă, pe când se afla la Nisa, suferise unele tulburări ale circulaţiei cerebrale, Churchill aproape de 77 ani, era un bolnav care îşi ignora în mod voit starea precară a sănătăţii sale. Călătoria în S.U.A. şi Canada, evenimentul încoronării reginei Elizabeta a

II-a, disputele aprinse în Camera Comunelor la care se adăugau obligaţiile şi răspunderile zilnice legate de funcţia sa de mare răspundere, nu i-au lăsat nici măcar un moment de răgaz pentru refacerea unui organism ce făcuse faţă, timp de mai mulţi zeci de ani, unei uzuri fizice şi psihice extraordinare. Doctorul său era conştient mai mult ca oricare altul de starea sănătăţii pacientului său şi nu vedea decât o singură soluţie pentru a evita ireparabilul: retragerea din viaţa politică a primului ministru. Cel de al doilea atac cerebral se produce la 21 februarie 1952.

„Sunt în al şaptezeci şi optulea an – mărturisea Churchill medicului său – şi nu pot spera să trăiesc veşnic. Totuşi, nu cred că e cazul să ne neliniştim. După ce dau de mâncare vrăbiilor şi lebedelor şi parcurg circa un kilometru, mă simt sleit. Nu pot suferi să stau în picioare, afară doar de cazul când ţin un discurs”.

Peste câteva luni avea să completeze: „Am impresia că dacă m-aş retrage, as putea scrie o altă carte... Dar, dacă ceea ce ar face guvernul după plecarea mea mi-ar displăcea, n-aş putea să mă stăpânesc să nu o spun şi ar ieşi mare scandal”.

O uşoară ameliorare înşelătoare, după care starea sănătăţii lui Churchill se înrăutăţeşte pe zi ce trece. Paralizia părţii stângi declanşată în iunie 1953 – într-un moment de cumpănă din viaţa liderului – s-a datorat uzurii întregului organism, care deşi a avut loc în timp, şi-a făcut efectul brusc. Lordul Moran maschează

gravitatea tulburărilor cerebrale pentru a nu declanşa o criză politică care ar fi pus ţara într-o gravă dificultate. Pacientul este constrâns să abandoneze obligaţiile ce i le incumbă funcţia. La 26 iunie se retrage la o proprietate a sa.

În buletinul de sănătate redactat atunci şi în care se spunea doar că şeful guvernului a avut nevoie de un „repaus complet vreme mai îndelungată44 Moran menţiona că ar fi vrut să introducă cuvintele „tulburări ale circulaţiei cerebrale44, dar cei din preajma sa, din motive de prestigiu de ordin politic, miniştrii conservatori, lordul Salisbury şi R. Butler, au modificat textul iniţial redactat de medicul premierului. Presa luând cunoştinţă de situaţie s-a arătat indignată de această încercare de camuflare a adevărului, acuzându-l direct pe doctorul Moran de lipsă de probitate profesională şi de nesinceritate faţă de public. S-a discutat mult pe această temă.

O convalescenţă lungă şi o natură darnică în resurse fizice, i-au permis premierului să-şi revină treptat, să aibă o stare fizică relativ mulţumitoare. Cu prilejul sărbătoririi împlinirii vârstei de 80 ani, Churchill şi-a găsit umorul ce-l caracteriza: „Se va găsi cineva să constate că această reuniune, cu tot farmecul şi strălucirea ei, ar putea să-mi diminueze gustul pentru polemică şi val (irea de polemist. Dacă s-ar putea (…) să învingslăbiciunea vârstei şi să cobor curând în arenă44.

Un al treilea accident îl doboară definitiv: o tromboză embolică. Creierul este afectat aproape total: memoria nu-l mai ajută, amestecă totul, vorbirea îi e haotică, starea i se

agravează din zi în zi. În august 1953, lordul Moran îi sugerează să demisioneze. Urmează perioade de revenire de scurtă durată. La 6 aprilie 1955, Winston Churchill demisionează din funcţia de prim-ministru.

Ultimele luni ale bătrânului politician aflat la conducerea guvernului oferă o imagine penibilă: incertitudinea, absorbţia de droguri întăritoare, cramponarea de putere şi mai ales incapacitatea şi nehotărârea de a-şi pregăti succesiunea, fac să umbrească imaginea omului de stat. Îşi recunoştea singur, atunci când se confesa medicului său, starea avansată de decrepitudine: „Am trecut prin schimbări psihice considerabile. A fost nevoie să las lucrurile să se decanteze în mintea mea, să îndepărtez noţiunea de responsabilitate şi să mă transform în spectator… Nu-mi mai rămâne decât să-mi omor timpul înainte ca el să mă ucidă pe mine44.

Un nou atac s-a succedat la 26 octombrie 1956, cu pierderea vorbirii şi a memoriei. Îşi va reveni iar, dar în toamna lui 1959 survine cel de-al cincilea atac. O robusteţe de oţel, dar şi oţelul cedează. Are mişcări epileptice, specifice crizelor mici ale bolii. Aşa cum suferiseră Cezar şi Napoleon. Neurologul consultat

presupune că complicaţia ivită putea fi rezultatul unei iritări a meningelui provocate de o criză ca urmare a hemoragiei şi depunerii sângelui pe membranele ce înconjoară creierul şi măduva spinării. La 17 noiembrie 1959, medicii sunt de părere că e ultimul atac. Dar se înşală, Churchill îl trece şi pe acesta. Va mai supravieţui încă şase luni, în afara oamenilor şi a lumii…

Şi Moran descrie ultima parte a vieţii lui Churchill:

„Pe măsură ce treceau anii, el renunţa la citit. Vorbea rar şi când încerca să se exprime, era greu să urmăreşti ce voia să spună. Părea că nu-şi mai recunoaşte prietenii. Ne ridicam în picioare când intra în salon susţinut de subţiori de infirmierele sale. În timp ce-l aduceau spre fotoliul care

îi era rezervat, picioarele i se izbeau de parchet. Mic, chircit, părea îndesat în el însuşi, când se afunda în adâncimea unui jilţ mare. Îşi petrecea ceasurile de după-amiază contemplând focul din cămin, pe care îl aţâţa cu vârful bastonului când avea impresia că se răceşte camera.

Dacă în aceşti ani trişti de decrepitudine progresivă a părut descurajat de viitorul omenirii, dacă a detestat schimbarea şi s-a arătat indiferent faţă de critică, dacă n-a încercat să-şi ascundă dezgustul pentru tot ceea ce îi rămânea din viaţă, nu pot să uit neliniştea acestei perioade din existenţa sa când a purtat el însuşi doliul funeraliilor sale prelungite.

A murit într-o zi de ianuarie a anului 1965...”

Charles de Gaulles (1890 – 1970)

Charles de Gaulle s-a născut în 1890 la Lille1. Tatăl său, Henri de Gaulle, era profesor laic la iezuiţii care pregăteau elevii pentru marile şcoli din Paris. Mai avea o soră şi trei fraţi.

Charles a fost crescut de către părinţii săi în spiritul dragostei şi respectului pentru trecutul istoric şi cultural al Franţei. Tatăl său excela în filosofie, literatură şi limbi străine, mai ales latina. De mic copil Charles a prins gustul pentru literatură şi limbile străine. Cu toate acestea, împrejurările l-au făcut – mai ales din cauza dificultăţilor materiale – să îmbrăţişeze cariera armelor. A frecventat cursurile Academiei Militare de la „Saint-Cyr”, o adevărată şcoală de ofiţeri de înaltă clasă. A urmat primul război mondial, apoi anii

1. De Gaulle Charles: *Mémoires de guerre*, Paris, Ed. Pion, 1954.*L'Expres* 8 – 14 noiembrie 1876, p. 84. Dulog Claude: *La vie quotidienne à l'Élysée au temps du general de Gaulle*, Paris, Hachette Littérature, 1974. Toumoux J. R.: *La Tragedie du General*, Paris, Ed. Pion, 1967.

petrecuţi în diverse garnizoane din ţară şi avansarea în grad, până la cel de general.

Încă de pe băncile Academiei Militare, tânărul ofiţer, în afara cursurilor, a studiat îndelung biografiile marilor oameni politici: Napoleon Bonaparte, George Washington, Thomas Jefferson sau prinţul Otto von Bismarck. A ştiut să observe şi să concluzioneze că toţi aceştia, ca şi alţii de altfel, au devenit conducători – datorită faptului că „au ştiut să întâlnească şi apoi să domine un eveniment”.

Şi-a modelat cu răbdare personalitatea, filosofia lui Henri Bergson – prietenul său – jucând un rol important în acest sens. Nu vom insista asupra carierei militare şi politice a generalului de Gaulle. Fiind contemporan cu mulţi dintre noi şi mai ales prin articolele şi cărţile apărute, personalitatea sa şi mai ales contribuţia din timpul celui de-al doilea război mondial sunt cunoscute, sau dacă nu, uşor accesibile.

Căpitan în timpul primului război mondial, Charles de Gaulle a fost rănit de trei ori, la mână, la picior şi apoi la coapsă cu o baionetă. Dar nu s-a plâns şi nici nu s-a lăudat cu rănile sale, nici măcar în memoriile, scrise în modesta sa locuinţă de la La Boisserie, pe care a cumpărat-o în 1937 şi care i-a grevat solda ani de zile. Un singur om îi cunoştea starea sănătăţii sale, doctorul André Lichtwitz, medicul său personal. Mai tânăr cu nouă ani, poseda un cabinet la Paris, unde a făcut o frumoasă carieră de endocrinolog, fiind în acelaşi timp şi asistent la Spitalul Lariboisière şi medic consultant la Spitalul american din Neuilly.

De fiecare dată – în ultimii ani ai vieţii – când generalul de Gaulle părăsea Colombey-ul pentru a merge la Paris, el îşi consulta medicul, făcându-i o vizită.

Alegerea doctorului Lichtwitz nu a fost făcută la întâmplare. Specialitatea sa îl privea direct pe general, care suferea de un uşor diabet. O afecţiune destul de răspândită din nefericire şi caracterizată prin prezenţa şi persistenţa unei cantităţi ridicate de glucoză în sânge şi uneori în urină. Este rezultatul unei tulburări metabolice a reglării conţinutului de zahăr în sânge. Originea bolii este de regulă ereditară. Această tulburare de metabolism, în

cazul său, nu a scăpat de sub control nicio clipă, datorită regimului şi medicamentelor administrate cu regularitate de ceasornic. Generalul era perfect conştient şi nu ignora niciuna din manifestările degenerative care îl ameninţau. Dintre acestea, amintim tulburările circulatorii, nefropatia diabetică, polineuropatiile periferice şi retinopatia care provoacă cecitatea.

În 1956, când intra în al 66-lea an al vieţii sale, s-a diagnosticat o afecţiune caracterizată prin opacifierea cristalinului şi care necesita

Intervenţia chirurgicală, operaţie extrem de dureroasă la vremea respectivă.

Doborât de şoc, care l-a făcut să se simtă bătrân înainte de vreme, Charles de Gaulle a trecut totuşi cu bine încercarea. Constrâns după aceea să poarte ochelari speciali, cu lentile groase, el a refuzat să-i păstreze în public, vrând să rămână fidel imaginii pe care o oferise acestuia, aceea a omului legendar de la 18 iunie 1940. Dar el nu mai era capabil să distingă acum trăsăturile celor din jur, care îi apăreau doar ca nişte simple umbre.

Un an după această intervenţie, dr. Lichtwitz i-a interzis cu desăvârşire să mai fumeze, fapt care ne lasă să întrevedem amploarea pe care o luaseră leziunile arteriale. Nu este mai puţin adevărat că de Gaulle fuma foarte mult. Mai mult de trei pachete de ţigări pe zi, „Navy Cut”, în amintirea anilor petrecuţi la Londra.

Acest tablou medical ar fi dat de gândit, impunând un regim strict de viaţă şi menajarea pe cât posibil a forţelor. Dar reluarea funcţiei l-a electrizat pur şi simplu pe generalul de Gaulle. În 1958 şi diabetul şi vederea slabă au fost date uitării. Ea i-a şters cu buretele sesizarea tulburărilor fizice, dar insidios ele totuşi îşi continuau implacabil acţiunea de subminare a organismului. Nu îl jenau şi nu-i tulburau cu nimic activitatea intelectuală, cel puţin aparent şi nu se plângea de aşa ceva. Dar alura îi

trăda vârsta, bătrâneţea care îl copleşea cu încetul. Doar spiritul rezista eroic, voind parcă să nu ţină seama de îmbătrânirea corpului.

Cu ritmul de zece ore de muncă zilnică, adeseori chiar mai multe când nevoile o cereau, el s-a angajat la un adevărat maraton ce-i va supune rezistenţa la o grea încercare.

În cursul primei sale legislaturi s-a adresat de treizeci de ori ţării prin intermediul radioului şi televiziunii. A conferit cu toate adunările legislative şi primăriile departamentelor din Franţa, a vizitat două mii cinci sute de comune şi localităţi, a efectuat optzeci de călătorii, a acordat mii de audienţe, a ţinut opt sute de consilii şi a fost prezent direct în faţa a cel puţin cincisprezece milioane de francezi cărora le-a adresat cuvântul său.

De un real ajutor în viaţa sa i-a fost soţia. Indiferentă la toate oscilaţiile politicii, doamna de Gaulle a vegheat din umbră asupra sănătăţii marelui om. Ea prescria regimul alimentar şi-l supraveghea în permanenţă; astfel, ştiindu-l gurmand, recomanda chelnerilor, cu ocazia meselor festive, să nu-i umple paharele şi farfuria.

Două atentate la viaţa sa – la Pont-sur-Seine şi Petit Clamart
- în care puţin a lipsit să nu-şi piardă viaţa, au demonstrat că existenţa sa este încontinuu expusă unor acte demente. Supora cu greu garda compusă din două sute de paznici, cincisprezece

Inspectori în civil şi cinci „gorile44 care îl protejau. Nu se temea de moarte şi nici de o dispariţie bruscă, în schimb avea o mare frică de bătrâneţe, cu toate implicaţiile acesteia, ceea ce l-a determinat să-şi consolideze serviciul medical ce-i fusese pus la dispoziţie. În decembrie 1959, fratele său, Pierre, a fost pradă unei crize cardiace grave la Élysée. Dr. Lichtwitz era plecat la

Paris. Nu s-a găsit decât aspirină în cabinetul ce servea drept infirmerie, situat lângă camera portarului, de la intrarea în palat. Incredibil, dar s-au scurs două ore mai înainte ca un medic să poată interveni. Şi atunci a fost zadarnic. Această dramă, la care generalul a asistat neputincios, a determinat pe responsabilii cu securitatea şefului statului să mobilizeze în permanenţă doi tineri medici, interni din serviciul medical al armatei, ce-şi satisfăceau stagiul militar şi care erau schimbaţi la fiecare opt luni. Ei erau în preajma generalului, escortându-l în toate deplasările sale. O cameră a fost special pregătită pentru găzduirea acestora, situată lângă cea a generalului. Medicii aveau în permanenţă asupra lor o mică valiză cu cele necesare unei îngrijiri de urgenţă. Misiunea lor se rezuma la un prim ajutor şi în caz de nevoie la reanimare, în aşteptarea sosirii medicului curant sau transportării la Spitalul Cochin, unde în permanenţă două camere erau libere, fiind rezervate generalului.

Medicul curant, doctorul Lichtwitz, a decedat la 19 iulie 1963. Mai înainte de a muri, el şi-a prezentat generalului de Gaulle succesorul, un prieten: doctorul Roger Parlier, şef de consultaţii la Spitalul Fundaţiei Rothschild.

La începutul anului 1964, activitatea politică s-a dovedit foarte obositoare sub aspect fizic pentru general: avea 74 de ani. Avea mintea bântuită de viziuni apocaliptice şi o stare anxioasă. Vorbirea îi devenise şovăitoare, dificilă. Depunea eforturi supraomneşti să nu arate celor din preajma sa nici cea mai mică schimbare de ţinută. Strălucitor şi plin de vervă dimineaţa, se transforma câteva ore mai târziu într-un om bătrân şi depresiv. A doua zi se repeta această scenă. Începuse să-l preocupe problema longevităţii. Ceea ce îl speria mai mult era decrepitudinea şi spectacolul oferit de aceasta. Era obsedat de fantasme şi avea unele fobii. Mult timp a crezut că este bolnav de cancer şi s-a destăinuit doctorului Lichtwitz.

Acum, la începutul anului 1964, îl preocupa mai mult

ca oricând senescenţa. Era o problemă pe care o cunoscuse prea bine, pentru că o studiase încă din anii 1925 la mareşalul Pétain, căruia îi servise la scrierea unor cărţi pe care acesta le semna. „Lucrând în preajma sa – va mărturisi el – am putut constata la el apărând două fenomene puternice şi deopotrivă de contradictorii: dezinteresul senil de toate şi ambiţia senilă pentru tot44.

Lovit de bătrâneţe, Phillipe Pétain nu lucra decât patru ore pe zi., Alura îi rămăsese băţoasă, va scrie de Gaulle. Ambiţia este ultima pasiune a bătrânilor”.

La rândul său, generalul se simţea acum pradă ambiţiei. Era lucid şi se observa cu o scrupulozitate neobişnuită. Iată un exemplu: a cerut celor apropiaţi să-i spună când considerau că el nu se mai poate achita de sarcinile ce-i revin, să se retragă. Să o facă cu capul sus.

Vizita oficială pe care a întreprins-o în Mexic, între 15 şi 24 martie 1964, a dovedit că mai avea încă suficiente resurse fizice. Suferea de un adenom de prostată.

Această glandă masculină de forma unei castane, situată sub vezica urinară, înconjoară canalul uretrei, prin care se evacuează urina. Când un adenom îşi sporeşte volumul, strangulează uretra şi jenează urinarea. Se poate, în multe cazuri, opri chiar total evacuarea urmei. Dacă congestia nu cedează diverselor remedii, cum ar fi băi calde, supozitoare sau masaje, este necesară intervenţia chirurgicală. Dar Charles de Gaulle nu a vrut să-şi contramandeze vizita în Mexic. A amânat intervenţia chirurgicală şi a plecat cu o sondă în vezică, introdusă de profesorul Pierre Aboulker, unul dintre cei mai eminenţi urologi francezi.

„În timp ce-i introducea sonda – menţionează profesorul Aboulker – mi-a spus că ar ţine mult să-l cunoască pe chirurgul care a imaginat un astfel de model de sondă, pentru a-l felicita. I-am răspuns că ar fi foarte dificil, căci era un american. S-a înroşit şi a strigat: «Nu ai

să-mi spui că mi-au pus o sondă americană! Dumnezeule mare, nu este deci franţuzească!». M-am grăbit să-i explic că modelul fusese fabricat în Franţa, sub licenţă şi deci era francez. «Bine, mi-a spus el. Însă aceasta nu este suficient. Va trebui ca pe viitor să avem propriul nostru model. Doctore, nu vreau să se ştie că mi-aţi introdus o sondă americană. Să consideraţi aceasta ca un secret de stat»”.

Că sonda era americană sau franţuzească nu schimba cu nimic faptul că cel care o purta suporta dureri uneori foarte puternice. Cei din jurul generalului începuseră să se întrebe asupra gravităţii maladiei sale. Era în permanenţă observat cum se comportă. Netulburat şi prestant, mergea ca un militar, cu paşi mari, uitând parcă de suferinţă. Personalitatea depăşea fiinţa sa. Era Franţa cea pe care o reprezenta.

La puţin timp după reîntoarcerea la Paris, a fost internat la Spitalul Cochin. La 17 aprilie, a fost operat de o echipă condusă de doctorul Aboulker. Doctorul Jean Lassner asigura anestezia şi reanimarea. A fost incizat peretele abdominal, s-a pătruns de-a lungul hipogastrului, între fosele iliace şi s-a scos prostata

respectându-se integritatea vezicii. Biopsia a confirmat că nu era o tumoare malignă.

În toamnă, restabilit, de Gaulle s-a lansat într-un turneu obositor şi lung în ţările Americii Latine. Reîntors la Paris, a simţit pentru prima oară că i se clatină puterea şi că îi scapă de sub mână un colaborator. Evenimentele din 1968, scrutinul din iunie, l-au determinat să se retragă. O va face la 27 aprilie anul următor, la unsprezece minute după miezul nopţii.

Oboseala se insatalase mai devreme decât prevăzuse. Medicii săi, şi chiar el însuşi, ştiau foarte bine că anevrismul disecant al aortei de care suferea, progresa încet. Este interesant de amintit faptul că generalul suferise de sindromul Marfan (la fel ca şi Abraham

Lincoln) şi care se asociază foarte frecvent cu această afecţiune. Sindromul a fost descris pentru prima oară de un medic francez, Antonin Marfan, în 1896; el se caracterizează printr-o talie peste normal, un torace curbat, membrele superioare şi inferioare foarte lungi, tulburări oculare şi endocrine.

Anevrismul disecant care fusese diagnosticat cu câţiva ani în urmă, reprezintă o dilatare anormală a peretelui aortei. Se datorează frecvent modificărilor produse de hipertensiune şi arterioscleroză, localizându-se la nivelul aortei ascendente şi descendente (abdominale). În general se poate complica cu o ruptură, care de cele mai multe ori poate fi fatală.

Părăsirea funcţiei prezidenţiale, nerecunoştinţa manifestată de cei din jur ca şi separarea de Georges Pompidou pe care îl ajutase enorm, l-au doborât. S-a adăugat apoi lipsa de activitate, cel mai mare duşman al pensionarilor de pretutindeni şi din toate timpurile.

În octombrie 1970, pentru prima dată, generalul s-a plâns de dureri difuze în spate. În după-amiaza zilei de 9 noiembrie a suferit ruptura de anevrism care în cele din urmă l-a doborât.

A fost înmormântat în uniforma de general, fără funeralii naţionale, în cimitirul din Colombey, lângă fiica sa Anne, conform dorinţei sale.

Generalul de Gaulle a însemnat pentru Franţa şi poate pentru Europa mai mult decât ne putem imagina; timpul îşi va spune cuvântul…

Vladimir Ilici Ulianov – Lenin (1870 – 1924)

Vladimir Ilici s-a născut la Simbirsk în 1870. Tatăl său, Ulianov, era inspector şcolar şi s-a străduit să ofere copiilor săi o

educaţie aleasă. Cei doi băieţi însă au fost atraşi de ideile revoluţionare socialiste ce se răspândeau în ţară tot mai mult.

Fratele mai mare al lui Ilici este arestat, judecat şi condamnat la moarte prin spânzurare. Efectul asupra lui Ilici este imens: părăseşte studiile Facultăţii de Drept şi se dedică activităţii revoluţionare, luându-şi porecla de „Lenin”, adică „omul de pe Lena, fluviu pe malurile căruia îşi va petrece o perioadă din tinereţea sa ca deportat politic. Dotat cu talent oratoric şi cu o imensă capacitate de muncă, a studiat enorm. După un exil în Elveţia, se întoarce în ţară în noaptea de 3 aprilie 1917 la Petrograd şi conduce revoluţia din octombrie 1917.

În calitate de conducător al Consiliului comisarilor poporului semnează pacea cu Germania (tratatul de la Brest-Litovsk, 1918) şi reuşeşte să înfrângă coaliţia forţelor contrarevoluţionare, punând bazele unei organizări socialiste şi a unei structuri federale a fostului imperiu ţarist (1922).

În 1919, pe când se retrăgea de la un miting ţinut la o uzină de lângă Moscova, o opozantă, Fanya Kaplan, a tras două focuri de revolver în el. Proiectilele de plumb au pătruns în umăr şi în braţ. Medicii au găsit de cuviinţă că ar fi prea riscant să le extragă.

Activitatea epuizantă a sfârşit prin a-şi face simţite efectele. Paloarea feţei, cearcănele accentuate şi mai ales oboseala nu au scăpat neobservate celor din preajma sa. Secretarele, dar mai ales colaboratorii săi, l-au surprins nu o dată în biroul său aflat într-o stare de prostraţie. Când se retrăgea seara în apartamentul său din Kremlin, putea fi văzut mergând împleticindu-se şi sprijinindu-se de ce avea la îndemână.

Nadejda Krupskaia, soţia sa, o femeie de origine nobilă, devenită militantă revoluţionară, cu care se căsătorise în urmă cu douăzeci de ani, menţionează în memoriile sale că în vara lui 1918, Lenin se afla la capătul puterilor. Părea pradă unei cumplite maladii. Rezultat al unei vieţi trepidante, pline de privaţiuni şi mai ales de tensiuni nervoase, a sfârşit prin a se îmbolnăvi de hipertensiune arterială, consecinţă a arteriosclerozei.

Răul a început să progreseze şi hemoragii minuscule

au început să se producă în creier. Rezultatul: maladia Álvarez.

Primele recunoaşteri publice ale precarităţii sănătăţii lui Lenin au fost făcute la 30 decembrie 1920, cu prilejul celui de al VIII-lea Congres al sovietelor.

În aprilie 1922 urma să aibă loc la Geneva o conferinţă ce avea

1. Walter G.: *Lenine.* Collection Marabout, 1950. Smith H., *Les russest* Paris, Ed. Beifond, 1976. Pierre Accoce şi dr. Pierre Rentehnick: *Ces malades qui nous gouvernenty* col. „Livre de Poche", Edition Stock, Paris, 1976.

ca obiect reconstrucţia Europei. Lenin a fost invitat să participe şi la 6 martie, cu prilejul Congresului sindicatelor din metalurgie, a spus: „Voi merge la Geneva. Sper că boala care mă împiedică de câteva luni să reiau o parte cât mai activă la problemele politice şi să fac faţă sarcinilor guvernamentale, nu mă mai va stânjeni". Dar optimismul său se va dovedi exagerat. Câteva zile mai târziu, medicii au găsit de cuviinţă că starea sănătăţii sale era aşa de precară, încât i-au interzis categoric orice efort, cât de mic. În aprilie 1922, Lenin se simte rău. Cauza, cele două gloanţe aflate în corpul său. Este supus unei intervenţii chirurgicale, dar operaţia este prea riscantă şi starea bolnavului nu permite decât extracţia unui singur glonţ.

Are dureri violente la cap, nu poate dormi. Vomită des şi simte dureri difuze în abdomen. Îşi pierde chiar graiul. Este chemat profesorul german Verster care prognostichează un final apropiat şi sumbru. La 26 mai 1922 un atac cerebral urmat de comă. Un cheag se sânge a obturat o arteră şi ca urmare i-a paralizat partea dreaptă a corpului.

În iulie starea sănătăţii se ameliorează văzând cu ochii şi în octombrie este în măsură chiar să-şi reia o parte

din activitatea sa. Doar boala era prea gravă şi la 12 decembrie al doilea atac cerebral îl doboară, pe când se afla la birou. Tromboza s-a produs, ca şi | ima oară, în partea stângă a creierului. Paralizia nu o depăşeşte < a afecte, pe precedenta. Dar nu se mai resoarbe şi Lenin este \>ni* nnat să stea într-un fotoliu. Nu poate să scrie, ci doar sa de **2** ze, cuvintele fiind pronunţate cu destulă greutate.

La 9 martie cel de al treilea atac îl zdrobeşte şi mai mult. Nu mai poate vorbi deloc. La 15 mai îşi pierde cunoştinţa complet. Va mai trăi în această stare de inconştienţă încă opt luni, până la 21 ianuarie 1924 când inima încetează de a-i mai bate. Avea cincizeci şi patru de ani.

Cu prilejul autopsiei s-au descoperit în creier leziuni de arterioscleroză generalizată, cu numeroase necroze. Circulaţia sanguină încetase să mai irige cele două emisfere, în special cea stângă. Erau vizibile urmele profunde ale celor patru atacuri cerebrale avute. Arterele de la baza craniului erau foarte îngroşate şi dure. Plăci ateromatoase obturau partea internă a carotidei stângi. Puteau fi observate mici cavităţi neregulate, adăpostite în ţesutul cerebral, în jurul vaselor sclerozate. Toate la un loc pledau pentru un ramolisment cerebral avansat. Inima era şi ea atinsă, arterele coronare erau puternic sclerozate.

Neuropatologistul german Otto Vogt a studiat creierul lui Lenin. El a remarcat existenţa unui număr impresionant de celule piramidale.

NEBUNII ISTORIEI

197

Iosif Vissarionovici Djugaşvili – Stalin (1879 – 1953)

Iosif Vissarionovici s-a născut în 1879 la Gori, în Georgia, pe pământ caucazian.

Mama sa, Ecaterina, era o femeie simplă, lucrând cu ziua în diverse gospodării ca spălătoreasă sau bucătăreasă. Tatăl, Vissarion Djugaşvili, era cizmar şi obişnuia să-şi bată

soţia şi copilul până în ziua în care a fost înjunghiat cu prilejul unei beţii. Iosif Vissarionovici tocmai împlinise zece ani şi spre nenorocul lui, a dat peste el un camion accidentându-l grav. După zece zile de zbatere între viaţă şi moarte, din cauza rănilor infectate, s-a făcut în cele din urmă bine, rămânând cu cotul stâng anchilozat.

Mama l-a dat la un seminat teologic din Tbilisi, dorind să-l vadă nici mai mult, nici mai puţin… mitropolit!

La vârsta de douăzeci de ani a părăsit şcoala pentru a deveni revoluţionar şi agitator. În 1905 s-a întâlnit la Tammerfors, în Finlanda, cu Lenin1. Şi-a ales mai întâi numele conspirativ de Koba, în amintirea unui revoluţionar erou de roman caucazian, ca apoi să opteze pentru cel de Stalin, „omul de oţel”.

Remarcat de Lenin, o aată cu reîntoarcerea în 1917 a acestuia din Elveţia, a primit misiunea să-i asigure protecţia. La rândul său, Stalin venea după patru ani de deportare în Siberia. El nu se remarcase nici ca orator şi nici ca pamfletar, în schimb poseda o capacitate de muncă neobişnuită, spirit practic şi o prudenţă – mai bine zis suspiciune – excesivă. Lui Stalin i-a revenit sarcina de a organiza partidul şi în acelaşi timp de a-l domina. Spre deosebire de imaginea ce se oferea poporului despre Stalin, acesta avea un fizic total diferit. Legenda creată avea ca scop acreditarea ideii mistice e? e-un supraom. Megalomania se îmbina cu cele învăţate la seminar. Oricum, simptome evidente ale paranoiei. Stalin era mic de statură – avea un metru şaizeci şi cinci – şi din cauza excesului ponderal părea şi mai scund. Pântecul se revărsa, iar la ceafă cutele depăşeau gulerul cămăşii. Ciupită de vărsat, faţa i se veştejise înainte de vreme, fiind brăzdată de pete roşii, ce indicau o proastă circulaţie

1. Bartoli Georges: *Mort de St aline,* Paris, Ed. Robert Laffont, 1973. Iremachvili J.: *Stalin und die Tragodie Georgiens,* Berlin, 1932. Tucker R. C.: *Staline revolutionnaire.* Essai historique et psychologique. Paris, Ed. Fayard, 1975. Pierre Accoce et Pierre Rentchnick: *Ces malades qui nous gouvernent.* Paris, Ed. Stock. 1976.

periferică. Medicii îi recomandaseră să slăbească şi îi interziseseră fumatul. Dar, ca orice bolnav şi hipertensiv, nu-i asculta. Mai mult, îi dispreţuia. Avea în permanenţă asupra sa, într-unul din buzunare, o pipă. Pufăia din ea, chiar fără tutun. Era un obicei din timpul războiului, al nopţilor albe când stătea aplecat asupra hărţilor. Imaginea sa, cu pipa în faţa unui rastel cu cărţi, era reprodusă în milioane de exemplare.

Cariera sa politică a debutat la Centrul de partid (octombrie 1917) pentru conducerea insurecţiei, unde a îndeplinit sarcini importante de partid şi de stat în perioada războiului civil şi a intervenţiei militare străine. Secretar general al CC al PCUS (1922 – 1953), preşedinte al Consiliului de Miniştri (1941 – 1945), preşedinte al Comitetului de Stat al Apărării şi comandant suprem al forţelor armate ale U.R.S.S. (1941 – 1945). Congresul XX al PCUS (1956) a condamnat greşelile legate de cultul personalităţii lui Stalin.

Dintre atâtea legende care au circulat pe seama lui Iosif Vissarionovici Stalin (Djugaşvili, născut, după propria-i declaraţie de revoluţionar, la 21 decembrie 1879 în Gruzia, iar după alte surse la 6 decembrie 1878), supranumit Soso de părinţi şi Koba de colaboratorii din Kremlin, câteva realităţi sunt totuşi indiscutabile, iar dintre acestea una priveşte rolul şi locul în istorie al liderului U.R.S.S. dintre anii 1924 şi 1953. El a fost – dacă acesta este cumva un merit – cel mai teribil dictator din istorie: Numărul unu detaşat în galeria tiranilor hors serie de pretutindeni şi de oricând. Profesorul Georges Haligarten, în a sa istorie a dictatorilor din toate timpurile şi de pretutindeni, l-a plasat pe Iosif cel Teribil în rândul celor mai mari tirani ai întregului trecut al umanităţii. Dintre toţi despoţii secolelor precedente, Stalin deţine anume priorităţi, pentru care cu foarte mare greutate s-ar putea găsi vreun pretendent: limitele (practic, inexistente)

ale puterii exercitate, sadismul, premeditarea şi înfăptuirea sistematică a crimei (nu a crimei obişnuite, ci a asasinatului în masă, programat şi aplicat pe criterii sociale, naţionale şi rasiale), numărul exorbitant al victimelor genocidului practicat în afara ori în cadrul lagărelor, gulagului (Holocaustul roşu), aria de acţiune, durata exercitării „mandatului44 şi, nu cel mai puţin important, consecinţele – pentru moment imposibil de evaluat

- ale faptelor sale. Dictatorul, cu toate acestea, la timpul său a fost adulat, culmea, deopotrivă, de admiratori şi de victime. Iar la moarte, a provocat alte zeci de victime, din rândurile numeroşilor conaţionali, care au ţinut să-şi ia omenescul „rămas bun" de la călăul său…

În comportamentul şi în actele comise de Stalin se pot identifica

elemente patologice ca: suspiciunea maladivă, care s-a accentuat cu trecerea anilor, intoleranţa faţă de critică, ranchiuna şi spiritul vindicativ, supraaprecierea personalităţii proprii, vecină cu mania grandorii, cruzimea împinsă până la sadism. Cu toate acestea Stalin era un om perfect responsabil, îşi dădea bine seama de tot ceea ce face. Şi nicio instanţă, inclusiv instanţa istoriei, nu-l poate disculpa pe Stalin, invocând iresponsabilitatea lui. E semnificativ că, în ciuda firii sale suspicioase, Stalin nu şi-a lovit niciodată victima fără o pregătire prealabilă bine chibzuită, organiza cu prudenţă hărţuirea ei, o prindea treptat într-o plasă de calomnii… toate acestea atestau că Stalin nu a fost câtuşi de puţin un iresponsabil" (Roy Medvedev. *Despre Stalin şi stalinism. Consemnări istorice.* Bucureşti. Editura Humanitas, 1991, p. 268).

În cele ce urmează ne vom limita în a urmări traseul eroului în unele puncte esenţiale: copilăria, studiile la seminarul din Tbilisi (1894 – 1899), contactele cu mişcarea clandestină din Gruzia (1899 – 1900), începuturile

activităţii revoluţionare la Batumi, unde a fost arestat pentru prima dată (1902), apoi încă de şapte ori până în 1913 şi în tot atâtea rânduri exilat, pentru a evada sistematic; în 1903 – 1904, el stabileşte legături cu Lenin, căruia, va pretinde mai târziu, i-a devenit un fidel discipol, pentru ca în continuare să participe la congresele bolşevicilor de la Stockholm şi Londra, unde-l va întâlni pe marele său rival de mai târziu, Troţki, să viziteze Germania şi Austro-Ungaria ori să se ocupe de organizarea mişcării muncitoreşti din Georgia natală. Era în deceniul care a precedat primul război mondial şi când s-a afirmat despre tânărul revoluţionar de profesie că ar fi acţionat, mai puţin din convingere şi îndeosebi ca agent al poliţiei secrete ţariste (Ohrana), o acoperire în privinţa căreia s-au adus şi se aduc mereu probe, toate irelevante însă. Au urmat anii ascensiunii necontenite, aceasta în condiţiile revoluţiei din 1917 şi ale războiului civil (1917 – 1922), ale fondării U.R.S.S. şi ale morţii premature a lui Lenin (1924), după care s-a îngrijit, în calitatea sa de secretar general al Partidului Comunist (bolşevic) din Rusia (1922), de îndepărtarea treptată a rivalilor, în frunte cu L.D. Troţki, G.E. Zinoviev, L.B. Kamenev, N.I. Buharin, A.I. Rikov etc. ca premise pentru declanşarea colectivizării agriculturii, industrializării şi a primului plan cincinal, la mijlocul anilor ’30 declanşează şi conduce personal Marea Teroare, iar în august 1939, avizând şi asistând la semnarea faimosului pact de neagresiune cu Hitler contribuie nemijlocit la aruncarea lumii în vâlvătăile celui de al doilea război mondial; conflagraţia nu va ocoli însă nici U.R.S.S., astfel că aliatul din ajun, Hitler, a atacat la 22 iunie 1941

Rusia Sovietică. Perioada Marelui Război pentru Apărarea patriei (1941 – 1945) i-a oferit prilejul de a se impune, o dată în plus, ca lider politic, militar şi, nu mai puţin, ca negociator diplomatic. În cursul conferinţelor interaliate de la Teheran, Moscova, Yalta şi Postdam cu

preşedinţii S.U.A. şi premierii Marii Britanii, el a pretins şi a reuşit să impună partenerilor de dialog ideea necesităţii extinderii „zonelor de securitate ale U.R.S.S., context în care numeroase state din Asia şi Europa Est-Centrală (inclusiv România) au fost trecute sub protectoratul sovietic, ca democraţii populare, iar imperiul roşu a devenit o tristă realitate. Marele conflict din 1939 – 1945 a fost succedat de un altul, aşa-numitul război rece, care a riscat în orice moment să se transforme într-unul cald, iar foştii aliaţi împotriva lui Hitler, declaraţi de acum inamici implacabili erau dispuşi să recurgă la necruţătoarele bombe atomice şi cu hidrogen ori la alte arme sofisticate. U.R.S.S. a traversat în primii ani postbelici o necesară perioadă de reconstrucţie, însoţită însă de o nouă teroare şi de un val de antisemitism care s-au extins peste noile graniţe ale U.R.S.S. în toate ţările ocupate de Armata Roşie, în urma războiului (inclusiv România), aflate – la voinţa Kremlinului – în plin proces de comunizare. Hitler, după cum se ştie, a creat Auschwitz-ul, Buchenwald-ul şi Dachaul, iar Stalin l-a imitat şi a fondat de-a lungul şi de-a latul „sistemului socialist mondial”, sute şi sute de lagăre asemănătoare, toate alcătuind în fond un singur şi uriaş lagăr – Gulagul, în care au pierit milioane de oameni.

Mulţi istorici îl recunosc în Ivan cel Groaznic pe adevăratul precursor al lui Petru cel Mare, ca iniţiator de reforme, şi văd în el întruchiparea cea mai desăvârşită a mentalităţilor lor comune. Nimănui nu-i trece însă prin cap, din proprie iniţiativă, să-i atribuie lui Stalin epitetul cel Mare, toată lumea acordându-i în schimb pe acela de Groaznic. „Folosirea metodelor barbare pentru a forţa industrializarea, cum spunea Lenin, nu este suficientă în zilele noastre ca să dea grandoarea unui ţar industrializator; atunci când metodele civilizaţiei existau, barbaria scuzabilă la Ivan, explicabilă la Petru, trăsătură a timpului lor, ţinând cont de întârzierea rusă, era anacronică în cazul lui Stalin şi deci de neiertat” (Bora Souvarine: *Stalin. Studiu istoric al bolşevismului*, Bucureşti, Editura Humanitas, 1999, p. 511).

După moartea lui Stalin, la 5 martie 1953, admiratorii şi detractorii săi şi-au împărţit cu dificultate rolurile. Şi aceasta pentru că şi unii şi alţii au descoperit că, în cazul în speţă, cu excepţia faptului că Stalin s-a aflat la comanda supremă, în organizarea şi conducerea amplei bătălii a U.R.S.S. împotriva Germaniei hitleriste

şi a aliaţilor ei, cu greu aţi putut descoperi un alt episod luminos în viaţa ţarului roşu. Cu toate acestea atacul împotriva cultului personalităţii nu s-a declanşat imediat, ci după mai mulţi ani şi după minuţioase preparative. Era vorba în fond de o redescoperire a lui Stalin, care cu mult înaintea Raportului secret al lui N.S. Hruşciov din februarie 1956, fusese înfăţişat opiniei publice aşa cum era oriunde în lume, numai în U.R.S.S. nu.

Ce pasiuni îl dominau pe Stalin? Una singură, o patimă atotcuprinzătoare însă, absolută, de care era realmente copleşit: setea de putere. Era, se poate spune, o patimă de maniac, de satrap asiatic din vremuri de mult apuse. Practic, Stalin era robul acestei patimi: numai ei îi consacra tot timpul său, numai în această sete de putere vedea el ţelul adevărat al vieţii sale (Boris Bajanov, *Kremlinul anilor ’20. Memoriile fostului secretar al lui Stalin.* Oradea, Editura Cogito, 1991, p. 90).

Stalin nu a avut ceea ce se cheamă familie. Doar frânturi de cămin. Se spune că a avut trei copii. Cel mai cunoscut, a fost o fată, Svetlana. Vasili era ofiţer de aviaţie, general. Alcoolic, a ajuns un ratat. Svetlana şi Vasili proveneau de la cea de-a doua soţie, Nadejda Aleluieva, care neputând suporta tracasările ce i le făcea Stalin, a sfârşit prin a se sinucide.

Prima soţie se numea Ecaterina Svanidze, şi se căsătoriseră în 1902, la Tbilisi. Din această căsătorie rezultase un băiat, Iakov. Mama avea să se stingă la scurt timp după ce-l adusese pe lume. Cât priveşte pe Iakov, el a pierit în timpul celui de al doilea război mondial în

Germania, într-un lagăr de prizonieri. Stalin nu a întreprins nimic să-l salveze. Aşa cum nu a făcut nimic nici pentru celebrul Sorge ce adusese servicii imense U.R.S.S.-ului. Ca să nu mai vorbim de multe alte exemple.

Stalin poseda o fire rece, s-ar zice lipsit de sentimente omeneşti. Ca dovadă că din ordinul lui au fost condamnaţi, pentru alte crime împotriva securităţii statului, aproape patru milioane de cetăţeni. Cifrele nu includ milioanele de persoane care au murit în lagărele de muncă şi în închisori sau din cauza foametei declanşate de Stalin în perioada colectivizării agriculturii.

Tot din ordinul lui Stalin, N.K.V.D.-ul a ucis zeci de mii de ofiţeri şi cetăţeni polonezi. Dar, autorul moral al altor milioane de vieţi secerate în ţările satelite U.R.S.S., după cel de al doilea război mondial, este tot Stalin. Bilanţul este de neimaginat, iar orice caracterizare şi similitudine o considerăm în atare caz insuficientă.

Dar Stalin nu a acţionat singur; el a atras în preajma sa o serie de indivizi posedând structuri asemănătoare, de care s-a servit ca

unelte oarbe. Orice regim dictatorial, indiferent de orientarea politică, este la fel.

Secretar general al Partidului Comunist al U.R.S.S. în 1922, preşedinte al Consiliului comisarilor poporului în 1941, comandant suprem al armatei în 1942 şi mareşal în 1943, a fost caracterizat ca o personalitate puternic accentuată, combinaţie a unei firi hiperperseverente. Se remarcă printr-o tenacitate neobişnuită, urmărindu-şi neabătut convingerile. S-a bucurat de o sănătate de fier, pe care şi-a menajat-o, mai ales în cea de a doua parte a vieţii, printr-un trai cumpătat şi fără excese, deşi poporului se străduia să-i ofere o cu totul altă imagine. De pildă, Stalin locuia într-o clădire, la Usovo, în apropierea Moscovei şi nicidecum la Kremlin cum se răspândise zvonul. Ferestrele apartamentului său, luminate toată noaptea, încercau să

acrediteze credinţa că „tătucul” lucra neobosit pentru binele poporului sovietic. Viaţa pe care o ducea în dacea cumpărată în 1919 era greu de imaginat. Dormea îmbrăcat pe un pat strâmt de pustnic, iar în camera sa nu pătrundea nimeni. Stalin suferea de fobia oamenilor. Nu suporta prezenţa altora. O arterioscleroză iyjtă în anii războiului a început să progreseze cu rapiditate după 1945. Până atunci nu a ţinut seama de niciun avertisment al medicilor. I se recomandase un regim alimentar strict, sărac în calorii. Stalin proceda invers: ingurgita mari cantităţi de alimente. În loc de repaus, muncea mult, perturbând ritmul biologic, inversând ziua cu noaptea. Cât priveşte medicaţia prescrisă de medici, el o înlocuise cu una personală, deprinsă la ţară: câteva picături de tinctură de iod într-un pahar cu apă.

Despre maladiile de care a suferit Stalin în timpul vieţii se dispune de foarte puţine informaţii pentru simplul motiv că există cutuma nescrisă de a se păstra la toţi şefii de state discreţie în această privinţă. Dacă adăugăm şi condiţiile impuse de război şi situaţia politică după aceasta, tăcerea este perfect explicabilă şi în acelaşi timp necesară.

Boala lui Stalin a debutat prin dureri de cap persistente, ameţeli, vomismente, greaţă şi vâjâieli în urechi. Simptomele s-au agravat şi la examenul medical făcut de profesorul Myasnikov, un cardiolog reputat, i s-a diagnosticat un infarct miocardic; tensiunea era mare. I s-au prescris calmante şi un regim de viaţă sever controlat.

Al doilea accident, cu efecte care nu le-au depăşit pe cele ale primului, s-a succedat la scurt interval. Cel de al treilea a survenit la cinci luni după primul, a lăsat urme vizibile, care de altfel au şi fost sesizate cu prilejul întâlnirii la vârf, în iulie 1945. Alături de căderea fizică, Stalin suferea de un complex de inferioritate.

manifestat prin atitudinea sa faţă de diversele domenii ale ştiinţei, în special ale medicinei. Au loc procesele cunoscute, condamnarea unor personalităţi şi favorizarea ascensiunii unor impostori: Lepeşinskaia, Lîsenko, Bogomoleţ şi mulţi alţii. În creierul lui Stalin arterioscleroza progresa sub forma insidioasă ce caracterizează boala Álvarez. Au apărut halucinaţii, iar vorbirea i s-a îngreunat, în 1952 caracterele specifice tiranului erau pregnante. Stalin îşi ura poporul şi se izola de el. Cu prilejul Congresului al XIX-lea, din octombrie, al partidului comunist, şi-a făcut apariţia de două ori: la deschidere şi la închidere. Luarea sa de cuvânt a durat mai puţin de zece minute.

La 13 ianuarie 1953, delirul său de persecuţie avea să devină public cu prilejul procesului intentat medicilor ce-l îngrijeau, sub pretext că ar fi vrut să-l suprime. S-a văzut atunci că două treimi dintre cei presupuşi vinovaţi, erau evrei. Rezulta deci că nu era altceva decât o formă deghizată de pogrom. Din fericire, mai înainte ca acţiunea să ia o amploare prea mare, un atac cerebral l-a doborât pe Stalin. În seara de 28 februarie 1953, convocase la cină pe patru dintre fruntaşii politici: Hruşciov, Bulganin, Malenkov şi Beria. Petrecerea a durat până târziu în noapte. A doua zi Stalin nu a mai apărut la Kremlin. Abia în seara de 1 martie s-a dat alarma într-un cerc restrâns. Stalin a fost descoperit zăcând fără cunoştinţă, pe covor, în camera sa. Fiind netransportabil, a fost tratat pe loc.

Despre boala care avea să-i aducă sfârşitul, primele informaţii publice au fost transmise la 4 martie, când radio Moscova, la ora 619, a anunţat că „Stalin este grav bolnav”. La 621 acelaşi post preciza că gener-lissimul fusese atins de o hemoragie cerebrală. La 625 Agenţia TASS anunţa că „Stalin suferea de tulburări cardiace, că respira cu dificultate şi că buletinele medicale privind sănătatea sa vor fi difuzate la scurte intervale” La 636 radio Moscova anunţa că de la 3 martie, orele 23 G.M.T., starea mareşalului nu se ameliorase. La 638 agenţia TASS comunica: „Pulsul lui Stalin este de 120 şi ritmul

respirator de 38 pe minut”. La 655, un comunicat oficial: „Comitetul Central şi Consiliul de Miniştri al U.R.S.S. anunţă că o mare nefericire s-a abătut asupra Partidului şi poporului: grava maladie a tovarăşului I.V. Stalin”. Ştirea era urmată de un buletin medical: „În noaptea de 2 martie, tovarăşul Stalin, în timp ce se afla în apartamentul său din Moscova a suferit o hemoragie cerebrală ce a afectat regiunile vitale ale creierului. Tovarăşul Stalin şi-a pierdut cunoştinţa. Braţul şi piciorul drept au fost paralizate. Nu mai poate vorbi. Au intervenit grave tulburări cardiace şi respiratorii... /4

A doua zi, la 6 martie 1953, radio Moscova difuza la ora 207 un nou comunicat care anunţa moartea lui I.V. Stalin survenită în ziua de 5 martie în apartamentul din Kremlin la ora 2150 (ora locală).

Cum s-au petrecut lucrurile: accidentul vascular s-a produs în seara de 2 martie. Primii sosiţi la căpătâiul bolnavului au fost profesor dr. Myasnikov, cardiolog şi dr. Konovalov, neurolog. Aceştia au putut să constate ruperea unei artere în emisfera cerebrală stângă. Hemoragia se răspândise în tot creierul din această parte. Ca urmare, hemiplegia a afectat complet partea dreaptă a corpului. Nu mai putea vorbi. Dar ceea ce era şi mai grav, apăruseră tulburări respiratorii. În plus, un infarct al miocardului a însoţit atacul cerebral. Electrocardiograma a confirmat infarctul, mult mai intens ca cele din 1945. Au apărut, între timp, noi semne clinice care demonstrau gravitatea excepţională a bolii. Pulsul bătea puternic. Funcţiile renale se deterioraseră. Conţinutul în uree al sângelui creştea. Progresul crizei de uremie se urmărea prin respiraţia inegală: ea marca o pauză prelungită, revenea, se accelera, scădea, ceda unei noi apnei, reîncepea. Acest ritm este cunoscut sub numele de respiraţie Cheyne-Stokes şi indică o irigare defectuoasă a centrului respirator la nivelul creierului.

Putem emite ipoteza că I.V. Stalin a suferit de hipertensiune arterială, maladie care, aşa cum se întâmplă mai ales la persoanele în vârstă, este însoţită de un pronunţat proces de arterioscleroză. O maladie frecventă, care doboară unul din cinci oameni. Oamenii au ignorat că, de mulţi ani, la fiecare bătaie a inimii sale, adică o sută douăzeci de mii de ori în douăzeci şi patru de ore, bătăile datorate excesului de presiune lezează pereţii arterelor. Ele îi fac mai fragili, vulnerabili la infiltrarea unor grăsimi din sânge în substanţa internă a vaselor. Procesul tensional nervos care s-a accentuat pe parcursul anilor datorită evoluţiei politicii internaţionale în principal, cât şi a condiţiilor de viaţă epuizante, au influenţat evoluţia bolii şi *în ultimă instanţă personalitatea sa.*

Primele simptome mai serioase ale bolii datează din 1945.

Nouă somităţi medicale din U.R.S.S. au efectuat necropsia corpului lui Stalin. S-a putut constata că organismul său fusese fulgerat de un adevărat cataclism organic. S-a decelat cu acest prilej un important focar hemoragie în emisfera stângă a creierului. Ruptura vaselor distrusese aici zone importante. Ea a provocat perturbări ireversibile ale respiraţiei şi circulaţiei. În afara hemoragiei cerebrale, medicii au mai observat o dilataţie mare a cordului, în dreptul ventriculului stâng. Hemoragii întinse se răspândiseră în

muşchiul cardiac, mucoasa stomacului şi intestine. Cea mai mare parte a arterelor, rigide, prezentau infiltraţii cu grăsimi în peretele intern al acestora. Acest proces, după cum am mai arătat, demonstra că era rezultatul unei avansate şi grave hipertensiuni arteriale. Datele examenului au stabilit caracterul irevocabil al maladiei. Îngrijirile acordate nu puteau întârzia sfârşitul fatal.

Stalin a suferit de ceea ce se cheamă „narcisism malign” 1, termen datorat psihiatrilor americani şi care

defineşte un sindrom ce are la bază teoria lui Freud.

Această maladie psihică a caracterizat comportamentul nu numai al lui Stalin, ci şi al altor personaje: Hider, Mao, Ceauşescu şi mai nou, dictatorul irakian Saddam Hussein. Mai mult poate ca în orice alt caz, se aplică aforismul lui Hippocrat pe care orice medicinist îl aude în prima prelegere la orele de clinică: „Nu există boală, ci bolnavi”. În cazul bolilor psihice considerăm că el este mai semnificativ decât în oricare alt exemplu.

Amestec insolit de paranoia, megalomanie şi isterie, bolnavul este susceptibil la orice, se consideră atotştiutor şi nu admite nici cea mai mică observaţie, crezându-se ţinta unor atacuri şi conspiraţii. Ia hotărâri aberante, neţinând seama de consecinţe şi trăieşte într-o lume imaginară. Total amoral, se înconjoară de persoane docile şi fidele, pe care le copleşeşte cu debitul verbal.

Fapt caracteristic, ideea dominantă care pune stăpânire pe bolnavul de narcisism alături de autoadulare, o constituie dorinţa de putere, ca scop suprem şi nu ca un mijloc pentru satisfacerea altor ţeluri.

Individul fuge de colectivitate şi în acelaşi timp se simte bine când în preajma sa se află nu câţiva oameni, ci mari mulţimi. *Sindromul dictatorilor* este întâlnit la toţi aceia care prin forţa împrejurărilor au ajuns în fruntea statelor. Boală de natură organică, dar ca oricare maladie psihică este „contaminabilă” în sensul imitării, astfel încât un individ îşi găseşte adepţi ce îl imită, până în a-l întrece. Fenomenul poate atinge o colectivitate mai mică sau mai mare.

Bolnavii de narcisism sunt incapabili să închege o căsnicie şi să întemeieze o familie, în schimb reuşesc, indiferent de mijloace, să fie adulaţi de mase. Trăiesc în mod vampiric din proslăvirea ce

1. Narcis, personaj legendar întâlnit în mitologia greacă, celebru datorită frumuseţii sale. Se spune că s-a îndrăgostit de propria sa imagine în momentul în care s-a zărit în oglinda unei fântâni, unde s-a şi aruncat. A fost

transformat în floarea care îi poartă numele. În psihiatrie, sub numele de narcisism se denumeşte sindromul manifestat de unele persoane ce se consideră superioare altora, căzând în propria adulaţie.

Îi se face, din puterea nemărginită pe care o exercită. Simt nevoia să-şi controleze zilnic mecanismul puterii şi fac noi şi noi victime. Suferinţele nu trezesc niciun ecou, fiind creată o anume stare specifică, explicabilă, dar imposibil de acceptat. Maladia progresează până la forme aberante şi din nefericire alături de exemplele recente pe care le-am menţionat, atragem atenţia asupra cazului actualului dictator irakian, ce ocupă un loc aparte datorită faptului că şi-a găsit numeroşi susţinători în ţările arabe. Este un aspect – la care se adaugă componenta religioasă – ce se impune studiului de către specialişti, fiind de un interes major şi general pentru omenire.

Adolf Hitler (1889 – 1945)

Ascensiunea lui Hitler, „bietul pârlit44 din Braunau, apoi locatarul unui cămin de burlaci din Viena, ajuns până la urmă stăpânul vremelnic al Germaniei şi al unei părţi din lume, reprezintă una din carierele cele mai uimitoare şi mai îngrijorătoare din istorie şi oferă în acelaşi timp medicului psihiatru un vast material de studiu, iar istoricului o temă de reflecţie.

Cariera politică a lui Hitler a fost posibilă datorită îmbinării extraordinare şi unice a unor factori individuali cu alţii, general-istorici1. Pentru a evoca şi analiza viaţa lui Hitler trebuie să ne întoarcem cu mult înapoi, înainte de naşterea sa. Trebuie să spunem că Adolf Hitler care făcuse din dovada originii ariene un criteriu de viaţă şi de moarte pentru milioane de oameni, nu poseda pentru sine un asemenea document. El nu ştia cine a fost bunicul său…

În casa micului proprietar de pământ Trummelschlager din Strones, slujnica Maria Anna Schickelgruber, nemăritată, în vârstă de 41 ani, a născut în

7 iunie 1837 un fiu. Tatăl copilului a fost şi a rămas necunoscut. În jurul misterului privind identitatea sa s-au făcut cele mai fanteziste presupuneri. Parţial confirmată şi în întregime necontroversată este, în această privinţă, relatarea lui Hans Frank, din depoziţia lui, la procesul de la Nürnberg. Potrivit acestei

1. L.A. Bezâmenski: *Generalii germani cu şi fără Hitler*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1962. Enzo Colloti: *Germania nazistă*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1969. Joachim C. Fest: *Stăpânii celui de al III-lea Reich*, Editura Politică, 1969. Jacques Robinchon: *Miroir de l'histoirey* nr. 277, oct. 1973, pag. 56. Nerin G. Gun: *Historia,* nr. 346, sept. 1975, pag. 28. J.P. Englade: *Histoire pour tousy* nr. 173, sept. 1974, pag. 2. Franz Jetzinger: *Hitlers Jungen.* Phantasien, Liingen und die Wahrhcit. Viena, 1956.

mărturii, Hitler ar fi primit în 1930 o scrisoare de la fiul unui frate vitreg, scrisă probabil în scop de şantaj, în care semnatarul făcea aluzii obscure privitoare la „anumite împrejurări foarte precise ale istoriei familiei noastre44. Frank, care primise misiunea să facă o anchetă discretă în această problemă, ajunsese la următoarea concluzie: „Tatăl lui Hitler a fost copilul nelegitim al unei bucătărese numite Schickelgruber, originară din Leonding, în apropiere de Linz, care lucra la o familie din Graz. Această femeie, bunica lui Adolf Hitler, în momentul când a adus pe lume copilul (mai exact când a rămas însărcinată) se afla în serviciu în casa unui evreu cu numele de Frankenberger. Acest Frankenberger a plătit pentru fiul său, care pe atunci – în cel de al patrulea deceniu al secolului trecut – avea 19 ani, o pensie alimentară femeii Schickelgruber de la naşterea copilului până când acesta a împlinit paisprezece ani. Familia lui Frankenberger a întreţinut timp de mulţi ani corespondenţă cu bunica lui Hitler, corespondenţă din care rezulta că cei interesaţi ştiau şi recunoşteau tacit că fiul femeii Schickelgruber fusese

conceput în împrejurări care obligau familia Frankerberger să-i plătească o pensie alimentară… Fiul Mariei Anna Schickelgruber a fost încredinţat foarte curând, spre îngrijire, unui ţăran, Johann Nepomuk Hiedler, viitorul cumnat al mamei sale. Până la împlinirea vârstei de patruzeci de ani, el s-a numit Alois Schickelgruber, pentru ca mai apoi să-şi schimbe numele, fără îndoială la îndemnul tatălui său adoptiv şi graţie incorectitudinii

S

reotului paroh din Dollersheim, care ţinea registrul de stare civilă, începând din ianuarie 1877, Alois Schickelgruber s-a numit Alois

Hitler. El învaţă mai întâi o meserie, iar mai târziu intră funcţionar la administraţia financiară austriacă. Dând dovadă de ambiţie şi sârguinţă, reuşeşte să urce până la gradul de oficiant superior în serviciile vamale cezaro-crăieşti, treapta cea mai înaltă pe care o putea atinge, ţinând seama de nivelul său de pregătire. Era, fără îndoială, un om serios şi conştiincios; s-a însurat de trei ori şi îşi asigurase o oarecare situaţie materială, deşi fiul său, rău intenţionat, afirma contrariul. Din cea de a treia căsătorie a sa, s-a născut la 20 aprilie 1889, la Braunau pe Inn, un fiu care a fost botezat cu numele de Adolf.44

Informaţiile privind copilăria şi tinereţea lui Hitler sunt relativ puţine. Adolf Hitler a fost un elev vioi, cu posibilităţi medii, ale cărui aptitudini au fost însă puternic influenţate de inadaptabilitatea timpurie la autodisciplină şi de atracţia pentru o viaţă uşoară şi dezordonată. Aprecierile făcute de dascălii şcolii elementare îl prezintă ca pe un elev bun, pentru ca, în perioada ulterioară, aceea

a frecventării liceului timp de cinci ani, să rămână în două rânduri repetent şi o dată corijent. Certificatele şcolare notează sârguinţa la învăţătură ca „inconstantă”, în

timp ce la matematică, ştiinţele naturii, limba franceză – până şi limba germană – este notat cu „insuficient”. La istorie, unde, chipurile, era mult mai avansat decât clasa sa, calificativul din certificatul şcolar din septembrie 1905 era numai „suficient”. Doar la gimnastică a reuşit să obţinuă calificativul „excepţional”.

În cele din urmă, rezultatele generale fiind atât de nesatisfăcătoare, este nevoit să renunţe la continuarea studiilor. Ulterior, Hitler a prezentat acest eşec ca un protest deliberat împotriva încercărilor tatălui său de a-l sili să se îndrepte spre cariera de funcţionar. Dar şi această afirmaţie s-a dovedit între timp falsă, deoarece tatăl său murise cu doi ani mai înainte ca el să părăsească şcoala, iar mama sa, bolnăvicioasă, nu putea opune acestui băiat încăpăţânat şi irascibil decât îngrijorarea ei exprimată făţiş în legătură cu viitorul lui.

Adolf Hitler îşi propune să devină pictor, deşi la vârsta de şaisprezece ani nu întreprinde deocamdată nimic serios pentru atingerea acestui scop.

După moartea soţului, mama sa îşi vinde casa din Leonding, şi se mută într-o locuinţă la Linz, unde va sta şi fiul, ducând o viaţă trândavă, făcând vagi încercări în domeniul picturii, schiţând cu stângăcie planurile unor vile somptuoase şi ale unor clădiri în stil mare. Câtva timp va lua lecţii de pian, dar se va dezgusta repede şi va renunţa la ele. Frecventa cafenelele, teatrul şi opera, ducând o viaţă pe jumătate de rentier, pe jumătate de secătură, graţie pensiei de văduvă a mamei sale. Refuza orice muncă fixă, orice slujbă care să-i dea posibilitatea să câştige o pâine, după cum se exprima cu dispreţ. Încă din această perioadă manifesta un interes cu totul deosebit pentru muzica lui Richard Wagner, care a avut o ciudată înrâurire asupra lui, antrenându-l într-un univers ireal, deasupra vieţii terestre faţă de ale cărei exigenţe nu vădea decât nepăsare şi dispreţ.

Plin de încredere în vocaţia sa deosebită, Hitler hotărî în 1907
- avea atunci nouăsprezece ani – să plece la Viena pentru

a intra la Academia de arte frumoase, clasa de pictură. A fost însă respins la proba de desen. La scurt timp după aceea, a murit şi mama sa. Au urmat cinci ani de mizerie, „în care – va mărturisi el mai târziu
- a trebuit să-mi câştig pâinea, la început ca muncitor necalificat, iar mai târziu ca zugrav amărât; o pâine cu adevărat mizerabilă, care nu era niciodată îndestulătoare pentru a-mi astâmpăra pur şi

simplu foamea. Foamea a fost pe atunci însoţitorul meu credincios, singurul care nu mă părăsea niciodată”. Mai făcu o a doua încercare de a pătrunde la Academia de arte, dar schiţele sale au fost considerate nesatisfăcătoare şi nu a fost primit nici măcar la examen.

Continua să ducă viaţa de boem cu care se obişnuise. Avea obiceiul să se scoale către amiază; după o plimbare prin parcul Schönbmnn, se lăsa pradă, până noaptea târziu, unor proiecte gigantice şi absurde, unde incompetenţa rivaliza cu încăpăţânarea omului care pretinde că ştie mai mult decât ceilalţi. Deşi lipsit de cunoştinţe muzicale, într-o bună zi se apucă să scrie opera „Wieland fierarul”, temă la care reflectase Wagner. Încearcă să scrie drame, pentru subiectele cărora recurgea la vechile legende germane, deşi era incapabil să redacteze o scrisoare fără s-o împestriţeze cu greşeli grosolane de ortografie. Niciodată nu ducea un lucru la bun sfârşit. Avea un temperament extraordinar de dezechilibrat, cu accese de exaltare înflăcărată, care alternau brusc cu momente de adâncă deprimare, în cursul cărora, simţindu-se învrăjbit cu întreaga lume, pomenea de „capcanele” pe care lumea înconjurătoare i le întindea cu rafinament, cu singurul scop de a-i împiedica „ascensiunea”.

Mai târziu, Hitler avea să declare că a lucrat ca muncitor în construcţii şi că această activitate ar fi coincis chiar cu trezirea sa politică. Dar şi această afirmaţie, ca

multe altele, s-a dovedit falsă. Potrivit mărturiei unui vagabond cu numele de Reinhold Hanisch, cu care legase prietenie la Meidling, Hitler purta pe vremea aceea o redingotă care ajungea până sub genunchi, cadou de la un evreu ungur cu numele de Neumann, pensionar şi el al aceluiaşi azil, şi o pălărie melon, ţeapănă, neagră şi soioasă, pe o chică nepieptănată. O barbă creaţă şi zbârlită îi încadra faţa.

Hitler continua să încaseze cele douăzeci şi patru de coroane reprezentând „pensia de orfan", sub motiv că era student la Belle Arte şi încerca să-şi mărească veniturile prin cerşit, atunci când nu se lăsa pradă unei trândăvii totale. În unele zile se ducea la azilurile populare, trăind din ciorba şi pâinea care i se dădeau, şi purta discuţii politice, ceea ce de multe ori provoca certuri violente. Locuia acum la căminul de burlaci din Brigittenau, lucru care a reprezentat pentru Hider un soi de promovare în ierarhia „drojdiei societăţii". Aici puteau fi întâlniţi aristocraţi maghiari în mizerie, comercianţi faliţi, declasaţi provenind din provinciile italiene, mici slujbaşi, spioni, cămătari, artişti rataţi şi evrei veniţi de prin provinciile răsăritene ale imperiului, care încercau să urce din greu treptele societăţii, făcându-se vânzători ambulanţi.

Acesta a fost decorul în care şi-a făurit concepţia sa despre oameni şi societate, aici şi-a trăit el primele impresii politice.

Înfruntându-le singur, cu resentimentul crescând, cu ura şi complexul de neputinţă ale declasatului. Modul de viaţă şi experienţa acestor şase ani petrecuţi la Viena au marcat, desigur, în mod decisiv caracterul lui Hitler, după cum o va recunoaşte el singur mai târziu.

În mai 1913 a părăsit capitala austriacă pentru a merge la München, unde a continuat să ducă mai departe viaţa de boem, ca odinioară la Viena.

Cum arăta Hitler în perioada münchenează: în acest

mediu de tradiţie liberală, care avea o slăbiciune pentru tot ce era straniu, personalitatea ciudată şi neliniştitoare a lui Hitler nu putea să nu facă impresie. Toate mărturiile ni-l prezintă pe Hitler ca pe un om stângaci şi stânjenit, de o politeţe slugarnică, remarcându-se prin lăcomia cu care înghiţea mâncarea, cât şi prin plecăciunile sale exagerate. Hitler păstră multă vreme această lipsă de siguranţă şi eforturile sale, uneori caraghioase, de a se pune în valoare, reflectau incapacitatea înnăscută a fostului pensionar de azil şi de cămin de burlaci de a se mişca în „lumea bună". Dacă dăm crezare mărturiilor care ne-au parvenit, Hitler avea obiceiul să sosească târziu şi să plece foarte devreme, iar exploziile sale de furie intempestivă împotriva evreilor sau a adversarilor săi politici alternau cu momente de tăcere meditativă. Vizibil dominat de sentimentul că se află la periferia societăţii, setea lui de a se impune era mereu contracarată de teama de a nu fi apreciat la justa lui valoare. Chiar şi numeroasele femei, doamne mai în vârstă care se ocupau de el cu o tardivă solicitudine maternă, nu reuşiră să-l facă să treacă peste acest sentiment.

Pe lângă prejudecăţile dobândite în perioada vieneză, Hitler păstrase şi obiceiurile sale, îndeosebi modul de viaţă dezordonat, singura formă de manifestare a visurilor sale artistice de odinioară, iar din ţinuta lui neglijentă şi jerpelită răzbătea mirosul specific al căminului de burlaci. Atunci când Pfeffer von Salomon, care avea să devină conducătorul cel mai marcant al S.A.-ului, l-a întâlnit pentru prima oară, Hitler purta un gheroc negru vechi, ghete de piele galbenă şi o raniţă în spate, fapt care-l făcu pe conducătorul formaţiilor de voluntari să renunţe, deocamdată uluit, să facă cunoştinţă cu el. Renumele fascinant care-l preceda însă pe Hitler, trezea întotdeauna interesul celor din jur, chiar dacă ulterior, după o cunoaştere mai apropiată, interesul acesta scădea vizibil.

Încă din această epocă putea fi întâlnit curiosul fenomen al dublei naturi a lui Hitler: pe de o parte, oratorul mulţimilor, sigur de el, dotat cu o putere deosebită de sugestie şi cu un simţ al marilor efecte şi al

mijloacelor capabile să provoace o beţie colectivă; pe

de altă parte, într-un grup restrâns, omul lipsit de siguranţă, care se îndepărta mereu de la regulile conversaţiei, pentru a evada într-un monolog obositor şi pierzând curând interesul ascultătorilor. Când i se cerea, într-un cerc de prieteni, să spună câteva cuvinte, el refuza, declarând: „Simt nevoia să văd mulţimea în faţa mea când vorbesc. Într-un cerc restrâns de prieteni nu ştiu niciodată ce să spun. N-aş face decât să-i decepţionez pe toţi…” 1

În societatea münchenеză Hitler i-a cunoscut pe majoritatea acelora care mai apoi urmau să devină cei mai credincioşi partizani ai săi. Toţi aceşti oameni, ca şi numeroşi militanţi de mâna a doua, nu erau muncitori, aşa cum lăsa să se înţeleagă numele partidului, ci reprezentanţi ai unei intelectualităţi boeme, membri ai acelor clase de mijloc pe care războiul îi lovise greu din punct de vedere moral şi material.

Mizeria crescândă din ţară l-a împins vizibil tot mai sus şi a ajuns astfel o personalitate marcantă pe scena politică bavareză, când, în 1923, Germania a intrat într-o serie de crize. În acelaşi timp, valoarea mărcii tindea spre zero şi peste tot izbucneau revolte provocate de foamete. În această încordare ajunsă la paroxism, primul care a trecut la atac a fost Hitler. Nefiind deloc sigur de el, dar îmbătat de succesul de care se bucura pe lângă masele turbulente ce se înghesuiau în spatele lui, a luat o iniţiativă îndrăzneaţă, închipuindu-şi în mod greşit că von Kahr2 era gata să treacă la acţiune, a încercat în seara zilei de 8 noiembrie 1923, o lovitură care trebuia să-l pună în fruntea tuturor grupărilor müncheneze ostile republicii. Cu revolverul în mână, a năvălit în mijlocul unei adunări de înalţi demnitari, conducători politici şi personalităţi de vază, pe care von Kahr îi invitase la Bürgerbraukeller, o faimoasă berărie din München. După ce a tras un foc în tavanul sălii, Hitler a proclamat revoluţia naţională,

răsturnarea guvernului bavarez şi constituirea unui guvern provizoriu, a cărui conducere şi-a asumat-o el însuşi. Acţiunea a dat faliment. A doua zi s-a instalat în fruntea unei manifestaţii. „Dacă merge, cu atât mai bine, dacă nu merge, ne spânzurăm”, a declarat el cu cinism. Şi această formulare prevestea deja comportamentul lui viitor de continuă oscilare între victorie şi sinucidere, hegemonie mondială şi catastrofă.

În dimineaţa zilei de 9 noiembrie 1923, Hitler însoţit de Ludendorff3 era în fruntea unei mulţimi tot mai numeroase ce

1. Heinrich Hoffinann: *Hitler was my friend,* Londra, 1955.

2. Comisarul general ce grupase în jurul său pe monarhiştii bavarezi.

3. Ludendorff grupase la rândul său unităţile formaţiilor de voluntari şi ale unităţilor patriotice, greu de situat politiceşte în cadrul dreptei, pentru că îşi schimbau mereu obiectivele şi simpatiile.

ajunsese la câteva mii de persoane. În piaţa Odeon-ului, chiar lângă Feldernhalle, s-a produs un schimb de focuri cu un cordon subţire de poliţişti. Hitler şi majoritatea celor din primele rânduri au căzut, s-au aruncat pe burtă, în timp ce Ludendorff, tremurând de furie înainta singur, într-un elan de eroism, bineînţeles necugetat, fiind în cele din urmă arestat. Hitler, în schimb, a luat-o la fugă, lăsând în urmă miile de oameni care-l urmaseră, nemaipunând la socoteală şaisprezece morţi ce zăceau pe caldarâmul înroşit de sânge. Mai târziu, avea să se răspândească povestea că transportase un copil neajutorat în afara zonei în care se trăgea şi, pentru a-şi confirma spusele, prezenta oamenilor copilul în cauză. Dar s-a dovedit că şi această afirmaţie era falsă. În timp ce se ascundea la Uffing, pe malul lacului Staffelsee, în vila familiei Henistaengl, a declarat într-o zi gazdelor sale că

trebuie să termine cu viaţa şi să se sinucidă. Dar prietenii săi au reuşit să-l facă să se răzgândească. Puţin timp după aceea a fost arestat. „Palid, cu faţa răvăşită şi cu o şuviţă de păr atârnându-i dezordonat pe frunte”, a fost încarcerat la închisoarea-fortăreaţă Landsberg, pe Lech.

Procesul care a început la 24 februarie 1924 se desfăşura sub semnul înţelegerii tacite între toţi cei interesaţi, hotărâţi să nu abordeze esenţa evenimentelor, astfel încât dezbaterile au luat aspectul unei farse judiciare. Sentinţa tribunalului popular din München l-a condamnat pe Hitler la minimum de pedeapsă, adică cinci ani de detenţie într-o fortăreaţă, lăsând să se înţeleagă că după şase luni de închisoare va putea beneficia de suspendarea pedepsei.

Modul în care Hitler ştia să se folosească de orice înfrângere descoperind posibilităţi propagandistice, psihologice şi tactice în spatele oricăror dezastre, transformându-le apoi în noi baze de plecare, dovedeşte marea sa abilitate politică.

Puciul reuşit din noiembrie a marcat un moment hotărâtor: sfârşitul uceniciei politice a lui Hitler. Elementele cunoaşterii tehnicii puterii, datorită cărora a putut, în cursul anilor următori, să-şi realizeze ascensiunea, se bazau pe aceste experienţe: capacitatea lui de adaptare în faţa celor puternici, sistemul atât de des folosit al compromisurilor tactice, cunoaşterea profundă a metodelor psihologice de dominare a maselor, în sfârşit principiile de organizare a partidului, în care îi revenea rolul de „führer. Agitatorul, în permanenţă pradă evenimentelor şi propriilor sale impulsuri, făcea loc tehnicianului puterii, acţionând cu un oportunism calculat, nerespectându-şi nici măcar propriile principii „solide ca granitul”; lipsit de orice scrupul moral şi gata „să jure strâmb de şase ori pe zi”, aşa cum afirma el însuşi.

Cu toate acestea, nu s-a eliberat de toate complexele şi obsesiile

Isterice din perioada sa de formare. Dimpotrivă, din acest moment a început să se manifeste în chip vizibil coexistenţa, atât de ciudată şi surprinzătoare prin patologicul ei, a atitudinilor raţionale cu care-i deruta pe adversarii ideilor fixe, a vicleniei şi fanatismului stupid rămas şi astăzi un element inexplicabil al acestei existenţe.

Detenţia din fortăreaţa Landsberg i-a permis lui Hitler să se regăsească, să-şi redobândească încrederea în sine şi în... misiunea sa! mai mult, a încercat să pună ordine în haosul instinctelor şi prejudecăţilor, a urii care clocotea în el şi să adune fragmentele de lecturi sporadice şi incomplet însuşite pentru a face din ele un sistem propriu. Rezultatul acestui inventar, a cărui primă parte a prezentat-o la puţină vreme după ieşirea sa din închisoare, a fost *Mein Kampf.* Lucrarea, totodată biografie, tratat de ideologie şi doctrină de acţiune tactică, oglindeşte, fără să vrea, adevărul, în ciuda tuturor inexactităţilor, a legendelor contradictorii şi a glorificării propriei persoane.

Ideea centrală în jurul căreia se grupau toate reflecţiile sale era un darvinism vulgar, pe care Hitler îl vedea în lupta nemiloasă a tuturor împotriva tuturor, în victoria celor puternici asupra celor slabi, un fel de lege fundamentală care guvernează universul.

Opera pe care Hitler a scris-o cu atâta grijă trebuia să-l ajute la legitimarea, pe plan literar şi filosofic, a voinţei sale de a-şi asuma personal conducerea mişcării naţional-socialiste.

Medicul despre pacientul său1

1. Despre Adolf Hitler s-a scris un număr impresionant de articole şi cărţi şi probabil că încă se vor mai scrie. Interesul rămâne treaz nu prin valoarea unui om şi a operei sale, cum se întâmplă de obicei, ci prin doliul şi distrugerile cauzate şi care au depăşit graniţele Europei. Istoria anilor 1930 – 1945 este, în general, cunoscută şi nu vom reveni asupra ei. Nu vom discuta aici decât câteva aspecte, atât cât ne îngăduie spaţiul, privitor la trăsăturile patologice ale acestui sinistru şi nefast dictator. Există,

după părerea noastră, două căi de a descifra personalitatea aberantă a lui Adolf Hitler: prima, de a-i analiza comportarea şi a o interpreta din punct de vedere psihiatric, şi a doua de a apela la mărturiile medicilor care l-au îngrijit. Am considerat util să apelăm la ambele, fără a avea pretenţia de a le epuiza, din contra, a deschide un drum şi a invita la o dezbatere colectivă. Rezultatele ar fi interesante şi utile. Hitler a fost îngrijit de doi medici: Karl Brandt şi Theo Morrell. Câteva cuvinte despre aceştia. Karl Brandt s-a născut la Mulhouse (Alsacia) la 18 ianuarie 1904. Primele studii şi le-a început la Dresda şi le-a continuat apoi în mai multe universităţi din Germania. Iniţial s-a specializat într-o clinică din Bochum în tratamentul accidentelor de mină, după care, urmându-l pe profesorul Magnus, al cărui asistent era, a venit la Berlin. Începând din anul 1933, a devenit medicul personal al lui Hitler, datorită unei întâmplări pe care o vom descrie mai departe. A fost numit şef de secţie obţinând un concediu nelimitat pentru a putea fi în preajma lui Hitler. Sarcina

să diferea de cea a lui Morrell care venea din când în când să-şi vadă pacientul. Brandt era un însoţitor permanent al lui Hitler şi astfel cartea sa de confesiuni, *(Hitler văzut de medicul său personal)* scrisă la 16 iunie 1945, oferă o imagine inedită şi veridică, în anumite limite dictate de împrejurări. Aceste mărturii datează din perioada imediat următoare presupusei sinucideri a lui Hitler, adică la puţin timp după ce a avut loc ultima întrevedere a lui Brandt cu Hitler. În 1934, Brandt s-a înrolat în S.S. şi a servit de asemenea şi în Wehrmacht. La 1 septembrie 1939 Hitler i-a încredinţat lui Brandt o responsabilitate care, în mod normal, ar fi trebuit să repugne unui medic: cuthanasia. Ridicată la rang de lege de stat, această măsură radicală privea nu numai pe bolnavii incurabili cărora călăii voiau să le scurteze suferinţele sub pretext umanitar, dar şi pe invalizi, alienaţi

de diverse grade, copii născuţi cu tare, copii arieraţi, idioţi etc. Se estimează, cu modestie, cifra celor care au pierit în urma acestei măsuri demente la aproximativ 275.000 persoane. În 1942, Brandt a fost numit comisar general al Reichului pentru sănătate şi serviciul medical. În 1944, a devenit ministru cu puteri depline al Sănătăţii, post care a fost suprimat la 20 aprilie 1945. În aceste funcţii, doctorului Brandt îi revine, alături de alţii, responsabilitatea tuturor exceselor de care s-au făcut vinovaţi medicii germani în lagăre şi câmpurile de concentrare, printre care şi experienţele pe oameni (mai cu seamă evrei şi prizonieri de război sovietici). Oricât s-ar disculpa, Brandt nu putea să nu fie la curent cu ele. Între Brandt şi Morrell s-a născut foarte repede o vie rivalitate. În septembrie 1944, doctorul Morrell care avea o mai mare ascendenţă asupra dictatorului, i-a dat un ultimatum: „Ori Brandt va pleca, ori cu!”. Hotărârea a fost luată şi Brandt a fost îndepărtat de la Berchtesgaden şi „exilat” la Berlin. Dar cine era doctorul Morrell? Doctorul Theo Morrell a fost prezentat lui Hitler în anul 1936 de către Eva Braun, care nutrea o puternică aversiune faţă de Brandt şi-l voia înlăturat cu orice preţ din preajma acestuia. Morrell reuşise să-şi câştige simpatia şi aprecierea mamei Evei Braun, al cărei medic curant era. El avea o clientelă numeroasă, mare parte provenind din elita societăţii berlineze şi care se perinda zilnic prin elegantul său cabinet, numai sticlă şi nichel, situat pe Kurfürstendamm. În 1933, fiind suspectat că ar fi evreu şi pentru a şterge orice bănuială, s-a înscris în partidul naţional-socialist. Despre Morrell, Brandt avea să scrie: „Acesta reuşise să-l fascineze pe Hitler cu fraze grandilocvente şi să-i creeze un fel de psihoză medicală. Ceea ce era naţional-socialismul pentru politică, era «stimulantismul» lui Morrell pentru medicină. Hitler era impresionat de o astfel de noţiune. Morrell ştia că şi pacientul său de altfel, să manevreze cuvintele. Băiat de ţărani de origine spaniolă, avea o provenienţă tot atât de modestă ca şi cel pe care-l slujea. Descoperise un praf care omora păduchii şi puricii

şi-l recomanda soldaţilor ce zăceau în tranşee pe front. Morrell a făcut avere vânzând cantităţi enorme din praful său Wehrmachtului. Hitler era încântat şi nimeni nu îndrăznea să afirme în faţa sa că soldaţii «marelui» Reich continuau să se scarpinc în tranşee de păduchi. Doctorul Morrell pretindea că poate vindeca orice cu vitaminele sale, pe care le distribuia la fel ca praful contra păduchilor. «Trebuie să iei vitamine, repeta el fără încetare, pentru ca să nu te îmbolnăveşti. Te-ai îmbolnăvit? Luaţi, spunea el, mai multe vitamine, cât mai multe vitamine» ’4. Morrell fabrica aceste vitamine într-o uzină al cărei proprietar era. Câştiga astfel milioane de mărci. Dacă el ar fi prescris doar vitamine lui Hitler, răul ar fi fost relativ. „Odată am dat la analiză unui laborator din Berlin, o pilulă pe care Morrell i-a prescris-o lui Hitler şi pe care am găsit-o pe noptiera acestuia într-o noapte când Hitler

Doctorul Brandt ne relatează că timp de peste şaisprezece ani a trăit zi şi noapte în umbra lui Hitler. „Mă voi strădui – mărturiseşte acesta – să îndepărtez orice aversiune şi să descriu «cazul Hitler», personalitatea sa şi raporturile lui cu anturajul. Mă voi sprijini pe propriile mele observaţii şi constatări, inclusiv pe perioada finală, când, practic, am fost îndepărtat de lângă el şi pentru aceşti ani mă voi servi de rapoarte, căci rămăsesem totuşi medicul său, oarecum la distanţă”.

Şi Brandt, dând dovadă de luciditate – pe care ne întrebăm de ce nu a avut-o şi mai înainte – menţionează în continuare: „… judecata unuia singur este incontestabil incompletă. Ea va trebui să fie întregită de alţii. Eu nu am deschis decât o fereastră, un mic hublou, chiar…”

Aş dori să arăt că Hitler şi-a dat seama, probabil de la începutul carierei sale politice, de posibilităţile sale. El şi-a dezvoltat unele dintre aptitudini cu îndemânare, căpătând gustul performanţelor. Era perfect conştient în acelaşi timp şi de limitele sale, motiv pentru care făcea tot

ceea ce era posibil să-şi ascundă defectele în faţa anturajului său în primul rând şi apoi în faţa publicului. Acest sentiment de inferioritate în unele privinţe explică tendinţa sa de izolare şi interesul său pentru grandomanie.

Hitler a încercat pe tot parcursul vieţii sale să adapteze intuiţiei sale, mersul evenimentelor. Pentru el „intuiţia" era de fapt o m-a chemat în absenţa lui Morrell", mărturisea Brandt „Pilula conţinea stricnină. Acest alcaloid luat în cantităţi mici are un efect favorabil, dar dozele pe care le absorbea acuma Hitler erau înspăimântătoare şi Momeli îl otrăvea cu încetul! Am încercat să-l avertizez pe Hitler, însă a refuzat să mă asculte. M-ar fi acuzat că sunt gelos pe Morreir. Revenind la Brandt, acesta fiind conştient că deznodământul războiului se apropia cu paşi repezi, şi-a trimis soţia în America şi-apoi influenţat de Speer şi contând pe faptul că Hitler nu-l va pedepsi pentru îndrăzneala sa, a redactat un memoriu, sugerând începerea imediată a tratativelor de pace cu anglo-americanii. Hitler a rupt hârtia şi pe data de 22 aprilie 1944 a ordonat executarea vechiului său prieten pentru trădare. Brandt a fost arestat în Thuringia şi judecata sa a fost încredinţată unui tribunal instituit în acest scop şi pe baza directivelor speciale ale lui Hitler. A reuşit să scape totuşi cu viaţă pentru un timp datorită faptului că S.S. –iştii ce păzeau închisoarea au fugit la apropierea frontului şi nu au mai apucat să-i ucidă pe cei închişi. Karl Brandt a fost arestat la Flensburg de către trupele americane de ocupaţie şi închis. A fost izolat într-o celulă din Dachau, în acelaşi lagăr pe care îl inspectase de atâtea ori şi unde muriseră sute de mii de deportaţi. Rândurile pe care le-am intercalat în lucrarea noastră au fost reproduse după un material scris de acesta la 16 iunie 1945 în lagărul de la Krausberg, celula nr. 47. Karl Brandt, profesor universitar, chirurg, a fost judecat pentru crime comise împotriva umanităţii şi spânzurat în închisoarea din Landsberg, aceeaşi în care Adolf Hitler, închis cu ani în urmă, îşi scrisese cartea *Mein Kampf*.

exprimare a ideii de Dumnezeu. El deducea, cu o logică, privită de el ca irefutabilă, că fusese „ales” pentru a realiza această intuiţie, cu alte cuvine misiune. El vorbea şi acţiona ca un profet al *Vechiului Testament*: „Am fost ales – spunea el – pentru a reuni şi agita poporul german, pentru a intensifica viaţa sa politică şi culturală. Trebuie să devin «führerul», ghidul şi conducătorul unei lupte care să exploateze conflictele de idei şi de formare ale timpurilor noastre”.

Instrumentul său era ideologia naţional-socialistă, născută din năzuinţele curmate ale unor grupuri de „stâlpi de cafenea şi berării” din primul război mondial, mişcare fasonată şi dirijată, ulterior, după cum se ştie, de Hitler. Ideea sa conducătoare era că „o generaţie care a pierdut războiul trebuie să îndrepte această stare de lucruri datorată în fapt propriei sale greşeli – nu sunt alţii care au câştigat, ci este Germania cea care a pierdut!” Şi adăuga: „Această generaţie nu poate transmite o sarcină atât de imperioasă fiilor săi sau copiilor copiilor săi!” Această misiune, această sarcină pe care el însuşi o privea ca „formidabilă” îi acapara tot timpul, toată energia sa, toată îndemânarea sa şi întreaga sa capacitate intelectuală (nu avea studii superioare, după cum se ştie), necesitând o rezistenţă fizică şi psihică fără limite şi, mai ales, o credinţă nestrămutată. Însă factorul dominant era el, Hitler, care se considera „ales” de providenţă, atitudine des întâlnită la paranoici (vezi N. Ceauşescu). Era sigur de succes şi avea o încredere nestrămutată în capacitatea poporului german care, în 1918 nu a fost învins în război, ci „trădat”. El va trebui deci să înceapă prin a convinge poporul de situaţia sa; odată acest scop atins, se va stabli o comuniune de idei între acesta şi el şi ca urmare va deveni sufletul poporului. În final, el va putea în mod cu totul legitim, să decidă pentru poporul său (retorică specifică dictatorilor deşi nu se considera câtuşi de puţin a fi un dictator, căci el era poporul!) Să nu uităm, că principalul

său slogan era: „Un führer, un popor!”

Vocabularul îi era extrem de bogat – depăşea cu mult câteva mii de cuvinte – iar memoria îi era stupefiantă, şi ea nu l-a trădat nicio clipă, aceste două elemente fiind principalii factori care, atâta timp cât a trăit, i-au atribuit şi întărit aureola sa de infailibilitate. Hitler vorbea ore întregi fără să citească un text. Nimeni – menţionează Brandt – nu-i pregătea discursurile şi totul îi aparţinea. Vorbele îi erau însoţite de gesturi, atitudini teatrale, o meşă care părea totdeauna că îi cădea pe frunte la momentul potrivit. Aceste efecte scenice acţionau la un momant dat asupra auditoriului mai mult decât cuvintele. În timpul liber, Hitler citea şi adnota fără răgaz, parcurgând toate domeniile, mai puţin electronica, care nu-l

Interesa şi pe care o subestima. După concepţia sa, cunoştinţele pe care le avea, îi confereau dreptul de a avea opinii de expert în toate domeniile. Hitler se considera „artist” (nu zugrav aşa cum fusese de fapt), iar viaţa sa personală reflecta această tendinţă de boem pe de o parte, iar pe de altă parte, pretenţia sa de a fi un om aparţinând... Renaşterii! Cuvântul de artist, pe care l-a folosit la rândul său şi Brandt, era ales de acesta în sensul cu totul diferit: de echilibrist şi jongler de idei şi nu în accepţiunea onorabilă de maestru într-una din arte. El realiza o idee plecând de la detalii precise, mergând în zigzag între raţiune şi sentiment, între inteligenţă şi raţiunea sa elementară fără nicio bază logică, ştiinţifică. La masă, cu intimii săi, conversaţia oscila între cei doi poli, sărind de la o extremă la alta, specific psihopaţilor care nu se pot concentra.

Rănile primite în cursul primului război mondial se vindecaseră şi urmările atacului cu gaze asfixiante pe care-l suferise au fost şi ele eliminate. Astfel, Hitler a debutat în politică cu o sănătate de fier şi abuza de ea în continuare.

Această atitudine făcea parte din imaginea de supraom pe care voia s-o ofere poporului despre sine. Pentru citit trebuia să se folosească de ochelari, dar de fapt se ferea să fie văzut astfel (asemănarea cu N. Ceauşescu este mai mult decât frapantă). După 1938, odată ajuns în fruntea statului, a devenit mai prudent, a început să se îngrijească. Voia să trăiască cât mai mult posibil căci „viaţa sa era indispensabilă pentru că el era omul ales de providenţă". Risipirea ei ar fi afectat misiunea sa. De acum ducea o viaţă liniştită. Nu bea, nu fuma şi devenise vegetarian, nu atât prin convingere, ci pentru că voia să-şi păstreze sănătatea.

Ca toţi cei care suferă de stomac, se controla din ce în ce mai des, era încontinuu în căutarea de noi remedii şi consulta cât mai mulţi medici. Dieta pe care şi-a impus-o singur nu a dat rezultatele scontate şi atunci şi-a înmulţit apelurile către medici. Le pretindea acestora să-i asigure funcţionarea organelor sale interne şi voia să-i fie înlăturate durerile de cap ce-l torturau mereu; trăia mai ales sub teroarea bolilor infecţioase şi în special a gripei (o altă asemănare cu N. Ceauşescu). Înghiţea medicamentele cele mai diverse, în cantităţi tot mai mari. Aparentul său echilibru fizic şi psihic a fost însă complet răsturnat odată cu atentatul de la 20 iulie 1944. Timpanele urechilor i-au fost perforate de suflul exploziei. S-a constatat că suferise un şoc nervos, din care nu şi-a mai putut reveni niciodată. A rămas pradă unor depresiuni şi crize de melancolie ciclice. Organismul său atât de sensibil a fost dezechilibrat mai mult decât în cazul unui om normal. Anturajul său nu şi-a dat seama de această schimbare şi nu l-a înţeles. Atentatul eşuat a constituit pentru mintea sa fragilă încă o dovadă a vulnerabilităţii sale şi a

fost privit ca o confirmare divină a misiunii sale. Deşi îi sporise încrederea în sine, a început să se teamă şi mai mult de toţi şi de tot. Cei care nu împărtăşeau opinia că

„Hitler este omul ales” erau consideraţi ca incapabili, trădători, eretici şi răspunzători de toate greşelile sale. Şi cu cât se iveau mai multe înfrângeri, cu atât Hitler devenea mai *dur*, considerându-se infailibil.

Este un simptom ce marchează o gravă maladie psihică. Toată lumea a putut observa, mai ales în ultimii ani ai vieţii sale, ticurile lui Hitler şi tremurăturile mâinilor. Avea veritabile crize de epilepsie. Devenise din ce în ce mai iritabil, nu vorbea decât cu voce ridicată şi îşi pierduse orice control asupra sa. Era inabordabil şi izolarea sa era absolută, fapt remarcat de altfel şi la alţi dictatori contemporani cu el (Franco, Mussolini şi Stalin). Se îndepărtase total de restul lumii şi singurul repaus şi unica sa distracţie o constituiau conversaţiile pe care le purta cu cei intimi, în timpul orelor târzii de noapte. Se culca spre dimineaţă şi dormea până către prânz. Trăia într-un bunker la zeci de metri sub pământ. Dar şi din punct de vedere psihic era înconjurat de ziduri de ciment. Pentru el nu mai existau ore, nici noapte şi nici zi. Era ca un nou „născut44 într-un incubator, cu respiraţie artificială, un incubator care îl proteja de microbii din exterior. Toată lumea din jurul lui trebuia să împărtăşească acest mod straniu de viaţă, ţinându-se totuşi la distanţă de el.

Avea tendinţa să se izoleze şi, începând din 1938, a fi primit de el era considerat ca un privilegiu. Îi era groază de discuţii; obişnuit de multă vreme să nu fie contrazis şi să nu se exprime decât prin monologuri, prefera excesele de exaltare de la tribună, când răguşea de atâta ţipat, regulilor pe care se cădea să le respecţi într-o înfruntare individuală. Colaboratorii săi, mai ales după 1940, au putut să remarce potopul de cuvinte al acestei minţi neliniştite ce lua forme din ce în ce mai extravagante: generalii din marele cartier general, luptau disperaţi cu somnul, îndurând tirade interminabile asupra artei, filosofiei, rasei, tehnicii sau istoriei, care se prelungeau uneori până în zori. Hitler avea permanent nevoie de auditori, de spectatori pasivi, dar niciodată de interlocutori, iar

obiecţiile nu făceau decât să-l enerveze şi să-l antreneze în noi asociaţii de idei, şi mai dezordonate, şi pe cât de interminabile pe atât de incoerente.

Nu tolera nicio critică şi, departe de a-i înţelege valoarea constructivă, nu vedea în ea decât expresia imputării şi defăimării, a unei concepţii despre libertate care, după el, nu făcea decât să-i determine pe oameni să se compare ca „maimuţele44. Încăpăţânarea şi aroganţa sa au continuat să sporească, creând un gol tot mai mare

În jurul său şi determinându-i pe oameni să-l contrazică tot mai rar.

În egocentrismul său, Hitler nu putea interpreta tăcerea care-l înconjura decât ca pe un semn de spaimă faţă de aureola „führer”-ului. Una din secretarele sale povesteşte că evita întotdeauna cu grijă, să fie surprins în timp ce se juca cu vreunul din câinii săi; de îndată ce se simţea privit, alunga cu brutalitate câinele, într-o zi, fotograful său personal, Heinrich Hoffmann, l-a fotografiat în timp ce se afla împreună cu foxterierul Evei Braun. Atunci Hitler i-a spus: „Hoffmann, nu ai voie să publici acest instantaneu. Un conducător nu-şi poate permite să pozeze lângă un… căţeluş. Doar câinele ciobănesc german este demn de un bărbat adevărat”. Era teama de a se arăta altfel decât în atitudinea demnă şi hieratică a „führer”-ului. În diferite ocazii a fost solicitat, îndeosebi de către ziarişti, să dea câteva informaţii în legătură cu viaţa sa particulară. Dar a refuzat întotdeauna. Încerca să-l convingă pe Göring să renunţe la fumat, spunându-i – ceea ce este un argument foarte caracteristic din partea lui – că nu putea fi imortalizat printr-un moment în care să fie prezentat „cu o ţigară în gură”.

Ideea morţii premature începuse să-l obsedeze pe acest om care se considera de neînlocuit în a conduce destinele poporului german. Hitler a fost nu numai cel mai mare comedian al Europei, după cum s-a numit el însuşi,

într-o zi, cu o mândrie cinică, ci şi cel mai abil jucător. „Urmez cu siguranţa unui somnambul calea pe care providenţa îmi porunceşte să pornesc” (München, 14 martie 1936).

Celor din jurul său, Hitler le oferea pe rând trei fizionomii, corespunzătoare celor trei aspecte ale personalităţii sale. Prima era flască: trăsăturile sale erau căzute, tenul era buhăit, privirea vagă, pierdută în visările sale, faţa îi conferea un aer absent, îndepărtat. Era o fizionomie tulbure şi răvăşită de angoasă.

A doua imagine a feţei sale era colorată şi transportată de pasiune; nările îi palpitau, ochii îi lansau fulgere, exprimau violenţa şi se ghiceau în ei pofta de dominare, nerăbdarea de a constrânge pe toţi, ura pentru adversar, o şiretenie cinică, o energie feroce, gata în orice moment să se reverse: o faţă furtunoasă, de om posedat, pregătită de atac. În această stare, subalternii săi ghiceau felul indecis, cu ezitările şi slăbiciunile care îl măcinau.

A treia imagine era cea a unui om oarecare, naiv, rustic, grosier şi vulgar, uşor de amuzat, râzând cu un râs gros şi zgomotos însoţit de lovituri pe coapse. Era o faţă banală şi fără nimic deosebit.

Interlocutorii lui Hitler puteau observa cu uşurinţă succedându-se cele trei „feţe”. La începutul întrevederii, părea că nu-şi

ascultă interlocutorul, că nu înţelege, rămânând indiferent şi amorf, absorbit ore întregi într-o stranie contemplaţie care se prelungea, de regulă, după miezul nopţii, când însoţitorii săi plecau.

Şi apoi, deodată, ca şi cum s-ar fi apăsat pe buton, se lansa într-un discurs impetuos. Vorbea pe un ton ridicat, exaltat, coleric, argumentaţiile se precipitau abundente, asurzitoare. Stătea aplecat înainte, vocea îi era răguşită şi rula un „r” al cărui accent colţuros semăna cu cel al ţăranilor de munte din Tirol, tuna şi fulgera ca şi cum ar fi

avut un auditoriu compus din mii de oameni. Era oratorul care se dezlănţuia, folosind din instinct toate figurile retoricii, manipulând cu virtuozitate toate sforile elocinţei, într-o manieră caustică şi plină de invective, apariţie cu atât mai frapantă cu cât mulţimile erau mai puţin obişnuite în Germania cu aceste metode de intimidare.

Când Hitler începea o astfel de tiradă, nu trebuia să-ţi treacă prin gând să-l întrerupi sau să protestezi. Era fulgerat imprudentul care ar fi riscat aceasta. Logoreea dura unu, două sau trei sferturi de oră. Şi brusc fluxul se oprea. Hitler tăcea, părea epuizat, ai fi spus că îşi descărcase bateriile. Revenea iar inert, aflându-se într-o stare amorfă. Era momentul cel mai indicat să-i prezinţi o altă teză. Atunci nu se mai indigna, ezita, îţi cerea să-l laşi să reflecteze, trena. Şi, în aceste clipe se putea găsi un cuvânt care să-l mişte, o glumă care să-l destindă şi atunci cutele adânci care îi brăzdau fruntea se risipeau şi mintea sa tenebroasă i se lumina de un surâs.

Aceste alternanţe de excitare şi depresiune, aceste crize care mergeau de la excesele de o fervoare devastatoare, la gemetele plângătoare ale unui animal rănit, îl făceau să fie considerat de către psihiatri ca un ciclotimic, în timp ce alţii vedeau în el tipul paranoicului. Cert este însă faptul că în niciun caz nu era o fiinţă cu un psihic normal.

Hitler dispunea de o imaginaţie romantică, tenebroasă, pe care şi-o cultiva neîncetat. Nu se poate spune că era lipsit de cultură, căci era un autodidact dotat cu o putere de asimilare şi de simplificare în acelaşi timp care atrăgea elogiile admiratorilor săi. Visa să creeze o rasă de stăpâni, cu o morală şi o religie nouă şi care să regenereze întreaga omenire (N. Ceauşescu îşi imaginase la rândul său, omul nou!). La asemenea viziuni delirante se complăcea în visările nocturne de la Cancelaria berlineză sau atunci când se retrăgea la Berchtesgaden, de unde privea munţii şi câmpiile, pădurile şi lacurile întinse la picioarele sale.

Se vedea în propriii săi ochi un arhitect care demola

şi reconstruia pe un plan gigantic, edifica noi continente. În acelaşi timp, îşi învăluia visele sale în armonii wagneriene, căci nu numai

că îl impresiona muzica lui Wagner, pe care-l considera profetul naţional-socialismului, dar îi şi trăia opera. Se concepea ca un erou wagnerian; era pe rând Lohengrin, Siegfried, Walther von Stolzing şi mai ales Parsifal, care vindeca rana sângerândă a lui Amfortas şi îi reda lui Graal virtutea sa magică. Avea trăsături pe care le regăsim la Ludovic al II-lea de Bavaria.

Dacă cineva ar fi gândit despre el că nu avea simţul realităţii, se înşela, căci era un om rece şi calculat. Deşi leneş şi incapabil să se dedice unei activităţi regulate, se instruia, mai mult oral, din toate domeniile şi se interesa de cele mai mici detalii.

Violent şi brutal, avea înclinaţii către şiretenie, ipocrizie şi minciună, provocând discordii şi rivalităţi între membrii partidului nazist. Ştia să-şi adoarmă adversarul până în momentul în care putea să se debaraseze de el şi când semna un tratat, se gândea în acelaşi timp la modul cum se putea sustrage de la obligaţiile pe care şi le asumase. Când se gândea la trecutul său de vagabond rătăcitor prin Viena, la azilul de noapte, la prodigioasa-i ascensiune la capătul căreia fusese investit cu o putere pe care niciun împărat german nu o avusese înaintea lui, era convins că providenţa îl protejase, făcându-l invincibil. Era superstiţios şi nu tolera să fie contrazis, supraestimându-şi persoana, ignorând pe străini şi subestimându-şi adversarii. Îşi atribuia geniul de strateg, voind să-l egaleze pe Frederic al II-lea şi să-l depăşească pe Napoleon…

O infirmitate şi manifestările ei

S-a discutat foarte mult în jurul potenţei sexuale a lui Hitler. Există autori care au afirmat că ar fi suferit de o criptorhidie, alţii că ar fi fost misogin şi timid. Pe baza

altor surse, Hitler ar fi suferit de o diminuare a facultăţilor sale sexuale, ca urmare a unei boli venerice contractate în tinereţe la Viena, la care s-a adăugat rănirea provocată de gazele toxice din primul război mondial.

Cu toate acestea, se poate afirma cu oarecare certitudine că impotenţa sa nu era totală şi că unele femei – puţine la număr este drept – au reuşit în decursul vieţii sale să-i redea uneori virilitatea. Ba mai mult, au circulat chiar versiuni, după care, dictatorul ar fi avut şi un urmaş din legătura cu Eva Braun. S-a afirmat că acest băiat ar fi fost crescut undeva în Bavaria de către persoane sigure, iar alţii i-au situat ascunzătoarea în Tirolul de Sud, fiind păzit de neonazişti. S-a ajuns cu imaginaţia până în America Latină şi Peninsula Iberică. Partea hazlie a acestui mit o constituie faptul că nimeni nu s-a gândit la cele nouă luni necesare unei sarcini la termen, or, nicio persoană din anturajul Evei Braun nu-şi aminteşte

s-o fi văzut-o însărcinată. Când s-a discutat cu cele două surori ale acesteia, cu care Eva rămăsese în relaţii strânse, ele au negat categoric un asemenea zvon.

În afară de Eva Braun s-a vorbit mult despre relaţiile dintre Hitler şi o actriţă-regizoare, Leni Riefestahl, o frumuseţe a acelor timpuri şi pentru care führerul avea, fiind de notorietate publică, o slăbiciune aparte şi multă admiraţie. Întrebată fiind cu puţini ani în urm? Leni a negat cu indignare orice legătură intimă cu Hitler. Indiferent de reorientarea sa în funcţie de circumstanţe, nu există niciun indiciu că ar fi fost mama unui copil.

Documentele şi rapoartele poliţiei aflate în arhivele din Berlin au scos la iveală o altă idilă a dictatorului nazist. Este vorba de o tânără secretară de partid, Trude Hainzer sau Haner, se spune frumuşică şi care prin anii 1931 – 1932, deci cu puţin înainte de a veni Hitler la putere, era afectată ca secretară personală a lui. Ea bătea la maşină corespondenţa, discursurile, consemnările „şefului” care o

aprecia cu atât mai mult cu cât era, pe de o parte, o foarte bună secretară şi pe de alta, o naţional-socialistă fanatică, având în familia sa mai mulţi membri, unchi şi veri, care aparţineau primului nucleu naţional-socialist din anii 1923 – 1925, epoca puciului din München.

Hitler, care suferea de stomac, fusese supus la un tratament medical care i-a ameliorat nu numai durerile, ci şi tonusul sexual. Se pare că la aceasta au contribuit şi farmecele frumoasei sale secretare. Din câte se spune, folosindu-se de un turneu electoral şi de propagandă, în mai multe oraşe din nordul Germaniei, cuplul Trude-Adolf au întreţinut relaţii intime şi tânăra ar fi rămas gravidă, fără posibilitatea contestării paternităţii de către Hitler. Aşa cum reiese dintr-un raport al poliţiei, afacerea a luat o turnură neprevăzută: sub pretextul unei maladii, câteva săptămâni mai târziu, domnişoara Hainzer a părăsit brusc secretariatul partidului. De atunci i s-a pierdut orice urmă până în 1934 – 1935, când s-a căsătorit undeva în nordul ţării şi a avut mai mulţi copii.

Hitler a considerat-o pe tânăra dactilografă ca necorespunzătoare pentru a-i fi soţie, în ciuda faptului că-şi dorea foarte mult un urmaş. Sau poate pur şi simplu s-a plictisit şi a considerat-o simplă aventură. Mai există o ipoteză: Trude, decepţionată, orgolioasă şi totodată prea devotată politic führerului său pentru a-i cauza neplăceri, s-a eclipsat şi nu a îndrăznit niciodată să-i vorbească de copilul pe care îl aştepta.

În orice caz, un raport detaliat al poliţiei, datând cu puţin înainte de 30 ianuarie 1933, furnizează unele informaţii din care rezultă că dactilografa ar fi avut un copil de sex bărbătesc. Aici se sfârşeşte

orice relatare şi numai cei doi martori – mama sau copilul – mai sunt în măsură să ofere un răspuns la întrebări, în cazul că mai sunt în viaţă, fapt puţin probabil <iar fiind timpul scurs.

Geli Raubal începutul l-a constituit insolita construcţie de la Berchtesgaden. Iniţial exista aici o vilă de munte ceva mai încăpătoare. Ea a fost achiziţionară ca proprietate a führerului, din câte se spune, cu banii încasaţi ca drepturi de autor al cărţii *Mein Kampf.* Vila a suferit transformări mari, devenind o adevărată citadelă. Iată cum o descrie un martor ocular care a vizitat-o:

„De departe acest loc apare ca un fel de observator sau ca un mic schit, cocoţat la o mie nouă sute metri altitudine, pe creasta unei stânci. Acolo se ajunge pe un drum în serpentină lung de 15 kilometri, tăiat în piatră şi al cărui traseu îndrăzneţ a pus la grea încercare pe muncitorii care, timp de trei ani, au desfăşurat o activitate gigantică. Şoseaua ajunge apoi la intrarea într-un lung tunel care se închicie cu o poartă grea, dublă, din bronz. La extremitatea acestei subterane, un ascensor spaţios, cu pereţii exteriori din plăci de aramă şi cei din interior de aur masiv, aşteaptă oaspeţi. Printr-un puţ de o sută zece metri săpat în rocă, se urcă până la locuinţa fuhierului. Aici surpriza atinge culmea. Vizitatorului îi apare în faţă o construcţie masivă, care conţine o galerie cu pilaştri romani, cu o imensă rotondă cu pereţi de sticlă, în care se află un uriaş şemineu unde ard buşteni enormi, o masă înconjurată de treizeci de scaune şi numeroase saloane laterale, mobilate elegant cu fotolii confortabile. Pe oriunde îţi arunci afară privirea, ea coboară ca din înălţimea unui avion în plin zbor, asupra unei imense panorame de munte. Jos, în depresiune, se zăresc Salzburgul şi satele înconjurătoare, dominate cât vezi cu ochii de o cunună de lanţuri şi vârfuri de munţi, de păşuni şi păduri agăţate pe versanţi. În apropierea casei, care pare suspendată în gol, se înalţă, aproape aplecat, un perete abrupt de stânci goale. Cufundat în penumbra unui sfârşit de zi de toamnă, totul este măreţ, sălbatic, aproape halucinant.

Vizitatorul se întreabă dacă este treaz sau dacă visează; ar vrea să ştie unde se află. (…) Este opera unui om normal sau cea a unui om chinuit de grandomanie, de

obsesia dominaţiei şi singurătăţii, sau doar prada fricii? Un detaliu atrage atenţia şi, pentru cel care caută să precizeze psihologia lui Adolf Hitler, nu este mai puţin preţios decât altele: rampele de acces, intrările în subterană.

Împrejurimile clădirii sunt organizate milităreşte şi păzite cu cuiburi de mitraliere4”.

„Acolo – va spune Hitler – am petrecut cei mai frumoşi ani ai vieţii mele, unde am conceput şi copt toate marile mele proiecte44. Şi el va adăuga: „Aici, la Berchtesgaden, ideile mele au depăşit limitele umane pentru a se traduce în acte cu repercusiuni incalculabile44…

Cine a vizitat castelul lui Ludovic al II-lea de Bavaria, de la Neuschwanstein, îşi poate da seama de structurile psihice asemănătoare ale lui Hitler şi Ludovic al II-lea, comparând cele două construcţii. Ceauşescu a dispus efectuarea unor construcţii monstruoase gigantice în acelaşi stil. Paralelismul exclude orice coincidenţă, este vorba în mod evident de boala care îi macină pe toţi: paranoia.

În această locuinţă de celibatar şi de şef de partid, reşedinţă de munte în acelaşi timp, reprezentativă şi familiară, îi trebuia o femeie. Or, această femeie nu exista până atunci în viaţa lui Adolf Hitler. Din clipa în care a hotărât să-şi stabilească locuinţa la Berchtesgaden, a telefonat la Viena pentru a anunţa noutatea surorii sale, cerându-i să vină să joace rolul de stăpână a casei. Angela Raubal era pe jumătate soră cu Hitler şi locuia la Viena împreună cu fiica sa cea mică, Geli, care avea o voce plăcută şi nutrea dorinţa să se dedice muzicii. Angela era cu şase ani mai mare decât Adolf şi era singura persoană din familie pentru care dictatorul manifesta ceva asemănător cu afecţiunea şi ataşamentul. Soţul Angelei, Leo, era mort, dar în timpul vieţii nu s-a înţeles prea bine cu cumnatul său, în ciuda faptului că nici unuia dintre ei

nu le-a plăcut să muncească, preferând o viaţă de hoinari şi pensionari ai azilelor de noapte.

Virtuţile de gospodină ale lui Frau Raubal erau de mult cunoscute şi apreciate de Hitler. Această reputaţie nu a fost dezminţită: Angela a îndeplinit la Berchtesgacipn funcţia care îi fusese atribuită.

Interesul manifestat brusc pentru viaţa rustică dusă sus în munte trebuie atribuit unui cu totul alt motiv. Imaginaţi-vă o tânără strălucind de sănătate, de bucuria de a trăi, de o frumuseţe nu neapărat clasică, mai curând sălbatică, în orice caz seducătoare, subţire în talie, cu ochi mari şi păr bogat şi negru revărsat pe umeri. Era Geli, una din cele două fete ale Angelei Raubal. Hitler pierduse de mulţi ani legătura cu familia cumnatului său şi când a revăzut-o pe Geli, pe care a cunoscut-o când era un copil, a rămas împietrit. Hitler mergea pe patruzeci de ani când a fost sedus, cucerit şi

1. Jacques de Launay: *Istoria secretă*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1970.

Îndrăgostit până peste urechi de nepoata sa. A adorat-o pe Geli din prima clipă. Viaţa particulară a lui Hitler s-a transformat apoi radical. Unchiul şi nepoata nu se mai despărţeau; atât cât obligaţiile îi permiteau, Hitler o ducea cu sine pe Geli şi se arăta plin de mândrie cu ea în public. Era un fapt de acum obişnuit, deşi puţin credibil, să-l vezi pe unchiul „Adi” pătrunzând în magazinele luxoase din München în urma nepoatei sale, plătind la casă şi ieşind, tot în urma ei, cu braţele încărcate de pachete. Şi ea? Frumoasa Geli, bineînţeles, se simţea pe ascuns flatată de interesul manifestat de acest unchi şi mai ales impresionată de celebritatea pe care şi-o dobândea în Germania. Fără îndoială, putem presupune, că tânăra suferea. În primul rând din cauza furtunoasei tiranii şi gelozii cvasimorbide a unchiului şi tutorelui său. Căci, în mod indiscutabil, Hitler o iubea pe Geli şi încă cu o

intensitate puţin obişnuită, în ciuda faptului că era cu douăzeci de ani mai mare. Suporta dificil comportamentul lui Hitler, căci acesta nu admitea să-şi vadă nepoata în compania altor bărbaţi, dorind s-o păstreze doar pentru el. Îi interzisese chiar să se întoarcă la Viena, pentru a-şi urma studiile de muzică şi a deveni cântăreaţă de operă, marea ambiţie a vieţii sale. Datorită ocupaţiilor şi ambiţiilor sale de om politic, Hitler se găsea deseori departe de ea şi atunci Geli îl acuza la rândul ei de trădare, reproşându-i atenţiile pe care le împărtăşea altor femei, cum ar fi de exemplu Winifriedei Wagner, cumnata maestrului din Bayreuth, cât şi personalului feminin al atelierului münchenez de fotografie al prietenului său Hoffmann, unde era funcţionară o oarecare tânără cu numele de Eva Braun.

Toate aceste nu au împiedicat ca, la un moment dat şi destul de repede după venirea lui Geli şi a doamnei Raubal în Bavaria, să se pună problema căsătoriei între cei doi. Orice ar fi fost, în 1929 Hitler a cumpărat la München un apartament cu nouă camere situat la etajul doi al unui imobil aflat la nr. 16 pe Prinz-Regentenstrasse, una din arterele cele mai elegante ale oraşului. Şi când s-a instalat aici, i-a rezervat lui Geli o cameră. Aimy Winter, o veche portăreasă a lui Hitler din cartierul rău famat din Tierschstrasse, a fost angajată ca menajeră în timpul zilei, în timp ce Angela Raubal, mama lui Geli, a rămas la Berchtesgaden. Unchiul şi nepoata, odată cu venirea serii, după plecarea lui Frau Winter, rămâneau singuri în imensul apartament... Faptul, la vremea respectivă, căpătase o largă publicitate, zvonindu-se câte şi mai câte. Să fi fost adevărate aceste bârfe? La un moment dat, cineva a avut îndrăzneala să-l întrebe pe Hitler dacă este adevărat ce se vorbeşte. Cert este că reacţia lui Hitler a fost aşa de violentă că

personajul în cauză s-a pomenit deposedat de gradul

său şi şters din funcţii: era gauleiterul partidului din Württemberg.

Cu toate acestea, într-un din zile, Hitler a sfârşit prin a-şi destăinui secretul vechiului său prieten, Heinrich Hoffinann:

— Da, o iubesc, zise el fotografului, însă nu mă pot gândi deocamdată la căsătorie... îmi rezerv dreptul să veghez asupra lui Geli, până în ziua în care ea îşi va găsi un soţ pe gustul meu.

Altă dată, i-a spus lui Rudolf Hess:

— în mod sigur, nu am câtuşi de puţin intenţia de a-mi complica viaţa. Nici cu Geli, nici cu alta...

Or, anii treceau, popularitatea lui Hitler sporea şi Geli începuse să devină din ce în ce mai nefericită. Frumoasa austriacă lua lecţii de canto la München, fapt admis în final de unchiul său. Când mergea la cursuri, trebuia să accepte să fie însoţită de poliţişti în civil. Pentru circumstanţă, o căsătorie, în ciuda diferenţei de vârstă ar fi fost indicată, mai ales că şi mama lui Geli era de acord şi probabil şi Geli însăşi ajunsese la un moment dat la această concluzie, datorită raporturilor care deveniseră evidente.

Intimitatea dintre unchi şi nepoată avea să-şi dezvăluie în public substratul mult mai puternic cu următorul prilej: „lungul Mercedes negru, un „cadou" al uzinei la care Hider lucra din timp în timp ca amator – se pretindea că ar fi desenat caroserii – înghiţea kilometrii dintre Bochum şi Essen. La volan se afla şoferul Emil Mauritz1. Ploua şi şoseaua era alunecoasă. Deodată, maşina s-a răsucit brusc cu o sută optzeci de grade şi s-a izbit de un arbore de pe marginea şoselei. Mauritz a fost rănit şi, de asemenea, un aghiotant, Brueckner, a fost izbit grav la ceafă. Angela Raubal era rănită uşor la umăr. Hider scăpase complet nevătămat, însă Geli fusese proiectată în afara maşinii şi îşi pierduse cunoştinţa. Un fir subţire de sânge i se scurgea pe obraz din tâmpla stângă. Şoferul avea să remarce că în acele momente Hitler era disperat şi îşi pierduse complet stăpânirea de sine. Striga neîncetat:

„Geli, iubita mea, priveşte-mă, spune-mi un cuvânt, nu muri...”. Hitler era de o paloare neobişnuită şi mâinile îi tremurau încontinuu. „Geli, dacă tu mori, mă omor şi eu!”. Între timp, la locul accidentului s-au oprit şi alte automobile ce treceau pe şosea. Dintr-unul a coborât doctorul Karl Brandt. El a acordat primele îngrijiri medicale celor răniţi. A bandajat-o pe Geli, i-a administrat un calmant Angelei Raubal şi i-a făcut o injecţie lui Brueckner. Pe Geli a transportat-o cu maşina sa la o clinică din Essen, unde era intern. Hitler l-a

1. Cel care, de altfel, va relata ulterior o parte din evenimentele la care ne referim în continuare.

urmat într-o altă maşină, reuşind să-şi găsească în cele din urmă stăpânirea de sine.

Nu se ştie cât de grav a fost rănită Geli; asupra acestui lucru Brandt a păstrat, în memoriile sale, o tăcere deplină. Cert este că Hitler l-a considerat a fi un medic excepţional şi în 1934 când a ajuns în fruntea statului, l-a trimis pe Brueckner să-l solicite să devină medicul său personal.

Dacă prima întâlnire cu Geli a însemnat pentru doctorul Brandt începuturile ascensiunii sale – şi sub un anumit aspect cea care i-a atras şi sfârşitul – cea de-a doua întâlnire, după cum vom vedea, s-a terminat într-un mod tragic pentru tânăra femeie.

Cazul Geli a rămas însă neclar până astăzi; nu avem răspuns la multe întrebări, căci materialele respective au fost distruse. Mai mult chiar, unii dintre martori au „murit” doar pentru că deţineau părţi infime de adevăr. Iată însă un amănunt ce s-a păstrat.

Hitler avea un şofer, singurul om din preajma sa care îl servea şi în care avea încredere absolută, pe nume Emil Mauritz. Când era cazul, Mauritz servea şi ca gardă de corp. Se spune că, în timp ce Hitler fusese închis la închisoarea Landsberg, îi dictase şoferului primele capitole

din *Mein Kampf* şi mai mult, cu timpul, Emil Mauritz, vechiul ceasornicar şi condamnat de drept comun, fusese primul şef al comandourilor naziste. Paralel, în viaţa lui Geli, tot atât de supusă supravegherii ca şi cea a unchiului său, a apărut un alt bărbat. Şi acest bărbat a fost... Emil Mauritz! La prima vedere, faptul nu avea nimic surprinzător: Mauritz nu-l părăsea pe Hitler şi Hitler n-o părăsea pe Geli. Era un trio nedespărţit. Doar că, aşa cum avea să mărturisească mai târziu şoferul nazist, Hitler îşi pusese în cap să-l căsătorească pe acest camarad de odinioară. Mauritz luase în serios cuvintele şefului său. Geli îi plăcea enorm lui Mauritz. „Nu o puteai vedea, spunea acesta, fără să cazi îndrăgostit nebuneşte de ea". La rândul ei, nepoata lui Hitler nu se arăta mai puţin indiferentă, dar nici nu făcea avansuri sau mărturisiri şoferului. Dacă ar fi să-l credem pe Emil Mauritz, decisese de comun acord cu Geli să se logodească.

Asupra urmării acestei întâmplări, părerile diferă; în orice caz, două dintre versiuni sunt demne de reţinut. Într-o seară, Hider sosind acasă pe neaşteptate, adus de altă maşină, şi-a surprins nepoata în braţele şoferului. Or, aşa cum a pretins însuşi Mauritz, el i-ar fi spus lui Hitler mai înainte despre proiectul de căsătorie cu Geli. Cert este că, oricare ar fi fost maniera în care a fost prevenit Hitler, a urmat un adevărat cataclism. A izbucnit în invective şi imprecaţiuni concediindu-şi rivalul, cel puţin provizoriu, nu fără a-i vărsa discret din casieria partidului nazist.

frumoasa sumă de douăzeci de mii de mărci, pentru a-şi asigura tăcerea. Evenimentele ulterioare însă au favorizat scoaterea din dizgraţie a lui Mauritz şi recâştigarea bunăvoinţei lui Hitler.

În ultimele zile ale verii anului 1931, o scrisoare datată din iarna ce trecuse, a dispărut dintre hârtiile păstrate cu grijă de Hitler într-un sertar al biroului său din München. Scrisoarea a fost regăsită şi este interesant cum

se termină: „Număr orele până în clipa fericită când te voi revedea”... semnat: Eva.

În dimineaţa de 17 septembrie 1931, Hitler a părăsit Münchenul însoţit de Heinrich Hoffrnann, pentru a se deplasa la Hamburg. Şi-a luat rămas bun de la nepoata sa, care aflată la balconul apartamentului de la nr. 16 de pe Prinz-Regentenstrasse, îi făcea semne cu mâna unchiului său, instalat alături de noul şofer, pe nume Schreck. Privind faţa lui Geli te izbea imediat chipul răvăşit ce trăda o emoţie puternică. În momentul în care Hitler închidea portiera, Hoffrnann o auzi pe Geli strigând: „Unchiule Adi, totuşi nu vrei să mă laşi să plec la Viena? ** „Nu, îi răspunse scurt Hitler”*, şi maşina demară brusc, în viteză. Aveau să nu se mai revadă niciodată.

Când lungul Mercedes decapotabil a părăsit ultimele străzi ale oraşului, vântul s-a înteţit şi, gonind ceaţa din timpul nopţii, s-au ivit în zare vârfurile munţilor. Hitler s-a întors către Hoffrnann şi a clătinat din cap murmurând: „Acest blestemat de foehn... Este idiot, dar am un fel de presentiment ce mă obsedează...44

A doua zi, din simplă întâmplare, obsesia lui Hitler făcu loc realităţii. Călătorii îşi petrecuseră noaptea la Nürnberg şi în zori plecaseră mai departe, angajându-se pe şoseaua spre Bayreuth. Un taxi îi urmărea în viteză, îi ajunse şi un braţ prin geamul lăsat, se agita frenetic. Mercedesul stopă în marginea şoselei, urmat de taxi. Un vânător din Deutscherhof coborî, salută scurt şi le înmână un mesaj urgent: Rudolf Hess aştepta un telefon, Hitler trebuia să se reîntoarcă imediat la prima localitate cu telefon, fiind vorba de ceva foarte important şi urgent. S-au reîntors în grabă şi când Hitler a ieşit din cabina telefonică, Hoffrnann constată că era livid; îi spuse abia şoptit: „Geli a fost găsită în camera sa, cu revolverul meu în mână. Starea ei este foarte gravă, iar poliţia este în apartament44.

Fără întârziere a ordonat şoferului să-l ducă la München. Dar, mai înainte a cerut unei secretare să-i telefoneze doctorului Brandt să vină la locuinţa sa.

Când au revenit la München, Brandt sosise prea târziu, Geli era moartă, poliţiştii şi medicul legist terminaseră ancheta lor, iar cadavrul fusese deja transportat la morga oraşului. Autopsia efectuată imediat a relevat că tânăra fată îşi trăsese în piept un foc

de revolver, iar glonţul îi traversase inima. Arma, un Walther 6, 35, aparţinea lui Hitler.

Pe masa din camera sa, ruptă în patru bucăţi şi aşezată la vedere, zăcea scrisoarea Evei. Ce semnificaţie a vrut să dea tânăra disperată gestului său? Geli era realmente geloasă pe Eva Braun, pe care n-o întâlnise niciodată sau poate Geli încercase să-l convingă pe Hitler s-o ia de soţie şi acesta refuzase? Sau, invers: în ciuda scrisorii şi a altor mărturii de adorare a führerului, acesta manifestase intenţia de a se căsători cu Geli, în timp ce pasiunea sa nu era, în ciuda aparenţelor, împărtăşită de nepoată? Sau, încă şi mai simplu, unchiul refuzase să-i redea libertatea şi s-o lase pe Geli să-şi trăiască propria-i viaţă, departe de el, la Viena?

Moartea lui Geli Raubal a rămas şi va rămâne un mister. Unele mărturii ale vremii merg până a-l suspecta pe Himmler şi acoliţii săi din S.S. de a se afla la originea dramei din 1931. Geli Raubal căpătase o importanţă mult prea primejdioasă în viaţa viitorului dictator şi se impunea suprimarea ei.

Pe mormântul lui Geli Raubal, în cimitirul catolic din Viena, se poate citi şi astăzi, după ani, următoarea inscripţie: „Ea ne era raza noastră de soare”.

Hitler a rămas copleşit mulţi ani de dispariţia nepoatei sale şi a purtat timp îndelungat doliu. La Berchtesgaden, ca şi mai târziu la Cancelaria Reich-ului din Berlin, portretele lui Geli plină de viaţă şi veselă, pictate de Adolf iegler, viitorul preşedinte al Academiei Reich-ului, se găseau atârnate de zidurile camerei sale de lucru şi cu regularitate însoţite de mănunchiuri mari de

flori cu prilejul celor două aniversări: cea a naşterii şi a morţii sale.

Angela Raubal, mama lui Geli, după decesul fiicei sale, a continuat să locuiască la Berchtesgaden. În 1936, ea l-a părăsit totuşi pe Hitler, pentru a se recăsători cu un profesor de arhitectură din Dresda. Hitler a refuzat să asiste la ceremonie.

Dar drama lui Geli a mai avut o continuare. Prin nu se ştie ce împrejurări, un preot răspopit, Bernhard Ştempfle, intrase în posesia unor scrisori compromiţătoare adresate de Hitler nepoatei sale. În 1934, după *Noaptea cuţitelor lungi*, cadavrul lui Ştempfle a fost găsit în pădurea din Harlaching, situată în împrejurimile Münchenului, cu gâtul fracturat şi cu trei gloanţe în inimă. S-a presupus că ucigaşul ar fi fost Emil Mauritz.

Am descris intenţionat pe larg legătura dintre Hitler şi Geli, nepoata sa, dintre un bărbat de patruzeci de ani şi o tânără de aproape douăzeci de ani, care în afară de aspectul incestuos, oferă psihiatrilor un material interesant de studiu.

În viaţa lui Hitler au mai existat şi alte femei al căror rol a

rămas însă obscur. Unity Mitford era studentă a Şcolii de arte frumoase din München. Această tânără de douăzeci şi doi de ani, fiica lordului Redesdale, cumnata lui Oswald Mosley1, îl întâlneşte pe Hitler în 1934, în cursul unei mari recepţii. Cele câteva cuvinte pe care le schimbă cu führerul o vor transforma într-o îndrăgostită romantică şi pasionată de dictator. Hitler a încurajat sentimentele disperate ale tinerei femei şi, în momentul când, în 1938, Unity Mitford va suferi de o pleurezie la Bayreuth, führerul îi va trimite medicul său personal, îi va umple camera cu flori şi îi va telefona în fiecare dimineaţă. Această idilă romantică uimeşte opinia publică britanică şi, puţin timp după acordul de la München, lordul Redesdale se simte

chiar obligat să dezmintă zvonurile care circulau în presa engleză. Unity, dăruită în întregime pasiunii sale, va fi dezamăgită de idolul ei, în cursul toamnei 1939, pentru un motiv încă nelămurit (să fi cerut ea oare führerului să pună capăt războiului?). În orice caz, la data de 2 ianuarie 1940, cu autorizaţia excepţională a cancelariatului, ea părăseşte Münchenul şi, trecând prin Elveţia şi Calais, soseşte în Anglia, suferind de pe urma rănilor, datorate unei încercări de sinucidere. Ea se va retrage într-una din insulele Hebride şi va muri la treizeci şi trei de ani, în 1945, de meningită. N-a supravieţuit omului care-i înrâurise astfel viaţa2.

O altă femeia care va juca un rol în viaţa lui Hitler şi în relaţiile acestuia cu Anglia, este principesa Stéphanie de Hohenlohe; prietenă cu familia Bechstein, celebrii fabricanţi de piane.

Elena Bechstein, la rândul ei, protejase pe agitatorul neajutorat al anilor ’20 – principesa de Hohenlohe, bine introdusă în înalta societate britanică3, a primit de la lordul Rothermere, proprietarul ziarului *Daily Mail*, misiunea să-l contacteze pe Hitler şi să-l sondeze cu privire la restaurarea familiei Hohenzollern în Germania şi a Habsburgilor în Austria. Ea a fost primită cu multă simpatie de Hitler în iulie 1933, dar acesta nu şi-a luat niciun angajament în privinţa restaurării, declarându-se însă în favoarea unei apropieri anglo-germane.

A urmat după aceea o corespondenţă Hitler-Rothermere care a determinat atitudinea de simpatie luată de *Daily Mail* atât cu

1. Considerăm interesant de menţionat că Oswald Mosley a creat în 1932 o mişcare „neosocialistă”, care va deveni în 1934 „British Union of Fascists”. El s-a căsătorit cu Diana Mitford, fosta soţie a fabricantului de bere Guinness, cea care îi va face cunoştinţă cu Hitler şi cu Rosenberg şi fondurile sale secrete (Diana era soră cu Unity).

2. Jacques de Launay: *Istoria secretă*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1970, p. 125.

3. Principesa fusese soţia prinţului Friedrich de Hohenlohe, fost ofiţer austriac, de care divorţase; datorită acestei căsătorii ea a reuşit să fie adoptată de înalta societate britanică.

ocazia reocupării Renaniei (1934), cât şi cu prilejul reconstrucţiei flotei de război germane (1935). Iată, deci, care a fost rolul Stephaniei în viaţa lui Hitler: o simplă manipulată de către biroul Rosenberg ce viza apropierea anglo-germană, şi care nu s-a înfăptuit.

Femeia care şi-a legat soarta de Hitler, fiind şi ultima din viaţa sa, a fost Eva Braun. Era o mică funcţionară în atelierul fotografului Hoffânann, din München. Hitler vizitându-l pe acest vechi prieten şi colaborator, a cunoscut-o pe Eva. Mult mai tânără, aceasta a acceptat curtea lui Hitler, cu care a trăit mai bine de zece ani. Drept recunoştinţă, i-a acordat lui Hoffmann monopolul fotografiilor sale, fapt care i-a permis acestuia să strângă o avere însemnată, mai ales că lui Hitler îi plăcea nespus, înainte de acapararea puterii, să se fotografieze. Hitler a instalat-o la castelul său din Berchtesgaden, unde a devenit stăpâna casei. Eva îl însoţea în toate călătoriile sale. La Berlin locuia însă singur, propaganda nazistă ridicând în slăvi ascetismul führerului. Eva Braun a acceptat, după cât se pare, legătura cu Hitler dintr-o pornire de pur fanatism nazist. În jurnalul ei (pe care l-a trimis chiar ea cineastului Louis Trenker într-un plic sigilat, purtând menţiunea, Jurnalul intim" şi care a fost deschis în toamna lui 1945, la Bolzano, în prezenţa unui martor1), se poate citi o curioasă paralelă între Ludovic al XVI-lea şi Hitler, evocând unele particularităţi fizice ale führerului: fimoza. „Iunie 1940. Tocmai am terminat *Maria Antoaneta* de Stefan Zweig. Este foarte interesant pentru mine, personal. Trebuie să ştiu mai multe despre Ludovic al XVI-lea. Am recitit de trei ori capitolul privind căsătoria sa. Aceasta m-a învăţat unele lucruri. Este foarte instructiv

pentru mine să ştiu că şi alte persoane au suferit de o anomalie asemănătoare…”

Eva Braun apărea celor din jur ca o făptură limitată, superficială, frumoasă şi în permanenţă absorbită de îngrijirea aspectului ei, fiind servilă şi atentă în prezenţa lui Hitler, astfel încât acesta să se simtă cât mai comod. S-a căsătorit cu Hitler în noaptea de 29 aprilie în buncărul Cancelariei Reichului.

În fond, cititorul se poate întreba, pe bună dreptate: care a fost atitudinea lui Hitler faţă de femei? Răspunsul la această întrebare este mult mai complex şi nu se poate izola de activitatea politică a dictatorului.

Încă de la începuturile ei, mişcarea nazistă a fost o comunitate de acţiune militantă a bărbaţilor, care n-a primit aproape deloc în rândurile sale femei. Cu prilejul primei adunări generale a membrilor de partid, la începutul anului 1921, participanţii au votat în

1. *Miroir d’Histoire,* nr. 277 oct. – nov. 1973, p. 74.

unanimitate o moţiune care preciza că „nicio femeie nu va putea fi primită în conducerea partidului sau în comitetul său de conducere44. Deşi în anii următori, milioane de femei s-au încadrat în organizaţiile partidului nazist, ele n-au avut o adevărată reprezentanţă politică.

Partidul nazist, încă de la începuturile sale, a cuprins în rândurile lui mai ales oameni fără căpătâi, incapabili să adopte un stil de viaţă aşezat. Această categorie de indivizi dispreţuia în primul rând legăturile trainice de orice fel, inclusiv căsătoria şi familia. Experienţa de viaţă pe care au dobândit-o pe front, în cadrul formaţiilor de voluntari sau al asociaţiilor cu caracter politic ai căror membri se recrutau din anume cercuri ale marilor oraşe, a imprimat şi mai mult mişcării caracterul unei organizaţii exclusiv masculine, trăsătură consolidată de atmosfera „uniunilor de camarazi44 de regiment, atât de răspândită în anii aceia.

În această concepţie a unui conglomerat heterogen de indivizii trebuie găsită una din explicaţiile comportării lui Hitler faţă de femei. Încă din 1919, viitorul său mentor Dietrich Eckart, schiţând la o masă a cafenelei Schwabing, portretul führerului ideal susţinea: „Trebuie să fie un celibatar! Atunci femeile vor fi de partea noastră! 44 Hitler însuşi avea să mărturisească mai târziu că, dată fiind influenţa hotărâtoare exercitată de femei în alegeri, el nu şi-a putut permite niciodată să se însoare. Dar, nu-i mai puţin adevărat că neconformismul atitudinii sale faţă de idealurile naziste s-a datorat şi incapacităţii sale de a avea sentimente profunde sau de a stabili contacte umane fireşti, după cum reiese din mărturisirile prietenului său din tinereţe, August Kubizek, referitoare la caracterul straniu al relaţiilor sale cu Stefania. Poate că atitudinea lui Hitler faţă de sexul slab, şi aşa complexă şi greu de pătruns, să fi devenit şi mai confuză din cauza legăturii cu nepoata sa Geli Raubal, care ştim că s-a sinucis. În orice caz, după unii dintre apropiaţii lui, teama de a „conversa cu o femeie44 era o parte componentă a fricii, caracteristice lui Hitler, faţă de întreaga sferă de contacte externe. S-a emis şi ipoteza, nu lipsită de temei oarecum, că legătura dintre Hitler şi Eva Braun, despre care s-a păstrat cu atâta grijă cel mai mare secret, n-a avut un caracter normal din punct de vedere sexual, singurul ei scop fiind să-i procure lui Hitler, ca şi anturajului său, un fel de dovadă a unui cuplu obişnuit, ca atâtea altele.

Fără îndoială, că asemenea afirmaţii cuprind şi o parte speculativă. *Mein Kampf* ne oferă însă o mărturie mult mai sigură şi mai edificatoare; autorul scoate în mod involuntar la iveală elementele esenţiale ale comportamentului său maladiv faţă de femei. În opera sa de căpătâi, Hitler ne apare chinuit de opreliştile

Izvorâte din adâncurile unei conştiinţe tulburi şi îmbâcsite de complexe, pentru care femeia şi sexul au

rămas în domeniul unei imaginaţii febrile şi vinovate… „Ideea sa politică principală este de fapt o obsesie: un univers dement în care istoria, politica şi lupta popoarelor pentru viaţă se desfăşoară exclusiv în cadrul unor imagini de împerechere, desfrâu, incest, selecţie naturală, încrucişare, bastardizare, reproducere înnobilată sau degradată a protoplasmei, deflorare, violare şi vânare a femelei – istoria universală devenind o orgie a ritului, în cursul căruia nişte suboameni bestiali şi diabolici pândesc femela cu păr auriu” 1.

Hitler a căutat şi a găsit în mare măsură în intrările sale în scenă şi în discursurile rostite de el în faţa mulţimilor, ceea ce îi fusese refuzat în contactul personal cu oamenii. De altfel, caracterul acestor manifestaţii, care lăsau să se vadă atât de pregnant căutarea plăcerii personale, precum şi semnele evidente ale refulării care se desluşeau în întreg personajul, exercitară foarte curând o atracţie profundă asupra femeilor – lucru pe care l-am menţionat – a căror reacţie entuziastă a contribuit de la începutul mişcării – şi chiar într-o măsură hotărâtoare – la succesul discursurilor lui2. Führerul însuşi, pe care Friedrich Reck-Malleczwen îl compara cu un escroc sentimental, încercând să se impună bucătăreselor dornice de amor, a recunoscut de altminteri că femeile au jucat „un rol de loc neglijabil în cariera sa politică”: într-adevăr, se poate spune că ele l-au descoperit, au optat pentru el şi l-au adorat. Cu mult înainte ca *Münchener Post* să fi scris, în aprilie 1923, că se vorbeşte de „femei care s-au îndrăgostit fulgerător de Hitlef”, contesa Reventlow declara că el este „Mesia care va veni”. În jurul acestui bărbat tânăr, sumbru şi atât de straniu se înghesuiau prietene cu înfăţişare maternă care „dovedind un instinct sigur, presimţeau în persoana lui, bărbatul ce trebuie salvat”. Printre ele se afla Carola Hoffinann, văduva unui profesor, poreclită „mămica lui Hitler”, soţia editorului Bruckmann, aparţinând marii nobilimi europene, precum şi soţia fabricantului de piane Bechstein. Acestea, cât şi altele pe care nu le mai citǎm, i-au deschis lui Hitler porţile „înaltei societăţi”. Când nu era

vorba de personaje aparţinând burgheziei de extrema dreaptă, femeile reprezentau de cele mai dese ori o pătură socială îmbătrânită şi uzată în rafinamentele vieţii, motiv pentru care erau interesate tocmai de acel gen de senzaţii pe care le putea oferi Hitler: extremismul său, concepţiile sale lipsite de cea mai elementară logică, dar şi lipsa de experienţă necesară în lumea bună, inclusiv proasta sa educaţie.

1. Herbert Lüthy, în revista *Der Monaty* noiembrie, 1953, p. 6.

2. H. Hoffmann: *Hitler was my Friend*, Londra, 1955.

Pe scurt, aspectele şocante ale acestui personaj constituiau un amuzament pentru o societate care, ducând o existenţă searbădă, căuta cu orice preţ excitante. Caracterul sumbru, crispat, angoasa permanentă de care, pare-se, suferea, sugera existenţa unor tensiuni interioare ce-şi aşteptau eliberarea pe care ar fi putut să i-o aducă un suflet plin de înţelegere. Aceste solicitări materne se îmbinau cu elemente de seducţie mai obscure. Hannach Arendt a evocat „admiraţia tot mai puternică pe care societatea bună a secolului al XIX-lea o încerca faţă de lumea interlopă, decăderea sa morală progresivă, predilecţia tot mai pronunţată pentru cinismul anarhic al progeniturii sale”. Ea a scos în relief surprinzătoarea afinitate dintre concepţia politică despre lume a „drojdiei societăţii” şi cea a burgheziei. Procesul a atins punctul culminant al începutului celui de-al treilea deceniu, în saloanele din München şi, ulterior, în celebrul cerc al doamnei von Dricken.

Cultul care se dezvolta în jurul persoanei sale a căpătat o importanţă mult mai mare decât sprijinul material şi social acordat de aceste cercuri tânărului agitator. Fără îndoială, cultul idolatru n-a fost mai puţin eficace în „mişcarea masculină”, dar sursa cultului exacerbat şi isteric, al cărui obiect a fost Hitler, trebuie

văzută în fuziunile sentimentale ale unei categorii bine delimitate de femei, de o anumită vârstă, care căutau o trezire a instinctelor lor în tumultul entuziast al marilor manifestaţii nocturne, la picioarele unui Hitler transfigurat de extaz.

Unul dintre acoliţii lui Hitler scria: „Pentru a înţelege caracterul acestui entuziasm, trebuie să fi văzut de la înălţimea tribunei auditoarele de acest gen, cu privirea lor umedă şi împăienjenită, tulburată de emoţie". Rareori „rolul erotismului în propagandă" a fost atât de eficace.

Într-o zi, Hitler se întreţinea cu Rauschning, mai-marele regiunii Danzig, privitor la problemele mutaţiei în cadrul rasei umane. Rauschning, care în acest domeniu nu avea nici cea mai mică idee, încerca să interpreteze prin propriile sale cunoştinţe elementare, de crescător de animale, ameliorarea sângelui german.

„Dar nu puteţi face altceva – îi spuse lui Hitler – decât să ajutaţi natura şi aceasta să-şi scurteze drumul pe care-l are de străbătut! Trebuie ca ea, natura însăşi, să vă ofere o varietate nouă. Până în prezent în privinţa speciei animale, crescătorii nu au reuşit decât în foarte rare cazuri să realizeze mutaţii, adică să creeze caractere noi".

„Omul nou se află în mijlocul nostru! Este acolo! – strigă Hitler cu un ton triumfător1. Nu vă ajunge aceasta? Am să vă spun un

1. Asemănarea este mai mult decât frapantă cu „omul nou" de tristă amintire propovăduit de N.C. Nu este exclus să se fi inspirat din ideologia nazistă.

secret: am văzut omul nou. El este activ şi crud. Mi-a fost frică în faţa lui! 44.

Pronunţând aceste cuvinte, menţionează Rauschning, Hitler tremura, fiind cuprins de o ardoare extatică. Şi, mai departe Rauschning descrie o scenă stranie, în privinţa căreia doctorul Achille Delmas, specialist în psihiatrie, s-a străduit în zadar să-i găsească o explicaţie:

„O persoană din anturajul lui Hitler mi-a spus că într-o noapte acesta s-a trezit scoţând strigăte convulsive. Paralizat de frică, aşezat pe marginea patului, cerea ajutor. Era cuprins de o panică ce-l făcea să tremure aşa de tare încât se mişca patul. Din gură îi ieşeau vociferări confuze şi neinteligibile. Gâfâia ca şi cum era pe punctul de a se sufoca. Aceeaşi persoană mi-a descris una din aceste crize cu detalii amănunţite pe care nu le-aş fi crezut, dacă nu era vorba de o persoană sigură şi demnă de toată încrederea. Hitler se afla în camera sa, în picioare, tremurând şi privind în jur cu un aer speriat. «El este! El este! A venit aici!» gemea, cuprins de frisoane puternice. Buzele i se albăstriseră, iar transpiraţia i se aduna în picături mari pe frunte. Deodată, a început să pronunţe cifre fără niciun sens, apoi cuvinte şi resturi de fraze. Arăta îngrozitor, folosea cuvinte legate în mod bizar, cu rezonanţe stranii. Apoi a redevenit tăcut, dar continuând să-şi mişte buzele. I s-au făcut frecţii şi i s-a dat să bea ceai. Pe neaşteptate, a început din nou să strige din toate puterile: «Acolo! Acolo! În colţ! Este acolo!» Izbea cu piciorul în pardoseala camerei şi urla încontinuu. Cei din jur s-au străduit să-l liniştească, asigurându-l că nu se petrece nimic ieşit din comun. În cele din urmă, s-a calmat treptat, revenind la normal… /41.

Considerăm a fi vorba de o gravă maladie psihică, cunoscută de altfel specialiştilor şi care se caracterizează în principal prin patru simptome – disociaţia, autismul, ambivalenţa şi platitudinea efectivă
- cărora li se adaugă şi altele, cum ar fi episoadele onirice, halucinaţiile de tot felul, în special cele auditive, dezinteresul pentru problemele concrete, înclinaţiile către speculaţii abstracte, fantastice, stările de visare etc. Bolnavul devine retras, refuză societatea, vorbeşte mult, fără a putea fi urmărit, gesticulează. Are stări ipohondrice, uneori bizare, care îl determină să consulte diverşi medici, crezându-se persecutat şi ameninţat; megalomanie.

Acelaşi om priveşte impasibil uciderea unui număr imens de fiinţe nevinovate, plânge cu lacrimi când citeşte

un text emoţionant

1. Hermann Rauschning: *Hitler m'a dit,* Ed. Cooperation, Paris, 1939. Achille Delmas: *Hitler, essai de biographie psycho-patologique*, Librairie Marcel Riviere, Paris, 1946. *Psihiatrie clinică*, sub redacţia Aureliei Sârbu, Editura Dacia, 1979. Petre Brânzei: *Itinerar psihiatric,* Editura Junimea, Iaşi, 1979.

sau aude o bucată muzicală. Într-adevăr, afectivitatea acestor bolnavi psihici oscilează între aceşti doi poli, anestezie, lipsă de sentimente, de emoţii, de pasiuni, şi hiperestezie, excese de sentimente, de emoţii şi pasiuni.

În egocentrismul său, Hitler nu putea interpreta tăcerea care-l înconjura decât ca un semn de spaimă faţă de aureola führerului. Una din secretarele sale povesteşte că evita întotdeauna contactul direct cu oamenii ce-l ascultau. Hitler încerca, profitând de orice prilej, să transforme manifestările politice într-o exaltare a instinctelor, părăsind tot mai mult rolul oratorului tradiţional pentru a deveni încarnarea unui simbol a cărui prezenţă permitea unor mici burgheze neurastenice să se dedea la un dezmăţ colectiv. Aşteptarea încărcată de nelinişte a clipei în care masa se dezlănţuie, a sentimentului marii eliberări, în mijlocul strigătelor incoerente ale mulţimii dezvăluia caracterul isteric al acestor manifestaţii. Însuşi Hitler a declarat că în discursurile sale „a ţinut întotdeauna seama de gusturile femeilor" întrucât acestea au fost, de la început, „admiratoarele sale cele mai entuziaste". Până şi în cursul războiului el a încercat să facă faţă criticilor prin argumente „anume ticluite pentru a impresiona sensibilitatea feminină".

Fie că acest erotism public este explicat prin consideraţii tactice, fie prin obsesiile personale ale lui Hitler, în ambele ipoteze, femeia era privită exclusiv ca obiect, iar calităţile ei specifice – capacitatea de a se

devota, nevoia ei de ordine şi de autoritate – n-au fost socotite decât ca nişte instrumente ale unei orientări psihologice intensive. Aici ne aflăm în punctul de convergenţă dintre comportamentul personal al lui Hitler şi trăsăturile, de altfel destul de vagi, ale doctrinei naziste în ceea ce priveşte femeia. Această doctrină nu făcea altceva decât să reia, tezele formulate în scrierile rasiste, dându-le însă o orientare proprie, astfel încât sub neadevărurile şi fantasmagoriile ei răzbăteau brutal adevăratele ţeluri ale conducătorilor. Şi aici se regăseşte încă una din trăsăturile caracteristice ale practicii ideologice naziste: noţiunile pseudoromantice slujesc doar pentru a disimula obiectivele şi tactica ţintind dominaţia. Planurile naziste privind expansiunea demografică a rasei germane, invocarea aportului de „sânge nou" nu fac decât să demonstreze perfect până la ce punct femeia era considerată exclusiv un obiect, un instrument menit să slujească la îndeplinirea unor scopuri ambiţioase. Ceea ce mai înainte a fost prezentat ca un protest împotriva masculinizării femeii a avut drept consecinţă logică suprimarea totală a diferenţelor dintre sexe. În cele din urmă regimul nazist nu a mai cunoscut decât indivizi asexuaţi „angajaţi în serviciul comunităţii naţional-se

cialiste". Hitler şi discipolii lui fanatici au făcut totul pentru a degrada femeia, dar, cu toate că, datorită iniţiativelor regimului, conştiinţa naţională a fost în asemenea proporţie orbită şi coruptă, *degradarea nu s-a înfăptuit niciodată până la capăt*, poporul german reuşind să se salveze.

Chiar şi astăzi ne este greu să apreciem exact importanţa problemei. Pe de altă parte, să ne fie permis să considerăm că, dacă din şase femei care au trăit în preajma lui Hitler, cinci s-au sinucis sau cel puţin au încercat s-o facă (Geli şi Eva au decedat), lucrul se datorează, fără îndoială, aceloraşi teorii, devenite cu atât

mai insuportabile în atmosfera care domnea în viaţa particulară a dictatorului1.

Referitor la maladiile de care a suferit Hitler, materialele publicate recent pe baza informaţiilor provenite din cercul dictatorului, aruncă o lumină nouă asupra problemei de care ne ocupăm.

Doctorul Felix Kersten îl îngrijea pe Heinrich Himmler printr-un procedeu cu totul special: terapia manuală2. Despre ce era vorba: Kersten deprinsese de la doctorul Ko, un vraci din Tibet, o metodă de vindecare a anumitor suferinţe, bazată pe un procedeu combinat de masaje şi influenţă de magnetism animal. A început să practice la Haga şi a devenit foarte repede atât de cunoscut şi de apreciat, încât la serviciile sale apelau magnaţi şi capete încoronate. La Felix Kersten a recurs şi Heinrich Himmler. În timpul şedinţelor, Himmler i-a destăinuit medicului o serie de fapte uluitoare privindu-l pe Hitler şi chiar i-a dat să citească rapoartele ultrasecrete ale medicilor ce l-au tratat pe cancelar: la începutul anului 1942 – când Kersten a luat cunoştinţă de aceste rapoarte – führerul era atins de P.S.P. Paralizie sifilitică progresivă).

În tinereţe Hitler avusese sifilis şi fusese tratat la spitalul Pasevolk, de unde ieşise în aparenţă vindecat; în 1937 apăruseră însă simptome care dovedeau în mod neîndoielnic că boala îşi continua acţiunea de distrugere, transformându-se, în 1942, în paralizie sifilitică progresivă.

Iată, deci, că Germania nazistă, cel de-al m-lea Reich, era condusă de un sifilitic în plină evoluţie a bolii, de un om ale cărui trup şi minte erau supuse de ani de zile degenerării crescânde provocate de paralizia generală.

Poate, se întreabă cineva, cei din preajma lui Hitler erau la curent cu adevărul? Ei cunoşteau perfect – în primul rând Himmler

1. Otto Dietrich: *12 Jahre mit Hitler*, München, 1955.

2. Joseph Kessel: *Les mains du miracle*, Ed. Gallimard, Paris, 1968, *Lumea*, 26 iunie, 1969, p. 21.

şi Göring – şi în loc să ia măsurile impuse, ţineau ascuns cu străşnicie acest secret pentru ca nu cumva aliaţii să-l afle şi aducându-l la cunoştinţa opiniei publice, Germania să sufere o înfrângere dezastruoasă.

Sănătatea lui Hitler în perioada februarie-martie 1944 era din zi în zi mai şubredă. Cel mai ciudat lucru era că Bormann, tocmai din exces de servilism, se făcea în mare măsură vinovat de aceasta. El îl proteja pe doctorul Morell, pe care i-l plasase lui Hitler, care printre altele, suferea de spasme ale colonului; Morell îi calma aceste spasme dureroase administrându-i nişte pilule preparate de el, un amestec periculos de stricnină şi beladonnă (lucru de care am mai vorbit). Beladonna îi paraliza reflexele şi astfel scopul era atins, dar în acelaşi timp ea încetinea activitatea cerebrală a pacientului. De aceea, în compoziţia pilulelor intra şi stricnină care, în schimb, îi excita puternic nervii. Doza maximă era de nouă pilule pe zi. Din propria iniţiativă, Hitler lua până la 20 pe zi. Curând a fost apucat de un tremurat convulsiv şi i-a paralizat piciorul drept. Atunci au fost aduşi să-l examineze trei medici renumiţi, aceştia l-au acuzat pe doctorul Morell că l-ar fi otrăvit pe Hitler „din incompetenţă44. A intervenit Martin Bormann. El a pus să fie examinate pilulele de către un „specialist44, un individ în slujba lui. Apoi, triumfător, a venit cu un certificat în care era atestată „totala lipsă de nocivitate a medicamentului44. Cei trei medici care dăduseră semnalul de alarmă au fost şterşi de pe lista medicilor cu dreptul la liberă practică! 1

Doctorul Brandt a îndrăznit, la puţin timp după aceasta, să-i trimită lui Hitler un raport cu privire la „starea sanitară precară din oraşele Reichului care fuseseră bombardate de aviaţia aliată44. El a fost arestat şi condamnat la moarte. În dosarul lui s-a găsit raportul transmis de Bormann lui Hitler. Hitler, care devenise incapabil să mai scrie lizibil din cauza tremuratului mâinii sale, a mâzgălit pe margine nişte cuvinte fără noimă: „Porc, pui de năpârcă, asasin, să fie omorât44.

Câteva luni mai târziu, când însuşi Hitler a încetat să mai aibă încredere în Morell, Bormann avea să-l părăsească pe doctor, fără nicio remuşcare. Pentru el, dreptatea era întotdeauna de partea celui mai tare! Şi atunci Bormann avea să vorbească cu dispreţ despre „şarlatanul ăla care-l calcă îngrozitor pe nervi, circulă într-o limuzină ultra elegantă şi mai are tupeul incalificabil de a-şi păstra şoferul, un tânăr care demult ar trebui să fie pe front...44

1. Alain Deaux: *Dosarele secrete ale istoriei*; Editura Politică, 1970, p. 225.

NEBUNII ISTORIEI

239

Nicolae Ceauşescu (1918 – 1989)

Cel care a concurat la titlul de cel mai odios dictator s-a născut la 26 ianuarie 1918, în satul Scorniceşti. În ceea ce priveşte comuna Scorniceşti, aflată pe valea râului Plapca, judeţul Olt, în ultimii ani s-au făcut diverse speculaţii, adevărul rămânând să fie stabilit ulterior. Este ştiut că pe timpul dictatorului, în dorinţa de a obţine cât mai multe favoruri, oportuniştii nu au lipsit şi din rândul istoricilor sau al celor care se pretindeau a fi aşa ceva1.

Astfel, s-a spus că „din micul sat al Scorniceştilor au pornit odionioară patru căpitani de-ai lui Mihai Viteazul, voievodul muntean din secolul al XVI-lea...” Dar această stranie afirmaţie nu este singura. Expresia: „Scorniceşti, vatră de istorie...” era pronunţată nu o dată. Se voia cu orice preţ a se demonstra o origine istorică a dictatorului, probabil pentru înjghebarea unei dinastii ceauşiste.

Scorniceştii, beneficiind de numeroase privilegii şi, mai ales, de fonduri, a suferit mari transformări şi prin reunirea a patru comune, a devenit un veritabil orăşel cu o populaţie de peste zece mii de locuitori.

Despre Scorniceşti şi originea lui N.C. au circulat şi alte relatări care par mult mai credibile prin motivaţiile pe care le oferă2. De exemplu, A.B. Cornea, originar din Scorniceşti, a publicat în numărul din iulie 1988 al revistei

emigraţiei româneşti din Viena *Micro-magazin*, o serie de declaraţii care, după acest autor, ar explica o serie de detalii privitoare la firea dictatorului, la comportamentul şi predispoziţia pentru fastul oriental, la particularităţile sale psihosomadce şi fizionomice, străine celor ce caracterizează în ansamblu poporul român.

„Localitatea poartă numele unui boier, Radu Scornici care, în anul 1803, primise poruncă de la episcopul de Slatina să ridice o biserică pentru sufletele băjenarilor aşezaţi în depresiunea Cotmeana. După revoluţia lui Tudor Vladimirescu, sub o coastă de deal, dincolo de Scorniceşti, între anii 1821 – 1830, s-au adăpostit nişte rămăşiţe decimate ale unor hoarde de tătari, dezarmaţi şi alungaţi de români. Peste tătari au fost deportaţi de autorităţi câteva sute de ţigani nomazi care s-au amestecat cu tătarii, vorbind până în secolul trecut un amestec ciudat de limbă tătaro-ţigănească.

1. Michel P. Hamelet: *Nicolae Ceauşescu: biografie şi texte selectate*, Editura Politică, Bucureşti, 1971.

2. *Renaşterea bănăţeană*, nr. 19, Timişoara, 14.01.1990, p. 1 – 8.

240

PAUL ŞTEFĂNESCU

Românii au avut foarte puţin a face cu această etnie rătăcită şi izolată de restul ţării. Dintr-o asemenea sălbatică plămădeală asiatică s-a născut satul Tătarăi, inclus recent în hotarele Scorniceştilor. Numele de Tătarăi vine de la tătari răi.

Dictatorul s-a născut în Tătarăi, al treilea dintr-o familie de origine tătaro-ţigănească de zece copii. Acolo, în Tătarăi, se află şi casa natală a lui N.C., refăcută şi vopsită. În 1965, din ordinul dictatorului, satul Tătarăi a fost desfiinţat, împreună cu satul Stuca, ca să nu i se mai ştie originea”.

După autorul citat, de asemenea numele părinţilor – Andruţa şi Alexandrina – ar fi tipice ţigăneşti. Mai departe, amintim că în ceea ce priveşte etimologia cuvântului

„ceauş” se opinează că ar fi de origine turcă şi tătară, bunicii chemându-se chiar „Ceuş-oglu” (pe tătăreşte „fiu de slugă”). La ora când scriem aceste rânduri, nu dispunem de mai multe informaţii şi nici nu ne-am propus să întreprindem cercetări în acest sens. Ne facem datoria să menţionăm că au existat şi puncte de vedere diferite, cum ar fi cazul domnului Tahsin Gemil1 care este de părere că a-l considera pe dictator de origine tătară este o jignire şi o atitudine de incitare la ură de rasă. Se ridică astfel în mod intenţionat o altă problemă legată de egalitatea în drepturi şi nu de caracteristicile psihosomatice ale etniilor, aspect ce nu poate fi contestat de autorul menţionat.

Contrar unei biografii intenţionat falsificate timp de decenii N.C. şi E.C. au fost prezentaţi ca fiind elevi sârguincioşi la şcoala elementară, detaşându-se net de ceilalţi copii prin inteligenţa şi curajul pe care tiranii nu scăpau niciun prilej să-l dovedească... De la o vârstă fragedă „s-au remarcat prin spiritul revoluţionar” şi „militant”. Ne rezumăm în a menţiona că plecarea sa din Scorniceşti s-a datorat sărăciei, tatăl având patima beţiei. Ajuns în capitală, N.C. intră în evidenţa poliţiei, fiind chiar reţinut pentru unele practici în zona Gării de Nord. Nu este exclus ca în acea perioadă, în căutare de mijloace de existenţă, să se fi ocupat şi cu lipirea afişelor. Sunt multe de spus, de fapt aspecte pe care ziarele şi revistele le tratează din când în când şi care prin contrastul dintre realitate şi imaginea plăsmuită oferă una din trăsăturile ce caracterizează sindromul patologic al personajului de care ne ocupăm.

Caroline Laurent şi François Marot referindu-se la debutul politic al lui C., menţionează în revista VSD (Vendredi-Samedi-Dimanche): „Hotărât lucru, rataţii sunt nenorocirea popoarelor. Hitler s-a lansat în politică pentru că dăduse greş în pictură. N.C. ar fi rămas, poate, la cizmărie dacă ar fi fost dotat pentru această meserie. Cariera sa s-a întrerupt însă brusc, când avea cincisprezece ani.

1. Dr. Tahsin Gemil, *Contemporanul*, nr. 8/23.02.1990, p. 2.

Acuzat de furt, a făcut cunoştinţă în închisoare cu diverşi condamnaţi politici, după care a intrat şi el în politică. Micul cârpaci analfabet a devenit un militant fidel stalinismului".

Datorită acestor împrejurări probabil că a venit în contact cu un cerc de activişti ai partidului comunist. Fanatic şi şiret mai mult poate din instinct, îşi dă repede seama de perspectivele şi foloasele pe care le poate trage din aderarea la o ideologie cu audienţă la unele pături ale populaţiei, într-o anume conjunctură.

Privat de libertate, este închis mai întâi la Doftana, apoi la Jilava, Caransebeş şi lagărul de la Târgu-Jiu. Eliberat la 23 august 1944 îşi reia activitatea, remarcându-se prin zelul şi obedienţa manifestată faţă de ierarhia partidului. În octombrie 1945, la prima Conferinţă naţională a Partidului Comunist, N.C. a fost ales membru al Comitetului Central.

După Congresul de constituire a partidului unic, prin fuzionarea în 1948 a Partidului Comunist şi Socialist, N.C., devenit membru supleant al Comitetului Central al noului partid, a fost numit în primul său post ministerial: ministru adjunct al Agriculturii. În această calitate a participat direct, în martie 1949, la programul colectivizării agriculturii, cu efectele cunoscute. Mai târziu, a iniţiat şi început aşa-zisul program de sistematizare a satelor, care viza demolarea a mii de sate. Tot legat de această problemă, amintim proiectele de secare a unor bălţi şi aşa-zisa „amenajare" a Deltei Dunării.

Vizând nişte proiecte ambiţioase, urmează cursurile Academiei Militare – se presupune în U.R.S.S. – şi în 1950 este rapid promovat şi devine ministru adjunct al Forţelor Armate şi şef al Direcţiei superioare a armatei, cu gradul de general-locotenent. În această perioadă se face

remarcat prin organizarea predării învăţământului politic în armată şi lichidarea cu cruzime a grupărilor de rezistenţă ale opozanţilor, ce activau în munţii Carpaţi. Îndeplinirea acestor misiuni, încredinţate de conducerea Partidului Comunist Român i-au deschis lui N.C. porţile spre vârful ierarhiei nomenclaturii.

Încetarea din viaţă a lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, în martie 1965, a înseninat pentru N.C. asaltul final spre funcţia supremă de prim-secretar al Comitetului Central. Cu sprijinul mai mult sau mai puţin ocult al unor susţinători, în primul rând al lui Ion Gheorghe Maurer, regizează alegerea sa la Congresul al IX-lea ca secretar general al Comitetului Central. Timp de 25 de ani, dispunând de putere absolută, a condus ţara în mod discreţionar, fidel stal inismului. În universul lui Stalin, regimul politic era un regim poliţist şi totalitar, dar un regim nu este un sistem. Fosta Germanie aşa-zis naţional-socialistă şi ţările cu regim stalinist au făcut parte din

aceeaşi categorie istorică a puterilor absolute şi despotice. Hitler, Stalin, Ceauşescu şi similarii lor se caracterizează din punct de vedere medical ca suferind de aceleaşi maladii şi ca reflectare a activităţii lor, aplicând aceleaşi metode, aceeaşi nebunie sângeroasă
- întreceri în a suprima vieţi omeneşti, a tortura şi a umili – aceeaşi politică hibridă extremistă la dreapta sau la stânga şi acelaşi dezastru final, fatal şi inerent.

„Acum, nu mai este un secret pentru nimeni, că toate acţiunile pe care N.C. le-a întreprins, fie în interior, fie în exterior. Dând dovadă de şiretenie, el a avut grijă să se înconjoare cu o poleială de motivaţii perfid gândite şi abil explicate, cu singurul şi machiavelicul scop de a obţine aprobarea şi girul cât mai multor oameni de bună credinţă, de a atrage de partea sa personalităţi sau oameni de rând, adică de a deveni cât mai popular.

Aşa cum arătam, cu o perfidie diabolică, N.C. a

pregătit un întreg eşafodaj de argumente şi argumentaţii, cu care, în aşa-zisele interviuri pe care le acorda pentru străinătate, încerca să-şi confecţioneze o aureolă de mare om politic, de apostol al păcii şi colaborării internaţionale, înşelând cu bună ştiinţă aspiraţiile şi gândurile de bine nu numai ale poporului român, dar şi pe cele ale lumii întregi" 1.

Consoartă, progenituri, neamuri, demnitari, lachei, paznici şi alţi slujitori ai unei curţi, regale" de tip nou, se strângeau în şiruri şi luau avioanele spre a cutreiera continentele la rând. Chiar dacă gazdele adăposteau o parte din suită, risipa era mare şi fiecare plimbare însemna pentru ţară cheltuieli de milioane în atât de necesarele valute forte. Apoi venea rândul vizitelor de răspuns şi nu poate fi uitat fastul costisitor al primirii de care a beneficiat până şi o căpetenie sângeroasă (şi ocazional canibală), care avea dreptate când îl îmbrăţişa pe tiranul României numindu-l frate (Radu Negrea).

Sub masca mult trâmbiţatei deschideri către Occident şi a puzderiei de vizite pe care le întreprindea, devenind astfel cel mai cunoscut şef de stat, ce vizitase aproape toate ţările de pe glob, pozând tot timpul în propovăduitorul unei politici externe originale, dictatorul ce îşi înăbuşea tot mai puţin apucăturile cultului personalităţii, înşela, de fapt, buna credinţă a înaltelor oficialităţi cu care se întâlnea, propunând în stânga şi-n dreapta şi acceptând nebuneşte colaborări – ulterior uitate sau respinse pe alte canale – ca un mare campion al înţelegerii şi avantajului reciproc. În realitate, făcând nu de puţin ori şi pe bunul samaritean, el nu dorea decât să-şi edifice

1. Eugen Şerbănescu: în *România Liberă*, nr. 11/5.01.1990.

soclul propriei statui europene şi mondiale la care visa zi şi noapte şi al cărei rob înverşunat devenise.

Colecţionar avid de distincţii şi onoruri de tot felul – revers al unui complex de inferioritate al cârpaciului cizmar semianalfabet şi gângav – nu ezita le nevoie să şi le cumpere cu valută forte pe care o drămuia atunci când nevoile ţării o solicitau. O lume întreagă a fost astfel escrocată politic de N.C., care în ultimul timp prinsese şi obiceiul să se erijeze în sfătuitor şi în judecătorul de pace al mai multor situaţii conflictuale de pe mapamond. Nu intrăm în detalii ce depăşesc caracterul lucrării, dar ţinem să reliefăm duplicitatea în cel mai înalt grad pe care a manifestat-o, încercând să tragă foloase de la ambii parteneri. El mima preocuparea – dezvăluirile vorbesc de la sine în acest sens – nu pentru că s-ar fi simţit afectat de soarta popoarelor (soarta propriului popor neinteresându-l defel, dovadă demolarea unor străzi şi cartiere întregi din Capitală şi oraşe din ţară, ca să nu uităm de cele şapte mii de sate ameninţate cu distrugerea), ci pentru că se grăbea şi spera să primească un anumit premiu, mult râvnit, care îi lipsea din vitrina sa de trofee ale perfidiei.

De o ambiţie devoratoare, simptom al patologicului, a crezut că acaparând puterea este în măsură să intre în prim-planul vieţii internaţionale. El ţinea să şocheze prin poziţia lui, să demonstreze lumii că fără el nu se poate, urmărind să devină un fel de arbitru în jurul căruia trebuie să graviteze totul.

Trăsătura specifică a bolii de care suferea – de fapt mai multe

- este cea de-a face excepţie, megalomanie şi mitomanie galopantă, de a nu avea rival şi seamăn în nimic, istorie şi… viaţă. Începem cu viaţa: nu a conceput o clipă că va muri. Frica sa de o ipotetică tentativă de asasinat explică pentru ce el nu voia să circule la ore obişnuite, pentru ce oprea complet circulaţia şi alegea el singur de fiecare dată în ultimul moment un alt parcurs.

În timpul tuturor călătoriilor sale în străinătate, era tot timpul însoţit de un chimist însărcinat să-l protejeze împotriva oricărui risc de contaminare chimică, radioactivă şi bacteriologică. Astfel, cu prilejul unei vizite într-o uzină

din Statele Unite, având nevoie la toaletă, un agent din suită a dezinfectat cu coniac W.C.-ul…!

Hrana adusă de acasă îl urma în containere sigilate. Mai mult, de când Fidel Castro a declarat că C.I.A. Încercase să-i otrăvească încălţămintea, N.C. nu mai purta aceeaşi încălţăminte decât o singură dată. O secţie specială a securităţii se ocupa de costumele sale. În depozite speciale exista în permanenţă un echipament complet pentru un an avans, 365 costume, 365 perechi de

Încălţăminte, care erau arse cu conştiinciozitate şi sub pază, după folosinţă. (…)

Păzit de câini – doi dobermani sălbatici – dispusese să se sape sub pământ o adevărată reţea ce lega numeroasele palate, clădiri oficiale şi buncărele antiatomice. Îi era însă groază de întuneric, singurătate şi mersul prin tunelele pe care conta să le folosească la nevoie. Pentru a fi apărat, angajase o armată numeroasă de mercenari, antrenaţi zilnic, gata să intervină.

Pentru a-şi prelungi viaţa – cea politică o făcea cu ajutorul acoliţilor săi şi a aparatului politic – a recurs la serviciile celor mai competenţi specialişti ca să-şi trateze afecţiunile de care suferea. Dar, dacă este firesc ca orice om să apeleze la un medic la nevoie, nu oricine se transformă în… vampir. În fiecare lună, o echipă de „medici” prelevau circa trei litri de sânge de la douăzeci de sugari pentru a-l administra dictatorului.

Patografia lui N.C. este ieşită din comun. Un sindrom complex de paranoia şi schizofrenie. Consultat de un psihiatru în perioada 1963 – 1964, acesta i-a pus diagnosticul de mai sus. Din păcate pentru el, medicul l-a comunicat celor din jurul său şi drept urmare a fost suprimat, fiind aruncat pe fereastră de câţiva necunoscuţi. Trebuia să dispară. Era un pericol. Putea să divulge un secret de stat cu consecinţe incalculabile pentru partid!

Cu mai mulţi ani în urmă i-a fost depistat un diabet,

prezent şi la unul dintre fraţii săi, Andruţa. A fost operat de un cancer al prostatei, de pe urma căruia a fost obligat să poarte în permanenţă o sondă.

Deşi se exprima greu din copilărie, nu putea pronunţa corect anumite litere şi cuvinte, în 1988 i s-a declarat o afecţiune numită afazia Broca, caracterizată prin pierderea momentană a vorbirii şi prin imposibilitatea trecătoare de a-şi exprima ideile şi sentimentele.

Dedublarea personalităţii în ansamblul de tulburări ale caracterului cuprinzând orgoliu, neîncredere, susceptibilitate exagerată, judecăţi false, tendinţă la interpretări care favorizează delirul şi, indus, reacţii agresive, cruzime etc. pledează pentru paranoia.

Deosebit de crud – seara urmărea filme în care torturile, sângele ce curgea şi execuţiile deţinau un loc de frunte – organiza deseori vânători ce culminau în veritabile carnagii, mai ales că animalele fie că erau îmblânzite şi nu se fereau, fie că erau aduse în faţa carabinei sale. Alcoolic – ca şi tatăl său şi de altfel şi fiul său preferat Nicu – cumula tare ce i-au conferit un caracter patologic neobişnuit, întâlnit la criminalii ce populează galeria marilor declasaţi. Spaţiul nu ne permite, dar considerăm că N.C. constituie un subiect de analiză extrem de vast, mai ales prin implicaţiile avute

pe plan psihosocial. Carenţele sale evidente din punct de vedere sexual s-au reflectat după unii autori prin excesele politice manifestate. Vulgar şi brutal în vorbire, dur cu cei din preajma sa, devenea pe zi ce trecea tot mai tiranic, considerându-se a fi o figură de excepţie, un asemenea geniu născându-se la 500 de ani o dată. N.C. nu trebuie analizat şi studiat singular, ci în contextul politic al partidului ce i-a furnizat şi încredinţat conducerea, cât mai ales al colectivităţii restrânse în care a trăit şi pe care a adunat-o în jurul său, colaborând cu ea.

Este ştiut că se implica direct în proiectarea unor

lucrări, ale căror idei le prelua sau erau propria sa iniţiativă. Şi într-un caz şi în celălalt, distingem o serie de trăsături ce caracterizează o stare patologică (schizofrenia). În primul rând, ca o notă dominantă, megalomania, tendinţa spre gigantism, ce a culminat pe toate planurile, nu numai al construcţiilor (palate, canale, uzine, sistematizare şi diverse alte proiecte), ci şi sub aspect istoric şi cultural (scrierea de „opere", colecţionarea de decoraţii şi titluri ştiinţifice). Dar nu se poate uita furia delirantă de a demola şi distruge, aspect legat de figuri istorice precedente (boala lui Nero de exemplu). Constatăm acum un lucru ce trebuie să stea în atenţia specialiştilor: comportarea sa a fost imitată şi de alţii din ierarhia comunistă. Considerăm că nu este un simplu act de imitaţie (dintr-un anumit punct de vedere şi el anormal), ci e vorba de un sindrom complex de asociere a celor bolnavi, lucru ce se poate constata şi în diverse colectivităţi mai mici sau mai mari.

Din grupa ideilor delirante expansive (tulburări ale gândirii) specifice psihozelor organice (senile şi vasculare, traumatice, infecţioase, P.G.P. şi schizofreniei) atragem atenţia asupra ideii de bogăţie constatate la N.C. (depuneri de mari sume de bani la bancă, nenumărate vile, adevărate palate, în care se depozitau obiecte de patrimoniu de incalculabilă valoare sustrase din muzee, îmbrăcăminte în cantităţi industriale etc.) ca să nu mai vorbim de cadourile oferite (de fapt cerute prin intermediari: kilograme de aur, diamante sintetice, blănuri, bijuterii etc.).

Idei de reformă şi paternitatea unor principii politice (comunismul şi partidul, centrul vital... actul de la 23 august, versurile imnului de stat... ca să nu le mai enumerăm pe toate), de filiaţie (galeria marilor bărbaţi făuritori ai istoriei neamului); ideile de mărire, forţă, frumuseţe, talent sunt prezente la N.C. prin nenumărate exemple. Exagerarea a mers până acolo, încât imaginea sa atunci când apărea în presă era retuşată şi trucată de fotografi. Pentru ca să nu poarte ochelari când îşi citea discursurile interminabile – analogia cu Hitler şi în acest

caz este frapantă – textul

era scris cu maşină cu caractere mari, anume comandată. De altfel, boala cu simptome identice, poate fi întâlnită şi la diverse alte personalităţi (Stalin, Mao, Hitler etc.); este vorba de nevroză obsesivo-fobică, psihopatie-psihastenică, depresiile vârstei înaintate, debut de schizofrenie şi narcisism malign.

N. C. prezenta diverse obsesii fobice: teama faţă de locuri şi situaţii nejustificate, pe care nu o putea alunga. De remarcat că această stare trebuie deosebită de anxietate, la care teama e lipsită de obiect. Fobiile nu apar izolat, ci înmănuncheate, creând o stare de teamă de aspect general (pantofobie). După cum se ştie, fobiile se schimbă între ele şi irupe teama de a nu apărea vechile fobii.

Printre alte fobii de care suferea, amintim agorafobia (de străzi, pieţe), claustrofobia (de a nu sta în locuri închise, tunele, buncăre), fobii care l-au făcut să renunţe la reţeaua subterană pentru a fugi pe data de 22 decembrie 1989, preferând elicopterul şi maşina: nasofobia (frica de boală), cancerofobia şi tanatofobia (frica de moarte).

Obsesiile impulsive îndeamnă individul la acte lipsite de raţiune, cu consecinţe negative pentru cel în cauză. Teama de a nu da curs impulsiei se cheamă compulsie. Datorită recunoaşterii aspectului acestor trăsături patologice, bolnavii au capacitatea de a încerca să se stăpânească, dar atunci apare o stare de anxietate chinuitoare, lucru observat când ţinea discursuri, se bâlbâia, sărea litere sau le pocea, dădea din mână şi se uita la Elena Ceauşescu.

Mecanismul fiziopatologic care stă la baza ideilor delirante, după diverşi autori, ar consta în existenţa unor focare de excitaţie inertă, înconjurate de zone de inhibiţie în stare de forţă ultraparadoxală, care se instalează datorită inducţiei negative provocate de focarul de

excitaţie. Această inducţie negativă intensă inhibă focarele de sens contrar din scoarţă cu ajutorul cărora ar fi existat posibilitatea de a corecta conţinutul ideii delirante. De aici lipsa de critică.

Ca şi mecanismele, cauzele apariţiei ideilor delirante sunt neelucidate, dar în cele mai multe cazuri ele sunt socotite ca expresie a acţiunii diverşilor factori. Patologia delirantă nu poate fi limitată la mecanisme strict corticale, dereglările care le determină extinzându-se şi la regiunile subcorticale.

Colaboratorii lui Pavlov sunt de părere că în scoarţa cerebrală a bolnavilor cu idei delirante, cum a prezentat şi N.C., pe fondul inhibiţiei (în faza ultraparadoxală) se inversează sensul relaţiilor inhibitorii, astfel că ceea ce trebuia să fie inhibat se dezinhibă şi devine dominant, din care cauză în loc să apară ideea normală care exprimă corect realitatea, apare opusul ei.

NEBUNII ISTORIEI

247

Privitor la defectele de vorbire, N.C. prezenta dislogii şi distalii sau tulburări mentale ale limbajului, respectiv dificultatea pronunţării de sunete, silabe şi cuvinte, acestea fiind consecutive modificărilor de formă şi conţinut ale gândirii, deci cu un fond mult mai profund decât ar părea unui nespecialist. O leziune cerebrală poate fi incriminată, cauzele fiind multiple. Tendinţa spre discursuri interminabile trădează un caracter isteric (hiperactivitate verbală).

Nu putem încheia spaţiul acordat ideilor delirante ale fobiilor, fără a ne referi şi la faptul că N.C. nu era în măsură să-şi reprezinte un plan sau să aprecieze o machetă făcută la scară. Îşi dădea părerea numai la scara 1: 1! Şi după aceea, dacă nu-i plăcea ceva, ordona, printr-un gest caracteristic făcut cu mâna, să se dărâme totul. Este vorba de agnozie imaginativă grafică. Percepţia îi tulburată printr-un defect de integrare gnozică (de transformare a excitaţiei în senzaţie şi a acesteia în

imaginea perceptivă la scară naturală) datorită unor leziuni ale centrilor de integrare.

Aşa cum arătam pe parcursul lucrării, N.C. a avut o personalitate morbidă, deosebit de complexă, căreia i se aplică perfect afirmaţia „nu există boală, ci bolnavi". Pot fi identificate la acest tarat, în afara aspectelor organice (sondă la vezica urinară datorită adenomului la prostată, diabet care are şi el implicaţii pe plan psihic) simptome ce caracterizează următoarele maladii psihice: psihopatie isterică, paranoia şi schizofrenie. Ne vom opri asupra fiecăreia din cele trei, ce formează un adevărat sindrom, cât se poate de dezastruos pentru individ, dar mai ales pentru cei din jur.

„Istericul – arată prof. dr. V. Predescu – este acel psihopat care vrea, cu orice preţ, să pară mai mult decât ceea ce este în realitate. Istericul este un megaloman, dominat de aspiraţia de a atrage atenţia, fapt care determină caracterul de «pozã» al comportamentului său. El are psihologia unui actor care interpretează un rol, urmărind să convingă, să uimească şi să stârnească admiraţia, indiferent de mijloacele pe care le utilizează… „… este egocentric, îşi face reclamă mare din dorinţa de a se face remarcat, comite chiar crime şi delicte, foloseşte un sistem de minciuni, lipsă de potenţă sexuală…". Recunoaştem la N.C. absolut toate aceste simptome, fără niciun comentariu.

Psihopaţii paranoici se remarcă prin orgoliu excesiv, stimă nejustificată faţă de sine, neîncredere în oameni, idei preconcepute, fanatism în idei politice, pot gândi şi comite crime politice etc. etc.

Paranoia la N.C., ca şi schizofrenia şi psihopatia isterică, a evoluat treptat, făcându-se remarcată prin simptome caracteristice. Psihiatrii definesc paranoia ca o psihopatie cu o evoluţie continuă a unui sistem delirant durabil, sistematizat, nehalucinator şi imposi

bil de zdruncinat, care se instalează concomitent cu conservarea completă a ordinii şi voinţei de acţiune. Pornirile paranoicului izvorăsc şi se dezvoltă pe baza trăsăturilor personalităţii premorbide într-o ordine şi coerenţă logică, pornind de la postulate false.

Individul are idei delirante de mărire şi persecuţie (de a fi suprimat, înlăturat, neîncredere în nimeni) ce prezintă o anumită legătură logică, realizează un sistem fără prea multe contraziceri interne, dar logica nu este peste tot convingătoare. Premisele sunt false şi nu permit critica.

Premisele false sunt constituite din interpretări şi intuiţii false ale prezentului sau trecutului, sub forma ideilor de relaţie şi distorsiunea memoriei. Critica ideilor sale este exclusă şi uneori individul poate recunoaşte că a greşit. Cel în cauză îşi poate îndeplini profesiunea, mai ales dacă nu este atins de o formă prea gravă: între el şi societate există un dispozitiv protector format din rude, prieteni etc. Capacitatea de judecată, succesiunea ideilor, rămân absolut intacte, fapt pentru care indivizii conştienţi de faptele săvârşite sunt pasibili de judecată şi rigorile legii.

Paranoicul refuză orice interpretare care nu-i convine; N.C. nu admitea să fie contrazis, tinzând spre dictatură absolută. Halucinaţiile lipsesc; memoria este bună, la fel orientarea în timp şi spaţiu, fapt remarcat atunci când, cu prilejul vizitelor de lucru, perora singur, fără text. În ultima perioadă de timp, se putea constata în discursurile sale o lipsă de coerenţă în idei, repetarea acestora şi o totală dezlânare a conţinutului. Delirul paranoicului este contagios

- menţionează tratatele de specialitate – delir în doi sau colectiv. Bolnavul convinge şi pe alţii. Nu mai insistăm asupra acestui aspect pe care l-am mai tratat şi care e arhicunoscut. Delir de (…) ideologie, de mărire (…).

Psihopatia paranoică este caracterizată de patru simptome principale, toate fiind prezente la tabloul clinic oferit de N. C.

1. Supraaprecierea persoanei proprii (orgoliu, narcisism);
2. Dispreţul, minimalizarea importanţei şi valorii celorlalţi;
3. Apariţia unor erori de logică în gândire (goana după argumente, detalii, încăpăţânare);
4. Lipsa supleţei adaptative socio-profesionale.

Psihoza schizofrenică se caracterizează prin două teme majore în jurul cărora individul prezintă idei delirante:

1. Persecuţii (teama de omorâre şi îmbolnăvire);
2. Supraaprecierea propriei persoane (sau a ideilor sale politice, religioase, mistice etc.).

În general, N.C. a prezentat simptome mai puţin caracteristice ale acestei maladii, în comparaţie cu cele precedente.

În evoluţia bolii sale nu trebuie omis aportul direct al Elenei C. ale cărei trăsături erau identice. împreună, cei doi au dezvoltat un sindrom binecunoscut de psihiatri, nebunia în doi, fiecare menţinând sau amplificând tulburările de comportament ale celuilalt1.

Pentru faptele, sale ce stârnesc invidia altor tirani cunoscuţi de istorie, a fost judecat şi condamnat în ziua de 25 decembrie 1989. Menţionăm că din punct de vedere medical, paranoia nu conferă celui în cauză absolvirea şi iresponsabilitatea faptelor sale, respectivii fiind perfect conştienţi de ceea ce săvârşesc.

Un trio infernal: Hitler, Stalin, Ceauşescu

Hitler-Stalin-Ceauşescu şi compania: aceleaşi metode, aceeaşi nebunie sângeroasă, aceeaşi politică şi acelaşi dezastru final. Cu deosebirea că primul se declara în public pentru legea junglei, pentru rasism, pentru inegalitate şi pentru bunul plac al celor mai puternici – lucruri pe care ceilalţi se prefăceau că le condamnă, dar le practicau într-un mod mult mai feroce, ţinând seama de

faptul că au dispus de un răstimp şi de un spaţiu geografic mult mai mare.

Cum a fost acest lucru posibil? Datorită terorii poliţiste totale, făţişe sau disimulate, dar totdeauna sistematic planificate şi având la dispoziţie tehnologia cea mai modernă, beneficiind de cea mai largă gamă de procedee – de la supravegherea permanentă la corupţie, delaţiune, provocări şi asasinate, inclusiv serviciile mafioţilor şi ale traficanţilor de narcotice.

Hotărât lucru, rataţii sunt nenorocirea popoarelor. Hitler s-a lansat în politică pentru că dăduse greş în pictură. Ceauşescu ar fi rămas, poate, la cizmărie dacă ar fi fost dotat pentru această meserie. Cariera sa s-a întrerupt însă brusc, când avea 15 ani. Acuzat de furt, a făcut cunoştinţă cu închisoarea, după care a intrat în politică. Micul cârpaci analfabet a devenit un militant fidel stalinismului. El şi soţia sa Elena au condus ţara ca doi patroni de prăvălie hrăpăreţi, bănuitori şi cruzi. La capătul a 25 de ani de putere absolută, averea pe care au strâns-o era colosală.

Este greu de înţeles, dacă faci abstracţie de jocul de culise, cum a fost ales conducător al ţării un paranoic cu un coeficient de inteligenţă la limita inferioară a normalului, cu grave tulburări de vorbire. Cu atât mai mult cu cât se ştia că Elena Ceauşescu era practic o semianalfabetă.

Timp de 20 de ani, graţie unei campanii abile de dezinformare

1. Dr. C. Maximilian: *Patologie şi putere*, România Liberă, 24.02.1990, p. 2.

(operaţia „Orizont44), „Dunărea gândirii44 a reuşit să manipuleze ţările occidentale, făcându-le să creadă că România a rămas o insulă a libertăţii şi prosperităţii în mijlocul blocului răsăritean. La sfârşitul anilor ’70 şi începutul anilor ’80, lucrurile s-au schimbat. Megalomania

sa a devenit peste tot cunoscută. Proiectele sale urbanistice gigantice, obsesia sa pentru interceptarea convorbirilor telefonice arătau care îi era adevărata sa faţă.

Existau vreo 40 de ceauşeşti – unchi, veri, nepoţi – care deţineau posturi cheie în politica şi economia României. Nicolae Ceauşescu „naşul44 paranoic, şi Elena, o vrăjitoare sadică, domneau asupra unei adevărate mafii politice, dintre care mulţi li se asemănau prin bigotismul lor. Un sindicat oficial al crimei. Şi timp de peste 20 de ani românii au fost prizonierii săi.

IV. De la boală la creaţia artistică

9

George Sand

Celebra scriitoare, cunoscută în literatură sub numele de George Sand, pe lângă imensul interes literar pe care îl oferă, considerăm că ar putea fi privită, în aceeaşi măsură, şi din punct de vedere medical.

George Sand s-a născut la 1 iulie 1804 la Paris, în condiţii cu totul neobişnuite: în timpul unei petreceri de familie: „s-a născut în roz şi în muzică, va fi o răsfăţată44, va profetiza sora mamei sale. „Se va numi Aurora – ca mama mea, va completa tatăl44. Mama copilei, după ce a făcut prima parte a campaniei de la Marengo în furgoanele armatei, ajungând chiar şi în patul de campanie al unui general, a devenit amanta locotenentului Maurice Dupin. Au trăit împreună patru ani de zile, timp în care ea l-a întreţinut, reuşind să legalizeze în cele din urmă legătura lor abia cu două luni înainte de naşterea Aurorei.

După patru ani petrecuţi la Paris, în 1808 au plecat cu toţii în Spania, Maurice Dupin făcând parte din anturajul lui Murat. În somptuosul palat de la Madrid li s-a dat un apartament care a produs o puternică impresie asupra micuţei Aurora; pentru prima oară ea putea să se examineze cu surpriză, în întregime, într-o oglindă mare, iar costumul militar cu care o deghizase mama sa spre a-l flata pe Murat a fost descris de ea mai târziu drept o

adevărată minune.

Întoarcerea lor în Franţa, într-un cadru apocaliptic de flăcări, ruine şi cadavre lăsate pradă corbilor, a impresionat-o profund pe copilă. S-au refugiat la Nohant, aproape de Chirtres. Liniştea reşedinţei senioriale a Aurorei Dupin de Francueil, fiica naturală a mareşalului de Saxa şi mamă a lui Maurice, contrasta cu infernul zilelor de retragere prin Pirinei. Distincţia, calmul şi stăpânirea de sine a doamnei de Francueil nu se împăcau deloc cu voluntarismul, bruscheţea şi vulgaritatea norei sale – o brună înflăcărată şi plină

de temperament, fostă modistă, trăită în lumea teatrală, de unde rămăsese cu o înclinaţie spre un dramatism grotesc. În septembrie 1808, Maurice moare pe neaşteptate într-un accident stupid; mama şi bunica – două temperamente diametral opuse – au început s-o tortureze îngrozitor pe mica Aurora, în ciuda bunelor intenţii de care erau animate amândouă. Bunica urmărea formarea ei spirituală dându-i o educaţie şi ţinută îngrijită şi, mai ales, maniere distinse, spre deosebire de mama sa care, dimpotrivă, voia s-o pregătească pentru viaţă, învăţând-o să coase, să gătească, cu alte cuvinte să fie o gospodină desăvârşită. Bunica îi paraliza toate elanurile, căci „era mai severă şi mai înfricoşătoare în dulceaţa ei… Mângâierile bunicii mă îndemnau la plâns, va spune George Sand, pentru că îmi aminteau îmbrăţişările pasionate ale scumpei mele mame”. În cele din urmă separarea a devenit inevitabilă şi copila a rămas în grija bunicii, mai ales că mama a trebuit să cedeze temperamentului său vulcanic şi să se mute la Paris, unde putea găsi cu mai multă uşurinţă şi discreţie satisfacerea impulsiunilor sale. Aurora avea pe atunci nouă ani.

Până la vârsta de doisprezece ani a fost o fetiţă ştearsă, deloc vioaie, nici vorbăreaţă, cu un aer stupid. Stătea îndelung nemişcată cu ochii holbaţi, cu totul inertă,

lăsându-se dusă fără nicio rezistenţă de curentul vieţii; totuşi părea mulţumită şi se complăcea mai mult în societatea porcarului, a vizitiului, preferând coşarul vitelor, salonului. De aceea bunica îi dă ca preceptor pe medicul Deschartes, care-l crescuse şi pe fiul ei, tatăl Aurorei.

Copila a început brusc să arate înclinaţii literare care o entuziasmară pe bunică, deoarece la doisprezece ani combina în mod ingenios fragmente din lecturi cu imaginaţia ei, făurind opere proprii. Dar, în faţa insistenţelor de a o readuce şi pe mama sa, bunica a internat-o într-un pension, la modă în acei ani: Couvent des Augustines Anglaises, fostă închisoare pe timpul Revoluţiei.

În ciuda comportamentului ei zglobiu şi nedisciplinat, la vârsta de cincisprezece ani, în plină pubertate, a fost adânc şocată de atmosfera din capela mănăstirii. Astfel, într-o seară, la începutul unei slujbe, sub lumina candelei aflată sub un tablou din altarul capelei, tablou care-l reprezenta pe Sfântul Augustin primind în Egipt ordinul misterios de a citi Sfânta Scriptură, a simţit pe neaşteptate o ameţeală: „o lumină albă a învăluit-o şi o voce i-a spus cuvintele care au determinat conversiunea Sfântului Augustin: „Tole, lege”. Această stare neobişnuită pe care a simţit-o în faţa tabloului la care se adăugau marea ei receptivitate şi sugestibilitate
0determină să se… pocăiască pentru păcatele mamei sale, pe care
1le relatase plină de reproşuri bunica. Postul nesfârşit şi torturile

pe care şi le-a impus (un colier cu ţepi ce-l purta zi şi noapte) au fost curmate prin intervenţia înţeleaptă a confesorului iezuit, abatele de Premord, care analizând situaţia îi interzice chinurile şi-i ordonă să reînceapă să se joace cu colegele ei, ceea ce ea primeşte cu multă voioşie. Dar bunica, adeptă a lui Rousseau şi a enciclopediştilor,

detestând pe preoţi, i-a învinovăţit pe nedrept de a fi tulburat mintea copilei prin fanatismul lor şi ca urmare a retras-o din pensionat. Pe Aurora, acum în vârstă de şaisprezece ani, bunica o punea să-i citească fără alegere din toate operele marilor filosofi, moralişti şi scriitori; iar bătrânul Deschartes, care educase numai băieţi, pentru a-şi crea iluzia că şi acum are tot un băiat în faţa sa, a îndemnat-o să poarte haine bărbăteşti, o lua zilnic la cavalcade, la vânătoare, până ce ea sfârşi, în cele din urmă, să se pasioneze de acest gen de viaţă. Şi, combinând în mod paradoxal nevoia ei naturală de visare cu aceea de mişcare, se trezea de multe ori visând în timpul galopului vertiginos al calului. Dar, prin purtarea ei a început să scandalizeze regiunea, mai ales când studia anatomia cu studentul în medicină Ajasson de Grandsagne, dezgropând cadavre din cimitir! Când însă camaradul a vrut să transforme tovărăşia studioasă în intimitate amoroasă, Aurora l-a repezit cu indignare: „Fiziologia e una, iar amorul alta” – va spune ea mai târziu referindu-se la acest episod. Când mama ei, alarmată auzind că fiica studiază latina şi anatomia, a intervenit, Aurora i-a răspuns drastic că n-are nimic să-şi reproşeze din moment ce a fost condusă de o persoană serioasă şi înţeleaptă ca bunica ei; se pare că acum o aprecia mai mult pe bătrână. În noiembrie 1821 bunica a murit şi de frică să nu ajungă la mama sa, a încercat să se sinucidă, aruncându-se călare în râul Indra, salvându-se numai datorită comportării calului.

Vulgaritatea mamei, în compania căreia a trăit câtva timp la Paris, a exasperat-o atât de mult, încât a primit ca o salvare căsătoria ce i s-a propus cu baronul Casimir Dudevant. Încă din primele zile însă, între cei doi s-a născut o neînţelegere intimă gravă şi asta mai ales din cauza frigidităţii Aurorei, în contrast cu firea pasională a soţului. Mai târziu, la staţiunea Cauterets, unde fusese trimisă de medici din cauza sănătăţii ei grav zdruncinate, Aurora s-a îndrăgostit de Aurélien deseze, însă, de data aceasta puritanismul lui a fost motivul despărţirii lor treptate. Revenită acasă, traiul devenise într-adevăr

infernal, căci Casimir era alcoolic şi de o violenţă ce-l împingea la ameninţări criminale faţă de ea. Aurora se consola scriind şi primi chiar aprecieri elogioase pentru încercările ei literare. A scris *Le voyage en Amérique*, şi, se pare, începutul *Indianei* în 1827. S-a îndrăgostit apoi de studentul Jules Sandeau, părăsindu-şi

soţul pentru a se stabili cu iubitul la Paris. Cu acest prilej şi-a părăsit şi băiatul Maurice, în vârstă de numai cinci ani, pe care îl crescuse cu o mare adoraţie până la primii paşi, când brusc s-a dezinteresat de el. La Paris, şi-a dus viaţa în mijlocul studenţilor, îmbrăcată tot timpul în veşminte bărbăteşti; pentru a-şi câştiga existenţa picta tabachere, bibelouri şi în cele din urmă s-a apucat de ziaristică. După îndemnul lui Henri de la Touché, directorul lui *Figaro* (pe atunci un ziar neînsemnat) a scris împreună cu Sandeau, în 1831, romanul *Rose et Blanche* sau *la comedienne et la religieuse*, care a fost semnat Jules Sand şi a avut un mare succes. Dar romanul ei trăit cu Sandeau devenise o adevărată tortură, căci el o decepţionase lăsând nesatisfăcut – zicea ea – sufletul ei „avid de afecţiune44, deşi tot ea era cea care scria doctorului Regnault: „În trei luni l-am văzut leşinat de o sută de ori în braţele mele... plăcerile ce i le ofer îl ucid şi sunt plătite în dauna zilelor lui44.

Ruptura dintre ei a avut loc atunci când ea, întorcându-se acasă pe neaşteptate, după o scurtă absenţă, l-a găsit în patul său pe Sandeau cu o spălătoreasă.

Succesul primului roman i-a dat curaj şi de atunci a început să scrie singură sub numele de George Sand (ultimul provenind din jumătatea numelui fostului ei amant). În 1823 a terminat romanul *Indiana*, în care pleda violent pentru lupta de emancipare în problema libertăţii amorului. Marele succes a făcut din George Sand profetul umanităţii şi Dostoievski a proclamat-o: „Adeptul cel mai complet al lui Christ44. Iar generaţia romantică a

consacrat-o imediat ca interpretul cel mai elocvent al individualismului.

George Sand a venit în contact cu personalităţi literare marcante ale timpului, dar în afară de Balzac, „geniile masculine44 – printre care Victor Hugo şi Al. Dumas fiul – au ocolit această femeie, înspăimântaţi de misterul ce o învăluia, impresionaţi de reflecţia de mai târziu a lui Jules Sandeau: „c'est un cimetière44, confirmată şi de Felix Pyat: „c'est comme la Tour de Nesle, elle devore ses amants44. În schimb a devenit o veritabilă atracţie pentru temperamentele nervoase, mai mult sau mai puţin masochiste, cum spunea Charpentier; însăşi răceala sau frigiditatea ei deveneau stimulente pentru cei care se consumau cu disperare pentru a încălzi această marmoră. Sainte-Beuve, înspăimântat la rândul său de această femeie, s-a mulţumit să devină conducătorul ei spiritual şi chiar consilierul ei şi regizorul tentaţiilor ei. Pentru a înlătura pericolul care-l pândea, i-a găsit ca amant ideal, pe elegantul Prosper Mérimée; dar rezultatul a fost dezastruos: „J'ai eu Mérimée cette nuit, c'est bien peu de chose44, s-a destăinuit ea prietenei Marie Durval, care prin Al. Dumas-fiul a răspândit ştirea în tot Parisul.

La rândul lui, Mérimée împrăştia amănunte fioroase asupra comportării amantei efemere; nu putem reda decât următoarele: „Maigre et noire comme un trupe. C'est une femme debauchee a froid, par curiosite plus que par temperament".

I-a venit apoi rândul lui Musset care i-a inspirat dintotdeauna teamă prin cinismul lui. După îndemnul lui Sainte-Beuve şi-a pus mai întâi speranţa în filosoful spiritualist Jouffroy: „Je recevrai Joufroy de vos mains", i-a scris ea cu umilinţă. Dar cu puţin timp în urmă scrisese că „detestă oamenii virtuoşi din naştere"; îi apreciază „ca pe nişte flori rare şi fructe frumoase", dar nu-i simpatizează. Ei îi trebuie un „om candid, neexperimentat pentru un

anume fel de idei" în care ea „a trăit şi pe care le-a aprofundat". S-a hotărât atunci să se resemneze „căci nimic nu-i mai surâdea în viaţă** şi s-a consolat transportându-se în lumea exaltată din romanul ei *Lelia.* Dar după câteva luni de la publicarea romanului iată că scrie din nou lui Sainte-Beuve: „Poate că am blestemat natura şi pe Dumnezeu în *Lelia*\ Dumnezeu care nu e rău şi nu ţine să se răzbune pe noi, mi-a închis gura redându-mi tinereţea inimii şi silindu-mă să mărturisesc că a pus în noi bucurii sublime". Cauza era că în loc de a mai îmbrăţişa cu disperare fantome, devenise acum metresa lui Musset. Dar calmul ei în contrast cu furtuna din cărţile pe care le scria, l-a făcut pe Musset să aibă diferite bănuieli, deşteptându-i o gelozie tiranică. Legătura lor, prelungită la Veneţia, unde ea îngrijise pe Musset bolnav cu un devotament de mamă, a fost întreruptă, apoi reluată la Paris şi după alte astfel de împăcări şi rupturi, s-au despărţit în cele din urmă definitiv. Totuşi, această dragoste a rămas pentru ea tot restul vieţii o rană mereu deschisă. Mai târziu a avut legături cu apostolul umanitarist Michel din Bourges, dar a rămas decepţionată; apoi cu autodidactul nebulos Pierre Leroux şi în sfârşit cu diafanul şi genialul Chopin care, deşi se ferea de ea la început, dezgustat fiind de alurile ei masculine, a trfit cu George Sand timp de zece ani. Legătura ei cu Chopin reprezintă un exemplu de devotament sublim faţă de acest bolnav foarte dificil, pe care are însă cruzimea să-l numească „le cher cadavre". Cu toată pasiunea ei pentru muzică nu l-a putut suferi pe Liszt din cauza rezervei cu care o trata, suportându-l doar pentru a-i face plăcere metresei lui, Marie d'Agoult.

În scrierile ei se arătase în tinereţe democrată şi uneori având chiar accente anarhiste, dar cu cât înaintează în vârstă devine tot mai mult dominată de spiritul tradiţionalist moştenit şi învăţat de la bunica ei. De aceea, în cele din urmă, consideră că principiile de independenţă cerute de ea pentru femei, ar fi dezastruoase pentru

majoritatea lor, iar participarea ei la revoluţia din 1848 a fost calmă şi ponderată. La bătrâneţe, spre deosebire de anii tumultuoşi ai tinereţii, scrie numai romane pastorale, ducând o viaţă în care se confundă cu nevoile şi sentimentele ţăranilor. Demonstrează încă o dată puternicul ei instinct matern, care i-a colorat de altfel toate iubirile, realizând un echilibru binefăcător, pe care-l exprimă astfel: „Je suis paysan (la masculin n.a.) au physique et au morar. La bătrâneţe iubirea de familie ia pentru George Sand forme sublime. „La sacro-sainte littérature – scrie ea lui Flaubert – n'est que secondaire pour moi dans la vie. J'ai toujours aime quelqu'un plus cu'elle et mă familie plus que quelqu'un". A murit la vârsta de 72 de ani, la 7 iunie 1876 de ocluzie intestinală, celebrul chirurg Pean intervenind prea târziu.

Constatăm din scurta biografie a lui George Sand că viaţa ei a fost complet dominată de afectivitate, având coloritul specific psihologiei feminine într-o formă mai accentuată; însă mai reiese şi un pronunţat proces de intersexualitate. Le vom examina pe rând:

1. *Afectivitatea* o domina pe George Sand sub multiple forme.

a) La vârsta de 10 – 12 ani are înclinaţii irezistibile către viaţa instinctivă, se lasă dusă fără nicio rezistenţă de curentul vieţii, este atrasă de viaţa simplă rustică şi de vulgaritate. Faptul că mai târziu s-a delăsat de aceste înclinări se datorează intervenţiei simţului social, care reprezintă o fază înaintată a vieţii sufleteşti. Tendinţa la visare înseamnă de fapt fuga din faţa celui mai mic efort de atenţie şi concentrare.

b) Iubirea filială puternică, la vârsta de 12 ani se traduce printr-o criză ce a îndemnat-o să evadeze de lângă mama sa.

c) Sugestibilitate puternică: simte, prin analogie cu Sfântul Augustin, nevoia de a ispăşi ceva şi ea, şi pentru că nu are ceva mai grav personal, vrea să ispăşească păcatele mamei; apoi se arată tot aşa de influenţabilă

când, sub îndemnul confesorului, nu se mai preocupă de vreo ispăşire şi îşi reia viaţa de mai înainte, împreună cu colegele de şcoală.

d) Sensibilitatea sexuală este deşteptată sub o formă imprecisă de frumoasele portrete ale sfinţilor şi se traduce la început printr-o nevoie de devoţiune religioasă exagerată.

e) Sensibilitatea şi susceptibilitatea exagerate sub forma deznădejdii (cauzată de perspectiva traiului comun cu mama sa, pe care acum o detestă-inversiune afectivă) o determină să se sinucidă la vârsta de 15 ani, aruncându-se călare în râu, act impulsiv care anihilase însuşi instinctul de conservare.

f) Preocupare exagerată pentru problema dragostei pentru care preconizează în *Indiana* răsturnarea normelor sociale, în vederea

emancipării femeii; apoi goana ei disperată după amor în tot timpul tinereţii şi maturităţii – preocupare exclusivă şi obsedantă care o face pe contesa de Noailles în *Forces eternelles* să spună: „Rien d'autre que l'amour n occupe ces furies".

g) Caracterul matern al tuturor iubirilor ei: pentru copilandrul diafan Jules Sandeau, pe care s-a trezit dintr-odată că-l iubeşte; pentru tânărul bolnăvicios Musset, căruia îi spune în timp ce-l îngrijea la Veneţia de unul din accesele de febră: „Mi-ai spus în momentele bune că Providenţa m-a însărcinat să veghez asupra ta în toate zilele. Sunt zile când sunt, când vreau să fiu mama ta" – cuvinte transcrise de însuşi Musset; asemenea pentru fragilul Chopin, despre care scrie după nouă ani contelui Gryzmala, amicul comun care-i legase: „Sunt şapte ani de când trăiesc cu el ca o virgină"; pentru gravorul Al. Mauceau, om simplu, bolnav şi tiranic, cu opt ani mai tânăr decât ea, cu care la bătrâneţe are o conduită de infirmieră devotată şi răbdătoare, până la moartea

acestuia.

h) Umanitarismul ei fanatic şi tendinţele sau chiar impulsurile caritabile de tot felul, devenind la bătrâneţe o binefacere pentru regiunea Berry.

i) Manifestările ei literare au caracterul afectiv al producţiilor feminine şi anume: proiecţiunea eului – ceea ce face ca în genul epistolar şi în roman femeile să exceleze; în operele ei nota emotivă domină.

j) în ideile, atitudinile şi întreaga ei conduită găsim numeroase inconsecvenţe şi incoerenţe specifice şi ele logicii feminine, astfel:

După ideile revoluţionare din *Indiana* pentru libertatea amorului femeii, iată ce scrie un an mai târziu: „Nu m-am gândit niciodată să ridic în *Indiana* o chestiune pentru sau contra societăţii… sunt excesivă şi femeie prin ignoranţă şi nu-mi sunt străine inconsecvenţa ideilor şi lipsa absolută de logică44.

În *Lelia* sfidează pe Dumnezeu, terminând astfel: „Numai un apetit sălbatic a putut face din femeie sclavă şi proprietatea bărbatului44. La câteva luni după publicarea romanului, iată ce-i scrie lui Sainte-Beuve sub influenţa legăturii recente cu Musset: „Poate am blestemat natura şi pe Dumnezeu în *Lelia*; Dumnezeu care nu e rău şi nu ţine să se răzbune pe noi, mi-a închis gura redându-mi tinereţea inimii şi silindu-mă să mărturisesc că a pus în noi bucurii sublime44.

Afectivitatea îi întunecă judecata şi chiar simţurile elementare, căci iată ce scria despre Michel din Bourges, un predicator care o fascinase cu elocinţa sa impetuoasă şi care era mic de statură, slăbănog, încovoiat, pleşuv, miop, cu guturai, permanent ce-l făcea să se „înfofolească44 cu câte trei-patru fulare şi care la 35 de ani

părea să aibă 60: „Vino, iubitul meu şi, reînviată ca pământul la soarele de mai, voi arunca veşmântul meu de gheaţă şi voi tresălta de iubire şi zbârciturile suferinţei se

vor şterge de pe fruntea mea, şi-ţi voi părea frumoasă şi tânără pentru că voi zburda de bucurie în braţele tale de fier”; şi pentru că era şi ea adepta frenologiştilor la modă, Gali şi Lavater, iată cum îl descrie pe acest Michel: „Părea a avea două cranii sudate. Semnele facultăţilor sufleteşti erau tot aşa de pronunţate la prora acestei puternice corăbii, pe cât erau cele ale instinctelor generoase la pupă”. De asemenea, este pur şi simplu orbită de predicatorul Leroux, a cărui modestă propagandistă era, şi pe care-l introduce în cele mai distinse saloane ca pe o minune; avid de contactul cu lumea aleasă, deşi respingător prin urâţenia şi murdăria lui, iată ce scrie despre el Berenger, în 1840: „Notre metaphysicien s’est fait un entourage de femmes à la fete desquelles est George Sand el, c’est dans les salons dores qu’il expuse ses principes religieux et ses bottes crottees”. Bineînţeles ambii au fost amanţii ei, fiindcă ea nu accepta o apropiere sufletească sau intelectuală fără cea fizică. Este şi explicaţia pentru care îl detesta discret pe Liszt pe care îl numea „le cretin” din cauză că se arătase insensibil la farmecele ei.

Tot din motive afective, de la anarhismul din tinereţe, devine o revoltată la maturitate şi se împacă cu ordinea morală şi socială la bătrâneţe, când consideră că principiile de independenţă invocate de ea altă dată pentru femei, ar fi dezastruoase pentru majoritatea acestora.

Temperarea elanului literar şi adoptarea genului pastoral în locul propagandei revoluţionare impetuoase, se datorează unui echilibru interior, pe care îl descrie astfel: „Je suis paysan au physique et au moral”; după 1848 scrie: „Credeaţi că beau sânge în cranii de aristocraţi. Ei nu! studiez pe Virgil şi învăţ latineşte” şi dragostea de familie inexistentă practic în timpul maturităţii, capătă la bătrâneţe forme sublime. „La sacro-sainte littérature – scrie ea lui Flaubert – n’est que secondaire pour moi dans la vie. J’ai toujours aime quelqu’un plus cu’elle et mă familie plus que quelqu-un”.

Interesul material şi logica afectivă o domină astfel

încât, în timp ce profesa nonconformismul şi revoluţia, nu înceta să-şi apere cu violenţă averea ameninţată de către fiica şi ginerele său.

2. *Intersexualitatea* ei s-a manifestat în condiţiile următoare:

a) Costumul masculin, e drept, n-a fost dat prima dată de mama ei pentru a flata pe Murat, la vârsta de patru ani la Madrid; la adolescenţă i-a fost impus de Deschartes, pentru ca mai târziu amestecul ei în viaţa studenţilor să-i fie astfel mult înlesnit; cu toate acestea adoptarea lui definitivă pare să ţină seama de psihologia

Intersexuală. Magnus Hirschfeld în lucrarea *Die Travestiten* citează cazul unei femei care simţea maximum de plăcere în partidele ei amoroase atunci când partenerul ei îmbrăca haine femeieşti.

b) Neînţelegerea conjugală se datora în parte virilităţii exagerate a soţului.

c) Fuga disperată după iubire se datorează cerinţelor greu de satisfăcut ale sexului feminin, atenuat în funcţiile lui prin exagerarea notei masculine a constituţiei sale; în majoritatea cazurilor ea nu simţea nicio mulţumire pentru că paroxismul voluptuos al femeilor frigide uneori nu se poate produce cu niciun preţ, iar în rarele cazuri când se produce, aceasta se datorează numai unor practici experte cum pare să fi procedat experimentatul Musset, singurul amant pe care George Sand l-a regretat toată viaţa şi care îi producea o aşa de mare satisfacere a simţurilor, încât se credea înşelat din moment ce ea devenise atât de calmă în contrast cu furtuna erotică din cărţile ei. Amorul ei matern pentru amanţii copii pe care îi prefera pare a fi un refugiu şi o compensaţie faţă de tortura pe care i-o procura viaţa sexuală din cauza frigidităţii şi deci a atenuării funcţiilor feminine organice; ceea ce nu influenţa totuşi, cum ar fi fost de aşteptat, întreaga viaţă sufletească care păstra un colorit net feminin în această privinţă, a afectivităţii cu

caracter matern.

d) Lesbianismul ce i s-a atribuit pare nefondat şi s-ar datora ispitei pe care o simţea de a profita de tulburarea pe care o produceau, asupra unor fiice ale Evei, costumul şi alaiurile ei masculine; însă în timpul unei crize de amanţi s-a vorbit că a încercat cu tulburătoarea actriţă Marie Dorval, muza lui Alfred de Vigny, Jocurile latine" şi „voluptăţile greceşti".

e) Scrisul ei a fost de multe ori un refugiu sufletesc faţă de decepţiile ei amoroase, căci era numai expresia liberului curs al gândurilor fără niciun efort de elaborare; însă alte ori era expresia unei atitudini virile, combative, nonconformiste.

f) Nu putem preciza că virilismul ei a fost manifestat încă din copilărie, deşi se pare că până la căsătorie nu s-a arătat prin nimic în afara revoltei faţă de studentul în medicină care căuta intimitatea amoroasă; însă de atunci virilismul s-a manifestat atât prin frigiditate, cât şi prin toate actele şi atitudinile ei până la vârsta involuţiei, la începutul bătrâneţii, când simţurile cu exigenţele lor sexuale confuze s-au potolit şi când ea a rămas dominată* de feminitate, cu o notă maternă foarte accentuată, împreună cu o înfocată iubire de familie, până atunci abia perceptibilă.

g) însăşi enorma ei producţie literară are un caracter net masculin, cum a remarcat fără nicio cunoştinţă de biologie Henri

James: „Geniul ei e feminin prin calitate, dar masculin prin cantitate44. Musset spunea: „Ea îndeplineşte lucrul de scriitor cu o punctualitate cu totul administrativă, de notar44. Trebuie să recunoaştem că exaltarea din scrierile ei poate fi atribuită în mare parte şi atmosferei de înflăcărat umanitarism, revoluţionarism şi romantism al epocii sale, datorită mai ales sugestibilităţii sale net feminine.

În concluzie, personalitatea scriitoarei George Sand la maturitate (adică personalitatea dobândită adăugată celei înnăscute), formată din constituţia organică (adică temperamentul) şi din dispoziţiile sufleteşti şi intelectuale (caracterul) poate fi explicată prin factorii care au determinat-o. Personalitatea înnăscută poate fi atribuită eredităţii directe, destul de încărcate: tatăl aventurier şi puţin amoral, iar mama erotică, nimfomană, dezechilibrată şi cu înclinări vulgare. Personalitatea dobândită se poate atribui: unei prime copilării aventuroase, unei a doua copilării lăsate în seama instinctelor, unei adolescenţe dirijate după norme contradictorii, unei căsnicii nepotrivite, unei vieţi de boeme, unei atmosfere sociale şi politice impregnate de idealuri utopice şi frământată de tendinţe anarhice violente, unui succes strălucit aducând un prestigiu rapid neobişnuit în cariera scriitoarei etc.

Comportarea ei dovedeşte o împletire aproape continuă de virilism şi feminism, terminându-se cu triumful acestuia din urmă când a apărut crepusculul vieţii sexuale. Însă, în general a prezentat unitate în linia generală a vieţii, ca bărbaţii, şi coerenţă în detalii, ca femeile, din cauza dominaţiei sentimentelor, a logicii afective feminine asupra logicii raţionale masculine, fără însă a avea puterea sentimentelor feminine nestingherite care ar fi înlăturat-o complet pe aceasta din urmă.

Vincent Van Gogh

Groot-Zundert este un mic orăşel situat la cincisprezece kilometri de Rosendaal, vama olandeză a şoselei Buxelles-Amsterdam. Aici, la Zundert, s-a născut în 1843 Vincent. Theodore, tatăl său, era pastor, iar Anna, mama sa, se îngrijea de gospodărie.

De copil şi-a manifestat un caracter voluntar şi energic, asemănător, se spune, cu cel al mamei sale. Vincent mai avea doi fraţi şi trei surori; dintre toţi aceştia, o afecţiune aparte o va purta însă doar lui Theo, fratele mai mare cu patru ani decât el.

Vincent urmărea cu o curiozitate neobişnuită la un copil, atât micile vietăţi din natură, cât şi munca ţăranilor

pe câmp. Fire

Independentă, prefera singurătatea şi hoinăreala pe câmp, decât tovărăşia surorilor sale sau claustrarea în sala de clasă. Perioada copilăriei îl va urmări peste ani, aducându-i o boare de înseninare în răgazurile de acalmie ale bolii. Când fratele său Theo îl va vizita la spital, la Arles, el îi va spune: „Am visat că eram la Zundert. Am văzut fiecare cameră a casei, fiecare colţişor, fiecare plantă din grădină, fiecare cărare, curţile vecine, cimitirul, biserica, grădina de legume şi chiar cuibul de berze de pe clopotniţă44.

În această perioadă va surprinde aspectele naturii căreia îi va păstra o viziune foarte precisă, ca şi cum ar fi fost mărită de ochiul său de copil. El o va regăsi mai târziu, creând peisajele sale, şi, mai ales, floarea-soarelui, pe care o va picta ca nimeni altul.

La vârsta de 12 ani, părinţii l-au trimis în pensiune la Zevenbergen. Anii de pensiune nu i-au lăsat nicio amintire sau probabil că intenţionat i-a şters din memoria sa. În fiecare vară, în vacanţe, îşi regăsea locul la masă, în casa părintească. Când liniştea se aşternea în casă, Vincent căuta cărţi în dulapurile cu geamuri groase, colorate. Citea cu aviditate tot ce-i cădea în mână, aşa cum o va face de altfel în întreaga sa viaţă.

La 16 ani, a trebuit să-şi aleagă o meserie. Nimeni nu era mai în măsură să-l sfătuiască decât unchiul său Vincent. Acesta, retras din afaceri, trăia la Princenhage, lângă Breda, unde îşi înjghebase o galerie pentru frumoasa sa colecţie de tablouri. Acolo, cei doi fraţi, Vincent şi Theo, au căpătat primele iniţieri în arta penelului. La Zundert nu făcuseră cunoştinţă decât cu natura. La Princenhage li s-a dezvăluit o lume minunată, creată de om şi, după ei, mult mai adevărată.

În 1869 Vincent a intrat ca vânzător la un magazin de tablouri din Haga, aparţinând lui Terestreeg. Va rămâne

aici timp de trei ani, fiind vizitat de Theo care era student. În 1872 începe corespondenţa dintre cei doi fraţi, ce va dura până la sfârşitul vieţii artistului şi datorită căreia ne putem da seama şi, mai ales, reconstitui existenţa sa.

În acei ani, Vincent le oferea cunoscuţilor imaginea unui tânăr cu un individualism exacerbat şi care nu manifesta nicio atracţie pentru meseria pe care o practica. Nemulţumit de existenţa sa cenuşie şi, mai ales, dornic să cunoască cât mai mult din creaţiile realizatorilor de frumos, Vincent părăseşte magazinul din Haga, mai întâi pentru altă sală din Bruxelles şi apoi pentru una din Londra, unde soseşte în 1873.

Dacă prima copilărie a lui Van Gogh, fiul unui pastor pios, a fost îmbibată de religie şi de preceptele sale care, de altfel, i-au conferit gustul meditaţiei şi al visării, odată ajuns la Londra va fi

bulversat de tumultul vieţii şi transformat într-o fiinţă nervoasă, avidă de perfecţiune.

Se spune că îşi petrecea ore întregi aplecat pe parapetul podului de la Westminster, urmărind mersul greoi al navelor, vopsite în roşu şi negru, încărcate cu cărbune, minereuri şi diverse mărfuri, pe care Anglia le aducea din cele mai îndepărtate colţuri ale lumii.

Căuta în spectacolul străzii ceea ce citise în cărţi şi îşi imagina interiorul caselor privind la ferestrele înguste şi înalte. Adeseori paşii îl purtau în cartierele sărăcăcioase, printre fantomele lui Dickens, în preajma dughenelor anticarilor sau se oprea în Manon Place, acolo unde o catedrală aproape ruinată era străjuită de un cimitir, ale cărui lespezi de piatră, acoperite cu muşchi verde, vegheau somnul frumoaselor actriţe de la începutul secolului al XIX-lea…

Vincent locuia într-un cartier liniştit, găzduit la o pensiune agreabilă. Dar n-a rămas mult timp, căci după ce mai întâi îşi lăudase în scrisori fratelui său camera, liniştea

i-a fost tulburată de ţipetele ascuţite ale unui papagal din vecini. Pentru a-şi motiva hotărârea de a se muta, găseşte chiria prea scumpă şi se instalează într-o pensiune ţinută de o bătrână englezoaică şi de fiica acesteia, care, pentru a-şi mai rotunji veniturile, se mai ocupau şi cu o şcoală pentru băieţi. Este foarte încântat de noua schimbare şi îi solicită fratelui să-i trimită reproduceri după tablourile unor pictori celebri.

După cum era de aşteptat, Vincent se îndrăgosteşte de Ursula, fiica gazdei, căreia începe să-i facă o curte discretă. La început tânăra acceptă flirtul, iar Vincent cunoaşte clipe de intensă fericire, totul părând minunat. Începe să schiţeze camera, interiorul, casa, strada şi desenele le trimite apoi părinţilor săi. Din această epocă, începe să se contureze gândul de a deveni pictor.

În vara lui 1874 se hotărăşte să-i vorbească deschis tinerei englezoaice despre dragostea ce i-o poartă. Dar surpriză: dacă aceasta îi acceptase atenţiile neîndemânatice şi timide, care mai mult o amuzau, nu însenina că le şi împărtăşea. Ursula îi răspunde ferm şi rece că este logodită şi că nu poate da curs cererii sale în căsătorie. Vincent încearcă în van să-i cucerească inima, căci fata este neînduplecată. Şocat profund, Vincent se prăbuşeşte psihic. Caracterul i se modifică brusc şi profund. Dintr-un tânăr entuziast, care vedea totul minunat, devine un bărbat sumbru, mândru şi închis în sine. La începutul toamnei se întoarce acasă: este de nerecunoscut. Se închide zile întregi în camera sa şi fumează încontinuu. De altfel, în momentele cele mai grele ale vieţii sale, va proceda la fel.

Se reîntoarce la Londra, dar nu mai este cel dinainte: are o mină tristă, este bântuit de angoase religioase, obsedat de gânduri

negre. În octombrie 1874, acelaşi unchi Vincent, informat de familie, care primea scrisori tot mai puţine şi

mai triste, îi găseşte un post la firma Goupil, din Paris. Va rămâne aci doar două luni, nu se acomodează şi vrea să-şi încerce din nou norocul la Londra, unde revine la sfârşitul anului, solicitând un post la foştii patroni; aceştia însă nu-l primesc şi refuză chiar să stea de vorbă cu el. Mai rămâne totuşi câtva timp la Londra, omorându-şi timpul în special cu cititul, ingerând tot ce-i cădea în mână.

Îşi propune să învingă mediocritatea, să iasă din condiţia unei existenţe banale, condamnat de societate, am adăuga noi de o societate ce respingea orice personalitate ce se reliefa şi i se împotrivea. Drama vieţii lui Van Gogh abia începe.

În mai 1875 se află din nou la Paris, ca funcţionar, adică vânzător la Goupil. Timpul liber şi-l petrecea vizitând muzeele, unde rămânea ore întregi până la închidere. Serile le petrecea în cămăruţa sa modestă din Montmartre citind cu voce tare *Biblia.* Pe la sfârşitul anului, îşi părăseşte brusc serviciul, fără să-şi anunţe patronii, şi pleacă în Olanda. Drept consecinţă, este concediat. Unchiul Vincent, la capătul răbdării, tatăl său, lipsit de resurse, nu pot şi nu mai au cum să-l ajute. Rămâne doar Theo, care dispunând de un post la Goupil, modest de altfel, începe să-i trimită cu regularitate lunar, mici sume de bani. Aşa va face toată viaţa.

Un anunţ citit într-un ziar, l-a determinat pe Vincent să se reîntoarcă în Anglia. Se angajează ca pedagog la un pastor, ce avea o mică şcoală la Ramsgate. Sarcina lui Vincent era de a preda limba franceză. Dar nu reuşeşte să facă faţă obligaţiilor ce-i reveneau, mai ales că era dotat cu o dicţiune execrabilă. Este picătura care declanşează un proces ireversibil, ce se va amplifica pe parcursul vieţii datorită unor multitudini de factori.

Începe să aibă obsesii şi gânduri negre, se simte în permanenţă ameninţat de „cineva”. Se dedică studiilor teologice şi este dominat tot mai mult de sentimentul religios. îl preocupă mereu gândul să devină predicator şi să-i viziteze pe bolnavi. Într-o astfel de stare lamentabilă, revine în Olanda; ai săi sunt speriaţi de modul cum au

evoluat lucrurile. Vincent este acum hotărât să îmbrăţişeze aceeaşi meserie ca şi tatăl său; drept urmare, între anii 1878 – 1881 urmează Seminarul Teologic din Bruxelles, după care se fixează la Paturages (lângă Bruxelles) ca pastor. Este o perioadă grea din viaţa sa, sub toate aspectele, inclusiv cel material. Doarme într-un hambar, iar hrana o constituie modestele danii ale ţăranilor. Treptat se detaşează de obsesiile religioase şi începe să deseneze.

Perioada aceasta, din motive pe care nu le cunoaştem, a fost trecută sub tăcere de unii biografi ai pictorului (Henri Perruchot).

Traiul din ultimele luni l-a zdruncinat şi fizic şi moral, dar o vitalitatea straşnică îi animă trupul; înviorat de nădejdi, Vincent îşi redobândeşte repede sănătatea şi forţele. Odată cu liniştirea spiritului, spune el, şi energia „îi revine pe zi ce trece”. Pentru el desenul a însemnat într-adevăr o mare descătuşare. O să-şi răscumpere trecutul nechibzuit. Ambiţia lui se distinge mai degrabă prin remuşcările care-l rod după atâtea înfrângeri, decât prin zelul care-l stârneşte. Venirea iernii îi provoacă un motiv în plus să părăsească mica localitate de mineri; camera pe care o ocupa era prea strâmtă pentru a putea, lucra iar gândul că va fi iarăşi copleşit de singurătate şi amintiri lugubre ca în anul trecut, îl îngrozea... Pe nepusă masă, fără să înştiinţeze pe nimeni, Vincent pleacă, mergând pe jos, fără oprire, până la Bruxelles. Odată ajuns, vizitează toate muzeele, avid să acumuleze cât mai mult şi cât mai repede. Ceea ce îşi doreşte mai presus de orice este să facă cunoştinţă cu unii artişti, în stare, prin sfaturile cu care l-ar putea lumina, să-i grăbească progresul.

A cunoscut un anume Schmidt, care îl îndeamnă să se înscrie la Belle-Arte. Datorită lui Theo, Vincent vine în contact cu pictorul olandez Roelofs, de la care ia şi câteva lecţii, în timp ce în atelierul lui Rappard, deprinde legile perspectivei.

Vara care urmează şi-o petrece la Etten. Părinţilor săi, Vincent le oferă o imagine puţin obişnuită; e îmbrăcat în negru: haină neagră, pantaloni negri de catifea reiată, haine pe care le-a cumpărat de ocazie la începutul anului la Bruxelles. Pălăria, şi aceasta tot neagră, trasă pe ochi, îi ascunde faţa gânditoare, pe care toate greutăţile şi-au lăsat urme.

Pastorului şi soţiei sale nu le place însă ceea ce face fiul lor, gusturile lor se deosebesc de ale acestuia ca de la cer la pământ. Ceea ce-l mai leagă de ai săi nu mai e acum decât o obişnuinţă sentimentală. S-a lepădat de credinţa religioasă; nu-şi dă încă seama că în acelaşi timp şi din aceeaşi pornire s-a lepădat şi de credinţa în familie, de tot ce reprezenta ea şi acest lucru cu atât mai categoric, cu cât tatăl său îi fusese totodată şi părinte şi pastor. Ruptura cu credinţele şi tendinţele familiei sale este definitivă. Nici nu mai calcă pe la biserica în care oficiază tatăl său. Încetul cu încetul se dezbară şi de rămăşiţele pe care le mai purta în el din perioada sa întunecată, şi face mărturisiri uimitoare: „Pastorii, scrie el, zic că suntem nişte păcătoşi, concepuţi şi născuţi în păcat. Haide de! Ce tâmpenie!... Dacă trebuie să mă căiesc de ceva pe lume, mă căiesc de faptul că a existat o vreme în viaţa mea când m-am lăsat corupt de aceste abstracţii mistice şi teologice şi că m-am închis prea mult în mine însumi44. Ciudată întoarcere, cu o sută optzeci

de grade! Dar, în fond este un simptom net al maladiei de care suferea.

În luna august pleacă la Haga ca să-l cunoască pe vărul său, Anton Mauve, un pictor cunoscut şi discipol al şcolii de la Barbizon. De la Mauve primeşte unele sfaturi şi ia chiar câteva lecţii. Vincent se întoarce la Etten, încântat de vizită, de Anton Mauve care „l-a făcut să-i vină inima la loc” şi pe care-l proclamă drept „om de geniu”. Vincent se simte iar plin de forţă, gata să înfrunte destinul. Lupta

dusă de el e o luptă pe care o îndrăgeşte: este în acelaşi timp o luptă pe viaţă şi pe moarte, o luptă deznădăjduită, o luptă prometeică.

Şi, dintr-odată, lucrurile se schimbă: „N-are decât să fie trist cui i-o place, eu m-am săturat, vreau să fiu vesel, asemeni unei ciocârlii primăvara!” declară Vincent.

La fel ca odinioară la Londra, pe vremea când suspina după Ursula Loyer, cerul se înseninează din nou pentru el. Se îndrăgosteşte de una din verişoarele sale, Kee, fiica pastorului Stricker, foarte tânără, mamă a unui copil de patru ani, care îşi pierduse de curând soţul; şi din nou mijeşte speranţa că va putea, aşa cum îşi doreşte, să se amestece în mulţimea oamenilor şi să-şi găsească un loc printre ei. „Cine iubeşte trăieşte, cine trăieşte munceşte, cine munceşte îşi câştigă pâinea!” exclamă Vincent într-o scrisoare naivă, dar frumoasă ca un poem…

Vincent dorea nespus să-şi înjghebe un cămin, să aibă o soţie, copii pentru care să câştige pâinea de toate zilele, să cunoască bucuriile simple, o fericire tihnită, să nu mai fie animalul hăituit, blestemat de toţi!

Vincent nu se mai desparte de tânăra femeie care îşi petrece vacanţa în casa parohială. Se joacă cu copilul ei şi, cu toate simţurile exaltate, desenează cu o uşurinţă ameţitoare. Când însă îşi declară dragostea şi când Kee, care suferea încă de pe urma nenorocirii sale, îl respinge asemeni Ursulei odinioară, cu un niciodată „zdrobitor ca afurisenia veşnică”, răspunzându-i că viitorul şi trecutul vor rămâne pentru ea de nedespărţit, Vincent este crunt dezamăgit. Zadarnice îi sunt încercările de sărman îndrăgostit, căci femeia rămâne neînduplecată. Atmosfera din casa parohială devine tot mai furtunoasă. Familia îi reproşează faptul că-i trimite scrisori lui Kee, care i le înapoiază nedesfăcute. „Ea a spus, nu, prin urmare tu să faci bine să taci”. Este învinuit că citeşte pe Michelet, Victor Hugo, „incendiarii”, „asasinii”; i se citează, pentru a-l pune în gardă, cazul acelui unchi îndepărtat, molipsit de ideile franceze, care a sfârşit prin a da în patima beţiei. „Ce mizerie de viaţă!”

oftează Vincent. Izbucnesc certuri. Pastorul îşi ameninţă fiul că o să-l dea pe uşă afară!

Vincent nu se lasă bătut, cu banii de la Theo pleacă la Amsterdam la părinţii lui Kee. Aceştia sunt la cină, dar Kee prinzând de veste, fuge. Nu mai vrea să-l vadă pe Vincent. În faţa părinţilor îngroziţi, el îşi întinde mâna deasupra lămpii cu petrol aflată pe masă. Îşi va ţine mâna în flacăra acestei lămpi până când va termina tot ce avea de spus. O vrea pe Kee! Vrea să-l asculte!

După o clipă de uimire, tatăl lui Kee se aruncă spre el: „N-o vei vedea!" îi strigă furios şi suflă brutal în lampă, îmbrâncindu-l pe Vincent, care, de durere, e gata să-şi piardă cunoştinţa.

Se reîntoarce la Etten, iar satul vuieşte de cele întâmplate. Atmosfera îl apasă greu, certurile cu tatăl său nu mai contenesc.

Pleacă la Haga; din această perioadă datează şi primele sale legături cu femeile. Sunt fiinţe culese de la periferia societăţii, datorită unui maladiv sentiment de milă. Vincent trăise singur şi suferise mult din această cauză, cele două mari iubiri, Ursula şi Kee, îl marcaseră profund, ireversibil. Mai târziu, va scrie fratele său: „Eu nu am cunoscut alte femei decât acelea de doi bani".

Într-una din seri, nimerind în cele din urmă într-o cafenea, intră în vorbă cu o femeie însemnată cu stigmatele tuturor nenorocirilor. Se numeşte Christine. E înaltă, bine făcută, nu are decât 32 de ani, dar şi-a pierdut de multă vreme prospeţimea. Slabă, lividă, istovită, pe jumătate alcoolică, însărcinată în luna a treia sau a patra, bate străzile ţinându-şi zilele de bine de rău de pe urma prostituţiei. Trupul îi e ros de boli venerice, mintea îi e şovăielnică. Vincent e mişcat de istoria Christinei, vechea şi banala poveste a fetei care a călcat strâmb. Vincent închină acestei femei întreaga lui afecţiune, pe care celelalte i-au refuzat-o aşa de brutal.

Datorită Christinei, pe care o numeşte Sien, îşi regăseşte avântul. O pune să-i pozeze, desenează foarte mult. Starea materială este însă precară. Foarte deprimat, Vincent, a cărui sănătate se complică cu o boală venerică, rodul legăturii cu Sien, se internează în spitalul din Haga. Vincent are oroare de boală, dar se supune voinţei medicilor care îl silesc să stea nemişcat. Graba îl face însă să comită imprudenţe şi boala recidivează. În ciuda opoziţiei medicilor, în a patra săptămână de spital, pleacă la Sien.

Întrucât femeile au jucat un rol important în viaţa lui Vincent, vom prezenta un nou episod, care ar fi putut avea o însemnătate cu totul aparte. Era în 1884. La 17 ianuarie, un accident întâmplat mamei sale – fracturarea femurului drept – îl aduce pe Vincent în casa părinţilor săi. Îşi îngrijeşte şi-şi veghează mama cu un devotament exemplar. Printre cei care veneau la casa parohială, pe

când mama sa era la pat, se afla şi o vecină, puţin mai coaptă, Margot Begemann. Are patruzeci de ani, nu e prea frumoasă, dar e înzestrată cu neîndoielnice calităţi sufleteşti şi intelectuale. Făptura aceasta, nespus de blajină, care aparţinea uneia dintre familiile cele mai înstărite din Neenen, s-a simţit atrasă de Vincent. S-a îndrăgostit de el. Ca o femeie să nutrească pentru el un simţământ gingaş, iată ceva cu totul neaşteptat pentru Vincent. Se grăbeşte să răspundă iubirii ei, făurind de îndată cu Margot planuri de căsătorie. Efemeră şi tragică idilă! Familia fetei socoteşte proiectul drept un nemaipomenit scandal. Cum, fiica lor să-l ia pe „zugravul44, pe ratatul ăla zdrenţăros! Nici pomeneală! Margot însă (care nu pare să se bucure de un echilibru nervos prea bun) nu se resemnează în faţa acestei opoziţii. De vreme ce familia o împiedică să se unească cu cel pe care-l iubeşte, se va otrăvi. Ceea ce şi face, fără a reuşi însă să se omoare. Este transportată de urgenţă într-o

clinică din Utrecht. Cât despre Vincent, nădejdea într-o viaţă normală se spulberă şi se retrage fără a mai da ochii cu Margot.

Urmează în acelaşi timp o perioadă de muncă intensă, desenează şi pictează enorm de mult, tot timpul şi în orice loc, fără menajamente, urmărind să înveţe, să descopere secretele culorii şi materiei, legătura dintre acestea. Face progrese uimitoare şi ajunge să-şi formeze un stil propriu.

În 1886 Van Gogh pleacă la Paris. Aici se instalează în Montmartre şi este înghiţit imediat de lumea interlopă a cartierului, în care puteau fi întâlniţi deopotrivă artişti şi scriitori, dintre care unii au devenit, mai devreme sau mai târziu, celebri. Leagă prietenie cu Lautrec şi Gauguin. Temperamentul pasional al lui Vincent se potriveşte personalităţii lui Paul Gauguin care până la 35 de ani a cunoscut bunăstarea materială, ba mai mult, chiar belşugul. Şi, totuşi, omul bursei nu s-a putut împotrivi chemării şi în ianuarie 1883, părăseşte fără gând de întoarcere birourile agenţiei de schimb, unde deţinea funcţii importante, ca să se dăruie trup şi suflet picturii. De atunci luptă, renegat de soţie, chinuit de foame, blestemat printre cei mai blestemaţi. Cu toată mizeria de care se plânge, are o ţinută impunătoare, un mers maiestuos şi o limbă ascuţită. Ştie ce reprezintă, cât preţuieşte, cunoaşte autoritatea de care se bucură. Vincent cade sub înrâurirea lui de netăgăduit. îl urmează prin diferite ateliere, se aşază la masă cu el prin cafenele ca să discute despre pictură, sorbind câte un absint. De fapt, în compania acestuia, Van Gogh deprinde obiceiul de a bea, ceea ce îl va aduce la capătul puterilor cu nervii, fapt remarcat prin izbucniri şi crize violente de furie.

În căutarea unui mediu mai liniştit, în februarie 1888 pleacă la

Arles. Nu i-a trebuit mult ca să-şi dea seama că, în

sfârşit, a găsit calmul pe care îl cunoscuse în tinereţe, în casa părintească. Gândindu-se să-i trimită lui Gauguin portretul său, se pictează, cercetându-şi într-o oglindă chipul răvăşit, craniul ras, goliciunea aridă a întregii feţe; imaginea tragică a unui om care a plătit, care plăteşte cu o renunţare deplină, ameţitoarea înălţare pe culmile pustiite.

Gauguin lucra la Pont-Aven. Vincent îi scrie adesea, invitându-l să vină la Arles pentru a fonda un atelier, un fel de cooperativă de artişti unde Gauguin ar fi director. Nu după mult timp, acesta răspunde invitaţiei lui Vincent, şi vine în cele din urmă. Prietenia dintre cei doi artişti este însă curând umbrită de reacţiile neobişnuite ale lui Vincent. Cum s-au petrecut lucrurile în realitate, nu se ştie cu precizie, în ciuda zvonurilor care continuă să circule şi în ziua de azi. Relaţiile dintre Van Gogh şi Gauguin încep să devină încordate, momentul culminant fiind oferit de neconcordanţa de păreri ale celor doi cu privire la pânzele expuse într-o galerie din Montpellier.

În seara de Crăciun a anului 1886, în timp ce ambii prieteni se aflau la cafenea, Vincent ia paharul de pe masă şi-l aruncă în faţa lui Gauguin. Descrierea întâmplării este relatată de Gauguin în felul următor: „Aveam ideea să-i fac portretul şi după ce l-am terminat, l-a privit şi mi-a spus: într-adevăr, sunt euz dar eu am înnebunit! în aceeaşi seară, am mers împreună la cafenea; el a băut un pahar de absint. Pe neaşteptate mi-a aruncat în faţă paharul cu băutură. M-am ferit şi luându-l de umeri am ieşit din cafenea şi în timp ce traversam piaţa Victor Hugo am auzit paşi în urma noastră; întorcându-mă să văd cine este, în aceeaşi clipă Vincent s-a aruncat asupra mea având un brici în mână. L-am privit fix şi s-a oprit, coborându-şi capul, după care şi-a continuat drumul spre locuinţa sa. A doua zi dimineaţa aveam să aflu că, după ce ne despărţisem, Vincent şi-a tăiat urechea pe care a făcut-o «cadou» unei prostituate spunându-i: «Iată, o amintire de la mine!»”.

Fiind anunţat fratele său Theo, ce se afla la Paris, şi cu sprijinul unor cunoscuţi, Vincent este internat într-un

ospiciu, la Saint-Remy; se spune că se afla într-o stare de extremă surescitare. „Trebuie să fie vorba de un fel de epilepsie44, diagnostichează internul de serviciu, şi-i raportează cazul şefului său, doctorul Urpar, medic al ospiciilor civile din Arles, care, nepăsător, încuviinţează într-o doară: „Manie acută cu delir generalizat44. Cât despre rana pe care Vincent şi-o făcuse singur, aceasta începe să se cicatrizeze; n-a dat naştere la nicio infecţie. Totuşi, fiind secţionată o arteră, hemoragia a fost destul de puternică. Vincent

nu şi-a tăiat toată urechea stângă, ci numai lobul şi jumătatea inferioară a pavilionului. Rey ar fi dorit să facă sutura fragmentului tăiat, din păcate însă comisarul de poliţie i l-a adus prea târziu pentru ca operaţia să mai poată fi încercată; s-ar fi produs, fără îndoială, o gangrenă. Îi arătă lui Theo bucata de ureche pe care a pus-o într-un borcan cu alcool. Borcanul acesta a stat timp de mai multe luni în cabinetul lui Rey. În noiembrie 1889, internul a plecat la Paris pentru a-şi susţine ultimele examene de doctorat. Când s-a întors, borcanul dispăruse. Succesorul său, socotind, fără îndoială, că respectiva piesă anatomică nu prezintă interes, l-a pus pe infirmier s-o arunce la gunoi. Aceasta a fost sfârşitul acestei istorice piese anatomice1.

Din fericire, crizei furioase care a durat timp de trei zile, i-a urmat repede o perioadă de calm. Profesorul Jaspers, în lucrarea sa dedicată lui Strindberg şi Van Gogh, presupune fără să poată dovedi, că Vincent suferise de un atac de paralizie de origine sifilitică, ipoteză care pare să fie plauzibilă prin faptul că artistul însuşi semnalase adeseori, că mâna nu-l mai ascultă.

Totodată, dualitatea stării sale psihice, cu perioade de luciditate şi disciplină căreia i se succedau stări cu manifestări necontrolate, ne demonstrează că avem de-a face cu un neurastenic, care adeseori fiind conştient, îşi

nota simptomele pe care le expunea în scrisorile adresate fratelui său Theo.

Starea i se ameliorează treptat, părăseşte spitalul şi în convalescenţă lucrează, ca de obicei, enorm. Îşi vizitează fratele la Paris, dar în ciuda unui aspect fizic înfloritor dă senine de confuzie mintală. Mănâncă foarte puţin, în schimb consumă mari cantităţi de absint şi coniac. În timpul crizelor s-a întâmplat adesea să-şi mănânce vopselele sau să se culce în lada de cărbuni a casei.

Vincent pleacă la Anvers, unde se găsea un ospiciu ţinut de doctorul Gachet, un mare iubitor de artă şi în special de pictură. Lucrările lui Van Gogh sunt apreciate de medic şi între cei doi se înfiripă o strânsă prietenie. Dar o nouă criză izbucneşte: el îl ameninţă pe doctor, devine irascibil, suspicios şi agitat. Starea sa se agravează, se ceartă cu Gachet, din cauza unor motive banale, cum ar fi înrămarea unui tablou. Realitatea este desigur alta şi trebuie s-o căutăm atât în boala sa, cât şi în efectele alcoolului. Este în acelaşi timp copleşit de sentimentul vinovăţiei faţă de fratele său ce îl întreţinea şi de care se simţea total dependent, şi mai ales îl cuprindea disperarea ştiindu-se singur şi bolnav incurabil. Gândurile negre îl învăluie, atingând de data aceasta paroxismul şi

1. Victor Doiteau et Edgar Leroy: *Vincent Van Gogh et le drame de l'oreille coupee*, în Aesculape, Paris, iulie, 1936.

pentru a se elibera de ele, sfârşeşte prin a-şi trage un glonte în piept. Moare în noaptea de 29 iulie 1890, la ora 1.

Moartea lui Vincent este o lovitură cruntă pentru fratele său Theo. El însuşi este pierdut1; evoluţia bolii pe care o suporta de ani de zile se apropie într-adevăr de deznodământ. Câteva săptămâni mai târziu, în octombrie, nu mai poate urina; nefrita se complică cu uremie, însoţită

de tulburări psihice grave. El, atât de calm, atât de blând altă dată, şi de asemeni atât de prevăzător, se ridică împotriva patronilor săi, îşi dă demisia şi pleacă trântind uşile. Vrea, spune el, să închirieze Temburina (un local) şi să întemeieze o asociaţie de pictori. Pierzându-şi de tot minţile, încearcă să-şi ucidă soţia şi copilul. Familia, disperată, este nevoită să-l interneze la Passy, în clinica doctorului Blanche.

Criza este de scurtă durată. Soţia sa profită de acalmie pentru a-l transporta pe Theo în Olanda, unde în curând trebuie să-l interneze din nou într-o casă de sănătate din Utrecht. Lovit de hemiplegie, Theo moare aici la 21 ianuariei 1891, supravieţuind fratelui mai puţin de şase luni...

Douăzeci şi uei de ani mai târziu, în 1914, soţia lui Theo (care între timp s-a recăsătorit, dar a rămas văduvă şi a doua oară), a adus rămăşiţele pământeşti ale acestuia la Auvers-sur-Oise. Vincent a fost exhumat din mormântul său şi, într-un colţ al cimitirului, au fost îngropaţi cei doi fraţi, care de aici înainte aveau să se odihnească unul lângă altul, uniţi în moarte, aşa cum fuseseră şi în viaţă. Morminte simple, fără niciun ornament şi pe care azi le năpădeşte iedera.

Care sunt simptomele prezentate de Vincent „bolnavul44? Copil fiind, a dovedit o fire introvertită, iar odată cu trecerea anilor s-a instalat, accentuându-se pe parcurs, o psihopatie cu caracter anxios şi obsesiv. Prezintă de asemenea stări depresive, fiind asaltat de spaime, obsesii, iritabilitate, fiind suspicios şi certăreţ din orice nimic, se acomodează greu şi cu puţini oameni. Petrece zile întregi fără a schimba o vorbă cu cineva, după care este apucat de furii de neexplicat, ce alternează cu perioade de exuberanţă şi optimism.

Uneori are intenţii nedefinite (cum a fost momentul când s-a năpustit cu un brici în mână asupra lui Gauguin sau văzându-l pe doctorul Rey bărbierindu-se se presupune că ar fi vrut să-l atace), în repetate rânduri a atacat pe cei din preajma sa, aşa cum o va face cu pistolul asupra

doctorului Gachet.

1. Theo, copleşit adeseori de o mare oboseală şi fără poftă de mâncare, este de fapt condamnat. Atins de o nefrită cronică uremigenă şi hipertensivă de origine litiazică, poartă moartea în el (dr. Victor Doiteau: *De ce boală a murit Theodor Van Gogh?)* în Aesculape, Paris, 15 mai, i940.

În timpul crizelor, pradă unui delir furios, se zbate absolut inconştient în celula de izolare, tropăie, urlă, are halucinaţii de văz şi de auz, deliriează. În alte rânduri a încercat să bea terebentină şi petrol sau a ingerat vopselele. Are insomnii şi când adoarme, somnul îi este bântuit de coşmaruri. Crizele de nebunie sunt ciclice şi îi provoacă o groază imensă la gândul repetării lor. Se produc aparent, fără a fi determinate de evenimente exterioare. Se crede urmărit, persecutat, are halucinaţii religioase.

Ce spun medicii despre Vincent Van Gogh? Vom începe, chiar dacă ne repetăm, cu doctorul Urpar, medic al ospiciilor civile din Arles, care a pus următorul diagnostic: „manie acută cu delir generalizat".

Doctorul Rey se abţine să se pronunţe asupra bolii, în schimb îi administrează doze mari de bromură pentru a-l calma şi quinquina pentru a-l remonta.

Cu prilejul internării în ospiciul de la Saint-Paul-de-Mausole, doctorul Peyron îl consultă la venire pe Vincent. Acesta îi prezintă certificatul doctorului Urpar şi-şi expune cazul dând dovadă de claritate în descrierea bolii. Îi precizează chiar că o soră a mamei sale şi alţi membri ai familiei au suferit de crize de epilepsie.

A doua zi după internarea lui Vincent în ospiciu, la 9 mai, doctorul Peyron a notat în registru următoarele: „Consider... că este cazul să fie ţinut sub observaţie îndelungată aici în ospiciu". La 25 mai, după ce a constatat o „ameliorare simţitoare în starea sa", adaugă că „este

necesar să rămână în ospiciu pentru continuarea tratamentului" (a petrecut aici cincizeci şi trei de săptămâni).

Doctorul Gachet – medic la Compania Căilor Ferate din Nord şi medic inspector al şcolilor oraşului Paris – l-a îngrijit pe Vincent ca urmare a intervenţiei fratelui său Theo. Îi vorbeşte despre boala lui simplu şi firesc şi se arată pe cât se poate de liniştitor în privinţa *Ji*. Îi dă sfatul – urmat cu sfinţenie – să lucreze mult şi curajos, fără să se gândească deloc la crizele prin care a trecut. Vincent a suferit probabil – este părerea doctorului Gachet – de o intoxicaţie pricinuită de terebentină şi de soarele din Sud, prea puternic pentru un nordic!

Diagnosticul acesta după cum se vede, se deosebeşte simţitor de cel pus de internul Rey, şi, după acesta, de doctorul Peyron care socoteau boala lui Vincent un fel de epilepsie. De atunci încoace, mulţi medici s-au ocupat de „cazul" lui Van Gogh. Unii au vorbit de meningoencefalită difuză, alţii de schizofrenie (a fost părerea lui Karl Jaspers), unii de „degenerare mentală şi psihopatie constituţională", alţii în sfârşit s-au alăturat tezei epilepsiei. Psihiatrii şi psihanaliştii au propus de asemenea diverse explicaţii.

La toate acestea, am aminti caracterul ciclic al crizelor sale şi mai ales boala venerică (sifilis) căpătată de la Sien (1882) şi pe care a tratat-o incomplet (vezi ipoteza profesorului Jaspers care a incriminat sifilisul la originea „nebuniei44 lui Vincent şi pe care o susţinem şi noi).

Vincent mânca puţin, în schimb fuma mult, bea cafea şi mai ales alcool, în special absint. *Intoxicaţia cronică cu acesta sugerează perfect o criză epileptică.* Este ştiu că în Franţa, în secolul trecut, abuzul de această băutură a provocat la cei în cauză simptome caracteristice, descrise cu lux de amănunte în lucrările de specialitate.

De fapt, pare foarte greu de definit şi de catalogat

„nebunia44 lui Van Gogh care ar putea fi în ultimă instanţă o rezultantă a eredităţii sale şi a vieţii dezordonate, la care s-au adăugat pe parcurs boala venerică şi mai ales alcoolismul. Aceste manifestări nu pot fi separate însă de fiinţa excepţională (în sensul cel mai adevărat al cuvântului) care a fost Vincent Van Gogh. Ea îi este tot atât de personală ca şi geniul lui şi se situează la un nivel unde noţiunile obişnuite îşi pierd cea mai mare parte din semnificaţia şi realitatea lor. Ceea ce a condiţionat geniul lui Van Gogh a provocat toate accidentele din viaţa sa şi i-a determinat şi „nebunia44. *De aceea nu trebuie să se vorbească despre Vincent (ca şi despre Dostoievski şi alţii de altfel) ca despre un bolnav oarecare.*

Este greşeala pe care au făcut-o majoritatea medicilor care au scris despre el. Aceştia s-au străduit mai puţin să-l înţeleagă decât să-l judece, grăbindu-se să desprindă din viaţa sa doar acele elemente care să le permită o concluzie pripită în favoarea tezelor lor preconcepute. De aceea, cea mai mare parte a lucrărilor acestora nu vădesc decât o informare foarte sumară, cu totul neîndestulătoare: lacunele, erorile sunt foarte numeroase, fapt care permite interpretările cele mai inexacte şi, aşa cum menţiona şi H. Perrruchot, cele mai şocante. În toate aceste lucrări, cititorul este frapat încă de la primele rânduri, de lipsa aproape totală de sensibilitate omenească a celor care îl analizează pe Van Gogh, ca să nu mai vorbim de cea artistică… Şi de ce să nu o spunem, medicii care au analizat cazul lui Vincent au făcut-o nu din cauză că le plăcea pictura, ci pentru că Van Gogh este celebru. Dar, pentru a putea înţelege o persoană, ca şi o operă de altfel, trebuie, după părerea noastră, să te identifici cu ea, cel puţin într-o oarecare măsură, ca să nu mai vorbim că se impune să fi produs ceva valoros asemănător.

Cazul lui Van Gogh nu poate fi socotit numai un caz medical cum nu este numai un caz de artă, estetic, ci, mai cu seamă este

cazul unui om, atras fără scăpare de o imensă chemare şi care tinde să-şi depăşească în permanenţă condiţia umană, este deci cazul marilor genii, ieşind astfel din cadrul obişnuitelor măsuri de apreciere. Fără a ne mai repeta, o spunem şi pentru ceilalţi mari titani ai scrisului pe care fie că îi tratăm sau nu în lucrarea noastră, îi apreciem ca atare. Ei fac gloria genului uman!

Notă: cu prilejul documentării, atenţia ne-a fost atrasă de câteva aspecte mai puţin obişnuite, cărora nu le-am găsit încă o explicaţie satisfăcătoare şi pe care le redăm ca atare.

1) Doctorul Felix Rey (născut la Arles, la 24 iunie 1865) era intern în anul 1888 când Vincent a fost adus pradă unei puternice crize de nebunie, după ce îşi tăiase urechea. Rey simte pentru el o mare simpatie şi urmăreşte cu atenţie progresul vindecării lui (tratamentul consta, în fond, în izolare şi doze mari de bromură). Vincent st oferă să-i facă portretul în semn de recunoştinţă pentru îngrijirea şi bunăvoinţa sa, iar Rey acceptă din simplă amabilitate.

La începutul lui ianuarie 1889, Vincent părăseşte spitalul şi revine apoi în fiecare dimineaţă ca să i se panseze urechea. Aşa cum i-a promis lui Rey, într-o bună zi soseşte cu o pânză şi vopsele şi-i face acestuia portretul, pe care internul îl primeşte prefăcându-se încântat, deşi tabloul nu are defel darul să-i fie pe plac. Culorile tari, reflexele verzi, roşii pe frunte, barbă sau păr îl nedumeresc de-a binelea. E opera unui nebun! îşi spune Rey.

Ce tărăboi fac cei de acasă (locuieşte cu părinţii) când aduce pictura lui Van Gogh. Tabloul este întâmpinat cu batjocuri, părinţii sunt scandalizaţi de modul arbitrar în care Vincent a tratat chipul fiului lor. Să dispară imediat... porcăria asta!

Pânza a fost aruncată în pod. Rey a murit în 1932, iar pânza, după multe peripeţii, se găseşte azi la Muzeul de Artă Modernă din Moscova. *Dar fapt surprinzător: cu cât*

doctorul Rey îmbătrânea cu atât semăna mai mult cu portretul făcut de Vincent!

2) Vara lui 1890, Anvers. Vincent face portretul celei mai mari dintre fetele familiei Ravaux, Adeline (în mansarda casei locuia pictorul într-o cămăruţă modestă). Tânăra este puţin înspăimântată de pictura lui Vincent, de altminteri nici nu socoteşte că tabloul i-ar semăna: *„Abia cu mult mai târziu – a declarat Adeline Ravaux lui Maximilien Gauthier, mi-am dat seama... că ştiuse să ghicească în faţa ce eram pe atunci, femeia ce urmam să devin „K.*

3) La spitalul din Arles (1890), după ce s-a restabilit întrucâtva, Vincent a pictat tabloul *Noaptea înstelată*, ce reprezenta o imagine a cerului cu stele în viziunea artistului (o noapte înstelată, cu aştri

1. Mărturisiri ale surorilor Ravaux, culese de Maximilien Gauthier, *Nouvelles littéraires,* 16 avril, 1953.

care se învolburează ameţitor, împletindu-şi şi despletindu-şi volutele deasupra câmpiei adormite, incendiind bolta cu văpaia nu se ştie cărui cataclism apocaliptic...). Trebuie să reţinem două aspecte: Vincent îşi slăbise vederea într-o foarte mare măsură (fapt menţionat de el în repetate rânduri în scrisorile către Theo) şi nici nu îşi revenise complet în fire. Recent (1985), doi tineri cercetători, analizând tabloul cu ajutorul calculatorului, *au constatat cu stupoare nu numai că Vincent redase cu o exactitate uimitoare cerul cu poziţia stelelor, dar pictase şi stele care nu se vedeau cu ochiul liber, exact la locul lor şi în acea perioadă a anului!*

Exe nplele asupra cărora ne-am oprit exclud orice coincidenţă şi credem că merită să li se acorde atenţia de către cei hotărâţi s-o facă. Merită osteneala!

Geniul lui Vincent Van Gogh sub lupa cercetărilor medicale actuale

La o sută de ani de la moartea lui Vincent Van Gogh

au proliferat, cum era de aşteptat studiile exegetice consacrate vieţii şi operei marelui pictor. Printre cei care s-au aplecat asupra sa au fost şi oameni de ştiinţă. Psihanalişti şi oftalmologi, în mod cu totul special, s-au preocupat să revizuiască diagnosticele puse de medicii contemporani cu celebrul pictor. Că Van Gogh a fost un om bolnav, răvăşit de grave tulburări psihice, nu mai este un secret. Geniul şi boala, după cum ne-am convins din cuprinsul acestei lucrări, stau adeseori una lângă alta. Galeria bolnavilor de geniu este nesfârşită. Se pare că activitatea cerebrală exagerată afectează alte funcţii ale organismului, întrucât nicio hipertrofie nu poate avea loc fără o atrofie corespunzătoare. În cazul lui Van Gogh o boală oculară cronică, precum şi o psihoză maniaco-depresivă au determinat într-o mare măsură cariera artistică a pictorului, influenţând desenul şi culoarea pânzelor sale.

Un contemporan cu Van Gogh, medicul F.W. Maire arată că pe pânzele realizate de artist până în anul 1888 nu se disting umbre colorate, irizaţii sau halouri în jurul surselor de lumină (soare, lămpi, lumânări etc.). Existenţa unor asemenea umbre se remarcă doar pe pânzele executate după această dată. Asemenea imagini ciudate sunt percepute numai de către bolnavii ce suferă de glaucom netratat şi se datorează edemului corneei care determină o difracţie a razei luminoase. Bolnavii respectivi văd în jurul unei surse luminoase o margine cu mai multe culori, asemănătoare curcubeului. Van Gogh ne menţionează în scrisorile trimise fratelui său Theo, despre această suferinţă, dar într-o scrisoare către Gaugain, scrie: „Îmi simt ochii

foarte obosiţi, mi se întâmplă să văd deseori totul şters”. Neştiind de ce boală oculară suferă, punea totul pe seama oboselii, surmenajului şi suprasolicitării. Umbrele, halourile, culorile curcubeului sunt aspecte ce devin

evidente în unele picturi ale lui Vincent după anul 1888. Astfel, în tablourile *Cafeneaua noaptea la Arles, Ţărani mâncând cartofi, Cafeneaua noaptea, Noaptea înstelată* pictate după acest an, în jurul lămpilor apar asemenea umbre. În tabloul *Drum cu chiparoşi*, pictat în 1890, este reprezentat un soare puternic cu halouri caracteristice. După opinia doctorului Maire, o dovadă că vederea îi slăbea progresiv este faptul că în 1888 pictorul se hotărăşte să părăsească Parisul, mai sumbru, ceţos, pentru a se muta în sudul Franţei, la Arles, zonă cu un soare puternic, cu multă luminozitate. Deci, după doctorul Maire, care în 1870 îi descrie glaucomul subacut sau cronic cu debut progresiv, dominat de hipertensiune oculară, boala ar fi cea care îl obligă pe Van Gogh să introducă halourile rizate ce înconjoară soarele şi în general toate sursele luminoase. Poate fi remarcată, de asemenea, într-unul din autoportretele sale, o inegalitate pulpilară (anisocorie) sau mioză (pupile mici). Trăsătura de penel devine linie ondulată, pulsatilă, semn al divorţului cu armonia şi liniştea, mai mulţi cercetători punând şi această tendinţă tot pe seama glaucomului.

Au fost şi păreri că halourile, ce apar în tablourile lui Van Gogh în ultimii ani, au fost realizate în mod conştient, artistul dorind să înfăţişeze cerul cuprins de o iradiaţie puternică, iar soarele într-o ipostază ireală, fantastică. După alţi autori, digitala, pe care o lua ca tratament antiepileptic, i-ar fi creat o stare de xantopsie (o discromatopsie), afecţiune ce i-a modificat acuitatea vizuală, determinându-l în cele din urmă să perceapă obiectele din jur predominant în galben.

În afara diagnosticelor referitoare la boala sa psihică, stabilite de psihiatrii vremii, pictorul ar mai fi suferit de psihoză maniaco-depresivă, schizofrenie, epilepsie cu halucinaţii şi episoade de agitaţie confuzională, psihoză reacţională, epilepsie psihomotrice etc. în sprijinul acestor diagnostice sunt observaţiile unor medici curanţi, ca şi cele ale unor simpli cetăţeni din Arles, martori ai unor manifestări de paranoia, evenimente ce intră totdeauna în

folclorul oral al oricărui oraş de provincie. Biografii artistului mai dispun de cele 652 scrisori adresate de Van Gogh fratelui său Theo şi care constituie pentru medicul clinician un excelent fişier medical... Noi pictorii impresionişti – scrie Van Gogh într-una din aceste scrisori - suntem tot mai mult sau mai puţin nevrotici, ceea ce ne face mai sensibili la culori şi la limbajul nostru particular". Ca orice om de excepţie, artistul observă şi se autoobservă cu atenţie, analizându-şi

suferinţa şi propriile scăderi. Dar aceasta nu-l împiedică uneori, mai ales în momentele de criză sau de exaltare, să devină eroul unor scene stranii şi neobişnuite. Astfel, cetăţenii oraşului Arles l-au întâlnit noaptea mergând spre piaţa Forum, ducând în spate o ladă de lemn şi purtând o pălărie cu boruri largi pe care erau fixate lumânări aprinse. Apoi, în faţa unui şevalet cu pânză albă, înconjurat de lumânări, a fost văzut pictând tabloul *Noaptea înstelată.* Tot din această perioadă datează şi autoportretele, în număr de 40 reprezentând faza socratică a picturii sale. Tablourile înfăţişau figura unui bărbat de 36 – 37 ani, cu vederea slăbită, zdrobit de crizele repetate. Este perioada în care, uneori, cuprins de emoţii, are leşinuri dese. Alteori, crizele îmbracă forme dementiale: se tăvăleşte în lada de cărbuni, bea gaz de lampă, mănâncă conţinutul tuburilor de vopsea etc. Pictează însă pânză după pânză, pictează viile, holdele, pajiştile, pomii, drumurile, casele, florile, dealurile, cerul, căutând să dea în vileag tainele pe care le surprinde. Naturi toată i se înfăţişează miraculos de frumoasă, în dezamăgita sa izolare. Pictează strivit de singurătate, de oboseală, de eşecurile sale, dar pictează mereu. Cu toate suferinţele sale oculare şi psihice, a rebeliunii contra familiei, contra societăţii, a tulburărilor de caracter, Van Gogh a avut o producţie aproape industrială, în decursul ultimilor doi ani de viaţă. Un critic îl consideră drept o veritabilă

„locomotivă a picturii41. Crizele grave de epilepsie similare celor pe care le-au avut Flaubert şi Dostoievski, la care se adaugă celelalte suferinţe, nu au reuşit să-i stăvilească furtuna geniului1.

Notă: pentru cei interesaţi recomandăm următoarele lucrări despre Vincent Van Gogh:

1) Henri Perruchot: ***Viaţa lui Van Gogh***, Editura Meridiane, Bucureşti, 1967.
2) Dr. François Joachim Beer: ***Essai sur les Rapports de l'Art et de la maladie de Vincent Van Gogh***, Strasbourg, 1935, Teză de doctorat în medicină.
3) Dr. Edgar Leroy: ***Du demon de Van Gogh***, Nisa, 1945.
4) ***Le Psychose de Van Gogh,*** în ***Les Nouvelles littéraires***, Paris, 7 mai 1953.
5) Jean Catesson: ***Considerations sur la folie de Van Gogh***, Paris, 1943, Teză de doctorat în medicină.
6) Dr. Victor Doiteau: ***La curieuse figure du docteur Gachet***, în ***Aesculape***. Paris, aug., sept., nov., dec. 1923, janv. 1924.

1. Aurel Rosin: Almanah Flacăra 1991 – 1992, p. 162.

7) Dr. Victor Doiteau: ***A quel mal succombe Theodore Van Gogh?*** în ***Aesculape***, Paris, 15 mai 1940.
8) Dr. Victor Doiteau et dr. Edgar Leroy: ***La folie de Vincent Van Gogh***, prefaţă de Paul Gachet, Paris, 1928.
9) H. Evensen: ***Die Geisteskrankheit Vincent Van Gogh***, în ***Aligemaine Zeitschrift für Psychiatrie und Psychischgerichtliche Medizin*** voi. LXXXIV, 15 feb. 1926.
10) G. Kraus: ***Vincent Van Gogh***, în ***Psychiatrische en Neurologische Bladen Uitgegeven door de Nederlandsche Verreniging voor Psycguatrie en Neurologie***, Amsterdam, sept. -oct. 1941.
11) Françoise Minkowska: ***Van Gogh, să vie, să maladie et son oeuvre***, în: ***L'Évolution***

psychiatrique, Paris, nr. 1, 1932.
12) … ***Notes sur Van Gogh peintre hollandais***, în ***Revue esthétique,*** Paris, avril-juin 1951.

Feodor Mihailovici Dostoievski

Nu putem începe – ca un modest omagiu – fără să menţionăm că Dostoievski este considerat de foarte mulţi ca unul dintre cei mai de seamă scriitori ai lumii. Dacă opera şi personalitatea sa sunt copleşitoare, dimensiunile lor ne apar cu atât mai mari cu cât ţinem seama de faptul că sănătatea i-a fost măcinată – în cea mai mare parte a vieţii şi în toată perioada creatoare – sfârşind prin a fi răpus în cele din urmă de tuberculoză.

Dramatica-i existenţă şi genialitatea operei nu au scăpat observaţiei cercetătorilor şi în decursul anilor au fost emise numeroase supoziţii privind legătura dintre ele. F. Nietzsche, citindu-i cărţile, avea să afirme cu gravitate: „Dostoievski este singurul care m-a învăţat ceva în materie de psihologie”. Paul Claudel merge şi mai departe, precizând că „Dostoievski face o descoperire în psihologie, care este echivalentă cu aceea pe care a făcut-o Hugo de Vries în lumea istoriei naturale, şi anume mutaţia spontană”. Un alt reputat om de ştiinţă, profesorul de psihiatrie şi neurologie de la Universitatea Humboldt din Berlin, K. Leonhard, declară că „Dostoievski şi opera sa nu pot fi înţelese dacă ignorăm sau minimalizăm componenta morbidă a biologiei sale”.

Studiindu-i viaţa şi opera, apare firească întrebarea: ce a fost boala pentru Dostoievski? Probabil un mijloc nedorit de cunoaştere a unor realităţi şi stări sufleteşti şi posibilitatea de descriere a lor, lucru pe care nu-l putea face un om sănătos…

Feodor Mihailovici s-a născut la 30 octombrie 1821, ca fiul unui medic militar. După o copilărie ştearsă şi anostă, petrecută

Într-un colţ de provincie – perioadă pe care în mod

inexplicabil a trecut-o sub tăcere – soseşte la Petersburg, în septembrie 1837, împreună cu tatăl şi fratele său mai mare. Aici, cei doi fraţi urmau să susţină examenul de admitere la Institutul Politehnic; însă numai unul dintre fraţi reuşeşte: Feodor. Din motive de sănătate (şcoala avea un profil militar), Mihail este îndrumat spre una din secţiile auxiliare ale Institutului ce îşi avea sediul la Revel. Se produce astfel prima despărţire, cu atât mai dureroasă cu cât îl loveşte pe nepregătite, de fratele mai mare, pe care în mai multe scrisori, Dostoievski îl va numi „cel mai bun prieten al său". Este vorba între cei doi de o afecţiune neobişnuită şi care o va înlocui probabil şi pe cea faţă de părinţi.

La începutul lunii august a anului 1843, Dostoievski absolvă Institutul şi în cursul aceleiaşi luni este angajat ca desenator la serviciul Direcţiei de Geniu din Petersburg. Spre surprinderea familiei, la câteva zile numai după aceasta, îşi anunţă fratele că a demisionat din armată!

Intuind cu tărie vocaţia literară, tânărul inginer se hotărăşte să devină scriitor şi-i cere părerea lui Nekrasov, căruia îi trimite manuscrisul unei opere narative, un mic roman în scrisori, intitulat *Oameni sărmani.* Citindu-l, Nekrasov este puternic impresionat şi pentru a înlătura orice urmă de subiectivitate simte nevoia să se consulte cu Bieliński. Fără să ezite, la rândul său, criticul confirmă impresia lui Nekrasov; într-adevăr apăruse un talent asemănător cu al lui Gogol. Romanul *Oameni sărmani* este de îndată publicat în revista lui Nekrasov şi numele lui Dostoievski devine repede cunoscut.

Tânărul scriitor începe să ia parte la viaţa literară a capitalei, a Petersburgului. Pregăteşte şi publică opere noi şi între timp frecventează şi cercul lui Petrasevski, gânditor cu tendinţe socialist-utopice. Dar ideile cercului privitoare la desfiinţarea iobăgiei (legiferată ulterior în 1861) sunt deocamdată considerate ca subversive de către regimul ţarist şi ca urmare atât conducătorul cercului, cât şi treizeci şi patru dintre aderenţii lui sunt arestaţi imediat şi judecaţi. Printre ei se numără şi Dostoievski. La 22

decembrie 1849, după opt luni de închisoare, condamnaţii sunt conduşi în piaţa Semionovski. Scena care urmează a fost povestită de Feodor Mihailovici într-o scrisoare adresată fratelui său, scrisă chiar în seara zilei de pomină. „Ni s-a citit sentinţa de condamnare la moarte, ni s-a dat crucea s-o sărutăm, s-au frânt nişte săbii deasupra capetelor noastre şi am fost îmbrăcaţi în cămăşi albe. Trei dintre noi au fost legaţi la stâlp în vederea execuţiei. Eram al şaselea, căci eram chemaţi trei câte trei, făceam parte dintr-a doua serie şi

nu mai aveam de trăit decât câteva clipe. Mi-am adus atunci aminte de tine, frate, şi de toţi ai tăi. În ultimul moment, numai tu erai în mintea mea şi am înţeles atunci cât te iubesc. Am mai avut timp să îmbrăţişez pe Pleşcev şi pe Durov, care erau lângă mine, şi să-mi iau rămas bun de la ei. S-au auzit atunci trâmbiţele sunând retragerea, cei legaţi la stâlp au fost dezlegaţi şi ni s-a citit că Majestatea Sa Imperială ne dăruise viaţa”.

Această scenă de sadism bestial, una dintre cele ruşinoase din regimul ţarist, a avut o mare înrâurire asupra lui Dostoievski. Amintirea ei va reveni în mai multe opere ale scriitorului, împreună cu reflecţia privind perspectivele deschise asupra vieţii şi sufletului aceluia care a stat atât de aproape de moarte. Evident că tortura morală a acelor clipe a avut consecinţe nefaste şi asupra sănătăţii scriitorului. Prezentând accese de epilepsie încă din anii copilăriei, este de presupus că boala lui Dostoievski s-a agravat în urma şocului scenei din piaţa Semionovski.

Pedeapsa cu moartea îi fusese comutată în muncă silnică; ca urmare Dostoievski va fi trimis în ocnele Siberiei. I se pun lanţuri la mâini şi la picioare şi este transportat la Omsk, unde îşi începe viaţa de ocnaş, în regimul condamnaţilor de drept comun. Are, din când în când, accese de epilepsie.

Eliberat, după patru ani, va fi încorporat ca simplu soldat într-un regiment siberian, unde va mai petrece încă cinci ani la Semipalatinsk. Este incontestabil că întreaga tinereţe i-a fost zdruncinată din temelii de aceste evenimente. Reîntors acasă, continuă să scrie. În 1860 va apărea în *Timpul*, revista condusă de Mihail, fratele său, noul roman al lui Dostoievski *Umiliţi şi obidiţi.*

După reluarea activităţii publicistice cunoaşte o adâncire a crizei sufleteşti. În explicarea acestui proces pot fi invocate atacurile frecvente de epilepsie, descrise de atâtea ori în corespondenţa scriitorului, ca şi dificultăţile sale financiare, nereuşita căsniciei, frenetic dorită, cu Maria Dimtrievna, iar apoi năprasnica boală şi moartea acesteia la 15 aprilie 1864, chinuitoarea prietenie cu Apollinaria Suslova, eşecul publicaţiilor scoase în colaborare cu fratele său Mihail (stins din viaţă în ziua de 10 iulie 1864).

Toată această perioadă, caracterizată printr-o viaţă interioară zbuciumată, purtând stigmatele damnării, a fost reflectată în operele sale *Amintiri din casa morţilor* şi, mai ales, în *însemnări din subterană.*

La scurt timp după întoarcerea din Siberia, Dostoievski va face prima călătorie în Occident, în iunie – septembrie 1862, vizitând Germania, Franţa, Italia, Elveţia şi Anglia.

A doua călătorie, împreună cu Apollinaria Prokofievna Suslova

a avut loc în toamna anului 1863. Feodor Mihailovici a ajuns-o din urmă la Paris pe Apollinaria care, îndrăgostită de un student în medicină şi profund nefericită, era dispusă ori să-şi ucidă iubitul ori să-l ucidă – întru pedepsirea tuturor bărbaţilor – pe ţarul însuşi! Chinuindu-se reciproc, cei doi s-au regăsit totuşi la începutul lunii septembrie şi au părăsit Parisul; au trecut prin Baden-Baden şi Geneva (în ambele localităţi

Dostoievski a pierdut la ruletă, ultimii bani), apoi prin Torino, Livorno, Roma, Neapole, au ajuns la Berlin, din unde Suslova s-a reîntors la Paris, iar Dostoievski a plecat la Hamburg, spre noi jocuri şi noi datorii… Deşi se vor mai vedea, ruptura lor a fost definitivă. Amintirea acestei călătorii va fi redată în *Jucătorul.*

Fără niciun ban, într-o situaţie disperată, scriitorul solicită un împrumut lui Herzen şi Turgheniev; acesta din urmă consimte şi îi trimite imediat, însă doar jumătate din suma cerută, 50 de taleri, pe care Feodor, de asemenea, îi pierde la masa de joc, ca de altfel şi banii primiţi de la alţi prieteni. Scrisorile din Wiesbaden stau mărturie uneia dintre cele mai dramatice clipe din viaţa scriitorului: este lipsit de mijloace de trai din cele mai elementare, nu i se mai dă mâncare, zile în şir nu bea decât ceai. Uneori i se refuză chiar lumânarea pentru munca de noapte. În aceste condiţii inimaginabile, începe un nou roman; planul amănunţit al acestuia este expediat în septembrie redactorului revistei *Russki Vestnik*, care îi acordă un avans de 300 ruble. La 10 octombrie se întoarce prin Copenhaga, la Petersburg. Continuă să lucreze pe vapor, apoi acasă, dar nemulţumit de rezultat, aruncă totul în foc.

Crimă şi pedeapsă (apărut în 1866) a fost scris în perioada decembrie 1865 – decembrie 1866. Munca este des întreruptă de accese de epilepsie, care-i impuneau întotdeauna câteva zile de odihnă totală („Am tot timpul crize – va mărturisi cu nesfârşită tristeţe Feodor Mihailovici – din cele mai puternice şi atât de des cum n-am avut până acum niciodată. Lucrul îmi merge tare greu…” Ser. I, 430); în afară de aceasta creditorii îl hărţuiau fără încetare şi spectrul închisorii îl urmărea pretutindeni.

Singura perioadă mai luminoasă din aceşti ani a fost vara petrecută în localitatea Liublino, la sora lui, a cărei cumnată, Elena Pavlovna Ivanova, l-a şi preocupat vizibil (va inspira în bună parte *Eternul soţ).* Toamna îi rezervă însă un nou supliciu: este vorba de incredibilul contract pe care Dostoievski îl încheiase cu un an în urmă cu

speculantul Stellovski, angajându-se să-i predea acestuia un roman până la 1 noiembrie 1866, în caz contrar cedându-i pe timp de nouă ani toate drepturile sale de editare şi de autor. Termenul stipulat în contract se apropia cu repeziciune şi scriitorului

nu-i rămânea altă soluţie de scriere în afară de aşa-zisul „roman-stenogramă”. Astfel a luat naştere *Jucătorul* (iniţial *Ruletenburg*), dictat în douăzeci şi şase de zile, de la 4 la 29 octombrie, tinerei stenografe Anna Grigorievna Snitkina, care după câteva luni avea să devină a doua soţie a lui Dostoievski şi tovarăşa de viaţă până la capătul zilelor.

Iată cum s-au petrecut lucrurile: la 1 octombrie Dostoievski se înţelege cu Miliukov să recurgă la serviciile unei stenografe; în seara zilei de 3 octombrie i se oferă această muncă tinerei Anna Grigorievna Snitkina, care îl vizitează pentru întâia oară la 4 octombrie ora unsprezece şi jumătate pe cel care-i va deveni soţ. Presat de termenul care se apropia, în seara aceleiaşi zile, romancierul începe să dicteze *Jucătorul.* Munca avea să dureze douăzeci şi şase de zile: dictarea se efectua de la ora 12 la 16, urmată zilnic de corectarea respectivei părţi. În sfârşit, la 29 octombrie este stenografiat şi ultimul capitol, iar la 30 octombrie (ziua de naştere a lui Dostoievski) sunt revăzute ultimele pagini ale manuscrisului, care este predat la 31 octombrie, în schimbul unei adeverinţe oficiale.

A doua căsătorie s-a încheiat exact la un deceniu de la nunta din Kuznetk şi în cei paisprezece ani cât avea să dureze a eclipsat definitiv vicisitudinile uniunii dintâi. Şi acest lucru, în pofida faptului că soţii aveau, în momentul cununiei, respectiv patruzeci şi patru şi douăzeci şi doi de ani, că celebrarea ei a fost urmată de un dublu atac de epilepsie, că situaţia materială a familiei a fost de la început şi a continuat mulţi ani să rămână precară, iar dragostea faţă de soţie nu a slăbit fascinaţia exercitată de

ruletă asupra scriitorului…

Călătoria de nuntă a fost pentru Dostoievski un nou prilej de evadare din faţa creditorilor, de astă dată pentru un răstimp de patru ani, suficient pentru a scrie romanele *Idiot*ul *Eternul soţ* şi *Demonii* dar nu pentru a scăpa de datoriile, pe care la întoarcere le va găsi sporite la 25.000 ruble!

Amintirile Annei Grigorievna consemnează scrupulos etapele călătoriei. După un scurt popas berlinez, soţii se instalează, în aprilie 1876, la Dresda, oraş care frustrase amarul înfrângerii anglo-saxone şi al ocupaţiei prusace, continuând totuşi să fie, chiar în aceste condiţii, un autentic centru al culturii europene.

Vraja lunilor trăite în preajma celebrei Gemälde-Galerie e frântă de cele cinci săptămâni petrecute la Baden-Baden. Patima lui Dostoievski răbufneşte violent, transformând atât existenţa sa, cât şi a tinerei sale soţii într-un neîntrerupt coşmar. Poate niciodată

umilinţa îndurată de scriitor, după chipul şi asemănarea personajelor sale, nu a atins proporţii atât de dureroase.

După o întrerupere a drumului la Basel, familia se stabileşte, pentru câteva luni, la Geneva. Izolarea lui Dostoievski este aici aproape totală, exceptând întâlnirile cu emigranţii ruşi. Scriitorul lucrează intens, cu precădere noaptea, citeşte romane (Balzac, George Sand), dar mai ales ziare; în septembrie urmăreşte lucrările Congresului păcii şi libertăţii, marcat de prezenţa unor personalităţi de talia lui Garibaldi sau Bakunin. Îşi încearcă din nou norocul la Saxon-les-Bains, pierde totul, pentru ca la întoarcere să aştearnă pe hârtie în numai douăzeci şi trei de zile, nouăzeci şi opt de pagini din *Idiotul.* Nenorocirile se ţin lanţ: atacurile frecvente de epilepsie („la zece zile câte o criză, iar apoi vreo cinci zile nu-mi vin în fire. Sunt un om pierdut! 44 Ser. II, 37) apoi un început de astm,

care se va agrava treptat, la toate acestea adăugându-se moartea fiicei sale, înainte de a împlini trei ani. Încearcă totuşi să scape de nenorocirile ce-l urmăresc, refugiindu-se mai întâi la Vevey pe timpul verii, apoi trecând în Italia în toamna lui 1868. Perioada din Milano şi Florenţa apare mai senină, în ciuda aceloraşi acute neajunsuri materiale. Prin Bologna, Veneţia şi Praga, familia se întoarce apoi la Dresda unde se şi întâlneşte cu Liubov Feodorovna, fiica şi autoarea de mai târziu a unei cărţi de amintiri despre tatăl său (apărută în 1921 la München).

Într-un moment de adâncă depresiune, Dostoievski este sfătuit de însăşi soţia lui să facă o excursie la Wiesbaden. De astă dată se săvârşeşte minunea în care nimeni nu mai credea: pierzându-şi toţi banii în decursul unei săptămâni, Feodor Mihailovici promite solemn să nu se mai apropie de ruletă – făgăduinţă pe care nu o va călca niciodată!

Plecarea spre casă, atât de mult aşteptată mai ales de soţia sa, are loc la 5 iunie 1871. De teama grănicerilor, fostul deportat politic arde în ajun manuscrisele romanului *Idiotul Eternul soţ* şi varianta originală a romanului *Demonii*. Totuşi, cu mare greutate soţia lui reuşeşte să păstreze carnetele de note privind aceste opere, aduse ulterior în Rusia de mama ei. Opt zile după sosirea la Petersburg, Anna Grigorievna îl aduce pe lume pe micul Feodor.

Început la Geneva, la 14 septembrie 1867, *Idiotul* a fost terminat în ziua de 17 ianuarie 1869 la Florenţa.

În tot cursul anului 1873 şi la începutul celui următor, Dostoievski redactează revista conservatoare a prinţului Meşcerski *Grajdanin.* Este, după mărturia scrisorilor, o muncă de „ocnaş44, a cărei silnicie o adâncesc permanent boala, datoriile şi imposibilitatea unei activităţi artistice constante.

Este demn de reţinut că publicistica a ocupat un rol

însemnat în activitatea lui Dostoievski, acesta scriind încă din 1861 o serie de articole despre literatura rusă; acum ea devine forma sa de manifestare principală, compensând creaţia artistică şi prelungind-o.

Anul 1878 este un an nefast pentru Dostoievski căci fiul său Alioşa, în vârstă de numai trei ani, moare în urma unui atac violent de epilepsie. Tristul eveniment va ascuţi spiritualitatea romancierului şi acesta, pradă unei depresiuni, întreprinde o călătorie la mănăstirea Seula Optimă. Întors la 29 iunie la Staraia Russa, Dostoievski trece efectiv la scrierea romanului *Fraţii Karamazov*. Începutul îl face în vara lui 1878, iar sfârşitul urmează în octombrie-noiembrie 1880, doar cu trei luni înainte de moartea sa. A lucrat la el trei ani şi l-a publicat timp de doi în *Russki Vestnik.*

Ultimul roman al lui Dostoievski este şi ultimul cuvânt şi în fond încoronarea întregii sale opere, sinteza finală, ce reia preocupările cărţilor precedente. În acesta el reformulează întrebările pe care şi le-a pus cândva şi acum încearcă să le soluţioneze pe temeiul unei experienţe artistice totale.

Suferind de aceste boli incurabile, Dostoievski ştia că zilele îi sunt numărate, totuşi spera ca, după editarea unei noi serii din *Jurnalul unui scriitor*, să reînceapă în 1882 munca la a doua parte a epopeii *Karamazov.*

În urma hemoptiziei, declanşate la 26 ianuarie 1881, Dostoievski se stinge în seara zilei de 28 ianuarie şi este înmormântat la 2 februarie în prezenţa unui impresionant număr de admiratori.

Cele dintâi semne ale unei disponibilităţi infinite de a percepe şi de a evoca cu o deosebită sensibilitate şi forţă aspiraţiile sufletului omenesc se manifestă de timpuriu la viitorul romancier: astfel, după cum singur afirmă, la vârsta de opt ani a ascultat cutremurat cartea lui Iov, personajul biblic.

Strahov, prezent în 1863 la una din crizele de epilepsie ale scriitorului, evocă uriaşul balans de stări sufleteşti violent contradictorii (premergătoare şi

consecutive crizei) de care acesta era adeseori torturat: „Timp de câteva clipe – spunea el (Dostoievski n.n.) – încerc o fericire care nu este posibilă într-o stare firească şi despre care ceilalţi oameni nu pot avea nicio idee. O armonie deplină se face simţită atunci deopotrivă înăuntrul şi în afara mea, şi acest sentiment e atât de intens şi de voluptuos încât numai pentru câteva secunde de asemenea beatitudine merită să-ţi dai zece ani din viaţă, ba chiar întreaga viaţă”. După criză urmează însă o stare de depresiune teribilă: „Caracterul acestei stări (…) constă – după spusele sale – în aceea că te face să te simţi un criminal de parcă asupra ta ar apăsa o vină misterioasă, uriaşă”. Supusă la probe atât

de dure, fibra psihică se elasticizează enorm într-o supremă extensie şi ea izbuteşte să unească „paradisul” de „infern”. Din paradisul unui sentiment de plenitudine armonioasă, de beatitudine indicibilă, Dostoievski este literalmente prăbuşit în infernul unui complex apăsător de vinovăţie inexplicabilă.

Cei care l-au cunoscut pe Dostoievski în perioada 1838 – 1849, relevă fără excepţie şi aproape cu aceleaşi cuvinte paloarea feţei tânărului lor prieten; culoarea ei, cenuşie, după unii, pământie după alţii, într-un cuvânt aspectul bolnăvicios al chipului. Nici nu l-am fi putut închipui altfel pe adolescentul care de la primele rânduri aşternute pe hârtie (vezi scrisoarea din 31 octombrie 1838 către fratele său Mihail) ni se înfăţişează bântuit de ciudate aprehensiuni: „Jurate, ce trist e să trăieşti fără speranţă… Privesc înainte şi viitorul mă înspăimântă”. Şi nici pe tânărul de mai târziu care, într-o scrisoare din august-septembrie 1845, adresată aceluiaşi, revine, peste ani, cu o stranie insistenţă, asupra aceloraşi întrebări şi nelinişti: „Ce trist eram întorcându-mă la Petersburg! Mi-am presimţit în chip nedesluşit întregul viitor în timpul acestor trei ore mortale de călătorie”. Şi, ceva mai

departe, în cuprinsul aceluiaşi text: „Ce ne va aduce, ce ne va aduce viitorul?” întrebare reluată şi mai patetic, câteva rânduri mai jos: „Spune, ce se va alege de noi de acum în douăzeci de ani? Nu ştiu ce va fi cu mine; ştiu numai că în acest moment sensibilitatea mea e încordată la maximum”.

Peste douăzeci de ani fratele său va fi mort, iar el trecut prin cumplita încercare a *Casei morţilor*, se va afla din nou într-o situaţie fără ieşire…

Anul 1865, va fi unul dintre cei mai dureroşi şi mai penibili din întreaga sa existenţă: golul lăsat de moartea primei sale soţii (asupra cărora biografii săi sunt zgârciţi în detalii) şi mai ales a fratelui (survenită la 10 iulie 1865), prăbuşirea revistei *Epoha* (februarie 1865), datoriile create prin falimentul publicaţiei şi prin decesul directorului ei, M.M. Dostoievski, datorii pe care scriitorul din loialitate faţă de amintirea fratelui dispărut, şi le asumă integral (30.000 ruble), fac din acest an un nou moment de răscruce în viaţa lui Dostoievski. De la vârsta de 17 ani (când, la 31 octombrie 1838 scria fratelui său memorabila frază mai sus citată: „Viitorul mă înspăimântă”), Dostoievski îşi presimţea, terifiant, viitorul: învăluit deocamdată în ceţuri, dar deja ameninţător. Presimţiri adeverite mai târziu din plin!

Prin anii 1845 – 1849, Dostoievski oferă silueta şovăitoare a unui om singuratic şi de obicei închis în sine, uneori ciudat de expansiv, deşi întotdeauna prea stângaci pentru a nu părea penibil într-un

salon, ipohondru, dezordonat în viaţa cotidiană, dar de pe acum riguros şi tenace în cea literară, a creaţiei, de o sensibilitate maladivă, concentrată în fixaţii şi bântuit de halucinaţii macabre. Trutovski relatează că, în cele câteva zile în care Dostoievski a locuit în casa sa (1849), oaspetele său îl ruga în fiecare seară, la culcare, „ca în cazul în care ar surveni peste noapte o letargie să nu fie îngropat decât după trei zile. Ideea unei posibile letargii îl

neliniştea şi îl înfricoşa44.

Dostoievski va cunoaşte în decursul vieţii o slăbire continuă a memoriei, mai ales în ultimii ani, fapt care i-a atras multe dificultăţi, într-o scrisoare adresată din străinătate soţiei sale, Anna Grigorievna este rugată să precizeze, în vederea felicitărilor de rigoare, data de naştere exactă a… fiului lor!

Doctorul Ianovski ni-l descrie foarte amator de supraveghere şi autosupraveghere medicală (în care scop îi şi vizita aproape zilnic cabinetul), interesat cu precădere de bolile creierului şi ale sistemului nervos, de teoriile sau mai bine zis speculaţiile privitoare la conformaţia cutiei craniene, probleme în legătură cu care consulta chiar unele tratate de specialitate1. Doctorul Rizenhampf ne informează despre obiceiul tânărului Dostoievski de a lega unele amiciţii din interes pur medical.

Din scrisorile adresate lui M.M. Dostoievski se pot decupa câteva pasaje, ce pot constitui un fel de buletine medicale *sui-generis.* Succesiunea lor e alarmantă. Ne surprinde, de exemplu, să-l vedem în toamna anului 1845 pe Dostoievski într-o stare sufletească cu totul neaşteptată, cu atât mai inexplicabilă, după succesul repurtat în luna mai: „În ultimul timp am fost prost dispus, descurajat, devenind nu doar îngrozitor de indiferent faţă de toate dar, mai rău, depăşind orice limită, înfuriindu-mă şi iritându-mă pentru orice la extrem44 (8 octombrie 1845).

La 1 februarie, 16 mai, 5 şi 17 septembrie scriitorul îi dă fratelui său noi şi noi motive de îngrijorare: „Mi-am zdruncinat teribil sănătatea; mi-s nervii bolnavi şi mă tem de o febră de origine nervoasă44. „În mod cert, n-am mai trecut niciodată prin momente atât de penibile. Mă chinuieşte plictisul, tristeţea, apatia şi o febrilă şi spasmodică aşteptare a ceva mai bun. Şi pe deasupra boala! 44; „Sunt copleşit de o tristeţe oribilă! în ceea ce mă priveşte, sunt teribil de deprimat44. Apoi, dintr-odată, o redresare miraculoasă: „Frate, eu renasc, nu numai din punct de vedere moral, ci şi fizic. Niciodată nu a existat în mine atâta bogăţie şi limpezime, egalitate

1. Preocupare pe care o manifestă de prin 1845 când, aflat în Siberia, solicită, printre altele, fratelui său să-i trimită un tratat de fiziologic.

de umoare şi sănătate fizică. Datorez mult în această privinţă şi prietenilor cu care locuiesc, Beketovilor, lui Zalubetki şi altora”.

Trecer ea bruscă de la stare la alta, ce sugerează ciclotimia, nu e de natu a să ne liniştească. Ce raporturi, ne întrebăm, se pot stabili între aceste simptome nervoase şi epilepsie (nevroză după alţii), boală de care a suferit până la sfârşitul vieţii?

Când au survenit primele accese ale bolii? Să se fi produs mai de timpuriu decât se crede? De altfel, cei care s-au ocupat de acest aspect manifestă păreri diferite. Sistematizând datele de care dispunem în această privinţă, putem constata că există cel puţin cinci ipoteze referitoare la perioada declanşării bolii. După unii, ea datează încă din copilărie, „Există – scrie Oreste Miller, primul biograf al lui Dostoievski – o tradiţie care raportează boala lui Dostoievski la un eveniment răscolitor, survenit în existenţa părinţilor săi pe când Feodor era copil. Cu toate că persoana care ne-a relatat acest fapt este apropiată de familia scriitorului şi întru totul demnă de încredere, nu îl voi repeta” – încheie misterios Oreste Miller. În favoarea acestei ipoteze opinează şi Dominique Arban.

După alţii, ceea ce a determinat prima manifestare a bolii a fost moartea violentă a tatălui. Tatăl său, medic de profesie, a fost asasinat de către servitori, în momentul în care Feodor Mihailovici avea doar 18 ani, fapt care a declanşat în acest adolescent firav şi cu psihic fragil, acute confruntări afective cu caracter conflictual: pe de o parte un sentiment de răzbunare satisfăcută (tatăl său fiind deosebit de rău şi de tiran cu mama sa) şi, pe de alta, un sentiment de culpabilitate. Cel puţin aceasta este explicaţia pe care a dat-o

S. Freud şi pe care o redăm cu titiu documentar.

Doctorul Ianovski susţine că Dostoievski suferea de epilepsie (într-o formă ce-i drept mai uşoară) încă de la Petersburg, cu trei sau mai mulţi ani înainte de arestare. Prima criză ar fi avut loc, după el, în iulie 1847, a doua ar fi fost provocată de vestea morţii lui Bieliński. O mărturie preţioasă în acest sens o aduce, în amintirile sale, Grigorovici: întâlnind într-o zi o procesiune fiinebră, Dostoievski are în plină stradă o sincopă foarte agitată şi foarte asemănătoare, prin manifestări şi consecinţe, cu criza de epilepsie, A.M. Dostoievski, fratele mai mic al scriitorului, consideră că boala s-a declanşat la ocnă. De aceeaşi părere este şi C. Mociulski: „Un fapt pare în afara oricărui dubiu: primele şocuri ale bolii sale scriitorul le-a avut la ocnă”. În sfârşit, după propriile cuvinte ale scriitorului, redate de Sofia Kovalevskaia, prima criză ar fi survenit nu la ocnă, ci în surghiun. Suferea pe atunci de singurătate îngrozitor, treceau luni întregi fără să întâlnească un suflet de om, cu care să poată schimba o vorbă. Deodată, cu totul pe neaşteptate.

a sosit la el unul din vechii lui prieteni (nu-mi amintesc acum ce nume a pronunţat Dostoievski). Aceasta s-a întâmplat în noaptea de Înviere. Bucuria revederii i-a făcut să uite ce fel de noapte e şi au rămas acasă, discutând, neţinând seama nici de trecerea timpului, nici de oboseală, îmbătându-se cu propriile lor cuvinte. Au vorbit despre ce le era mai scump amândurora – despre literatură, despre artă şi filosofie, abordând în cele din urmă şi religia.

Prietenul era ateu, Dostoievski credincios, fiecare era ferm convins de adevărul său… Există Dumnezeu, există! – a strigat în cele din urmă Dostoievski cuprins de exaltare. Chiar în acea clipă au bătut clopotele bisericii din apropiere pentru sfânta utrenie de Paşti. Tot văzduhul a vibrat, începând să unduiască. Iar eu am simţit

- povesteşte Feodor Mihailovici – cum cerul se apropie de pământ, absorbindu-mă. Ajunsesem cu adevărat până la Dumnezeu şi m-am pătruns de el. Da, există Dumnezeu – am mai strigat eu – şi de altceva nu-mi mai aduc aminte”.

Nu putem încheia ipotezele privitoare la începutul bolii fără a menţiona cele spuse de fiica scriitorului, Liubov Dostoievskaia: „Epilepsia mocnea în el, dar neputându-se declanşa în crize epileptice, îl oprima în mod îngrozitor44.

Epileptic sau (încă) nu, în anii 1845 – 1850, Dostoievski ni se înfăţişează ca un ipohondru, un om aproape tot timpul bolnav.

Încercând să explice cauza crizelor de epilepsie ale lui Dostoievski, Freud presupune că primele accese datează din asolescenţă, cu mult înaintea declanşării propriu-zise a bolii; ele debutau prin frica de moarte şi constau în stări de somn letargic. La început, când era încă un copil, boala se manifesta ca o tristeţe subită, nemotivată; avea senzaţia, povesteşte mai târziu Dostoievski prietenului său Soloviov, că moartea îi este iminentă şi, într-adevăr, starea care urma era foarte asemănătoare cu moartea reală... Andrei, fratele său, relatează că Feodor obişnuia, încă din adolescenţă, să lase bilete înainte de a adormi, bilete prin care ruga, întrucât în timpul nopţii ar putea cădea într-un somn vecin cu moartea, să nu fie înmormântat mai devreme de cinci zile.

Astfel de crize thanatice indică o identificare cu o persoană care a murit – sau care trăieşte –, dar căreia respectivul îi doreşte moartea. Teoria psihanalitică susţine că pentru băiat, acest „altul44 este de regulă tatăl, iar criza, denumită isterică, este o autopedepsire pentru dorinţa ca tatăl său să moară1.

1. Freud explică acest complex cât mai clar şi elementar cu putinţă astfel: „Copilul îi ia pe cei doi părinţi şi, mai ales, pe unul dintre ei, ca obiect al dorinţelor sale erotice. De obciei, el ascultă de o iniţiativă a părinţilor înşişi, a căror afecţiune are un caracter net sexual, însă cu o finalitate inhibată. Tatăl o preferă în general

Situaţia se complică şi mai mult dacă factorul constituţional, pe care îl numim bisexualitate, este puternic dezvoltat la un anumit copil. Ca atare, o natură pronunţat bisexuală – susţine Freud – devine o condiţie sau un catalizator al nevrozei. Este de presupus că Dostoievski a avut o astfel de natură. Ea se vădeşte într-o formă potenţială de existenţă în rolul important jucat de prieteniile masculine în viaţa sa, în comportarea surprinzător de blândă faţă de rivalii în dragoste şi în extraordinara capacitate de înţelegere a situaţiilor, explicabile doar prin homosexualitatea sa refulată, aşa cum o demonstrează numeroasele exemple.

După unii autori, Dostoievski ar fi suferit în realitate de o nevroză. Prin ce se manifestă nevroza în sensul propriu al termenului? Dostoievski se credea epileptic şi la fel îl considerau şi alţii, datorită crizelor puternice însoţite de pierderea conştienţei, contracţii musculare spasmodice şi depresiune finală. Care este punctul de vedere al acestor autori? Este foarte probabil, afirmă ei, ca aşa-numita epilepsie să fi fost doar un simptom al nevrozei sale, care poate fi clasificat în grupe istero-epilepsiilor, adică a isteriilor grave. La o deplină certitudine nu putem ajunge din două motive: mai întâi, datele anamnestice referitoare la epilepsia lui Dostoievski sunt incomplete şi nesigure, apoi, teoria despre stările maladive însoţite de accese epileptice nu este încă satisfăcătoare.

Vom începe cu cel de-al doilea punct. Ar fi de prisos să redăm aici întreaga patologie a epilepsiei, care în fond nu aduce nimic esenţial în problema pe care o studiem. Merită totuşi a fi menţionate următoarele: o aparentă unitate clinică defineşte vechiul „morbus sacer”, boala stranie cu atacurile ei convulsive imprevizibile, la prima vedere fără cauză, cu modificările caracteriale în sensul creşterii iritabilităţii şi agresivităţii şi scăderii progresive a tuturor performanţelor intelectuale. Dar în cele din urmă, această imagine îşi pierde contururile şi se transformă în

ceva nedeterminat. Crizele care izbucnesc brutal, cu muşcarea limbii şi pierderea urinei şi care pot duce la periculosul status epilepticus, când bolnavul îşi produce pe fiica sa, mama pe fiu. Copilul reacţionează în felul următor: fiul doreşte să ia locul tatălui, fiica pe acel al mamei". (S. Freud: *Introducere în psihanaliză, Prelegeri de psihanaliză, Psihopatologia vieţii cotidiene*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1980, p. 402). Freud mai adaugă observaţia că acest complex este foarte grabnic condamnat la refulare, deşi în adâncul inconştientului mai poate influenţa conduita umană. Libidoul face mai târziu din părinţi modele proiectate asupra unor persoane străine. Fixaţiile pe acest plan generează inversiuni şi stări nevrotice, uneori extrem de grave. Aceste fenomene patologice de fixare libidinală prin ură sau iubire, sau regresiune, sunt considerate de Freud drept surse ale unor maladii foarte grave. După moartea lui Freud, complexul oedipian a fost contestat de unii cercetători.

grave vătămări, se pot manifesta şi mult mai moderat, ca scurte absenţe, cu vertijuri de o clipă, sau pot fi înnlocuite prin scurte perioade în care bolnavul comite fapte străine de firea lui ca şi cum s-ar afla sub dominaţia inconştientului. Astfel de crize sunt condiţionate somatic, printr-un mecanism încă necunoscut, dar pot fi provocate şi de factori psihici cum ar fi spaima sau anumite emoţii. Chiar dacă scăderea capacităţii intelectuale este caracteristică pentru majoritatea covârşitoare a cazurilor, totuşi se cunosc şi excepţii (Helmholtz). Persoanele atinse de epilepsie pot da impresia de stupiditate, de handicapare psihică, iar boala este însoţită adesea de idioţie evidentă şi leziuni cerebrale considerabile, chiar dacă acestea nu fac parte din simptomele specifice ei. Dar crizele amintite pot fi întâlnite, cu toate variaţiile lor şi la alte persoane, care dau dovadă de o dezvoltare psihică normală şi de o afectivitate fcarte puternică, de multe ori insuficient

controlată. În astfel de condiţii nu este de mirare că unitatea afecţiunii clinice „epilepsie” nu poate fi menţinută. După unii autori, descărcarea instinctelor anormale are loc în baza unui mecanism ce este pus în joc în situaţii cu totul deosebite, atât în cazul unor dereglări ale activităţii cerebrale provocate de grave îmbolnăviri tisulare şi toxice, cât şi în cazul unei economii psihice insuficient controlate – adică o distribuire defectuoasă a energiei sufleteşti.

În spatele acestei diviziuni bănuim identitatea mecanismului fundamental al descărcării instinctuale (Freud). Acelaşi mecanism nu poate fi străin nici de procesele sexuale care în esenţă sunt provocate toxic; încă din vechime medicii defineau actul sexual ca o micro-epilepsie, înţelegându-l deci ca o formă modificată şi diminuată a descărcării emoţionale epileptice.

Desigur „reacţia epileptică”, cum putem numi acest aspect comun, poate fi proprie şi nevrozei, căci esenţa ei constă în a da o rezolvare somatică unor mase de excitaţie care nu pot fi dominate psihic. Astfel, atacul epileptic devine un simptom al isteriei; el este modificat şi adaptat de isterie, aşa cum este metamorfozat şi de actul sexual normal. Suntem deci pe deplin îndreptăţiţi să vorbim de două forme ale epilepsiei: organică şi „afectivă”. Importanţa practică a acestei diferenţieri, pe care o recunosc unii autori, este următoarea: cine suferă de epilepsie organică are leziuni cerebrale, cine suferă de epilepsie „afectivă” este un neurotic. În epilepsia organică, viaţa psihică este tulburată de un factor exterior, străin ei, în timp ce în epilepsia „afectivă”, tulburarea este o expresie a activităţii sufleteşti.

Este foarte probabil că epilepsia lui Dostoievski să facă parte din a doua categorie. O dovadă sigură nu putem aduce, căci pentru

aceasta ar trebui să ştim când a avut loc prima criză

(de aici discuţia prezentată mai sus, în privinţa stabilirii primelor manifestări ale epilepsiei) şi să încadrăm oscilaţiile ulterioare ale crizelor în contextul vieţii sale psihice, dar în această privinţă deţinem prea puţine date.

Descrierea crizelor în sine nu conţine nimic semnificativ, iar informaţiile asupra legăturii dintre crize şi evenimentele vieţii sunt lacunare şi contradictorii. Cea mai verosimilă este ipoteza că ele au apărut în copilăria lui Dostoievski; la început ele s-au manifestat prin simptome uşoare, forma epileptică apărând doar după trăirea zguduitoare de la 18 ani, când tatăl său a fost ucis.

Referindu-ne la crizele de epilepsie, ar fi foarte interesant şi concludent din punct de vedere al psihanalizei, că acestea au dispărut complet în timpul deportării în Siberia, însă alte date autorizează ideea contrară. Cele mai multe surse, printre care şi mărturia lui Dostoievski, susţin mai curând că boala a căpătat caracterul ei definitiv, epileptic, tocmai în timpul exilului în Siberia. Din păcate, nu ne putem încrede în confesiunile – nevroticilor. Experienţa a demonstrat că memoria lor falsifică realitatea cu scopul de a rupe o conexiune cauzală dezagreabilă. Totuşi se pare că timpul petrecut în închisoarea din Siberia a modificat considerabil şi starea bolii lui Dostoievski.

Nu putem trece fără a releva legătura incontestabilă dintre paricidul din *Fraţii Karamazov* şi soarta tatălui lui Dostoievski, corelaţie care a fost sesizată de mai mulţi biografi. Viziunea psihanalitică este tentată să considere acest eveniment ca trauma cea mai gravă, iar reacţia lui Dostoievski faţă de ea ca nucleul nevrozei sale.

În memoriile sale, Avdotia Panaeva ne oferă o descriere a fizicului lui Dostoievski de prin anii 1870: „Era slab, mic de statură, blond, de o paloare bolnăvicioasă a feţei. Ochii cenuşii, nu prea mari, treceau cu oarecare nelinişte de la un obiect la altul, iar buzele palide i se mişcau neîncetat”.

Prin 1848, doctorul Ivanoski observă la prietenul şi pacientul său o schimbare vizibilă: „Schimbarea lui Feodor

Mihailovici, după câte mi-am dat seama, consta în aceea că ajunsese foarte irascibil, bănuitor şi gata să se lege de orice nimicuri, plângându-se foarte des de ameţeli. Această schimbare s-a produs, dacă nu brusc şi pe neaşteptate, oricum nu într-un răstimp prea lung – cam două-trei săptămâni”.

Toate acestea, boala şi ipohondria, epilepsia (declarată sau nu), viaţa dezordonată, dificultăţile financiare, cearta cu grupul „Contemporanului”, unele eşecuri literare, sentimentul nesiguranţei

cauzat de activităţile sale subversive etc., au contribuit în mod convergent, probabil alături şi de alţi factori, la declanşarea unei grave crize existenţiale. Nu poate fi aici niciun dubiu: încă din perioada 1846 – 1849 Dostoievski ni se înfăţişează ca un bolnav, ca un om în impas. Firele existenţei sale se împletesc într-un mod de nedezlegat. Momentul e mai mult decât critic-disperat; şi sinuciderea îşi ţese trama şi pare inevitabilă.

În cartea sa *Viaţa lui Dostoievski*, fiica scriitorului confirmă că gestul era pe deplin posibil: „Adeseori tatăl meu – le spunea ea prietenilor săi – pe atunci el se afla în pragul sinuciderii şi că arestarea sa l-a salvat”. Într-adevăr, se poate afirma că, smulgându-l brusc din climatul tinereţii sale maladive, arestarea l-a salvat pe scriitor. Cumplita încercare mobilizează resurse nebănuite („Există în om o vitalitate şi o putere de rezistenţă insondabile; nu mi-aş fi închipuit că ele pot fi atât de mari, dar acum m-am convins prin propria experienţă44 – scrie el fratelui său din fortăreaţa Petropavlovsk, la 18 iulie 1849), armele plutonului de execuţie îndreptate spre pieptul său deşteaptă în sufletul ipohondrului, dezgustat de viaţă, o uriaşă dorinţă de a trăi. Monstruoasa înscenare a execuţiei a degajat, prin explozie, în fiinţa celui proscris, o asemenea cantitate de energie vitală încât ea s-a dovedit suficientă nu numai pentru ca scriitorul să poată supravieţui anilor

de vitregie şi de osândă, dar şi ca, apoi, în numai două decenii, să poată înălţa una dintre cele mai uimitoare construcţii ale spiritului uman. Ocna a fost pentru Dostoievski un „sanatoriu44 aspru, din care tânărul palid, bolnăvicios şi detracat de odinioară, a ieşit fortificat, sufleteşte şi fiziceşte deopotrivă. Corespondenţa scriitorului, expediată din Semipalatinsk în cursul anilor 1854 – 1856, adică după eliberarea din ocnă, ne arată că Dostoievski era pe deplin conştient atât de tinereţile sale morbide, cât şi de nesperata lui „însănătoşire44. „Dar fă-mi te rog plăcerea – scrie el, adresându-se la 30 iulie 1854, fratelui său Mihail – de a nu mă bănui că aş fi la fel de melancolic şi preocupat de sănătatea mea ca în timpul ultimilor ani petrecuţi la Petersburg. Toate acestea au trecut, au dispărut fără urmă44. Iar la 21 august 1855, scrie în acelaşi sens: „Dacă tu crezi că a mai rămas în mine ceva din acea nervozitate, din acea nelinişte, din acea pornire de a mă suspecta de tot felul de boli, ca la Petersburg, dă-mi voie să-ţi spun că te înşeli; n-a mai rămas nicio urmă din toate acestea, la fel ca şi din altele44.

Referindu-se la perioada de dinaintea arestării, Dostoievski afirmă, într-o scrisoare adresată la 24 martie 1856 generalului E.I. Totleben, erou al luptelor de la Sevastopol, care, prin intervenţiile sale ulterioare, i-a facilitat întoarcerea în Rusia şi cu al cărui frate

mai mic, Adolf, scriitorul locuise o vreme împreună în 1841, la Petersburg: „Odinioară am fost bolnav timp de doi ani, de o boală ciudată, morală. Eram ipohondru. Mi se întâmpla să-mi pierd minţile. Eram excesiv de nervos, de o emotivitate maladivă. Deformam faptele cele mai simple, atribuindu-le un alt aspect şi alte dimensiuni”. Aceste aprecieri subiective sunt întărite de câteva semnificative mărturii obiective. Astfel, revăzându-l pe Dostoievski după zece ani, la întoarcerea din Siberia, Trutovski şi Miliukov

constată o certă schimbare în bine.

Dacă cineva ar încerca să reconstituie imaginea lui Dostoievski nu din cărţile scrise de el, ci exclusiv pe baza cărţilor scrise *despre el*, ar constata cu surprindere că, folosind biografii diverse, s-ar obţine rezultate diferite, până la diametral opuse.

Există numeroase încercări – şi bibliografia de specialitate o demonstrează – de a interpreta opera lui Dostoievski din diverse puncte de vedere, toate având un caracter comun, caracterul absolut al tezei pe care o susţin. Există o viziune filosofică, o alta psihologică şi una etică, ultima cu caracter de echilibrare a primelor două.

Printre cei care au încercat să-l răstălmăcească pe Dostoievski se numără şi Lev Şestov (*Dostoievski şi Nietzsche*). *Filosofia tragediei* (Edit. de la Pleiade, Paris, 1926 şi *Revelaţiile morţii*, Libr. Pion, Paris, 1923). Mihailovski îl numise pe Dostoievski „un talent crunt", ceea ce voia de fapt să însemne bolnav, anormal, deci – după opinia sa – inutil, iar Şestov. la rândul său îl considera: crunt, bolnav, anormal, fără îndoială! în viziunea sa, bolnav a fost şi Gogol, şi el autor al memoriilor unui om din subterană, om de ce deconspiră în cele din urmă a nu fi eroul din roman, ci Gogol însuşi, adică... autorul! Sestov inversează violent rolurile: omul din subterană devine creatorul lui Dostoievski. Contopirea scriitorului cu eroul său, subordonarea lui totală faţă de acest personaj decurge până la limitele la care Dostoievski pare a fi o simplă mască. Complexelor raporturi dintre autor şi personaj li se substituie o identitate mecanică, de un sofism elementar.

Dostoievski a fost considerat un scriitor prin definiţie subiectiv, incapabil de a exprima prin intermediul personajelor sale altceva decât propriile sale gânduri şi obsesii. Asemeni vrăjitorului din poveste devine el însuşi slujitorul spiritelor damnate, pus în situaţii dezonorante.

„Nu încape îndoială: bolnav, măcinat de suferinţe, Dostoievski a simţit el însuşi tentaţia acţiunilor nesăbuite, a gustat din fructul oprit al desfrâului intelectual şi moral –

de aceea, probabil, a şi putut întruchipa în fiinţe de o neasemuită perfecţiune artistică aceste

vicii, tot mai răspândite în epoca sa. Cu deosebire, important ni se pare, însă, faptul că el le-a considerat anume drept vicii, că deşi le-a cunoscut intim şi le-a filtrat prin străfundurile propriului său suflet, li s-a împotrivit cu o conştiinţă mereu trează, cu o vigilenţă şi tenacitate neslăbite". „Nu ar fi cazul să considerăm scepticismul şi cinismul decât duşmani ai omului – exclamă Sestov în numele» romancierului?!

— Nicidecum, îi răspunde prin întreaga lui operă Dostoievski, în vremea noastră aceşti monştri îi dau târcoale omului, îl împresoară din toate părţile, îl îmbie să li se încreadă, îi promit delicii nicicând bănuite, eu însumi am auzit cântecul lor ademenitor, dar ascultare nu le-am dat, cum nici voi nu trebuie să-i ascultaţi, ci mai bine să vă astupaţi urechile cu ceară, după pilda străveche, pentru a scăpa de mrejele acestor noi şi infinit mai periculoase sirene. Şi dacă totuşi nu şi-a zăvorât văzul şi auzul, ci a înfruntat tentaţiile toate, rând pe rând, cu vajnică bărbăţie, a fost poate anume pentru a ne uşura nouă, celorlalţi, trecerea nevătămată între Scylla şi Caribda gândirii europene moderne" 1.

Thomas Mann analizând opera lui Dostoievski, îl situează pe acesta într-o zodie tenebroasă şi periculoasă, în vecinătatea lui Schopenhauer şi Nietzsche, gânditori care nu au contenit să obsedeze pe critic. El îngroaşă modul de interpretare folosit de Şcoala vieneză, de Sigmund Freud şi Stefan Zweig privitor la îndoielnice surse psihopatologice ale creaţiei dostoievskiene, preia şi dezvoltă „psihologia bolii", răspândită în acea vreme într-o formă închegată de „filosofie a bolii". Maladii ca tuberculoza şi epilepsia sunt potenţate, ca astfel să poată fi explicate emanciparea, revolta, aristocratismul spiritului. Este invocat în acest context şi Nietzsche, cel care a numit

omul „un animal bolnav": „În spirit, aşadar, în boală sălăşluieşte majestatea omului, iar geniul bolii este mai omenesc decât cel al sănătăţii" *(Gesammelte Werke*, X, Aufbau-Verlag, Berlin 1956, p. 179 – 180).

Diagnosticarea maladiei de care au suferit Schiller şi Dostoievski, idee reluată şi de Anna Seghers, ne apare ca insuficientă pentru a explica în totalitate rolul jucat de aceasta, aşa cum o face de altfel şi Thomas Mann.

Thomas Mann a scris despre „criminalul palid", titlu întru totul potrivit, după opinia sa, fizionomiei chinuit-neliniştitoare a lui Feodor Mihailovici. În Dostoievski şi Nietzsche, el vede, ca şi mulţi alţii, fraţi spirituali şi bolnavi: „mă refer în primul rând la un anume paralelism din gândirea celor doi mari bolnavi şi apoi la fenomenul bolii ca măreţie sau al măreţiei ca boală" *(idem,* p. 624). În această

1. *Dostoievski, Tragedia Subteranei* de Ion Ianoşi, Editura pentru Literatură Universală, Bucureşti, 1968, p. 183.

viziune, Dostoievski este „demonul" principal al operei sale identificându-se cu toţi damnaţii-eroi, în stare să comită aceleaşi „crime" şi „pedepse44.

Nu putem vorbi de Dostoievski fără a aminti de eseul lui Freud: *Dostoievski şi paricidul.* Potrivit medicului vienez, demersul său spre înţelegerea personalităţii lui Dostoievski vizează scriitorul, omul moral, nevroticul şi păcătosul. Freud consideră că aspectul moral constituie punctul cel mai nevralgic al scriitorului rus. Dostoievski trăieşte intens şi pe planuri diferite tentaţia păcatului, dar nu este capabil de mari acte de renunţare. Între vocaţia de eliberator al omenirii şi aceea de ins care pactizează cu autorităţile se instalează sentimentul de culpabilitate şi nevroză. Instinctele scriitorului îl împing în această direcţie spre deosebire de vocaţia sa generoasă, fenomen ilustrat de operele sale. Consideraţiile lui Freud merg atât

de departe încât el vede în Dostoievski un criminal virtual care se eliberează de anumite obsesii prin transferul pornirilor sale proiectate în operă. Freud este convins că crimele, actele de agresiune şi violenţa din opera sa sunt o dovadă a caracterului său. Sentimentul de culpabilitate a făcut din acest scriitor un masochist sentimental.

Paricidul din *Fraţii Karamazov*, soarta tatălui scriitorului, boala lui Dostoievski şi ipoteza bisexualităţii sale, reprezintă o suită de factori conexaţi pentru a explica atât comportamentul unui om, cât şi prezenţa acestei teme în opera sa. Simptomele morţii, date de boală, indică o satisfacţie fantasmatică şi masochistă din perspectiva eului, iar din aceea a supraeului, o altă satisfacţie punitivă şi sadică. Relaţia dintre băiat şi tată devine la Dostoievski o comunicare complexă între Alter ego şi Eu. Complexul oedipian se prelungeşte în cazul său prin prezenţa unui tată rău a cărui moarte este dorită de fiul său.

Criza epileptică este proiectată asupra tatălui, dar când acesta moare, apare sentimentul punitiv de culpabilitate. De aceea el acceptă pedeapsa nedreaptă de deportare în Siberia ca un substitut al sancţiunii pentru dorinţa morţii tatălui său.

Dar sentimentul culpabilităţii corelat cu intenţia latentă duce prin mecanismul deplasării la imposibilitatea îndeplinirii directe a unei dorinţe. În romanul lui Dostoievski crima este comisă de un altul, care se află tot în relaţie filială. Tatăl scriitorului a fost de asemenea ucis de un alt om, deşi fiul său îi dorea moartea. Într-o situaţie nevrotică ca cea a lui Dostoievski fantasma copilăriei s-a prelungit în diferite feluri în viaţa sa, căpătând o ilustrativă expresie în romanul său.

Este evident că Freud nu-l iubea pe Dostoievski şi nu avea o

consideraţie prea mare pentru opera sa. Psihanaliza lui Freud, care a suferit el însuşi de un complex oedipian,

poate explica sub un anume aspect rezistenţa sa în faţa unei comprehensiuni mai generoase a acestui mare scriitor. În mod cert, exagerările lui Freud au şi ele o motivaţie psihanalitică.

În creaţia lui Dostoievski, fapt care contrazice opinia lui Freud, se reflectă, în chip uimitor, toate trăsăturile ce caracterizează epilepsia. El a descris cu o măiestrie ieşită din comun această boală la mai multe dintre personajele sale literare.

De exemplu, Mîşkin din *Idiotul*, Smerdeakov din *Fraţii Karamazov*, Murin din *Gazda*, Kirilov din *Demonii* şi Nelly din *Umiliţi şi obidiţi.* Simptomele sunt prezentate gradat, iar la unii dintre eroi sunt descrise numai stări de indispoziţie epileptică. Dostoievski este un psiholog atât de desăvârşit încât reuşeşte să dea viaţă fiecărui personaj în parte. Spre exemplificare, vom prezenta câteva din personajele ce suferă crize comiţiale şi care apar astfel ca o expresie diferită a suferinţei care le marchează existenţa şi comportarea.

În *Idiotul*, Dostoievski ne oferă în persoana unui epileptic, prinţul Mîşkin, principalele trăsături ale personalităţii care aparţine sferei aspiraţii-înclinaţii. Referindu-ne la caracter, ne gândim în primul rând la însuşirile care fac parte integrantă din această sferă. Astfel, prinţul Mîşkin este un om de o rară bunătate care stârneşte uimirea tuturor şi care reflectă imaginea autorului însuşi. El posedă însuşirile care îl determină pe omul superior să-şi aprecieze semenii şi, mai ales, să-i ajute. În primul rând, este plin de compasiune faţă de cei din jur, lucru manifestat încă din Elveţia, când s-a apropiat de o sărmană fată respinsă de societate. În acelaşi timp, observăm că ştie să participe din plin la bucuria altora. Iubeşte mult copiii şi le preferă tovărăşia, simţindu-se bine în anturajul şi prezenţa acestora. Descrierea atitudinii sale compătimitoare o întâlnim în repetate rânduri. Dragostea lui pentru Nastasia este de la început însoţită de compasiune, pentru ca mai târziu să evolueze şi să se rezume exclusiv la milă. Fapt greu de imaginat, dar

prinţului îi este milă chiar şi de duşmanii săi, inclusiv de Rogojin, care îi e duşman de moarte şi care nutreşte gândul să-l ucidă, ridicând la un moment dat cuţitul asupra lui. Dacă prinţul nu a fost omorât, aceasta s-a datorat numai faptului că tocmai în acel moment a avut un atac de… epilepsie! Mîşkin nu se lasă niciodată provocat la ceartă de Rogojin, cu toate că amândoi o iubesc pe Nastasia şi apar în repetate rânduri în postură de rivali.

Aici se evidenţiază şi cea de-a doua trăsătură caracteristică tuturor oamenilor buni: lipsa capacităţii de a nutri sentimente de

duşmănie şi de ură faţă de alţi oameni, precum şi de a avea o atitudine combativă. Prinţul Mîşkin este chiar dispus să renunţe la Nastasia în favoarea lui Rogojin. El ştie că la momtentul potrivit Rogojin s-ar răzbuna pe Nastasia şi ca atare, imaginând întocmai ca la şah o mişcare mai devreme, caută să preîntâmpine o situaţie nedorită. Dacă ţinem seama de situaţiile create de Dostoievski în *Idiotul*, prinţul ar fi trebuit să duşmănească şi pe alţi eroi ai romanului care îl atacă, îşi bat joc de el, numindu-l idiot. Cu toate acestea, el nu întreprinde nimic împotriva lor. Mai mult, îşi caută vină în primul rând lui însuşi, străduindu-se să-şi explice atitudinea celor care-l ofensează. Merge atât de departe, încât le cere iertare celor care ar fi trebuit ei să-i ceară iertare, întrucât consideră că i-ar fi provocat prin atitudinea sa. Uneori îi este ruşine de ruşinea celorlalţi.

Aici intervine cea de-a treia trăsătură care îl caracterizează şi anume un exagerat simţ al pudorii. După ce i-a oferit în mod generos 10.000 ruble unui tânăr faţă de care nu are decât o vagă îndatorire, Mîşkin îşi face reproşuri amare pentru „felul brutal şi imprudent în care a procedat oferindu-i aceşti bani” şi mai târziu îi cere iertare plin de remuşcări. Pe timpul când Nastasia mai era încă o femeie întreţinută, îi face propuneri de căsătorie, spunând:

„Socot că dumneata îmi vei face onoarea şi nu eu dumitale”. Adesea prinţului „i se urca ruşinea în obraji44 fără vreun motiv obiectiv.

Printre trăsăturile de caracter accentuate, din sfera aspiraţii-înclinaţii, se numără anxietatea şi mila. Dacă la un anumit om mila ia naştere foarte uşor, el imprimă şi firii sale o notă specială, cum a fost cazul la Dostoievski. Astfel, Vania din *Umiliţi şi obidiţi* este dominat de milă. Acest lucru iese cel mai pregnant în evidenţă din atitudinea lui faţă de Nataşa, care îi spunea odată: „Ah, Vania, prietenul meu drag şi bun. Ştiu că dacă ar fi să mă încerce din nou nefericirea ori să mă năpăstuiască amărăciunile, tu ai fi iarăşi aici alături de mine; poate că numai tu singur, dintre ei toţi! Cum să-ţi mulţumesc pentru toate acestea? 44

Un personaj asemănător cu *Idiotul* – prinţul Mîşkin – este Aleoşa din *Fraţii Karamazov.* Dostoievski ne prezintă şi aici un om care iartă întotdeauna şi care simte nevoia să iubească pe toată lumea. Deosebirea constă doar în faptul că înclinaţia sa de a se ruşina pentru greşelile sale şi ale celorlalţi nu este atât de vizibilă la Aleoşa ca la Mîşkin. Când vede mizerie şi durere, Aleoşa este imediat cuprins de milă. Când nu poate să-i fie milă, este cuprins de durere şi jale. Astfel, este disperat când asistă neputincios la gravele neînţelegeri dintre fraţii săi, căci unul este logodit cu femeia pe care celălalt o iubeşte cu patimă: „Nu era, oare, un motiv în

plus de ură şi zavistie în familia lor? Şi apoi, de care dintre ei trebuia să-i fie milă? Şi ce să le dorească? Ţinea deopotrivă la amândoi, dar ce ar fi fost de dorit pentru unul, ca şi pentru celălalt prinşi cum erau în asemenea cumplite contradicţii? Orice om şi-ar fi pierdut capul, cu atât mai mult el, care, prin firea lui, nu putea să suporte incertitudinea. Dragostea pe care le-o purta avea un caracter activ. Aleoşa nu era în stare atunci când iubea pe cineva, să rămână în pasivitate, trebuia neapărat să-l ajute

într-un fel sau altul”.

Nici Aleoşa ca şi Mîşkin nu cunoştea sentimentul de duşmănie, şi cu atât mai puţin pe cel de ură, rămânând tot timpul paşnic şi blând. Aleoşa nu ia niciodată atitudine împotriva altuia şi oricine îl poate ofensa, fără ca el să se apere. Deosebit de caracteristică este atitudinea sa când, întâmplător, este implicat, pe stradă, într-o ceartă a unor copii de şcoală. El este rănit cu o piatră de unul dintre copii şi muşcat la un deget. Cu toate că se simte atacat fără niciun motiv, nu reuşeşte să se înfurie pe băiatul cel rău: „Aleoşa scăpă un ţipăt de durere şi încercă să-şi tragă degetul. Copilul îi dădu, în sfârşit, drumul şi se trase numaidecât îndărăt, căutând să păstreze între ei aceeaşi distanţă. Îşi înfipse dinţii lângă unghie, aproape până la os, atât de adânc încât începuse să mustească sângele. Aleoşa scoase din buzunar o batistă şi-şi înfăşură strâns mâna rănită. Operaţia aceasta dură aproape un minut în care timp băieţaşul rămase pe loc, în aşteptare. În cele din urmă, Aleoşa îşi ridică spre el ochii senini.

— Aşa, zise el. Vezi ce rău m-ai muşcat. Eşti mulţumit, da? Şi acu vrei să-mi spui ce ţi-am făcut? Piciul se uită la el mirat.

— Nu ştiu cine eşti, te văd pentru întâia oară, urmă tot atât de calm Aleoşa, dar nu se poate să nu-ţi fi făcut nimic, altminteri nu m-ai fi urgisit aşa, de pomană… Hai, spune-mi, ce ţi-am făcut, cu ce ţi-am greşit? 44

Reîntorcându-ne la *Idiotul* ne vom opri asupra descrierii unui alt tip de personalitate accentuată şi anume hiperpersevereninestăpânită. În acest caz, tensiunile afective defavorabile care rezultă din combinarea firii hiperperseverente cu cea nestăpânită se manifestă de timpuriu, de la cea mai fragedă vârstă, caracterizându-se prin izbucniri bruşte de mânie fără motive serioase. Violenţa şi bruscheţea acestor ieşiri, adevărate accese, indică un caracter epileptoid. Iritabilitatea epileptoidă impulsivă poate deveni deosebit de periculoasă atunci când este asociată cu elementul nestăpânit. În acest caz, tensiunile afective ce se ivesc brusc conduc uşor şi repede

la fapte şi dau numărul cel mai mare de indivizi ce comit acte de violenţă. Este foarte semnificativ din acest punct psihologic de vedere că Dostoievski descrie un asasin posedând

aceste două trăsături de caracter. Rogojin din *Idiotul* are o asemenea fire. La început se poate constata că stăpânirea de sine îi lipseşte până într-atât încât poate fi considerat drept un psihopat epileptoid. Sustrage bani de la tatăl său pentru a-i cumpăra cercei Nastasiei, de care s-a îndrăgostit. Bătut crunt de tatăl său, fuge de acasă şi bea toţii banii pe care îi are la el. În eforturile sale de mai târziu pentru a o câştiga pe Nastasia strânge în jurul său o ceată de derbedei, pătrunde cu forţa în casa unui rival şi face un scandal monstru. Într-o stare violentă de surescitare promite Nastasiei 100.000 de ruble. Mai târziu, aduce banii, iar în scena care urmează vădeşte într-un mod grosolan lipsa sa de autostăpânire. Rogojin vine cu banda sa, care face scandal, iar el aruncă cele 100.000 de ruble ca şi cum cu această sumă ar fi putut s-o cumpere pe Nastasia. Când aceasta, după multe tergiversări, se decide în cele din urmă pentru el, Rogojin este total nestăpânit în bucuria sa: Haidem!

zbiară Rogojin ca un smintit. Hei, voi de acolo… aduceţi vin… pentru toată lumea! Iu-bu-bu!

— Vin… vin… Vreau să beau, să petrec. Va fi şi muzică?

— Da, da, o să fie! Nu vă apropiaţi! răcni din nou Rogojin ca ieşit din minţi, văzând că Daria Alekseevna se îndrepta spre Nastasia Filipovna. E a mea! Numai a mea! Regina mea! S-a zis!”

Curând se poate constata că atitudinea lui Rogojin nu poate fi explicată exclusiv prin iritabilitatea epileptoidă. Însăşi perseverenţa dusă la extrem cu care se luptă s-o câştige şi s-o păstreze pe Nastasia denotă o trăsătură paranoică. Desigur – menţionează în continuare Leonhard,

după care ne-am inspirat în cele de mai sus
- nu trebuie să pierdem din vedere faptul că Dostoievski descrie o dezvoltare care ar putea să provoace efecte profunde chiar şi la un om obişnuit. Nastasia nu-l iubeşte pe Rogojin, dar se reîntoarce de fiecare dată la el, se declară de acord cu o căsătorie făcută în grabă, dar de fiecare dată se răzgândeşte, uneori refugiindu-se la prinţul Mîşkin. Rogojin oscilează mereu între speranţă şi dezamăgire, ajungând astfel într-o stare gravă de gelozie, ceea ce, la rândul ei, are drept efect sporirea dragostei lui. Rogojin avea moştenită de la tatăl său înclinaţia spre paranoia. La un moment dat prinţul Mîşkin compară pe tatăl cu fiul: „Mi-a venit în gând că, dacă nu te lovea năpasta aceasta, dacă nu intervenea dragostea asta nefericită, ai fi devenit întocmai ca şi tatăl tău; şi poate că în cel mai scurt timp. Te-ai fi zăvorât în casa asta, cu o soţie tăcută şi supusă, aspru şi zgârcit la vorbă, ursuz şi neîncrezător în oameni, fără măcar să simţi nevoia de a sta cu cineva de vorbă, mulţumindu-te să strângi bani, străin de toţi şi de toate. Cel mult, şi asta poate abia la bătrâneţe, ai fi găsit vreun cuvânt de laudă pentru cărţile cele vechi şi te-ai

fi însufleţit puţin tălmăcind puterea ascunsă în semnul crucii cu două degete44.

Urmează un pasaj din care ne dăm seama că autorul atribuie mai multă importanţă trăsăturii paranoice a lui Rogojin decât celei epileptoide. Ura perseverentă resimţită de Rogojin faţă de Mîşkin este foarte profundă: atitudinea binevoitoare a lui Mîşkin nu izbuteşte să-l potolească decât trecător. Rogojin îl urmăreşte, îl pândeşte, apare brusc undeva şi se uită la el ameninţător, cu ochii lui negri. Nutreşte gânduri de omor, care se referă când la prinţ, când la Nastasia, şi are mereu un cuţit la îndemână. O dată ajunge chiar să ridice cuţitul spre a-l lovi pe Mîşkin. Ura lui faţă de Nastasia este tot atât de mare, cu toate că în

acest caz ura merge mână-n mână cu o dragoste profundă. Până la urmă nu se poate stăpâni şi o ucide, urmare a iritabilităţii epileptoide descrise într-o formă literară magistrală.

În ceea ce-l priveşte pe prinţ, dacă acesta nu a fost omorât, aceasta s-a datorat faptului că tocmai în acel moment, aşa cum am mai spus, face o criză îngrozitoare de epilepsie. Starea premergătoare crizei este descrisă foarte detaliat şi se exprimă tocmai prin acel sentiment al beatitudinii şi fericirii absolute, calificat de Mîşkin ca o expresie a adevărului absolut, ca o redare nu numai supremă, ci şi suverană a vieţii. Pentru a demonstra afirmaţia noastră, vom reproduce un fragment din această descriere: „... în acele momente, rapide ca fulgerul (respectiv în timpul crizei n.a.) sentimentul vieţii şi conştiinţa se decuplau. Spiritul şi inima se iluminau de o imensă strălucire. Toate emoţiile, toate îndoielile, toate neliniştile se calmau de îndată, pentru a se converti într-o suverană seninătate, formată din bucurie luminoasă, din armonie şi speranţă44.

M. Lund, un cunoscut psihiatru şi neurolog din Glostrup (Danemarca) referindu-se la boala de care suferea Dostoievski, menţionează într-un studiu referitor la acesta şi opera sa:, 3 oala nu reprezenta pentru el numai un chin, ci şi un fel de elevare44. La ce se referă doctorul Lund? Probabil la una din faptele care explică
- în parte – chiar denumirea maladiei – morbus sacer – dată în vechime. Dostoievski încerca, într-adevăr, în cursul aurei, respectiv a acelei trăiri senzoriale patologice, care precede criza propriu-zisă, un sentiment de beatitudine şi de fericire chiar, dublat sau poate generat de acea trăire, într-o clipită, a vieţii întregi, fapt caracteristic crizelor comiţiale sau epileptice1. Este ceea ce se desemnează în literatura medicală anglo-saxonă sub denumirea de „panorama fit44 (fit = criză, atac, paroxism).

Să trecem la o altă operă literară a lui Dostoievski, *Fraţii*

1. Se pare că în timpul spânzurării, au loc asemenea

senzaţii.

Karamazov şi să ne oprim asupra lui Smerdeakov, personaj complex, cu unele trăsături epileptoide. Smerdeakov, fiul nelegitim al lui Feodor, a fost conceput cu o debilă mintal, şi seamănă întru totul ambilor părinţi. Smerdeakov este prefăcut, viclean, se complace ca spion al tatălui său şi totodată şi al fiului, deşi cei doi nu se împacă şi se duşmănesc. În acelaşi timp, el încearcă să se apropie şi de cel de al doilea fiu şi să se facă iubit de el. Dacă nu ar avea o fire isterică, nu ar fi în stare să facă toate acestea. Pe de o parte, el se preface a fi sincer şi deschis, pe de altă parte manifestă o supunere umilă. Servitorul casei, care este totodată şi tatăl adoptiv al lui Smerdeakov, cunoaşte atât de puţin adevărata lui fire, încât garantează „în mod călduros" în faţa tribunalului pentru onestitatea lui. Procurorul îl caracterizează – într-un mod extrem de sugestiv: „Fiind extrem de cinstit din fire şi bucurându-se de toată încrederea boierului (care ţinuse să-l răsplătească pentru onestitatea lui odată, când îi înapoiase nişte bani pierduţi), îmi închipui cât se va fi chinuit bietul Smerdeakov la gândul că-şi vânduse stăpânul, de care era grozav de ataşat, considerându-l binefăcătorul său".

În realitate, Smerdeakov era asasinul celui care avusese atâta încredere în el. A ştiut să-şi conceapă şi să-şi pregătească odioasa-i faptă atât de bine, încât fiul cel mai mare a fost acuzat şi condamnat pentru asasinat. Caracterul isteric s-a dezvăluit şi prin aceea că el, care suferea de accese de epilepsie, a simulat înaintea crimei un atac de epilepsie într-un mod atât de caracteristic încât nimeni nu s-a îndoit de autenticitatea acestui atac. Din moment ce toată lumea credea că el se află într-o stare de inconştienţă epileptică, nu putea fi suspectat de a fi asasinul. Ca şi tatăl său, nu lipseau nici la el fenomene isterice, bătătoare la ochi. Când al doilea dintre fiii Karamazov, înfuriat de perfidia lui, îl loveşte, Smerdeakov

afectează o mare durere sufletească: „Într-o clipă, un potop de lacrămi i se revarsă pe obraji şi murmurând: «Nu-i frumos, domnule, să loveşti un biet neputincios!», feciorul îşi acoperă faţa cu o batistă murdară de stambă albastră cu pătrăţele şi începe să plângă sfâşietor înăbuşindu-şi suspinele41.

Smerdeakov, afirmam mai sus, prezintă o fire complexă, în care isteria se împleteşte cu o serie de deficienţe morale, mai concret lipsa sentimentului datoriei şi al compătimirii. Merge până acolo încât devine nerecunoscător chiar faţă de părinţii săi adoptivi, chinuieşte animalele şi trece indiferent pe lângă oameni aflaţi în suferinţă. El este conştient de carenţele sale afective şi etice, ascunzându-le cu multă abilitate şi jucând un rol care nu corespunde adevăratei sale firi.

Multe dintre personajele lui Dostoievski sunt personalităţi

demonstrative, aflate deseori la limita patologicului, ştiind că nu există o graniţă riguroasă între personalităţile accentuate şi cele psihopatice.

Întrucât o trăsătură isterică presupune o înclinare pentru o imaginaţie detaşată, plină de fantezie, este foarte posibil ca mulţi scriitori – şi aici considerăm că este şi cazul lui Dostoievski – să se poată transpune deosebit de bine în felul de a reacţiona al istericilor – personalităţi accentuat demonstrative – tocmai datorită faptului că şi ei înşişi posedă o astfel de trăsătură. Problema trebuie înţeleasă nuanţat, paleta fiind infinit de cuprinzătoare. *A nu se confunda cu diagnosticul medical*

Dostoievski a zugrăvit numeroase personaje cu trăsături isterice. Spre exemplu, Feodor, tatăl fraţilor Karamazov nu este atât o personalitate demonstrativă, cât un psihopat isteric. Acest lucru rezultă din întreaga sa comportare. Feodor este brutal atât faţă de prima sa soţie, cât şi faţă de-a doua, aduce tot timpul femei străine în

casă, dar nu se simte câtuşi de puţin vinovat. După moartea primei sale soţii, nu s-a ocupat de copilul lor, după moartea celei de-a doua are aceeaşi atitudine şi faţă de ceilalţi doi copii născuţi din această căsătorie. Mai mult, el uită aproape că are copii, servitorul casei văzându-se nevoit să îngrijească aceste făpturi părăsite. Avem de-a face cu un isteric care respinge tot ce l-ar putea împiedica să-şi urmărească pornirile lui egoiste.

Şi Lebedev din *Idiotul* este un isteric. Este în stare să joace cele mai diferite roluri. Este umil şi servil când crede că aceasta e în avantajul său, poate fi însă tot aşa de bine plin de demnitate şi arogant. Minte fără scrupule, ţese intrigi, scrie scrisori anonime, totul cu o desăvârşită naturaleţe, cu o atitudine complet nevinovată. Ne dăm seama că nu e conştient de faptul că are o comportare necinstită. Lebedev este însă capabil să-şi schimbe foarte repede rolul: ţese intrigi contra unui om, iar atunci când situaţia se schimbă, îşi modifică pe loc şi el comportamentul. Comportarea adoptată de el e teatrală, face gesturi exagerate, grimase, are atitudini ceremonioase, este afectat în vorbire şi gesturi. Cineva care este capabil să se prefacă atât de bine, care nu ştie numai să-şi potrivească cuvintele aşa cum vrea, dar îşi poate stăpâni în asemenea măsură întreaga atitudine, încât până şi mimica şi gesturile sale redau exact ce vrea el să exprime în acel moment, trebuie să fie în stare să se identifice total cu rolul pe care vrea să-l joace. De aşa ceva nu este capabilă decât o personalitate demonstrativă.

Demonii este cartea cea mai întunecată, apăsătoare, disperată, a lui Dostoievski, o împărăţie a întunericului, în care romancierul nu a lăsat să pătrundă aproape nicio rază de lumină, se încheie

printr-un lanţ de catastrofe, întrecând finalurile de groază shakespeareene: mor pe rând Lebeadkin şi Maria Timofeevna, Lebeadkina, Liza, Satov şi Maria, Satvra,

Kirillov, Stepan Trofimovici, moare Fedka, cel ce ucisese cu cuţitul şi Nikolai Stavroghin, cel ce ucisese cu gândul, cel care pusese totul la cale, toate nenorocirile descrise în cele trei părţi, din ce în ce mai trepidante, ale romanului, începând cu prima crimă, comisă asupra Matrioşkăi.

În repetate rânduri Dostoievski şi-a deconspirat sursele romanelor sale. Ştirile judiciare, procesele verbale ale anchetelor şi dezbaterile din instanţă, depoziţiile acuzaţilor şi ale martorilor s-au numărat printre lecturile constante ale scriitorului. Carnetele şi scrisorile ne dezvăluie fazele şi chinuitoarele etape ale elaborării planului, întrerupte de seria crizelor de epilepsie din iulie. Iată datele câtorva crize din anul 1870, descrise în „Camere”; paginile 810 – 815 – 1/13 ianuarie, 7/19 ianuarie, 10/29 ianuarie, mai, 13/1 iulie, 15/13 iulie, 28/16 iulie, 7 august, 2 septembrie, 10 octombrie, 16 octombrie, 22 octombrie. Dostoievski descrie împrejurările în care s-au produs atacurile de epilepsie, culimând cu un moment de depresiune psihică şi artistică când scriitorul se hotărăşte să distrugă tot ce realizase şi să ia munca de la capăt, pe baza unui plan nou.

Dintre simptomele descompunerii, niciunul nu l-a urmărit cu atâta insistenţă pe Dostoievski ca epidemia de „sinucideri”. Formula, citată în roman şi în *Jurnalul unui scriitor*, fusese constant invocată de presa vremii, în relatările din ce în ce mai numeroase şi mai alarmante despre sinucigaşi. Scriitorul a căutat demult să dezlege cauzele pentru care oamenii îşi curmă viaţa; în deceniul al optulea preocuparea aceasta devenise centrală, pe baza agravărilor produse în societate, accentuarea pauperizării şi imoralităţii.

Publicarea scrisorilor sale postume şi a jurnalelor soţiei sale a pus într-o lumină mai puţin favorabilă unul din episoadele vieţii sale, perioada când Dostoievski se afla în Germania, stăpânit de patima jocului (Fiilop-Miller şi Eckstein, 1925). Este vorba de un inconfundabil acces de pasiune patologică ce trebuie privit ca atare, indiferent de aprecierea noastră asupra scriitorului. Sentimentul de vină

îşi crease la Dostoievski un substitut concret, iar jucătorul îşi spunea că un câştig la cărţi i-ar fi dat posibilitatea să se întoarcă în Rusia, fără a fi dat în judecată de creditorii săi. Dar Dostoievski era suficient de inteligent pentru a-şi da seama că este vorba de un simplu pretext şi suficient de sincer pentru a recunoaşte (un jucător pasionat a fost şi Cezar Petrescu despre care ne vom ocupa într-o lucrare viitoare).

El ştia că esenţialul îl constituie jocul în sine şi toate amănuntele comportării sale pasionale iraţionale dovedesc acest lucru, dar şi

ceva în plus. El nu se oprea niciodată până nu pierdea totul. Jocul era pentru el şi un mijloc de autopedepsire. De nenumărate ori îi promisese Annei că nu va mai juca deloc sau că, în acea zi nu va mai juca şi aproape întotdeauna, relatează ea în amintirile sale, îşi călca cuvântul dat.

Mizeria extremă în care ajunseseră cei doi soţi din cauza nesăbuinţelor la joc, îi dădea prilejul lui Dostoievski să obţină şi o altă satisfacţie patologică. El se putea învinui şi umili în faţa ei, îi putea cere să-l dispreţuiască, să regrete că a luat de bărbat un vicios înveterat; după această descărcare de conştiinţă, jocul putea continua în ziua următoare. Iar tânăra femeie se obişnuise cu acest ciclu, întrucât observase că producţia literară, singura de la care era de aşteptat o salvare reală, nu mergea niciodată mai bine ca atunci când pierdeau totul şi îşi amanetau ultimul obiect de valoare. Dar ea nu înţelegea legătura. Satisfacerea sentimentului de vinovăţie prin autopedepsire ducea la o relaxare a inhibiţiei impulsului creator şi îi permitea lui Dostoievski să pornească mai departe pe calea genialei sale opere.

Suntem convinşi că în multe din cazurile prezentate în lucrarea noastră, regăsim situaţii asemănătoare.

În încheiere, credem că nu greşim afirmând că

Dostoievski – un om bolnav, ţintă concomitentă a unor maladii una mai groaznică decât cealaltă, dacă ţinem seama de stadiul medicinei din acea vreme – a reuşit să biruiască suferinţa şi să ne dăruiască o operă literară nepieritoare.

Dacă există o influenţă a bolii, aceasta s-a manifestat în zugrăvirea ei, în fiinţa eroilor săi, cărora le-a dat o viaţă chinuită şi zbuciumată, copie fidelă a propriului său destin…

G. Bacovia1

S-a născut la Bacău, la 5 (sau 6) septembrie 1881. Încă de copil, Bacovia afişează toate premisele inadaptabilului. Timid, retras în sine, arbora un surâs de o blândeţe tristă. Mama, veghindu-i nopţile, îi observa crispările şi convulsiile însoţite de gemete în somn.

Cu toate că era singurul băiat al familiei, căci din nefericire

1. Pseudonimul literar al lui Gheorghe Vasiliu – Bacovia – menţionează poetul! înseamnă pur şi simplu „Calea lui Bacchus” dar probabil se leagă mai curând de numele regiunii din această parte a Moldovei (ordinul franciscan care ridicase în veacul al VI-lea dioccza locală, se chema ordinul Bacoviensis).

fratele mai mare, Niculaie, murise înainte de naşterea sa, Iorguţ (aşa îl strigau cei apropiaţi) era menajat, dovedindu-se o făptură plăpândă şi gingaşă. Deşi îi erau interzise jocurile în comun şi celelalte manifestări fireşti ale vârstei, i se încurajau pornirile solitare. Copilul stătea mai tot timpul în preajma mamei, iar când ea lipsea, o căuta pentru a o şti undeva pe aproape, protectoare. Se dovedea de mic a fi extrem de milos, caracter propriu mai curând sexului opus. Trăsătura aceasta se va păstra şi accentuându-se, peste ani, va deveni notă constitutivă.

În jurul vârstei de şapte ani s-a îmbolnăvit de paludism. În timpul şcolii primare era solitar şi retras, nu

lega prietenii, citea mult, de-a valma, vădind o preferinţă pentru poezii. Mai târziu, în anii de adolescenţă, a rămas cu aceeaşi fire timidă, nefiind prieten cu vreo fată.

Nu numai împlinirea, dar chiar şi comunicarea pasiunii puneau o problemă inhibiţiilor sale, care parcă îşi aliau împrejurările pentru ca aspiraţia să nu se desfăşoare în voie. Exigenţele carnale, compromise în ochii lui de experienţele tarifate, îi inspirau o spaimă amestecată cu repulsie fizică şi dispreţ moral. Eşecurile sentimentale - nefinalizate şi rămase toate în fază de întâlniri întâmplătoare pe stradă – şi brutalitatea simţurilor l-au făcut să întâmpine dragostea cu o suspiciune învăluită într-un surâs de ironie amară, sugerând o cunoaştere blazată ce nu îşi menaja nicio surpriză. Îngrădirea artificială pe care o simţea, transfigurarea până la adoraţie şi detestarea până la oroare a femeii, acuzau o atitudine ambivalentă, de atracţie şi de respingere, caracteristică impulsurilor de orice natură ale lui Bacovia.

Complexul erotic era încurajat de situaţia şi comportamentul femeilor din familia sa. Mama, prin excesul de afectivitate şi grija permanentă cu privire la sănătatea fiului, în loc să-i favorizeze afirmarea bărbăţiei, creşterea conştiinţei de sine, a responsabilităţii şi iniţiativei, îi întărea teama de instincte şi pasiuni şi, în perspectivă, de maturizare. Neîncrederea lui în lume şi viaţă, sporită până la comprehensiunea existenţei ca ratare fatală, cu o pantă spre descompunere şi moarte, a fost adâncită deci tocmai de aceea care voia să-l vadă fericit!

La învăţătură a cunoscut o evoluţie sinuoasă: mai întâi în şcoala primară, a terminat toate clasele, obţinând premiul I, în timp ce la liceu a preferat să-şi facă propria instrucţie – citind enorm – şi absolvindu-l cu greu (media 6, 63); în 1903 şi-a susţinut bacalaureatul. Cu se sentiment? Scăpat anevoie din caznele acestei instituţii se va răzbuna cu vestita poezie *Liceu.*

Ajuns aici, a refuzat să se gândească la o carieră; totuşi la

sugestia şi insistenţa tatălui său, la sfârşitul verii a intrat la şcoala militară din Iaşi, dar contactul cu disciplina cazonă l-a speriat atât de tare, încât s-a retras. Apoi şi-a încercat norocul, fără a vădi vreo înclinaţie, spre Facultatea de Drept din Bucureşti, unde s-a înscris în toamna lui 1903. Iată cum l-au descris cunoscuţii săi de atunci: slab, emaciat, uşor adus de spate şi îngust în umeri, strecurându-se grăbit şi fără zgomot prin mulţimea peste care ochii lui mari şi albaştri alunecau uşor, ca peste o imensă suprafaţă goală.

Macedonski îl aprecia şi îi elogia poeziile, Bacovia devenind unul dintre frecventatorii *Literatorului.*

Introvertit şi fără încredere în sine, Bacovia nu urmărea şi nu va urmări niciodată să-şi câştige existenţa din scris. Nu era însă singurul care gândea aşa, căci a trăi din literatură, cu atât mai mult din poezie, era o utopie pentru oricare dintre scriitorii timpului, mai toţi recurgând la serviciile unei meserii secunde, cel mai adesea a gazetăriei, la fel de prost remunerată. Bacovia, deşi pasionat cititor de ziare şi reviste, nu a practicat jurnalistica, în schimb a încercat în repetate rânduri fără succes, să dea viaţă unei reviste literare, singur sau în colaborare.

La sfârşitul anului I, după ce absolvise o serie de examene, cade la dreptul penal şi abandonează facultatea (1904).

S-a întors la Bacău, motivându-şi gestul, în parte, datorită impasului universitar, în parte, dificultăţilor materiale, dar în orice caz pradă unui avansat surmenaj. S-a odihnit timp de un an, supravegheat de familie şi în anul următor şi-a încercat norocul la Iaşi, de această dată cu mai mult noroc, căci sosit în vacanţă acasă, în primăvara lui 1906, poetul s-a simţit refăcut fizic. Spre surprinderea tuturor, a manifestat însă o criză accentuată de melancolie, ce lua forme morbide. Nevroza, care îi dădea târcoale încă din adolescenţă, şi-a făcut apariţia acum, la 25 de ani.

Facultatea de Drept de la Iaşi i-a oferit condiţii de studiu mai convenabile decât la Bucureşti, de vreme ce nu reclama frecvenţa regulată şi trecerea examenelor „în bloc”. Bacovia, la rândul său, probabil mai matur, şi-a dat toată silinţa şi după patru ani (1911), a obţinut licenţa în drept, fără teză, cu bile roşii la toate examenele finale.

Avea 30 de ani la absolvirea facultăţii şi probabil că insistenţa familiei l-a grăbit să-şi demonstreze bunele intenţii, înscriindu-se la baroul băcăuan şi luându-şi cartea de avocat, pentru care timp de zece ani va achita cotizaţiile cu regularitate. Bunăvoinţa i-a fost zadarnică, fiindcă nu va călca niciodată în Tribunal, speriat de o meserie pentru el odioasă moralmente şi istovitoare nervos. Nevoia de independenţă pecuniară, chiar în cadrul îngust al pretenţiilor sale.

I-a făcut să primească însă posturi pentru care era tot atât de puţin chemat. Astfel, în 1912 îl găsim ca profesor suplinitor în învăţământul primar, mai întâi la Bacău, apoi într-o comună din apropiere. Nesuportând nici această obligaţie, a intrat ca funcţionar (ajutor contabil) în administraţia locală a şcolilor.

Umilinţa slujbelor mărunte şi certitudinea din ce în ce mai clară a imposibilităţii de a face faţă prestaţiilor sociale, în ciuda eforturilor de conştiinciozitate, provoacă explozia crizei latente într-un sistem nervos zdruncinat de abuzul de stimulente aflate la îndemâna tuturor (tutun etc.).

Boala s-a manifestat printr-o serie de crize depresive cu stări obsesive, care l-au determinat să renunţe la încercarea de a se integra în viaţa socială şi l-au făcut să lâncezească zile întregi închis în casă, într-o stare de rigiditate morală din care abia uneori ieşea. „Tăceri grele, prelungite, stătea zile întregi închis în cameră fără a ieşi la masă… Sta culcat pe canapeaua de mătase, cu picioarele în pantofi, cum şedea adeseori când îşi recita versurile.

Nu-l deranjam niciodată. Într-o zi, mi s-a părut că vorbea prea tare. Declama, gesticula ca un artist tragic pe scenă", va comenta mama sa, care, spre deosebire de tatăl, indiferent la natura exactă a răului, intuieşte totuşi gravitatea situaţiei şi face demersuri pentru internarea la un sanatoriu din Bucureşti. Îngrijirea acordată aici, deşi i-a stârnit o silă pe viaţă de doctori şi doctorii, i-a fost utilă. La mai puţin de un an de spitalizare, în primăvara lui 1914 bolnavul se restabileşte şi revine acasă. În anul următor se îmbolnăveşte de tuberculoză.

În 1916 pleacă la Bucureşti, unde obţine o slujbă minoră de impiegat clasa a Etl-a (copist la Direcţia învăţământului secundar şi superior), găzduit de sora sa Elena, într-o cameră mobilată, în apropierea ministerului, pe strada Fântânii. Lua prânzul la un birt vecin, iar seara, după ce se oprea la o plăcintă şi la un vin, revenea acasă, unde citea, scria şi fuma până noaptea târziu. O existenţă monotonă, întreruptă doar de vizitele de sâmbătă seara, prelungite până luni, la domiciliul din Cotroceni al fratelui Costică, care, prin căsătorie, dispunea de o locuinţă încăpătoare şi o gospodărie aşezată. O cunoaşte în această perioadă pe Agatha Grigorescu, cu care se va căsători abia în 1928.

În 1920 se îmbolnăveşte de o boală de piele, o eczemă provenită din cauza alimentaţiei deficiente din timpul războiului, boală refractară la tratament şi agravată prin nepăsarea şi uşurinţa cu care a fost apreciată. Timp de doi ani faţa i-a fost acoperită de o crustă violacee, de care nu credea să mai scape. Ieşea rareori, se spune, având obrazul înfăşurat în tifon, cu gulerul pardesiului ridicat.

ferindu-se de privirile lumii. Mânca la el în odaie, se îngrijea singur, schimbându-şi compresele cu soluţia prescrisă de medic.

Vindecat, în 1922, pleacă la Bacău. Începe tot mai

insistent să facă demersuri asupra Agathei în vederea căsătoriei. Aceasta se profila ca unica şansă, căci ştiindu-se oricând pradă inhibiţiilor şi dezechilibrului nervos, o amânare nedeterminată risca să zădărnicească legătura lor.

Comportarea faţă de cea care îi va deveni soţie se caracteriza printr-un şir de tergiversări, tăceri lungi şi renunţări bruşte, dar şi prin mici răutăţi, datorate în parte frustrării şi complexării sale (vezi episodul când, pe malul Bistriţei, a lăsat-o să cadă într-o tufă de urzici, deşi, după cum i-a mărturisit, cunoştea prea bine locul cu capcana, sau un alt exemplu, notaţia: „Azi după-amiază trebuie să aştept o domnişoară emancipată de multe mofturi. E de altfel poetă şi nu dă multe vizite”.

Graţie unor relaţii de familie, Bacovia a fost reprimit în învăţământul primar şi preda la clasele mici. Îşi exercita cu seriozitate şi ataşament sarcina, sosea la ore exacte, trecea de îndată la tablă pe care desena şi caligrafia după tiparele din metodele de predare, apoi se aşeza în bănci lângă elevi, îndreptându-le cu mâna literele strâmbe, crochiurile tremurate. Elanul didactic a pierit însă foarte iute şi după un an de predare, Bacovia se retrage de la catedră, inapt pentru sarcinile de continuitate şi program. Abandonează definitiv cariera didactică şi se gândeşte să se stabilească la Bucureşti, unde va găsi, gândea el, o soluţie de a-şi câştiga existenţa.

Stabilit în Bucureşti, se căsătoreşte în sfârşit la 28 iunie 1928, dar condiţiile precare de existenţă şi locuit, neputinţa de a-şi aduce contribuţia la întreţinerea casei, îl tensionează şi-l împiedică să se concentreze la scris. Toată enervarea acumulată împotriva lui însuşi acum se revărsa împotriva soţiei sale luând forma sarcasmelor mărunte sau ironice, alimentându-se permanent din incidente anodine şi preteste artificiale. O nouă criză mocneşte şi poetul face totul pentru a-i uşura declanşarea. Ce se întâmplase? Primise postul minuscul de copist clasa a III – al. Se întoarce acasă într-o stare de agitaţie şi rătăcire, din care nu-şi revine decât a doua zi, după care cade într-o stare de

apatie. Este internat la clinica doctorului Marinescu şi îngrijit acolo timp de două luni. Poetul îşi recapătă relativ târziu luciditatea. Soţia, căreia i s-a îngăduit să-l viziteze abia la o săptămână de la internare, a fost o clipă recunoscută, dar tratată cu multă bruscheţe şi sarcasm de pacientul cufundat în muţenie şi ignorare totală a anturajului. Externat, va urma un

tratament la domiciliu. Se reface treptat şi duce o viaţă modestă întreţinut de soţie din salariul ei de profesoară.

Iată una din formele de manifestare ale bolii poetului: întors de la sanatoriu şi bucuros de camera amenajată anume pentru el, după numai câteva luni de seninătate, Bacovia începe să arunce, să rupă şi să ardă aproape toate manuscrisele, cele rămase fiind ascunse cu grijă de soţie. Se desparte apoi de nimicurile evocatoare ale copilăriei, cerând să se înapoieze mamei şuviţa de păr, certificatele şcolare şi coroana primită la premiu. Aruncă în sobă stocul de scrisori intime (corespondenţa cu Agatha). Descoperit fiind, pretinde că voia să evite ca posteritatea să poată pătrunde vreodată în intimitatea lui. Ce erau de fapt aceste depresiuni care îmbrăcau deseori haina autismului? Boala este cunoscută sub numele de „maladia vidului”. Cei afectaţi, indivizi perfect normali, sunt atinşi brusc de o criză care poate lua aspectul unei agitaţii teribile, al unei confuzii mintale acute, al unei propensiuni spre sinucidere. Accesele, de scurtă durată, dispar la fel de inexplicabil cum se ivesc. Crizei îi urmează o stare de prostraţie, caracterizată printr-o apatie accentuată. Modul lor de viaţă se distinge prin monotonie şi absenţa relaţiilor sociale şi afective normale. Trăind într-un vid social, în care orice comunicare cu semenii este abolită, ei se privesc ca marginali, ca elemente rămase în afara mediului social. Pentru ei, orice organism social este opresiv. Acest climat de pasivitate, mai mult, de zdrobire a fiinţei, dă naştere

unei hibernări psihologice, în cazul optim, unei inhibiţii protectoare, care îi face inapţi de a răspunde la indiferent ce problemă care ar presupune o decizie sau o rezolvare mai complicată. Iar criza, survenită de obicei în momentul în care subiectul este brusc antrenat într-o situaţie neprevăzută, constituie tocmai fuga dinaintea oricărei acţiuni, a oricărei situaţii tensionate, angoasante. Poetul, în clipele sale de luciditate, va căuta să explice situaţia sa, de ratat în viaţă, cu insuccese pe plan material, printr-un angrenaj fatalist al unor legi deterministe, numindu-l „mecanica socială”. Termenul va rămâne obsedant în memoria poetului şi-l va pronunţa de acum înainte pentru a explica o serie de evenimente.

În 1930 i se încredinţează un post la Direcţia literară a Ministerului Artelor. Serviciul era comod şi fără ore fixe de birou sau obligaţii de scadenţă. Bacovia îşi ia în serios munca, dar nu-şi păstrează slujba decât până în primul trimestru al anului 1931, când respingându-i-se o cerere de concediu medical, o abandonează. Izbucneşte o nouă criză, dar mult mai uşoară ca cea din 1929. Nu are puterea să dea piept cu viaţa, cu autorităţile didactice şi apelează la soţia sa ca un intermediar între el şi lume.

În 1936 are al treilea şoc, necesitând internarea. Graţie devotamentului soţiei şi strădaniilor acesteia de a construi o mică locuinţă, şi mai ales, prin naşterea copilului lor Gabriel, poetul cunoaşte zile de tihnă. Faţă de consoarta sa a manifestat o comportare ciudată, explicabilă însă prin maladia psihică de care suferea. Considerându-se stăpânul ei, alternau revărsările de tandreţe smerită până la umilinţă, cu agresiunile erotice, la fel de impetuoase la această vârstă ca în tinereţe (caracteristic ftizicilor) şi cu scene de gelozie furioasă (ciclotimie). Un dar din partea tatălui unei eleve, un ou de ciocolată trimis de Paşti printr-un curier, îi provoacă un torent de mânie. Soţia, acomodându-se cu timpul la aceste

stări schimbătoare ale poetului, suportându-le până la limita la care alunecau în jigniri brutale (complex de inferioritate), îl menaja cât putea evitând să-şi facă „sânge rău".

După 1945 situaţia materială a poetului şi a familiei sale se îmbunătăţeşte continuu. Este sărbătorit de oficialităţi cu prilejul împlinirii vârstei de 65 ani ca şi de oraşul său de baştină, Bacău.

Cu timpul refuză să se alimenteze, are tot mai des insomnii, toate acestea sfârşind cu o recidivă a tuberculozei din tinereţe. Asistenţa medicală promptă curmă rapid recidiva în ciuda celor 70 de ani ai bolnavului.

O nouă lovitură îl va dezechilibra pe moment, fiind vorba de atitudinea directorului de atunci al Editurii de Stat pentru Literatură şi Artă, care refuză reeditarea „Operelor44 sale.

În ciuda unui fizic fragil, care la vârsta de 40 de ani părea o fiinţă deja epuizată şi care dădea impresia unui om sfârşit ca resurse de viaţă, a trăit 75 de ani şi nu a părăsit până în ultimul moment condeiul.

Moare în dimineaţa zilei de 22 mai 19571.

În cazul lui G. Bacovia am considerat deosebit de sugestiv să expunem mai pe larg viaţa sa, reducând din spaţiul afectat interpretării medicale. Elementele sunt atât de elocvente, încât un comentariu prea amplu ni se pare de prisos în faţa unei evidenţe incontestabile.

Din relatarea simptomelor şi comportamentului lui Bacovia rezultă că poetul a suferit de o formă uşoară de psihopatie.

Boala a fost moştenită, la fel ca şi constituţia fragilă, iar condiţiile de mediu, mai întâi în copilărie şi mai apoi la vârsta adultă, au favorizat, prin stresul permanent şi nerealizarea pe plan

1. Petroveanu M.: *George Bacovia*, Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1969. A. Percek: *Doi mari scriitori... Magazin*, 1982, p. 89.

social, amplificarea ei până la crize abisale. La agravarea bolii au contribuit, desigur, în mod hotărâtor abuzul de tutun şi alcool.

Prin ce se caracterizează psihopatia1? Trecând peste dificultăţile semnalate de specialişti în privinţa diagnosticului, a amplitudinii şi suprapunerii tulburărilor diverselor forme, se poate spune că indiferent de model2, o caracteristică comună o constituie ineficienţa sistemului adaptativ la condiţiile mediului familial, de muncă şi social în general.

Caracterul lucid al acţiunilor bolnavului, cât şi inteligenţa lui, care uneori poate depăşi nivelul mediu, nu sunt capabile să corecteze eficient anomalia comportamentală din cauză că respectivul nu o recunoaşte şi, ca atare, nu are posibilitatea de a formula faţă de ea un sistem critic, eficient, capabil să antreneze şi să întărească frânele voliţionale, în sensul armonizării relaţiilor sale cu ambianţa.

A doua particularitate comună constă în necunoaşterea defectelor structurale care face ca, de cele mai multe ori, bolnavul să-şi explice ieşirile brutale, cât şi insuccesele repetate, prin atitudinea altora, în principal a celor din societate, şefi etc. faţă de el.

Bolnavii se situează, indiferent de forma clinică pe care o îmbracă, în categoria persoanelor veşnic nemulţumite de poziţia pe care societatea le-o oferă în sânul ei, după criterii mai mult sau mai puţin obiective. Această poziţie alimentează starea permanentă de tensiune în diverse moduri. Timopatul depresiv îşi alimentează convingerea lipsei de sens a vieţii postulând neputinţa omului de a realiza fericirea într-o lume ostilă. Acestea sunt trăsături comune la care se adaugă un număr imens de forme clinice.

Dezvoltările dizarmonice ale personalităţii se caracterizează prin următoarele trăsături: pesimismul, neîncrederea în oameni şi viaţă, posomorârea continuă, selectarea aspectelor negre, macabre, urâte ale vieţii.

Depresivul este, prin natura sa pesimistă şi un orgolios mereu rănit, ceea ce determină o atitudine de mândrie ce poate fi luată drept îngâmfare. Alcoolismul şi tabagismul, ca necesitate de a acoperi anxietatea şi durerea morală mocnită, apar în forme severe. Schneider distinge printre depresivi mai multe variante, dintre care ne vom opri asupra tipului „sumbru”. Acesta este dominat de tristeţe, dar în relaţiile sale cu celelalte persoane se vădeşte bun şi sensibil.

Lipsa, cum arătam, a unor elemente comemorative, ne îndeamnă la prudenţă şi înclinăm să credem că maladia de care

1. *Psihiatrie*, sub redacţia lui V. Predescu, Editura Medicală, Bucureşti, 1976, p.

811.

2. A se vedea fişa medicală întocmită cu prilejul internării sale.

suferea poetul avea totuşi o formă uşoară, în ciuda unor accese care îi confereau un caracter ciclic (dar nu cicloid). Ciclotimia, care poate să fie incriminată, după cum ştim, se caracterizează prin alternanţa stărilor de excitaţie, de creşterea energiei şi a productivităţii bolnavului, cu stările de tip depresiv, cu scăderea randamentului în muncă, tristeţe şi lipsă de interes faţă de obligaţiile profesionale.

Timiditatea, atracţia pentru singurătate, ca şi retragerea în sine au reprezentat intrif Bacovia încă din copilărie, particularităţi psihice cu caracter marcant, întru totul definitorii, care i-au conturat profilul existenţial. Exploziile de agresivitate ca şi exuberanţa, atât de normale, cel puţin în perioada adolescenţei, îi lipsesc aproape cu totul. Efuziunile, dacă au existat, fără ştiinţa noastră, nu erau generate de optimismul nativ, propriu altor semeni ai săi, cât stimulentelor folosite, ceea ce este cu totul altceva.

Apatic, defetist şi pesimist prin definiţie, toate acestea se reflectă şi în faţa sa prelungă, cu trăsături accentuate şi ascuţite, tristă.

Bacovia poate fi încadrat în limitele temperamentului distimic, care, în forma sa cea mai acută, cum este cazul său, devine temperament subdepresiv. Reprezentanţii acestei categorii temperamentale, dintre care face parte şi poetul, sunt personaje adinamice, apatice şi introvertite. Ei sunt firi retrase, cu deschideri largi spre laturile triste şi eventual tragice ale vieţii. Le lipsesc aproape cu desăvârşire apetitul şi tonusul vital, având o dispoziţie spre starea depresivă, dusă chiar la extrem.

Trăsătura depresivă, care este de fapt opusă combativităţii, se caracterizează în principal printr-o adinamie avansată. Specifică acestui temperament este şi dificultatea de a lua hotărâri, ştiut fiind faptul că de cele mai multe ori bolnavii se tem de urmările eventualelor şi posibilelor lor agresivităţi. În cazul în care o trăsătură depresivă împiedică acţiunea, atunci pornirile afective se acumulează treptat, ajungând în final prin a domina din ce în ce mai mult gândirea.

Patografia bacoviană – arăta dr. Arcadie Percek – ne semnalează faptul că toată existenţa sa, desfăşurată pe fundalul cenuşiu al temperamentului subdepresiv, a fost de mai multe ori punctată de repetate decompensări, traduse prin crize nevrotice de sindrom depresiv, unele necesitând internarea în sanatoriu. Am menţionat-o pe cea din anul 1933, de lungă durată – aproape un an – ceea ce demonstrează prin amploarea ei gravitatea decompensării nevrotice.

Aceste decompensări nu sunt separate de fragilitatea sa psihică, moştenită, care suportă greu traumele de tot felul pe care viaţa, cu diversele ei aspecte, i le oferea aproape zilnic.

Şi pentru că suntem la acest capitol, ne vom opri

puţin la criza ce a survenit la scurt timp după căsătoria sa.

Într-una din amiezile fierbinţi de pe la mijlocul lui septembrie, Bacovia a fost convocat la sediul Societăţii Scriitorilor Români de către preşedinte, Liviu Rebreanu. La curent cu intervenţiile depuse de romancier pe lângă directorul general al Ministerului Artelor (poetul Ion Minulescu), spre a-i obţine un post avantajos, Bacovia pleacă de acasă, refuzând să fie însoţit de soţia sa, cum se întâmpla de obicei când avea de rezolvat o problemă cu autorităţile. Era tensionat, dar aproape convins că va obţine un răspuns favorabil din partea unor confraţi.

S-a întors pe la miezul nopţii, cu o faţă strâmbată într-un râs spasmodic, îngăimând doar: „Mi-au dat numirile, doamnă”. Eşecul permanent înregistrat până atunci, audienţa în care îşi pusese mari speranţe pentru ameliorarea destinului său, a căsătoriei pe care abia o închegase după ani lungi de tergivesări, au avut ca efect declanşarea unei crize nevrotice cu caracter acut, exteriorizată prin agitaţie marcată, stări confuzionale în care nu-şi recunoştea nici soţia şi nici fratele. Celebrii neurologi ai timpului au făcut mari eforturi pentru a-i restabili sănătatea.

Cea de-a treia criză a survenit în 1939, la care, mai mult ca sigur, a contribuit şi naveta soţiei sale timp de aproape trei ani pe distanţa Bucureşti-Bacău (întrucât în oraşul natal al soţului nu i se găsise o catedră cu normă întreagă), poetul fiind silit în tot acest timp, câteva zile pe săptămână, să locuiască singur cu copilul şi să se ocupe de treburile casnice. Pentru o fire neajutorată ca a sa, situaţia a fost stresantă.

În contextul patografic descris, nu trebuie să ne surprindă leitmotivul lugubru al unora dintre poeziile sale, cum ar fi al păsărilor funerare, al cimitirelor violete şi al cadavrelor care se descompun pe catafalcuri estivale.

Este proprie temperamentului bacovian tema obsesivă a toamnelor cenuşii, în care ploaia nu mai conteneşte, iar apa se infiltrează în toate structurile fizice şi psihice. După cum nu trebuie să ne surprindă nici

tabloul iernii cu zăpada ei acaparatoare.

Cromatica bacoviană este dominată de negrul funerar, de galbenul deznădejdii şi de violetul descompunerii, toate expresii ale simbolismului, al cărui reprezentant remarcabil a fost poetul. Este perfect explicabil de ce în versurile sale străzile sunt pustii, copiii ftiziei, fecioarele clorotice, iar becurile felinarelor agonizează în noapte… Dacă nu putem nega influenţele bolii psihice şi pe cele ale tuberculozei în opera sa literară, nici nu putem explica prin aceste stări morbide întreaga sa creaţie literară, aşa cum au făcut-o

unii critici. Bacovia nu putea fi un optimist în condiţiile naturii şi vieţii sale, dar niciun elogiator al pesimismului. A fost pur şi simplu un simbolist, aşa cum afirma pe drept cuvânt O. Crohmălniceanu.

Întrebat cu prilejul unei întâlniri cu cititorii, ce semnificaţie au păsările cu pene albe, pene negre, din poezia *Decor*, poetul a explicat clar şi concis: „Nu e un simbol. O ţarcă ce zboară prin parc, pasăre de iarnă, în armonie cu decorul. Alternanţa zborului am folosit-o spre a da mişcare, viaţă, încremenirii de iarnă…” Dar ultima strofă? – „O sinteză a acestor două culori; ele sugerează un decor de doliu funerar, ce trezeşte un regret, o melancolie firească44. Consimţind la analiza estetică „pe viu44, poetul dădea detalii cu privire la elaborarea versurilor, fără grandoare sau dorinţă de mistificare.

De ce ne plac poeziile lui Bacovia? Pentru că imaginile zugrăvite de poet sunt proprii sentimentelor omeneşti, chiar dacă sunt triste. Opera sa va impresiona mereu generaţiile viitoare, va înfrunta eternitatea, prin originalitatea şi genialitatea ei de neegalat. Tristeţea, deopotrivă ca şi bucuria, impresionează. Nu-l putem acuza pentru că a descris în mod inegalabil, cu preponderenţă numai una din laturi. La aceasta a contribuit de bună seamă starea sa psihofizică particulară.

Ştefan Luchian (1868 – 1916) Suferinţa creatoare

Acela ce se străduieşte a creiona portretul spiritual al unui creator de cultură rămâne totdeauna îndatorat documentului biografic, istoricului epocii şi, îndeosebi, mărturiilor scrise sau orale, dar mai presus de orice, operei, această mărturie de credinţă dăruită oamenilor.

Autoportretele ultimei perioade ale vieţi sale mărturisesc tragismul unei existenţe în lupta eroică împotriva suferinţei fizice, perioadă ce ar putea fi reconstituită, chiar dacă ne-ar lipsi datele biografice. Ceva mai mult, suferinţa a căpătat, în cazul lui Luchian, dimensiunea unei forţe stimulatoare creatoare de valori culturale cu un specific anumit. Poate, fără suferinţă, pictura românească nu ar fi fost dăruită cu acele peisaje, flori, portrete din care se revarsă singurătatea senină şi bucuria spumoasă de a trăi, contrast şi realizare artistică a transfigurării suferinţei fizice.

Pentru descifrarea mai clară a structurii sale spirituale se impune o reamintire a câtorva elemente biografice. A văzut lumina zilei în

Ştefăneşti, judeţul Botoşani. De la vârsta de cinci ani se instalează cu părinţii la Bucureşti, unde la 9 ani rămâne orfan de tată. Urmează liceul Sfântul Sava, iar între 1885 – 1889 studiază pictura la Bele-Arte din Bucureşti, cu Theodor Aman şi Gheorghe Tattarescu. Tumultul şi varietatea preocupărilor sale din tinereţe traduc un temperament romantic. A scris versuri, a cântat la flaut şi la pian, a fost unul dintre primii ciclişti de performanţă din ţara noastră, câştigând prima cursă ciclistă Bucureşti-Giurgiu, a avut cai de curse, a dus o viaţă de societate luxuriantă, în care s-au amalgamat rafinamentul şi eleganţa aristocratică, frenezia şi boema tinereţii. Era un Petronius al Bucureştilor unui sfârşit şi început de veac. Cuprins în şuvoiul vulcanic al unei vieţi de rafinamente

epicuriene i-a lipsit timpul material şi reculegerea solicitate de creaţia artistică. După acest intermezzo furtunos, ce l-a dus la un impas vital, redescoperă pictura, ce devine o pasiune căreia i s-a dedicat cu ardoare, într-o căutare precipitată, ca şi când ar fi dorit să recupereze timpul pierdut. Era în 1901 şi avea 33 de ani. Grav bolnav s-a internat în serviciul de neurologie condus de profesorul doctor Gheorghe Marinescu, la Spitalul Pantelimon de la periferia capitalei.

La 21 de ani, în 1889, după absolvirea Bele-Artelor, pleacă în străinătate. Poposeşte întâi la München, unde frecventează muzeele şi pinacoteca veche, face copii după Rembrandt şi Carreggio, urmează cursurile Academiei de Arte Frumoase. În 1891 se află la Paris. Frecventează Academia Julian audiindu-l pe W. Bougnereau, pictor academic prin tematică şi prin tehnică. Vizitează muzee şi expoziţii. Se familiarizează cu operele impresioniştilor francezi: Manet, Monet, Renoir, Georges de Bellio. Influenţa lui Manet şi a lui Degas se recunoaşte persistent în tablourile *Alecu Literatul Moş Nicolae, Scene de curse.* A fost impresionat de pictura lui Gauguin şi Van Gogh. Cu toate aceste influenţe ale picturii româneşti şi occidentale Luchian şi-a găsit propria cărare.

Eliberând viziunea picturală de preocupările unui realism aproape nemijlocit, Ştefan Luchian a spiritualizat arta românească. După constatările unor critici de artă competenţi şi după cum se poate verifica, fiecare dintre tablourile sale emană lumină şi căldură, imagini agreabile spontane, creând un climat afectiv optimist. „Noi pictorii, afirma Luchian, privim cu ochii, dar lucrăm cu sufletul44. Criticii de artă îl consideră un expresionist ce sugerează intens culoarea lucrurilor văzute în plină lumină. În pictura florilor, cromatismul exuberant este o pecete particulară de verde, roşu, roz, lila etc. purtată de anemone, maci, garoafe, violete, crizanteme, trandafiri. Peisajele, mai ales cele de la Brebu, au un cromatism estompat, un galben şi un verde de intensitate redusă, degajând o

lumină tristă şi evocând o stare sufletească melancolică, ecou al bolii sale. Prin sensibilitatea şi prin inteligenţa sa creatoare, utilizând culorile, Luchian s-a exprimat pe el însuşi – cum este firesc pentru orice artist care are ceva de spus – propriul eu, propria structură, într-un elan de contopire cu natura.

Suferinţa lui Luchian, rimată de o activitate creatoare perseverentă, s-a întins pe o perioadă de 14 – 15 ani, de la 1901 până în 1914 – 1915, un an înaintea morţii sale. Bizar, această epocă corespunde maturizării artistice şi este susţinută de o creaţie originală, având o remarcabilă semnificaţie în istoria picturii româneşti. Biografic, această perioadă este dominată de lipsuri materiale, de umiliri, de luptă încordată cu demonul bolii, pe care pictorul l-a stăpânit până aproape de sfârşitul vieţii, 1916, la 48 de ani. El a demonstrat prin aceasta o forţă spirituală rar întâlnită în istoria culturii, convertind momentele suferinţei fizice în fapte de creaţie artistică, repurtând o victorie imemorabilă a conştiinţei asupra trupului bântuit de stihiile bolii şi ale morţii.

Tragedia fizică şi sufletească a lui Luchian a fost consecinţa unei boli contractate în timpul libertinajului necontrolat al tinereţii şi a neputinţei medicinei, din acea vreme, a o vindeca. Agentul patogen al tahesului, treponema pallidum, atinge măduva spinării şi rădăcinile nervoase ale acesteia, având drept urmare crize dureroase abdominale şi în membrele inferioare sub forma unor descărcări electrice chinuitoare, lipsa de control al mişcărilor şi atrofia treptată a nervului optic, cu pierderea progresivă, până la orbire, a vederii. Totodată, boala produce o slăbire treptată până la emaciere, bolnavul ajungând piele şi os, însă, fără a atinge creierul (cu excepţia asocierii tahesului cu paralizia generală), fără a răpi lumina minţii şi sensibilitatea, adică receptarea şi trăirea emotivă, atât pe plan elementar cât şi pe plan complex afectiv, sentimental sau pasional. În cazul lui

Luchian, se pare că, în mod compensator, suferinţa somatică a antrenat o ascuţire a funcţiilor mintale, a cunoaşterii şi a sensibilităţii, aflate la temelia creaţiei sale.

Iată un extras din foaia de observaţie clinică întocmită de marele neurolog, profesorul Gheorghe Marinescu, în 1909. „Ataxie locomototrice. Boală a şirei spinării, care atinge ordinaţiunea membrelor inferioare şi superioare. Dureri la picioare. Pierderea reflexelor. Tulburări ale sensibilităţii. Slăbirea acuităţii vederii. Sunt alterate nu numai rădăcinile posterioare, ci chiar nervul vederii, ceea ce poate duce la orbire completă. Constituţia astenică a înlesnit pătrunderea virusului sifilitic în centrii nervoşi. Bolnav resemnat, caracter blând, concentrat, vorbind puţin, fără să aibă aerul că e preocupat de boală, dar în fond profund afectat că nu putea să

mânuiască penelul” (Cf. P. Comarnescu: *Ştefan Luchian*, Bucureşti, 1960).

Aşadar, de la începutul bolii, din 1901 şi până în 1915, data când nu a mai putut mânui voluntar penelul, pe care îl lega de mână, asistăm la o luptă continuă, de dimensiuni titanice, sprijinită de o voinţă de granit, în timpul căreia a înfrânt şi a depăşit permanent barierele bolii, ce îi zăgăzuiau mişcarea mâinii şi a trupului, îngăduind astfel ideii, imaginaţiei şi sensibilităţii să se elibereze şi să se materializeze în formă şi culoare. În acest efort suprem, Luchian rămâne un exemplu viu pentru orice om, dar, cu deosebire, pentru slujitorii muzelor în momente de impas fizic sau sufletesc. Resemnarea sa a fost filosofică, de acceptare a condiţiei de bolnav şi de surmontări a acesteia pe plan etic. În ciuda inexorabilei ratări trupeşti, imaginea sa rămâne a unui luptător care a învins, îndepărtând, din existenţa sa terestră, ratarea artistică.

În continuitatea acestei idei vom aborda pe scurt una dintre problemele permanente ale devotaţilor penelului şi

culorii, anume aşa-zisa *perioadă albă*, legată de o etapă cronologică a vieţii biologice, tradusă printr-un cromatism slab, şters, palid. Această perioadă poate fi atribuită aşa-zisei involuţii, caracterizate printr-o îmbătrânire şi o ruinare a celulelor nervoase din scoarţa creierului, unde se formează imaginea vizuală, ca şi scăderii tonusului afectiv, urmare a aceluiaşi proces al celulelor nervoase ce susţin viaţa emotivă. îmbătrânirea celulelor nervoase, scăderea numărului lor, în afara vârstei pot fi favorizate şi grăbite de o boală a sistemului nervos, de diverse etiologii. Problema rămâne deschisă pentru pictori în general şi pentru Luchian în special, la care odată cu agravarea bolii se constată în unele tablouri persistenţa unor tonuri sumbre, ce traduc o oboseală intelectuală şi o tocire afectivă, o resemnare blândă, o melancolie învăluitoare. Tristeţea ce coboară spre noi din autoportretul intitulat *Un zugrav* şi din mâna căruia penelul tinde să cadă, în virtutea legii cosmice a gravitaţiei, anunţă parcă prematura chemare spre ţărâna zămislitoare.

Această sumară evidenţiere a unor momente din viaţa pictorului Ştefan Luchian, sinteză cromatică a anemonelor – roşul sângeriu ca zorii, galbenul ca amiaza de vară şi violetul ca amurgul – închide în spaţiul policrom al unei zile destinul unei vieţi spirituale ce a supravieţuit numai, învingând-o într-o luptă tulburătoare, prin care a dăruit artei româneşti superlative creaţii picturale, ce pot fi considerate fără echivoc un măreţ elogiu adus suferinţei creatoare1.

1. Alexandru Olaru: *Interferenţe medico-culturale.* Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1983, p. 28.

V. Tarele psihice ale unor scriitori, compozitori şi oameni de ştiinţă

9 9

Atunci când un medic contemplă lumea exterioară, el o percepe şi o judecă, în mod evident, într-un mod total diferit de cum o fac semenii săi de alte profesii şi preocupări*”.

Într-adevăr, urmaşii lui Esculap au întotdeauna pe nas o pereche de ochelari care schimbă complet lumea înconjurătoare, obiectele şi mai ales fiinţele, făcându-le să apară, ca sub o baghetă vrăjită, sub adevăratul lor aspect. Aceşti ochelari miraculoşi nu sunt altceva decât profesia de medic şi cunoştinţele oferite de practicarea ei.

Când ai trăit douăzeci sau douăzeci şi cinci de ani în săli de autopsie, de spital sau aplecat asupra microscopului, când ai ascultat timp de zile întregi profesorii cei mai competenţi expunând lecţii de patologie şi terapeutică, când ai avut alături de tine vecini aşa de puţin amabili şi graţioşi ca febra tifoidă, sifilisul, tuberculoza sau cancerul, e cert că ai dobândit un mod cu totul special de a privi în jurul tău pe toţi şi tot ceea ce te înconjoară2.

Să ne imaginăm următorul experiment: să aşezăm mai mulţi oameni, de profesii şi formaţii diferite, în faţa unui tablou ce reprezintă un peisaj oarecare. Fiecare va înregistra în creierul său imaginea peisajului în culori proprii, cu remarci diferite, toate în funcţie şi depinzând de gândurile şi particularităţile psihosociale şi profesionale ale fiecăruia.

De pildă, agricultorul, liberal din fire, prin mai tot timpul pe care şi-l petrece în mijlocul naturii, nu se poate să nu se abţină să se gândească la calitatea şi fertilitatea pământului şi la cerealele pe care le-ar cultiva cu mai mult folos.

Ofiţerul va căuta, după o primă apreciere estetică, să stabilească

1. F.R. de Rudeval: *Promenade d'un médecin a travers l'histoire,* Ed. Alean, Paris, 1905.

2. Dr. Cabanes: *Grands nevrophates*, Albin Michel, Paris, 1930.

Importanţa cutărei sau cutărei coline sau păduri, denivelări de teren, din punct de vedere strategic.

Profesorul de ştiinţe naturale şi biologul vor descoperi dintr-o privire terenurile sau diversele familii de plante.

Poetul şi pictorul trec cu rapiditate peste toate aspectele materiale şi vor vedea şi reţine doar curba graţioasă a râurilor, culorile strălucitoare, inimaginabil asortate ale florilor şi degradeul frunzişului, conturul sălbatic şi abrupt al muntelui…

Spre deosebire de toţi aceştia medicul însă vede şi observă mii şi mii de lucruri pe care ceilalţi nici măcar nu le bănuiesc sau nu se gândesc la ele. Privirile sale le-am putea compara cu razele X
- ca să fim în ton – ce scormonesc, până în străfundurile lucrurilor, însă nu numai natura este supusă unui proces de disecţie şi analiză minuţioasă, ci şi sufletul semenilor noştri. Desigur, la drept vorbind, procesul este ceva mai complicat, necesitând cunoştinţe de specialitate şi o îndelungată practică, ca să nu mai amintim de o cultură solidă.

Un cutare om poate foarte bine să fie pentru ceilalţi un ins cu caracter rău, pentru medic el va fi un dispeptic sau un reumatic aflat în plină criză. Nu poţi fi bine dispus şi vesel, amabil cu cei din jur – sau în faţa ghişeului în cazul unui post public – când alimentele pe care le-ai ingerat îţi provoacă dureri atroce sau dacă articulaţiile te previn că peste puţin timp vremea se va schimba.

Un alt ins, spre exemplu, cu multă prestanţă şi originalitate în purtări, poate trece în ochii mulţimii ca un mare original, dar pentru medicul ce-l priveşte cu luare-aminte nu e decât un alienat mintal!

Am putea multiplica exemplele, dar de fapt în lucrarea noastră vom întâlni numeroase dintre acestea. Pornind de la principiul enunţat, este evident că un medic care citeşte în marea carte a istoriei omenirii, şi când spunem aceasta ne referim la toate domeniile nu numai strict la istorie, în mod cert va descoperi lucruri pe care niciun alt om nu le sesizează. Va remarca astfel în biografia unui mare bărbat de stat, în afara unor acte mai

mult sau mai puţin eroice1 şi suferinţele fizice pe care le-a îndurat cu stoicism şi resemnare, dar care iau marcat nu numai existenţa ci şi faptele, ca să nu mai vorbim de tarele pe care le va transmite urmaşilor săi.

Nu o dată, ne revoltăm la dezvăluirea faptelor cutărui sau cutărui personaj istoric, spunând: monstru! barbar! crud! tiran! etc.

1. Nu intenţionăm să polemizăm, dar atragem atenţia că adeseori multe acte şi evenimente sunt cu totul altfel decât ne sunt prezentate şi numai scurgerea timpului, *în unele cazuri*, aduce adevărul la iveală.

Dar medicul de lângă noi, mult mai înţelept, se mulţumeşte să-i pună un diagnostic, ce spune tot: „Era un degenerat! 44

Un istoric, scriind despre perioada când s-a aflat la cârma ţării Nicolae Ceauşescu, se va ocupa de acesta şi de tot ceea ce a făcut. (...) Un medic se va preocupa de părinţii săi, de mediul în care a trăit care şi l-a format, şi mai ales de starea de sănătate.

Dar, se va mai spune, de către unii, la ce servesc toate aceste amănunte, poate chiar scandaloase în ochii unora neavizaţi, mai ales dacă este vorba de nişte oameni de stat, recunoscuţi ca mari creatori?

Vom răspunde – şi acesta este rostul cărţii noastre – că aceste *„detalii”* aparent minore pentru un nespecialist, au adeseori o importanţă excepţională. Astfel, la un om de stat, o suferinţă fizică oarecare a fost, în luarea unor decizii, ca şi piatra ce poate cauza deraierea unui expres. Cazul Conferinţei de la Yalta din februarie 1945 este tipic, ca să nu mai vorbim de Waterloo. Ştim foarte bine cât de mult contează o migrenă rebelă când se derulează un protocol impunător, când trebuie să surâzi, să saluţi şi să ţii discursuri, să participi la o trecere în revistă sau să prezidezi o adunare, în timp ce eşti torturat de o diaree incoercibilă sau o nevralgie dentară. Puneţi-vă măcar

pentru câteva clipe în locul lui şi mai spuneţi dacă surâsul dumneavoastră, gesturile şi întreaga atitudine vă vor mai fi fost aşa de naturale?

V-aţi pus vreodată întrebarea, cum au fost capabili să creeze Poe, Dostoievski, Flaubert etc., etc.; lista este prea mare din nefericire şi tocmai din această cauză unii şi-au pus problema *relaţiei dintre geniu şi suferinţă.*

Poate că nu este greşită părerea şi în niciun caz exagerată a acelora care susţin că toate aceste mai mult sau mai puţin banale suferinţe, comune tuturor oamenilor, au jucat la un moment dat un rol nu de neglijat, în istoria omenirii.

Nu o dată criticii literari şi-au pus întrebarea dacă eroul lui Cervantes şi mai apoi ai atâtor scriitori, ca Eugene O'Neill (1888 – 1953) sau Tennessee Williams (1914 –) au fost sau nu personaje accentuate?

Personajele accentuate se disting de persoanele normale (dar ce este normal? medicii ştiu că este mai uşor să dai definiţia la boală decât a sănătăţii, a normalului) prin aceea că sunt bolnave pe de o parte, iar pe de altă parte, că nu sunt bolnavi identici cu alienaţii.

Alienatul este un om bolnav ce are nevoie de un cămin adecvat, de un medic şi un infirmier. Personajele accentuate din contră pot trăi foarte bine în societate şi chiar pot juca un rol important. Ele au o valoare socială. La personajele accentuate nu întreg psihismul

este atrofiat, degenerat sau bolnav. Există inegalităţi în dezvoltarea diverşilor centri psihici; unii sunt mai diminuaţi, în timp ce alţii pot fi foarte activi, mult peste media personajelor normale, fapt care face ca aceştia să fie în măsură să contribuie la ridicarea societăţii direct, prin fapte sau prin operele lor, cum este cazul oamenilor de artă.

Personajele accentuate nu sunt în niciun caz oameni bolnavi, inutili, dăunători societăţii, ci de cele mai multe

ori extrem de utili, adesea „supraoameni44, adevărate genii.

În ceea ce ne priveşte, nu ne-am propus şi nu susţinem că geniile sunt persoane psihopate, alienate. Putem spune doar că personajele superioare din punct de vedere intelectual sunt mult mai mult nevrozate decât cele mediocre sau că nevroza pare mult mai frecventă la oamenii de geniu, dat fiind că se observă mai uşor la ei.

Persoanele superioare intelectuale prezintă tare psihice, fiind personaje accentuate, de unde decurge şi concluzia că personajele accentuate au adeseori o valoare socială reală şi nu de mică însemnătate.

Această teză nu este nouă şi îşi are adepţii ei mai vechi (Moureau de Tours1, Lombroso2, Cabanesă, Reveille Parise4, Henri Joly5, Regnard6, Wechniakoff7, Gelineau8, Max Nordau9, etc. sau din zilele noastre Leonhard10 şi Olani11.

În final, un ultim cuvânt: cititorul poate fi alarmat de maladiile ce au măcinat pe mulţi ce fac parte din elita omenirii. Lucrarea noastră nu pledează în favoarea vreunui concept sau teză, nici nu dorim să speriem pe cineva. Este pur şi simplu o trecere în revistă

1. Moreau de Tours: *La psychologie morbide sans ses rapports avec la psihologophie de l'histoire ou de l'influence des nevropathie sur le dynamisme intellectuel,* Paris, 1859.

2. Cesarc Lombroso: *L'homme de genie*, Bibi. d'Anthropologic et de Sociologie.

3. Docteur Cabands: *La nevrose revolutionnaire*, Paris.

4. Reveille Parise: *Psychologie et hygiene des hommes...* Paris, 1834.

5. Henri Joly: *Pshychologie des grands hommes*, Paris, 1891.

6. Regnard: *Genie et Folie. Refulation d'un paradoxey* Paris, 1899.

7. Thdodore Wechniakoff: *Savants, penseurs et artistes. Biologie et pathologie comparées*, Ed. F. Alean,

Paris, 1899.
8. Gelineau: *Penseurs et savants. Leurs maladies,* Paris, 1904.
9. Max Nordau: *Psychophysiologie du genie et du talenty* Ed. F. Alean, Paris, 1894.
10. Karl Leonhard: *Personalităţi accentuate în viaţă şi în literatură*, Ed. II, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1979.
11. Olaru Alexandru: *Shakespeare şi psihiatria dramatică*, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1976.

şi o analiză, modestă, a unui aspect mai puţin cunoscut şi greu accesibil marelui public, care poate servi celor interesaţi ca punct de plecare în efectuarea unor lucrări.

Socrate (470 – 399 î.Hr.). Lelut1, în lucrarea sa face următoarea menţiune: „Socrate a avut stări de extaz, accese foarte asemănătoare celor de catalepsie. Extazul lua adeseori caracterul mai mult sau mai puţin tranşant al unor halucinaţii, e drept scurte, dar în schimb frecvente. Este vorba de halucinaţii cinestezice şi externe (auz şi văz)".

Socrate nu a ascuns niciodată celor din preajma sa prezenţa Daimonului sau a lui Dumnezeu... La masă, pe străzile din Atena sau pe câmp, se oprea brusc, fără un motiv aparent, altă dată ca urmare a unui strănut al său ori al vreunui însoţitor din dreapta sau din stânga. Se oprea, mai ales atunci când pretindea că a auzit vocea lui Dumnezeu. Aceste false percepţii sau halucinaţii, el le considera drept inspiraţii provenite de la Daimonul său şi, pe măsură ce înainta în vârstă, deveneau tot mai dese. A sfârşit prin a se autoconvinge că, datorită acestui ajutor divin, era capabil să exercite de la distanţă o influenţă asupra tinerilor discipoli şi să-i îndrume, printr-un fel de curent magnetic...

Pascal (1623 – 1662). Se spune că încă din cea mai

fragedă tinereţe, Pascal2 nu putea suporta apa fără a leşina şi nici să-i vadă pe tatăl şi pe mama sa unul lângă celălalt. La vârsta de un an, a avut un leşin, din care cu greu şi-a revenit. Părinţii săi erau convinşi că o vrăjitoare, pusă de un vecin, îi făcuse farmece. La sfatul unui magician, au descântat o pisică, care a fost apoi aruncată pe fereastră şi sărmanul animal a murit. Mai târziu, când nu împlinise încă şapte ani, într-o dimineaţă, înainte de răsăritul soarelui, mama sa a cules diferite ierburi cu care a făcut o cataplasmă ce i-a aplicat-o pe piept, fapt care, se spune, i-a atras vindecarea.

La vârsta de zece ani, auzind zgomotul unei farfurii, a imaginat un fel de teorie acustică; la doisprezece ani a descoperit geometria; la cincisprezece a compus un tratat de secţiuni conice despre care Descartes nu a acceptat să creadă că-i opera unui copil. Pe la vârsta de optsprezece ani a început să aibă dureri ce nu l-au mai părăsit toată vir. Ţa, chinuindu-l zilnic.

La douăzeci şi patru de ani (1647), partea inferioară a corpului a fost cuprinsă de un fel de paralizie, fapt care îl făcea să se deplaseze cu mari eforturi; picioarele îi erau reci ca marmura... I-au

1. Lelut L. F.: *Le génie, la raison et la folie. Le demon de Socrate*, Paris, 1855.

2. Lelut L. F.: *L'Amulette de Pascal pour servir à l'histoire des halucinations*, Paris, 1846.

trebuit trei luni de tratament ca să se vindece, dar durerile nu l-au mai părăsit nicio clipă. A consultat o mulţime de medici, precum şi pe Descartes, despre care se spunea că ar fi avut cunoştinţe medicale. I s-a luat sânge, a făcut băi calde cu plante, a luat purgative şi a încercat nenumărate remedii secrete. Se ştie că nu putea ingera nimic lichid, dacă nu era cald şi atunci o făcea cu foarte mari eforturi şi doar în cantităţi mici. Capul îl durea îngrozitor, aproape insuportabil, simţea în abdomen ceva

fierbinte şi în general se plângea de un rău care-l macină. Sănătatea îi era extrem de precară.

La vârsta de 29 de ani, în octombrie 1654, s-a produs accidentul în care era cât pe aci să-şi piardă viaţa. Pe când traversa într-o trăsură trasă de şase cai podul de la Neuilly, animalele s-au speriat, luând-o direct spre fluviu. Din fericire hăţurile s-au rupt şi doar primii doi cai au căzut în apă. Trăsura a rămas suspendată pe marginea prăpastiei. Accidentul l-a impresionat într-o aşa măsură încât şi-a pierdut cunoştinţa, revenindu-şi târziu şi cu mare greutate din leşin.

La 23 noiembrie, în acelaşi an, pe la ora I030 seara, a avut o vedenie ce a durat până după miezul nopţii. A descris-o cu fraze bizare şi incoerente, aşternând totul pe o bucată de hârtie pe care a cusut-o apoi cu grijă în hainele sale în dreptul abdomenului. O considera un fel de amuletă (o botezase Condorcet) şi ori de câte ori îşi schimba veşmintele, avea grijă s-o ia cu el. Această întâmplare l-a marcat; zilele, dar mai ales nopţile de suferinţă îi erau bântuite de halucinaţia unei prăpăstii ce i se deschidea brusc la picioarele sale.

La treizeci de ani sănătatea i s-a şubrezit complet, epocă în care a publicat *Provincialele* (1656 – 1657).

Interacţiunea manifestărilor geniale cu cele psihonevrotice a continuat, iar o violentă şi persistentă durere de dinţi l-a determinat să rezolve problema cicloidei, cu care prilej i-a trecut şi nevralgia.

Au urmat patru ani (1658 – 1662) de suferinţe şi chinuri. Durerile de cap nu-l mai părăseau nicio clipă; tulburările digestive totodată ating paroxismul. Are momente când îşi pierde graiul şi chiar cunoştinţa – cuprins de ameţeli mari, convulsii…

La autopsie i s-au găsit intestinele cangrenate; creierul prezenta două cavităţi pline cu cheaguri de sânge, iar duramater avea un început de cangrenă. În plus, menţionează Le Double1, sutura medio-frontală era însă deschisă, fapt care, pentru mulţi antropologi

1. Dr. Le Double: *La crâne et le cerveau de Pascal.* La

Clyonique medicale, Paris, 1901, p. 671.

ar constitui un caracter de inteligenţă ieşită cu totul din comun. În sfârşit, creierul lui Pascal era enorm şi de o consistenţă neobişnuită.

Auguste Comte (1798 – 1857). Se spune despre el că a avut o mare şi durabilă influenţă asupra orientării filosofice a savanţilor secolului al XIX-lea; a fost în realitate pe jumătate nebun1.

Stătea închis toată ziua în camera sa, scria scrisori incoerente, cu cuvinte pe care le sublinia şi care se refereau la fapte absolut neînsemnate. Cu prilejul unei plimbări, a vrut să se arunce în lacul Enghien, antrenând-o şi pe soţia sa. A fost internat la spitalul condus de dr. Esquirol – care i-a diagnosticat un acces de megalomanie – şi unde, într-una din zile a înfipt furculiţa în obrazul unui gardian.

În ziua ieşirii sale din stabiliment a semnat în actul de eliberare cu numele de... Brutus-Bonaparte-Comte.

Pe timpul când lua masa, recita pasaje din Homer, obişnuia să înfigă cuţitul în tăblia mesei „ca în Scoţia al lui Walter Scott44 – spunea el – şi cerea să i se servească „fundul suculent al unui porc! 44

Mai târziu, aflându-se pe podul Artelor, a încercat să se arunce în Sena. Într-o zi a plecat la Montpellier, dar a ajuns la Nîmes şi s-a întors acasă. Întreaga sa viaţă este punctată de accese de nebunie întrerupte de perioade de semi-nebunie, timp în care de fapt şi-a compus şi publicat opera.

Georges Dumas, care i-a dedicat un studiu bine documentat şi pertinent, menţiona: „A fost un mistic cu perioade de halucinaţii şi extaz, un temperament psihopatie44.

Saint-Simon (1760 – 1825). Nu mult diferit de Auguste Comte, el se proclamase „vicar al lui Dumnezeu şi papă ştiinţific44. Într-una din scrierile sale nu a ezitat să

menţioneze: „În perioada cea mai crudă a Revoluţiei, în timpul unei nopţi, în vreme ce eram deţinut la Luxemburg, mi-a apărut Carol cel Mare şi mi-a spus «de când e lumea nicio familie nu s-a bucurat de onoarea de a da un erou şi un filosof aşa de mare» această onoare era rezervată casei mele. «Fiule, succesele tale ca filosof le vor egala pe ale mele pe plan militar şi politic», după care a dispărut44. Adeseori, referindu-se la vedenia avută, spunea că i s-a arătat Dumnezeu pentru a-i vorbi şi a-l încuraja să-şi ducă la bun sfârşit misiunea şi programul.

Saint-Simon a fost un bolnav psihic, inteligent şi remarcabil.

Nikolai Vasilievici Gogol (1809 – 1852) a crezut tot timpul că a fost predestinat să îndeplinească o misiune superioară, aceea de

1. Georges Dumas: *Psychologie de deiix messies pozitivistes: Saint Simon et Auguste Comte*, Bibliothèquc des philosophes contemp. Editions F. Alean, Paris.

1905.

profet, adeseori căzând într-o stare de umilinţă fără margini1. Atins de un misticism morbid, mai ales în ultimii ani ai vieţii, a murit aproape nebun, lăsând în urma sa o operă remarcabilă.

Întrebându-se mereu dacă nu ar fi fost mai bine să ceară o catedră de botanică sau de patologie, a obţinut în final o catedră de istorie rusă şi fără a pierde timp, a imaginat imediat proiectul de a scrie o istorie universală, pentru care nu era câtuşi de puţin documentat. Imediat s-a simţit obligat să demisioneze, crezând în darul său de profeţie „privindu-se ca personajul cel mai important şi cel mai interesant al creaţiei44 alfa şi omega, începutul şi sfârşitul44.

Trochin2, a fost de acord cu Lourie că Gogol era un mistic, dar nu a admis că poate fi considerat ca un bolnav psihic, în fond acest din urmă diagnostic fiind cel mai

aproape de realitate.

Lev Nikolaevici Tolstoi (1828 – 1910). Celebrul scriitor rus aparţine acelei categorii de personalităţi accentuate, intrând în categoria aşa-zişilor „originali44.

La vârsta de opt ani a fost cuprins subit de dorinţa de a zbura în aer. Această idee l-a obsedat până în clipa în care s-a decis s-o pună în aplicare. S-a închis în camera sa de lucru, a deschis larg fereastra şi a făcut gestul de a-şi lua zborul... A căzut de la o înălţime de peste? cinci metri, de pe urma căreia a zăcut timp îndelungat.

Într-o altă zi, i-a venit ideea că fericirea nu depinde de evenimentele exterioare, ci de modul în care le acceptăm noi. Un om care se obişnuieşte să suporte durerea, nu poate fi nefericit. Şi, pentru a se obişnui cu durerea, el se antrena, în ciuda unor suferinţe atroce, să ţină un dicţionar masiv cu braţul întins timp de cinci minute, sau se ducea în hambar, lua biciul şi se autoflagela cu atâta forţă până nu-şi mai putea stăpâni lacrimile.

În tinereţea sa, voia să facă tot ceea ce nu făceau alţii, s-a înscris la Facultatea de Limbi Orientale doar pentru că toată lumea prefera Facultatea de Drept. Una dintre mătuşile sale, i-a scris: „Tu ai dorit să treci întotdeauna drept un original; originalitatea ta nu este altceva, în fond, decât un amor propriu împins până la extrem44.

Mai târziu, după ce a intrat la Universitate, şi-a propus ca în doi ani „să cunoască absolut totul44 şi după ce îşi va susţine şi teza de doctorat „să fie primul savant al Rusiei44. După o serie de avataruri, când totul i-a fost potrivnic, s-a îmbolnăvit grav, mai

1. Ossip Lourie: *La psychologie des romanciers russes du XIX-e siec. le>* Bibliothdquc de pshilosophie contemporaine, Ed. F. Alean, Paris, 1905.

2. Trochin: *Le génie et la santé de Gogol. Revue philosophique*, 1906, Paris, p. 344.

mult psihic decât fizic şi a abandonat totul, plecând în pustiul başchirilor, pentru a duce o viaţă primitivă, simplă, cât mai apropiată de cea a naturii.

Cunoscându-le pe cele trei fiice ale doctorului Berce, Tolstoi s-a îndrăgostit mai întâi de cea mai mare, apoi a avut impresia că o iubeşte pe cea mijlocie, ca până la urmă să o iubească cu adevărat şi puternic, pe cea mai mică dintre fete.

Mai târziu a început să se amestece în viaţa oamenilor simpli, îmbrăcându-se în haine de ţăran. În epoca cea mai glorioasă ca romancier şi totodată cea mai calmă din viaţa sa interioară, scria: „Cu toate acestea, simt că nu sunt cu totul bine, din punct de vedere sufletesc şi că această stare nu se va putea prelungi prea mult timp". Îndoiala, sentiment pe care îl cunoştea încă din tinereţe, l-a dus la ideea fixă a sinuciderii. „Totul este o minciună, spunea el, doar moartea singură este adevărată44 şi puţin a fost să nu se sinucidă.

Ossip Lourie1 este de părere că Tolstoi a fost unul dintre acei oameni rari, cărora li se poate aplica aforismul englez: „they are certainly cracked, but the crack let în light44 (aceştia sunt în mod cert ţicniţi, însă ţicneala lor lasă să intre lumina). Într-un cuvânt, Tolstoi a fost un personaj accentuat de geniu.

În autobiografia sa2, Tolstoi se referă la ereditatea sa. Bunica, Pelaghia Nikolaevna, era fiica unui orb. Bunicul, Ilia Andreevici, era un om redus intelectual, jucător pasionat şi nu poseda noţiunea banului, împrumutându-i pe toţi, fără să mai ceară înapoi ceva; punea la cale numeroase afaceri, care toate eşuau…

Maxim Gorki (1868 – 1936) pe când avea vârsta de optsprezece ani a făcut încercarea de a se sinucide. El a aparţinut, în mod incontestabil, categoriei de personaje accentuate, fiind atins, printre altele, de dromomanie.

Guy de Maupassant (1850 – 1893). Acest scriitor de o fineţe extraordinară, a murit seminebun, după ce mai înainte a fost internat timp de optsprezece luni în spitalul doctorului Blanche3. Psihonevroza de care suferea, data

de foarte multă vreme, fiind pusă în evidenţă cu mai bine de zece ani înaintea internării sale, timp în care boala l-a măcinat cu încetul, lăsând urme adânci.

Nevoia permanentă de a pleca undeva, de a călători încontinuu (drome nanie), de singurătate amestecată cu dorinţe şi ambiţii de a duce o viaţă mondenă şi strălucitoare (vezi regina Christina a Suediei), totul umbrit de o melancolie apăsătoare, indicau în! creier

1. Ossip Lourie, *op. cit.* p. 238.

2. Lev Tolstoi, *Autobiografie*, Ed. Mcrcurc de France, 1906.

3. Dr. Cabanes: *Guy de Maupassant chez le dr. Blanche.* Chronique medicalc, 1897, pag. 682.

bolnav. Rădăcinile maladiei de care suferea, se poate spune că se confundau cu cele ale talentului său, iar halucinaţiile auditive din nuvela *Pe apă* ca şi vedeniile din *Horla* demonstrează că autorul nu avea un creier la fel ca al altor oameni. Nu o dată Guy de Maupassant a declarat că acasă îl vedea aşezat în fotoliul său, când se întorcea din oraş, pe... dublul său!

Jean-Jacques Rousseau (1712 – 1778). A avut o ereditate nevropatică încărcată. Până la a patra generaţie, strămoşii săi au fost negustori de vin şi în acelaşi timp mari băutori. Mama sa s-a căsătorit la vârsta de opt ani, iar tatăl său afirma că are idei ce-i cad de pe lună! De meserie ceasornicar, voia să dea lecţii de dans, ca să nu mai vorbim de multe alte bizarerii.

Jean-Jacques a citit mult, fără niciun discernământ. La optsprezece ani a plecat de acasă, ducând cu el o fântână a lui Heron, spunând că îşi va câştiga existenţa arătând-o oamenilor în pieţe; a practicat pe rând toate profesiile: ceasornicar (meserie pe care o învăţase de la tatăl său), scamator, maestru de muzică, gravor, pictor, servitor... şi a făcut rând pe rând, după împrejurări, medicină, muzică, teologie, botanică, meditând ziua, în plin

soare torid, cu capul descoperit.

Îndrăgostit la unsprezece ani, va spune mai târziu, că timp de zece ani şi i-a petrecut într-un continuu delir. Se credea urmărit de entuziasmul oamenilor, apoi că e persecutat de toţi: de Rusia, de Anglia, de Franţa, de regi, de femei, de preoţi. Pleca brusc din hanuri abandonându-şi bagajele şi spunea că duşmanii săi l-au mituit pe frizer, pe hangiu şi pe brutar să nu-l mai servească. A fost refuzat să fie primit în închisoare atunci când a solicitat aceasta. Distribuia pe stradă trecătorilor, ce nu i se păreau suspecţi şi ostili, un memoriu în care îşi justifica ideile persecutorii. În cele din urmă i-a scris lui Dumnezeu o scrisoare foarte tandră şi familiară, pe care depus-o sub altarul din catedrala Notre Dame din Paris. Masochist şi exhibiţionist, Jean-Jacques în ciuda tuturor excentricităţilor. a fost un mare scriitor, un geniu delicat şi plin de tandreţe…

Gérard de Nerval (1808 – 1855). Publicist şi poet, a cărui nevroză a fost studiată de Arvede Barine2, nu descindea din împăratul roman Nerva, aşa cum o afirma cu orice prilej.

Încă din adolescenţă s-a manifestat ca un mistic, atras de

1. Eugene Ritter: *La familie et la jeunesse de J.J. Rousseau*, 1896. Lombroso et Bruncţiere: *La folie de J.J. Rousseau; Études critiques sur l'histoire de la littérature française,* 1894, p. 325. Mdbius: J.J. Rousseau, *Krankheitsgesichte, Berlin, 1887. Regius: Chronique medicale*, Paris, 1900, p. 5.

2. Gauthier Ferrteres: *Gérard de Nerval, La vie et Voeuvrey* 1906. Arvdde Barinc.

ocultism, noctambul, foarte precoce, mare băutor, nomad şi boem. Avea halucinaţii şi putea fi întâlnit la un colţ de stradă, cu pălăria în mână, căzut într-un fel de extaz.

La Tuileries pretindea că vede în mare bazin peştii

roşii cum îşi scot capetele din apă pentru a-l convinge să meargă cu ei la fund, unde îi aşteaptă regina din Saba.

Odată, pe când se găsea la Palais Royal, trăgea după sine un homar viu enorm, legat cu o panglică albastră; altă dată se plimba cu un câine sau pui de leu şi se mira sincer că medicii nu-i permit să se plimbe cu un homar, acest animal fiind serios, tăcut şi liniştit, care cunoaşte toate secretele mării şi nu latră…

A încercat în numeroase rânduri să zboare, imitând păsările, într-o zi, în momentul în care, aflat pe o stradă din Paris, aştepta cu braţele întinse, ca sufletul să i se urce la cer la o anume stea, a fost ridicat de o patrulă a poliţiei şi condus la cel mai apropiat post. În altă zi, s-a strecurat pe nesimţite în bucătăria unui amic, unde a deschis toate robinele arătându-se nespus de mândru de isprava sa.

Adeseori vedea un soare negru pe cerul pustiu şi un glob roşu ca sângele deasupra palatului Tuileries. Pretindea că poate influenţa mersul lunii pe cer şi multe alte enormităţi care mai de care mai ciudate.

A fost internat de mai multe ori la doctorul Blanchet şi după ce-i trecea criza, se întreba dacă nu cumva a avut ghinion recăpătându-şi ceea ce se cheamă raţiune.

La cererea lui, o societate literară i-a obţinut externarea din casa de sănătate şi Nerval s-a dus direct într-un cabaret dărăpănat, pe strada Vieille-Lanteme, încercând să se spânzure cu un cordon de şorţ, pe care îl arăta apoi, spunând că ar fi cordonul Doamnei de Maintenon pe când juca piesa Esther la Saint Cyr sau jartiera reginei de Saba.

Gustave Flaubert (1821 – 1880) a fost epileptic sau mai bine zis istero-epileptic. Maxime de Camp1 descrie amănunţit maladia scriitorului: „mai înainte ca ultimul grăunte de nisip să fi căzut în orologiul ce marca cel de al douăzecilea an al vieţii sale, un rău implacabil l-a cuprins, imobilizându-l într-o oarecare măsură şi conferindu-i stări stranii care nu o dată i-au surprins pe aceia care nu-l cunoşteau decât într-un mod superficial… «Răul sacru», marea nevroză, pe care Paracelsus a denumit-o

«cutremurul de pământ al omului» l-a lovit pe Gustave şi l-a doborât... Adeseori, neputincios

1. Maxime de Camp: *Souvenirs littéraires*, Paris, 1892. *Journal des Goncourt,* t.

II, p. 80 şi t. VI, p. 114. Michaut, *Chronique medicale*, 1900, nu crede că Flaubert a murit în urma unui acces de epilepsie; a se vedea răspunsul lui Gelincau *op. cit.* p. 670 şi al lui Michaut *op. cit.* p. 703.

şi consternat, am asistat la crizele ce-l scuturau şi care erau formidabile. Ele se produceau toate în acelaşi mod şi erau precedate de aceleaşi fenomene. Brusc, fără niciun motiv aparent, Gustav îşi ridica capul şi era cuprins de paloare; simţise aura... privirea îi era plină de spaimă... spunea: am o flacără în ochiul stâng; apoi, după câteva secunde: am o flacără în ochiul drept; totul îmi pare de culoarea aurului. Această stare neobişnuită dura adeseori timp de câteva minute... apoi faţa i se albea şi mai mult şi căpăta o expresie disperată; alerga spre patul său cât putea de repede, se întindea, ca şi cum ar fi fost culcat într-un sicriu. Apoi începea să strige: am prins hăţurile; iată-l pe căruţaş; aud zurgălăii! Ah! zăresc felinarul hanului. În acel moment scotea un sunet plângăreţ, al cărui ecou îmi mai vibrează încă şi azi în urechi şi convulsiile îl contorsionau în fel şi chip. Atingând paroxismul, în care întreaga sa fiinţă era într-o continuă trepidaţie, îi urma apoi invariabil un somn profund şi o stare de epuizare ce dura timp de mai multe zile”.

Nevroza a debutat de timpuriu şi, din câte se pare, i-a provocat şi sfârşitul. Aceasta rezultă din două note ale lui Goncourt, menţionate de Max Simon şi Cabanes: „Flaubert ne-a spus că, pe când era încă un copil, se cufunda atât de tare în lecturile sale, încât îşi muşca limba şi îşi înfăşură o şuviţă de păr pe deget până se întâmpla să cadă... într-o zi, s-a tăiat la nas căzând într-un geam al bibliotecii. În dimineaţa morţii sale, Pouchet m-a dus într-o cameră

alăturată celei unde se afla corpul lui Flaubert şi mi-a spus: nu a murit din cauza unui cheag de sânge, ci a murit din cauza unui atac de epilepsie congestivă... cu toate simptomele, cu spumă la gură... nepoata sa a vrut să-i apuce mâna... dar o avea aşa de strânsă... încât nu a reuşit1.44

Binet Sangle2 a menţionat diagnosticul de epilepsie pentru nevroza lui Flaubert, în timp ce Felix Regnault3 l-a preferat pe cel de isterie. René Dumesnil4 care a reluat problema în ansamblul ei, a conchis optând pentru istero-neurastenie şi a atribuit moartea unei hemoragii ventriculare.

În orice caz, Flaubert a avut în mod indiscutabil o psihonevroză. De pildă, atunci când descria otrăvirea Doamnei de Bovary

1. Prima criză a avut loc noaptea în preajma lui Bourg-Achard.

2. Binet Sangid: *L'epilepsie chez Gustave Flaubert. Chronique medicale*, 1800, pag. 641 şi 1901, pag. 62.

3. F61 ix Regnault: *Les observations d'epilepsie sur les hommes de genie et notement sur Gustave Flaubert. Revue de Vhypnotisme 1900 – 1901* t. XV, p. 270.

4. René Dumesnil: *Flaubert. Son hérédité. Son milieu. Să méthode*, 1905.

simţea gustul arsenicului pe limbă1 şi a fost pe punctul ca el însuşi să prezinte toate simptomele de otrăvire, începând să vomite. „Când scriu un roman, spunea2, am senzaţia că fac ceva colorat. De exemplu, un roman catarginez, vreau să-l colorez în purpuriu. În *Doamna Bovary,* am avut senzaţia culorii mucegaiului. Cât priveşte conţinutul, intriga în sine, ea îmi este indiferentă".

Fortin, medicul personal al lui Flaubert, spunea că acesta când se apuca de scris, cădea într-vn fel de transă, exteriorizându-se.

Charles Baudelaire (1821 – 1867). Părinţii săi,

spunea chiar el, „au fost idioţi sau nebuni şi au murit din cauza unei nebunii teribile44. Scriitorul a abuzat de opium, tutun şi vin şi părea să aibă simţul olfactiv înclinat spre perversiuni senzoriale. Prefera mirosurilor plăcute, menţionează Lombroso, acele mirosuri care, pentru omul sănătos, sunt insuportabile, de putrefacţie, descompunere şi hazna, care însă lui îi încântau nasul. Bernard4 adăuga: „Baudelaire, un mare gurmet de mirosuri, spunea despre sine însuşi: sufletul meu pluteşte pe valuri de parfum, aşa cum sufletele altora plutesc pe sunetele muzicii44.

Baudelaire se autocaracteriza: „există în mine un fel de plăcere malefică către parfumuri44.

Îşi vopsea părul în verde şi era impulsiv; într-o zi a încercat să-l sugrume pe socrul său. În continuare, iată descrierea uneia dintre „glumele nervoase445: „Sculându-se prost dispus, trist, obosit de lenevie, s-a simţit împins să întreprindă ceva mare, o acţiune ieşită din comun44. A deschis fereastra şi a zărit un geamgiu, al cărui strigăt ascuţit, pătrunzător, urca până la el. Fără să ştie pentru ce, a fost cuprins brusc de o furie faţă de acest sărman om. I-a strigat să urce şi s-a gândit, nu fără o undă de bucurie, că încăperea sa era la etajul şase şi scara fiind foarte strâmtă, omul trebuia să se ţină cu mâna de balustradă, pentru a-şi proteja în acelaşi timp fragila şi preţioasa sa încărcătură. Când în cele din urmă, apăru în pragul camerei sale, i-a examinat cu curiozitate toate geamurile şi apoi i-am spus: „Cum! nu ai geamuri colorate? geamuri roze, roşii, albastre, geamuri magice, geamuri de paradis? nenorocit ce eşti! îndrăzneşti să te plimbi în cartierele sărace şi nu ai măcar geamuri care fac ca viaţa să pară în roz! 44 Şi, continuă Baudelaire, l-am

1. Ribot: *Psychologie des sentiments. Biblioaheque de philosophie contemporaine,* 5 ed., 1905, Paris, F. Alean, p. 365.

2. Michaut: *Gustave Flaubert, chronique medicale*, 1900, p. 775.

3. *Echo du merveilleux, Chronique medicaley* 1900, Paris, p. 627.

4. Bernard: *Conference sur les odeurs dans les romans de Zolay* p. 8.

5. Ch. Baudelaire: *Le mauvais vitrier. Petits poèmes en prose.*

Împins cu putere către scară, pe care bietul om dispăru clătinându-se sub povara ce o ducea în spate.

Am ieşit pe balcon şi înarmându-mă cu un ghiveci, l-am aruncat perpendicular drept peste legătura cu geamuri ce o purta în spate. Şocul l-a răsturnat, spărgând toate geamurile ce au scos un zgomot de palat de cristal ce se prăbuşeşte sub lovitura unui trăsnet. Beat de nebunia mea, i-am strigat furios: „Viaţa e frumoasă! viaţa e frumoasă! 44 Baudelaire a declarat apoi prietenilor că, în acel moment a simţit o plăcere infinită. Poetul nu era încă, cel puţin oficial, declarat alienat.

Se presupune că Baudelaire a murit din cauza unui ramolisment cerebral, cu hemiplegie dreaptă şi afazie. După Lombroso, a murit de paralizie generală.

Alfred de Musset (1810 – 1857) era toxicoman. Prezenta deseori autoscopie internă, lucru pe care l-a descris în numeroase poezii, mai ales în *Noapte de decembrie.*

George Sand1 a relatat în amintirile sale, una dintre crizele lui Musset. „Culcat pe iarbă, într-o viroagă. Lauret (Alfred de Musset) a auzit cum cântă singur ecoul şi acest cântec era un refren obscen. Apoi, sprijinindu-se în mâini, s-a ridicat puţin pentru a auzi mai bine şi atunci a zărit, trecând prin faţa sa, alergând prin iarbă, un bărbat, palid, cu hainele zdrenţuite şi părul fluturând în vânt. L-am văzut aşa de clar, a spus el, că am avut timp să mă gândesc că era probabil un trecător întârziat, surprins şi urmărit de hoţi şi chiar mi-am căutat în iarbă bastonul pentru a-i sări în ajutor; dar bastonul se pierduse în iarbă şi omul se apropia tot mai mult de mine. Când a ajuns în preajma mea, l-am văzut că era beat şi nu-l urmărea nimeni. A

trecut pe lângă mine aruncându-mi o privire tâmpă, hidoasă, făcând o strâmbătură de ură şi dispreţ. În acel moment mi-a fost frică şi m-am întors repede cu faţa la pământ, căci acel om... eram eu4<2.

Lefebure3 a studiat îndeaproape hipersensibilitatea lui Musset. Se spune că ar fi prezentat fenomene de telepatie şi, după Doamna Martellet, ar fi avut, cu prilejul ultimei sale maladii, un fenomen de dedublare: a tras de cordonul unei sonerii fără ca măcar să-l fi atins!

Avea şi auziţii colorate (fenomen studiat în ţara noastră de profesorul Gh. Marinescu). Doamnei Joubert i-a relatat într-una din scrisori că a fost foarte supărat, deoarece luând masa cu familia

1. George Sand: *Elle et Lui*, Edition du Centenaire, Paris, 1902, p. 110.

2. Paul Raymond, *Progres medical*, Paris, 1905, p. 38.

3. Lefeburc: *Musset sensitif. Annales des Sciences psychiques*, 1899 t. IX, p. 13 şi 80.

să a fost obligat să susţină o discuţie pentru a demonstra că nota „fa" era galbenă, „sol" roşie, o voce de soprano, blondă o voce contralto, brună. Considera că toate aceste lucruri se subînţeleg de la sine1. La vârsta de opt sau nouă ani, într-o singură zi, a spart una din oglinzile aflate în salon, cu o bilă de fildeş, a tăiat perdelele încă noi cu foarfecele şi a lipit un sigiliu mare, roşu pe o hartă a Europei. Către zece sau doisprezece ani, a fost fascinat de cadrul aurit al unui vechi portret, de care se servea pentru a se autohipnotiza. „A avut mai multe fetişuri: medalionul primei sale amante, pieptenele rupt al lui George Sand, o monedă de cinci franci de la Fointainebleau, un fulg brodat de sora sa Marcelina". Într-o noapte, pe când se afla la Veneţia, menţionează George Sand, s-a trezit strigând îngrozit: visase sau văzuse fantome dansând în jurul său. Şi doamna Martellet (Adele Colin) scria: „Starea nevrotică a lui Musset atinge uneori supranaturalul şi m-am întrebat

adeseori dacă nu cumva într-adevăr posedă darul unui al şaselea simţ, cum ar fi de pildă o a doua vedere...”

Doctorul Cabenes2 a studiat cu atenţie dipsomania lui Musset şi şi-a început lucrarea prin citarea afirmaţiei lui Charles Maurras: „Nu poţi vorbi de Alfred de Musset fără să menţionezi mai întâi nebunia care l-a marcat încă din copilăria cea mai fragedă. Născut cu o fire neliniştită, vizionar, puţin maniac, a avut crize de epilepsie, devenind alcoolic la vârsta de douăzeci de ani...” 3.

La cafeneaua „Régence”, menţionează mai departe Cabanes, „cel mai adesea, chelnerul îi aducea o farfurioară cu ţigări şi un groaznic amestec de bere şi absint, pe care îl bea dintr-o singură înghiţitură, cu acea strâmbătură caracteristică de dezgust pe care ţi-o provoacă de regulă o doctorie neplăcută. Odată aflat sub acţiunea drogului, Alfred de Musset se aşeza cât mai comod pe canapea, îşi aprindea o ţigară, apoi alta, până ce farfurioara era goală... La ora II30, chelnerul chema o trăsură, îl lua pe poet de braţ şi îl instala în cupeu. Se lăsa condus cu docilitate acasă; bătrâna sa menajeră îl culca precum un copil”.

Bernardin de Saint Pierre (1737 – 1814). Nu o dată a spus că vedea dublu obiectele şi că acestea se mişcau încontinuu sau că vedea lumini înaintea ochilor; când întâlnea oameni în grădinile publice sau pe stradă avea senzaţia că este înconjurat de duşmani şi răuvoitori. Îşi imagina că este persecutat şi calomniat, ca şi J.-J. Rousseau. A lipsit foarte puţin, după propriile sale mărturisiri, ca

1. Arvdde Barine: *Chronique medicale*, Paris, 1906, t. XIII, p. 130.

2. Dr. Caban & s: *La dipsomanie d’Alfred de Musset; Chronique medicale*, Paris, 1906, p. 142. A se vedea în aceeaşi culegere la pagina 302 o scrisoare a doamnei

Martellet (Adâle Colin) guvernanta lui Alfred de Musset.

această boală mintală să nu-l facă să-şi piardă raţiunea. Biografii săi afirmă că, în ciuda tuturor acestor simptome, s-a vindecat. Unii afirmă că vindecarea a fost totuşi incompletă atunci când autorul lui *Paul şi Virginia* scria că „puricii sunt negri şi se aşază de preferinţă pe obiectele de culoare albă pentru a fi prinşi mai uşor”.

Bernardin de Saint Pierre şi-a descris singur nevroza: „Ca şi Oedip, vedeam în plină zi doi sori… şi nu puteam traversa Sena cu barca fără să fiu cuprins de o frică de nestăpânit… Dacă treceam singur printr-o grădină publică, în care se afla un bazin cu apă, simţeam că mă cuprind spasme şi groază. Erau momente când credeam că probabil am fost muşcat, fără s-o fi ştiut, de un câine turbat… îmi era imposibil să rămân într-un apartament plin de lume, mai ales dacă uşile erau închise. Nu puteam traversa o alee dintr-o grădină publică în care se aflau adunaţi oameni. Îndată ce aceştia mă priveau, credeam că mă vorbesc de rău, deşi poate că nici nu mă cunoşteau…”

În momentul în care Bernardin de Saint Pierre a prezentat primele simptome ale delirului de persecuţie, fratele său a fost atins de grandomanie. De altfel, toţi fraţii şi surorile sale aveau probleme de natură psihică. Fiul său, Paul, a fost internat în 1854 într-un ospiciu1.

Enfantin (1796 – 1864), **Vililers de l’Isle Adam** (1838 – 1889), **Barbey d’Aurevilly** (1808 – 1889) sunt consideraţi de Lombroso ca având stări nevropatice. **Bossuet** (1627 – 1707) când scria, prefera o cameră neîncălzită şi îşi punea pe cap, şervete încălzite.

Malherbe (1555 – 1628) îşi numerota ciorapii cu literele alfabetului, de frică să nu-i pună la fel în fiecare picior; a mărturisit într-o zi că poseda… cincizeci de perechi!

Napoleon (1769 – 1821) suferea de crampe la umărul drept şi la buze. Credea în presentimente şi în horoscoape şi deseori solicita vrăjitoarelor să-i ghicească viitorul. Era disperat atunci când întâmplător se spărgea vreo oglindă şi se temea de ziua de vineri, de numărul 13

şi considera ca fatidică litera „M”.

Émile Zola (1840 – 1902) avea numeroase ticuri şi seara avea senzaţii luminoase, mai ales în întuneric auzea şuierături şi clopote. Simţul olfactiv îi era cu totul anormal. De pildă, una dintre distracţiile sale preferate, era de a ghici de la distanţă (din camera sa de lucru ce se afla situată la etaj, exact deasupra bucătăriei) felurile de mâncare ce se pregăteau pentru masă. Putea spune dacă e vorba de roşii, un pui sau un antricot; la peşte, dacă era vorba de sardele, scrumbie sau crap.

1. Bernardin de Saint Pierre: *Études de la nature*, Paris, t. 1, p. 461. *Chronique medicale*, 1904, p. 470.

NEBUNII ISTORIEI

333

Berbard a văzut în Zola „simgonistul mirosurilor, romancierul cu nările fremătânde… omul care a trăit prin nas” şi a arătat importanţa acestei analize pentru psihologul ce avea să surprindă secretul artistului, de a găsi formula temperamentului şi eventual al talentului său.

Mergând pe stradă, Zola număra becurile de gaz, numerele caselor şi mai ci seamă numărul trăsurilor, pe toate le aduna în fel şi chip, după o regulă numai de el ştiută, le descompunea, le multiplica şi le interpreta după metoda kabalistă.

Mulţi dintre scriitorii impresionişti aveau auziţii colorate sau gustul şi mirosul le erau asociate cu diverse senzaţii neobişnuite şi bizare. Astfel, Arthur Rimbaud (1854 – 1891) – la auzul unor litere vedea culori: la A, negru; E, alb; I, roşu; U, verde, O, albastru.

René Ghil în *Trăite du Verbe* făcea următoarea corespondenţă: A, negru; E, alb; I, albastru, O; roşu; U, galben.

Pentru Mallarmé (1842 – 1898) corelaţia vocalelor corespunde la o evoluţie progresivă a simţurilor noastre.

În cartea lui Huysmans (1848 – 1907) se prezintă un concert de senzaţii gustative: fiecare băutură corespunde, după acest autor, ca gust sunetului unui instrument.

Curacao sec, de exemplu, corespunde clarinetului, ale cărui sunete sunt acrişoare şi calde; kumelul corespunde sunetului de oboi, uşor nazal; menta şi aniseta, dulce piperat, flautului, în timp ce pentru a completa orchestra, kirschul sună furios din trompetă, ginul şi whisky-ul se restrâng de palatul gurii cu sunete de piston şi trombon, spuma de drojdie tună şi fulgeră în acompaniamentul vacarmului de tube, în timp ce se rostogolesc în zgomotul de cimbale şi tobe ale lichiorurilor de Chio şi mastică.

Honoré de Balzac (1799 – 1850) suferea de dromomanie. Această imperioasă nevoie de schimbare era aşa de pronunţată încât adeseori nici chiar părinţii săi şi nici prietenii nu-i cunoşteau locul unde se adăpostea. A fost imposibil să fie găsit cu prilejul citării sale pentru a fi înrolat în garda naţională1. Dar, mai presus de toate, era un megaloman: el însuşi se autositua printre „mareşalii literaturii moderne împreună cu Napoleon, Cuvier şi O'Connell, formând grupul celor patru bărbaţi care au avut asupra secolului o influenţă enormă4. „Aş fi putut duce o întreagă societate în capul meu, îi scria el doamnei Hańska, ceea ce Napoleon a început cu sabia, eu voi termina cu condeiul".

„Conştiinţa sa de grandoare deborda, menţionează George Sand... întotdeauna vorbea numai de sine... într-o seară, îmbrăcând pentru prima oară un halat de casă nou, a voit să iasă pe stradă.

1. Dr. Cabanes: *Chronique medicale,* nr. 10, 1899.

astfel îmbrăcat, cu o lanternă în mână, pentru a atrage admiraţia trecătorilor".

Tatăl său, după afirmaţiile lui Moureau de Tours, a zăcut timp de douăzeci de ani la pat, fără motiv şi apoi, tot aşa, fără nicio explicaţie raţională, şi-a reluat activitatea ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat.

Voltaire (1694 – 1778) a fost neurastenic şi ipohondru. Şi-a petrecut întreaga viaţă îngrijindu-şi

sănătatea şi declarând că nu se plânge câtuşi de puţin că e bolnav. A crezut că şi-a pierdut şi el vederea, atunci când doamna de Deffaud a orbit. „Mi-am trăit viaţa murind” a spus el, „sunt mai slab decât un schelet şi mai muribund ca niciodată…” Şi cu toate acestea a trăit optzeci de ani1.

Molière (1622 – 1673) era ipohondru şi melancolic. Larroumet2 a demonstrat aceasta cu probe, extrase mai ales din scrierile sale şi din pamfletul din 1670 *Elomire hypocortdre* semnat de Maurice Raymond3.

Montesquieu (1689 – 1755), ne spune Lombroso, a lăsat pe dalele din camera sa urmele paşilor săi, atât era de agitat în timp ce scria.

Buffon (1707 – 1788), Crébillon (1674 – 1762) prezentau cele mai stranii contorsiuni ale feţei.

Ampère (1775 – 1836) nu-şi putea exprima ideile decât plimbându-se, timp în care întreg corpul îi era cuprins de o continuă agitaţie.

În rândul nevropaţilor, după Wechniakoff, ar mai putea fi cuprinşi: d’Alembert (1717 – 1783) căruia, cu timpul, atât raţiunea cât şi memoria i-au slăbit continuu; Lagrange (1736 – 1813) prima fază patologică a avut-o la vârsta de zece ani; Chateaubriand (1768 – 1848) a fost un epuizat precoce, parţial e adevărat, ros de dorinţe şi vis (Émile Tardieu).

Diderot (1713 – 1784) închiria trăsuri, le uita apoi în diverse locuri şi atunci când erau descoperite, plătea pentru zile întregi de folosire. Acelora cu care se întreţinea, le ţinea un monolog interminabil, vorbind de cele mai multe ori ca un somnambul.

Madame de Staël (1766 – 1817) se droga de predilecţie cu opiu, luat în mari cantităţi. Obişnuia ca înainte de culcare, să îmbrace o haină de blană. Când era acasă, îi plăcea să se joace rulând între degete mici bucăţele de hârtie. Valetul primise dispoziţie să-i pună la îndemână pe şemineu o întreagă provizie (Moureau de Tours).

Madame de Recamier (1777 – 1849) a avut crize de nervi şi

1. Roger: *Voltaire malade.* Étude historique et medicalc, 1883.

2. Larroumet: *L'hypocondrie de Molière, Chronique medicale,* 1897, p. 108.

3. Maurine Raymond: *Les médecins au temps de Molière*, Paris, 1905.

sufocări, care îi provocau o senzaţie agreabilă de sugrumare. Anumite stări sufleteşti îi erau însoţite de o tuse specifică precum şi de pierderea subită a vocii, stare ce dura timp de câteva ore, totul fiind însoţit de spasme nervoase ale laringelui... Toate acestea au fost apreciate de medici ca fiind de natură nervoasă.

Victor Hugo (1802 – 1885) 1 pe când avea doar paisprezece ani, scria în jurnalul său: „Doresc să ajung precum Chateaubriand sau nimic". În 1878, într-un schiţat proiect de autobiografie, a încercat să-şi scrie o genealogie şi să-şi descopere strămoşii. Doctorul Louis Veuillot a remarcat la Victor Hugo un egoism intelectual neobişnuit şi o fire extrem de iritabilă2.

Alexandre Dumas-fiul (1824 – 1895) 3 a avut în 1859 o maladie „ultranervoasă". Tatăl său povestea că Alexandre este foarte bolnav şi că, de două zile, stă în genunchi în mijlocul camerei sale, fără să se poată decide să se ridice. Cu două zile mai înainte, pe când dormea într-o cameră alăturată, auzindu-l pe tatăl său sforăind, zgomotul i-a produs asupra nervilor o asemenea stare de exaltare încât i-a venit ideea să-şi ucidă părintele şi nu a putut rezista gândului obsedant decât stând în genunchi... Această stare de nebunie în care predominau ideile fixe, a durat circa un an. Când Dumas s-a vindecat, a fost cuprins de o violentă criză de misticism şi îşi dorea cu orice preţ să se călugărească. În 1873, după apariţia romanului *Femeia lui Claude,* a prezentat un nou acces, dar din fericire de scurtă durată.

Torquato Tasso (1544 – 1595), poet italian, născut la

Sorrente, autor al celebrei epopei *Ierusalimul eliberat*, şi-a povestit stările de care era cuprins, mai ales halucinaţiile, de obicei auditive (strigăte de bărbaţi şi femei, râsete de animale, cântece, fluierături, bătăi de clopote, tic-tacuri de ceasuri etc.). Spunea că vede un cavaler ce se aruncă asupra sa şi-l trânteşte la pământ sau că este copleşit de animale apocaliptice. Din cauza acestor stări, într-o zi a luat un cuţit şi a încercat să-l lovească pe un servitor ce intrase în camera sa cu diverse treburi. Credea că boala i se datorează unei vrăji şi vorbea de dublul său ce îi aducea scrisorile sau de un magician care îi lua pâinea. A menţionat cu tristeţe: „nu neg că sunt nebun", fapt care demonstrează că totuşi avea perioade de remisiune a bolii, când era conştient de starea sa. Închis între anii 1579 – 1586 la călugării din mănăstirea Sfânta Ana, prezenta simptomele nebuniei

1. Dr. Cabanes: *La megalomanie de Victor Hugo. Chronique medical*, 1802, p. 157 şi 242.

2. *L'Encephale*, 1906, p. 274: *Le poésie dans les maladies mentales.*

3. *Une maladie mystérieuse d'Alexandre Dumas-fds. Chronique medicale*, Paris, 1906, p. 392.

de persecuţie în forma cea mai gravă (paranoia) cu halucinaţii ale văzului şi auzului, pretinzând că are de-a face când cu diavolul, când cu Fecioara Maria, când cu un drăcuşor ce se amuză luându-i pe ascuns pâinea şi desertul. A murit în plină criză de nebunie1.

Friedrich Nietzsche (1844 – 1900), cunoscutul filosof german, a fost în repetate rânduri internat în ospicii, ca până la urmă să rămână definitiv, ca incurabil, în stabilimentul profesorului Binswanger din Jena2.

După Lichtenberger3, brusc şi fără tranziţie, a fost cuprins de noaptea nebuniei. A fost fulgerat pe neaşteptate, la Turin, în prima zi a lui ianuarie 1889. Se aşteaptă încă din partea unor psihiatri ca să descifreze

operele sale *Profet al supraomuluiântoarcerea eternă* dar mai ales lucrarea sa capitală *Aşa grăit-a Zarathustra* apărută în 1883 – 1886. Menţionăm că s-au făcut încercări din punct de vedere psihanalitic. Hitler a avut un adevărat cult pentru Nietzsche ca filosof, iar pe Wagner l-a considerat un genial compozitor.

Arthur Schopenhauer (1788 – 1860) a prezentat o ereditate nevropatică foarte încărcată. Bunica sa avea o mătuşă şi un bunic nebuni. Tatăl său, surd din tinereţe, avea mania călătoriilor, era cuprins brusc de furie, angoase şi s-a bănuit că ar fi vrut să se sinucidă.

Soţia lui Schopenhauer era mizantroapă, bizară până la obsesii şi se spune că era de moravuri uşoare... Fratele filosofului, Frederich, a fost atins de imbecilitate.

Filosoful însuşi, în tinereţe, simţea că este posedat de un demon şi timp de săptămâni nu vorbea cu nimeni, mergea pe stradă vorbind singur, cu voce tare şi gesticula. Odată i-a fracturat o mână proprietarului său pentru că l-a auzit sporovăind în anticamera apartamentului său. Altă dată s-a înfuriat şi a refuzat să-şi mai plătească datoriile atunci când i-au fost cerute. Îşi semna numele cu litera „p”, şi-a ars barba în loc să se radă; îşi ascundea banii în călimară, iar hârtiile de valoare, în plapumă. Notiţele le redacta în limbile greacă, latină sau sanscrită şi le ascundea prin cărţile din bibliotecă pentru ca să nu i le fure cineva. Se considera victima unei vaste conspiraţii puse la cale de către profesorii de filosofie. Potrivnic făţiş al monogamiei, propovăduia tetragamia, căreia pe moment nu-i găsea decât un singur inconvenient: cum să te

1. Verge: *Folia del Tasso,* citat de Cabands în *Chronique medicale*, 1900, p. 211.

2. Max Nordau: *Psychophysiologie du genie et du talent*, Paris, Ed. F. Alean, 1900. Max Nordau: *Degenerescence*, Ed. F. Alean, Paris, 1894.

3. H. Lichtenberger: *Introduction aux Aphorismes et Fragments de Friedrich Nietzsche*, Bibliothbque de philosop. contemp., ed. 3-e, 1905, Paris, Ed. F. Alean.

comporţi cu patru soacre! în testamentul său, şi-a lăsat întreaga avere soldaţilor şi câinelui favorit.

Ernăi Vheodor Amadeus Hofâmann (1776 – 1822) obişnuia să bea mult vin. Afirma că, din când în când, un pahar cu vin este de preferat pentru a putea contempla lupta dintre salamandre şi gnomi. Nu a omis să mai noteze: după ce bei vin cu mirodenii, îţi vin idei funebre şi vezi fantome.

Auzea culorile, simţea parfumurile şi vedea sunetele. Parfumul de năsturaşi roşu-închis acţiona asupra lui cu o forţă magică extraordinară şi auzea sunetele unui cor când mai slabe, când mai puternice. Într-o zi, pe când avea febră, pe infirmierii ce-l supravegheau i-a luat drept instrumente muzicale: flautul era un prieten ce vorbea cu voce joasă şi languroasă, basul un altul...

În unele zile, credea că răspândeşte în obscuritate o lumină fosforescentă. Odată, într-un salon perfect iluminat şi plin de lume, a zărit un gnom ţâşnind din parchet. Singur, pe când şedea la masa sa de lucru, se simţea înconjurat de fantome şi feţe ameninţătoare. Poveştile fantastice se ţeseau în jurul său cu atâta realism că îl cuprindea spaima şi îşi trezea soţia. Îi era teamă să nu înnebunească şi considera că fiecare povestire pe care o scrie este un fel de spovedanie, o sângerare a creierului său bolnav.

Edgar Allan Poe (1809 – 1849) ingurgita alcool rafinat (spirt alb) astfel: lua paharul cu alcool, fără a-l mai dilua cu apă sau îndulci cu zahăr, şi-l bea dintr-o înghiţitură, fără măcar să-l fi gustat. În scurt timp era cuprins de halucinaţii, pe care le descria apoi în nuvelele sale. Trăia cu imaginaţia în cavouri, în compania viermilor şi a sicrielor, aşteptând ca putrefacţia să-şi facă apariţia, delectându-se la efectul topirii în neant. O teroare paralizantă se răspândeşte din toate povestirile lui Poe. Mulţimea gândurilor scriitorului devine cu timpul hidoasă şi permanentă; el nu mai vede, în mijlocul tenebrelor

aprinse, cu străluciri roşietice, decât forme monstruoase, agitându-se într-un mod fantastic în sunetele unei melodii dezacordate, în timp ce o formă hidoasă cuprinsă de un râs sardonic, se aruncă asupra sa.

„De la Pascal, scrie Barbey d'Aurevilly, nu a existat un geniu mai înspăimântat, mai înclinat spre descrierea groazei şi a agoniilor decât geniul cuprins de panică al lui Eagar Allan Poe!"

În studiul lui Emile Lauvriere1 este descrisă pentru prima oară, cu lux de amănunte, psihopatia lui Edgar Ailan Poe. Degenerescenţa, menţionează autorul, i-a provocat lui Poe, un dezechilibru

1. Emile Lauvridre: *Edgar Poe. Să vie et son oeuvre. Étude de psychologie pathologique.* Ed. F. Alean, Paris, 1904.

general; fizic şi mental, conducându-l la crearea unei opere în care monstruozităţile în mod obişnuit, goale şi lipsite de sens, devin concrete, logice şi se armonizează între ele. A murit nebun, într-o cameră de hotel.

Thomas de Quincey (1785 – 1859) a avut o ereditate nevropatică. Tatăl său a murit din cauza tuberculozei. Un frate era jumătate nebun şi s-a făcut pirat. Alţi fraţi erau melancolici, meditativi şi obişnuiau ca noaptea să stea în jurul focului şi să privească la umbrele ce li se proiectau pe pereţi. Unul dintre ei a încercat să meargă pe tavan, cu capul în jos, „ca muştele44 şi a murit de timpuriu.

Însuşi scriitorul avea deseori coşmaruri îngrozitoare şi la vârsta de zece ani era bântuit de halucinaţii. La cincisprezece ani compunea versuri în limba greacă şi a fugit de acasă, devenind vagabond. Era cuprins de accese de somnolenţă şi picotea întruna. Frecventa mediile rău famate, studia filosofia şi se droga cu opium1 şi alcool. Spunea că se simte urmărit în permanenţă de spectrele nebuniei, sinuciderii şi arderii spontane. Şi-a dat foc manuscriselor şi cărţilor şi nu a lăsat pe nimeni să le

stingă, de teamă să nu le ude!?

Isaac Newton (1642 – 1727) în tinereţe a avut crize şi chiar lungi perioade de nebunie. Când mergea cu trăsura, se ţinea strâns cu ambele mâini. În scrisorile sale, uneori confuze şi obscure, se plângea că este persecutat. Toată viaţa s-a comportat ca un om distrat. La vârsta de cincizeci şi doi de ani, în 1694, a avut o criză de nervi, a cărei natură nu s-a putut stabili.

Henry Joly2 citând mărturia lui Huyens, care la rândul său s-a sprijinit pe Biot *(Melanges scientijiques et littéraires)* scrie: „Ilustrul geometru Issac Newton s-a îmbolnăvit în 1693 căzând într-o stare vecină cu nebunia… în urma acestui accident, s-a arătat arhiepiscopului de Cambridge. Luând aminte la discursurile ce demonstrau alienarea spiritului său, prietenii s-au ocupat de el, l-au supus unui tratament medical ţinându-l închis în apartamentul său, până şi-a recăpătat sănătatea44.

Johann Wolfgang von Goethe (1749 – 1832) şi-a scris multe dintre poeziile sale într-o stare mult asemănătoare somnambulismului. Poseda un caracter labil, ce trecea extrem de uşor de la o

1. Alfred de Musset a tradus primul *Confesiunile unui mâncător de opium* de Thomas de Quinccy; lucrare despre care Charcot a spus că aparţine într-o egală măsură literaturii şi ştiinţei. *Chronique medicale*, 1899, p. 32.

2. Henry Joly: *Psychologie des Grands Hommes*, Paris, 1891.

stare de bucurie la melancolie. Într-o zi, şi-a asigurat prietenii că şi-ar fi zărit propria-i umbră venind în întâmpinarea sa. Hahn1, pe baza lucrării lui Möbius, a studiat îndeaproape pishopatologia lui Goethe. Despre bunicul său se spune că ar fi fost într-o oarecare măsură vizionar, a avut presentimente şi visuri premonitorii ca şi alte fenomene parapsihologice. Sora sa era o persoană originală, anormală, degenerată.

El însuşi, de altfel, a afirmat în repetate rânduri, că avea din naştere o tendinţă ipohondră. Prezenta accese neajustificate de mânie, în timpul cărora delira. Era obsedat de ideea sinuciderii (Werther). Mobius2 a comparat perioadele de producţie literară, cu fazele nebuniei clinice. În opera lui Goethe putem identifica numeroşi degeneraţi, isterici şi chiar alienaţi. Aceste prototipuri nu le studia în azilele de alienaţi, de care avea groază, ci le observa în societatea pe care o frecventa.

Carl Maria von Weber (1786 – 1826) nu se poate spune în ce măsură era distrat sau uituc, de pildă când nota pagina următoare, uita ce a scris pe precedenta.

Frederic al II-lea (1712 – 1786) simţea o adevărată oroare în momentul când era nevoit să-şi schimbe veşmintele, astfel încât nu a făcut acest lucru decât de două sau trei ori în timpul vieţii sale…

Charles Darwin (1809 – 1882) a suferit de „neurastenie cronică gravă”.

Robert Schumann (1810 – 1856). Eliot Stater şi Alfred Mayer3 au efectuat un studiu complet asupra lui Robert Schumann şi au aruncat o privire critică privind opinia diverşilor autori în legătură cu psihoza lui, conchizând că aceasta n-a fost niciodată elucidată în mod satisfăcător.

Diagnosticul stabilit de Möbius, de exemplu, acela de demenţă precoce, a fost sever criticat de către Gruhle, care l-a privit pe Schumann ca pe un ciclotimic care a murit probabil din cauza unei maladii organice, după toate aparenţele, paralizie generală. Amintim că celebrul compozitor s-a stins la vârsta de 46 ani, într-un ospiciu la Endenich, lângă Bonn. Stater *zi* Mayer, după o examinare a datelor disponibile în faţa unei evidenţe relevante, preferă interpretarea lui Gruhle.

1. Hahn: *La psychopatologie de Goethe. Chronique medicale*, 1904, p. 321.

2. Möbius: *Ueber das Pathologische bei Goethe,* 1898; Möbius: *Analyse d’un ouvrage sur la Degenerescence de la familie de Goethe, Chronique*

medicale, 1906, p. 83.

3. E. Stater and A. Mayer: *Contributions to a Pathography of the Musicians*: Robert Schumann, *Confinia pshychiatrica*, vol. 2, nr. 2, London, 1959, p. 65.

Psihoza terminală a compozitorului a prezenta., după părerea autorilor, trăsături organice precise, şi probabil că era o paralizie generală cu sindrom atipic, dar cu o evoluţie şi sfârşit tipic. Psihoza terminală o dată elucidată, nu mai rămâne niciun simptom de schizofrenie, aşa cum au presupus unii autori. Episoadele depresive şi hipomaniace precedente erau esenţialmente de natură afectivă şi se sfârşeau întotdeauna cu vindecarea completă. Cele trei opinii dominante avansate în privinţa bolii lui Schumann (schizofrenie fără nimic organic în final, ciclotimie combinată cu o maladie organică, probabil paralizie generală, şi cea de-a treia ipoteză, intermediară, care a văzut psihoza ca o boală organică având la bază o personalitate psihopatică) au fost argumentate de numeroşi autori în lumina aceloraşi documente.

Stater şi Mayer au plecat iniţial de la antecedente ereditare şi colaterale, descoperind în familia compozitorului existenţa unor maladii mintale. Cât priveşte viaţa lui Schumann, ei afirmă că acesta şi-a schimbat personalitatea în timpul vieţii, fiind sociabil, vesel, mare amator de distracţii în tinereţe, iresponsabil şi nestabil în intenţii, chiar după ce a renunţat la muzică, modificându-şi şi concepţia pe care o adusese studiilor sale. Era megaloman, credea în spiritism şi consulta cu regularitate „mesele mişcătoare44 care-i preziceau viitorul. Din lumea de dincolo, Mendelssohn şi Beethoven i-au „dictat44 numeroase partituri...

Cu tot romantismul şi idealismul său, era un om serios, cu o expresie blândă şi bună, dar rezervat, puţin vorbăreţ şi când se antrena în discuţii, nu aborda teme banale. Elocvent în temele ce-l interesau, se avânta numai

când se afla într-un cerc intim. Pe măsură ce treceau anii, devenea din ce în ce mai taciturn, nerăspunzând la întrebări sau surâzând ca şi cum şi-ar fi vorbit sieşi. Ţinea buzele ca şi cum tot timpul ar fi fluierat. Îi plăceau copiii, dar era puţin distrat; ca soţ, era tandru. Ducea o viaţă monotonă, fiecare zi fiind la fel din punct de vedere al activităţilor, cu precedenta. Avea un spirit generos, plin de aprecieri calde faţă de meritele compozitorilor mai tineri, fără rezervă sau invidie.

Schumann a fost sociabil, totuşi prezenta unele trăsături de ipohondru – a încercat să se sinucidă – şi în tot timpul vieţii i-a fost teamă de nebunie şi de moarte. A fost foarte şocat de dispariţiile celor dragi; îi era teamă de înălţimi şi de obiecte metalice. Din punct de vedere sexual, a avut o viaţă normală.

În ceea ce priveşte boala – primul stadiu – încă de tânăr a avut variaţii de dispoziţie. În timp ce în viaţa de toate zilele era taciturn, în scrisori era foarte expansiv. Dispoziţia predominant melancolică

alterna cu o stare de euforie; prezenta mai ales după 23 de ani, stări depresive şi teamă de moarte. Îşi ţinea zilnic un jurnal.

Stadiul al doilea al bolii lui Schumann începe după căsătorie. Acuză o slăbiciune nervoasă la 23 ani şi renunţă la a mai compune timp de câteva luni. Îşi revine şi lucrează mult, cu un entuziasm ce-o nelinişteşte pe soţia sa. La 34 de ani devine din nou depresiv. O stare de melancolie profundă, însoţită de simptome de nelinişte şi crize fizice, cu ameţeli. Este incapabil să compună, ca apoi să scrie cinci poeme melancolice. Are o inhibiţie psihică, din care îşi revine în acelaşi an, pentru ca să sufere din nou un şoc nervos total, fiind incapabil de a-şi mai părăsi camera. Are viziuni groaznice şi insomnie. Plânge, acuză o oboseală extremă, membrele îi tremură şi extremităţile îi sunt reci. Survine o ameliorare la 35 ani, cu perioade în care

ameţelile sunt dominante. După un an, are atacuri depresive, cu ameţeli, zgomote în urechi, fragmente muzicale. Din nou starea i se ameliorează, apoi dispoziţia ipohondrică revine după un an şi din nou devine vesel, bine dispus şi cu putere de muncă. La 38 de ani are pe neaşteptate o recidivă, cu stare depresivă, accentuată de pierderea unui frate, fapt care a avut un efect zdrobitor asupra psihicului său. La 39 ani, îşi revine din nou. Anul 1849 s-a dovedit anul de vârf al productivităţii carierei sale, cu inventivitate şi capacitate de a întreprinde multe.

La 40 de ani, simptomele revin, mai ales teama de înălţime. E nervos, iritabil şi excitabil. La 41 de ani rupe relaţiile cu societatea. Este cuprins de o stare de apatie şi visare, cu stângăcii episodice în vorbire. În 1852 apar unele simptome care sunt atribuite reumatismului, insomnie şi o stare depresivă tot mai accentuată. Apar convulsii şi idei ipohondrice. Ameţeala persistă şi după o ameliorare pasageră, la 43 ani (în 1853), este iar melancolic şi neliniştit, apoi iar bine. Urmează un atac de lumbago (părerile sunt împărţite în privinţa naturii accidentului: unii autori cred că a fost un ictus cerebral, iar alţii că a fost vorba de o paralizie nervoasă). Survin tulburări de vorbire, reapare veselia, exaltarea, urmate de halucinaţii auditive.

Activitatea creatoare îi încetează (avea 44 de ani). Are tot mai des halucinaţii auditive, devine melancolic şi încearcă să se sinucidă, aruncându-se în Rin, de unde e salvat. Conştient de degradarea stării sănătăţii sale, acceptă şi merge de bunăvoie la azilul în care va şi muri. Se reinstalează halucinaţiile auditive, de gust, miros cât şi vorbirea confuză. Deteriorarea progresivă a intelectului se produce încet, dar nu va atinge niciodată un grad extrem. La sfârşitul bolii, va refuza mâncarea şi va deveni extrem de istovit. Va mai avea discuţii clare şi sensibile cu medicul.

În 1854 părea relativ bine, întremat şi chiar luase în greutate, era foarte schimbător şi perioadele de luciditate şi confuzie se succedau regulat. A scris mult, inteligent. În penultimul an de viaţă halucinaţiile muzicale au continuat să-l hărţuiască. L-a primit pe Brahms cu căldură. Era prea agitat ca să scrie. Apar însă semnele clare ale slăbirii ireversibile a memoriei şi lipsa recunoaşterii de către pacient a existenţei halucinaţiilor. Când este corectat, este mai întâi refractar patologic şi apoi are o reacţie catastrofală, arătând o creştere patologică a labilităţii emoţionale. În 1855 îi va scrie ultima scrisoare soţiei sale, scrisoare fragmentară şi incoerentă, după care se cufundă într-o stare de linişte continuă.

În aprilie 1956 scoate cuvinte nearticulate; la 8 iunie, când Brahms l-a vizitat la spital, abia l-a recunoscut. Şi-a pierdut puterea, fiind complet slăbit, are picioarele umflate şi este ţintuit la pat. Nu-şi mai poate controla membrele. Expresia feţei îi era întunecată, dar blândă. Vorbeşte neinteligibil, prezintă convulsii în membre în 28 iulie, iar a doua zi moare.

La examenul anatomopatologic, au fost puse în evidenţă următoarele:

— osteofite şi creşterea oaselor pe baza craniului (aspect contestat de unii autori);

— îngroşarea şi aderenţa pieimater cu cortexul cerebral în câteva locuri;

— atrofia considerabilă a creierului (afirmaţie minimalizată de alţi autori);

— hiperemie, în special la bază.

Gaeiano Donizetti (1797 – 1848) a murit de paralizie generală. Cabanes a studiat boala mintală a lui Donizetti. Devenise închis şi temător; după un timp, a fos internat într-un ospiciu, la Iviy. Nu mai vorbea cu nimeni şi nu-şi recunoştea rudele şi prietenii. Avea un braţ paralizat şi mânca supa ca un câine. Odată a afirmat că simte ceva în vârful capului, de care nu se poate debarasa; la scurt timp după ce a fost externat, a murit la Bergamo, în casa nepotului său.

Frederic Chopin (1810 – 1849). Toată viaţa a manifestat o nervozitate excesivă, ce s-a accentuat odată cu scurgerea timpului. A murit de tuberculoză la vârsta de 39 ani. Sora sa a murit la 16 ani, de aceeaşi maladie1.

Richard Wagner (1813 – 1883) poseda un temperament vulcanic. Soţia sa, Cosima, devotată şi îngrijorată, i-a consemnat zi

1. Dr. Cabanes: *Les phtisique celebres. La maladie de Chopin d'après des documents inedits. Chronique medicale*, 1903, p. 674.

de zi starea de sănătate. Medicul personal, lipsit de perspicacitate, i-a întreţinut în permanenţă o stare de linişte falsă, atribuind crizele anginoase de care suferea compozitorul, tensiunii nervoase.

Angii-u – pectorală era cunoscută ca boală bine definită, cu efectele şi mai ales simptomele ei, încă din veacul precedent. De câţiva ani, descoperirea în Anglia a binefacerilor nitroglicerinei ajuta pe mulţi suferinzi. Dar acest medicament miraculos nu se făcuse încă simţit în Germania.

Viaţa lui Wagner a fost un permanent zbucium creator. În jurnalul ei, Cosima scrie cu regularitate activitatea soţului ei: discuţiile, frământările, greutăţile, proiectele şi starea de sănătate, mai ales. În acest sens, până în 1880 – lucruri prea puţin semnificative: furuncule, alergia pielii dar, mai ales, insomnii şi coşmaruri. De la această dată, o stare de oboseală şi o bizară durere în piept. „Un şoarece pare că îmi gâdilă inima, glumea compozitorul, dar sigur mi-o roade!" Adesea simţea o greutate în dreptul inimii. Repetarea crizelor îngrijorează. Medicul de casă, Keppler, nu găseşte nimic alarmant. Ilustrul pacient oboseşte ia eforturi, cere repaus mai mult. Nu stă bine nici cu stomacul şi nici cu intestinul. Speră într-o ameliorare prin schimbarea locului. Instalarea la Veneţia, în palatul Cantorini, îl dezamăgeşte. Crizele

dureroase din piept, neliniştea, nervozitatea, insomniile, sunt puse pe seama timpului umed şi rece. Keppler explică senin durerile anginoase prin surmenajul şi enervările de care Wagner nu ducea lipsă din relaţiile artistice. O divergenţă la întâlnirile cu un impresar american şi criza nu întârzie! Călătorea la Bayreuth pentru *Parsifal.* Din nou extenuare, agitaţie, insomnii şi dureri de inimă. Nu poate asista la toate reprezentaţiile, se întoarce la Veneţia. Schimbă locuinţa: palatul Vendramin. Cosima e mai îngrijorată decât oricând. Doctorul Keppler e însă la fel de impasibil. El consideră crizele coronariene consecinţa logică a unei vieţi palpitante.

...13 februarie 1883. O dimineaţă apăsătoare. Din cauza oboselii, Wagner părăseşte patul mai târziu. Discuţie violentă, în legătură cu angajarea unei tinere care să cânte în *Parsifal.* Durerea din piept devine atroce! Cere să fie lăsat singur. În acest timp, familia prânzeşte liniştită într-o cameră vecină. Dar Betty, fata în casă, aude gemete în birou. Pătrunde şi îl găseşte pe Wagner pe o canapea. Pana de scris – căzută din mână latidul unui nou capitol: *Femeia în umanitate.* Poate desluşi ultimele cuvinte: „Soţia, doctorul! 4* Faţa crispată îi exprimă suferinţa din piept. La orele 3, un prieten al familiei îl găseşte pe compozitor în braţele soţiei sale; părea e? doarme, titanul însă trecuse de mai bine de trei ore în nefiinţă...

Keppler îmbălsămează corpul cu arsenic. Urmează transportul cu gondola – pusă la dispoziţie de Verdi – până la gară. Cu două vapoare speciale, apoi cu trenul, se ajunge la München şi apoi la Bayreuth. În sfârşit, din autopsie, medicul află cauza morţii: dilataţie avansată a inimii, îndeosebi a ventricolului drept care s-a rupt. Dilataţia gazoasă a stomacului şi intestinului. „Strângând mecanic inima" şi producând „influenţe nocive asupra cordului. Retrospectiv, este vorba de o angină pectorală, agravată până la infarctul miocardic, al cărui sediu – pe

regiunea interioară a inimii, în ventricolul drept, deasupra stomacului – explică tulburările digestive înşelătoare.

Referitor la maladia mintală a lui Wagner, doctorul Cabanes redă două aprecieri datorate lui Nietzsche şi Nordau1:

Nietzsche: „Wagner este bolnav, un decadent tipic. Problemele pe care le aduce pe scenă sunt de pură isterie; convulsivitatea temperamentului său, sensibilitatea iritată, gustul său ce reclamă în permanenţă excitante mai puternice, instabilitatea în alegerea eroilor şi eroinelor sale, consideraţi ca bolnavi tipici de nervi... totul reunit formează un tablou al unei boli ce nu lasă nicio îndoială. Wagner era un nevrozat... medicii şi fiziologii având în el cazul cel mai interesant şi cel mai complet din punct de vedere al simptomelor".

Max Nordau: „Richard Wagner este purtătorul unei mari cantităţi de degenerescenţă mai mult decât toţi degeneraţii pe care i-am întâlnit până acum. Stigmatele acestei stări morbide se regăsesc reunite la el în cea mai bogată împerechere. Prezintă, în constituţia sa, delirul de persecuţie, nebunia grandomaniei şi a misticismului, filantropia, anarhismul, turbarea, revolte şi contradicţii, *4 mai adaugă": în scrierile sale pot fi întâlnite tot felul de caractere bolnave, fuga de ieri, erotomania şi spiritul religios44.

Wolfgang Amadeus Mozart (1756 – 1791) este tipul copiilor precoci; la vârsta de trei ani cânta la clavecin, acompania pe profesorii săi şi compunea concerte la cinci ani şi pe când avea şase ani întreprindea turnee la Viena.

Era extrem de nervos. La vârsta de zece ani era suficient să-i arăţi o trompetă, pentru a-l pune pe fugă; dacă insistai, leşina. La cincisprezece ani se îndrăgostise de o tânără fată, ce era cu zece ani mai mare ca el. Muncea enorm (a compus 179 de lucrări) şi slăbea văzând cu ochii; din orice ieşina sau ameţea.

În ultimele luni de viaţă a fost sub imperiul unei idei fixe, o

1. Dr. Cabanos: *Richard Wagner, Chronique medicale*,

1903, p. 674.

2. *A quelle maladie a succombe Mozart? Chronique medicale*, 1905, p. 737 şi J.

Barraud: *Promenade d'un médecin...* p. 205.

veritabilă halucinaţie de nebun: se credea obligat să-şi compună propriul requiem de înmormântare. I-o cerea o fantomă ce-l forţa încontinuu, nelăsându-l în pace, hăituindu-l şi obligându-l să compună.

Ludwig van Beethoven (1770 – 1827) 1 asurzise la vârsta de treizeci de ani şi niciodată nu şi-a putut auzi executându-i-se capodoperele. Era o fiinţă originală. În camera sa, domnea o dezordine genială... pentru a se spăla, se folosea de apă rece ca gheaţa. Pe toaleta sa se aflau în permanenţă mai multe ulcioare pline. Le lua singur şi urlând, îşi arunca apa pe faţă şi cap, fără să ţină seama de balta care se forma pe pardoseală şi în care tropăia ca un răţoi. Adeseori parchetul era străbătut de şuvoiul de apă, iar tavanul vecinilor de la parter era pătat... Nu o dată, pentru a combate bufeurile ce-l incomodau în timpul lucrului, îşi cufunda în întregime capul în ligheanul cu apă, cât mai rece posibil.

Mai avea obiceiul, nu mai puţin jenant, de a pleca dis-de-dimineaţă de acasă şi de a rămâne zile întregi în mijlocul pădurii, compunând şi expunându-se frigului şi ploii.

S-a discutat foarte mult pe tema cauzei surzeniei lui Beethoven. Până acum s-a crezut că auzul marelui compozitor a fost afectat de boala cunoscută sub numele „morbus Paget". Doi medici vienezi, profesorii dr. Hans Bankal şi dr. Hans Jeseser, au ajuns înst nu de mult la concluzia că maladia de care a suferit marele compozitor a fost alta: scleroza urechii medii. Cei doi medici au modificat diagnosticul de acum 160 de ani în urma studierii celor trei oscioare ale urechii medii a lui Beethoven, asupra cărora nu au găsit nicio urmă din

„morbus Paget”. Ştirea despre studiul făcut de Bankal şi Jeserer a avut însă şi ecouri pe care cei doi profesori nu le anticipaseră, întrucât imediat s-a pus întrebarea: cum au ajuns ei în posesia celor trei oscioare? Compozitorul a fost înmormântat la 27 martie 1827, într-un sicriu de lemn. După 35 de ani, din iniţiativa unor admiratori, rămăşiţele sale au fost deshumate şi transferate într-un sicriu de zinc, pentru a se păstra vreme în «? i îndelungată. În 1888, când s-a trecut la o nouă deshumare, pentru mutarea sicriului de la micul cimitir Wahringer în cimitirul central din Viena, s-a observat că lipsesc cele trei oscioase auriculare. A fost suspectat dr. Frantz Seligmann, un medic celebru în acel timp şi specialist în istoria medicinei, dar nu au existat dovezi concrete. Profesorii

1. Klotz-Forest. *La surdite de Beethoven. Chronique medicale*, 1904, p. 321; Baratoux et Marcel Natier, ibidem, p. 492; Pierre Bonnier et Gamault, ibidem, p. 521; Klotz-Forest: *La demiere maladie et la mort de Beethoven*, ibidem, 19006, p. 209 şi 241.

Bankal şi Jeserer au explicat acum că au primit oscioarele de la Thomas Desmines, un succesor al lui Seligmann. În felul acesta s-a rezolvat şi cazul furtului din urmă cu aproape un secol...

Gioacchino Rossini (1792 – 1868) a făcut obiectul unor ample studii medicale efectuate încă din 1892 de Filippi1. Atins de tulburări nervoase grave, acestea s-au accentuat subit când a împlinit vârsta de cincizeci şi cinci de ani. Deja, în 1850, prezenta tulburări psihice şi cerebrala foarte vizibile, care s-au agravat în 1852. Era o fire tristă, adesea cuprins de crize de plâns, accese de disperare, impulsuri la sinucidere. Mai ales se plângea de o senzaţie intolerabilă de frig în mâiri şi de lipsă de somn. „Toate sunt durerile unei femei, mărturisea el în 1854, nu-mi mai lipseşte doar uterul...” A încercat, fără succes, tratamentul cu magnetism animal şi a revenit la Paris în

1855 pentru a face hidroterapie. În nouăsprezece ani, Rossini a compus 36 de opere. A încetat brusc să mai compună la vârsta de treizeci şi opt de ani, după ce a terminat pe *Wilhelm Tell.*

Hector Birlioz (1803 – 1869) 2 povesteşte că într-o zi, dorind să compună o melodie *i|* nevenindu-i inspiraţia, a fost cuprins de o spaimă groaznică: „cu o lovitură de picior şi-a sfărâmat chitara şi a luat pistolul cu intenţia de a-şi pune capăt zilelor". Această tentativă de sinucidere a repetat-o mai târziu. Se considera persecutat şi nefericit, iar celor mai mici detalii le acorda o importanţă enormă. Credea în viziunile lui Swedenborg (reformatorul spiritismului), care pretindea că ştie limba demonilor. Berlioz a suferit, din câte se pare, până la sfârşitul vieţii, de dureri intestinale, iar moartea i-a fost precedată de crize epileptiforme.

Epileptici şi sinucigaşi celebri

I-am menţionat pe Dostoievski şi Flaubert, la care se adaugă Napoleon, Molière, Iulius Cezar, Petrarca, Petru cel Mare şi fiul acestuia, ţareviciul, Mahomed, Hăendel, Richelieu. Totuşi, lucrurile se pare că nu sunt demonstrate din punct de vedere ştiinţific.

Fiu de părinte alienat şi nepot de melacolic, Carol Quintul şchiopăta şi, după Michelet, a prezentat în tinereţe crize de epilepsie.

Gelineau afirmă că „epilepsia a fost prezentă la o seamă de

1. Filippi: *Chronique medicale*, 1906, p. 225.

2. *La nevropathie de Berlioz et la critique technogenique, Chronique medicale.* 1906, p. 312.

personalităţi celebre, ca: Hercule, Ajax, Empedocle, Saul, Macbeth, Socrate, Newton, Molière, Pascal, Schiller, Mozart, Paganini, Wagner"; consideră însă că Napoleon şi Richelieu nu au suferit de această boală.

Lombroso a întocmit o listă cu cei ce au încercat să se sinucidă sau au fost obsedaţi de acest impuls: Zenon, Aristotel, Lucreţiu, Chateaubriand, Lamartine, Cooper, Cavour, George Sand, Saint Simon, Saint Edme, Marc Antoniu şi… Cleopatra.

Notă: *Am considerat mai potrivit ca aparatul ştiinţific al acestui capitol să oglindească sursele primare, inclusiv cu terminologia utilizată în diagnosticarea unor maladii. Se obţine astfel o imagine mai corectă a atmosferei timpului, echivalenţa termenilor neconstituind un efort pentru specialişti De altfel, pe întreg parcursul lucrării ne-am străduit să simplificăm aspectele de strictă specialitate cu riscul de rigoare.*

Cuprins

***Cuvânt înainte* 5**

I.....***Patografia istorică* 9**

Imperiile se scurg 11

Patografia în elucidarea unor enigme ale istoriei… 14

Patologia istorică 16

Personalitatea mobidă 28

Bolile faraonilor 32

Enigmatica domnie a regelui Carol al VI-lea 38

Maria de Medicis 42

O mare consumatoare de apă 43

Elizabeta I a Angliei 45

Sfârşitul unei dinastii 48

Carol al IX-lea 49

Henric al III-lea 51

Descifrând istoria 52

Sânge de regi, moşteniri de regine şi bolile prinţilor. 60

Hemofilia la curtea Spaniei 62

Hemofilia în familia ţarilor 63

După hemofilie, avortul spontan 69

II. ***Istoria văzută din cabinetul medical* 73**

Bolnavii istoriei 73
Vlad Ţepeş 73
Alexandru Lăpuşneanul 95
Christina – enigmatica regină a Suediei 122
Paul Deschanel 130
Lee Harvey Oswald 142
III. ***Oameni de stat şi maladiile de care au suferit*. 157**
Thomas Woodrow Wilson (1865 – 1924) 159

NEBUNII ISTORIEI
349
George Washington (1732 – 1799) 161
Abraham Lincoln (1808 – 1865) 162
Andrew Jackson (1767 – 1845) 162
Grover Stephen Cleveland (1837 – 1908) 163
Mareşalul von Hindenberg (1847 – 1934) 163
Franklin Delano Rossevelt (1882 – 1945) 165
Dwight Eisenhower (1890 – 1969) 169
John Fitzgerald Kennedy (1917 – 1963) 171
Lyndon Johnson (1908 – 1969) 178
Richard Nixon (n. 1913) 178
Winston Leonard Spencer Churchill (1874 – 1965)... 180
Charles de Gaulles (1890 – 1970) 189
Vladimir Illci Ulianov Lenin (1870 – 1924) 194
Iosif Vissarionovici Djugaşvili-Stalin (1879 – 1953)... 197
Adolf Hitler (1889 – 1945) 206
Geli Ratibal 223
Nicolae Ceauşescu (1918 – 1989) 239
IV. ***De la boală la creaţie artistică* 251**
George Sand 251
Vincent van Gogh 260
Feodor Mihailovici Dostoievski 277
George Bacovia 303
Ştefan Luchian 313
V. ***Tarele psihice ale unor scriitori, compozitori şi oameni de ştiinţă*. 317**

Socrate 321
Pascal 321
Auguste Comte 323
Saint-Simon 323
Nicolai Vasilievici Gogol 323
Leon Nicolaievici Tolstoi 324
Maxim Gorki 325
Guy de Maupassant 325
Jean-Jacques Rousseau 326
Gérard de Nerval 326
Gustave Flaubert 327
Charles Baudelaire 329

Alfred de Musset 330
Bernardin de Saint Pierre 331
Enfantin 332
Villiers de L'Isle Adam 332
Barbey D'Aurevilly 332
Bossuet 332
Malherbe 332
Napoleon 332
Émile Zola 332
Arthur Rimbaud 333
René Ghil 333
Mallarmé 333
Huysmans 333
Honoré de Balzac 333
Voltaire 334
Molière 334
Montesquieu 334
Buffon 334
Ampère 334
D'Alembert 334
Lagrange 334
Chateaubriand 334
Dderot 334

Madame de Staël 334
Madame de Recamier 334
Victor Hugo 335
Alexandre Dumas Fiul 335
Torquato Tasso 335
Friedrich Nietzsche 336
Arthur Schopenhauer 336
Ernst Theodor Amadeus Hoffman 337
Edgar Allan Poe 337
Thomas de Quincey 338
Isaac Newton 338
Johan Wofgang von Goethe 338
Carl Marin von Weber 339
Frederic al II-lea 339
Charles Darwin 339

NEBUNII ISTORIEI
351
Robert Schumann 339
Gaetano Donizetti 342
Frederic Chopin 342
Richard Wagner 342
Woffgang Amadeus Mozart 344
Ludwig van Beethoven 345
Gioacchino Rossini 346
Hector Berlioz 346
***Epileptici şi sinucigaşi celebri* 346**
B-dJ Tudor Vbdnw MCU, nr. **31.**
eoor5. Bucuri. ROMÂNIA
fedprint **tipografie**
Tel.: 411.00.55; 411.47.76 (ed-promojo

CĂRŢILE NOASTRE – LA DISPOZIŢIA D-VQASTRA
Editurile **SAECULUM I.O... VESTALA** şi **SAECULUM VIZUAL (S/r.** *Ciucea, nr. 5, al. L 19, ap. 216: cod 74696, Bucureşti – 72),* oferă cititorilor interesaţi cărţile publicate sub egida lor cu reducere de preţ, în cazul în care le achiziţionează direct de la depozitul editurilor

(Str. Teodosie Rudeanu, nr. 29, sect. 1) cu plata în numerar, sau le comandă în scris (cu plata ramburs).

Toate cărţile beneficiază de gratuitatea expedierii prin poştă.

Reducerile sunt proporţionale cu valoarea cărţilor comandate. Peste **60** lei – **10%;** peste **100** lei – **15%;** peste **150** lei – **20%.**

Relaţii suplimentare la telefoanele **021/222.85.97, 222.86.45, 223.10.40** (depozit), între orele **9 – 17** (fax: **021/222.85.97, 021/345.28.27).**

OFERTĂ SPECIALĂ

Cititorii care achiziţionează cărţi direct de la depozit beneficiază de reducerea de 10% chiar şi atunci când suma cumpărăturilor nu se ridică la 60 lei.

Vizitaţi pagina noastră de internet: www.saeculum.ro E-mail: saeculumiordslink.ro / vestalardslink.ro / directorsaeculum.ro / depozitsaeculum.ro

TITLURI DISPONIBILE

- *Ovidiu Drimba,* Istoria culturii şi civilizaţiei, vol. I – III, 464 + 384 + 416 p., vol. IV-V 560 – 448 p „voi. VI-VIII. 400 + 368 + 352 p „voi. IX-X, 416 + 416 p... vol. XI, 464 p.
- *Ovidiu Drimba*, Istoria literaturii universale, I – II. 352 + 448 **p.**
- *Ovidiu Drimba,* Istoria teatrului uuiversal, 352 p.
- *Ovidiu Drimba*, Ovidiu. Marele exilat de la Toniis. 224 **p.**
- *Ovidiu Drimba*, Rabelais şi Renaşterea europeană. 224 **p.**
- /. *Oprişan,* B.P. Haşdeu sau Setea de absolut. Tumultul şi misterul vieţii, **592** p
- *I. Oprişan,* Troiţe româneşti. O tipologie, 30 x 22 cm, integral color, 240 **p.**
- *Maria Păun*, Dicţionar integral de sinonime, 512 p.
- *Gh. Bulgăr, Gh. Constantinescu-Dobridor*, Dicţionar de arhaisme şi regionalisme, vol. I-II, 368 – 448 p.
- *Hans Biedernumn*, Dicţionar de simboluri, I – II, 304

+ 272 p.

— *Al. Ciorănescu,* Dicţionarul etimologic al limbii române, format 17 x 24 cm, 1056 p.

- *Pierre Grimal*, Dicţionar de mitologic greacă şi romană. 392 p.
- *B. P Haşdeu,* Arhiva spiritistă, vol. I-II, 416 + 464 p.; III, 320 p. IV, 368 p.
- *Paul Ştejdnescu*, „Nebunii" istoriei, 352 p.
- Dicţionar de cuvinte, expresii, citate celebre, 368 p.
- *Florin Marcu*, Dicţionar uzual de neologisme, 432 p.

— *Florin Marcu*, Marele dicţionar de neologisme, legat, cartonat, celofanat, format 17 x 27 cm, 1008 p.

- *Marcel Olinescu*, Mitologie românească. 400 p.
- *M. Eminescu,* Viaţa culturală românească. 1870 – 1889.304 p.
- *Leo P Kendali* Diamante faimoase şi tataie, 240 p.
- *Fosco Maraini*, Tibetul secret. 416 p.
- *Pamfil Şeicaru,* Scrieri din exil, I-II, 416 + 576 p.
- *Nicolae Petrescu*, Memorii, I-II, 448 – 352 p.
- *Paul Ştie/ducscil.* Enigme şi mistere din toate timpurile, I + II, 192 + 208 p.
- *B. P Haşdeu*, Publicistica politică. 1869 – 1902, 2 vol., 496 + 480 p.
- *C. Manolache,* Scânteietoarea viaţă a Iuliei Haşdeu, 320 p.
- *Florin Marcu,* Dicţionarul explicativ ilustrat al limbii române, 800 p.
- *Clayion – Price,* Cele 7 minuni ale lumii antice, 192 p.
- *Paul Ştejdnescu*, Enigme ale istoriei române, I-II, 304 + 272 p.
- *Paul Ştejdnescu*, Enigme ale istoriei universale, I-II, 352 + 320 p.
- *Philipp Vandenbe/g,* Blestemul faraonilor, 192 p.
- Edda, 448 p.
- *Maria Păun.* Dicţionar esenţial al limbii române, I-II. 432 – 368 p.
- *Victoria le Page,* Shambhala, 304 p.
- *A. Schopenhauer,* Aforisme, 176 p.

— *Marc Aureliu,* Către sine însuşi, 160 p.

• *Os. Kühlen,* Sistemul ocult de dominare a lumii, 304 p.

•Corpusul receptării critice a operei lui M. Eminescu, XIX, vol. I – III, 400 – 432 + 448 p".

• Bibliografia generală a etnografiei şi folclorului românesc, U, 704 p.; /. *Muşlea*, Bibliografia folclorului românesc. 1930 – 1955, 288 p.; Bibliografia generală a etnografiei şi folclorului românesc. 1956 – 1964, 720 p;

• O radiografie a exilului românesc. Corespondenţă emisă şi primită de Grigore Nandriş. 1946 – 1967, 464 **p.**